

TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

HIVATALOS LAP.

Szerkesztőség:

VII. kerület, Radványi ut. 54. szám.
Telefon: József 20-21.

Kiadóhivatal:

VII. kerület, Radványi ut. 54., Athenaeum-épület.
Telefon: József 13-91.

Előfizetési árak:

A Hivatalos Értesítő és az Országgyűlési
Értesítő című mellékletekkel együtt,
naponként postai székkel küldve, vagy
helyben hűtőszekrényben.

Egész évre 60 korona
Félévre 30 „
Negyedévre 15 „
Egy teljes lap ára 60 fillér.

Hivatalos hirdetések:

A Hivatalos Értesítő-be kitartandó hir-
detések díja előlegesen küldendő be;
még pedig az első 10 sorért 60 fillér, min-
den további 10 vagy kevesebb sorért 30
fillér. — Ezennel beküldendő az es-
tétkei nyilatványbőlyeg és az es-
tétkei kért lapok ára, egyenként 60
fillérjével.

Magánhirdetések:

Egy hetedhatalmas nonpareille-sor (amely
annak területe) egyszer beiktatva 80 fillér,
kétszer beiktatva egyenként 72 fillér, a
háromszor vagy többször beiktatva 60 fillér,
azononként külön-külön. Nyilvános hird-
etések és közértesítések számára 50%
engedmény.

PROLETÁRDIKTATÚRA alulnézetben

Válogatott levéltári
dokumentumok
a Magyarországi
Tanácsköztársaság
időszakából

„És rendszeresítettnek
az összes ballépések”

Az iratokat válogatta,
jegyzetekkel ellátta
és a bevezetőt írta:
Csonka Laura-Fiziker Róbert

X298878

PROLETÁRDIKTATÚRA ALULNÉZETBEN

VÁLOGATOTT LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK
A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
IDŐSZAKÁBÓL

„ÉS RENDSZERESÍTTETNEK AZ ÖSSZES BALLÉPÉSEK”

Az iratokat válogatta, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta:
Csonka Laura – Fiziker Róbert

370005

L'Harmattan Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár
Budapest 2019

X298878

PROLETÁRDIKTATÚRA ALULNÉZETBEN

VÁLOGATOTT LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK
A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG
IDŐSZAKÁBÓL

„ÉS RENDSZERESÍTTETNEK AZ ÖSSZES BALLÉPÉSEK”

Az iratokat válogatta, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta:
Csonka Laura – Fiziker Róbert

L'Harmattan Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár
Budapest 2019

Proletárdiktatúra alulnézetben
Válogatott levéltári dokumentumok a Magyarországi Tanácsköztársaság időszakából
„És rendszeresítettnek az összes ballépések”
Az iratokat válogatta, jegyzetekkel ellátta és a bevezetőt írta: Csonka Laura – Fiziker Róbert
L'Harmattan Kiadó – Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2019

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001313089

© Csonka Laura, 2019
© Dr. Fiziker Róbert, 2019
© L'Harmattan Kiadó, 2019
© Magyar Nemzeti Levéltár, 2019.

ISBN 978-963-414-531-8

Kiadja a L'Harmattan Könyvkiadó és a Magyar Nemzeti Levéltár
A kiadásért felel: Gyenes Ádám ügyvezető igazgató és Dr. Szabó Csaba főigazgató

A kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezményrel megvásárolhatók: L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

X298878

Tördelés: Máté István
Nyomdai kivitelezés: Primerate Kft.,
felelős vezető: Tomcsányi Péter

TARTALOMJEGYZÉK

Szerkesztői előszó.....	21
Magyarországi Tanácsköztársaság, 2019. – Emlékezet és diskurzus.....	27
Dokumentumok	37

AZ IRATOK JEGYZÉKE

1919. MÁRCIUS

1. „[...] forradalmunk koszorús lantosának nevét megörökíteni [...]”. Indítvány a főgimnázium előtti tér átnevezése tárgyában. <i>Szolnok, 1919. március 5.</i>	39
2. „Az egész proletárság egységes akcióban egyesül.” Távirat Vajdits Béla szociáldemokrata párttitkárnak a hatalom átvételéről. <i>Budapest, 1919. március 21.</i>	40
3. „[...] a francia katonai misszió tagjainak védelmére kirendelt rendőrségi különítmény oly rendőrbiztosokból állíttassék össze, akik magatartásuk és viselkedésük által is kifejezésre juttatják [...] a köteles udvariasságot és előzékenységet [...]”. Intézkedés kérése az államrendőrségi főkapitánytól Vix alezredes védelme érdekében. <i>Budapest, 1919. március 22.</i>	41
4. „[...] igazzá vált, amitől oly régóta rettegtünk!” Ifj. gróf Andrássy Gyuláné Zichy Eleonóra naplóbegyűjtése a Tanácsköztársaság hatalomra jutásáról. <i>Budapest, 1919. március 22.</i>	43
5. „Ennek az országnak munkásmilliói jogot tarthatnak az egész országra, úgy, mint az ezer év óta fennáll [...]”. Weisz Leó levele a Kormányzótanácsnak a nemzetiségi népbiztosságok felállítása tárgyában. <i>Siklós, 1919. március 22.</i>	44
6. „[...] nemcsak szocialistával, hanem egyúttal józan eszű emberrel is van dolgunk [...]”. Katonatisztek kérelme a helyi kormánybiztoshoz. <i>Győr, 1919. március 23.</i>	45
7. „A vallásoktatás helyett minden osztályban fokozottabb mértékben tanítandó az az erkölcs, amely a Tanácsköztársaság szellemének megfelel [...]”. Fejér megye közoktatásügyi népbiztosának levele a megye valamennyi tanítójának. <i>Székesfehérvár, 1919. március 24.</i>	46
8. „[...] az új rendhez minden fenntartás nélkül csatlakozunk [...]”. A közjegyzői kar felajánlja szolgálatait. <i>Debrecen, 1919. március 25.</i>	48

9. „[...] előadásaim iránya nem hű megvilágításban kerül a munkástanács elé [...]”. Bernolák Nándor egyetemi tanár előadása az állam és az egyház szétválasztásáról. <i>Debrecen, 1919. március 26.</i>	49
10. „Mint öreg szociáldemokraták gondoljuk, hogy jól haladunk, de még tévedhetünk!” Dudás István jegyző jelentése a jászladányi munkás-, paraszt- és katonatanács megalakulásáról. <i>Jászladány, 1919. március 26.</i>	50
11. „[...] jobbnak látták önként elvonulni.” Független Hajdúság helyett Szocialista Újság. <i>Hajdúszoboszló, 1919. március 27.</i>	51
12. „[...] a nehéz testi munka után a lelkét nemesíteni óhajtó proletár [...]”. Szervezett munkások beadványa táncóra engedélyezése tárgyában. <i>Debrecen, 1919. március 27.</i>	52
13. „[...] könnyen hajlanak a fényűzés[re] és költségesebb életmódra, ami által a nélkülözésektől és gondoktól agyoncsigázott itteni lakosok elkeseredését még csak jobban fokozzák [...]”. A kiskvárdai járás területén tartózkodó idegen honosok kiutasítása tárgyában írt véghatározat. <i>Kiskvárda, 1919. március 27.</i>	53
14. „[...] ne nézzenek bennünket, kis szellemi proletárokat, igavonó állatnak [...]”. Közigazgatási szakszervezeti dolgozók kérelme a helyi direktóriumhoz a hivatalos órák szabályozásával kapcsolatban. <i>Kiskunhalas, 1919. március 28.</i>	55
15. „[...] a Forradalmi Kormányzótanács a földosztó bizottságok működését nem szüntette be [...]”. A Szabolcs vármegyei direktórium utasítása a földosztással kapcsolatban. <i>Nyíregyháza, 1919. március 28.</i>	57
16. „Nem kívánok ugyanis semmiféle ellenforradalmi gyanúba belekeveredni [...]”. A belvárosi plébános beadványa a római katolikus hitközség megalakításáról. <i>Szeged, 1919. március 29.</i>	58
17. „[...] ügyvédemnek minden fáradozása dacára sem sikerült megtudni azt, hogy tulajdonképpen miért vagyok elfogva [...]”. Kérelem törvényszéki tárgyalás mielőbbi kitűzésére. <i>Gyula, 1919. március 29.</i>	59
18. „[...] ezért dolgoztam, hogy öreg napjaimra kiforgassanak vagyonomból [...]”? Bejelentés a kereskedői jogosultságról való lemondásról. <i>Győr, 1919. március 29.</i> ...	60
19. „[...] kíméletlenül, de egyúttal a legnagyobb tapintatossággal [...]”. Utasítás a népbiztosoknak rekvirálási és hasonló ügyekben. <i>Kecskemét, 1919. március 29.</i>	63
20. „Nekünk még nincs elhomályosítva a világos látásunk a múlt önkényének füstölő tömjénezésétől, mi tudjuk, hogy hol dobban a falu, a nép szíve [...]”. Szakszervezeti kérelem a közigazgatási tanfolyam tartalmi megújítása tárgyában. <i>Szombathely, 1919. március 31.</i>	64

1919. ÁPRILIS

21. „[...] honnan, kitől veszi a T. Tanács jogát arra, hogy [...] körrendeletet küldjön.” Római katolikus lelkész tiltakozása a munkástanács elnökségénél. <i>Pély, 1919. április eleje</i>	68
22. „[...] a nagyobb melegben, bizonyísten még a mai nehéz időben is igen nehéz lenne viselnem.” Baráth József pénzügyi díjnok bakancsigénylése. <i>Gyula, 1919. április eleje</i>	70
23. „[...] az erdélyi magyarságot olyan nyilatkozattételre bírják, hogy [...] a magyar szovjetkörtársasággal megtagadnak minden közösséget.” Bizalmas jelentés a Belügyi Népbiztosságnak az erdélyi román propagandáról. <i>Budapest, 1919. április 2.</i>	70
24. „[...] az ifjúság [...] a Kormányzótanácsot [...] korai, meggondolatlan követelésekkel zaklatja.” A direktórium felszólítása a középiskolák igazgatóihoz a diákság lecsendesítésére. <i>Kecskemét, 1919. április 3.</i>	72
25. „A proletárdiktatúrának [...] egyik legfőbb vezérelvét kell, hogy képezze [...] az eddigelé tudatosan sötétségben tartott nagy tömegek lelki felvilágosítása.” Felajánlás könyvtár létesítéséhez. <i>Debrecen, 1919. április 3.</i>	73
26. „[...] a Serényi család minden egyes tagját a legnagyobb éberséggel ellenőrizze [...]”. Groszmann Zsigmond közigazgatási biztosnak írt jelentés a Serényi családdal szembeni intézkedésekről. <i>Dédes, 1919. április 3.</i>	74
27. „Ti magatok fogjátok nyakon azokat, akik a szent Magyarország ellen szítanak.” Tanácsválasztási felhívás. <i>Kecskemét, 1919. április 4.</i>	75
28. „[...] ha még nem is ellensége, de mindenesetre nem támogatója az új rendnek.” Jelentés a Vörös Őrség parancsnokságának Bihar, Arad és Békés megyék területéről. <i>Nagyvárad, 1919. április 4.</i>	77
29. „A nevezett olvasóköri kisgazdák egyesülete.” Vádbiztosi előterjesztés a Belügyi Népbiztosságnak az olvasóköri feloszlata tárgyában. <i>[Ceglédbercel], 1919. április eleje</i>	80
30. „[...] leküldött egyéneknek nemcsak pénz, hanem agitációs iratok is vannak [...]”. A délvidéki direktórium levele a Belügyi Népbiztosságnak határátlépéshez kapcsolódó motozás tárgyában. <i>Budapest, 1919. április 5.</i>	81
31. „[...] végigküzdöttük 18 esztendő üldöztetéseit.” Régi szociáldemokraták panasa a helyi választással kapcsolatban. <i>Békéscsaba, 1919. április 7. után</i>	82
32. „[...] folyószám: 1, községek: Szolnok, lakos: 35.778, leadott szavazat: 5896 [...]”. A községi és városi választásoknál leadott szavazólapok száma Szolnok vármegyében. <i>Szolnok, 1919. április 7. után</i>	84
33. „Templomokhoz és kegyeszekhez nyúlni ott, ahol a nép vallásos, fölösleges.” Községi tanácsokhoz küldött direktóriummi rendelet. <i>Nagykároly, 1919. április 8.</i>	87

34. „Ezen jelentésemet ne úgy értelmezze a direktórium, hogy talán nem akarnánk [...] az utasításokat teljesíteni [...]”. A csongrádi állami elemi iskolák igazgatóságának jelentése az oktatás további szüneteltetéséről. *Csongrád, 1919. április 8.* 88
35. „[...] a magasabb műveltséget a legszélesebb körökben terjeszteni [...]”. Az esztergomi munkás- és katonatanács levele a Közoktatásügyi Népbiztosságnak a kultúra terjesztése tárgyában. *Esztergom, 1919. április 9.* 88
36. „[...] tisztességes ember ma nem szavaz!” Vádbiztosi eljárás a szavazás komolyságát sértő kifejezés használata miatt. *Eger, 1919. április 10.* 90
37. „A mai napon is a tökésekhez tartozik [...]”. Gyógyszerészek tiltakozása politikai megbízott kinevezése ellen. *Nyíregyháza, 1919. április 10.* 92
38. „Csatoljuk a négyféle szavazólistát [...]”. A helyi tanácsválasztás eredményének megtámadása. *Győr, 1919. április 11.* 93
39. „Mióta vártam pedig a jobb kort, amikor olcsóbban is lehet vásárolni harisnyát [...]”. Munkásfeleség beadványa a direktóriumhoz olcsó ruházati cikkek biztosítása tárgyában. *Debrecen, 1919. április 11.* 95
40. „Ne csak az eddigi kiváltságosak osztályrésze legyen az – anyagi előnyüknél fogva –, hogy például a zene különféle ágait és az éneket kultiválják, akár van tehetségük hozzá, akár nincsen [...]”. Litkey Péter levele a közoktatásügyi népbiztosnak az ének- és zenetanítás ügyében. *Hajdúböszörmény, 1919. április 11.* 95
41. „[...] igen sok család helyezte el a széfben ún. családi ékszereit.” A bankok széfjeinek felnyitásokor talált műtárgyakhoz kapcsolódó intézkedés. *Budapest, 1919. április 12.* 97
42. „A vidéki földműves lakosság nehezen bír az új társadalomba beleilleszkedni [...]”. Jelentés a Szabolcs vármegye településeinek tapasztalható állapotokról. *Nyíregyháza, 1919. április 13.* 98
43. „[...] a proletariátus az új Magyarországot, ha kell, minden poklokra keresztül, még életének feláldozásával is megteremti.” Jegyzőkönyv a kaposvári szovjet üléséről. *Kaposvár, 1919. április 14.* 99
44. „Nem voltunk burzsoák a tőke államában és nem akarunk azok lenni a munka államában sem!” Kiskereskedők az új rendszer szolgálatában. *Gyoma, 1919. április 14.* 104
45. „[...] a Károlyi- és radikális pártiak, doktorok és bírák és hasonló elemek kiküszöböltessenek.” A Belügyi Népbiztosság levele a szegedi direktóriumnak új választás kiírásáról. *Budapest, 1919. április 15.* 105
46. „[...] a direktórium összetétele egyáltalán nem felel meg annak a szellemnek, hogy munkások, katonák és parasztok, az addig elnyomott osztály képviselői foglalhatnak csak abban helyet, sőt ellenkezőleg.” A Délvidéki Direktórium jelentése a Belügyi Népbiztosságnak a direktórium működéséről. *Budapest, 1919. április 15.* ... 106

47. „Hibásak vagyunk-e vagy jó munkát végeztünk?” Tiltakozás helyi politikai megbízott ellen. *Ráckeve, 1919. április 16.* 107
48. „[...] Franchet-vel a tárgyalások kedvező eredménnyel véződtek [...]”. Gróf Bethlen István levele ifjabb gróf Andrássy Gyulának. *Bécs, 1919. április közepe.* 108
49. „Kérnénk legsürgősebben, ha lehetséges, fegyvert és felszerelést küldeni.” Jackwert Ede és Nemes Gyula politikai megbízottak jelentése. *Miskolc, 1919. április 17.* 109
50. „[...] sokkal fontosabbnak tartom, [...] mint a katonai főreáliskola működését [...]”. A Hadügyi Népbiztosságnak írt levél a selmecbányai főiskola Sopronban való elhelyezése tárgyában. *Sopron, 1919. április 18.* 111
51. „Be akarjuk vonni az ifjúnunkásokat [...]”. Az Ifjúnunkás Propaganda Ügyosztály által kidolgozott munkaterv. *Budapest, 1919. április 20.* 112
52. „[...] azért ittam, mert már nagyon megkívántam a bort.” Közrendészeti eljárás az alkoholtilalom megszegése miatt. *Eger, 1919. április 22.* 115
53. „Ha 6 hónapig ezt a ruházatot és lábbelit viselem [...]”. Vörös katonák esküszövege. *Hódmezővásárhely, 1919. április 22.* 116
54. „Ne az erőtkre és hatalmatokra hallgassatok, hanem a lelkiismeretek szavára!” Perl László kérelme tüzscsere tárgyában. *Győr, 1919. április 24.* 117
55. „Agitációs célokra sürgősen [...]”. A Hadügyi Népbiztosság levele a volt hadifogolytáborokban található orosz nyelvű könyvek Budapestre küldése tárgyában. *Budapest, 1919. április 24.* 118
56. „[...] a burzsoá kormány már nem törődött többé velünk [...]”. Gimnáziumi katonatanulók kérvénye tanfolyami díjuk megtérítése tárgyában. *Sopron, 1919. április 25.* 119
57. „Minthogy a »közeg« szó előttem zavaróan hat [...]”. A pilismaróti direktórium kérdése a Belügyi Népbiztossághoz egy utasítás értelmezése tárgyában. *Pilismarót, 1919. április 25.* 121
58. „[...] tisztán művészi szempontok figyelembevételével választottuk meg [...]”. A Színészek Országos Szakszervezetének bejelentése művészeti szaktanács felállításáról. *Budapest, 1919. április 25.* 121
59. „Miért nincs ing Budapesten?” Viccek a Tanácsköztársaság időszakából. *Budapest, 1919. április 27.* 122
60. „[...] nevezett csapat a kivégzés után megindult, hogy Kiskunfélegyházán is rablást és fosztogatást rendezzen.” Tájékoztató a hadsereg főparancsnokának a helyi kivégzések ügyében lefolytatott vizsgálatról. *Kiskunfélegyháza, 1919. április 30.* 124

1919. MÁJUS

61. „[...] a mostani emberi gonoszság ellen a valláshoz meneküljünk.” A Belügyi Népbiztosság leirata a szekszárdi direktóriumnak a helyi lelkészek magatartásáról. *Budapest, 1919. május 2.* 126
62. „Ártatlan gyermekeket lelőni barbárság. Ne rendezzünk vérfürdőt. Aki tudja, mit csinál és mégis rosszat, azt lelőjük.” Részlet a soproni földmunkás-, katona- és munkástanács ülésének jegyzőkönyvéből. *Sopron, 1919. május 4.* 127
63. „Nem és ezerszer nem!” Az orsolyita zárda tanítóapácáinak válasza a direktórium nyilatkozattételi felszólítására. *Győr, 1919. május 6.* 129
64. „Gyuri, Sigray és Szmrecsányi egy nap tömlöcbe ülték.” Ifjabb gróf Andrássy Gyula levele feleségéhez, Zichy Eleonórához. *Bécs, 1919. május 6. után* 130
65. „Csekélységem a tusz egyik kellékével sem rendelkezik.” A helyi tanító kérelme túság alóli felmentésre. *Bakóca, 1919. május 7.* 133
66. „Ha jót tenni és mások szenvedéseit [...] enyhíteni bűn [...]”. Az Irgalmas Nővérek válasza a direktórium nyilatkozattételi felszólítására. *Győrsziget, 1919. május 8.* 134
67. „Erzsébetfalva városnak [...] határozatát [...] tudomásul vettem.” A Belügyi Népbiztosság jóváhagyja Erzsébetfalva nevének Leninvárosra való változtatását. *Budapest, 1919. május 9.* 135
68. „Szívük szeretete virágából fontunk koszorút a főpásztorunknak [...]”. Az egyházközség a plébános megerősítését kéri. *Marcali, 1919. május 9.* 136
69. „[...] elvtársunk felvilágosító szavai után neki füget mutatott.” Direktórium tagok a katolikus iskolában. *Esztergom, 1919. május 10.* 137
70. „[...] vajon [...] számíthatok-e további alkalmazásra [...]”. A vármegyei levéltári hivatal levele a közoktatásügyi népbiztoshoz. *Balassagyarmat, 1919. május 11.* 138
71. „Május elsejére éjjel 12 órakor megszólaltak az ágyúk és tartott reggel 7-ig megszakítás nélkül.” Magánlevél Komárom lövetéséről. *Komárom, 1919. május 11.* 140
72. „[...] a vármegyei direktórium üdvösnek látná ezen letartóztatástól elállni [...]”. Tüntetés a vallásoktatás visszaállításáért. *Szombathely, 1919. május 12.* 142
73. „[...] a bábjáték nem egyéb, mint a laikusabb közönség kizsákmányolására irányuló tiltott szerencsejáték [...]”. A Vörös Őrség országos főparancsnokságának előterjesztése a lengőtekére kiadott engedély visszavonásáról. *Budapest, 1919. május 13.* 143
74. „Jól esett egyházi mesterünk szájából hallani a több évezredes Ótestamentum és a haladó szocializmus magasztos tanainak párhuzamba helyezését.” Kérelem zsidó iskolás gyerekeknek a szombati írás alóli felmentése tárgyában. *Gyömöre, 1919. május 14.* 144

75. „Utána a Himnuszt énekelték és követelték az ének közben, hogy a kalapot mindenki vegye le.” Jelentés a nagyatádi ellenforradalmi megmozdulásról. *Nagyatád, 1919. május 14.* 146
76. „Nem várhatok a direktóriumtól az engemet ért igazságtalan támadásokért elégtételt [...]”. Lóczy Lajos felmentési kérelme. *Budapest, 1919. május 15.* 149
77. „[...] el vagyunk egyszerűen bocsátva.” Volt primási kocsisok panasza. *Esztergom, 1919. május 15.* 151
78. „Nehogy ezen ügy miatt [...] a nép között zúgolódás legyen.” A helyi plébános kérelme a község tulajdonát képező lovaskocsik visszaszolgáltatása tárgyában. *Nagykapornak, 1919. május 15.* 152
79. „[...] képzeljék el az elvtársak azt a lelkiállapotot [...]”. Kohut János kerékpár-ügye. *Kecskemét, 1919. május 16.* 153
80. „[...] célzatos rágalmozó hadjáratot is folytatnak a Magyarországi Tanácsköztársaság ellen.” Külföldi lapok beengedése az ország területére. *Budapest, 1919. május 16.* 154
81. „Szükségünk volna a múzeum céljaira [...]”. A Kommunista Proletár Múzeum levele gyűjteménye fejlesztése céljából. *Budapest, 1919. május 16.* 156
82. „[...] annyira be voltak rúgva, hogy menni is alig tudtak.” Jelentés vörösőrök által elkövetett gyilkosságról. *Szalatnak, 1919. május 17.* 157
83. „[...] a soproni sportolók teljesen hiányával vannak a fenti cikkeknek.” Előterjesztés a nagycenki kastélyban található sportfelszerelések beszolgáltatása tárgyában. *Sopron, 1919. május 17.* 158
84. „[...] az ily eljárás mély gyűlöletet és elkeseredést kelt az emberekben a hatóságok iránt.” Jelentés a Vörös Őrség nagyatádi magatartásával kapcsolatban. *Kaposvár, 1919. május 19.* 159
85. „Ide küldenek Pestről két bűdös zsidót, akik összevissza ugatnak mindent [...]”. Direktórium jegyzőkönyv a nőknek tartott előadáson történekről. *Kalocsa, 1919. május 19.* 161
86. „A paksi elvtársak kérik a különféle csalafintasággal létrehozott munkástanács megsemmisítését [...]”. A párttitkárság tájékoztatója a Belügyi Népbiztosság részére a paksi kiküldött jelentéséről. *Budapest, 1919. május 20.* 162
87. „[...] a csehek a tőle elvett távcsővel kémlelték a vidéket.” Jegyzőkönyv az ellenséggel való összejátszásról. *Kisterenne, 1919. május 22.* 163
88. „Tartsa mindenki kötelességének, hogy úgy saját magát, mint gyermekét ápolja, gondozza [...]”. Tolna községi intézőbizottságának figyelmeztetése a higiénia fokozott betartására. *Tolna, 1919. május 22.* 164

89. „A levéltári anyagnak a német kultúrmúzeumtól való elválasztása a kutatás egyöntetűségének rovására menne.” A német népbiztos átirata az országos levéltárügyi megbízottnak a többségében német lakosságú vidékek levéltárügyének rendezése tárgyában. *Budapest, 1919. május 26.* 165
90. „[...] ez egyszer kénytelen vagyok téged figyelmeztetni, hogy miattad nagy veszélynek vagyok kitéve.” Gróf Zichy Tivadar levele ifjabb gróf Andrássy Gyulának. *Budapest, 1919. május 26.* 167
91. „A mi [...] egyházunk tagjai proletárok.” Református tiltakozás az egyház javainak állami tulajdonba vétele ellen. *Kápolnásnyék, 1919. május 27.* 168
92. „[...] a fiúk által használt klozetek az egészségre károsak.” Az iskolalátogatás egészségügyi tapasztalatai. *Esztergom, 1919. május 26.* 170
93. „[...] szükségessé válható kutatásaim előmozdítása érdekében [...]”. Radics Vendel főlevéltáros felvételét kéri a tudományos kutatók jegyzékébe. *Salgótarján, 1919. május 27.* 171
94. „[...] a nép bizalmát elvesztették [...]”. A pákozdi intézőbizottság bejelenti lemondását és új választás kiírását kéri. *Pákozdi, 1919. május 29.* 172
95. „A földmunkások és kigazdák között óriási az elkeseredés [...]”. Jelentés a tolna megyei közállapotokról. *Budapest, 1919. május 30.* 173
96. „[...] az illetők fővárosi műtermeit erre az időre rekvirálás alól mentesítse.” A balatonfüredi Művésztelepen alkotók felmentése lakáskisajátítás alól. *Budapest, 1919. május 31.* 174
97. „[...] fiatalság vasárnap délután korcsmánk udvarán összejön [...]”. Frankfurter Árminné kérvénye kocsmájában vasárnapi zenés összejövetel tartására. *Ócsény, 1919. május 31.* 175

1919. JÚNIUS

98. „[...] Szentendre városában a Tanácsköztársaság megalakulása óta állandóan dúl a harc a nép és a munkástanács között.” Levél Földes István Pest megyei megbízottnak a Szentendrén uralkodó állapotokról. *[Szentendre], 1919. június* 177
99. „[...] ha egypár ügyes járort küldtek volna ki, puskatussal, szép szóval, az izgatott elfogatásával el lehetett volna intézni.” A 2. hadosztály parancsnokságának álláspontja az ok nélküli lövöldözésekről. *Kecskemét, 1919. június 1.* 180
100. „[...] a jelen érát gyűlöli, [...] gondolkodása vad burzsoá [...]”. Jelentés a marhavásárlás nehézségeiről. *Pilismarót, 1919. június 3.* 182
101. „[...] mi nem ismerünk főszoigabírókat. Urat meg gyűlölünk.” A felsőpulyai járási biztos levele a régi megszólítások beszüntetéséről. *Felsőpulya, 1919. június 3.* 183

102. „Az meg, hogy néhány régi máriás húszas volt ott, szintén minden lehet, csak nem bűn [...]”. Kegyelmi kérvény ezüstpénz-halmozás vádjában született törvényeségi ítélet ellen. *Gyöngyös, 1919. június 4.* 184
103. „[...] ottan rémes látvány tárult a szemei elé.” Lipták János jelentése a csehek által Ipolyságban elkövetett atrocitásokról. *Ipolyság, 1919. június 6.* 187
104. „[...] amiben nem látnának mást, mint tápot a zsidógyűlöletre [...]”. Lengyel-tóti kérelme járási székhely áthelyezése kapcsán. *Lengyel-tóti, 1919. június 7.* 188
105. „[...] a nőmozgalom érdekében eljáró elvtársnőket támogassák [...]”. A Magyarországi Szocialista Párt Titkárságának levele Garbai Sándorhoz a nőmozgalom segítéséről. *Budapest, 1919. június 7.* 190
106. „[...] szeretnék családomtól azzal a tudattal elbúcsúzni, hogy a munkástanács azt védelmébe veszi.” Kopácsy József esztergomi lakos kérvénye a lakásügyi osztályhoz. *Esztergom, 1919. június 7.* 191
107. „Kötelességünknek tartjuk felhívni a Népbiztos Elvtárs figyelmét azokra, a nézetünk szerint nem az akció természetéből folyó nehézségekre, melyek munkánkat lépten-nyomon zökkenőbe viszik.” Az Országos Gyermeküdülési Hivatal jelentése működéséről. *[Budapest], 1919. június 8.* 192
108. „[...] politikai ténykedése oly sajátságos megnyilvánulása, hogy még a legjámborabb keresztény is a legerősebb antiszemitává leszen.” Munkástanácsi tiltakozás politikai megbízás ellen. *Cinkota, 1919. június 9.* 194
109. „[...] egyetlenegy propagandairat vagy plakát nem látható.” A Szellemi Termékek Országos Tanácsának jelentése Gomba község közállapotáról a Belügyi Népbiztosságnak. *Budapest, 1919. június 9.* 195
110. „[...] elsősorban a fojtott (konzervált) must előállítására kell a gyümölcsstermes legnagyobb részét fordítani.” A vegyészeti szakosztály szakvéleménye a szőlőgyümölcsök alkoholmentes ipari feldolgozása tárgyában. *Budapest, 1919. június 10.* 196
111. „[...] elvhű és kötelességteljesítő tagjának családját mentesítse az anyagi gondoktól.” A Borsod megyei intézőbizottság döntése Groszmann Zsigmond családja számára folyósított segélyről. *Miskolc, 1919. június 10.* 199
112. „[...] pusztuljon azonnal, mert különben még 25-öt veret rá.” Lengyel állampolgár panasza a kecskeméti munkástanács ellen. *Budapest, 1919. június 10.* 200
113. „Az ezeréves Magyarország és a kilencszáz éves magyar katolikus egyház a múltak történetéből hatalmi szóval ki nem törölhetők [...]”. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök és Mayer Károly káptalani nagyprépost tiltakozó jegyzéke a Kormányzótanácsnak az egyházi vagyon leltározása tárgyában. *Székesfehérvár, 1919. június 10.* 201

114. „Öntudatosan vörös és nem csupán csak felszínesen szocialista magatartásával, munkájával rendet teremtett az egész vidéken, példát mutatott a proletárdiktatúra eszméi szerint való működésre.” A mezőkövesdi munkástanács előterjesztése a tanács-tagok és a direktórium tagok díjazása tárgyában. *Mezőkövesd, 1919. június 12.* 206
115. „[...] Borghese herceg olasz követtel szemben a legnagyobb előzékenység tanúsítandó [...]”. A Külügyi Népbiztosság levele a könyvtárügyek politikai biztosának gróf Károlyi Lászlóné főtí könyvtára ügyében. *Budapest, 1919. június 12.* 209
116. „[...] nem voltunk képesek a szükséges babaruhával ellátni [...]”. A salgótarjáni direktórium rendelkezése kismamák ellátásáról. *Salgótarján, 1919. június 12.* 210
117. „[...] szép szóval, de ha kell, karhatalommal is akadályozza meg ezeket a cél nélkül való összejöveteleket [...]”. A rákosszentmihályi izraelita fiókhitközség panaszbeadványa a Belügyi Népbiztosságnak. *Rákosszentmihály, 1919. június 13.* ... 211
118. „Nem túlzok, ha azt állítom, hogy a lakosság 95%-a nem szívesen látja a mai tanácskormányt”. Hoffmann János detektív jelentése a Belügyi Népbiztosságnak a Szekszárdon tapasztalható politikai helyzetről. *Budapest, 1919. június 13.* 214
119. „[...] alulírottaknak a proletárjogot megcsúfoló, a régi reakciós szellemet is túlszárnyaló tortúrában volt részük.” A vádbiztosság elleni panaszbeadvány. *Budapest, 1919. június 14.* 216
120. „[...] a munkások a sok vízivástól megbetegednek [...]”. Munkástanács kérelem az alkoholtilalom felfüggesztéséről. *Németlad, 1919. június 16.* 218
121. „[...] az oktatásban nem hajlandók részt venni.” Gocsál József levele a felnőtt analfabéták oktatására vonatkozó rendelet tárgyában. *Szatina, 1919. június 18.* 219
122. „[...] valóságos diktatori hajlamokkal terrorizálja a gazdasági vezetőket.” A sajoszentpéteri gazdasági megbízott jelentése Mogyorósi Miklós direktórium elnök tevékenységéről. *Miskolc, 1919. június 18.* 220
123. „[...] a helyiségeket csak a hatalmi presszióknak engedve adja át.” A tabi olvasókör panaszja rekvirálás miatt. *Tab, 1919. június 22.* 221
124. „[...] nehogy a zászló megfakuljon [...]”. Igazoló jelentés a vörös zászló bevonásának okairól. *Székesfehérvár, 1919. június 23.* 222
125. „Csak a diktatúra hatalma az, ami féken tarthatja a falusiakat.” Jelentés a kormányzótanács biztos körútjáról. *Tata, 1919. június 23.* 224
126. „Sokak óhaja, fontolja meg a Tanácsköztársaság kormánya, célszerű-e, érdekében áll-e az országnak egy téves alapokon nyugvó gazdasági világrend erőszakolása, s nem érkezett-e el az ellenséges külfölddel való békekötés pillanata?” Mayer Pál ikladi evangélikus lelkész előterjesztése a Tanácsköztársaság Elnökségének a kommunista világrendről. *Iklad, 1919. június 24.* 227

127. „[...] ők pedig 4 óra tájban vergődve haza a nehéz testi munka után az ebédjük-höz még friss vizet se ihatnak.” A helyi direktórium levele a kispesti állami munkástelep vízművében uralkodó szénhiány következményeiről. *Kispest, 1919. június 24.* 229
128. „[...] nagy áldozatok árán átalakította a bank betegség után lábadozó és munkában elfáradt alkalmazottainak üdülőtelepévé.” A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank levele az abbáziai üdülőtelep igénybeviteléről. *Budapest, 1919. június 24.* 230
129. „[...] részemről javasolom szabadon bocsátásukat a fenti tételek mellett [...]”. Kolláth Márton vádbiztos levele Szamuely Tibornak foglyok szabadon bocsátása ügyében. *Győr, 1919. június 24.* 232
130. „[...] le a zsidókkal, [...] ma vért iszunk [...]”. Beszámoló a rákoscsabai népgyűlésről. *Gödöllő, 1919. június 26.* 233
131. „[...] az elvtársak [...] megértés útján óhajtának haladni [...]”. A somogyi kormányzótanács biztos válasza katonák panaszlevelére. *Kaposvár, 1919. június 26.* ... 234
132. „[...] gazember zsidók, miattatok kell a népnek szenvedni, ki kell pusztítani még a magotokat is.” Balassa István ellen felvett terhelő vallomás. *Eger, 1919. június 26.* ... 235
133. „Az előjogaitól megfosztott nagytőkések, volt katonatisztek és hecckáplánok aljas ellenforradalmi merénylete csúfos kudarccal végződött.” A Belügyi Népbiztosság körtávirata az ellenforradalmi puccs leverése után. *Budapest, 1919. június 27.* ... 237
134. „[...] minden legcsekélyebb ellenforradalmi ténykedést, agitációt a legenergiusabban fogok megtorolni, ha kell, vér árán is.” Jackwert Ede, Heves vármegyei kormányzótanács biztos jelentése a helyi állapotokról. *Eger, 1919. június 27.* 238
135. „[...] a gazdaságokba mindenüvé a régi rezsimnek burzsoá-ellenforradalmár kreatúráit rendeli ki [...]”. Beszámoló a vecsési határban lévő termelőszövetkezet tevékenységéről. *Monor, 1919. június 28.* 239
136. „[...] teljes az anarchia, fejtelenség és rendszertelenség.” A Szellemi Termékek Országos Tanácsának jelentése a budapesti Népszállóban lévő állapotokról. *Budapest, 1919. június 28.* 240
137. „[...] fényképfelvételek készítését akadályozzák meg [...]”. A Vörös Őrség IV. kerületi parancsnoksága utasítása a Vas megyei direktóriumnak a kivégzések fényképre rögzítésének tilalmáról. *Szombathely, 1919. június 29.* 241
138. „[...] kik törhetetlen hűséggel ragaszkodnak a Tanácsköztársasághoz [...]”. A budapesti házbizalmiak egy csoportjának indítványa a Vörös Őrség kiegészítő szervül való megszervezésükről. *Budapest, 1919. június 29.* 242
139. „[...] szerény személyemet teljes mértékben a ti, illetve az ország céljainak szolgálatába állítom [...]”. Herceg Windisch-Graetz Lajos levele Horthy Miklósnak. *Clarens, 1919. június 29.* 243

140. „Engem bevittek a pesti forradalmi törvényszékre [...]”. Dr. Ács János rákoscsabai pályaorvos panasza a helyi direktorium ellen. *Budapest, 1919. június 29.* 248
141. „A beszolgáltatott zászlók anyaga ezenfelül még ruházati célra is alkalmassá tehető.” A Szociális Termelés Népbiztosságának levele a nemzeti színű zászlók ügyében. *Budapest, 1919. június 30.* 250
142. „[...] hogyha ő valakit gyanúsna tart, az atyáúristen se parancsolhat.” A IV. hadtestparancsnokság átirata a gyömrői járási direktorium önkényes eljárása miatt. *Budapest, 1919. június 30.* 250
143. „[...] román megszállás elől a nyert utasítás szerint székhelyeikről eltávoztak [...]”. A Békés megyei direktorium bejelentése budapesti működésükről. *Budapest, 1919. június.* 252

1919. JÚLIUS

144. „A nagykőrösi Vörös Őrség ugyanis teljesen a régi proletárhozó, felfelé hízelgő, lefelé durva rendőr-csendőr-brigantik gyűlévész társasága [...]”. Bíró Gyula, budapesti lakos jelentése a nagykőrösi állapotokról. *Budapest, 1919. július.* 253
145. „[...] a csuha, illetve a renegát érezni fogja proletáröklöm súlyát.” Csuvara Mihály jelentése a Gömör vármegyében tapasztalt állapotokról. *Rimaszombat, 1919. július 1.* 256
146. „A gépfegyverlövésekre az egész falu megrémült [...]”. Direktóriumi jegyzőkönyv egy sopronkövesdi kivégzésről. *Sopron, 1919. július 1.* 260
147. „[...] családommal egy bútorozott szobában [...] mindhárman egy ágyban alszunk.” A vármegyei levéltárnok szabadság iránti kérelme. *Balassagyarmat, 1919. július 1.* 261
148. „A már régebben kinevezett kormányzótanácsi biztos hivatalát a mai napig el nem foglalta [...]”. Direktóriumi jelentés a munkáshatalom végzetes helyzetéről. *Csongrád, 1919. július 2.* 263
149. „[...] életveszélyes fenyegetéssel kényszerítették fegyverfogásra [...]”. Eljárás egy 18 éves fiatal ellen. *Eger, 1919. július 2.* 264
150. „Dzsentrís, piperkőc mivoltja homlokegyenest ellenkezik a dolgozók uralmának szellemével.” Indítvány a gazdasági főmegbízott eltávolítására. *Esztergom, 1919. július 2.* 266
151. „[...] az eddigi szalon-diktatúra, amely az akkor gyakori ellenforradalmi mozgolódások egyik okozója volt [...]”. Erdős Árpád katonai vádbiztos levele a szombathelyi állapotokról. *Szombathely, 1919. július 2.* 268
152. „[...] a legfontosabb az, hogy adni is tudnánk valamit nekik.” Járási gazdasági politikai megbízotti jelentés. *Tab, 1919. július 3.* 269

153. „[...] hallgasson, maga vádlott, most én beszélek [...]”. Direktóriumi elnöki válasz a központi kiküldött panaszlevelére. *Gárdony, 1919. július 3.* 270
154. „[...] 149 leltári számú okiratot, illetve kötetet és fasciculust vett át, melyeket 6 ládában elcsomagolva az Országos Levéltár címére irányít.” Jegyzőkönyv a Zemplén vármegyei levéltárban lezajlott hivatalos eljárásról. *Sátoraljaújhely, 1919. július 4.* ... 272
155. „[...] maradt volna a proletár az anyjában.” Jegyzőkönyv a Szentbenedek községben lezajlott élelmiszervásárlásról. *Kaposmérő, 1919. július 5.* 274
156. „[...] elég szolgálatot tettek a proletariátusnak és a kommunizmusnak [...]”. Elbocsátások a Külügyi Népbiztosság propaganda csoportjától. *Budapest, 1919. július 5.* 275
157. „[...] ne engedjék megmelegedni a vezetőket, hanem minél gyakrabban rúgják seggbe őket.” A politikai nyomozó osztály jelentése Pilisvörösvár és Pilisszántó közállapotáról. *Budapest, 1919. július 5.* 276
158. „Nevezettek [...] mint az elmúlt rezsim vezető emberei és a kapitalista kizsákmányolás politikai vezérképviselői, akik a háború előidézésében és húzásában főbűnösök [...]”. A budapesti forradalmi törvényszék elnökének levele a politikai túsok kezeléséről. *[Budapest], 1919. július 6.* 278
159. „[...] képtelennek tartom őt arra, hogy az új rend [...] magasztos eszményi érdekei ellen tudva és akarva szándékosan izgathatott volna.” Kérelem az igazságügyi népbiztoshoz izgatás miatt elítélt fiatal érdekében. *Sopron, 1919. július 7.* 279
160. „[...] a tisztviselők a csehek részéről üldöztetéseknek vannak kitéve [...]”. Hont vármegye volt főjegyzőjének jelentése a cseh megszállás következményeivel kapcsolatban. *Budapest, 1919. július 7.* 282
161. „[...] minden idegenben zsidót és rekvirálót látnak [...]”. Jelentések a Pest vármegyei direktorium politikai ügyosztályának. *Tura, 1919. július 7. és július 9.* 283
162. „A főváros üzeimeiben nehéz testi munkát végzők szervezete az alkohol élvezetét a múltban annyira megszokta, hogy attól minden rendelet dacára sem téríthető el.” A budapesti központi munkás- és katonatanács elnökségének előterjesztése az alkoholtilalom enyhítéséről. *Budapest, 1919. július 8.* 284
163. „[...] jelen körülmények között dolgozni tovább nem tudunk, elveszítjük a proletariátus bizalmát [...]”. A dombóvári munkástanács levele a fennálló panaszokról. *Dombóvár, 1919. július 8.* 286
164. „Lássa be a Forradalmi Kormányzótanács azt, hogy terror nélkül nem lehet minden vidéken dolgozni.” Csanád vármegye munkás-, katona- és földműves-tanácsának határozata a terrorcsapatok felszámolásával kapcsolatban. *Kiskunfélegyháza, 1919. július 9.* 288

165. „Az orvosok már valóságos korcsmárosok, mert annyi borreceptet kell nekik kiállítani.” Kenderes Pál, Borsod megyei kormányzótanácsi biztos jelentése. <i>Miskolc, 1919. július 9.</i>	290
166. „[...] amennyiben politikai rendszerváltozás állana be [...]”. Nagel Adolf gyáros meghatalmazása gazdasága működtetésére. <i>Budapest, 1919. július 10.</i>	292
167. „[...] rettenetesen sok agitációs munka halmozódott fel [...]”. Czibor István politikai megbízott átirata salgótarjáni ügyekben a Belügyi Népbiztosságnak. <i>Salgótarján, 1919. július 11.</i>	293
168. „[...] a hivatalos utazás csak forma, egyesek részére, kik kényelmesebben akarják mások rovására balatoni útjukat megtenni.” A Déli Vaspálya Társaság levele a hivatalos kocsis használatáról. <i>Budapest, 1919. július 12.</i>	294
169. „[...] feltétlen szükséges, hogy minden ideérkező egyén ellenőrzés alá kerüljön.” Javaslat az útlevélosztály megerősítésére. <i>Sopron, 1919. július 12.</i>	296
170. „[...] Történelmi materializmus, 2 óra [...]”. Jegyzőkönyv győri tanítók átképző tanfolyamáról. <i>Győr, 1919. július 12.</i>	297
171. „[...] beléptünk a direktórium helységébe, ahol a bejáratnál szemben egy Szűz Mária képet, alatta a feszületet találtuk.” Nagy Jenő, körmendi politikai biztos jelentése. <i>Budapest, 1919. július 12.</i>	299
172. „[...] szükséges volna a vármegyei intézőbizottságnak nagyobb mennyiségű kék pénz kiutalása.” Erdős Márkus, Zala vármegye kormányzótanácsi biztosának jelentése. <i>Zalaegerszeg, 1919. július 12.</i>	301
173. „[...] német sovíniszta érzéseiket türtőztessék [...]”. A Sopron vármegyei intézőbizottság kérelme a nyugat-magyarországi Gaurathoz a német nyelv használata tárgyában. <i>Sopron, 1919. július 14.</i>	304
174. „[...] elragadtatta magát és megbízásából hatalmi kérdést csinált [...]”. Jelentés a Siskó Kálmán politikai megbízott elleni nyomozás eredményéről. <i>Budapest, 1919. július 14.</i>	305
175. „[...] mindig könnyű apró-cseprő hibákat találni.” Járási gazdasági politikai megbízotti jelentés. <i>Tábor, 1919. július 16.</i>	309
176. „[...] délelőtt már újra becsületes és megbecsült magyar emberek lehettek.” A szegedi ellenkormány budapesti megbízottjának felhívása. <i>Budapest, 1919. július 16.</i>	310
177. „[...] a Kormányzótanács [...] Rákosi Mátyást nevezte ki.” Új országos főparancsnok a Vörös Őrség élén. <i>Budapest, 1919. július 18.</i>	312
178. „[...] úgy akar megmenteni a pusztulástól és széthurcolástól, hogy a várkastélyban az ott lévő pazar műkincsekből városi múzeumot akar létesíteni.” A pápai munkás-, katonai- és földművestanács levele az Esterházy-kastély múzeummal alakításáról. <i>Pápa, 1919. július 19.</i>	313

179. „[...] miután ezen honpolgárainkat mélyen sértő és károsító cselekmények oly közegek részéről követtetek el, melyeknek éppen a közbiztonság megóvása lenne elsőrendű kötelessége [...]”. A budapesti délszláv képviselő átirata egy különvont erőszakos átvizsgálásáról. <i>Budapest, 1919. július 19.</i>	314
180. „[...] munkástársaink feldúlt lelkiállapotát csakis az orvoslások eszközésével tudjuk megnyugtítani.” A vas- és fém munkások bizalmi testületének memoranduma a Forradalmi Kormányzótanácsnak az általuk fontosnak tartott problémákról. <i>Budapest, 1919. július 20.</i>	316
181. „Dolgozni, dolgozni és dolgozni!” Ányos Ede munkalehetőség iránti kérelme. <i>Budapest, 1919. július 20.</i>	319
182. „[...] személyes gárdájának nevezte ki őket, és maguk is terrorcsapatnak nevezték magukat.” A Vörös Őrség főparancsnoksága jelentése a tata-tóvárosi terrorcsapat eltávolítása és Lantos Bertalan kormányzótanácsi biztos visszaélései kapcsán. <i>Budapest, 1919. július 21.</i>	320
183. „[...] itt egy ingtag és egymás közt összeférhetetlen, antiszemita (sic!) vezetőség van.” Csuvára Mihály kormányzótanácsi biztos jelentése a muraszombati járásról. <i>Muraszombat, 1919. július 21.</i>	322
184. „Teljes nepotizmust csinál, ami erősen emlékeztet a régi bűnös rendszerre.” Vádak a helyi direktórium elnök ellen. <i>Kiskunfélegyháza, 1919. július 22.</i>	325
185. „[...] a velük szemben alkalmazott intézkedések következtében kétségkívül lehagoltak, elkedvetlenedtek.” Közalkalmazottak levele a Kormányzótanácshoz az őket folyamatosan érő támadásokról. <i>Budapest, 1919. július 23.</i>	327
186. „Sanyarú munkánk után is még vagy 8 láda reponendát kénytelenek voltunk visszahelyeztetlenül becsomagolni, mert különben még most is reponálhatnánk.” Pelcz Béla levele az egyházi levéltárak elszállítása körüli munkálatokról. <i>Budapest, 1919. július 23.</i>	331
187. „[...] a kemény küzdelmek árán elért harctéri sikerek után a magyarországi proletariátus teljes felszabadítása fog bekövetkezni.” Garbai Sándor távirata Landler Jenőnek a Vörös Hadsereg előretörésének hírére. <i>Budapest, 1919. július 23. után</i>	333
188. „[...] Károlyi eladta ezt az országot ennek a csürhének [...]”. Előállítás ellenforradalmi izgatásért és rémhírterjesztésért. <i>Zalaegerszeg, 1919. július 26.</i>	334
189. „[...] a pótolhatatlan történelmi és kultúrértékeket [...] a tudomány számára megmenthessük.” A Közoktatásügyi Népbiztosság levéltárügyi megbízottjának levele az egyházi hatóságok és testületek levéltárainak zár alá vételéről. <i>Budapest, 1919. július 28.</i>	336
190. „[...] a történelmi szeminárium számára hézagpótló jelentőségűek.” Megbízás Marczali Henrik professzornak megfelelő könyvek kiválasztására. <i>Budapest, 1919. július 29.</i>	338

191. „[...] a 105 korona munkanélküli segélyből ma már teljes képtelenség még megélni is.” Drescher István, rokkant szakaszvezető munkalehetőséget kér a Forradalmi Kormányzótanáctól. <i>Budapest, 1919. július 29.</i>	339
192. „Hosszú éveken keresztül befizetett munkásfillérekről van szó.” A szakszervezetek által a pénzintézetekben elhelyezett tőkének az Osztrák-Magyar Bank által kibocsátott pénzben való kiadása iránti kérelem. <i>Budapest, 1919. július 30.</i>	340
193. „[...] ellenkezőleg az illető községet [...] porrá égetik.” A román csapatok felosztása a Vörös Hadseregben szolgáló személyek jelentkezési kötelezettségéről. <i>Kunhegyes, 1919. július 31.</i>	341
194. „Önöknek sikerült a március 21-én egységes magyar proletárságot részeire szaggatni úgy, hogy ma testvér testvér ellen hirdet engesztelhetetlen gyűlöletet.” Fodor Ferenc levele a Forradalmi Kormányzótanácsnak a parasztsággal szembeni magatartásról. <i>Budapest, 1919. július 31.</i>	342
195. „Minden kegyetlenségre kész. Jellemtelen bolsevista.” Polgármesteri jelentés a román megszálló hatósághoz. <i>Türkeve, 1919. július</i>	344
196. „Éljen a zsidó diktatúra.” Gúnyvers a Tanácsköztársaságról. [<i>Budapest</i>], 1919.	347
197. „Mint a nő speciális érdekeit védő képviselőt kérjük, hogy minden nőkre és gyermekekre vonatkozó intézkedés előtt bennünket meghallgassanak.” A Feministák Egyesületének javaslatai a Belügyi Népbiztosságnak. [<i>Budapest</i>], 1919.	349
198. „Balázs Béla, Kassák Lajos, Komjáth Aladár, Révész Béla.” Az írói direktórium névsora. <i>Budapest, 1919.</i>	350
199. „Ez az út vezet a művészet megértéséhez és egy új közönség nevelésére.” Tervezet a gyermekek számára szórakoztató előadások szervezéséről. [<i>Budapest</i>], 1919.	352
200. „[...] a magyar nemzet konszolidációja és jövőjének biztosítása érdekében [...]”. Belügyminiszteri átirat munkabizottság alakításáról a bolsevik uralommal kapcsolatos adatgyűjtés céljából. <i>Budapest, 1919. október 3.</i>	353
Személynévmutató	355
Helységnevmutató	365
Tárgymutató	368

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

A Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) vezetősége 2016-ban határozta el dokumentumkötet kiadását az első világháborút követő, különféle konfliktusokkal terhelt időszak (1918–1920) egyik meghatározó, ugyanakkor a korabeli eseményekből, illetve a közép-európai történelemből nehezen kiemelhető időszaka, a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttének centenáriuma. A forrásgyűjtemény megjelentetését az MNL Országos Levéltára és a húsz megyei tagintézmény szakmai együttműködése keretében terveztük. A referensek a következő hónapokban átnézték és előkészítették az általuk őrzött releváns iratanyagot. 2017 őszétől az ilyen módon részben előszűrt dokumentumok átnézése és az előzetes válogatási szempontoknak megfelelő anyag kiválogatása céljából egyenként felkerestük az érintett levéltárakat.

A jelen dokumentumgyűjtemény olyan alapvető levéltári iratokat ad közre, amelyek a 133 nap alatt születtek, és az akkori, 1919 áprilisától fokozatosan idegen megszállás alá kerülő országhatárra és a helyi történetekre vonatkoznak. A korábban jórészt nem publikált, nehezen hozzáférhető, az események megítélését árnyaló és a kaotikus időszak sokszínűségét kifejező dokumentumokat módszertani és historiográfiai- emlékeztetővel, értelmező jegyzetapparátussal, illetve személynév-, helység- és tárgymutatóval láttuk el. Munkánk során természetesen felhasználtuk a Tanácsköztársaság történetét bemutató, évfordulókhöz kapcsolódó, a rendszerváltás előtt és után megjelent forrásközléseket, illetve a szakirodalmi kutatási eredmények, feldolgozások és bibliográfiák tényadatait is.

A tematikai hangsúlyok tervezése során – a forrásanyag adottságainak figyelembevételével – fontosnak gondoltuk 1919 tapasztalattörténeti, alulnézeti vizsgálatát, a modern állami erőszak és a társadalmi reakciók együttes elemzését, az egyes források „központi” és „helyi” tartalmának ütköztetését, a „hatalmasok” és az „alattvalók” olvasatainak, azok hasonlóságainak és különbözőségeinek bemutatását. Kötetünk egyik újdonságának tartjuk, hogy a különböző tiltakozások, panaszok, beadványok és kérelmek segítségével megjeleníti, hallhatóvá teszi a *subaltern*, alárendelt, kisemberi, helyi hangokat, a diktatúrát – még a kormányzótanácsi biztosok jelentéseiben is, ahogy erre a főcímben is utalunk – alulnézetben mutatja be.

Ezen kívül a vizsgált tematikák közé be kívántuk emelni a korábban csak röviden tárgyalt kérdéseket (zsidókérdés, egyházellenesség, vörösteror), már amennyiben és amilyen formában azokat a nagyrészt a Tanácsköztársaság fennállása alatt keletkezett dokumentumok érintik és tárgyalják. Itt érdemes utalni arra, hogy a forradalmi törvénszékek irattárát 1919 augusztusa után jórészt begyűjtötték a különböző eljárásokhoz a királyi ügyészségek, de a második világháborús harci cselekmények, majd az 1948-at követő selejtezések és papírgyűjtő hetek sem kímélték ezt az irategyűjtést. A válogatás során csak a múlt század hatvanas éveiben folyt iratbegyűjtésnek és feltárá-

nak köszönhetően megmaradt és részben rekonstruált fondokkal dolgozhattunk, a proveniencia (a rendeltetésszerű hely) elvének figyelembevételével.

Ugyancsak törekedtünk alaposan feltárni olyan irategyütteseket is, amelyeket a Magyar Munkásmozgalmi (később Párttörténeti, majd Politikátörténeti) Intézet számára az 1959-es és 1969-es országos anyaggyűjtés során történt kiemelések, majd reponálások során a vidéki levéltárakban a XVI. fondfőcsoportba, az Országos Levéltárban pedig az 1957-ben létrehozott L szekcióba helyeztek vissza, majd utóbbi megszüntetése után leggyakrabban – mivel nehezen volt megállapítható az iratok eredeti irattári helye – a különböző törzsegységek végén helyeztek el a levéltárosok. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a múlt századi kerek évfordulókra kiválogatott iratokat néztük át, csupán ellenkező előjellel, de azt feltétlenül, hogy a gazdag helytörténeti feldolgozottságú vidéki eseményeket ideológiai kötöttségek nélkül ismerhettük meg, illetve az egy helyen való gyűjtés a kutatást is segítette.

Szintén kiemelten kezeltük az egykori vármegyei levéltárak, az ott dolgozó levéltárosok, illetve az őrzött iratanyag 1919-es sorsának bemutatását. A demokratikus Nyugattól a diktatórikus Kelet felé történt kényszerű, az adott kilátástalan helyzetben csak két rossz közül választani tudó, csodaváró fordulat, a „nyílegyenes falnak való rohanás” külpolitikai dokumentációja szintén hiányos, illetve kallódik valahol. Jellemző, hogy a jelenleg érvényes országos levéltári külügyminisztériumi repertóriumban alig találni releváns tételt, illetve irategyüttest a Tanácsköztársaság időszakából. A megyei tagintézményekben pedig gyakran szembesültünk azzal, hogy a különböző repertóriumokban, raktári jegyzékekben feltüntetett adatok, mutatók, regeszták, lajstromok és ismertető leltárak információi segítségével gyakran csupán üres palliumokhoz lehet eljutni. Ezen a három területen – ismét csak a forrásanyag adottságai miatt – csak részeredményeket tudunk felmutatni.

A válogatás súlyponti elemei közül kiemelkednek azoknak a példáknek az ismertetései, amelyek a központi akarat és a helyi végrehajtás, illetve az újonnan szerveződő kommunisták és a régi, kipróbált, a háború előtt hitelesen építkező szociáldemokraták elképzeléseinek gyakori ütközését, továbbá a főváros és a vidék, a munkásság és a parasztság érdekellentétét mutatják be. Az új rendszerhez való viszonyulás variációi (lelkes támogatás, beletörődés, nyílt szembeszegülés, aktív bel- és külföldi ellenforradalmi tevékenység) szintén több forrásban is előkerülnek.

Az indítványok, táviratok, kérelmek, beadványok, jelentések, előterjesztések, jegyzőkönyvek, tájékoztatók, beszámolók, magánlevelek, kegyelmi kérvények és panaszok soraiból visszaköszön az új, vagy éppen a korábbi pozíciójukat megőrzött vidéki vezetők bizonytalansága, az új nyelvvezetű rendeleteket a helyi viszonyok tükrében finomító hozzáállás éppúgy, mint a helyi társadalom csalódottsága az alkoholtilalom, a szocializálás, a rekvirálások, a túlkapások, a választási anomáliák, a túszzsedés, a sorozás és a földosztás elmaradása, vagy éppen az ellátási nehézségek, az értéktelen pénz és a gyakori rémhírek miatt. Az átmenetinek tartott és a központi hatalom birtokosai, illetve az általuk kiküldött megbízottak háttére okán hangsúlyosan a zsidósághoz kötött bolsevik rendszer miatti antiszemita közhangulat is tetten érhető az iratokban.

Szintén helyet kap a forrásokban a tanácskormánynak a múltat forradalmi gyűlölettel elvető és az alsóbb társadalmi rétegeknek új perspektívákat ígérő, a kiváltságokkal és a kiváltságosokkal radikálisan leszámoló társadalom-, szociális és kultúrpolitikája, a nők és a (gyakran kulcspozíciókba került) fiatalok aktív politikai szerepvállalása a rendszerrel szemben vagy a mellett. A feljelentések és a rendszeren belüli torzalkodások, hatásköri összetűzések, a külföldi állampolgárok panaszainak kezelése, továbbá a különböző felekezeti vezetők határozott fellépésének példái mellett korabeli vicceket és gúnyversek is közlünk. A román és a csehszlovák támadás miatt egyre zsugorodó hatalmi terület mindennapjait is felidézzük néhány forrás segítségével.

A kötetben vállalt időhatárokat mindössze két esetben, a kötet legelején és legvégén léptük túl. Az iratközlést a különböző politikai táborok által kisajátított és a Károlyi-rendszerrel való szakítást nem eléggé radikálisnak érző Ady Endre emlékének tervezett megörökítésével kezdjük és a „bolsevik uralommal” kapcsolatos adatgyűjtés céljából felállított munkabizottság tevékenységének jelzésével zárjuk. Csupán ebben a két, a napjainkig tartó székértábor-küzdelmeket és „az adatok lehető teljes összegyűjtését” célzó feltáró munkát szimbolizáló esetben tekintettünk el a 133 napos kerettől. A dokumentumokból reményeink szerint ki fog derülni, milyen várakozással fogadta a magyar társadalom a kezdettől a „legkíméletlenebb eljárást” ígérő Tanácsköztársaságot, kik és miért éltek meg „hazátlan zsidó bolsevizmusként”, vagy éppen a „rajongás és a dac politikájaként” a történeteket, melynek láttán „Kossuth apánk is sírna örömeiben”. Egy reménybeli bakancs, vagy egy olcsó harisnya ugyanúgy a rendszer „hű követőjévé, tisztelőjévé és teljesítőjévé” tehetett pénzügyi díjnokat és egy kisember családját, mint ahogy az elrekvirált kerékpár is „többet ártott az Eszmének, mint bármennyi ellenforradalmi kísérlet”. Miközben a győri ügyvéd „a vörös ököl helyett az ölelő kart” javasolta, a csanádiak még az utolsó napokban is kitartottak a terror szükségessége mellett, „bár nem feltétlen ragaszkodtak a terror elnevezéshez”.

Sajátos életutakat olvashatunk – az 1919 után, illetve a sztálini terror idején kivégzettek mellett – a főszolgabíróból vármegyei közigazgatási csoportvezetőként hivatalban maradt, majd a Horthy-korszakban alispáni tisztséget betöltőktől a direktórium tagból kormánypárti képviselővé lett politikuson át a vörösőrpáncsnokból polgármesterré avanzsált korábbi rendőrkapitányig. Képet kaphatunk arról is, hogy a győri kormánybiztost miért tartották „nemcsak szocialistának, de egyúttal józan eszűnek” is, miért kérte egy munkás felesége Isten áldását az elvtársakra. Eközben Turán „minden idegenben zsidót és rekvirálót” láttak, Cinkotán pedig „a legjámborabb keresztény is a legerősebb antiszemitává leszen”, holott köztudott, hogy a vidéki vezetők között a nem zsidó magyar és más nemzetiségűek voltak túlsúlyban, az alapvetően jobboldali mentalitású zsidóság pedig sem a magántulajdon-, sem az egyházellenes fellépést nem nézte jó szemmel.

De olvashatunk a nagycenki Széchenyi-kastély teniszütőinek sorsáról, „a túszság kellékével nem rendelkező” bakócai és a helyi kommunároknak „fügét mutató” szentgyörgymezei katolikus iskolai tanítóról, a francia gyeplős fogatot igénylő esztergomi biztosról, a „hideg, logikus, becsületes” munka helyetti tivornyákról, a körmendi direktórium helyiségében kifüggesztett Szűz Mária képről, a sok vízivástól megbetege-

dő németladi munkásokról és a szőlő alkoholmentes feldolgozásának kísérleteiről is. Értesülhet az olvasó arról, miért vonták be a székesfehérvári laktanyában a vörös zászlót, miközben a háromszínű zászlókra ruházati célú hasznosítás érdekében beszolgáltatási rendelet kiadását javasolta a népbiztos, illetve az is szóba kerül, hogy a zalaegerszegi forradalmi törvényszék elnöke tanúkkal tudta igazolni állítását, mely szerint ő „fehér sziget volt a vörös viharban”.

A heti rendszerességgel beküldött politikai megbízotti jelentésekből egyértelművé válik, miért „nem látta 95% szívesen a kormányt” Tolnában, miért tartotta szükségesnek az agitátor Pilisszentivánon a vezetők „minél gyakrabban” történő hátsóba billentését, miközben a gazdasági megbízott csak türelemre tudta inteni a helyieket, és arra tett javaslatot, hogy „adni is kellene nekik valamit”, az orosz forradalom „kopírozása” (a bolsevik eszmerendszer importjára fogékony magyar társadalom egy részének időleges asszisztálásával) pedig oda vezetett, hogy 1919. július végére már „testvér testvér ellen hirdetett engesztelhetetlen gyűlöletet”.

A forráskiadvány választott felcíme szintén egy közölt dokumentumból származik. Csuvara Mihály kormányzótanácsi biztos 1919. július 21-én, a tanácskormány végnapjaiban ezekkel a szavakkal összegezte a muraszombati járásban szerzett benyomásait. Csuvara úgy vélte, van még mód a „teljesen egyenes irányú”, a „teljhatalmú, ingatag vezetők” miatti hasonló oroszországi helyzetet meghaladó új politikára, és a „rendszeresít” szót korabeli értelmében (‘rendszeréz’) használja. Meglátásunk szerint ezek a „ballépések” – a társadalmi egyenlőséget deklaráló, az alsó társadalmi osztályok szociális és gazdasági igényei mellett síkra szálló, de azt rendeleti úton, jelentős társadalmi csoportok érdekeivel nem törődve bevezetni kívánó, önmagát a szocialista világforradalom részének tekintő, de a nemzetközi munkásmozgalmi fejleményektől elszigetelődő, a régi társadalmi rendet meghaladni akaró, de a hatalom ízetől megmámorosodó proletárdiktatúrában – a maguk rendszertelenségében tragikusan rendszerszintűvé váltak, és a történelmi baloldal Mohácsát eredményezték.

A Magyar Nemzeti Levéltár gyűjtőköri sajátosságai miatt – a kultusztörténettel és az emlékezetpolitikával kapcsolatos forrásokon túl – számos irat közlésétől tekintettünk el. Ezért nem található a gyűjteményünkben a Budapest Főváros Levéltárában, illetve a Hadtörténeti Levéltár és Múzeumban őrzött releváns fővárosi és hadtörténeti irategyüttes. Az egykori országterületre vonatkozó, ma már külföldi levéltárakban fennmaradt dokumentumok szintén nem kerültek be a válogatásba, és természetesen az egyházak helyzetét bemutató iratok is csak részlegesen tükrözik a történeteket.

A vállalt időintervallum (a Magyarországi Tanácsköztársaság fennállása) miatt maradtak ki többek között a helyi nyilvánosságban és emlékezetben, természetesen a különböző történelmi korszakokban, illetve a résztvevők és szemtanúk által változó előjellel megítélt, de máig fontos és vitatott szerepet játszó országos és helyi esetek, az 1919 augusztusa után üldözött és eljárás alá vont, majd 1945 után hosszú évtizedekig hősies helytállásként méltatott (bűn)cselekmények. Nem közlünk az archívumokban megőrződött, az azonosulás és a túlélés módszerait felidéző, „a bizonyítványt magyarázó”, részben levéltárosoktól származó, figyelemreméltó, az eseményeket szinte percnyi pon-

tossággal felidéző visszaemlékezéseket, rövid, anekdotajellegű, például tréfából ígért főbe lövetésekről szóló történeteket sem.

A levéltári iratanyag Tanácsköztársaság alatti sorsával és a levéltárak helyzetével kapcsolatban (a régi kapszulákból tudatosan válogató, bélyeggyűjtő vörös katonáktól az embermagasságban álló, széttepett iratokig terjedően) felvett későbbi látletelek közlését a forrásadottságok mellett azok keletkezési dátuma szintén nem tette lehetővé. Végül azt sem ebből a kötetből fogja megtudni az olvasó, hogy a szolnoki Lenin őrs milyen tömörséggel rögzítette az őrsi naplóban, képileg és írásban egyaránt a múlt század hetvenes éveinek propagandaszólamait.

Az iratanyag előkészítéséért köszönettel tartozunk az alábbi kollégáknak:

Dr. Cseh Géza szolnoki főlevéltáros (MNL JNSzML), Dr. Czetz Balázs székesfehérvári főlevéltáros (MNL FML), Dr. Farkas Csaba szegedi főlevéltáros (MNL CsML), Farkas Péter kaposvári segédlevéltáros (MNL SML), Gottfried Barna nyíregyházi főlevéltáros (MNL SzSzBML), Gyánti István pécsi segédlevéltáros (MNL BaML), Dr. Gyenesei József kecskeméti főlevéltáros (MNL BKML), Dr. Kovács Melinda egri főlevéltáros (MNL HML), Marosi Tibor József szekszárdi levéltáros (MNL TML), Bajzik Zsolt szombathelyi levéltáros (MNL VaML), Dr. Németh Csaba gyulai levéltáros (MNL BéML), Dr. Paksy Zoltán zalaegerszegi főlevéltáros (MNL ZML), Dr. Schramek László budapesti főlevéltáros (MNL PML), Sebestyén Kálmán salgótarjáni főlevéltáros (MNL NML), Selmeczi-Kovácsné Dancsecz Mónika győri főlevéltáros (MNL GyMSMGyL), Dr. Suslik Ádám soproni levéltáros (MNL GyMSMSL), Szikla Gergő debreceni főlevéltáros (MNL HBML), Turbucz Péter miskolci segédlevéltáros (MNL BAZML) és Dr. Wencz Balázs esztergomi főlevéltáros (MNL KEML). Az iratanyag-adottságok miatt csupán Veszprémet hagytuk ki a körútból, ugyanakkor dr. jur. Nagy Szabolcs főlevéltáros (MNL VeML) helytörténeti írásait haszonnal forgattuk.

Ugyancsak hálásak vagyunk a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában dolgozó kollégáinknak: Klettner Csilla, Küstlerné Virág Éva, Dr. Balogh János Mátyás és Dr. Csősz László főlevéltárosoknak, Dr. Reisz T. Csaba főlevéltáros, címzetes főigazgatónak, továbbá Závoczki Adrienn és Ásványi Szabolcs levéltárosnak. Az iratok begyűjtésében Szabó Viola Gerda levéltári kezelő, kutatószolgálati munkatárs, a munkák összeállításában Szabóné Maslowski Madlen szolnoki levéltáros (MNL JNSzML) nagy segítségünkre.

2019 áprilisában a téma ismert hazai szakértőit (Ablonczy Balázst, Apor Péter Gergelyt, Csunderlik Pétert, Hatos Pált, Paksa Rudolfot és Vörös Boldizsárt) a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Bécsi kapu téri Lovagtervező helybeszélgetésre. Meggyőződésünk, hogy értékes hozzászólásaiknak gazdagodott az alapvetően további kutatásokra ösztönző, a Nemzeti iratanyagra a figyelmet felhívó forráskiadvány. Külön köszönjük a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatókönyvtári Intézete tudományos főmunkatársa szokás szerint rendszeresen írt részletekre is kiterjedő, segítő szándékú véleményét és mód-

dő németladi munkásokról és a szőlő alkoholmentes feldolgozásának kísérleteiről is. Értesülhet az olvasó arról, miért vonták be a székesfehérvári laktanyában a vörös zászlót, miközben a háromszínű zászlókra ruházati célú hasznosítás érdekében beszolgáltatási rendelet kiadását javasolta a népbiztos, illetve az is szóba kerül, hogy a zalaegerszegi forradalmi törvényszék elnöke tanúkkal tudta igazolni állítását, mely szerint ő „fehér sziget volt a vörös viharban”.

A heti rendszerességgel beküldött politikai megbízotti jelentésekből egyértelművé válik, miért „nem látta 95% szívesen a kormányt” Tolnában, miért tartotta szükségesnek az agitátor Pilisszentivánon a vezetők „minél gyakrabban” történő hátsóba billentését, miközben a gazdasági megbízott csak türelemre tudta inteni a helyieket, és arra tett javaslatot, hogy „adni is kellene nekik valamit”, az orosz forradalom „kopírozása” (a bolsevik eszmerendszer importjára fogékony magyar társadalom egy részének időleges asszisztálásával) pedig oda vezetett, hogy 1919. július végére már „testvér testvér ellen hirdetett engesztelhetetlen gyűlöletet”.

A forráskiadvány választott felcíme szintén egy közölt dokumentumból származik. Csuvara Mihály kormányzótanácsi biztos 1919. július 21-én, a tanácskormány végnapjaiban ezekkel a szavakkal összegezte a muraszombati járásban szerzett benyomásait. Csuvara úgy vélte, van még mód a „teljesen egyenes irányú”, a „teljhatalmú, ingatag vezetők” miatti hasonló oroszországi helyzetet meghaladó új politikára, és a „rendszeresít” szót korabeli értelmében (‘rendszeréz’) használja. Meglátásunk szerint ezek a „ballépések” – a társadalmi egyenlőséget deklaráló, az alsó társadalmi osztályok szociális és gazdasági igényei mellett síkra szálló, de azt rendeleti úton, jelentős társadalmi csoportok érdekeivel nem törődve bevezetni kívánó, önmagát a szocialista világforradalom részének tekintő, de a nemzetközi munkásmozgalmi fejleményektől elszigetelődő, a régi társadalmi rendet meghaladni akaró, de a hatalom ízétől megmámorosodó proletárdiktatúrában – a maguk rendszertelenségében tragikusan rendszerszintűvé váltak, és a történelmi baloldal Mohácsát eredményezték.

A Magyar Nemzeti Levéltár gyűjtőkori sajátosságai miatt – a kultusztörténettel és az emlékezetpolitikával kapcsolatos forrásokon túl – számos irat közlésétől tekintettünk el. Ezért nem található a gyűjteményünkben a Budapest Főváros Levéltárában, illetve a Hadtörténeti Levéltár és Múzeumban őrzött releváns fővárosi és hadtörténeti irategyüttes. Az egykori országterületre vonatkozó, ma már külföldi levéltárakban fennmaradt dokumentumok szintén nem kerültek be a válogatásba, és természetesen az egyházak helyzetét bemutató iratok is csak részlegesen tükrözik a történeteket.

A vállalt időintervallum (a Magyarországi Tanácsköztársaság fennállása) miatt maradtak ki többek között a helyi nyilvánosságban és emlékezetben, természetesen a különböző történelmi korszakokban, illetve a résztvevők és szemtanúk által változó előjellel megítélt, de máig fontos és vitatott szerepet játszó országos és helyi esetek, az 1919 augusztusa után üldözött és eljárás alá vont, majd 1945 után hosszú évtizedekig hősiek helytállásként méltatott (bűn)cselekmények. Nem közlünk az archívumokban megőrződött, az azonosulás és a túlélés módszerait felidéző, „a bizonyítványt magyarázó”, részben levéltárosoktól származó, figyelemreméltó, az eseményeket szinte percnyi pon-

tossággal felidéző visszaemlékezéseket, rövid, anekdotajellegű, például tréfából ígért főbe lövetésekről szóló történeteket sem.

A levéltári iratanyag Tanácsköztársaság alatti sorsával és a levéltárak helyzetével kapcsolatban (a régi kapszulákból tudatosan válogató, bélyeggyűjtő vörös katonáktól az embermagasságban álló, széttépett iratokig terjedően) felvett későbbi látletelek közlését a forrásadottságok mellett azok keletkezési dátuma szintén nem tette lehetővé. Végül azt sem ebből a kötetből fogja megtudni az olvasó, hogy a szolnoki Lenin őrs milyen tömörséggel rögzítette az őrsi naplóban, képileg és írásban egyaránt a múlt század hetvenes éveinek propagandaszólamait.

Az iratanyag előkészítéséért köszönettel tartozunk az alábbi kollégáknak:

Dr. Cseh Géza szolnoki főlevéltáros (MNL JNSzML), Dr. Czetz Balázs székesfehérvári főlevéltáros (MNL FML), Dr. Farkas Csaba szegedi főlevéltáros (MNL CsML), Farkas Péter kaposvári segédlevéltáros (MNL SML), Gottfried Barna nyíregyházi főlevéltáros (MNL SzSzBML), Gyánti István pécsi segédlevéltáros (MNL BaML), Dr. Gyenesi József kecskeméti főlevéltáros (MNL BKML), Dr. Kovács Melinda egri főlevéltáros (MNL HML), Marosi Tibor József szekszárdi levéltáros (MNL TML), Bajzik Zsolt szombathelyi levéltáros (MNL VaML), Dr. Németh Csaba gyulai levéltáros (MNL BéML), Dr. Paksy Zoltán zalaegerszegi főlevéltáros (MNL ZML), Dr. Schramek László budapesti főlevéltáros (MNL PML), Sebestyén Kálmán salgótarjáni főlevéltáros (MNL NML), Selmeczi-Kovácsné Dancséc Mónika győri főlevéltáros (MNL GyMSMGyL), Dr. Suslik Ádám soproni levéltáros (MNL GyMSMSL), Szikla Gergő debreceni főlevéltáros (MNL HBML), Turbucz Péter miskolci segédlevéltáros (MNL BAZML) és Dr. Wencz Balázs esztergomi főlevéltáros (MNL KEML). Az iratanyag-adottságok miatt csupán Veszprémet hagytuk ki a körútból, ugyanakkor dr. jur. Nagy Szabolcs főlevéltáros (MNL VeML) helytörténeti írásait haszonnal forgattuk.

Ugyancsak hálásak vagyunk a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában dolgozó kollégáinknak: Klettner Csilla, Küstlerné Virág Éva, Dr. Balogh János Mátyás és Dr. Csősz László főlevéltárosoknak, Dr. Reisz T. Csaba főlevéltáros, címzetes főigazgatónak, továbbá Závoczki Adrienn és Ásványi Szabolcs levéltárosnak. Az iratok begépelésében Szabó Viola Gerda levéltári kezelő, kutatószolgálati munkatárs, a mutatók összeállításában Szabóné Maslowski Madlen szolnoki levéltáros (MNL JNSzML) volt nagy segítségünkre.

2019 áprilisában a téma ismert hazai szakértőit (Ablonczy Balázst, Apor Pétert, Bödők Gergelyt, Csunderlik Pétert, Hatos Pált, Paksa Rudolfot és Vörös Boldizsárt) hívtuk meg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Bécsi kapu téri Lovagtermébe egy műhelybeszélgetésre. Meggyőződésünk, hogy értékes hozzászólásaiknak köszönhetően is gazdagodott az alapvetően további kutatásokra ösztönző, a Nemzeti Levéltárban kezelt iratanyagra a figyelmet felhívó forráskiadvány. Külön köszönjük Vörös Boldizsár, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete tudományos főmunkatársa szokás szerint rendkívül alapos, a legapróbb részletekre is kiterjedő, segítő szándékú véleményét és módosítási javaslatait.

*

Az iratokat keletkezésük kronológiai sorrendjében, folyamatos számozással, szöveg-hűen, a mai helyesírási szabályok szerint közöljük. Az iratok címét egy jellemző szövegrészlet kiemelésével mi adtuk meg, ezekben törekedtünk a dokumentum szerzőjének, címzettjének és tárgyának rögzítésére, illetve természetesen megadtuk a keltezését. Az iratok nyelvezetén, stílusán nem változtattunk, a szokatlan írásmódra a szokásos eljárással hívtuk fel a figyelmet (sic!), ugyanakkor a nyilvánvaló tévedéseket és elírásokat korrigáltuk, a szövegből hiányzó névelőt vagy szót a szövegösszefüggés alapján szögletes zárójelbe téve beírtuk. Az idegen szavak és mondatok magyar jelentését is közöljük, szükség esetén pedig kiegészítő megjegyzésekkel láttuk el az iratot. Az iratok döntő többségét elsőként közöljük nyomtatásban, a korábban már publikált, de általunk is fontosnak tartottak esetében jelezzük a korábbi publikáció könyvészeti adatait.

A dokumentumokban előforduló és beazonosítható személyek esetében azok első említésénél közlünk lehetőleg teljes, rövid életrajzot, a további esetekben csupán az adott összefüggésben játszott szerepére utalunk, de ez természetesen nem pótolja a szakirodalom eddigi eredményeinek önálló felhasználását. Néhány esetben további történeti kutatások szükségesek a történetek teljes háttérének megértéséhez. Az olvashatatlan nevek, illetve a dokumentumok általunk kihagyott részeire szögletes zárójellel utaltunk. A rövidítéseket az adott szövegben oldjuk fel. Az egyes szakirodalmi művek internetes elérhetőségét csak abban az esetben közöljük, ha csak ebben a formában jutottunk hozzá, ugyanakkor jelezni kívánjuk, hogy a kötetben felhasznált és idézett monográfiák és szaktanulmányok nagy többsége megtalálható a világhálón is, illetve egyre több levéltári forrás is elérhető a különböző online felületeken. A kötetet a könyvebb tájékozódás érdekében személynév-, helységnév- és tárgymutatóval zárjuk. Az iratokra, melyeket egységesített jelzettel közlünk, a helységnév- és a tárgymutatóban az adott dokumentum számával utalunk.

A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG, 2019

EMLÉKEZET ÉS DISKURZUS

Az 1919. tavaszi-nyári indulatokkal teli, kétségbeesett, homályos messianisztikus elképzelésekkel teli, tragikus baloldali radikális kísérlet centenáriumán számos előadássorozat, konferencia, pódiumbeszélgetés, interjú, illetve tanulmány és különböző részterületekkel foglalkozó kötet vizsgálja a magyarországi proletárdiktatúra legfontosabb aspektusait. Természetesen terítékre kerülnek az Osztrák–Magyar Monarchia és a Magyar Királyság bukását eredményező világháborús és az 1918. őszi események, a Károlyi-féle Népköztársaság időszaka, illetve a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttének körülményei, a tanácsrendszer bel- és külpolitikai programja, illetve annak kapcsolata a párizsi békekonferenciával, kihatása a magyar békefeltételek alakulására.

A kutatók megpróbálnak válaszokat adni korábban kevésbé tárgyalt kérdésekre, így a vörösteror eseményeire, tényleges számaira és áldozataira,¹ a zsidókérdés jelenlétére és az egyházak elleni fellépés megítélésére is fokozottan kitérnek. Górcső alá veszik a tanácskormány részleges és időleges (társadalmi és értelmiségi) elfogadottságának, illetve elutasíthatóságának okait, a történelmi folytonosságot, továbbá az események zárványjellegét igazoló elemek bemutatása mellett a kommün propagandáját, új nyelvezetét és mindennapi gyakorlatát. Részletesen bemutatják az ellenforradalmi megmozdulásokat, a Duna–Tisza közti polgárháborús eseményeket, illetve a diktatúra büntetőpolitikáját, a forradalmi törvényszékek tevékenységét és a túszedés gyakorlatát. Végül a felvidéki hadjárat elemzésén és értékelésén túl a korszak művelődés- és szociálpolitikájával, illetve a rendszer bukásával és emlékezetével kapcsolatos kutatási eredményeket is minden bizonnyal nyilvánosságra hozzák. A jelenleg elérhető szakirodalmi feldolgozások, egyetemi, közép- és általános iskolai tankönyvek és hozzáférhető előadások alapján érdemes röviden megvizsgálni, hol tartunk most, illetve a folyamatos emlékezetpolitikai szorításban vergődve hogyan jutottunk el idáig?

Romsics Ignác akadémikus, egyetemi tanár, aki tudományos pályáját a Bács-Kiskun megyei Levéltár munkatársaként az 1918–1919-es forradalmak Duna–Tisza közti eseményeihez kapcsolódó dokumentumok közzétételével kezdte, legutóbb összefoglaló történeti monográfiájában,² illetve az első világháborút és az azt követő 1918–1919-es

¹ Ezek közül már most érdemes kiemelni az alábbi, több fórumon is elhangzott számokat (természetesen a számokat nem szabad abszolutizálni, a terror fogalmának kiterjesztett vagy szűkített értelmezése mellett minden bizonnyal a halálozási jegyzőkönyvek adatainak összegyűjtése sem hoz majd megnyugvást ebben a kérdésben): eszerint mintegy 360 statáriális kivégzésről, 110 fegyveres harcban elesetről és 30 köztörvényes esetről beszélhetünk az egyéb kategóriák (véletlen, öngyilkosság stb.) mellett. A tanács hatalom mintegy 1500 túszt szedett, és mintegy 5–600, átlagban 25 éves Lenin-fiú volt a terror működtetői között.

² Romsics Ignác: *Magyarország története*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2017. 395–399.

polgárháborús időszakot bemutató tanulmánykötetében³ foglalkozott a Tanácsköztársasággal. Azt hangsúlyozza, hogy a pacifista politikájának kudarcát belátó Károlyi a békekonferencia 1919. március 20-án érkezett, véglegesnek tekintett és ezért elfogadhatatlannak tartott jegyzékének hatására Szovjet-Oroszországra támaszkodva kívánta meghirdetni a nemzeti ellenállást, és tiszta, a demokratikus átalakulást felgyorsító szociáldemokrata kormányt akart kinevezni.

Utóbbiak ezt nem vállalták és Károlyi háta mögött megegyeztek a szovjet tanácsrendszer importját, illetve a kizsákmányolás és a nemzeti ellentétek megszüntetésének a társadalom peremén élő és fiatal értelmiségiek számára is vonzó utópiáját hirdető, és szociálpolitikai követelésekkel fellépő kommunistákkal. Bár a századvégi egalitárius agrárszocialista mozgalmak és a kizsákmányolásmentes társadalom víziója révén volt közös előzmény és utópisztikus jövőkép a két programban, a puccsszerűen, nem tömegmozgalmak nyomására történt átalakulás – a szociáldemokraták vonakodó csendtársi asszisztálásával – a történeti folytonosságban törést, az államélet, a gazdaság, a társadalom és a kultúra területén pedig gyors és radikális változásokat eredményezett.

A történész professzor kiemeli a céltudatos Kun Béla szerepét, a zsidó származású vezetők arányát a magyar társadalomfejlődés sajátosságaként értékeli, ugyanakkor hangsúlyozza a népbiztosok és népbiztos-helyettesek zsidó identitásának a hiánya mellett a zsidóság társadalmi differenciáltságát és politikai megosztottságát.⁴ Bemutatja a tanácsválasztások demokratizmusára árnyékot vető tényezőket, a távolmaradás és az ellenszenv miatt kétes legitimitású tanácsok, direktóriumok és intézőbizottságok vegyes összetételét, a magántulajdon felszámolásának folyamatát, a földosztás elmaradásának hatását, az életkörülmények javítását célzó szociálpolitikai intézkedéseket, a radikális oktatásügyi, állami iskolamonopólium megteremtését tervező reform lépéseit, az eszközökben nem válogató új igazságszolgáltatás áldozatainak számát megközelítőleg hatszáz főre teszi. A régi rend képviselői és a középpolgárság, továbbá a földjét veszített parasztság által teljességgel elutasított, a kisiparosok, kiskereskedők, a szegényparasztság és az értelmiség részéről vegyes érzelmekkel fogadott, illetve fokozatosan elvetett új berendezkedés társadalmi bázisa főleg az ipari munkásságot koncentráló Budapesten és a nagyvárosokban, illetve a bányavidékeken volt erős, a kommunistát ritkán látott vidék alapvetően az ellenforradalom háttérját jelentette.⁵

Az összefoglaló kitér arra, hogy a tanács hatalom meghívását kétszer is kilátásba helyezte, Budapestre 1919. április elején eredménytelen missziót (a hó végén pedig meghívólevelet is) küldő, a határjavaslatokat 1919 márciusára szakbizottsági szinten már előkészítő, aztán egyéb, etnikai, gazdasági, stratégiai és közlekedési okok miatt az

ország területét és népességét 1919 júniusában és júliusában tovább csökkentő párizsi békekonferencia⁶ a szovjetrendszer terjedésétől tartva engedélyezte a románok támadását. A hadseregszervezés elmulasztása a cseh, francia és szerb alakulatok akadály és ellenállás nélküli előrenyomulását is magával hozta. Az első világháborús tisztek által irányított fegyverbe szőlített munkásság kétszáz ezres serege, amelynek stratégiai célja a cseh és román egységek szétválasztása mellett a szovjet Vörös Hadsereggel való együttműködés lehetőségének a megteremtése volt, jelentős sikereket ért el. Az 1919. júniusi második párizsi diktátum hosszú vita utáni, az egyre kiterjedtebb ellenforradalmi cselekmények és a baloldali, vagy szociálisan érzékeny értelmiségi bázis szűkülésének hatására meggyengült belső helyzet erősítését célzó elfogadása és a tisztek nagy részének elpártolását eredményező felvidéki kiűrés, majd a csodaváró hangulatban megindított tiszántúli offenzíva gyors összeomlása a tanácsrendszer bukását, a vezetők elmenekülését és kaotikus viszonyok kialakulását eredményezte.

Romsics Ignácnak a Tanácsköztársaság centenáriuma szervezett előadássorozaton⁷ elmondott gondolatai közül érdemes kiemelni, hogy a kezdetben tömegek által támogatott Károlyi-féle Népköztársaság a földreformot, a választójog kibővítését és a soknemzetiségű ország elfogadását, a nemzetiségeknek adandó autonómiát tűzte zászlájára. Ezzel szemben a tanácskormány lépései – sorozatos külső támadások mellett – a magyar társadalom félreismeréséről tanúskodtak, folyamatosan szűkítették a rendszer amúgy is korlátozott bázisát és erős ellenkezést váltottak ki. A magántulajdon felszámolása, a parasztság vágyait figyelmen kívül hagyó, semmiféle pragmatizmusra nem képes agrárpolitika, az osztályellentétek abszolutizálása, az internacionalizmus és az antiklerikalizmus sem örvendett nagy népszerűségnek. A politikailag motivált erőszak értékelésénél kiemelte az adott korba való belehelyezkedés szükségességét, a fronttápasztalat és a háború következtében előállt forradalmi pszichózis hatását és a háborús normák átvételét, illetve az anarchikus szellemi csapongásban született propaganda-szólamok és a valóság összevetését. Összességében véleménye szerint a Tanácsköztársaságot megdöntötték (erre önmagában a román királyi haderő is elegendő lett volna), de intézkedései hatására meg is bukott egyúttal.

A magyar eseményeknek a nemzetközi környezetben, a közép-európai forradalmak sorában és a magyar történelemben (illetve a baloldali intellektuális hagyományban)⁸ való elhelyezésének feladatát Krausz Tamás és szerzőtársai vállalták magukra,⁹ a nagyobb korszakot bemutató összefoglalók, egyetemi tankönyvek közül kiemelkedik L. Nagy Zsuzsa tényyszerű egyetemi jegyzete.¹⁰ A jelenleg használatban lévő középis-

³ Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak. Válogatott tanulmányok*. Helikon, Budapest, 2018.

⁴ A proletárdiktatúra erőszakszervezeteiben, a felduzzasztott hivatali apparátusban és a sajtóban is jelentős volt a zsidó származásúak aránya, ugyanakkor a vörösteror áldozatai és a túsok között is országos számarányuk felett találunk zsidókat.

⁵ A tanács hatalom vallás szabadságot hirdet, egyház- és vallásellenes ideológiája és az egyházak társadalmi szerepét alapvetően adminisztratív eszközökkel korlátozó gyakorlat a vallásos érzelmű lakosság ellenállását váltotta ki.

⁶ Ehhez részletesen lásd Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris, Budapest, 2003. 133–157.

⁷ A Magyarországi Tanácsköztársaság bel- és külpolitikája. Budapest, 2019. április 10. <https://www.youtube.com/watch?v=6Yw5-olldLY> (Letöltés: 2019. április 20.)

⁸ Krausz Tamás – Vértess Judit (szerk.): *1919. Tanácsköztársaság*. 2019. Le Monde Diplomatique magyar kiadás, Budapest, 2019. Illetve lásd az *Eszmélet* folyóirat 121. számának (2019. tavasz) írásait.

⁹ Krausz Tamás – Vértess Judit (szerk.): *1919. A Magyarországi Tanácsköztársaság és a kelet-európai forradalmak*. L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, Budapest, 2010.

¹⁰ L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története, 1918–1945*. Egyetemi jegyzet, Debrecen, 1995. Szintén haszonnal forgatható Gergely Jenő – Pritz Pál: *A trianoni Magyarország, 1918–1945*. Vince Kiadó, Budapest, 1998.

kolai,¹¹ és általános iskolai¹² történelem tankönyvek közül az előbbi a szovjet-orosz pénzügyi támogatás segítségével és erőszakos fellépéssel kommunista programot meghirdető diktatúra hatalomra jutásánál Károlyi erélytelenségére, tevékenységének bemutatásánál pedig a földosztás elmaradása miatt és néhány pozitívnak minősített lépés ellenére is megcsappant lelkesedés egyértelmű jelei, a parasztlázadások, a fegyveres ellenállás kibontakozása és az ellenforradalom szerveződése mellett a vörösterrorra és a román megszállásra helyezi a hangsúlyt. A felvidéki hadjárat jelentőségét abban látja, hogy az ellenállás felvállalása jelentős támogatottságot eredményezett, a keményebb fellépés tárgyalásra kényszerítette a győztes hatalmakat, ugyanakkor annak leállítása és az antant ultimátumának elfogadása, amellyel időt akartak nyerni a világforradalomig, a közvélemény szemében elfogadhatatlan volt. Az általános iskolai tananyag az ország súlyos helyzetéből indul ki, amelyben a szociáldemokraták csak a Kun Béla vezette kommunistákkal együtt vállalták a hatalom átvételét és a polgári demokratikus korszakkal való szakítást. A tankönyv kitér a szovjet-orosz forradalmi import, az egyházak elleni fellépés és a szociálpolitikai lépések mellett a diktatúra működtetői által jogosnak és szükségesnek tartott jogkorlátozásra, illetve terrorra és több száz áldozatról tudósít. Természetesen szóba kerülnek az ellenforradalmi cselekmények, a Vörös Hadseregnek a bolsevizmus terjedésétől tartó Nyugatot is megrettentő, sikeres, de általános elkeseredést kiváltó visszavonulással végződött védelmi harcai is. Ezeknek – részben feldolgozottságuk okán – a különböző egyéb szakirodalmi munkák is nagy teret szentelnek.

Hajdu Tibor, a Tanácsköztársaság történetéről írott máig egyetlen vaskos monográfia¹³ szerzője azt feltételezte egy 1999-ben közölt tanulmányában, hogy korábbi reményével szemben az eseményekről még hosszabb ideig nem lehet „befejezett múlt időben, nyugodt objektivitással” beszámolni. Szerinte nem is kell feltétlenül csodálkozni ezen, hiszen a francia forradalom bicentenáriuma is csak a „pártosan szubjektív viták fellángolására” szolgált kiváló alkalmaként.¹⁴ Az azóta eltelt két évtized fejleményei minden bizonnyal csak megerősítették a jeles kutató álláspontját.

Persze, maga a történeti korszak rendkívülsége, a kaotikus viszonyok között függetlenedő, de idegen hadseregektől fenyegetett, és azokkal szemben – ugyan internacionalista zászlók alatt, és a területi integritásról kezdettől, vagy fokozatosan lemondva (erről viták folynak és mindkét álláspont igazolásához találhatunk érveket és forrásokat), de – mégiscsak fegyvert fogott ország, tisztek és forradalmárok, a kétségbeesett útkeresésnek a kezdeti lelkesedéstől a külső és belső rendcsináláson át a reménytelen-

¹¹ Száray Miklós: *Történelem 11. a négyosztályos gimnáziumok és a szakközépiskolák számára*. Eszterházy Károly Egyetem (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet), Eger, 2016.

¹² Zeidler Miklós et alii: *Történelem 7. az általános iskolák számára*. Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2017.

¹³ Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Kossuth, Budapest, 1969. Az események megítélését kísérő vitákról, a téma irodalmáról és forrásairól még régebben jelent meg historiográfiai összefoglaló, lásd Siklós András: *Az 1918–1919. évi magyarországi forradalmak*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1964.

¹⁴ Hajdu Tibor: *A Tanácsköztársaság a történetírásban. Tények és hiedelmek*. *História*, 1999/4. 13–15.

ségig tartó valósága sem tesz lehetővé egyszerű konszenzust. Nem is beszélve a terroriztikustól¹⁵ a naiv radikálison és a történeti fejlődéstől távol állón át az átgondolatlanig és hosszabb ideje érleltékig, de akár a világmegváltóig és progresszív szociálisig terjedő intézkedések széles skálájáról. Ráadásul – erről szintén Hajdu Tibor beszélt egy előadásában¹⁶ – ennek a kétségtelenül extrém, de az adott helyzetben nem véletlenül bekövetkezett és hatásai ellenére sem meghatározó fordulatnak a jelentőségét a szembenálló politikai táborok mértéktelenül felnagyították, persze, ellenkező előjellel, és egymásra is rálicitálva, torz- és álmképeket gyártva. Így lett a vörös március a dicsőséges 133 nap az egyik, és az alantas csöcselék rémuralma a másik oldalon.¹⁷

Az első világhéges, majd az azt követő szélsőséges események által gerjesztett indulatok nem csupán a történeti munkákban csapódtak le, de az egész korszak közgondolkodását is döntően meghatározták. A kezdeti adatgyűjtés (Tanácsköztársaság Adatait Gyűjtő Országos Bizottság – TAGyOB) után – a Tanácsköztársaság idején a Budapesti Egyetemen a történeti segédtudományok tanárává kinevezett – Szekfű Gyula Három nemzedéke a magyar történelem legsötétebb korszakai közé sorolta a magyar hanyatlástörténet valószerűtlen és gyökértelen végállomását jelentő „bolsevista experimentumot”,¹⁸ a Gratz Gusztáv szerkesztésében megjelent, neves szerzők írásait tartalmazó, változó színvonalú tanulmánykötet¹⁹ pedig a kommunista utópia társadalmat felforgató jellegét emelte ki.²⁰ Jóval színvonalasabb, „gondolkodó olvasó által is kézbe vehető”²¹ a

¹⁵ Két kifejező idézettel lehet ennek a jellegét megvilágítani. „[...] folyt a beszéd, a sosem kimondott szavak mámore, a vélemények részegsége, és folyt a vér is, nem annyira, mint előtte, a háborúban, nem annyira, mint utána, a fehérterror alatt, de folyt...” „[...] a forradalom magába fulladt, [...] irányíthatatlanná vált, hiszen irányítói beleszerettek az irányítgatásba, magukat először kertésznek látták, aztán metszési kezdtek, végül egyeteltek és tizedeltettek, és egyre jobban kezdtek hasonlítani a régi kertészekre...” Konok Péter: *Elnyomottak fesztiválja*. https://magyarnarancs.blog.hu/2016/03/20/konok_peter_elnyomottak_fesztivalja (Letöltés: 2019. február 6.).

¹⁶ Hajdu Tibor: *Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról*. Századok füzetek 5. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2009.

¹⁷ A Tanácsköztársaság megítélésének mindenkor szélsőségeségét ezzel két, a „huszadik századi történiakra ráteherkedő ideológiák”, és a politikai véleményformálók hatását igazoló sarkos megállapítással mutatja be László Ferenc (Mit kezdünk a Tanácsköztársasággal? Zabigyerek. *Magyar Narancs*, 2007/13 (2007. március 29.) https://magyarnarancs.hu/belpol/mit_kezdjunk_a_tanacskozarsasaggal_-_zabigyerek-66910 (Letöltés: 2019. február 7.).

¹⁸ Szekfű Gyula: *Három nemzedék. Egy hanyatló kor története*. „Élet” Irodalmi és Nyomda R. T., Budapest, 1920. 309. Érdemes megjegyezni, hogy Szekfű a kötethez írt előszavát 1922-ben már elhagyta, nem azért mert a „szégyen-tételt” átgondolta volna, hanem valószínűleg a következő gondolat miatt: „Hogy [...] ez a két valószínűtlen forradalom mégis kitört, nálunk Magyarországon tört ki, s mi több, legalábbis kezdetben a magyarság széles tömegei közt hallgatlagos beleegyezéssel, sőt valljuk be, sok helyt helyesléssel és támogatással találkozott, ez a jelenség az, amely a betegség súlyos voltát leginkább illusztrálja”. Idézi Pach Zsigmond Pál: *A Tanácsköztársaság – mai szemmel*. *Eszmélet*, 1997. http://www.eszmelet.hu/pach_zsigmond_pal-a-tanacskozarsasag-mai-szemmel/ (Letöltés: 2019. február 8.).

¹⁹ Gratz Gusztáv (szerk.): *A bolsevizmus Magyarországon*. Franklin Társulat, Budapest, 1921. Elemzéséhez lásd Hajdu Tibor: *Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról*. Századok füzetek 5. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2009. 7–8.

²⁰ Kiváló, lényegi historiográfiai összefoglalót közöl Szabó Viktor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*. Doktori értekezés. Eger, 2016. 5–8.

²¹ Hajdu Tibor: 1918–1919. Két forradalom utóélete. *Medvetánc*, 1984/4. 27–43, itt 35.

közgazdász, volt miniszter Gratznak a harmincas években megjelent, akadémiai díjjal jutalmazott önálló kötete a forradalmi kisebbség által uralt, alapjában általa is polgárháborúsak tartott időszakról, amely – bár messze nem azonos terjedelemben, de – határozottan elítéli mind a vörös-, mind a fehérterror, illetve markáns véleményt fogalmaz meg a kommun intézkedéseiről és vezetőiről.²²

Az 1945 és 1948 közötti átmeneti állapot, a bizonytalan hallgatás időszaka²³ után a múlt század ötvenes éveinek propagandájában a jobboldali szociáldemokraták és Kun Béla is a – mégis, skizofrén módon, Rákosi szerepvállalásának felnagyításával, a vezetők jó részének Sztálin általi likvidálásának elhallgatásával a magyar történelem legfényesebb eseményei közé emelt – számos „fő- és alhibával”²⁴ terhelt forradalom quislingjeként jelent meg. Hajdu Tibor találó meglátása szerint „a Tanácsköztársaság a legnagyobb forradalom volt, kommunista és főleg szociáldemokrata vezetői viszont elvetemült árulók”.²⁵ Bár számos volt forradalmi résztvevő ült az 1945 utáni kormányokban, az eseményeket „szidni tilos volt, dicsérni nem illett”,²⁶ inkább szemérmesen hallgattak róla. Igazi változás csak 1956-ot követően állt be, a mélypont fokozatosan „hegyorommá magasodott”.²⁷ Egy rövid „kunista” reneszánszot²⁸ követően, nem kizárólag a kerek évfordulókon, a továbbra is megmaradt, de egyre kevésbé keresett dogmatikus írások²⁹ mellett egyre több és egyre tárgyilagosabb, a marxista szellemiséget szakszerűséggel ötvöző, többek között had-, jog- és agrártörténeti munka, életrajz és forráskiadvány³⁰ jelenhetett meg,³¹ bár bizonyos témákat (zsidókérdés, vörösteror, egyházüldözés) csak óvatosan lehetett érinteni és az ideológiai korlátok is megmaradtak.

Ugyanakkor sem a Felvonulási téren az ötvenedik évfordulón felállított Tanácsköztársaság-emlékműnek, sem a Forradalmi Ifjúsági Napok átértelmezett ünnepeinek, sem

²² Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1935.

²³ Ennek lezárásaként díszes kiadvány jelent meg. Gábor Andor et alii: *A Magyar Tanácsköztársaság*, 1919. Szikra, Budapest, 1949.

²⁴ Hajdu Tibor: A tanácsköztársaság mai szemmel. *Történelem az iskolában*. *História*, 1992/7. 26–28.

²⁵ Hajdu Tibor: *Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról*. Századok füzetek 5. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2009. 11.

²⁶ Hajdu Tibor: 1918–1919. Két forradalom utóélete. *Medvetánc*, 1984/4. 27–43, itt 37.

²⁷ Pach, 1997.

²⁸ Moszkva rehabilitálta a kivégzett kommunistákat, Kun egykori hívei ott ültek a politikai vezetésben és az irodalmi életben, de Kun Béla emlékművét csak 1986-ban, születésének centenáriumán állították fel a Vörösmarty téren, hogy aztán néhány évvel később a budatétényi Memento parkba kerüljön.

²⁹ Ezeknek a köröknek az erejét mutatja mindazonáltal, hogy Borsányi György Kun-életrajzát 1979-ben szinte a megjelenése napján be is vonták.

³⁰ József Farkas (szerk.): *„Mindenkinek újjá kell készülnie...” Az 1918–19-es forradalmak irodalma*. Szöveggyűjtemény, 1–4. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959.; Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976.; Imre Magda – Szűcs László (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei*, 1919. A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986.

³¹ Hajdu Tibor munkája mellett többek között említést érdemel L. Nagy Zsuzsa: *A párizsi békekonferencia és Magyarország 1918–1919*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1965., illetve (a tanulmányból könyvvé bővített alapmunka) Romsics Ignác: *A Duna-Tisza köze hatalmi politikai viszonyai 1918–1919-ben*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.

Bors Máténak (illetve a televíziós filmsorozat első öt epizódjának) nem sikerült elérnie azt, hogy a Tanácsköztársaság a hazai történeti tudat szerves részévé váljon.³² 1919 képe továbbra is „úgy hatott a magyar történelem képtárában, mint egy érdekes, de rossz helyre akasztott festmény”.³³ A nyolcvanas évek egyre ingatagabb politikai helyzete is eredményezett meghatározó köteteket,³⁴ hogy aztán a rendszerváltást követő időszak elején – reprint kiadványok³⁵ és korábban tiltott és a baloldali táboron belül is vitatott, egykori résztvevők és vezetők által írott memoárok³⁶ mellett meglepően kevés szakmai publikáció³⁷ jelenjen meg.³⁸ Ezzel persze a történeti tudat formálásának, illetve az események esetleges elmaszatólásának-elfelejtésének lehetőségét a sajtó és a politika számára is tálcán kínálták (a terjedelmi és életkori okok miatt szükségszerűen leegyszerűsítő tankönyvekről nem is beszélve).³⁹

Az elmúlt két évtized egyrészt a konzervatív-nacionalista, a Horthy-korszak értelmezéséhez visszanyúló történelemszemlélet⁴⁰ újjáéledését, másrészt a tévhitek elleni fellépés⁴¹ határozott igényét is eredményezték, miközben egyre kevesebb

³² Ennek okait (Trianon és a forradalmak tudati összekapcsolódása, idegenség, azaz orosz orientáció és a vezetők származásának túlhangsúlyozása) feszegeti Hajdu Tibor: 1918–1919. Két forradalom utóélete. *Medvetánc*, 1984/4. 27–43.

³³ Hajdu Tibor: A tanácsköztársaság mai szemmel. *Történelem az iskolában*. *História*, 1992/7. 26–28., itt 26.

³⁴ Ezek közül kiemelendő Ormos Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983.; Fogarassy László: *A Magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása*. Akadémiai Kiadó, 1988.; illetve az „akadémiai tizkötetes” is kiemelten foglalkozott az idősakkal. Lásd Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt (szerk.): *Magyarország története 1918–1919*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.

³⁵ Újra kiadták például Váry Albert budapesti főügyész munkáját (*A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. Szerzői kiadás, Vác, 1921.) Váry egyébként a fehérterror áldozatairól is tervezett kötetet kiadni.

³⁶ A tárgyilagosságra törekvő Böhm Vilmos, a tanácskormányt ostromozó Garami Ernő, illetve Weltner Jakab, Göndör Ferenc memoárjainak és az egyéb emigrációs vitacikkeknek közös vonása, hogy kibővíti a szociáldemokratáknak a „kommunisták által csinált” Tanácsköztársaságban játszott szerepét, olykor egyfajta belső ellenzéki alapállást is maguknak vindikálva. Ehhez lásd Hajdu Tibor: *Változó korok, változó vélemények a Magyarországi Tanácsköztársaságról*. Századok füzetek 5. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2009. 6–7. Szintén jelentős forrásértékkel bír Móricz Zsigmond: *Naplójegyzetek*, 1919. Szerk.: Cséve Anna. Alexandra Kiadó, Budapest, 2006.

³⁷ A kilencvenes évekből az egyetemi jegyzeteken már említett L. Nagy Zsuzsa: *Magyarország története 1918–1945*. Multiplex Media, Debrecen, 1995., illetve egy forráskiadvány (Adám Magda – Ormos Mária [szerk.]: *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999.) emelendő ki.

³⁸ „Az államszocialista mitológia egyik legfontosabb fejezete szinte kitöröltetett a magyar történelmi emlékezetből”. Pach, 1997. 1989 nem eredményezett új szintézist, inkább 1956 reneszánszát és Trianon addig elfojtott kibeszélését hozta magával. A Tanácsköztársaság Trianon előtörténetévé vált.

³⁹ Ehhez lásd Szabolcs Ottó: *Iskolai tankönyvek az 1918–19-es magyar forradalmakról (1920–1984)*. *Eszmélet*, 1995. http://www.eszmelet.hu/szabolcs_otto-iskolai-tankonyvek-az-1918-1919-es-magyar-forr/ (Letöltés: 2019. február 8.)

⁴⁰ Salamon Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.

⁴¹ Ablonczy Balázs: *Trianon-legendák*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2010.

kutatótól⁴² várhatunk új eredményeket és szintéziseket.⁴³ A nem magyar, szakmai és laikus közönségnek szóló munkák száma sem gyarapodott jelentősen.⁴⁴ A források teljes feltárása és a mindenféle ideológiai kötöttségektől mentes, többek között a két forradalom viszonyát,⁴⁵ illetve a szociáldemokrata-kommunista erőviszonyokat nem csupán a felső vezetés szintjén tisztázó, az eseményeket 1918–1920 tragikus, válságos és polgárháborús időszakába elhelyező monográfia megírása, vagy akár a korábbi munkák érdemi kritika alá vetése minden bizonnyal még sokáig várat magára. De kiegészítő kutatásokra lenne szükség többek között a Vörös Hadsereg harcaival, az agrárkérdéssel,

⁴² Közülük kiemelkedik a politikai propagandával és a történelmi személyiségek kultuszával foglalkozó Vörös Boldizsár (például Uő: „A múltat végképp eltörölni”? Történelmi személyiségek a magyarországi szociáldemokrata és kommunista propagandában, 1890–1919. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2004.), illetve a Tanácsköztársaság emlékezetével is foglalkozó Apor Péter (Uő: Az elképzelt köztársaság. A Magyarországi Tanácsköztársaság utóélete, 1945–1989. MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest, 2014. Angolul Péter Apor: *Fabricating Authenticity in Soviet Hungary: The Afterlife of the First Hungarian Soviet Republic in the Age of the State Socialism*. Anthem Press, London–New York–Delhi, 2014.)

⁴³ A centenárium kapcsán több helyen is folynak intenzív alap- és a korábbi adatokat pontosító és kiegészítő kutatások (MTA BTK Történettudományi Intézet, MTA-Lendület, Trianon 100 kutatócsoport; Clio Intézet, a Magyarországi Tanácsköztársaság (1919), kutatási projekt), illetve szakfolyóiratok is újabb kérdésfelvetéseket, összegzéseket ígérnek (Múltunk, Sic Itur ad Astra). Megjelenése után egyből az érdeklődés középpontjába került és sajtóvitákat váltott ki Egy Gábor (szerk.): *Kérdések és válaszok 1918–1919-ről*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018. A kötet kétértelmű formájában, „harag és részrehajlás nélkül” kívánja ismertetni 1918–1919 legfontosabb eseményeit, pontosítani ismereteinket és cáfolni a tévhiteket. Örömteli fejlemény, hogy számos színvonalas írás, vitairat és interjú látott napvilágot a fiatal történésznemzedék tollából, így a politikai-publicisztikai viták helyét egyre inkább átveszi a részletes iratfeltáráson alapuló, a világháborús vereséget követő kaotikus korszakba belehelyezkedő és a történeteket közép-kelet-európai összefüggésekbe ágyazó és nem a pártállami diktatúra későbbi tapasztalatának birtokában ítélező szakmai meggyőződés képviselete.

⁴⁴ Előzményként két, a múlt század harmincas éveit elején, németül és angolul jelent meg, eltérő hangvételű munka említendő (előbbi visszafogott, utóbbi tendenciózus). Baron Albert von Kaas – Fedor von Lazarovics: *Der Bolschewismus in Ungarn*. Dresler, München, 1930., illetve Uők: *Bolshevism in Hungary*. G. Richards, London, 1931; továbbá Elemér Mályusz: *Sturm auf Ungarn. Volkskommissäre und Genossen im Ausland*. München, Dresler, 1931., illetve Uő: *The fugitive Bolsheviks*. G. Richards, London, 1931. Az újabb munkák közül kiemelendő Albert Dikovich – Edward Saunders (Hrsg.): *Die ungarische Räterepublik 1919 in Lebensgeschichte und Literatur*. Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. XV. Wien, 2017.

⁴⁵ Erre tesz kísérletet Hajdu Tibor: A Tanácsköztársaság helye, a magyar történelemben. *Múltunk*, 1994/1–2. 3–16. Az új kutatási eredmények közül kiemelendő egy, a Károlyi Mihály nevével fémjelzett, szélsőségesen megítélt (patkányforradalomként átkozott, illetve rövid demokratikus intermezzóként méltatott) népköztársasági időszakot, a korszak zavaros sokszínűségét – emlékezetpolitikai buborékok helyett az olvasókat a történelmi jelenbe kaluzolva – a „források izgalmasan sokrétű beszámolóit” segítségével árnyaltan bemutató kötet, Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története* (Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.) című munkája. Szintén a centenáriumba jelent meg Csunderlik Péter: *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A Tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában* (Napvilág Kiadó, Budapest, 2019.) című munkája, amely a kommun propagandafüzetekben, bulvárikiadványokban és részletes beszámolóiban tetten érhető ellenforradalmi toposzait, a sokszor tudatosan meghamisított események emlékezetpolitikai fegyverre válását mutatja be a tartalmi elemek és a használt stilisztikai eszközök részletes elemzésével.

a mindennapi élettel, a kulturális politikával kapcsolatban, de a vidéki sajtó, a különböző életutak és az 1919 utáni perek is csak részben vannak feldolgozva.⁴⁶

A háború végi kétségbeesett és indulatteli légkörben átmenetileg jó megoldásnak, vagy éppen ultima ratióknak tűnő, fiatal értelmiségiek, csálódott munkások és nemzeti érzelmű katonatisztek által időlegesen támogatott, a szűk mozgástérben⁴⁷ a „nagy szocialista világforradalom” vízióját hirdető, homályos körvonalakban vázolt programjával és abszurd megoldásaival saját sírját ásó, az állami szintre emelt erőszak szinonimájaként kezelt és nem mellesleg a magyar békekilátásokat sem javító radikális társadalomátalakító kísérlet, a bizonytalan jövő felé fanatikus elszántsággal, szilárd hittel és megszállottan menetelve új világot ígérő, a hatalomgyakorlás mindennapjaiban egyre kisebb területre visszaszorulva egyre tanácstalanabbá és radikálisabbá váló, a demokratizálódási folyamatot megszakító Magyarországi Tanácsköztársaság története – mivel érzelmileg máig sokakat érint, így nem tudott még történelemmé válni – folyamatosan íródik még.

A nagy mű megszületéséig maradnak a „világnézetek és érzelmek széles skáláján [...] szegények, gazdagok, az értelmiség világának impressziói”⁴⁸ tükröző magyar irodalom mellett a centenáriumon várható összefoglaló és tanulmánykötetek, illetve ez a – reményeink szerint széles körhöz eljutó, tudományos igényességgel összeállított, ismeretterjesztő, a korszak sokszínűségét és ellentmondásosságát megfelelően szemléltető, átfogó, részben mára már határon túli területekről származó forrásbázison alapuló – forráskiadvány.

A kötet a Magyar Nemzeti Levéltár – segítve az intézménybe kisebb-nagyobb rendszerességgel ellátogató történészek munkáját, lendületet adva a korszak „örült farsangjának” további kutatásához és kilépve a „történettudomány szolgálóleánya” szerepéből – törvényben rögzített alapfeladatának tesz eleget, hiszen az 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről a III. fejezet 13. § g) pontjában rögzíti, hogy a közlevéltár „levéltár- és történettudományi kutatásokat végez a levéltári munka fejlesztése és a levéltári anyag felhasználásának elősegítése céljából, s közzéteszi a kutatás eredményeit, illetve a tudományos munkamegosztás keretében részt vállal az általa őrzött iratanyag publikálásában”.

Budapest, 2019. április

A szerkesztők

⁴⁶ Ehhez lásd 1918–1919 forradalma és a történelmi emlékezet. Hajdu Tiborral beszélget Csoma Lajos. *Eszmélet*, 121 (2019. tavasz), 32–49.

⁴⁷ Érdemes többek között megfontolni, hogy a magyar fővárosban nem működött szövetséges misztio, Károlyi pacifizmusa, a Tanácsköztársaság időleges ellenállása és Apponyi Albert nagy hatását párizsi fellépése is ugyanazzal az eredménnyel, a soknemzetiségű ország feldarabolásával járt.

⁴⁸ Hajdu Tibor: A Tanácsköztársaság helye a magyar történelemben. *Múltunk*, 1994/1–2. 3–16., itt 16.

DOKUMENTUMOK

1919. MÁRCIUS

1.

„[...] FORRADALMUNK KOSZORÚS LANTOSÁNAK NEVÉT
MEGŐRÖKÍTENI [...]”.
INDÍTVÁNY A FŐGIMNÁZIUM ELŐTTI TÉR ÁTNEVEZÉSE TÁRGYÁBAN
Szolnok, 1919. március 5.

Szolnok r.t.⁴⁹ város tisztelt néptanácsának
Szolnok

Tárgy: Szücs Géza szolnoki lakos indítványa a főgimnázium előtti tér új elnevezése iránt

Tisztelt Néptanács!

Alulírott azon indítvánnyal járulok a tisztelt néptanács elé, miszerint határozza el, hogy a jelenleg Horthy Szabolcsról⁵⁰ elnevezett főgimnázium előtti tér Ady Endre térnek neveztessek.

Jelen indítványom nem szorul bővebb indoklásra. Jól tudjuk, hogy a letűnt korszak nagyságaival nincs mit eldicsekednünk, és nem tarthatjuk őket érdemesnek arra, hogy nevük megőrkítésével példányképet⁵¹ állítsunk a jövő nemzedék elé. Ha egy szolgalelkű pártcsoporthoz épp a tudomány csarnokát⁵² díszítette fel annak a nevével, aki a néppel elég keményen éreztette hatalmi súlyát, úgy nekünk, mint a jelen demokratikus irányzat hívének követőinek elengedhetetlen kötelességünk arra törekedni, hogy az ilyen szomorú emlékek mielőbb eltávolíttassanak.

Még a fájdalom könnye csillog a szemünkben, amikor Ady Endre, hazánk korán elköltözött⁵³ nagy fiának nevét ajkainkra vesszük. Kell, hogy a legnagyobb büszkeség

⁴⁹ rendezett tanácsú

⁵⁰ Horthy Szabolcs (1873–1914): 1910-től Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánja, 1914-ben önkéntes galíciai frontszolgálat során hősi halált halt. A város egyik legszebb terét 1915-ben nevezték el róla. Cseh Géza főlevéltáros kutatásaiból tudjuk, hogy a 13. Jászkun Huszárezred és Horthy Szabolcs 1925-ben felállított emléktábláját 1945-ben eltávolították.

⁵¹ régies kifejezés, példakép

⁵² A gimnázium szó eredeti jelentése ('meztelenek háza') szerint a bölcselők testgyakorló és gyülekezőhelye.

⁵³ Ady Endre 1919. január 27-én hunyt el, a nemzet halottjaként temették el 1919. január 29-én a Kerepesi úti temetőben.

töltse el Szolnok városát, ha elsőnek siet fővárosunk után⁵⁴ forradalmunk koszorús lantosának nevét megörökíteni és csak önmagunkat tiszteljük meg, ha a gimnázium⁵⁵ előtti tér elnevezésével áldozunk az ő dicső emlékének.

Indítványom elfogadását⁵⁶ attól a néptanáctól kérem, mely keletkezését csakis annak a forradalmunkból fakadt népszabadságnak köszönheti, melyet Ady Endre látónoki ihlettel megjövendölt.

Tisztelettel:
Szücs Géza

Az irat jelzete: MNL JNSzML XXXV-64-II-5 MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Archívuma

2.

„AZ EGÉSZ PROLETÁRSÁG EGYSÉGES AKCIÓBAN EGYESÜL.”
TÁVIRATVAJDITS BÉLA⁵⁷ SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRTTITKÁRNAK
A HATALOM ÁTVÉTELÉRŐL
Budapest, 1919. március 21.

Az entente⁵⁸ imperializmus a román és cseh vonalon több ezer négyzetkilométernyi újabb területet követel⁵⁹ és ezzel a követelésével Magyarországot a nemzetgyűlési választások lehetőségétől⁶⁰ megfosztotta. A kormány a követelést visszautasította, és lemondott. Helyét a munkástanács határozata alapján tiszta szocialista kormány⁶¹ foglalja el. A pártvezetőség a kommunisták vezetőségével megegyezett. Az egész proletárság egységes akcióban egyesül.⁶²

⁵⁴ Temetéséhez lásd Vörös Boldizsár: Két rendszer, két halott, két temetés. Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919.* Médiatudományi Könyvek. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2018. 191–200.

⁵⁵ Az 1831-ben alapított intézmény 1922 óta viseli a város híres szülötte, Verseggy Ferenc nevét.

⁵⁶ Nincs nyoma a dokumentumokban a döntésnek, a térnek máig nincs neve.

⁵⁷ A Minisztertanács 1918. november 18-i döntése alapján, a népjóléti miniszter ajánlására Vajdits Béla Győr városának kormánybiztosa lett. Győr megyébe pedig Lippay Zoltánt nevezték ki.

⁵⁸ Az entente (antant) kifejezés az 1904-ben aláírt angol-francia szerződés francia megnevezéséből származik, a nyugati szövetségesi rendszer jellemzésére használjuk.

⁵⁹ A Fernand Vix francia vezérkari alezredes, a budapesti Szövetséges Katonai Misszió vezetője által 1919. március 20-án kézbesített jegyzék, amely újabb keleti országrészek kiürítését követelte.

⁶⁰ A nemzetgyűlési választások megtartásától maguk a szociáldemokraták is ódzkodtak, hiszen vidéken összehasonlíthatatlanul kisebb befolyással rendelkeztek, mint a nagyvárosokban.

⁶¹ A Tanácsköztársaság tulajdonképpen a többször átszervezett Forradalmi Kormányzótanács volt, többségében szociáldemokrata népbiztosok és kommunista helyettes népbiztosok feleltek a reszortokért. Az 1919. április eleji átszervezés után megszűntek a helyettes népbiztosok posztok. Ehhez lásd Imre Magda – Szücs László (szerk.): *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei, 1919.* A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. 18.

⁶² Berinkey Dénes kormánya lemondott és átadta a hatalmat a szociáldemokraták balszárnyának, akik a kommunistákkal megegyezve kikiáltották a Magyarországi Tanácsköztársaságot.

A munkástanács megköveteli minden fosztogatás és önkényes eljárás megakadályozását. Fosztogatók ellen legszigorúbban eljárás indítandó. Gyárakban és földeken, bányákban és vasutakon teljes erővel tovább dolgozni. Szocializálás és földbirtokreform kérdésében az új kormány a legközelebbi napokban intézkedik. Addig önkényes eljárás minden erővel megakadályozandó. Mindenütt mindenki tartozik a szocialista kormány rendeleteit a legnagyobb [vasfegyelemmel]⁶³ végrehajtani.

Az ellenszegülőkkel szemben a helyi munkástanács a legkíméletlenebbül járjon el. A rend fenntartásáról a munkástanács gondoskodik. A kormánybiztosok dolgában a kormány máris dönt, addig tartsátok fenn a rendet. Munkástanács a helyi katonatanácssal egyetértőleg tartsa együtt fegyelemben a katonaságot.

Párttitkárság

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-D-1-9-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa direktóriumának iratai

3.

„[...] A FRANCIA KATONAI MISSZIÓ TAGJAINAK VÉDELMERE KIRENDALT
RENDŐRSÉGI KÜLÖNÍTMÉNY OLY RENDŐRBIZTOSOKBÓL ÁLLÍTTASSÉK
ÖSSZE, AKIK MAGATARTÁSUK ÉS VISELKEDÉSÜK ÁLTAL IS KIFEJEZÉSRE
JUTTATJÁK [...] A KÖTELES UDVARIASSÁGOT ÉS ELŐZÉKENYSÉGET [...]”.
INTÉZKEDÉS KÉRÉSE AZ ÁLLAMRENDŐRSÉGI FŐKAPITÁNYTÓL
VIX ALEZREDES VÉDELME ÉRDEKÉBEN
Budapest, 1919. március 22.

Telefonogrammm
Államrendőrségi főkapitány úrnak⁶⁴

Kun Béla⁶⁵ külügyi népbiztos meghagyásából felkérem Főkapitány urat, szíveskedjék haladéktalanul intézkedni, hogy a francia katonai misszió tagjainak védelmére kirendelt rendőrségi különítmény oly rendőrbiztosokból állíttassék össze, akik magatartásuk és

⁶³ A belső utasítás tulajdonképpen az 1919. március 22-én kiadott „Mindenkihez!” című, a hatalomátvételt közzétevő és a kommunista programot vázlatosan ismertető kiáltvány előzményének tekinthető, ezért a távirati szöveg átiratából hiányzó szót is abból pótoltuk.

⁶⁴ Nem egyértelmű a források alapján, ki töltötte be a főkapitányi posztot az átmenet óráiban, Dietz Károly, a korábbi rendőrségi vezető, későbbi labdarúgó szövetségi kapitány vagy Moór Pál városparancsnok, aki utasítást adott a bebörtönzött kommunisták szabadon bocsátására.

⁶⁵ Kun Béla (1886–1938): újságíró, szocialista agitátor, orosz hadifogságból hazatérve a Kommunizmus Magyarországi Pártjának vezetője, a Magyarországi Tanácsköztársaság külügyi és hadügyi népbiztosaként annak tényleges vezetője. A kommun bukása után Ausztriába menekült, majd a Szovjetunióba került. A Kommunista Internacionálé végrehajtó bizottságának tagja, Sztálin parancsára letartóztatták és kivégezték. 1955-ben rehabilitálták.

viselkedésük által is kifejezésre juttatják a francia tisztekkel szemben azt a köteles udvariasságot és előzékenységet, amely nevezetteket nemzetközi helyzetüknél fogva és a részükre a magyar kormány által biztosított oltalom alapján megilleti.⁶⁶

A magyar kormány személyi biztonságuk garantálásán kívül az idegen tiszti misszió tagjainak szabad mozgását is kilátásba helyezte, s ennél fogva kérem, hogy figyelemben tartva a személyes oltalom szempontjából szükségesnek mutakozó korlátokat, e tekintetben is intézkedni és a nevezettek részére a rendelkezésükre állott automobiloikat visszaadni szíveskedjék.

Felemlítem végül, hogy Vix alezredes⁶⁷ panaszt tett a Kormányzótanácsnál az Albrecht úti kaszárnyában⁶⁸ elszállásolt francia legénység élelmiszereinek elkobzása miatt, s ennél fogva kérem, hogy erre az ügyre vonatkozólag a városparancsnokság útján szintén sürgősen intézkedni szíveskedjék.

Ballagi⁶⁹
Kun

Az irat jelzete: MNL OL K 26–601–2–XXXVII–2086 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁶⁶ A Forradalmi Kormányzótanács által 1919. március 27-én kiadott rendelet az idegen diplomáciai és egyéb hivatalos megbízottak különös védelméről szól. Ennek értelmében azokat az idegen állampolgárokat, akik a Magyarországi Tanácsköztársaság területén a külügyi népbiztos hozzájárulásával hivatalos megbízatásban tartózkodnak, a Forradalmi Kormányzótanács különös védelemben részesíti.

⁶⁷ Fernand Vix francia alezredes a szövetséges hadsereg képviselőjében, Franchet d'Esperey tábornok megbízásából 1918. november közepétől tartózkodott Budapesten. Az antanthatalmak és a magyar kormány közötti kapcsolat fenntartásában játszott szerepet. Az általa átadott jegyzék elfogadhatatlansága miatt mondott le a Berinkey-kormány. 1919. március 22-én Garbai Sándor azt jelentette a Forradalmi Kormányzótanács ülésén, hogy Vix alezredes az iránt érdeklődik, hogy maradhat-e Budapesten. Vix személyi szabadságának korlátozása miatt is panaszkodott és a Budapest alá érkezett két monitor egyikére óhajtott költözni. Bár a Forradalmi Kormányzótanácstól engedélyt kapott a Budapesten maradásra és ideiglenesen az egyik monitorra költözött, mégis március 26-án az angol, a francia és az olasz misszió tagjaival együtt a francia megszállás alatt álló Aradra távozott.

⁶⁸ Az Albrecht főherceg gyalogsági laktanya az egykori VI. kerületi Aréna út–Szabolcs utca–Aba utca–Lehel utca négyszögben helyezkedett el. 1919. március végén Pogány József hadügyi népbiztos rendeletére új elnevezést kapott (Trockij laktanya).

⁶⁹ Minden bizonnyal Ballagi Ernő (1890–1944) ügyvéd, újságíróról van szó.

4.

„[...] IGAZZÁ VÁLT, AMITŐL OLY RÉGÓTA RETTEGTÜNK!”
IFJ. GRÓF ANDRÁSSY GYULÁNÉ ZICHY ELEONÓRA NAPLÓBEJEGYZÉSE A
TANÁCSKÖZTÁRSASÁG HATALOMRA JUTÁSÁRÓL
Budapest, 1919. március 22.

Ma négy óra tájban, amikor az alsó hallból – ahol hosszabban elbeszélgettünk számban napról-napra megnövekedő ismerőseinkkel – felvonultunk szobáinkba, beront Windischgraetz Lajos⁷⁰ a hírrel, hogy Pesten a kormány lemondott, Mihályt⁷¹ elcsapták és a proletariátus Kun Béla és Garbai⁷² vezetésével átvette a hatalmat. Részletek még hiányoznak.

Tehát igazzá vált, amitől oly régóta rettegtünk! És Károlyi Mihály véglegesen eltiporta az országot!!! Most, amikor a határkérdés akut lett és neki kellett volna művét szankcionálni és Magyarország feldarabolását aláírni,⁷³ ahelyett, hogy összetoborozta volna az ország minden hazafias elemét, ahelyett, hogy riadót fújt volna a haza védelmére és megmentésére... megfutott! Odadobta az országot legnagyobb ellenségének, a hazátlan zsidó bolsevizmusnak, hadd végezzen vele!!!⁷⁴

Az irat jelzete: MNL OL P 4–330 Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai, Andrássy család iratai

⁷⁰ Herceg Windisch-Graetz Lajos (1882–1968): nagybirtokos, katonatiszt, 1916–1918 között országgyűlési képviselő. IV. Károly király bizalmasa, tanácsadója, az Országos Közélelmezési Hivatal vezetője, 1918. január 25-től október 25-ig közlelmezési miniszter, a közös hadügyminisztérium osztályfőnöke, majd ifj. Andrássy Gyula első beosztottja 1918. október 25-től november 5-ig. A Monarchia bukása után Svájcban élt, konspirált mindkét magyarországi forradalom ellen. 1920-ban tért haza. A frankhamisítási botrány egyik vádlottja, a Gestapo későbbi ügynöke. 1920 előtti tevékenységéhez lásd Windisch-Graetz Lajos: *Küzdelmeim*. Szépmíves Könyvek, Budapest, 2018.

⁷¹ Gróf Károlyi Mihály Zichy Eleonóra veje volt, Katinka nevű lányát 1914-ben vette feleségül.

⁷² Garbai Sándor (1879–1947): szociáldemokrata politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

⁷³ A Vix-jegyzékre utal.

⁷⁴ A dokumentumot közölte *Gróf ifjabb Andrássy Gyuláné Zichy Eleonóra. Napló 1917–1922*. Szépmíves Könyvek, Budapest, 2018. 163–164. Lásd Schmidt Anikó: A sorsfordító 1918–1919-es évek Zichy Eleonóra naplójában. *Archiv*, 2017/5. <http://www.archivnet.hu/a-sorsfordito-1918-1919-es-evek-zichy-eleonora-naplojaban> (Letöltés: 2019. április 12.)

5.

„ENNEK AZ ORSZÁGNAK MUNKÁSMILLIÓI JOGOT TARTHATNAK AZ EGÉSZ ORSZÁGRA, ÚGY, MINT AZ EZER ÉV ÓTA FENNÁLL [...]”.

WEISZ LEÓ LEVELE A KORMÁNYZÓTANÁCSNAK A NEMZETISÉGI NÉPBIZTOSSÁGOK FELÁLLÍTÁSA TÁRGYÁBAN

Siklós, 1919. március 22.

Elnök Úr!

A megszállott területhez kötve⁷⁵ kerülő úton küldöm üdvözetemet, ajánlom fel minden erőmet a Kormányzótanácsnak.

Úgyis, mint közgazdász, aki éveken át valuta és – bármily furcsa is az összefüggés – erdőpolitikában dolgozott, és tanított Németországban és a Svájcban, úgyis, mint erdő- és faüzemi szakember, de úgyis, mint a Svájc és Románia jó ismerője, azt hiszem, jó szolgálatot tehetek majd közös ügyünknek.

De nem ez a célja mai írásomnak!

A „polgári” forradalom egyik legnagyobb bűne volt, hogy a „nemzeti tanácsba” egyetlen nemzetiségit sem vettek be. A külföldön ez rettenetes benyomást keltett, s merem állítani, hogy nemzetiségeink magatartása egész más lett volna, ha tapintatlanul el nem riasztjuk őket az új alakulattól.

A polgári forradalom – hála március 21-nek – meghalt, s amit a polgárság sohasem kérhetett joggal, munkásmillióknak s ezek közt nagyszámú, idegenajkú proletárnak alárendelését más ajkú uraknak, az más képet nyer a szociális forradalom után.

Ennek az országnak munkásmilliói jogot tarthatnak az egész országra, úgy, mint az ezer év óta fennáll, mert mindaz, ami benne kultúra, az egész ország munkásainak verejtékéből született. Az erdélyi vasutakért vagy a Vaskapuért⁷⁶ csak úgy izzadt a budapesti proletár vagy a felvidéki, mint a budapesti palotákért a szerb paraszt Versecen vagy az erdélyi erdőmunkás.

Annál inkább meglepett, hogy a Kormányzótanács, követve a polgári kormány rettenetes baklövését, német⁷⁷ és rutén népbiztosokat⁷⁸ választott, ellenben román, szerb, esetleg horvát és tót népbiztosokat nem.

⁷⁵ Siklós 1918 novemberétől 1921 augusztusáig szerb megszállás alatt állt.

⁷⁶ Az Al-Duna szabályozása gróf Széchenyi István tervei alapján valósult meg, a Vaskaput 1896-ban nyitották meg.

⁷⁷ Kalmár Henrik (1870–1931): nyomdász, a Károlyi-kormány alatt a német nemzetiségi ügyek államtitkára, a Tanácsköztársaság idején német népbiztos. 1919. július 25-én lemondott népbiztosi posztjáról. A Tanácsok Országos Gyűlésének és a Szövetséges Központi Intéző Bizottságnak a tagja. 1920-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A szovjet-magyar hadifogolycseré során Csehszlovákiába távozott.

⁷⁸ 1919. március 21-én Szabó Orestet (1867–1939) bízták meg a Ruszin Népbiztosság vezetésével, ő azonban nem vállalta. Javaslatára ruszin népbiztossá Stefán Ágostont (1877–1945) nevezték ki, aki a Tanácsok Országos Gyűlésének és a Szövetséges Központi Intéző Bizottságnak lett a tagja.

Biztosítom Elnök Úr, hogy ezt ismét galádul ki fogják használni, s ha mindjárt nem is fog ez változtatni a végeredményen, mégis kár minden olyan lépésért, amely csak egy napig is késleltetheti a fejleményeket.

Bátorkodom tehát Elnök Úr elvtárs figyelmét arra felhívni, hogy úgy a nemzetiségi vidékekre, mint a külföldre való tekintettel, minden nemzetiség részére kéne népbiztosokat állítani.

Hogy nagy munkájuk sikerrel járjon, szíve mélyéből kívánja, nagyrabecsülése kifejezése mellett

Elnök Úr

hű elvtársa

dr. Weisz Leó

mérnök

Siklós (Baranya)

Az irat jelzete: MNL OL K 26–601–2–XXXVII–2407 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

6.

„[...] NEMCSAK SZOCIALISTÁVAL, HANEM EGYÜTTAL JÓZAN ESZŰ EMBERREL IS VAN DOLGUNK [...]”.

KATONATISZTEK KÉRELME A HELYI KORMÁNYBIZTOSHOZ

Győr, 1919. március 23.

Méltányos Kormánybiztos⁷⁹ Úr!

Ma, f[folyó] hó 23-án délelőtt részeg és félig részeg csirkefogók (katonák és civilek) járták be a város forgalmasabb utcáit és vitézül azzal szórakoztak, hogy a katonatisztek csillagait levagdalták.⁸⁰ Aki pedig nem engedte, annak utána mentek és zaklatták. Minthogy meg vagyunk győződve, hogy a Kormánybiztos Úr személyében nemcsak szocialistával, hanem egyúttal józan eszű emberrel is van dolgunk, hozzá fordulunk azon kéréssel, szíveskedjék ezen alávaló szokást megszüntetni, s a berúgott és műveletlenségükben, butaságukban és aljasságukban a szocialista érzelmüket más, szebb és

⁷⁹ A kormánybiztos Vajdits Béla, korábbi mérsékelt szociáldemokrata titkár, illetve 1918 novemberétől kormánybiztos volt.

⁸⁰ Egy szintén győri tűzér főhadnagy arról a szelídebb szokásról is beszámolt, hogy gyerekek a sapkákból kivágták a szálakból font aranyrózsát.

https://nagyhaboru.blog.hu/2010/11/15/borbely_kalman_tuzer_fohadnagy_hadiutja_15_resz (Letöltés: 2019. február 12.)

okosabb formában kifejezni nem tudó csibészeket eltüntetni attól, hogy jó szándékú polgártársaikat ilyen módon zaklassák. Eltekintve az eljárás megszegényítő voltától, nagyon különös, hogy akik az emberi munka megbecsülésének tiszteletreméltó tanát hirdetik, azok ezen végzett munkának egyik látható jutalmát, a tisztí csillagot tiporják sárba. Szíveskedjék azokat a kapcabetyárokat felvilágosítani, hogy a tisztí csillagokat nem potyára osztogatták. Ezekért dolgozni kellett. Aki tisztí csillagot tép le, éppen olyan gazember, mint aki lehúzza az utcán a munkás kabátját, amit becsületes keresményéből szerzett.

Ha mi tényleg olyan nagy ellenségei volnánk a szocialistáknak, ahogy ők azt maguknak képzelik, akkor csak örülhetnénk ezen csibész-stiklik láttára. Mert egész biztosan tudjuk, hogy ahány becsülettel szerzett tisztí csillag kitüntetés kerül a részeg csibészek bicskájára alá, ugyanannyi, sőt még ennél is sokkal több halálos ellensége támad a mai államrendszernek, mely az ilyen disznóságokat eltűri. Tapasztalatból tudjuk, hogy még az intelligens szocialista közönség is a legnagyobb megvetéssel és undorral fordult el ezektől az utcán hűsködő gazemberektől.

Persze hallgatni kell, mert rögtön megvan az ellenforradalmi vád, esetleg kellemetlenkedés. De hogy a szocializmus ügyén nagyon sokat rontanak ezek az utcai betyárok, az egészen biztos.

Tisztelettel:
Több katonatiszt

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-1-26-D-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa Direktóriumának iratai

7.

„A VALLÁSOKTATÁS HELYETT MINDEN OSZTÁLYBAN FOKOZOTTABB MÉRTÉKBEN TANÍTANDÓ AZ AZ ERKÖLCS, AMELY A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG SZELLEME NEK MEGFELEL [...]”.

FEJÉR MEGYE KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSÁNAK LEVELE A MEGYE VALAMENNYI TANÍTÓJÁNAK

Székesfehérvár, 1919. március 24.

Másolat

Fejér vármegye és Székesfehérvár Sajtóügyi és Közoktatásügyi Népbiztosa
7. szám

Fejér vármegye valamennyi tanítójának!

A forradalmi kormányzat azon határozata következtében, hogy az egyház és állam kettéválasztassék, mindennemű felekezeti iskola megszűnik. Az összes iskolák tanácsköztársasági (állami) iskolák.⁸¹

Minden fokon levő iskolában a vármegye területén jelen rendelettemmel eltiltom a vallásoktatást. A vallás dogmáit, vallásos szertartásokat sem az eddigi hitoktató, sem helyette senki más nem taníthatja.

A vallásoktatás helyett minden osztályban fokozottabb mértékben tanítandó az az erkölcs, amely a Tanácsköztársaság szellemének megfelel; elsősorban az emberszeretet, a szolidaritás érzése és a gyermek önállóságának nevelése mellett önbecsülésre való nevelés.

A történelem tanítása egészen a proletariátus eszméi, a szocialista eszmék szerint változtatandó meg; kihagyván belőle mindazt, ami a régi társadalmi rend dicsőítésére vonatkozik, tehát azt az egész gondolatmenetet, amelyre a múlt történelem tanítása építve volt.

A hazai történelemből az 1514-iki parasztforradalom, az 1848-iki Irányi és Petőfi-féle forradalom és ennek alapján az 1918. október 31-iki és március 20-iki (sic!) forradalmak ismertetendők, mint amelyek elősegítői voltak annak a mai állapotnak, amely szerint a társadalom igazságos berendezkedése megteremthető.

Kihagyandó az egész tanítás menetéből a sovinizmusnak minden vonatkozása. A hazaszeretet helyett az emberszeretet és a nemzetek közötti egyenlőség, az emberiség közös érdekei tanítandók.

Minden tanító igyekezzék megszerezni azt az általános, szociális ismeretet, amely behelyezkedni tud a változott viszonyokba. A tanítónak mindig tanulnia kellett, ma kettőzött erővel kell pótolnia a társadalmi fejlődés és szociális haladás terén tanúsított vétkeket mulasztásokat. Kötelességévé teszem minden tanítónak, hogy a szocializmus alapvető munkáit ismerje, mert csak evvel szolgálhatja a proletár társadalomnak irányelvei szerint azt a népoktatást, amelyet joggal megkövetelünk.

Ahol többen vannak a tanítók, tartoznak legalább hetenként egyszer megbeszélést folytatni az újkor eszméiről.

Nagy súlyt helyezek arra, hogy az iskola minden növendéke tisztán és ne elferdítve lássa a szociális társadalom irányát. Ahol az ellenkezőjét tapasztalom (személyesen meg fogok látogatni minden iskolát), az illető tanítóval szemben a forradalmi törvényszék⁸² ítéleteit fogom alkalmazni.

Jelen rendelkezés azonnal életbe lép.

⁸¹ Az állam és egyház szétválasztására vonatkozóan a Forradalmi Kormányzótanács március 29-i, XXIV. számú rendeletével valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézményt köztulajdonba vett.

⁸² 1919. április elején a Forradalmi Kormányzótanács IV. számú rendelete alapján az ország meg nem szállt területein mintegy 140 forradalmi törvényszék jött létre. Ebből 20-25 egyáltalán nem, további 15-20 csak rövid ideig működött. Tovább csökkent a számuk az ország keleti részének megszállása, illetve a Kormányzótanács májusi, hatáskör-szabályozó rendelete után is. Ehhez lásd Gecsényi Lajos: A forradalmi törvényszékek irattárainak sorsa a Tanácsköztársaság megdöntése után. *Levéltári Szemle*, 1967/3. 743-748.

Velinszky László⁸³
közoktatásügyi népbiztos

A másolat hitelül: Vargha Kálmán ref. lelkész⁸⁴

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-1195 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

8.

„[...] AZ ÚJ RENDHEZ MINDEN FENNTARTÁS NÉLKÜL CSATLAKOZUNK [...]”.
A KÖZJEGYZŐI KAR FELAJÁNLJA SZOLGÁLATAIT
Debrecen, 1919. március 25.

207/1919. kjk.

A munkás- és katonatanácsnak
Debrecen

A Tanácsköztársaság megalakítása új helyzet elé állítja a magyar közjegyzői kart is. A közjegyzőknek semmi okuk nincs a már letűnt társadalmi rendet sajnálni, mert bár ők a régi rend teremtményei, de – kevés szerencsés kivételével – napi munkájukkal szerzett jövedelmükből éltek, anélkül hogy – különösen a nagyobb családdal bírók – jelentékeny vagyon gyűjtésére gondolhattak volna. A közjegyzők igen nagy részének helyzete tehát majdnem azonos volt a proletárok helyzetével.

Most tehát, amikor a Forradalmi Kormányzótanács elnökének⁸⁵ szavai szerint „új államot kell berendeznünk, ahol az eddigi születési jogok és kiváltságok megszűnnek és csak a munka marad meg”,⁸⁶ a közjegyzői kar, mely eddig is dolgozott és ezután is – habár a változott viszonyoknak megfelelő munkát végezni kíván – fölemelt fővel jelentheti be a munkán alapuló új társadalmi rendhez való csatlakozását.

Az idő rövidsége és a közlekedés teljes szünetelése miatt nem állott módomban a vezetésem alatt álló kamara területén működő kartársakat gyűlésre összehívni, s így

⁸³ Velinszky László (1888–1919): székesfehérvári tanító, a Tanácsköztársaság idején a Fejér megyét irányító Forradalmi Tanács közoktatásügyi népbiztosa. Irányításával 1919. május végére, június elejére három olvasókönyv készült a megyei elemi iskolák első hat osztálya számára. A Tanácsköztársaság bukása után a románok által megszállt Székesfehérvárról különítményesek elrabolták, Siófokra hurcolták és kivégezték.

⁸⁴ Görzsönyi Vargha Kálmán (1876–1935): kálozi református lelkész, mezőföldi esperes.

⁸⁵ Garbai Sándor (1879–1947): szociáldemokrata politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

⁸⁶ Garbai több helyen is beszélt arról (például az Országház előtt, 1919. áprilisi nagygyűlésen), hogy „új államot kell berendeznünk, ahol csak a munka marad olyan piedesztálon, melyre mindenki tisztelettel tekint!” A Magyarországi Szocialista Párt gyűlése az Országház előtt. <https://filmhiradokononline.hu/watch.php?id=5233> (Letöltés: 2018. december 22.)

egyelőre csak a magam nevében nyilatkozhatom, de mint aki kartársaim helyzetét és felfogását ismerem, az ő részükről is nyugodt lelkiismerettel jelenthetem ki, hogy az új rendhez minden fenntartás nélkül csatlakozunk és szolgálatainkat felajánljuk.

[olvashatatlan aláírás]
elnök

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-1-A-1-207 Debreceni Munkás- és Katonatanács iratai

9.

„[...] ELŐADÁSAIM IRÁNYA NEM HŰ MEGVILÁGÍTÁSBAN KERÜL
A MUNKÁSTANÁCS ELÉ [...]”.
BERNOLÁK NÁNDOR EGYETEMI TANÁR ELŐADÁSA AZ ÁLLAM
ÉS AZ EGYHÁZ SZÉTVALASZTÁSÁRÓL
Debrecen, 1919. március 26.

A debreceni munkástanácsnak

A helybeli katolikus egyházközség a nagybőjti idő alatt, minden csütörtökön du. 5 órakor a kegyesrendi főgimnázium⁸⁷ nagytermében ún. bőjti estét rendez.

Van szerencsém tisztelettel bejelenteni, hogy a legközelebbi estélyen, folyó hó 27-én a rendezőség felkérésére én tartok előadást „Az állam és az egyház szétválasztása” címen.

Minthogy egyes jelenségekből azt kell következtetnem, hogy nyilatkozataim és előadásaim iránya nem hű megvilágításban⁸⁸ kerül a munkástanács elé, az említett előadásra az igen tisztelt munkástanács képviselőjét ezennel tisztelettel meghívom.

Dr. Bernolák Nándor⁸⁹
egyetemi tanár⁹⁰

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-1-B-2-614 Direktórium iratok

⁸⁷ A debreceni piaristák 1721-ben alapították az 1902-ben főgimnáziummá minősített iskolát. Mai jogutódja az egyházmegyei fenntartású Szent József Általános Iskola, Gimnázium, Szakgimnázium és Kollégium.

⁸⁸ A hajdú-bihari iratok között Bernolák Nándor megfigyeléséről rendőrségi jelentés is tanúskodik, amelyből megtudjuk, hogy 1919. április 15-én nem távozott el a lakásából, vendéget fogadott és feleségével a kertben sétált.

⁸⁹ Bernolák Nándor (1880–1951): jogász, politikai, nemzetgyűlési képviselő (1920–1922), debreceni egyetemi tanár. Az első Bethlen-kormány népjóléti és munkaügyi minisztere (1921–1922).

⁹⁰ Bernolák 1914-től a büntetőjog és a bűnvádi eljárás jog nemzetközileg elismert tanára, 1915-től pedig a debreceni egyetem rektora.

10.

„MINT ÖREG SZOCIÁLDEMOKRATÁK GONDOLJUK, HOGY JÓL HALADUNK,
DE MÉG TÉVEDHETÜNK!”

DUDÁS ISTVÁN JEGYZŐ JELENTÉSE A JÁSZLADÁNYI MUNKÁS-, PARASZT-
ÉS KATONATANÁCS MEGALAKULÁSÁRÓL

Jászladány, 1919. március 26.

A

Forradalmi Kormányzótanácsnak

Budapest

E gyökeresen változott „forradalmi átalakulásban” forradalmi üdvözléssel jelentjük, hogy Jász-Nagykun-Szolnok megyében, 12 000 lakosú Jászladány község[ben], a Szolnok megyei direktatúra (sic!) tanácsára 15 paraszt napszámos, s 1-2 kispap benne, 15 nemzetőri katonaság, 5 rokkant benne mint Vörös Hadseregbe olvadt egyének, s 15 munkás van benne, kisiparos, nagyjából munkásság, s van benne még tanító is. Ez [a] 45 egyénből álló munkás-, paraszt, katonatanács, mint forradalmi tanács proklamálta rendelkező hatalmát, s helyettesíti az eddig volt községi képviselőtestületet, s átvette a közigazgatást, s a „forradalmi fogadalmat aláíró” községi alkalmazottakkal vezeti.⁹¹ Ellenőrzést gyakoroljuk községnél, bankoknál. Napi ügyek intézésére 8 tagból álló „intézőbizottság”, „diktatúra” mérsékelt alapon intézkedik egy fenntartott külön irodában, s az ügyek felvételét egy munkás elvtársunk eszközli. Járási „direktatúra” ellenőrzött bennünket – jónak mondotta a működést.

Iparkodunk mindennek megfelelni, azonban számítva a kimerítő útbaigazításokra, s most a rendeletek tömege kell a tudnivalókra, s azért jelentkezünk, hogy szíveskedjenek bennünket is közvetlen a tudni és cselekedni valókról értesíteni.

Rend van. Élelem, szén, fa kellene a lakosságnak, meg a malomnak, mert áll, s e kevés őrlés végett is nagy a forrongás, mert úgy őrlnek, ha 30 kiló fát visznek mázsabúza őrlésére.

Szíves utasításukat [kérjük], hogy jól haladunk-e? Mint öreg szociáldemokraták gondoljuk, hogy jól, de még tévedhetünk! Hogy most a kommunisták a pártunk egységét programjával még csak erősítette (sic!), ezen egyesülésnek, az egységnek, mely bonthatatlan, mi is pártunkat „Magyar Szocialista Párttá” avattuk,⁹² s mint ilyen, szocialista üdvözléssel maradtam⁹³

Dudás István
p. jegyző

⁹¹ Jászladányban 1919. március 21-én alakult meg a direktórium, április 12-én pedig a munkás- és katonatanács. Tagja volt Tánczos János, Dudás István, Zomora Samu, Futó János, Dósa Ferenc, Fekete Pál, Horváth András, Gál Jenő, Varga János és Kiss Lajos.

⁹² A kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésével 1919. március 21-én létrejött Magyarországi Szocialista Párt, az első magyar „állampárt”.

⁹³ Táviratban azt közölte a Forradalmi Kormányzótanács, hogy a leírt eljárásuk helyes, továbbiakban tartsák magukat a napilapokban közzétett rendeletekhez.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-150 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

11.

„[...] JOBBNAK LÁTTÁK ÖNKÉNT ELVONULNI.”
FÜGGETLEN HAJDÚSÁG HELYETT SZOCIALISTA ÚJSÁG

Hajdúszoboszló, 1919. március 27.

Major József, vidéki sajtóosztály⁹⁴ főnöke

Budapest

Gizella tér 3. félemelet

Független Hajdúság⁹⁵ című helyi hetilap ellenünk emelt panasza ügyében értesítjük, hogy nevezett lap szerkesztője, Bor János⁹⁶ és kiadótulajdonosa, Borbély Sámuel március 29-én átirattal közölték velünk, hogy lapjuk további megjelenését önként beszüntetik a megváltozott viszonyokra való tekintettel. Lap papírkészletét távirati utasításra lefoglaltuk, ellenértékét már kiutaltuk, de még nem fizettük ki. Nem igaz, hogy lapot megvettük, nem igaz, hogy ellenérték nélkül elvettük, mivel a további megjelenést beszüntették akkor, amikor cenzúráról tárgyaltunk velük. Tény, hogy lap szerkesztője és kiadója nem tudtak, vagy nem akartak beilleszkedni az új társadalmi rendbe, s jobbnak látták önként elvonulni. Lap azóta nem jelent meg, ellenben kiadtuk Szocialista Újság című hivatalos lapunkat. Kérünk tehát intézkedést az ellenünk emelt alaptalan rágalmak megtorlására.

Hajdúszoboszló város
direktóriuma

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-6-1-XXIX-14 Hajdúszoboszló Direktóriumának iratai

⁹⁴ A Tanácsköztársaság idején a sajtóügyekkel az úgynevezett Sajtódirektórium (későbbiekben Szellemi Termékek Országos Tanácsa) foglalkozott, élén Göndör Ferenc (1885-1954) szociáldemokrata újságíró állt, aki egyben az újságíró-szakszervezet vezetője is volt. A proletárdiktatúrával való szembefordulása után írta meg visszaemlékezéseit *Garázdálkodásom a diktatúrában* (Budapest, Világosság, 1920) címmel. Utóda Alpári Gyula (1882-1944), későbbi helyettes külügyi népbiztos lett. A Tanácsköztársaság sajtópolitikájához lásd József Farkas: *Értelmiség és forradalom. Kultúra, sajtó és irodalom a Magyar Tanácsköztársaságban*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 103-176.

⁹⁵ A Függetlenségi és 48-as Párt 1902-ben alapított helyi lapja. 1921-ben újraindult, 1944 júniusában megszűnt.

⁹⁶ Bor János (1870-1943): református tanító, újságszerkesztő, városi képviselő és megyei törvényhatósági bizottsági tag.

12.

„[...] A NEHÉZ TESTI MUNKA UTÁN A LEKÉT NEMESÍTENI ÓHAJTÓ
PROLETÁR [...]”.

SZERVEZETT MUNKÁSOK BEADVÁNYA
TÁNCÓRA ENGEDÉLYEZÉSE TÁRGYÁBAN

Debrecen, 1919. március 27.

Debrecen város direktóriumának
Helyben

Alulírott szervezett munkások azon kéréssel járulunk a fenti direktóriumhoz, hogy az ipartestület⁹⁷ dísztermét a szervezett munkásság részére táncitanítási órák megtartására foglalja le, illetőleg biztosítsa.

Nevezetesen kérjük ezt azért, mert dacára, hogy az ipartestület jelenlegi elnöke, Girtsis József⁹⁸ Szepesi Ferenc táncitanítóval az év január hónapjában azon szóbeli megállapodásra jutott a terem használatát illetőleg, hogy csak akkor veszi igénybe gyűlések megtartására a dísztermet, midőn a többi helyiségek szűknek bizonyulnak.

Mégis az elmúlt napokban oly incidensek fordultak elő, hogy akkor, mikor a nehéz testi munka után a lekét nemesíteni óhajtó proletár a kultúrcélt szolgáló tanórákat igénybe venni óhajtotta, Girtsis József elnök nemcsak Szepessy (sic!) Ferenc táncitanítót, hanem a szervezett proletárságot is jellemtelen föllépésével és szavaival illette, sőt a táncóra megtartását karhatalom igénybevételével is képes volt megakadályoztatni.

Tények igazolásaképpen csatoljuk a tanító mesterünk beadványát.⁹⁹

Hasonló esetek elkerülése végett ismételtén kérjük a fenti direktóriumot, hogy a fenti kérésünk teljesítésének határidejét a lehető leghatározottabbra korlátozza, illetőleg a termet a részünkre biztosítsa.¹⁰⁰

A debreceni szervezett ipari és kereskedelmi magántisztviselők és szellemi munkások nevében

Tisztelettel:

Hobár Sándor
Bardor Béla
Erdei Gyula
Nánási Gábor

Bógen József
Füzessy Mihály
Nagy Mihály
Makai Lajos

⁹⁷ Az 1884. évi XVII. tc., az ún. ipartörvény értelmében felállított ipartestületek (a debreceni 1899-ben jött létre), az iparosok érdekképviselői szervei működésüket a Tanácsköztársaság idején szüneteltették.

⁹⁸ Girtsis József: Sikeres helyi bútorgyáros.

⁹⁹ Nem található az iratok között.

¹⁰⁰ Mivel a kért termet a kézművesek szocialista szakszervezete hivatalos helyiség céljával lefoglaltatta, a helyi direktórium 1919. április 18-i határozatában a kérést elutasította. A nyilvános táncoktatás a múlt század első negyedében inkább erkölcsrendészeti, mint művészeti probléma volt.

Schwartz Vilmos
Tóth József

Porcsin László
Kovács Zoltán

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-1-B-1-586 Direktórium iratok

13.

„[...] KÖNNYEN HAJLANAK A FÉNYÜZÉS[RE] ÉS KÖLTSÉGESEBB ÉLETMÓDRA,
AMI ÁLTAL A NÉLKÜLÖZÉSEKTŐL ÉS GONDOKTÓL AGYONCSIGÁZOTT
ITTENI LAKOSOK ELKESEREDÉSÉT MÉG CSAK JOBBAN FOKOZZÁK [...]”.

A KISVÁRDAI JÁRÁS TERÜLETÉN TARTÓZKODÓ IDEGEN HONOSOK KIUTASÍTÁSA TÁRGYÁBAN ÍRT VÉGHATÁROZAT

Kisvárdai, 1919. március 27.

A kisvárdai járás főszolgabírájától

1600/1919. K.

A kisvárdai járás területén tartózkodó idegen honosok kiutasítása tárgyában

Véghatározat:

I. Kisvárdai községben tartózkodó: 1. Prisztreich József, 65 éves galíciai illetőségű szeszfőzőt, 2. Háber Izsákné, 40 éves galíciai illetőségű ispán nejét, 3. Halperstein Naftóli, 50 éves galíciai illetőségű rabbit, 4. özv. Halperstein Hersné, 46 éves galíciai illetőségű rabbi nejét, 5. Frankel Mózes, 46 éves galíciai illetőségű rabbit, 6. Goldstein Sámuel, 54 éves galíciai illetőségű napszámost, 7. Fleszler József, 23 éves galíciai illetőségű napszámost, 8. Horovitz Berech, 41 éves galíciai illetőségű bognárt, 9. Ahl Mózes Wolf, 44 éves galíciai illetőségű gyári munkást, 10. Lehrhaubt Pál, 31 éves galíciai illetőségű gyári üzletvezetőt, 11. Teiler Sámuelné, 48 éves galíciai illetőségű cipész nejét, 12. Meiszelsz Józsefné, 36 éves galíciai illetőségű hímzőnőt.

II. Nyírtass községben tartózkodó: [13.] Citrom Jakab, galíciai illetőségű szeszfőzőt.

III. Nyírkársz községben tartózkodó: 14. Citrom Asiás, 55 éves galíciai illetőségű szeszfőzőt, 15. Citrom Sámuel, 47 éves galíciai illetőségű szeszfőzőt, 16. Goldstein Izrael, 53 éves galíciai illetőségű ispánt, idegen honosokat az 1903. évi V. tc. 10. §-a¹⁰¹ és

¹⁰¹ A törvény a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról rendelkezett. Eszerint „az a külföldi, aki magát kellően nem igazolja, a maga és családja fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja, vagy akinek az állam területén való tartózkodása az állam érdekeire, vagy a közbiztonságra és a közrendre nézve aggályos”, bármikor kiutasítható és kényszer alkalmazásával is eltávolítható.

a 100301/1917. B. M. rendelet¹⁰² értelmében az 1879. évi XL. tc. 70. §-ba¹⁰³ ütköző tilos visszatérés következményeire való figyelmeztetéssel Magyarország területéről összes családtagjaikkal együtt kiutasítom [amennyiben] a toloncsabályzat 11. §-nak 6. pontja értelmében az ország területét 8 nap alatt el nem hagynák, azonnali eltoloncoltatásukat rendelem el. Figyelmeztetem fentnevezetteket, hogy ezen véghatározatom az 1901. évi XX. tc. 8. §-nak b. pontja¹⁰⁴ értelmében a kézhezvételtől számított 8 napon belül birtokon kívül fellebbezhető meg, és az eltávolítás alól kivételt csak azokkal szemben tesznek, akik hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolják azt, hogy egészségügyi okokból utazásra képtelenek.

Indokok

A napról napra súlyosbodó közellátási viszonyok, valamint a mindinkább érezhetővé váló lakásínség szempontjából ezen idegen honosok itt-tartózkodása saját honfitársaink ebbéli igényeinek méltán követelhető kielégítését szerfelett megnehezíti, és sokban lehetetlenné teszi, itt-tartózkodásuk tehát már ebből az okból sem kívánatos.

De nem hagyható figyelmen kívül az a szempont sem, hogy ezen idegen honosok rendszerint kedvezőbb anyagi viszonyok között élnek, és ezért könnyen hajlanak a fényűzés[re] és költségesebb életmódra, ami által a nélkülözésektől és gondoktól agyoncsigázott itteni lakosok elkeseredését még csak jobban fokozzák, és rendszerint munkanélküli életükkel és könnyű vagyonszerzésükkel a proletár társadalom indokolt ellenszenvét felkeltik.

Tekintettel most már arra is, hogy azok az okok, melyek fentnevezetteket hazájuk elhagyására készítették, már mind megszűntek és figyelemmel arra is, hogy értesülesem szerint a volt osztrák tartományok saját honfitársaikkal szemben ilyen esetekben már a legkérlelhetetlenebb ridegséggel is, kíméletet nem ismerő szigorral jártak el,¹⁰⁵ a nemzetközi jog elvei alapján retorzió okából is fontos hatósági feladatnak tartom ezen alkalmatlan, idegen honosoknak a járás területéről a legrövidebb időn belül való eltávolítását.

¹⁰² Az ország területén tartózkodó külföldiekkel szemben való eljárásról szóló rendelet szerint a kedvező anyagi helyzetük folytán csupán élelmezésük és ellátásuk biztosításának céljával, de foglalkozás és üzleti cél nélkül itt letelepedő külföldiek ittlétének, akik nehezítik a közlelmezési feladatok megoldását és lakásínséget okoznak, határt kell szabni. Ezen külföldiek részére „lakási bizonylat” csak kétheti, csupán kivételesen meghosszabbítható időtartamra állítható ki, majd amennyiben a felszólításnak önként nem tesznek eleget, kiutasítandók és eltávolítandók.

¹⁰³ A magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról című törvény szerint „aki a magyar állam területéről [...] kitiltatott és a tilalom tartama alatt oda, ahonnan kitiltatott, a hatóság engedélye nélkül visszamegy: egy hónapig terjedhető elzárással büntetendő.”

¹⁰⁴ A közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló törvény szerint „a fellebbezhető határozat jogerőre emelkedés előtt csak az esetben hajtható végre: [...] b) ha fontos közérdekből vagy közveszély, avagy helyrehozhatatlan kár elhárítása céljából a határozatnak haladéktalan foganatosítása szükséges.”

¹⁰⁵ Ehhez lásd Fiziker Róbert: „A Hetz muss sein”. Antisemitizmus az 1920-as évek Ausztriájában. Molnár Judit (szerk.): *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról*. Nonprofit Társadalomkutató Egyesület, Budapest, 2011. 300–317.

Miről ellenőrzés és záros határidőben való el nem távozás bejelentése végett az illetékes községi előjáróságokat és csendőrs-parancsnokságokat, továbbá a fentebb elősoroltakat ezen véghatározat egy-egy példányán értesítem.

[olvashatatlan aláírás]
főszolgabíró

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI-11-140-1919 Szabolcs vármegye direktóriumának iratai

14.

„[...] NE NÉZZENEK BENNÜNKET, KIS SZELLEMI PROLETÁROKAT,
IGAVONÓ ÁLLATNAK [...]”.

KÖZIGAZGATÁSI SZAKSZERVEZETI DOLGOZÓK KÉRELME A HELYI
DIREKTÓRIUMHOZ A HIVATALOS ÓRÁK SZABÁLYOZÁSÁVAL KAPCSOLATBAN
Kiskunhalas, 1919. március 28.

Eltársak!

A forradalmi idők, a nagy proletárforradalom szele bennünket is mélyen áthatott. Amire már régen vártak a kis szellemi proletárok – a szakszervezetté egyesülésre –, 1919. március 26-án ez meg is történt, megalakítottuk a „Kiskunhalasi Közigazgatási Segéd- és Kezelőszemélyzet Szakszervezetét”.

Igen rövid időn belül rá fogunk mutatni, elvtársaink, mindazokra, amit mint emberek mi is követhetünk. Most, ebben a minutumban csak a legnyomasztóbb teher alól akarunk szabadulni, a hivatalos óránkat követeljük az emberi elveknek megfelelően megállapíttatni.

Köztudomású s elvitathatatlan tény, hogy a szellemi munka fárasztóbb, kimerítőbb, mint a testi munka. Eklatáns példája ennek az is, hogy nehéz és kimerítő szellemi munka következtében nagyon sokan lettek már szellemi és testi betegek, tapasztaljuk saját magunkon, hogy mi is, ha már kifáradtunk, kimerültünk a szellemi munkában, a testi munkát még mindig bírjuk, sőt, üdítőleg hat ránk.

Az is bizonyos, hogy a hosszú és fárasztó szellemi munka előbb-utóbb megőrli, összetöri idegzetünket, egészségünket, elengedhetetlen szükségünk van arra, hogy a hivatali munkánk elvégzése után üdítő munkával vagy üdítő pihenéssel tölthessük el az időnket családunk körében. Márpedig a régi elnyomó rendszer hivatalos órái következtében ez lehetetlen volt számunkra. Ez alól az elnyomás alól szabadulást követelünk.

Követeljük, hogy hivatalos óráink egyszer s mindenkorra május hó 1-től bezárolag szeptember hó 30-ig 7 órától 1 óráig, október 1-től bezárolag április hó 30-ig pedig 8 órától 2 óráig állapíttassék meg, s ez 1919. április hó 1-vel már életbe is léptetessék.

Az eddigi elnyomó 8–12 és 2–5-ig tartó hivatalos óra napi 7 órai munkaidőt szabott nekünk egyfolytában, a fentebb követelt beosztás mellett napi 6 órát fogunk dolgozni,

tehát mindössze egy órával kevesebbet. De ez az egy óra nekünk egész délutánt jelent és ez a 6 óra nekünk is éppen elég, csak egy kell a megvalósításához s ezt követeljük mi is, ne nézzenek bennünket, kis szellemi proletárokat igavonó állatnak, akit addig lehet hajtani a munkában, amíg bele nem őrül, hanem bennünket is emeljenek fel, elvtársaink, emberi mivoltunkra!

Kézzel foghatólag bizonyítjuk, hogy az egyfolytában való hivatalos óra úgy a közérdekre, mint reánk nézve is előnnyel jár.

A közérdekre előnnyel jár azért, mert:

Tudván azt, hogy elvégzett munkánk után időnket nyugalommal és felfrissítő testi munkával tölthetjük el családi körünkben, ez a tudat fokozza munkakedvünket, szívesebben, jobban mondva szívvel-lélekkel párosult szorgalommal dolgozunk, márpedig így még felényi idő alatt is többet lehet dolgozni, mint kényszerítve, kellenül.

Ha úgy dolgozhatunk, ahogy mi azt most követeljük, az a munka nem őrli meg idegeinket, nem tesz beteggé bennünket, nem csökkenti munkaerőnket, hanem ellenkezőleg, azt fokozza. Most azt kérdelem, mit ér a Tanácsköztársaság az olyan szellemi proletár munkással, aki beteg, össze van törve testileg és szellemileg, félig-meddig munkaképtelen, dolgozni akar, de nem bír? Hasznára van-e az ilyen állapot a köznek, vagy sem?

Itt van továbbá a világítás és a fűtés kérdése is. Fánk, szénünk, világító anyagunk csak a legszükségesebb van, mondhatnánk nincs, tudja mindenki. Ezt a rengeteg fát és szenet, villamos-világítást mind meg lehetett volna takarítani, amit a régi rendszer s annak hívei itt elpocsékolnak, meg lehetett volna takarítani mindnyájatok és mindnyájunk számára.

Aztán még egy példát mondunk, amely mindent megvilágít.

A polgármesteri székből nem éppen dicsőségesen távozó Silling Ede¹⁰⁶ úr egy ízben kitalálta, hogy az adóhivatalban lévő nagy hátralékot úgy dolgoztatja fel, hogy a hivatalos órát ott 8–12-ig és 2–6-ig, majd 7-ig állapította meg. Mit gondoltok, elvtársaink, többet dolgoztak ott proletár munkás testvéreink, mintha 7–1 óráig dolgoztak volna, dehogy, felényit sem. A zsarnokság ellen szólni nem mertek, mert elcsapta volna őket Silling Ede¹⁰⁷ úr, tehát mit csináltak, a kedvük úgy elment a munkától, úgy elkeseredtek az elnyomatás miatt, hogy most már csak azért sem dolgoztak annyit, kiüött, kitört rajtuk az elkeseredett magyar passzív rezisztenciája.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Silling Ede (1874–1923): ügyvéd, református presbiter, kiskunhalasi polgármester 1909–1918 között. A vármegyei közigazgatási bizottság 1918 augusztusában egy éves vizsgálat után felfüggesztette állásából, miután többek között kiderült, hogy barátainak elintézte a sorozás alóli felmentéseket. Ehhez lásd https://nagyhaboru.blog.hu/2015/09/30/egy_kisvaros_es_az_elso_vilaghaboru (Letöltés: 2018. december 6.)

¹⁰⁷ Utóda Kolozsváry Kiss István (1874–1928) jogász, református presbiter, főjegyző, a Nemzeti Tanács helyi elnöke, aki kis megszakítással előbb megerősítette a direktórium, majd áprilisban mégis leváltották) 1920 elejéig töltötte be a polgármesteri posztot.

¹⁰⁸ A passzív ellenállás a fennálló hatalommal való együttműködés elutasításán alapul, szűkebb értelemben a Magyarországon 1849 után kialakult, Deák Ferenc nevéhez köthető mozgalom elnevezése.

Magunkról kevesebbet szoltunk, azonban:

Szükségünk van rá, hogy a fárasztó szellemi munka után időnk legyen frissítő munkát végezni, kis kertünket megmunkálni, pihenést, szórakozást találni, lelkünket olvasással táplálni, gyermekeinket oktatni, családi körünkben időt tölteni, családi gondjainkat, bajainkat elsimítani.

Képzeltétek csak el, elvtársaink, hogy teljesen kifáradva a munkában, zúgó fejjel, pár perccel a hivatalos óra után még csak köztetek sem érezheti úgy az ember magát, mint ahogy szeretné, mert hisz még mindig nyomasztólag hat ránk az idegölő munka, sőt még csak nem is mehetünk közétek sokszor amiatt, hogy halaszthatatlan családi ügyeinket vagy egyéb halaszthatatlan dolgainkat kell intéznünk.

Azt hisszük, nem kell tovább indokolnunk követelésünket, tudjuk, hogy megértő rokonszenvvel találkozunk az nálatok is, elvtársaink. Arra kérünk benneteket, hogy:

Kérelmünket meleg pártfogásokat mellett tegyék át a város ügyeit vezető direktóriumhoz, hol is:

A hivatalos óráknak előadottak szerinti szabályozását és 1919. április 1-vel való hatályba léptetését kérjük.¹⁰⁹

Elvtársi üdvözléssel:

A „Kiskunhalasi Közigazgatási Segéd- és Kezelőszemélyzet Szakszervezete” nevében:

Bakos Gyula
titkár

Molnár Ferenc
elnök

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-8-1919-18-M-T Kiskunhalas város direktóriumának iratai

15.

„[...] A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS A FÖLDOSZTÓ BIZOTTSÁGOK MŰKÖDÉSÉT NEM SZÜNTETTE BE [...]”.

A SZABOLCS VÁRMEGYEI DIREKTÓRIUM UTASÍTÁSA A FÖLDOSZTÁSSAL KAPCSOLATBAN

Nyíregyháza, 1919. március 28.

Szabolcs vármegye direktóriuma

Felmerült esetekből kifolyólag a vármegyei direktórium a következőket rendeli:

Valótlan lévén az a hír, hogy minden, a jogosultak földhöz juttatását célzó intézkedés hatályát veszti, s minden a régiiben marad, a legszélesebb körben való közhírré tétel s közvetlen érintkezés útján is felvilágosítandók a földműves munkások, hogy a Forradal-

¹⁰⁹ A kérelemre az egyik helyi direktórium tag ceruzával a következő megjegyzést tette: „Elfogadja, egyben kötelezi az alkalmazottakat, hogy minden főhivatalban inspektort tartsanak. Rendkívüli esetben a Direktórium, rendeletére a szolgálat folytonos.”

mi Kormányzótanács a földosztó bizottságok működését nem szüntette be,¹¹⁰ mivel azonban az óriási feladat, a folyó termelési évben mindenütt be nem fejezhető, a termelés ez évben a földbirtokosok (munkaadók) és földmunkások közötti, a birtokrendező bizottságok, vagy ahol még ilyenek nincsenek, a városi, illetve járási hatóságok és munkatanácsok közben jöttével (sic!) korábban kiadott rendelet szem előtt tartásával létrehozandó megfelelő megjegyzés útján feltétlenül biztosítandó.

Mindazok, akik a földosztásra vonatkozólag hamis híreket terjesztenek, vagy a termelést – akár munkaadók, akár munkások – bármi módon akadályozzák és veszélyeztetik, a Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendelete értelmében a forradalmi törvényszék elé állítandók.

Köztudomásra kell hozni azt is, hogy a házhelyek kijelölése tovább folyik s az igényjogosultak házhelyeiket a lehető legrövidebb idő alatt megkapják.

A helyi hatóságok haladéktalanul utasítandók, hogy a birtokrendező bizottságokat működésükben minden eszközzel támogassák, s azok kellő ellátását biztosítsák.

Ez a rendeletünk, amelyet tudomásul vétel végett az alispánnal és gazdasági felügyelővel közlünk, a helyi munkástanácsokkal egyetértőleg s azok támogatásával hajtható végre.

A direktórium nevében:
aláírás nélkül

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI-11-111-1919 Szabolcs vármegye direktóriumának iratai

16.

„NEM KÍVÁNOK UGYANIS SEMMIFÉLE ELLENFORRADALMI GYANÚBA
BELEKEVEREDNI [...]”.

A BELVÁROSI PLÉBÁNOS BEADVÁNYA A RÓMAI KATOLIKUS HITKÖZSÉG
MEGALAKÍTÁSÁRÓL
Szeged, 1919. március 29.

Szeged-belvárosi r. k. plébánia hivataltól

Tisztelt Munkástanács!

Alulírott tisztelettel bejelentem, hogy – miután a Tanácsköztársaság kormánya, amelynek intézkedéseit minden koron teljes mértékben respektálom, elrendelte az egyház és

¹¹⁰ 1919. április 3-án jelent meg a rendelet minden 100 hold feletti nagy- és középbirtok szocializálásáról, mely nem tette lehetővé a kisajátított földterületek felosztását, hanem szövetkezeti alapon kívánta azokat hasznosítani. Április elején leállították a helyi földigénylő bizottságok és kiküldött birtokrendező bizottságok munkáját is, így a földosztás nem valósult meg.

állam szétválasztását, a vallást magánügynek jelentvén ki,¹¹¹ több, a vallásos szellemet megtartani akaró hívem kívánságára hozzáfogtam a szegedi római katolikus hitközség megalakításához, amely megalakítás magában foglalja az egyház szolgálatait igénybe venni akaró hívek családonkénti összeírását. Más mód ugyanis nincsen arra, hogy további fennállásunkat biztosítsuk, miután megszűnik minden városi és állami támogatás.

Tekintettel arra, hogy én az új renddel szemben őszinte és föltétlenül tisztelettel viseltetem és azzal szembekerülni a legtávolabbról sem akarok, ezt a tényt tudomásulvétel végett azzal jelentem, hogy a hitközség megalakulásának minden munkáját szívesen bocsájtom a t. Munkástanács legteljesebb ellenőrzése alá. Nem kívánok ugyanis semmiféle ellenforradalmi gyanúba belekeveredni, annál is inkább, mert hiszen a forradalom rajtunk, az alsópapságon, amely nagyon súlyosan érezte a feudalizmus átkát, csak segített.

Tisztelettel
Várhelyi József¹¹²
belvárosi plébános

Az irat jelzete: MNL CsML XVI-101-IX-1919-sz. n. Szeged Külvárosi Direktórium iratai,
Pénzügy

17.

„[...] ÜGYVÉDEMNEK MINDEN FÁRADOZÁSA DACÁRA SEM SIKERÜLT
MEGTUDNI AZT, HOGY TULAJDONKÉPPEN MIÉRTVAGYOK ELFOGVA [...]”.
KÉRELEM TÖRVÉNYSZÉKI TÁRGYALÁS MIELŐBBI KITÜZÉSÉRE
Gyula, 1919. március 29.

A Forradalmi Biztossághoz
Gyulán

Alulírottat a t. direktórium parancsa alapján elfogtak, és immár harmadnapja a gyulai városparancsnokság őrszobájában fogva tartanak, és azóta még csak ki sem hallgattak.

¹¹¹ A Tanácsköztársaság első egyházpolitikai rendelete a levél megírásának napján, 1919. március 29-én jelent meg a fent jelzett tartalommal (a vallásfelekezeteket „magántársulatoknak” nyilvánították, az istentiszteletre szánt helyiségek továbbra is használhatók voltak, ugyanakkor az egyházi és hitfelekezeti jellegű vagyont köztulajdonba vették).

¹¹² Várhelyi József: Szeged-Belváros plébánosa 1914 és 1931 között, a nehéz szociális helyzetű alsópapságot tömörítő, autonómia-igénnyel fellépő, az egyházi demokratizálódást támogató Délmagyarországi Papi Tanács elnöke 1918 decemberében, prelátus, az 1930-ban felszentelt Fogadalmi templom első plébánosa.

mi Kormányzótanács a földosztó bizottságok működését nem szüntette be,¹¹⁰ mivel azonban az óriási feladat, a folyó termelési évben mindenütt be nem fejezhető, a termelés ez évben a földbirtokosok (munkaadók) és földmunkások közötti, a birtokrendező bizottságok, vagy ahol még ilyenek nincsenek, a városi, illetve járási hatóságok és munkatanácsok közben jöttével (sic!) korábban kiadott rendelet szem előtt tartásával létrehozandó megfelelő megjegyzés útján feltétlenül biztosítandó.

Mindazok, akik a földosztásra vonatkozólag hamis híreket terjesztenek, vagy a termelést – akár munkaadók, akár munkások – bármi módon akadályozzák és veszélyeztetik, a Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendelete értelmében a forradalmi törvényszék elé állítandók.

Köztudomásra kell hozni azt is, hogy a házhelyek kijelölése tovább folyik s az igényjogosultak házhelyeiket a lehető legrövidebb idő alatt megkapják.

A helyi hatóságok haladéktalanul utasítandók, hogy a birtokrendező bizottságokat működésükben minden eszközzel támogassák, s azok kellő ellátását biztosítsák.

Ez a rendeletünk, amelyet tudomásul vétel végett az alispánnal és gazdasági felügyelővel közlünk, a helyi munkástanácsokkal egyetértőleg s azok támogatásával hajtható végre.

A direktórium nevében:
aláírás nélkül

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI-11-111-1919 Szabolcs vármegye direktóriumának iratai

16.

„NEM KÍVÁNOK UGYANIS SEMMIFÉLE ELLENFORRADALMI GYANÚBA
BELEKEVEREDNI [...]”.

A BELVÁROSI PLÉBÁNOS BEADVÁNYA A RÓMAI KATOLIKUS HITKÖZSÉG
MEGALAKÍTÁSÁRÓL
Szeged, 1919. március 29.

Szeged-belvárosi r. k. plébánia hivataltól

Tisztelt Munkástanács!

Alulírott tisztelettel bejelentem, hogy – miután a Tanácsköztársaság kormánya, amelynek intézkedéseit minden koron teljes mértékben respektálom, elrendelte az egyház és

¹¹⁰ 1919. április 3-án jelent meg a rendelet minden 100 hold feletti nagy- és középbirtok szocializálásáról, mely nem tette lehetővé a kisajátított földterületek felosztását, hanem szövetkezeti alapon kívánta azokat hasznosítani. Április elején leállították a helyi földigénylő bizottságok és kiküldött birtokrendező bizottságok munkáját is, így a földosztás nem valósult meg.

állam szétválasztását, a vallást magánügynek jelentvén ki,¹¹¹ több, a vallásos szellemet megtartani akaró hívem kívánságára hozzáfogtam a szegedi római katolikus hitközség megalakításához, amely megalakítás magában foglalja az egyház szolgálatait igénybe venni akaró hívek családonkénti összeírását. Más mód ugyanis nincsen arra, hogy további fennállásunkat biztosítsuk, miután megszűnik minden városi és állami támogatás.

Tekintettel arra, hogy én az új renddel szemben őszinte és föltétlenül tisztelettel viseltetem és azzal szembekerülni a legtávolabbról sem akarok, ezt a tényt tudomásulvétel végett azzal jelentem, hogy a hitközség megalakulásának minden munkáját szívesen bocsájtom a t. Munkástanács legteljesebb ellenőrzése alá. Nem kívánok ugyanis semmiféle ellenforradalmi gyanúba belekeveredni, annál is inkább, mert hiszen a forradalom rajtunk, az alsópapságon, amely nagyon súlyosan érezte a feudalizmus átkát, csak segített.

Tisztelettel
Várhelyi József¹¹²
belvárosi plébános

Az irat jelzete: MNL CsML XVI-101-IX-1919-sz. n. Szeged Külvárosi Direktórium iratai, Pénzügy

17.

„[...] ÜGYVÉDEMNEK MINDEN FÁRADOZÁSA DACÁRA SEM SIKERÜLT
MEGTUDNI AZT, HOGY TULAJDONKÉPPEN MIÉRT VAGYOK ELFOGVA [...]”.
KÉRELEM TÖRVÉNYSZÉKI TÁRGYALÁS MIELŐBBI KITÜZÉSÉRE
Gyula, 1919. március 29.

A Forradalmi Biztossághoz
Gyulán

Alulírottat a t. direktórium parancsa alapján elfogtak, és immár harmadnapja a gyulai városparancsnokság őrszobájában fogva tartanak, és azóta még csak ki sem hallgattak.

¹¹¹ A Tanácsköztársaság első egyházpolitikai rendelete a levél megírásának napján, 1919. március 29-én jelent meg a fent jelzett tartalommal (a vallásfelekezeteket „magántársulatoknak” nyilvánították, az istentiszteletre szánt helyiségek továbbra is használhatók voltak, ugyanakkor az egyházi és hitfelekezeti jellegű vagyont köztulajdonba vették).

¹¹² Várhelyi József: Szeged-Belváros plébánosa 1914 és 1931 között, a nehéz szociális helyzetű alsópapságot tömörítő, autonómia-igénnyel fellépő, az egyházi demokratizálódást támogató Délmagyarországi Papi Tanács elnöke 1918 decemberében, prelátus, az 1930-ban felszentelt Fogadalmi templom első plébánosa.

Miután kívül jegyzett ügyvédemnek¹¹³ minden fáradozása dacára sem sikerült megtudni azt, hogy tulajdonképpen miért vagyok elfogva és mivel vagyok vádolva, és miután kívül jegyzett ügyvédemet, aki ez irányban érintkezést keresett a t. direktórium egyes tagjaival, egyenesen letartóztatással fenyegette meg Dundler elvtárs,¹¹⁴ kénytelen vagyok általa írásban azon kérelmet előterjeszteni, hogy:

méltóztassék védőmnek védői működése gyakorolhatása végett tudomására hozni, hogy minő bűncselekménnyel vagyok vádolva. Amennyiben ezen bűncselekmény miatt az eljárás a polgári büntető bírósághoz tartoznék, méltóztassék engem a gyulai államügyészséghez átkísértetni, mert az előzetes fogva tartás 48 órája már lejárt, amennyiben a forradalmi törvényszékhez tartozó bűncselekményről volna szó, úgy kérelmem oda irányul, hogy:

méltóztassék a forradalmi törvényszék elé a tárgyalást legsürgősebben kitűzteni.¹¹⁵

Tisztelettel:

Emandity Konstantin¹¹⁶

Az irat jelzete: MNL BéML XVI–1–580–1919 Békés Megye Direktóriumának iratai

18.

„[...] EZÉRT DOLGOZTAM, HOGY ÖREG NAPJAIMRA KIFORGASSANAK VAGYONOMBÓL [...]?”

BEJELENTÉS A KERESKEDŐI JOGOSULTSÁGRÓL VALÓ LEMONDÁSRÓL

Győr, 1919. március 29.

A Forradalmi Kormányzótanács
győri népbiztosának¹¹⁷

Győr

Alulírott elvtársi tisztelettel, szívem mélyéből üdvözlöm a születendő szovjetkormányt,¹¹⁸ ma világosan látom, hogy, amint a felkelő nap tavaszi éltető sugarával, úgy fogja áthatni társadalmunkat az új kormány világeszméje, ezen kilátás[nak] és a régi

¹¹³ Sulyok Kálmán, gyulai ügyvéd adta be és írta alá a kérelmet.

¹¹⁴ Dundler Károly (1874–1919): asztalos, a gyulai Nemzeti Tanács, majd a helyi munkás- és katonatanács szociáldemokrata tagja. A bevonuló román királyi csapatok parancsnoka kivégeztette.

¹¹⁵ Az iratok között csupán arra található utalás, hogy Emandity Konstantint 1919. március 30-án az eljárás megkezdéséig szabadlábra helyezték azzal a kikötéssel, hogy lakását nem hagyhatta el.

¹¹⁶ Emandity Konstantin: ismert gyulai képfestő, városi raktárnok.

¹¹⁷ Vajdits Béla: korábbi mérsékelt szociáldemokrata titkár, illetve 1918 novemberétől kormánybiztos.

¹¹⁸ Azaz tanácskormányt. A szovjet az 1917-es oroszországi polgárháború után megalakult és az 1950-es években a szatellit államokban is megszervezett közigazgatási egység. 1919-ben a bolsevik min-tát követte a szlovák, a bajor és a magyar szovjetkormány is.

rend igájából való felszabadulásomnak akarok elhatározással kifejezést adni, midőn megtudtam, hogy az új Forradalmi Kormányzótanács engem mint kereskedőt szavazathoz nem juttat,¹¹⁹ egy percig sem gondolkodom azon, hogy ezen akadályt, nézeteim s meggyőződéseim kerékkötőjét el ne távolítsam, miért is ezennel az eddig folytatott kereskedésemről azonnal lemondok.

Elhatározásom nem új keletű most, már korábban írásban felajánlottam szolgálatomat a szociális termelési bizottságnak¹²⁰ Budapesten, elhatározásomat megérlette proletár származásom, apám állami alkalmazott, ma is élő 8 testvéremet koplalással s éjjelnappali munkával 88 koronás havi fizetéséből, melyet 45 évi szolgálat után ért el, nevelte fel a társadalom polgáraivá.

Elhatározásomat a következőkben indokolom: Glücklich ist, der vergisst, was nicht mehr zu ändern ist.¹²¹

Szolgálatot vélek teljesíteni, ha megrémült felebarátaimat vigasztalni törekszem, sokan nem csak, kik a mai új politikai helyzet átalakulásában romlásukat, egész életük szorgos odaadó munkájuknak gyümölcsét porba hullani, tönkremenni látják, s reménytelenül, tanácstalanul állanak, sírva fordulnak egymás nyakába, mitévő legyek, ezért dolgoztam, hogy öreg napjaimra kiforgassanak vagyonomból, kitegyenek a házamból s földönfutóvá tegyenek, mivel szolgáltam erre?

Nézetem szerint az aggodalomra, igaz, hogy ez ideig mindenki azért dolgozott, takarékoskodott, hogy övéit elláthassa, s saját magának öreg napjaira a nyugdíját biztosíthassa, mert erről kivüle senki sem gondoskodott, a mai, illetve eljövendő szovjetkormány ezen gondokat már eleve leveszi vállairól, polgárai, illetve embertársai nyakáról, mely kilátás az eddig gyűjtött vagyonok elvesztésével teljesen pótolja azon tudatot, hogy erre a vagyonra nincs is szüksége senkinek, mert tudtommal a vagyont gyűjtők épp úgy, mint a munkát először szórakozásból, másodszor kötelességből, harmadszor szenvedélyből teszi[k], erős a meggyőződése, hogy legtöbben, akik ma olyan leverten néznek a jövőbe, teljesen önkénytelenül¹²² jutottak abba a helyzetbe, amelyben vannak, mert ha visszapiillantunk a múltba, azt kell megállapítanunk, hogy tényleg rabszolga volt mindenki a proletártól a jó magas középvagyorig, még a nagytőkés kis hányada is rabszolgája volt társadalmi állásának s élvezetének, míg a proletár kizárólag küzdelmének, az új helyzetben nézetem szerint az emberiség 90%-án látom a segítség megvalósulását, s csak 10%-ának anyagi pusztulását, joggal kérdelem, nem kell-e ezen áldozatot a nemzet érdekében mindenkinek habozás nélkül meghozni, erre csak egy felelet lehet: igen. Azután az új alakulás az említett 10%-tól sem kér mást, mint anyagi áldozatot, a szellemi és fizikai tehetsége mindenkinek megmarad, ezzel szabadon rendelkezik ezu-

¹¹⁹ „Kizsákmányoló tevékenységük, illetve a burzsoá osztályhoz való tartozásuk” miatt többek között a kereskedőktől is megvonták a szavazati jogot. Ehhez lásd: Szentpéteri István: *A tanácsok megalakulása és jogi szabályozása a tanácsköztársaságban*. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, tomus III., fasciculus 6. Szeged, 1957. 13.

¹²⁰ A Szociális Termelés Népbiztossága 1919. április elején jött létre.

¹²¹ „Boldog, aki el tudja felejtetni, amin nem lehet változtatni.” Schopenhauer filozófiájának nyomán Johann Strauss Denevér című operettjének mottója.

¹²² akaratukkal szemben, nem szabadon

tán is, sőt még csak ezután fog tere nyílni mindenkinek az érvényesülésre, mert önként kiszorul az illetéktelen.

Ne sajnálja senki az áldozatot meghozni azok érdekében, akik százszor annyian vannak, mint ők.

Vigasztalódjék és nyugodjék meg mindenki a változtathatatlanba, s gondolja meg, hogy tulajdonképpen mit is veszít, elveszti azt a jogtalan nyereséget, melyet a hadi veszteségek törlesztésére kell fordítani, kérdem, nem jogos-e, s igazságos mérleg az, melynek veszteség oldalát a nyereségével egyenlítjük ki, erre senki más feleletet nem adhat, mint igen, kérdem, jogos-e a kétségbeesése azon 10%-nak akkor, midőn egy jobb lét reményében hozza meg csupán csak anyagi áldozatát, akkor, midőn a másik 90% igazán nagy kétségbeeséssel teljesen kilátástalan s reménytelen helyzetben hátrahagyva nemcsak anyagiakat, hanem övéit is, be lett osztva a marsba.¹²³

Nézetem szerint nagyon jogtalanul élvezte eddig is a 10% a hadi nyereség osztalékát jólétben,¹²⁴ mert a másik 90%-nak tehetetlensége a legsötétebb nyomort élvezte egyidőben.

Vigasztalódjék és nyugodjék meg mindenki, aki áldozatot hozhat, mert mint az aranyat is salakostól rakják a tégelybe, hogy erős tűzön elváljon salakjától, úgy ezen ideális átalakulásnál még rekompenzáció is juthat neki.

Törődjék mindenki bele a változtathatatlanba, ennek így kellett bekövetkezni, a régi rezsim bűne minden eltolódása a mai helyzetnek, ezt pedig kesztyűs kézzel elintézni sosem lehetett volna, ennek a helyzetnek a kibontakozására igenis szervezett vasmarkok kellettek, mert legyünk őszinték, hogy igazán senki sem törődött azzal a 90% proletárral, aki megfeszített munka mellett piszkos odúban lakva nyomorgott, s gyermekeit a féreg pusztította, mert sem tehetsége, sem ideje nem volt egyébre; akkor, midőn az a másik 10% parfümözte magát fényes palotákban, kényelemben.

Nem kér-e jogosan áldozatot a társadalom a nemzetért s annak érdekében javításához, erre is csak azt felelhetjük, igen.

Vigasztalódjék mindenki, nem olyan sötét a jövő, mint ahogy azt annyian képzelik, s megrajzolják képzeletben, az elveszett vagyonra nem volt, s a jövőben még inkább nem lesz szüksége senkinek, az a tudat pedig ne bántson senkit, hogy övéinek nem adhatja meg a régi rezsim szerint a kényelmes életmódot, ezen törekvése a szülőnek úgyszólván szerint trambolinja,¹²⁵ s a romlásnak támasza volt.

„Munkásság az élet sója.”¹²⁶

Íparkodjék mindenki megbarátkozni a mai helyzettel, az elveszett anyagiakért a munkában bő kárpótlást fog találni erre.

Helyre fog állani a sors mérlege, mihelyt az egyik felébe a lemondás, a másikba a munka fog kerülni.

¹²³ bevonultak

¹²⁴ Azokat a tőkéseket, vállalkozókat, spekulánsokat, akik az első világháborús konjunktúra kihasználásával gazdagodtak meg, hadimilliomosoknak nevezték.

¹²⁵ trambulin, ugródeszka

¹²⁶ „Munkásság az élet sója./ A romlástól mely megójíja./ S csak az, aki nem hevert./ Várhat áldást és süket (azaz sikert).” Tompa Mihály: Tavasszal (1854).

Fenn említett iparomról, illetve kereskedői jogosultságomról való lemondásom tudomásul vétele s az új forradalmi kormányzáság szolgálatba jelentkezésemet tudomásul venni kérem.

Tőke Béla
fűszerkereskedő

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-1-87-D-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa direktóriumának iratai

19.

„[...] KÍMÉLETLENÜL, DE EGYÜTTAL A LEGNAGYOBB TAPINTATOSSÁGGAL
[...]”.

UTASÍTÁS A NÉPBIZTOSOKNAK REKVIRÁLÁSI ÉS HASONLÓ ÜGYEKBEN

Kecskemét, 1919. március 29.

A kecskeméti direktóriumtól

A kecskeméti direktórium utasítja a népbiztos elvtársakat, hogy a rekvirálások és hasonló ügyekben mindig a proletárdiktatúra érdekét szemmel tartva, a proletárság érdekében kíméletlenül, de egyúttal a legnagyobb tapintatossággal járjanak el.¹²⁷ A proletárdiktatúrának nem az a célja, hogy a lakosság egy részét elkésérítse, hanem az a célja, hogy mindenkinek adjon. Ha megindul a termelés, mindenki boldogabb lesz, mint volt.

Egyben nagyon kérem a népbiztos elvtársakat, hogy figyelmeztessék az általuk küldött elvtársakat, hogy a rekvirálásokkal és leltározásokkal (sic!), esetleg elvtársak által is üzött visszaélés a legnagyobb szigorral fogja büntetését megtalálni.

Minket semmiféle fenyegetés meg nem rettent abban, hogy a proletárdiktatúra ügyét előre vigyük.

A direktórium tagjai¹²⁸

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-2-1919-D-188 Kecskemét Város Direktóriumának iratai

¹²⁷ Kecskeméten a direktóriumot ismert szociáldemokraták alakították meg és Szamuely Tibor látogatását követően vették át az irányítást a kommunisták. Ehhez lásd Károlyfalvi József: *Kecskemét az első világháború és a forradalmak korában (1914–1920)*. <http://mek.oszk.hu/07900/07906/html/> (Letöltés: 2019. január 3.)

¹²⁸ Dr. Buday Dezső jogász, Németh László és Richter Ármin (utóbbi kettő oroszországi hadifogoly, Buday májustól a Közoktatásügyi Népbiztosságon dolgozott, az orgoványi erdőben gyilkolták meg 1919 végén).

20.

„NEKÜNK MÉG NINCS ELHOMÁLYOSÍTVA A VILÁGOS LÁTÁSUNK A MÚLT
ÖNKÉNYÉNEK FÜSTÖLGŐ TÖMJÉNEZÉSÉTŐL, MI TUDJUK,
HOGY HOL DOBBAN A FALU, A NÉP SZÍVE [...]”
SZAKSZERVEZETI KÉRELEM A KÖZIGAZGATÁSI TANFOLYAM
TARTALMI MEGÚJÍTÁSA TÁRGYÁBAN
Szombathely, 1919. március 31.

A

Forradalmi Kormányzótanács Belügyi Népbiztosságának

Budapest

A szombathelyi községi közigazgatás tanfolyamának¹²⁹ szociális szakszervezete a Forradalmi Kormányzótanács Belügyi Népbiztosságához, mint az új rend és munkások községei legilletékesebb és legfelsőbb hatóságához az alábbiakban részletezett s következő 3 főcsoportba osztott kérelmet viszi meleg, elvtársi üdvözléssel és kéri a belügyi népbiztos elvtársat ezen ügyek érdemleges, legjobb akaratú s azonnali elintézésére s ez irányú utasításainak a szombathelyi városi kormányzó csoport népbiztossága útján a tanfolyam vezetőségének és a fenti szakszervezetnek értesítésére.

1. A régi kor és tantárgyainak azonnali hatályon kívül való helyezése.

Kérjük az egyházi szervezet- és a vallásügyi igazgatásról szóló előadásokat – lévén a vallás mindenkinek a magánügye, a volt királyi hatalom bukásával¹³⁰ mint teljesen tárgyatlan – a kötelező tárgyak sorából törölni. Mi tudományt akarunk s a tudomány rég eldöntötte már, hogy nem úgy vannak azok a tanok, mint ahogy azt a hitfelekezetek vezetői a világgá kürtölik. Hisz ők a szép krisztusi közerkölcsöt felekezeti összeférhetlenséggé változtatták át, s így nem vagyunk kötelezhetők arra, hogy a pápák, érsekek, püspökök, kanonokok és prépostok s a többi kapitalista pásztorszékek és rabbinátusok szervezetét még csak mint történelmi múltat is tanuljuk, mert tudjuk, hogy hány ízben tagadták meg a közreműködésüket a türelmes felekezetek képviselői a munkások temetésén sokszor a bér miatt, s mert tudjuk, hogy mily szerepe volt a papi tőkének a nagyhatalmi Habsburg hóbotrúszályhordozásában és a lezajlott világöldöklés felidézésében és meghosszabbításában.

Hogy mi lesz a szerepük mint a munkás- és parasztközségek vezetőinek a még magángyakorlatban megtúrt és elnézett vallások és felekezetek szervezetével szemben, maga a józan ész diktálná – ha nem is lenne felsőbb hatóságunk –, egyedül az ellenőrzés, hogy ne hirdessenek a népeszmékkal és közerkölcsökkel ellenkező tanokat és ne váljon a megtúrt magán vallásügy esetleg a köz és a társadalom kárára.

¹²⁹ Az itt tanuló hallgatók országos érvényű jegyzői oklevelet szerezhettek.

¹³⁰ IV. Károly az 1918. november 13-án Schönbrunnban kelt levelében lemondott az államügyekben való részvételéről, november 16-án kikiáltották Magyarországot a népköztársaságot.

A véderőről szóló 1912. évi XXX. t. cikkben¹³¹ foglalt tanokra többet, oly módon mint volt, nincs szükségünk. A véradót lefizette a nép, de nem tudta, hogy miért; csak most látjuk, hogy mikor azzal a szentelt vízzel a feldpáter¹³² meghintette a fegyvereket és a hazugság zászlóit, tulajdonképp az a víz munkástestvéreink izzadó testéből kicsurgott verejtékcsepp volt, a kizsákmányoló, a leigázó, a telhetetlen kapitalizmus ólomkorbácsütéseinek következménye. Azzal a béklyóval, amit „fegyelmi rendszernek” csúfoltak, arra vittek bennünket, hogy rohamozzunk egyes bűnösök gazdagodhatásáért, hogy csurogjon, folyjon ki a vérünk a kapitalizmus tömött kincseszsákjaiért. Nem ám a családi tűzhelyért! Ma igen, ha leng a vörös zászló, az egyenlőség, az igazi szeretet és a munka szimbóluma, tudjuk, hogy a munka üzent hadat a rabló, a kizsákmányoló, az önző tőkének, s ma tudjuk, hogy lesz annak az utolsó kondásnak, béresnek is családi tűzhelye, de előbb csak az uraság lovainak jutott tükrös palota, meg a kincstári lovaknak 2-3 állatorvos, de az embert, az isteni szikra szellemi csudáját otthagyták fenteregni a járványban, a piszokban orvosi segély, gyógyszer nélkül elpusztulni. Hány ezer elvtárs tagja esett le testéről és vált kenyérkeresetre képtelenné csak azért, mert nem, vagy csak későn volt orvos a vérmezőkön. Kérjük a véderőről szóló tételt is törölni. Kérjük továbbá az 1881. évi LX. tc.¹³³ és 1908. évi XLI. tc.¹³⁴ (végrehajt. utasítás és polgári perrendtartás), valamint az 1894. évi XVI. tc.¹³⁵ és az 1886. évi XXII. tc.¹³⁶ mint sok-sok szakaszban már tárgytalan, megtizedeltetni és rövidített kivonatban előadni.

2. Új, a mai viszonyoknak megfelelő tárgyak kötelező előadása

Kérjük elrendelni, hogy minket szakelődők ne teoretikusan, hanem az életnek és pedig a ma életének megfelelően oktassanak ki arról, hogy mi a teendője a falu jegyzőjének a népegészség-népnevelés, s a népgazdaság szociális biztosításában. Ismereteket kérünk, hogy miért kellene a népnek éhezni, mikor mások lakomákat ülnek, miért haljanak meg százezrek tüdővészben és ragályokban, odvas, nyirkos odúknak, mikor néhányan palotáikban kedvenc állataikat becézgetik csak, miért fagyjon meg a nyomorék, a hajléktalan, vagy menjen túl a tengerre,¹³⁷ mikor itt paloták üresen bezárva állanak, miért kell nekem, neked, neki reggeltől a napnyugtáig a járom alatt görnyednem, az agyongyötrő munka miatt korai sírba szállnom, míg egyesek dolog nélkül milliókat vág-nak zsebre. Bár ma ezen dolgok mind csak a múlté, kérjük mégis minket kioktatni mint a munkásközségek vezetőit a szociális, a népegészség és népgazdaság szakszerű teen-

¹³¹ A véderőtörvény megkészszerzte az évenként beállítandó újoncok számát, szabályozta a magyar állampolgárságot kapott külföldiek hadkötelezettségét, meghatározta a hadkötelesség idejét, a letöltendő idő hosszát, illetve megreformálta a hadsereg szerkezetét.

¹³² tábori lelkész

¹³³ Az első önálló, átfogó végrehajtási jogszabály a végrehajtási eljárásról szóló 1881. LX. tc. volt.

¹³⁴ A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvény cikk módosítását és kiegészítését tartalmazta.

¹³⁵ A törvény az örökösödési eljárást szabályozta.

¹³⁶ Az 1871. évi XVIII. tc. és az azt részlegesen módosító 1886. évi XXII. tc. a községek alkotmányos helyzetét, a községi közigazgatás és helyi autonómia viszonyrendszerét határozta meg a dualizmus idején.

¹³⁷ Az 1860-as évektől az első világháborúig Magyarországról közel kétfélmillió fő vándorolt ki az Amerikai Egyesült Államokba.

dőiben. Ezek legyenek a mi fő nevelési irányaink, ne mint a régi korban a nép nyakára nevelték, kényúrrá képezték ki a jegyzőket – felfelé pedig úri lakájokká. Mi szellemi munkások s nem zsarnokok akarunk lenni, kérünk irányítást.

A szocializmus ma és mindig is életmentés volt, kérjük ennek s fejlett tanainak a munkásvezetőség megbízottjai útján a termelőszövetkezetek, gyárak, üzemek, népjóléti intézmények és egészségügyi intézmények fejlődésének rövid történeti ismertetését, alapításukhoz szükséges összes kívánalmak, előfeltételek, módozatok, stb. legtágabb tárgyú és terű, célszerű bemutatását. Oktassanak ki minket arra, hogy mint proletár szellemi munkások hogyan menthetünk életet, egészséget, hogyan működünk a ma szellemének megfelelően a munkás-, a parasztközségekben. Mi nem akarunk céltévesztett elődeink megérdemelt elűzetéséből részesedni, mert mi mindenkiben az embert, s nem a vasalt nadrágú vagy bőrkabátos földesurat tekintjük, s ez a mi szánkat a köz- és munkátestvéreink hátrányára soha sem fogja befoghatni testvéreink izzadásából szerzett ezres papírbankóval.

Kérjük ezen eszmék igazságait belénk átplántálni, s a már kifakadt csemetét az igazság, az emberszeretet és egyenlőség szent tanaival megedzeni, hogy a fa gyümölcse a birtokosáé, a népe legyen!

3. A képesítő vizsga eltörlése, a II-ik félév 6–8 heti terjedelme, az előadók kiválasztása

Az első félévről és anyagáról félévi vizsgát tettünk. A második félévről is csak osztályvizsgát kérünk. A képesítő vizsga, az egész évi tananyag összvizsgálója a legnagyobb igazságtalanság. Aki megfelel részletekben félévenként az anyagról, azt fölösleges külön összvizsgáztatni, ez ellentmond annak, hogy valaki fél-fél évi anyagról képesített lehet s egyébre nem jó, mint az esetleg jól levizsgázott hallgatót zavar és egyéb konjunktúrák folytán kellemetlen helyzetbe hozza és a várva várt kenyérkeresettől eltiltsa, vagy a fenti okok folytán a féléveket záró vizsgáknál nyert jó osztályzatát lerontsa, s így egész életére megbélyegezze. Ez ellentmondás a szocializmusnak.

Mivel tagjainknak 95%-a hadviselt s ezek közül 40–60% rokkant, kérjük bennünket mielőbb kereseti forráshoz juttatni. 53 hónapig küzdöttünk a vérmezőkön, s most küzdeni akarunk a szociális élet mezején, a népboldogítás nagy munkájából mielőbb részt kérünk! Nekünk még nincs elhomályosítva a világos látásunk a múlt önkényének füstölő tömjénezésétől, mi tudjuk, hogy hol dobban a falu, a nép szíve, mi menni akarunk, hogy a toll a nép javára fogjon csak, s mi temetni akarunk egy régi rezsimeperzselt hamvait uszályhordozóival együtt, nekünk jogos részünk van a jelenben, mert jogtalanul s vérig szenvedtünk a múltért, nekünk mennünk kell, hogy mielőbb kicseréljük a régi rend fázós embereit, mert azt fogadtuk meg még a kínokban és szenvedésekben, hogy a proletár tenyerekbe a pöröly, kasza, ásó, kapa mellé jogot adunk, s a proletár tűzhelyekre örömet hozunk, s hogy újjáépüljön az egész világ, melyben csak a munka boldogulhat és élhet, s mi akarunk a faluk építésének szellemi munkásai lenni.

Az első félévi anyag a II-ik félévihez mérve 2-szer annyi volt, s ha az úgynevezett haditanfolyamisták¹³⁸ képesek áprilistól augusztus hó végéig – 5 hó – a mindkét félévi,

¹³⁸ A katonai szolgálatot teljesített tanulók előkészítő tanfolyama volt.

azaz egész évi tananyagot elvégezni, úgy mi, kik már 1918. évi október 1. óta a tanfolyamot végezzük, s valamennyien az első félévi vizsgát jó sikerrel letettük, a kisebb tananyagú második félévnek folyó évi május hó 15-ig való befejezését kérjük, hogy május hó 22-ig az osztályvizsgákat elvégezve, mielőbb kenyérhez juthassunk, s mehessünk népet menteni.

Ha heti 32 órát veszünk számításba, kérjük ezt következőleg előírni: 6 óra szociális, 6 óra pénzügy, 2 óra közgazdasági ismeretek, 2 óra ipar- és cseléd törvény, 2 óra községi számvitel, 2 óra gyermekvédelem, 2 óra népoktatásügy, 2 óra polgári perrend és végrehajtás, 2 óra telek- és örökösödési ügyek, 2 óra a községek szervezete, 2 óra szociális népszervezet (gyárak, üzemek, termelőszövetkezetek, közintézetek) bemutatása, 1 óra tűzrendészet, elsősegélynyújtás, 1 óra német nyelv.

Belügyi Népbiztos Elvtárs! Eljutottunk kéréseink legutolsójához, de tulajdonképp a legfontosabbikhoz, amit az elején kellett volna felvetnünk. Mert mit ér ez a sok szép és jó itt, amit mi írásba foglaltunk s aminek megadásában mi semmit se kételkedünk, ha a fenti szép eszmék és irányelvek nem minden esetben a meggyőződés hangján jutnak kifejezésre. Ezért végső kérésünk, hogy a közigazgatási tanfolyamon előadó csak a kor szellemének megfelelő, szociális gondolkodású s magát ennek valló egyén lehessen.

Ha új társadalmat akarunk építeni, akkor ne csak a dolgozók, hanem a munka irányítói is ezen elveket vallják, mert különben félő, hogy a megalapozásnál hiba történhetik s a téglához rossz ragasztékokat használnak, s így az épület vagy önmagától dől romba, vagy mint nyirkos és veszélyes újra romba döntendő lesz. Akié az iskola, azé az ország. Ha nincs, vagy nem volna Szombathelyen megfelelő szakember, akad az országban máshonnan.

Ezen kéréseink legjobb akaratú elintézéséért fordulunk a Forradalmi Kormányzótanács Belügyi Népbiztosságaához s megbízottaink magukkal viszik 86 proletár szellemi munkás meleg elvtársi üdvözlését azzal, hogy kérésüket sürgősen tárgyalják.¹³⁹

A szombathelyi községi közigazgatási tanfolyam nevében:

Tomarovits Jenő
titkár

Farkas Gergely
szakszervezeti elnök

Steiner István
pénztáros

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-43 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

¹³⁹ Vas vármegye és Szombathely város népbiztossága javasolta a kérvény tartalmát azonnal és teljes egészében életbe léptetni.

1919. ÁPRILIS

21.

„[...] HONNAN, KITŐL VESZI A T. TANÁCS JOGÁT ARRA,
HOGY [...] KÖRRENDELETET KÜLDJÖN.”
RÓMAI KATOLIKUS LEKÉSZ TILTAKOZÁSA
A MUNKÁSTANÁCS ELNÖKSÉGÉNél

Pély, 1919. április eleje

A katona-, paraszt- és munkástanács elnökségének
Eger

Tisztelt Uraim!

A Tanácsnak folyó évi március hó 23-án tartott üléséből kelt „körrendeletét” megkaptam, tartalmát megértettem, csak azt nem tudom felfogni, honnan, kitől veszi a T. Tanács jogát arra, hogy Egerből Pélyre vagy Eger városán kívül akárhova is körrendeletet küldjön. A Kommunisták Magyarországi Pártja által 1919-ik évben kiadott „Mi a Tanácsköztársaság?” című, 10 fillérért megszerezhető röpiratban¹⁴⁰ (5-ik lap II. fejezet) azt olvastam: „A falvak választotta követtanácsok a közös ügyek intézésére egyesülnek a járások tanácsaiban; a járások a kerületi, majd a kormányzósági tanácsokban. Ezeket a járás, a kerület vagy a kormányzóság munkás, paraszt és Vörös Hadsereg-beli követeknek gyűlése választja.” Eddig az idézet. Miután eme választások Magyarországon eddig még kiírva nem lettek, következésképp a nevezett járási, kerületi, stb. tanácsok felállítva még nincsenek; ha én, a mi községünk megválasztott munkástanácsával jóban vagyok, annak panasza ellenem – amint én tudom – nincsen, rendelkezéseit pontosan teljesítem – amiként sorrend szerint éjjeli őrnek is kiálltam –, az egri katona-, paraszt- és munkástanácsnak a pélyi munkástanács dolgaiba beleavatkozni ez idő szerint még illetéktelenség.¹⁴¹

Az sem áll, hogy mi, papok nem akarunk beleilleszkedni a mai társadalmi rendbe. Ellenkezőleg. Velem együtt – azt hiszem – minden pap azon gondolkodik éppen, hogy

¹⁴⁰ *Mi a Tanácsköztársaság?* Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. Számos ilyen egyszerű nyelvvezető, figyelemfelkeltő című, a lényegét tipográfiailag vastagon kiemelő, a kapitalizmust a szocialista-kommunista rendszerrel egybevető, rövid terjedelmű röpiratot adtak ki. A Tanácsköztársaság propagandájához lásd Szabó Viktor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*. Doktori értekezés, Eger, 2016.

¹⁴¹ Miután az ideiglenes alkotmányt 1919. március 31-én jóváhagyták, 1919. április 7–8-án az országban munkás-, katona- és földművestanácsi választásokat tartottak.

mi, kiket az Isten, vagy ha úgy tetszik a sors, a természet, nemcsak dolgos két kézzel, de ésszel is megáldott, a proletárdiktatúra pedig elénk tárt alkotmánya, eddigi rendeletei szerint a világpolgári jogok gyakorlásában a bolondok közé sorolt (lásd ugyanazon röpirat 5. oldal „d” és „f” bekezdéseket), magunktól el nem dobható, mindnyájunktól semmiféle forradalmi kormány által el nem vehető józan gondolkodásunkkal, munkakedvünkkel hogyan fogunk beilleszkedni az új, a nép boldogságát célzó társadalmi rendbe, ha majd – miként múlt hó 30-án¹⁴² Budapesten láttam – szuronyos puskákkal zavarnak ki a nép templomaiból bennünket. Az ígéret szerint csak a népet boldogítsák a felállítandó különböző tanácsok, jobb, ha velünk nem törődnek semmit. Majd eljövendő boldogabb idők körülményei meg fogják nekünk minden néven nevezhető tanácsok nélkül is mutatni az utat, hogyan illeszkedjünk bele, mi, az új világrend kitagadott, bolondok közé számított legújabb páriái a nélkülünk boldogított népek közé.

Egy bizonyos, és pedig az – hiába mondja Bucharin Nikolaj¹⁴³ elvtárs (Röpirat a szocializmus és kommunizmusról általában¹⁴⁴ 14. lap 2-ik bekezdés, 6-ik sor): „A határoszlopok ledőltek. A külön haza megszűnt, az emberiség nemzeti különbség nélkül minden részében össze van kapcsolva, stb.” –, mi, magyar papok, s ezt mondhatom katolikusról, reformátusról talán általában (már ahogy én a natúrjukat¹⁴⁵ ismerem), mi, magyar papok nem fogunk se csehszlovák, se rumuny,¹⁴⁶ de szerb avagy horvát, de még angol, francia, amerikai félistenek előtt se térden csúszva rimánkodni, csupán csak azért, mert a mostani kormány irántunk való hajlandóságából kiesett szánkából az a kenyér, melyből olykor-olykor, mikor szívünk diktálta, a szűkölködőknek mégiscsak törtünk.¹⁴⁷

Teljes tisztelettel:

Perényi László¹⁴⁸
r. k. lelkész

Az irat jelzete: MNL HML XVI-501-609-3-1919-46 Egri Forradalmi Törvényszék iratai

¹⁴² A kommun első vallásellenes rendelete 1919. március 29-én jelent meg, másnapra betiltották az ellenforradalmi veszélyre hivatkozva a vasárnapi prédikációt is.

¹⁴³ Nyikolaj Ivanovics Buharin (1888–1938): bolsevik forradalmár, szovjet politikus, marxista gondolkodó, filozófus és közgazdász.

¹⁴⁴ *A kommunisták (bolsevikiek) programja* (OKP Magyar Csoportja, Moszkva, 1918; illetve Budapest, 1919, harmadik kiadás, 14.) című röpiratról van szó.

¹⁴⁵ természetüket, jellemüket

¹⁴⁶ Azaz román. A XIII–XIV. században a pásztorkodó oláhokkal szemben így is nevezték a földműveseket.

¹⁴⁷ A forradalmi törvényszék Perényi Lászlót 500 korona vagy kétheti elzárásra ítélte, arra hivatkozva, hogy „a diktatúra természete semmiféle bírálatot meg nem tűrhet”, és ezt az „intelligens, nagy műveltségű, világlátott” vádlottnak tudnia kellett. Enyhítő körülményként vették figyelembe, hogy a lelkész a „proletariátus valóságos atyja, jótévője” és az átalakulás híve.

¹⁴⁸ Perényi László (1869–1940) esperes-plébános emléket máig ápolják Pélyen.

22.

„[...] A NAGYOBB MELEGBEN, BIZONYISTEN MÉG A MAI NEHÉZ IDŐBEN IS
IGEN NEHÉZ LENNE VISELNEM.”

BARÁTH JÓZSEF PÉNZÜGYI DÍJNOK BAKANCSIGÉNYLÉSE

Gyula, 1919. április eleje

Munkástanács tekintetes direktóriumának

Gyula

Mély tisztelettel alulírott díjnom a pénzügynél alázatosan vagyok bátor kérni tek.¹⁴⁹ címet, miszerint részemre a most melegebb idők beálltára¹⁵⁰ való tekintettel a helybeli bakancsgyárból¹⁵¹ egy pár könnyebb, de azért erős bakancsot kiutalni méltóztatnának; mert amelyet most használok, agyusztálatlan,¹⁵² nehéz téli cipő és a nagyobb melegben, bizonyisten még a mai nehéz időben is igen nehéz lenne viselnem.

Keresetem meg, akárhonnan beszerezni ezt, a túl magas árak miatt nem engedi meg.

Reményében annak, hogy a tekintetes direktórium alázatos kérésemet teljesíteni méltóztatik, maradtam hű követője, tisztelője és teljesítője a mai rendszernek.

Kiváló tisztelettel:

Baráth József

p. ü. díjnom

Gyula, III., Vizi u. 3. sz.

Az irat jelzete: MNL BéML XVI-1-665-1919 Békés Város Direktóriumának iratai

23.

„[...] AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGOT OLYAN NYILATKOZATTÉTELRE BÍRJÁK,
HOGY [...] A MAGYAR SZOVJETKÖZTÁRSASÁGGAL MEGTAGADNAK MINDEN
KÖZÖSSÉGET.”

BIZALMAS JELENTÉS A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK AZ ERDÉLYI ROMÁN
PROPAGANDÁRÓL

Budapest, 1919. április 2.

¹⁴⁹ Tekintetes, a köztisztviselőknek, hatóságoknak, testületeknek járó megszólítás.

¹⁵⁰ A helyi, 1919. március 27-től időlegesen Vörös Zászló néven megjelent lapnak nem volt az időjárással foglalkozó rovata.

¹⁵¹ Az 1889-ben megalakult Gyulai Bőrányagbeszerzési Szövetkezet 1911 őszén költözött új, emeletes, máig álló gyárpépületbe, ezután lett a fő profil a háború alatt nagy nyereséget biztosító honvédségi bakancskészítés. Ehhez lásd Sáfár Gyula: *A gyulai bakancsgyár megalapítása*. <https://www.gyulaihirlap.hu/7678-a-gyulai-bakancsgyar-megalapitasa> (Letöltés: 2018. november 11.)

¹⁵² adjusztál: felszerel, kikészít

Vágó Béla¹⁵³ elvtársnak

Bizalmas jelentés

A napokban Budapestre érkezett székelyektől értesültem, hogy Romániának Erdélybe küldött politikai ügynökei a Kormányzótanács legutóbbi rendeleteire való utalással¹⁵⁴ az erdélyi magyarságot olyan nyilatkozattételre bírják, hogy a vagyoni és személyi érdekeiket biztosító román királysághoz kívánnak csatlakozni s a magyar szovjet-köztársasággal megtagadnak minden közösséget.

E propagandában a román ügynökök legodaadóbb támogatói a katolikus lelkészek, akik a székelységet, s különösen Csík vármegye katolikus székelyeit Csíkszeredába gyűlésre készülnek egybehívni, hogy állást foglaljanak a budapesti tanácskormány rendeletei ellen s kijelentsék, hogy miszerint az adott körülményekre figyelemmel ők inkább román fennhatóság alatt kívánnak élni.

A székelység ezen állásfoglalása a romániai propaganda¹⁵⁵ sikerének kialakulását visszavetné, s az új állami rend megszilárdulására bénítólag hatna.

Mint erdélyi ember s mint ismerője a székelység bajainak az ide mellékelt röpiratot¹⁵⁶ azzal terjesztem Vágó elvtárs elé, hogy a románok és katolikus lelkészek által vezetett propaganda végső céljának megghiúsítása érdekében azt velünk román nyelvre is lefordíttatni, a kéziratot kinyomtatni és a röpiratnak Erdélyben akár repülőgépek, akár ügynökök útján való szétszórása iránt intézkedni szíveskedjék.

Eltvársi üdvözléssel:

Székely Balázs

(Belügyi Népbiztosság, sajtóosztály)

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-2-29-1920-5113 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

¹⁵³ Vágó Béla az irat keletkezésének időpontjában belügyi népbiztos-helyettes, 1919. április 3-tól belügyi, vasúti és hajózási népbiztos.

¹⁵⁴ Elsők között a statáriumról, az alkoholtilalomról, a Vörös Hadsereg és a Vörös Őrség megszervezéséről, a forradalmi törvényszékek felállításáról és a szocializálásról jelentek meg rendeletek.

¹⁵⁵ A *Népszava* 1919. április elsején arról tudósított, hogy Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke meglátogatta „a bojárok által előrekorlátozott áradat ellen” a Tanácsköztársaságot védő katonákat. Garbai közölte, hogy testvéreként tekintenek nemcsak a románokra, de minden nemzetre, „amely a munkának álláspontjára és a proletariátus álláspontjára helyezkedik” és „közös harccal fogják szétrobbantani a bojár és szerb imperializmust, valamint a cseh kapitalizmust”. Garbai külön köszöntötte a székely katonákat és kijelentette, hogy „Erdély (vasérckészlete, fája, terményei) nélkül Magyarország meg nem élhet”.

¹⁵⁶ A tervezett röpirat szerint a „romániai imperiálisták” érzik, hogy „a szabadságjogok szellője átsapott az osztályuralom hazug jelszavaival megoont, de élni akaró elnyomottak által ledöntött fizikai határokon”. „A tőke és a túltengő magántulajdon ellen indított proletárharc irgalmatlan ökölsapásokkal döngeti Románia kapuit, s a diadalmasan előretörő eszme elé a hazudozás és a rágalom gátját emeli a hatalmi helyzetét féltő romániai burzsoá társadalom.” A röpirat az egyház és az állam szétválasztásának szükségessége mel-

24.

„[...] AZ IFJÚSÁG [...] A KORMÁNYZÓTANÁCSOT [...] KORAI, MEGGONDOLATLAN KÖVETELÉSEKKEL ZAKLATJA.”
A DIREKTÓRIUM FELSZÓLÍTÁSA A KÖZÉPISKOLÁK IGAZGATÓIHOZ A DIÁKSÁG LECSENDESÍTÉSÉRE¹⁵⁷

Kecskemét, 1919. április 3.

Kecskeméti direktóriumtól
364/D/1919

Helyben

Felkéri a direktórium a középiskolák igazgatóit, hogy az alábbiakat intézetük növendékeinek – különösen a felsőbb osztálybelieknek – tudomásukra adja:

A direktórium sajnálattal tapasztalja, hogy különösen a felsőbb osztályú növendékek között állandó nyugtalanság és forrongás van.¹⁵⁸ Ahelyett, hogy az ifjúság tanulmányait szorgalmasan végezné, állandóan gyűlésezik, a direktóriumot s a budapesti Kormányzótanácsot személyi és tantervi kérdésekben korai, meggondolatlan követelésekkel zaklatja. Nyomatékosan figyelmezteti a direktórium az ifjúságot, hogy térjen vissza a nyugodt munkához, éljen tanulmányainak, hogy a jövőbeli társadalomnak képzett, művelt munkás tagja lehessen és bízza a tanügyek vezetését Kunfi elvtársra,¹⁵⁹ akiben még a diákok is megbízhatnak.

A helyi direktórium jóindulattal van a diákság iránt, azonban nem fogja tűrni, hogy olyan dolgokba beleavatkozzanak, amelyeket még megítélni fiatal koruknál és tapasztalatlanságuknál fogva nem tudhatnak.

Hajma [József]¹⁶⁰
a tanügyi megbízott

☞ lett azzal érvel, hogy a „hit a hagyományok rozsdás szemeivel láncolja le az emberi lelket” és „ha szabad hinni, annak, aki akar, legyen szabad nem hinni is”. Végül „Erdély proletárjait, a székely, román és szász testvéreket” a „szabad életet biztosító, a kizsákmányolókat hatalmát végleg kiirtó” proletárruralom és a proletárokból „az ököljog nemzeti érveit sóskötéllel verő” bojárszabadság közötti választásra szólítja fel.

¹⁵⁷ Az iratot közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 394–395.

¹⁵⁸ Számos helyen a diákságot is magával ragadták az események, olykor még az egyházi iskolákban is. Ehhez lásd a bonyhádi evangélikus gimnázium esetét, Kunné Tornóczky Andrea: *Egy iskola a forradalmak viharában*. http://mnl.gov.hu/mnl/tml/hirek/egy_iskola_a_forradalmak_viharaban (Letöltés: 2019. február 12.)

¹⁵⁹ Kunfi Zsigmond (1879–1929): politikus, irodalomtörténész, újságíró, a Károlyi- és Berinkey-kormányban több miniszteri posztot is betöltött. 1919 júniusáig közoktatásügyi népbiztos.

¹⁶⁰ Hajma József (1883–1919): orosz hadifogság után szociáldemokrata, majd kommunista politikus, tanügyi megbízott, a munkástanács intézőbizottságának tagja.

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-2-1919-D-364 Kecskemét város direktóriumának iratai

25.

„A PROLETÁRDIKTATÚRÁNAK [...] EGYIK LEGFŐBB VEZÉRELVÉT KELL, HOGY KÉPEZZE [...] AZ EDDIGELÉ TUDATOSAN SÖTÉTSÉGBEN TARTOTT NAGYTÖMEGEK LELKI FELVILÁGOSÍTÁSA.”
FELAJÁNLÁS KÖNYVTÁR LÉTESÍTÉSÉHEZ

Debrecen, 1919. április 3.

Dr. Kardos Samu¹⁶¹ ügyvéd Vági István¹⁶² elvtársnak, a debreceni direktórium tagjának, Debrecen

Igen tisztelt Elvtársam!

A proletárdiktatúrának a gazdasági ellentétek kiegyenlítése mellett egyik legfőbb vezérelvét kell, hogy képezze a babonás fogalmak kiirtása és ezzel kapcsolatosan az eddigelé tudatosan sötétségekben tartott nagy tömegek lelki felvilágosítása. A közoktatásnak államivá történt tétele után a fenti célok elérését legkönnyebben és legsikeresebben a nyilvános könyvtárak, különösen pedig a természettudományi és társadalomtudományi könyvtárak felállítása biztosítja.

Ha és amennyiben a direktórium itt Debrecenben egy ilyen jellegű nyilvános könyvtár felállítását¹⁶³ határozná el, úgy én részemről eme könyvtár létesítéséhez a magam szerény kézikönyvtárából 19 darab és legalább 36 kötetet kitevő szociális irányú munkával kívánok hozzájárulni.

Elvtársi hűséggel és tisztelettel vagyok őszinte híve:
Dr. Kardos Samu

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-11-B-1-669 Direktórium iratok

☞ ¹⁶¹ Dr. Kardos Samu (1857–1925): a jó nevű debreceni védőügyvéd Régi Okiratok és Levelek tára. Havi folyóirat az irodalom és történelem köréből címmel 1905–1906-ban folyóiratot is működtetett. Jelentős magángyűjteménnyel rendelkezett, Wesselényi Miklós élete és munkái címmel történelmtudományi kutatásainak eredményeit is publikálta két kötetben. Ehhez lásd Korompai Gáborné: Egy debreceni amatőr történész, dr. Kardos Samu emlékezete. *Múzeumi Kurír* 20. (II. kötet, 10. szám), a Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok Köre körlevele, Debrecen, 1976. június.

¹⁶² Török Gáborral és Hajdú Jánossal együtt 1919. április 23-ig a debreceni direktórium tagja.

¹⁶³ Mire megjelent a könyvtárpolitikát szabályozó, 1919. április 28-i alaprendelet, a román királyi csapatok elfoglalták Debrecen. A vidéki közművelődési könyvtárak szervezése Mihalik József, országos múzeumi és könyvtári főfelügyelő feladata lett volna. Lásd Csapodi Csaba – Tóth András – Vértessy Miklós: *Magyar könyvtártörténet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.

26.

„[...] A SERÉNYI CSALÁD MINDEN EGYES TAGJÁT A LEGNAGYOBB ÉBERSÉGGEL ELLENŐRIZZE [...]”.

GROSZMANN ZSIGMOND KÖZIGAZGATÁSI BIZTOSNAK ÍRT JELENTÉS A SERÉNYI CSALÁDDAL SZEMBENI INTÉZKEDÉSEKRŐL¹⁶⁴

Dédes, 1919. április 3.

4

1919⁰²

Groszmann népbiztos¹⁶⁵ elvtársnak

Miskolc

Jelentem, hogy volt özv. gróf Serényi Istvánné¹⁶⁶ dédesi 20 szobás kastélyára és itt tartózkodó hét helybeli illetőségű családtagjára, valamint jelenleg itt tartózkodó vendégeire nézve a következő intézkedéseket tettem további intézkedésed bevértásáig.

Felhívom a dédesi munkástanácsot arra, hogy a 7 tagú Serényi család részére 4-5 szobát engedjen át, a többi pedig orvos, gyógyszerár és tanítói lakások céljaira tartson fenn a megyei direktórium további rendelkezéséig. Felelősség alatt felhívom a munkástanácsot arra, hogy a Serényi család minden egyes tagját a legnagyobb éberséggel ellenőrizze, azoknak levelezéseit, érintkezéseit állandóan szemmel tartsa. Ők a munkástanács tudta és beleegyezése nélkül a községet el nem hagyassák, sem vendéget nem fogadassanak.

Szükségesnek láttam ezen intézkedést további rendelkezésedig azért, mert a Serényi család egyes tagjai a demarkációs vonalon¹⁶⁷ túlról jöttek és így politikailag megbízhatatlanok.

Felhívom a munkástanácsot arra is, hogy a Serényi családnál tartózkodó vendégek[et] illetőségi helyeikre való távozásra felkérjék, mivel az itteni közéleti viszonyok oly rosszak, hogy magát a Serényi családot csak azon esetben [látja] el élelmiszerekkel, hogyha dolgozni hajlandók. Serényi egyik kocsiját és egy pár lovát megbízatásom teljesítéséhez légy szíves rendelkezésemre bocsátani.¹⁶⁸

¹⁶⁴ A dokumentumot közölte: *A Magyar Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon*. (szerk.: Zádor Tibor, Rátki András). Miskolc m. j. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, Miskolc, 1969. 168–169.

¹⁶⁵ Groszmann Zsigmond (1883–1931): 1918-tól a Szociáldemokrata Párt helyi titkára, a Nemzeti Tanács miskolci végrehajtó bizottságának tagja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Borsod megyei közigazgatási biztos, a megyei tanács és az intézőbizottság tagja, a miskolci városi tanács tagja. 1919 májusában a csehek internálták. 1920-ban bírósági tárgyaláson az ellene felhozott vádak alól felmentették.

¹⁶⁶ Gróf Serényi Istvánné zichi és vásónkeői gróf Zichy Aglája (1868–1923): 1894-ben ment feleségül Serényi István szolgálaton kívüli főhadnagyhoz, a főrendiház örökös tagjához. Együtt építették a dédesi kastélyt 1900-ban. Házasságukból öt gyermek született. Lásd Bodnár Mónika: *A kisserényi gróf Serényi család helye a gömöri népi történeti emlékezetben*. Doktori disszertáció, Debrecen, 2011.

¹⁶⁷ A Vix-jegyzékben rögzített demarkációs vonalról van szó.

¹⁶⁸ Az irat külzetén szereplő megjegyzés szerint Serényi István öt családtagja részére Várgedére való távozás céljából szabad elvonulást biztosítottak, és erre nyílt parancsot adtak ki. Az egykori Gömör

Távirati intézkedésed várom

vagyok szerető híved és elvtársad
Révész József¹⁶⁹

Az irat jelzete: MNL BAZML XVI-39-225-kb-1919 (2.) Borsod vármegye Közigazgatási Biztosságának és közigazgatási biztosának iratai

27.

„TI MAGATOK FOGJÁTOK NYAKON AZOKAT,
AKIK A SZENT MAGYARORSZÁG ELLEN SZÍTANAK.”
TANÁCSVÁLASZTÁSI FELHÍVÁS¹⁷⁰

Kecskemét, 1919. április 4.

A kecskeméti direktóriumtól
365/D/191.sz.

Kecskemét földművelő népe!

Itt vannak a szovjet választások.¹⁷¹ Most nem azért fogunk szavazni, hogy ki milyen párti legyen, mert nincsenek többé pártok.

Magyarország szociális köztársaság.

Ez annyit jelent, hogy ebben az országban minden dolgozó meg fogja találni a maga boldogulását. Akár a kalapács van a kezében, akár az eke szarva, akár a könyv. Csak azok nem boldogulhatnak, akik más dolgoztatásából és jogtalan hasznából éltek és azok, akik a nép keserves veritékét pénzszerzésre használták fel.

Kecskeméti parasztok! Ti dolgozók vagytok, a ti boldogulástok a szociális köztársaságnak első kötelessége!

A szociális köztársaság nem akarja elvenni senkitől sem azt a földet, amelyet a maga két keze munkájával megművelhet. De el fogja venni mindenkitől azt a földet és annak a földnek a hasznát, amelyet a más veritékéből szereznek.

A munkás- és katonatanács mellett megalakulnak a paraszttanácsok. A politikában, a városháza ellenőrzésébe mindenkinek joga van beleszólni. De csak a dolgozó embernek, mert a munkátlanoktól még a választójogot is elveszik.

vármegyei Várgede ma Szlovákiában, a besztercebányai kerület rimaszombati járásában található község.

¹⁶⁹ Révész József: a dédesi tanács tagja, a szociáldemokraták helyi elnöke, járási kiküldött.

¹⁷⁰ Az iratot közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 396–398.

¹⁷¹ A tanácsválasztások rendjét, a választójog kérdését a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 2-i XXVI. számú rendelete szabályozta.

Nincs választójoga annak, aki másnak a munkájából él. Csak az választó és választható, aki maga dolgozik. Ez az ideális rend.

Kecskeméti földművesek!

Ne csodálkozzatok azon, hogy egyelőre a munkásság vette a hatalmat a kezébe Kecskeméten és nektek kevés részt juttatott belőle. Hiszen ti nem voltatok megszervezve, vagy ha meg is szervezkedtetek, öntudatlanul a nagybirtokosok és a nagy bankok érdekeit szolgáltátok.

Mi azt sem csodáljuk, hogy a parasztok még kissé bizalmatlanok irántunk. Hiszen a parasztot eddig mindenki becsapta. Becsapták a követválasztásokon, a munkapárt,¹⁷² a 48-asok,¹⁷³ a néppárt¹⁷⁴ és a nagygazdák érdekeit szolgáló kisgazdapárt.¹⁷⁵ De legjobban a földművespárt,¹⁷⁶ amelyiket direkt a nagygazdák és a nagy bankok alapítottak.

A parasztot becsapta az a rettenetes közigazgatási korrupció, amely Magyarországon van és becsapta a jegyzőtől, szolgabírótól kezdve mindenki, akivel csak dolga volt. Azért nem csodáljuk, ha bizalmatlan a paraszt.

A proletárdiktatúra azonban meg fogja védeni a parasztot minden túlkapás ellen. Először is nem akarja elvenni kicsike földjét, amelyet maga művel meg. Ha a földteleket termelő közösségbe is tömöríti, meghagyja a kisparaszt részére a magántulajdont azon a földön, amelyet a két kezével maga munkál. A kisparasztnak a háza épp oly sértetlen lesz, mint a proletárnak az utolsó falat kenyere.

Parasztok, elvtársaink!

A közelgő szovjet választásokon nem arról lesz szó, hogy ki milyen pártba tartozik, hanem arról, hogy a legjobbjaitokat küldjétek a szovjetbe. A legértelmesebb gazdákat, de csakis proletárokat, akik a földet a maguk kezével munkálják meg.

Lehet, hogy nehéz idők virradnak reánk. Lehet, hogy a magyar szabadságot ismét sokan veszélyeztetik. A minket környező ellenségek száma légió, de ott is terjed a bolsevizmus.¹⁷⁷ Ott is ébrednek a proletárok és megvan a reménység, hogy mielőtt az első lövés eldördülne, testvéri kezét szorítunk.

Parasztok, Kecskemét népe!

A Vörös Hadsereg nagy része itt tanyázik határainkon, hogy megvédje tűzhelyünket. Nem hódító szándékú hadsereg ez. Olyan hadsereg, amilyent a világ még nem látott.

¹⁷² Nemzeti Munkapárt (1910–1918)

¹⁷³ Függetlenségi és 48-as Párt (1884–1918)

¹⁷⁴ Katolikus Néppárt (1894–1918)

¹⁷⁵ Országos Függetlenségi és 48-as Gazdapárt (1909–1918)

¹⁷⁶ Országos Kisgazda és Földműves Párt (1919–1922)

¹⁷⁷ A Népszava 1919. április 4-i számában közölte, hogy „Német-Ausztria proletársága ezrével özönlük át a magyar Vörös Hadseregbe”, mintegy bizonyosságául annak, hogy „a forradalmi tűz, amely olyan hatalmas lendülettel forgatta ki ezt az országot régi, korhaadt sarkaiból és a proletárság kezébe adta itt a hatalmat, Európa felé pedig a kapitalizmust ledöntő nagy világáramlat zászlóvivő élére állította a magyar proletárságot, ellenállhatatlan erővel terjed nyugat felé...”. Valójában közvetlen hatásként – az északi hadjárat következtében – csupán Eperjesen kiáltották ki 1919. június 16-án a tiszavirág-életű, július 7-ig fennállt proletárállamot. Az ottani hadügyi népbiztos Münnich Ferenc volt.

És közeleg a nagyszerű orosz segítség.¹⁷⁸ Kossuth apánk sírna örömeiben, ha látná ezt a nagyszerű orosz-magyar proletár testvériséget.

A direktórium azon van, hogy a hadsereg átvonulások és elszállásolások dolgában mindenkit lehetőleg megkíméljen. Senkinek sem veszik el az ennivalóját, sem a lakását. De ti magatok jelentenétek fel azokat, akik oktalan módon dugdosnak élelmiszereket a vöröskatonák és a proletár testvéreink elől. Ti magatok fogjátok nyakon azokat, akik a szent Magyarországot ellen szítanak.

Minden erőnket meg kell feszíteni.

De utoljára!

Ha most nem győzünk, elveszünk. Csak ha most győzünk, akkor a proletariátust és a paraszt szolgaság uralmát a pokol kapui sem döntheti[k] meg.¹⁷⁹

A direktórium

Az irat jelzete: MNL BKML XVI–2–1919–D–365 Kecskemét város direktóriumának iratai

28.

„[...] HA MÉG NEM IS ELLENSÉGE, DE MINDENESETRE NEM TÁMOGATÓJA
AZ ÚJ RENDNEK.”

JELENTÉS A VÖRÖS ŐRSÉG PARANCSNOKSÁGÁNAK
BIHAR, ARAD ÉS BÉKÉS MEGYÉK TERÜLETÉRŐL¹⁸⁰

Nagyvárad, 1919. április 4.

Erdélyi katonai kerületi parancsnokság rendészeti osztálya

Vörös Őrség főparancsnoksága

Budapest

Az erdélyi katonai parancsnokság Nagyváradon székelő rendészeti osztálya részéről a mai események fókuszában álló Bihar, Arad és Békés megyék jelenlegi katonai és polgári helyzetéről a következő jelentést terjesztem elő:

[...]

¹⁷⁸ Az orosz-ukrán Vörös Hadsereg előrenyomulása erősítette azt a hitet, hogy a bolsevik forradalommal közös, a Magyarországi Tanácsköztársaság helyzetét stabilizáló front és szövetségi viszony alakítható ki.

¹⁷⁹ A „Magyarországot a pokol kapui sem fogják megdönteni” fordulatot Kossuth Lajos használta először nevezetesen, 1848. július 5-i megajánlási beszédében a népképviselői országgyűlésen.

¹⁸⁰ A dokumentumot közölte Nagy Szabolcs: A gondok hullámai közt – Egy 1919. áprilisi jelentés Erdély védelmének kulcspontjából. *Székegyföld*, 2015/7. 91–103.

Politikai helyzet

A Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek át nem értő közzététele, illetve az új rendszernek saját egyéni érdekeiknek kielégítésére való felhasználással (sic!), a propagandának s a helyi vezetésnek vagy idegen vagy ezelőtt igen alacsony sorsban levő emberek kezébe adása Bihar, Arad és Békés megyék magyarlakta területein komoly s igen rövid idő alatt kitörő veszélybe sodorta a Tanácsköztársaság eszméjének érvényesülését.

A földosztás beszüntetése, illetve az új szervek által való megakasztása, a minden földbirtok szocializálása, a meg nem magyarázott és át nem értett (sic!) termelőszövetkezetek tervezete egy táborba terelte a földéhes, éhes proletárt és a birtokát féltő 10–100 holdas kisgazdát. Tekintve, hogy ezen megyék lakossága túlnyomólag a fentiekből áll, az ezek által megindított s erősen fegyverkező, s elsősorban az új rendszer ellen törő akció a legmagyarabb vidéken az anarchia vagy az ellenforradalom kitörésére vezethet. Ezen vidék lakosságának antiszemitizmusa elkergette a felvilágosításra kiküldött, túlnyomólag zsidó agitátorokat, s inkább csatlakozik az olcsóbb bérföldekkel s egyéb kedvezésekkel csalogató földbirtokosokhoz, akik pedig tudvalevőleg nem a mindannyiunkat védő proletárrendszer hívei.

A városokban a kispolgárság s a kereskedők, keresztény, zsidó egyaránt, az egész életében keservesen gyűjtött kis vagyonkájá elvesztését féltve – nem adván hitet a napokban már elkésve megjelent magyarázó lapközleményeknek –, valamint a szellemi munkásság teljes negligálása, sőt legtöbb helyt egyenest ellenséges kezelése miatt, ha még nem is ellensége, de mindenesetre nem támogatója az új rendnek. Sőt a legutóbbi napokban az intelligensebb munkások részéről erős kritikák hangzottak el a vezetők hozzá nem értő s túlságba menő eljárásaik miatt.

A nagyváradi közrendnek megrendült mivolta kényszerítette a rendészeti osztályt, hogy a kizárólag hadtáp szolgálatra rendelkezésre álló erdélyi határőrség, csendőrség és nemzetőrség osztagait a városi rendőrség megerősítésére kiadja, mivel az itteni katonai és nemzetőri szervek kevés kivétellel teljesen megbízhatatlanok ezen akciókkal szemben.

Úgyhogy a fent említett s az új rendszerrel meg nem elégedő társadalmi osztályok szabadítójuknak tekintik az erdélyi rendfenntartó osztagokat, s nemcsak erkölcsileg, de fegyveresen is készek őket ezen akciójukban támogatni. Tekintve az ő társulásuknak nem egyedüli rendfenntartási, hanem ezen a címen a saját érdekeiket védő s az új rendszer megtörését is célzó szándékait, támogatásuk ez ideig nem vétetett igénybe. De mindenesetre rendkívül erősen aggasztó s megszívlelendő tény.

Ezen akcióhoz csatlakozott azután párt-, felekezet- s foglalkozási különbség nélkül minden mozgalomnak alaptónusát képező antiszemita áramlat, mely minden legkisebb kilobbanásánál is túlfeszültsége folytán a legerősebb pogromokhoz vezetnek (sic!). Ez az áramlat főként a zsidó vezetők s ezen új rendszerből is üzletet csináló, maguk érdekeit előtérbe helyező párttagok ellen irányul. Egyformán megvan a katonák, kereskedők, iparosok, szellemi munkások, földművesek, sőt bizonyos mértékben maguk a proletár munkások jó részében is, és ha sürgős intézkedés nem történik, két-három hét

alatt véres kitörésre fog vezetni, mely akció hatalmas támogatást vár és kap a gyülekező s máris hatalmas erővel rendelkező antant csapatokban. Ezen, a front érdekeit is rendkívül erős mértékben veszélyeztető helyzet megszüntetése, egyedül a szellemi munkásságnak azonnali megnyerése s a vezetésbe való bevonása, valamint a gyors és eredményes felvilágosító propaganda megszervezésére a vidéki jegyzőknek és alsópapáságnak a proletárdiktatúra szolgálatába való állítása tudna segíteni. Az átmeneti állapotban pedig, tekintettel a fontos hadi érdekekre Nagyvárad város s ettől keletre fekvő területen a Kormányzótanács hatáskörének minden sérelme nélkül pedig szükséges a katonai ostromállapot elrendelése, mely az erdélyi karhatalmi alakulatok energikus keresztülvitelében egyedül tudja biztosítani a felborulással fenyegető közrendet. Ezen gyorsaság annál is ajánlatosabb, mivel ezen áramlat által veszélyeztetett s jelenleg hirtelen vezető állásba került személyek pontos kémosztálybeli megállapítás szerint saját befolyásuk megmentésére a város pénzért mindenre kapható elemeivel az erdélyi karhatalmi erők lefegyverzését s a csőcselék uralom szabad rablás megteremtését tervezik.

Itt ismételtelen hangsúlyozom, hogy bárminemű erdélyi csapatnak vagy személynek a bántalmazása Nagyváradon a számkivetésben erősen összetartó fronton álló erdélyi csapatok Várad ellen való vonulását vonja azonnal maga után.

Nemzetiségi helyzet

A legkíméletesebben keresztülvitt internálások, valamint az energikusan keresztülvitt intézkedések, továbbá a románok elleni felelőtlen személyek által szándékolat atrocitások megakadályozása, a román imperialisták s szocialisták közeledésére folytatott tárgyalások, a vidéki erős katonai intézkedések azt eredményezték, hogy Bihar megyében, mely azelőtt fő fészke volt a Nagyromániának folytatott agitációnak és kémkedésnek, ma pár esettől s személytől eltekintve a legcsendesebb megyék közé tartozik, sőt a románság és a nemzetiségi kérdéseikben kevésbé exponált műveltebb magyarság között határozott közeledés érezhető. A román lakosság és intelligencia a folytonos várokozásban és csalódásokban teljesen elfásult, úgyhogy most teljes tétlenségbe merült, sőt az eddig elrejtőzött főagitátorok is önként jelentkeznek az internálásra (Tulbure esperes,¹⁸¹ dr. Kocma ügyvéd), úgyhogy a megyében legutóbbi napokban elfogott és tapasztalt román agitátorok már mind a központokból lettek ide küldve. Mindez azonban nem zárja ki, hogy esetleges román megszálláskor ne Nagyrománia leghívebb alattvalói legyenek.

A kijózanodás azonban határozottan észlelhető. Békés megye és Arad megye keleti és északi részében a magyarsággal való együttműködés a munkástanácsokban mindegyütt megvan. Arad megye keleti és déli részében tekintettel a román csapatok közelségére, még a régi helyzet áll fenn.

[...]

¹⁸¹ Gheorghe Tulbure: görögkeleti esperes, tanfelügyelő.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-4-16 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, a Vörös Órség vegyes iratai

29.

„A NEVEZETT OLVASÓKÖR A KISGAZDÁK EGYESÜLETE.”
VÁDBIZTOSI ELŐTERJESZTÉS A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK AZ OLVASÓKÖR
FELOSZLATÁSA TÁRGYÁBAN
[Ceglédbercel], 1919. április eleje

A Belügyi Népbiztosságnak

Budapest

A ceglédberceli olvasókör feloszlata tárgyában Cegléd város vezetőségéhez intézett 109/el. nb. számú leirat folytán vizsgálatot folytattam le – s ennek eredményét a következőkben terjesztem elő:

A nevezett olvasókör a kisgazdák egyesülete. Elnökük Beitelbeck Antal, egyéb hangadók pedig Haberl József és Hohl Ferenc. Befolyásolásukra a kisgazdák passzív rezisztenciát fejtettek ki, például egy rövid időre beszüntették a tejbeszolgáltatást. Ezt azonban a direktórium már letörte.

A direktórium általában arról panaszkodik, hogy rendelkezéseiket fumigálják,¹⁸² és azok keresztülvitelére külön eszközöket kell igénybe venniük. Például a lakásrekvirálásoknál is sok esetben kellett bírságolást alkalmazniuk, hogy behelyezzék a lakásba az oda-utaltakat.

Mindezeket a fentnevezett három egyén propagandájának tulajdonítják. Ezért zárták is le az olvasókört, hogy ott ne gyülekezhessenek, a lezárás után észrevették, hogy nevezettek éjjel járkaz az egyes kisgazdák házaiban sorra.

Mint pozitív bizonyítékot említették, hogy Beitelbeck Antal özv. Dormány Istvánnénak, akit az olvasókör helyiségében helyeztek el, azt mondta, hogy ne próbáljon oda beköltözni, mert ez a rendszer úgyis csak márról holnapra van, s ha megbukott, kidobja onnan.

A kisgazdák magatartása és a fenti három egyén viselkedése között olyan szoros nexust lát a direktórium fennforogni, hogy az olvasókör feloszlátását,¹⁸³ valamint a nevezettek ellen az eljárás megindítását szükségesnek véli.¹⁸⁴

Szabó Gyula¹⁸⁵
a forradalmi törvényszék
vádbiztosa

¹⁸² semmibe vesz

¹⁸³ A ceglédberceli direktórium 1919. április 3-án feloszlatta az olvasókört.

¹⁸⁴ 1919. április 12-én utasította a Belügyi Népbiztosság Cegléd város vezetőségét, hogy saját hatáskörében vizsgálja ki az ügyet és tegyen róla jelentést, miután a ceglédberceli direktórium azzal fordult a népbiztossághoz, hogy rendelje el az olvasókör feloszlátását, mert ott ellenforradalmi propagandát folytatnak.

¹⁸⁵ Szabó Gyula: ügyvédjelölt.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-109 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

30.

„[...] LEKÜLDÖTT EGYÉNEKNÉL NEMCSAK PÉNZ, HANEM AGITÁCIÓS
IRATOK IS VANNAK [...]”.
A DÉLVIDÉKI DIREKTÓRIUM¹⁸⁶ LEVELE A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK
HATÁRÁTLÉPÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ MOTOZÁS TÁRGYÁBAN
Budapest, 1919. április 5.

338/919 szám

Belügyi Népbiztosságnak

Budapesten

Belügyi Népbiztos Elvtárs!

A tisztelettel alulírott Délvidéki Szövetség¹⁸⁷ a kötelékébe tartozó megbízható egyének közül többeket a szerbek által megszállott Délvidékre küld le a Magyar Tanácsköztársaság érdekében való propaganda és hírszolgálat végett. Arra való tekintettel, hogy a demarkációs vonal átlépése alkalmával a fennálló rendelet értelmében szigorú vizsgálatnak, sőt személymotozásnak is alá vannak vetve azok, akik ezt a vonalat átlélik és mivel az általunk a fenti célokból leküldött egyéneknél nemcsak pénz, hanem agitációs iratok is vannak, tisztelettel kérjük, méltóztassék a déli demarkációs vonalon a vizsgálattal megbízott hatóságokat arra utasítani, hogy az alul látható pecsétünkkel és aláírásunkkal igazolt agitátorokat és hírszerzőket a demarkációs vonal átlépésében ne csak ne akadályozzák, de sőt minden eszközzel támogassák is.

Elvtársi üdvözléssel:

Nagy Ferenc

[olvashatatlan aláírás]

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1919-sz. n.-2 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

¹⁸⁶ Délvidéki Direktórium egy olyan sajátos, részben bácskai menekültekből, részben a KMP délszláv szekciójának tagjaiból álló bizottság volt, amely hírszerzéssel és a délszláv katonák közötti propagandával foglalkozott.

¹⁸⁷ A Délvidéki Szövetség Bácska, Bánát és Baranya lakosságának megbízottaiból alakult a Károlyi-kormány időszakában és a Délvidéki Tanács vezetése alatt állt. A Tanácsköztársaság hatalomra jutása után a tanács lemondott és egy rendkívüli közgyűlésen a szövetség vezetését egy 15 fős direktórium vette át. A szövetség célja elsődlegesen az volt, hogy a délvidékiek között toborozzon.

31.

„[...] VÉGIGKÜZDÖTTÜK 18 ESZTENDŐ ÜLDÖZTETÉSEIT.”
RÉGI SZOCIÁLDEMOKRATÁK PANASZA A HELYI VÁLASZTÁSSAL
KAPCSOLATBAN

Békéscsaba, 1919. április 7. után

Belügyi Népbiztos Elvtárshoz
Budapest

Belügyi Népbiztos Elvtárs!

Tizennyolc esztendővel ezelőtt megalakult Békéscsabán a szociáldemokrata párt programja alapján egy népegylet,¹⁸⁸ mely zászlajára arány betűkkel írta fel, hogy „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, világ munkálkodó népei, egyesüljetek”... Aztán a mindjobban erősödő szocialista áramlat dacára sokat szenvedtek a hatóságoktól azok, akik a zászló alatt tömörültek. Tizennyolc esztendő nehéz küzdelme alatt a vörös zászló kifakult, de az arany betűk még csillogóbbak lettek és a városháza erkélyéről büszkén hirdeti ma ez a zászló, hogy itt az idő, most vagy soha, világ munkálkodó népei egyesüljetek.

Mi ott voltunk a zászló szentelésén, végigküzdöttük 18 esztendő üldöztetéseit. Elvtársaink börtönt viseltek a zászlóért és ki voltak téve a hatóságok állandó üldöztetéseinek. Hittük és reméltük, hogy eljön az az idő, amikor a mi megöregedett szocialista elvtársaink jogokhoz jutnak és magasan tartva a vérvörös zászlót, beleszóllhatnak a közügyek menetébe. Mikor kitört a forradalom, testvérjebbot nyújtottunk a Békéscsabán megalakult szociáldemokrata pártnak, hogy közösen küzdjünk a szocialista eszmékért és egyesüljünk a kapitalizmus letörésére.

A Tanácsköztársaság rendelete alapján a békéscsabai szocialista párt végrehajtó bizottsága a megejtett jelölések után 1919. évi április hó 7-én megtartotta a választást. A végrehajtó bizottságban tiltakoztunk az ellen az igazságtalan intézkedés ellen, hogy a szakszervezetek maguk jelöljenek és követeltük, hogy a 18 esztendő óta fennálló és 2000 tagot számláló volt népegylet munkásai és törpebirtokosai közül jelöltessenek az elvtársak. Ezen követelésünk a legigazságtalanabb módon visszautasításban részesült, márpedig a szakszervezetek által történt jelölések nem felelnek meg a proletárdiktatúra által tervbe vett azon cél elérésének, mely szerint az eszme megtestesült képviselői és megtántoríthatatlan hívei kerüljenek a közügyek élére. Békéscsabán újabban szakszervezetek alakultak, melyeknek nagyon sok tagja még hetekkel ezelőtt a régi, reakciós rend szolgálatában állott és ma behódolva az új uralomnak, mint új szocialisták vezető szerepet ragadnak magukhoz, pedig megbízhatóság tekintetében messzire hátul

¹⁸⁸ Békéscsabai Általános Népegylet, vezéregyénisége Áchim L. András lett, aki az egylet bázisán Magyarországi Független Paraszt Szövetség néven 1906-ban parasztpártot szervezett.

állanak a mi kipróbált elvtársainknak és sokan vannak olyanok, akik mindenkor szembenállottak a mi elveinkkel és a mi szociális törekvéseinkkel.

A Tanácsköztársaságtól vártuk a régi reakciós rendszer alól való felszabadulásunkat. Hűséges katonái vagyunk a Tanácsköztársaságnak. Mi képviseltük Békéscsabán 18 esztendő óta azokat az eszméket, melyek most uralomra jutottak. Katonái, közkatonái akarunk lenni a proletárdiktatúrának és bár jogunk van ahhoz, hogy az általunk felszentelt vérpiros zászlót mi vigyük elől, mégsem követelünk egyebet, mint azt, hogy bennünket ne mellőzzenek teljesen, hanem akik a legkipróbáltabb harcosai és vezetői voltunk 18 esztendőn keresztül a szociális eszméknek, részt vehessünk a közügyek rendezésében és ne mellőzhessenek bennünket azok, akik csak most állottak a mi vörös zászlónk alá. Nem akarunk mi egy szeparált rétege lenni a Tanácsköztársaságnak. Eggyé akarunk forni mindenkivel. Nem akarunk különbséget tenni régi és új szocialista között, de azt felette sérelmesnek találjuk, hogy mi, akik beolvadtunk teljesen a szocialista pártba, kívül maradjunk s hogy bennünket, az eszme régi hirdetőit teljesen mellőzzenek és teljesen idegen emberek foglalják el azt a helyet, mely a mi elvtársainkat megilleti.

Panaszt emelünk a végrehajtó bizottság határozata ellen, panaszt emelünk a jelölések ellen és panaszt emelünk az 1919. évi április hó 7-én lezajlott választás ellen. A mi régi elvtársainknak 90 százaléka pár holdas törpebirtokos, akik egyedül vagy családtagjaikkal művelik meg földjeiket és ennek dacára egyetlenegy ilyen kis törpebirtokos sem volt jelölve és nem volt megválasztva.

Az előadottak alapján kérjük a Belügyi Népbiztos Elvtársat, miszerint az ezúttal előterjesztett panaszunk lehető legsürgősebb megvizsgálására Békéscsabára egy elvtársat¹⁸⁹ kiküldeni és az érdekelt felek meghallgatása, a jelöltek és megválasztottak politikai múltja megvizsgálása után úgy a jelölést, mint a választást megsemmisíteni szíveskedjék.¹⁹⁰

Tóth György
jegyző

Pluhár György
pénztárnok

Elvtársi tisztelettel:
Lipták L. Pál¹⁹¹
alelnök

Pollák Arnold
gondnok

Az irat jelzete: MNL BéML XVI-1-1240-1919 Békés Megye Direktóriumának iratai

¹⁸⁹ Vitéz Sándor: a csepeli néptanács korábbi elnöke, illetve a járszági felsőjárásban belügyi politikai megbízott.

¹⁹⁰ 1919. április 18-án új választást tartottak, Vitéz Sándor teljhatalmú politikai megbízott az 1919. április 7-i voksolást érvénytelennek nyilvánította, mivel a vagyonos osztályhoz tartozók, illetve „ilyen kapcsolatokkal rendelkezők” is bekerültek a tanácsba. Lásd Bálint Ferenc – G. Vass István: A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890–1944. Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 6. Békéscsaba, 1971. 75–77.

¹⁹¹ A Népegylet 1918 őszén Lipták L. Pál vezetésével csatlakozott a szociáldemokratákhoz.

32.

„[...] FOLYÓSZÁM: 1, KÖZSÉGEK: SZOLNOK, LAKOS: 35.778,
LEADOTT SZAVAZAT: 5896 [...]”.

A KÖZSÉGI ÉS VÁROSI VÁLASZTÁSOKNÁL LEADOTT SZAVAZÓLAPOK SZÁMA
SZOLNOK VÁRMEGYÉBEN

Szolnok, 1919. április 7. után

A községi és városi választásoknál leadott szavazólapok száma 1919. április 7-én

	folyószám	községek	lakos	leadott szavazat
városok	1.	Szolnok	35.778	5896
	2.	Jászberény	30.675	1313
	3.	Karcag	22.996	4773
	4.	Kisújszállás	14.538	1867
	5.	Túrkeve	14.097	3612
	6.	Mezőtúr	26.835	4932
Jászberény	jászsági felsőjárás	1.	Felsőszentgyörgy	2529
		2.	Jászfényszaru	6806
		3.	Pusztamonostor	1480
		4.	Jászárokszállás	13.268
		5.	Jászdózsa	4537
		6.	Jákóhalma	4385
		7.	Jásztelek	2867
		8.	Jánoshida	4243
		9.	Alattyán	2423

	folyószám	községek	lakos	leadott szavazat
Jászapáti	jászsági alsójárás	1.	Alsószentgyörgy	4867
		2.	Jászladány	9265
		3.	Jáskisér	6652
		4.	Jászapáti	11.402
		5.	Jászszentandrás	4558
		6.	Besenyszög	4801
		7.	Kőtelek	2989
		8.	Nagykörű	3422
		9.	Tiszasüly	2763
Kunhegyes	tiszai felsőjárás	1.	Szentimre	3691
		2.	Tiszaderzs	2580
		3.	Abádszalók	7103
		4.	Kunmadaras	7583
		5.	Dévaványa	13.584
		6.	Kunhegyes	9832
		7.	Kenderes	5663
Törökszentmiklós	tiszai középjárás	1.	Tiszaaura	2593
		2.	Tiszaabő	2168
		3.	Fegyvernek	6438
		4.	Tiszaroff	5721
		5.	Törökszentmiklós	25.086
		6.	Tiszapüspöki	2167
		7.	Szajol	1615
		8.	Kuncsorba	1241

		folyószám	községek	lakos	leadott szavazat
Tiszaföldvár	tiszai alsójárás	1.	Csépa	3525	228
		2.	Szelevény	3132	376
		3.	Cibakháza	5252	1196
		4.	Tiszaföldvár	8880	1600
		5.	Tiszainoka	3081	-
		6.	Tizsakürt	3696	-
		7.	Nagyrév	1537	-
		8.	Tizsasas	1674	79
		9.	Tiszaug	1012	85
		10.	Tiszavárkony	2268	266
		11.	Vezsény	1665	295
		12.	Rákóczifalva	4140	694
		13.	Kunszentmárton	10.410	741
		14.	Mesterszállás	1823	92

Leadott szavazatok száma¹⁹³

összeállította:
Wallerstein A.
politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 148–1920–36–453–9131 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Vegyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

¹⁹³ A dualizmus idején a lakosság 6–7%-ának volt választójoga. A tanácsrendszer új szabályozása a kizsákmányolókat, a burzsoáziát és a papságot kizárta a választójogból, ugyanakkor minden 18 év feletti férfit és nőt felruháztak a választójoggal, akik a társadalom számára hasznos munkából élnek, mint a munkások vagy alkalmazottak, stb., vagy olyan háztartási munkával foglalkoznak, amely az előbb említett munkásoknak, alkalmazottaknak, stb. munkáját lehetővé teszi. Választók és

33.
„TEPLOMOKHOZ ÉS KEGYSZEREKHEZ NYÚLNI OTT, AHOL A NÉPVALLÁ-
SOS, FÖLÖSLEGES.”
KÖZSÉGI TANÁCSOKHOZ KÜLDÖTT DIREKTÓRIUMI RENDELET
Nagykároly, 1919. április 8.

78/919 eln.

I.
Főszolgabíró

Nagykároly¹⁹⁴

Járásbeli összes községek tanácsainak azonnal küldje meg a következő rendeletet:

Ha általánosságban olyan hangokat hallunk, hogy szükség van fölvilágosító munkára különösen abban az irányban, hogy a szegényebb törpe- és kisbirtokosok nagyon meg vannak ijedve, attól félnek, hogy a proletárdiktatúra elveszi kis vagyonukat, használjanak fel minden eszközt arra, hogy ezeket megnyugtassák. Templomokhoz és kegyeszekhez nyúlni ott, ahol a nép vallásos, fölösleges. Templomokat a Kormányzótanács csak vallási célra enged használni. Figyeljék a papok szónoklatait, és ha ellenforradalmi beszédeket mondanak, intézkedjenek, hogy az illetők forradalmi törvényszék elé állíttassanak.

Olyan községekben és olyan helyeken, ahol földművelésből élő szegények vannak, a tanácsokban számbelileg sem nyomja el ezeket az elemeket az ipari munkásság. Szigorúan vigyázni kell arra, hogy a földműves szegények tanácsába gazdag birtokosok bele ne kerüljenek. Utasítjuk Önöket, hogy legkésőbb minden harmadik napon sürgőnyi jelentést tegyenek nekünk az ottani állapotokról, melyben a karhatalom állásáról és a Vörös Órség és hadsereg toborzási munkálatairól is tegyenek jelentést.

Direktórium¹⁹⁵
[olvashatatlan aláírás]

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI–21–1919–78 Szatmár Vármegye Direktóriumának iratai

választhatók voltak továbbá a Vörös Hadsereg katonái, valamint a Tanácsköztársaságnak azok a hasznos munkából élő munkásai és katonái, akik munkaképességüket egészen vagy részben elvesztették. Ennek ellenére az április tanácsválasztásokon a 4,5 millió választópolgárnak csak körülbelül a fele szavazott, ami az új renddel szembeni érdektelenséggel és bizalmatlansággal magyarázható. A választójog kérdéséhez lásd Hajdu Tibor: Választójog 1918–19-ben. *História*, 1985/5–6. <https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/85-056/ch23.html> (Letöltés: 2019. március 2.)

¹⁹⁴ Nagykaroly (Carei) megyei jogú város Romániában, Szatmár megyében. A román hadsereg 1919. április 18-án vonult be.

¹⁹⁵ A direktórium tagjai voltak Tóth Gusztáv, dr. Kovács Lajos, Müller József.

34.

„EZEN JELENTÉSEMET NE ÚGY ÉRTELMEZZE A DIREKTÓRIUM, HOGY TALÁN NEM AKARNÁNK [...] AZ UTASÍTÁSOKAT TELJESÍTENI [...]”.

A CSONGRÁDI ÁLLAMI ELEMI ISKOLÁK IGAZGATÓSÁGÁNAK JELENTÉSE
AZ OKTATÁS TOVÁBBI SZÜNETELTETÉSÉRŐL

Csongrád, 1919. április 8.

A csongrádi állami elemi iskolák igazgatóságától

Direktórium!

Missuray János, Gyovai István, Zubek József, Eke Pál állami elemi iskolai tanítók rek-virálási teendők elvégzésével, Mészáros Imre és Joannovics Vilmos pedig a közéleti vezetésével lettek megbízva.

Ezen esetről kifolyólag sajnálattal kell jelentenem, hogy éppen most, mikor az eddig szünetelő előadások megkezdődtek, egyszerre hat tanerő vonatott el az iskolától.

Még a belterületi, üresen maradt osztályokat csak el tudnám látni rövidebb ideig tartó helyettesítéssel, esetleg osztályösszevonással, de a tanyasi iskolákhoz helyetteseket kiküldeni nem áll módomban. Ezen okból a tanyasi iskolákban a tanítás továbbra is szünetelni fog.

Ezen jelentésemet ne úgy értelmezze a direktórium, hogy talán nem akarnák a tan-testületi tagok az utasításokat teljesíteni, hanem nincsen arányban az a pótolhatatlan nagy veszteség azzal, ha minduntalan el-elvonnak bennünket a tanítástól, mit a község a mi egyéb munkánk végeztetésével nyerne.

Mészáros Mihály
igazgató tanító

Az irat jelzete: MNL CsML XVI-101-1919-120 Szegedi Külvárosi Direktórium iratai

35.

„[...] A MAGASABB MŰVELTSÉGET A LEGSZÉLESEBB KÖRÖKBEN TERJESZTENI [...]”.

AZ ESZTERGOMI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS LEVELE A KÖZOKTATÁSÜGYI
NÉPBIZTOSSÁGNAK A KULTÚRA TERJESZTÉSE TÁRGYÁBAN

Esztergom, 1919. április 9.

A munkás- és katonatanács népjóléti ügyosztálya, Esztergom

77/1919 közj. szám.

Közoktatásügyi Népbiztosságnak

Budapest

Az esztergomi munkás- és katonatanács végrehajtó bizottsága Esztergomban is meg akarja kezdeni a kultúrának a legszélesebb körökben való terjesztését. Addig is, míg e célból a megfelelő erőkből álló bizottság megszerveztetik, a népművelődés terjesztésének ügyeiben alulírott mint a népjóléti ügyosztály politikai megbízottja teszem meg a szükséges intézkedéseket.

Egyelőre szabadelőadások tartásai vannak tervbe véve, és mert Esztergom városában sem a közelebbi, sem a távolabbi múltban nem voltak oly ismeretterjesztő előadások, melyek a képzőművészetekkel foglalkoztak volna, azért az előadások sorozata a képzőművészetek köréből vett témákkal kezdenék meg.

Remélem, hogy egyrészt ezzel a szép – és a város nagyközönsége előtt új – tárgyú előadásokkal előnyösen fogom hangsúlyozni a Tanácsköztársaságnak azon szándékát, mely szerint a magasabb műveltséget a legszélesebb körökben terjeszteni és a kultúra színvonalát emelni akarja, másrészt pedig helyénvalónak tartom, hogy a nagyközönségnek figyelmét ily módon egy – a közönség által eddig kellően nem méltányolt – kulturális ág felé irányítom.

Ezen vázolt cél elérésére egy vagy több előadás keretében bemutatni szeretném a Tanácsköztársaság által a magángyűjteményekből lefoglalt műkincseket, képeket, szobrokat, iparművészeti tárgyakat.¹⁹⁶ Bár legideálisabb volna a műtárgyakat a maguk eredetijében bemutatni, de ismerve a nehézségeket, melyekkel egy vidéki kiállítás rendezése jár, erre egyelőre nem gondolok. De megoldhatónak találom a műtárgyak ismertetését a műtárgyakról készített fotográfiai reprodukcióknak vetített képek alakjában való bemutatásával. Jó vetített képeknek megfelelő magyarázat és előadás mellett megvan a kellő esztétikai hatásuk.

Ezért tehát arra kérem a Közoktatásügyi Népbiztosságot, hogy a fent írt előadások megtarthatásához a magángyűjteményekből lefoglalt műtárgyakról készített, vetített képek bemutatására alkalmas 50-60 darab, esetleg több diapozitív felvételt küldeni szíveskedjék. Ha ez nem volna lehetséges, úgy megfelelő éles fotográfiai felvételeket kérek, melyekről diapozitívek sikeresen volnának készíthetők.

Amennyiben ezen kérelmek teljesítése nem tartoznék a Közoktatásügyi Népbiztossághoz, az esetben kérem ezen előterjesztésemet a művészeti és múzeumi direktóriumhoz¹⁹⁷ vagy más, ez ügyben illetékes helyre pártolólág áttenni, vagy pedig csupán az e tárgyban való eljárásnál követendő út felől tájékoztatni.

Még csak az kívánom megjegyezni, hogy van Esztergomban oly művészi ismeretekkel bíró személy, ki az előadások megtartására vállalkozik, és hogy kíváncsok volna, ha

¹⁹⁶ 1919. március 22-én döntött a Forradalmi Kormányzótanács a magánkézben lévő muzeális kincsek összeírásáról és államosításáról, ezt követően megtörtént a kastélyok lefoglalása és az ott talált műkincsek, festmények és műtárgyak összeírása.

¹⁹⁷ Ebben az időszakban a direktórium tagjai voltak Berény Róbert, Pogány Kálmán, Ferenczy Béni, Kozma Lajos, Lessner Manó, Wilde János.

a küldendő képek között a XIX. század művészeti forradalmának képviselői lehetőleg nagyobb számban foglalnának helyet.

Mikler Ferenc¹⁹⁸
népjóléti
politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-27-79022 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium,
Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

36.

„[...] TISZTESSÉGES EMBER MA NEM SZAVAZ!”
VÁDBIZTOSI ELJÁRÁS A SZAVAZÁS KOMOLYSÁGÁT SÉRTŐ KIFEJEZÉS
HASZNÁLATA MIATT
Eger, 1919. április 10.

Egri forradalmi törvényszék
1919/19. sz.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Egerben (Heves megye), 1919. április hó 10-én Schultz¹⁹⁹ István, kereskedő, felnemeti lakos ellen Nagy János elvtárs vádbiztos által a Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendelete²⁰⁰ alapján indított büntetőügyben.

Jelen voltak:

Demmer Géza²⁰¹
elvtárs, a forradalmi törvényszék elnöke

Nagy János
elvtárs, vádbiztos

Nagy Nándor
és

Weisz Sándor²⁰²
elvtárs, jegyzőkönyvvezető

¹⁹⁸ Mikler Ferenc: 1895-ös születésű esztergomi munkavezető, a Tanácsköztársaság bukása után zsarolás miatt hat hónap börtönbüntetésre ítélték.

¹⁹⁹ A vezetéknevű többféle formában is szerepel az iratokban, ez a legvalószínűbb olvasat.

²⁰⁰ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 26-án megjelent IV. számú rendelete alapján szervezték meg a forradalmi törvényszékeket és szabályozták azok eljárásrendjét.

²⁰¹ Demmer Géza mérszárosságát 1919. március végéig a közigazgatási direktórium tagja.

²⁰² Weisz Sándor a közrendészeti direktórium hat tagjának egyike.

Makk István
elvtársak, mint a forradalmi törvényszék tagjai

Dr. Horváth Mihály
elvtárs, a vádlott védője

és az ítélet indoklásában megnevezett tanúk.

Az Egri forradalmi törvényszék az eljárásnak a Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendeletében meghatározott szabályszerű lefolytatása után Schultz István, vagyontalan, 30 éves, egri születésű, felnémeti lakost a Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendeletébe²⁰³ ütköző a Forradalmi Kormányzótanács által elrendelt szavazás komolyságát sértő kifejezés használata büntetéseben az F. K. T. IV. számú rendelete 8. §-a intézkedése²⁰⁴ szerint megtartott titkos szavazás után bűnösnek találta és zárt tárgyalás után egy évi fogházbüntetésre ítélte. Mert:

A tanúként kihallgatott Kalló²⁰⁵ Teréz, Kalló Mária és Dluhopolszky Mária, egri lakos, elvtársnők vallomásából a f. törvényszék megállapította tényként, hogy Schultz István 1919. április 7-én de. a szavazásra siető fenti tanúk előtt ismételtén ezt a kijelentést tette: „Nekem is van szavazati jegyem, de tisztességes ember ma nem szavaz!” A f. törvényszék súlyosbító körülménynek vette, hogy a vádlott már 30 éves és ennél fogva tisztában kellett lennie a proletárdiktatúra fogalmával, s a helyzet komolyságával; továbbá, hogy kijelentését a proletár-kötelességük teljesítésére siető hajadonok előtt tette. Enyhítő körülményül nem szolgálhatott az, hogy a vádlott „tréfából” használta volna a fenti kifejezést, mert a diktatúra természete rendeleteivel és intézkedéseivel szemben semmiféle tréfálkozást, gúnyolódást el nem tűrhet.

Kmft.

Nagy Nándor²⁰⁶
Weisz Sándor

Demmer Géza
Makk István

Nagy János
dr. Horváth

Schultz István büntetését azonnal megkezdette.

Nagy János²⁰⁷
a f. törvényszék
vádbiztosa

Az irat jelzete: MNL HML XVI-501-609-3-1919-19 Egri Forradalmi Törvényszék iratai

²⁰³ Az 1919. április 3-án megjelent rendelet, a Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya a tanácsrendszert és a választás szabályait rögzítette.

²⁰⁴ A 8. § előírta a zárt tanácskozás után titkos szavazással hozott határozatot, a halálbüntetés kiszabásának módját és a rövid indoklással ellátott ítélet írásba foglalását.

²⁰⁵ A vezetéknevű többféle formában is szerepel az iratokban, ez a legvalószínűbb olvasat.

²⁰⁶ Nagy Nándor: ügyvédjelölt.

²⁰⁷ Nagy János: foglalkozása pincér.

37.

„A MAI NAPON IS A TÖKÉSEKHEZ TARTOZIK [...]”.

GYÓGYSZERÉSZEK TILTAKOZÁSA POLITIKAI MEGBÍZOTT KINEVEZÉSE ELLEN

Nyíregyháza, 1919. április 10.

Magyarországi Gyógyszerészek Szakszervezete
Szabolcs megyei csoportja

Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanács Szabolcs megyei
Direktóriumának

Magyarországi Gyógyszerészek és Segéd munkások Szakszervezetének Szabolcs megyei csoportja 1919. április hó 7-én tartott rendes gyűlésén egyhangúlag a következő határozatot hozta. A szakcsoport erélyesen tiltakozik Nagy Kálmán²⁰⁸ gyógyszerész-ügyi politikai megbízottá történt kinevezése ellen.²⁰⁹ A fenti gyógyszerész-ügyi politikai megbízott egész fiatalon, előnyös összeköttetései révén gyógyszerértári jogot kapott,²¹⁰ melyet ezelőtt négy hónappal kétszázezer koronáért adott el. Tehát mint gyógyszerész, és aki mint munkaadó, s nem mint munkás volt. A mai napon is a tökésekhez tartozik, tekintve a birtokában levő 200.000 koronát. Ezen kívül Nagy Kálmán még ma is vegyészeti laboratórium tulajdonosa, hol munkásokat foglalkoztat, s így mint munkaadó semmiféle politikai és bizalmi állást el nem foglalhat munkásuralom alatt. Tudomására hozza a fenti csoport a Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanács Szabolcs megyei direktóriumának, hogy ha Nagy Kálmán gyógyszerész-ügyi politikai megbízott ezen állásából kifolyólag a gyógyszerértárok szocializálásának végrehajtásával²¹¹ megbízva lesz, úgy a nyíregyházi, mint a Szabolcs megyei szervezett gyógyszerértári munkások ezen munkájában támogatni nem fogják. Annál is inkább, mert a szakszervezetnek nem tagja, illetve mint munkaadó nem is lehet az. Egyúttal megkeresi a Magyarországi Gyógyszerészek Szakszervezete Szabolcs megyei csoportja a Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanács Szabolcs megyei direktóriumát, hogy

²⁰⁸ Nagy Kálmán: ismert, a közéletben és a város gazdasági életében is aktív, jótékony célokra gyakran jelentős összegeket adományozó nyíregyházi gyógyszerész, gyáriparos, az 1930-as években a törvényhatóság virilis tagja. Ismert volt tyúkszemirtója, lábizzadásgátlója, iszákosság ellen forgalmazott készítménye és légypapírja.

²⁰⁹ A szakszervezet a Népszava 1919. április elseji számában hirdetést tett közzé, amelyben felhívta tagjait az államosítások figyelemmel kísérésére, a túlkapások és törvénytelenések megakadályozására.

A gyógyszerészet Tanácsköztársaság alatti történetéhez lásd Henerári László: A Magyar Tanácsköztársaság gyógyszerészeti emlékei. *Gyógyszerészet*. A Magyar Gyógyszerészeti Társaság Lapja, 13. évf. 3. szám, 1969. március, 81–98., illetve Kurucz Tibor – Benkő György: A Magyar Tanácsköztársaság gyógyszerészetéről. *Uo.* 99–106.

²¹⁰ Nagy Kálmán 1902-ben nyitotta meg gyógyszerértárát.

²¹¹ A gyógyszervegyészeti üzemeket és a gyógyszerértárakat az 1919. április elsején megjelent, XLVII. számú rendelettel vették köztulajdonba.

Nagy Kálmán gyógyszerész-ügyi politikai megbízottá történt kinevezését vonja vissza és a Szakcsoport véleményének megkérdezése után egy szakmunkást nevezzen ki.

Lengyel László
titkár helyettes

Marton Szilárd
elnök

[további bizalmi férfiak]

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI-11-1919-906 Szabolcs Vármegye Direktóriumának iratai

38.

„CSATOLJUK A NÉGYFÉLE SZAVAZÓLISTÁT [...]”.

A HELYI TANÁCSVÁLASZTÁS EREDMÉNYÉNEK MEGTÁMADÁSA

Győr, 1919. április 11.

Tisztelt Direktórium!²¹²

Tisztelt Elvtársak!

Alulírottak a folyó év április hó 9-én megtartott munkás-, katona- és paraszttanács-választást tisztelettel a belügyi népbiztoshoz megfellebbezzük, mert

- 1.) négyféle szavazólapot adtak, amelyeken a nevek nem azonosak
- 2.) a szavazólapok a szakmák megkérdezése nélkül készültek és azok pár perccel a szavazás megkezdése előtt adattak ki, úgyhogy az elvtársak teljesen tájékozatlanul maradtak
 - a, Kántor Imre nem létező személy (talán Kántor Irmával azonos)
 - b, Methner Iván és Methner Mihály nem lehet egy személy
 - c, Kéri József nem létezik
 - d, Kuzmics Kálmán sem lehet Kuzmics Antal
 - e, Kityel Géza nem lehet Kigyel József
 - f, Zemanek és Tomanek nem lehet egy személy

Mindezen felsorolt adatok alapján kérjük a választás megsemmisítését, vagy csak a felsorolt nevek eltörlését és a szavazólistán nem szereplő személyek közül a törölt személyek helyett a nem hivatalosan jelöltekből olyanok kiküldését, amelyek a legtöbb szavazatot a hivatalos jelöltek után kapták. Csatoljuk a négyféle szavazólistát annak jeléül,

²¹² A győri városi és megyei direktórium elnöke Pogány Imre (1881–1960) ügyvéd, szociáldemokrata politikus, a győri Nemzeti Tanács elnöke. A tanácskormány bukása után börtönbüntetésre ítélték, 1921-ben amnesztiával szabadult.

hogy mi az igazság alapján állunk, és ennek alapján kérjük jelen kérelmünket elbírálás végett a Kormányzótanács belügyi népbiztosához²¹³ felterjeszteni.²¹⁴

elvtársi tisztelettel

Szilágyi Gyula
titkár

Varga János
elnök

Karikó Gyula
jegyző

A magyarországi húsipari munkások helyi csoportja minden pontját azonosítja:

Móritz Géza ellenőr
Lakatos Gyula elnök
Horváth Elemér

A magyarországi fodrászok szakszervezetének helyi csoportja minden pontjához hozzájárul:

Gebauer Ferenc jegyző
Szócs Árpád vezetőségi tag

A magyarországi sütőmunkások szakszervezetének helyi csoportja minden pontjához hozzájárul:

Taár Károly választmányi tag
Krausz Károly választmányi tag

A magyarországi szabók és szabónők helyi csoportja minden pontját azonosítja:

Erdős Sándor v. tag
Csomki Lajos v. tag
Nagy Károly

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-2-456-D-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa direktóriumának iratai

²¹³ A fellebbezés időpontjában Landler Jenő és Vágó Béla töltötte be a belügyi, vasúti és hajózási népbiztosi posztot.

²¹⁴ A Győr városi és megyei direktórium a fellebbezést 1919. április 20-án felterjesztette a Forradalmi Kormányzótanácsához, ugyanakkor levelükben csupán „jelentéktelen sajtóhibákat” ismertek el „néhány száz” szavazólapon. Szerintük ez a választás eredményét nem befolyásolta, mert „a munkásmozgalom ismert nevei” voltak a lajstromokon. A választási eredmény megtámadásának egyedüli oka „egyes csekély számú és újonnan szervezett szakma” szakszervezetének „szakmai féltékenysége”.

39.

„MIÓTA VÁRTAM PEDIG A JOBB KORT, AMIKOR OLCSÓBBAN IS LEHET
VÁSÁROLNI HARISNYÁT [...]”.
MUNKÁSFELESEG BEADVÁNYA A DIREKTÓRIUMHOZ OLCSÓ RUHÁZATI
CIKKEK BIZTOSÍTÁSA TÁRGYÁBAN
Debrecen, 1919. április 11.

Kedves Direktórium!
Kedves Elvtársak!

A mai nap egy kínos helyzetet teremtett a részemre, amennyiben az orrom előtt zárták be az üzleteket, nem tudom, mi okból,²¹⁵ csak azt sajnálom, hogy betegségem ágyba kényszerített addig, míg vásárolni lehetett. Mióta vártam pedig a jobb kort, amikor olcsóbban is lehet vásárolni harisnyát, amit eddig csak a burzsoá²¹⁶ tudott megvenni, nem egy 200 kor²¹⁷ havi fizetéses proletár felesége. Tekintsék tehát (sic!) és tegyék lehetővé, hogy fontosabb ruházati cikkekhez kizárólag csak kis emberek családjai az ünnepre²¹⁸ hozzájussanak.

Jó egészséget kíván az elvtársaknak jó tervük keresztülviteléhez, Isten áldását kéri reájok proletár üdvözlettel:

egy munkás felesége

Az irat jelzete: MNL HBML XVI-1-B-2-sz. n. Direktórium iratok

40.

„NE CSAK AZ EDDIGI KIVÁLTSÁGOSAK OSZTÁLYRÉSZE LEGYEN AZ – ANYAGI
ELŐNYÜKNÉL FOGVA –, HOGY PÉLDÁUL A ZENE KÜLÖNFÉLE ÁGAIT ÉS AZ
ÉNEKET KULTIVÁLJÁK, AKÁR VAN TEHETSÉGÜK HOZZÁ, AKÁR NINCSEN [...]”.
LITKEY PÉTER LEVELE A KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSNAK
AZ ÉNEK- ÉS ZENETANÍTÁS ÜGYÉBEN
Hajdúböszörmény, 1919. április 11.

²¹⁵ Az üzleteket a folyamatos áruhiány mellett a készletek leltározása és a központi elosztás megszervezése miatt zárták be.

²¹⁶ a kapitalista társadalom kizsákmányoló osztályának tagja

²¹⁷ Korona: az osztrák-magyar koronát az első világháború végén felváltó önálló magyar pénznem. A 200 korona névértékű aranypénz tervezetét Ferenczy Béni készítette. Lásd Ambrus Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzügye. *Levéltári Szemle* 29. (1979) 1–2. 35–63.

²¹⁸ 1919-ben a húsvét április 20–21-re esett.

Közoktatásügyi Népbiztos Elvtárs!

Van szerencsém a jövő iskolatípus tervezetéhez azon szerény intencióval ezúton hozzászólni, hogy az általános művelést – mely kiterjed a jövő alsó- és felső-középiskola körébe –, a művészetek ápolását intenzívebbé és általánossá kell tenni. Ne csak az eddigi kiváltságosak osztályrésze legyen az – anyagi előnyüknél fogva –, hogy például a zene különféle ágait és az éneket kultiválják, akár van tehetségük hozzá, akár nincsen; pedig tapasztalatból mondom, legtöbbször az utóbbi alpra kell építeni kényszerűségből; hanem igenis az emberi érzelmek s hangulat megnyilatkozásainak és a jövő munkatársadalmában fölüdítésre oly alkalmas momentumnak, mint az ének s zene különféle ágainak az iskolatípusokban való elsajátíthatósága mindenkor fölfrissítő hatást gyakorol a fizikai és szellemi munkában elfáradt lélekre. Hány meg hány igazán tehetséges zenei érzék marad parlagon éppen amiatt, hogy az illetőnek szülei nem rendelkeznek azokkal az anyagi eszközökkel, hogy gyermeküket ez irányban is képezthessék. És nem elég népszerű hangversenyeknek és operaelőadásoknak élvezésében biztosítani a jövő társadalmát, hanem neveljük ennek a megértő élvezésére is a jövő generációt.

Tehát igenis óhajtom a művészetek szocializálását oly alapon, hogy mindenkinek alkalma és módja legyen a jövő iskolatípus keretében elsajátítani a művészet egyes ágait, azok közül az emberi kedély állapotára oly nagy hatással bíró, s eddig mostoha elbánásban részesített éneket és zenét. Az óklasszikus nyelvek mindennapi egy-egy órája helyett tanítsuk énekelni és különféle hangszereken játszani a jövő társadalmát.

Ehhez szükséges lesz minden iskolatípus keretében a legelső foktól kezdve az éneket rendes tantárgy gyanánt megfelelő tanerőkkel taníttatni, a közép és felső iskolatípus keretében pedig az ének mellett különféle hangszerek elsajátítására alkalmat és módot nyújtani, s nem tűrni tovább, hogy a régi, főként állami iskolában egyáltalában rendes tanerő kinevezése és beállítása hiányában abszolút nem tanítottak ének-zenéből semmit. Még régi felekezeti iskolákban elég intenzív volt ez irányú tanítás rendes tanerők által eszközöltetve, de inkább egyházi célt is szolgált s csak a tanerők jövőjéről nem történt gondoskodás, mert én is öt év óta tanítom az ének-zenét a hajdúböszörményi Bocskay főgimnáziumban és nyugdíj ügyemről még eddig semmi gondoskodás nem történt, minthogy a régi rendszer szerint nem lehettem tagja a középiskolai tanár-nyugdíj intézetnek; pedig a képesítem, amit a Zeneművészeti Főiskolán ez ideig a középiskolai ének-zene tanítására állítanak ki – sikeres vizsgával megszereztem.

Tehát végeredményében kérésem – Népbiztos Elvtárs művészetek szocializálásának pártolására hivatkozva – oda irányul, hogy az éneket minden iskolatípusban, a zenét a közép és felső típusokban rendes tantárgyként tanítsák; a középiskolánál most állásban levő ének-zene tanárokat pedig rendeleti úton a középiskolai rendes tanári státuszba kinevezni; illetve fizetés és nyugdíj ügyüket lehetőleg a mostani reformiskola tervezésével kapcsolatban rendezni kérem.²¹⁹

²¹⁹ A Közoktatásügyi Népbiztosság azt válaszolta, hogy a kérelem akkor lesz teljesíthető, ha a középiskolák átszervezése megtörténik.

Elvtársi tisztelettel:

Litkey Péter

főgimn[áziumi]

ének- és zenetanár

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–21–79417 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

41.

„[...] IGEN SOK CSALÁD HELYEZTE EL A SZÉFBEN ÚN. CSALÁDI ÉKSZEREIT.”

A BANKOK SZÉFJEINEK FELNYITÁSAKOR TALÁLT MŰTÁRGYAKHOZ

KAPCSOLÓDÓ INTÉZKEDÉS

Budapest, 1919. április 12.

A közoktatásügyi Népbiztostól

A Pénzügyi Népbiztos Elvtársnak,

Budapest

A bankok széfjeinek küszöbön álló hivatalos felnyitása²²⁰ alkalmából a következőkre hívom fel a Népbiztosság figyelmét:

1. A művészeti és múzeumi politikai megbízottam²²¹ jelentése szerint szocializáló bizottság fogantatotta zár alá vételek alkalmával igen sok gyűjtő jelenti, hogy gyűjteménye legértékesebb darabjai bankok széfjeiben vannak elhelyezve (miniatűrök, értékes bronzok, plakettek, kispasztikai tárgyak, stb.). Ezek a műtárgyak a felnyitáskor feltétlenül visszatartandók volnának, illetve zár alatt maradjanak, míg azokat a fent nevezett bizottság meg nem vizsgálta.

2. A zár alá vételről szóló jegyzőkönyvekből kiderült az is, hogy igen sok család helyezte el a széfben ún. családi ékszereit. Kétségtelen, hogy ez ékszerek között igen sok lesz a muzeális becsű darab, amelyeknek műbecse – ez bizonyára a népbiztosság előtt is tudott dolog – sokszorosan felülmúlja a nemesfémanyagok reprezentálta értéket, így a Tanácsköztársaságunk által esetleg későbbi időben műtárgyakként való értékesítésük az anyaguk értékének többszörösét adhatja eredményül. Ezekre az ékszerekre vonatkozólag kérem, hogy beolvasztásuk vagy egyéb nemű felhasználásuk előtt központilag összegyűjtve az e célra kiküldendő bizottságnak feltétlenül alkalom adassék az átvizs-

²²⁰ A Forradalmi Kormányzótanács XIII. számú rendelete értelmében a Pénzügyi Népbiztosság intézkedett a pénzintézeteknél lévő bérelt pánccszekrények felnyitásáról.

²²¹ Pogány Kálmán (1882–1951): művészettörténész, a Tanácsköztársaság időszakában Lukács György közoktatásügyi népbiztos-helyettes mellett dolgozott, a művészeti direktóriumot és a műkincseket szocializáló bizottságot irányította.

gálásukra, hogy a muzeális becsű darabokat az e tekintetben nagyon hiányosan ellátott közgyűjteményünkben való elhelyezésre kiválóassák.

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–27–80805 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

42.

„A VIDÉKI FÖLDMŰVES LAKOSSÁG NEHEZEN BÍR AZ ÚJ TÁRSADALOMBA
BELEILLESZKEDNI [...]”.

JELENTÉS A SZABOLCS VÁRMEGYE TELEPÜLÉSEIN TAPASZTALHATÓ
ÁLLAPOTOKRÓL²²²

Nyíregyháza, 1919. április 13.

Szabolcs vármegyei jelentés

A vidéki földműves lakosság nehezen bír az új társadalomba beleilleszkedni, miután különböző kósza hírek keringenek, különösen arról, hogy a földet elveszik és a templomot megszüntetik. Bár mielőtt a községi választásokat megkezdték, egyes falukat megnyugtattunk az összes kósza hírek valódiatlanságáról, mely községekről e helyen teszünk jelentést.

Pócsperiben teljes rend van, a termelés folyik. Az egyházi vagyonok, pénzkészletek és egyéb iskolai dolgok leltározása megtörtént, ezt a vármegyei direktóriumnak megküldték. A termelészövetkezetet nem lehet forszírozni, miután ez a termelést megakasztaná. Az uradalmakban a kollektív szerződést betartják. A rokkant és leszerelt katonák nagy kisebbsége az 5 hold föld kiosztását éréllyel követeli, ezt elintéztük.

Máriapócsban teljes rend van, a termelés folyik. Nagy zavart okozott az a rendelet, amikor megtudták, hogy csak 5 holdig szavazhatnak,²²³ de ezt figyelmes körültekintéssel elintéztük. A termelészövetkezetet megmagyaráztuk, ezt megértették s ehhez alkalmazkodnak.

Nyírgyulajban rend van, a termelés folyik. A termelészövetkezetet megmagyaráztuk és ehhez alkalmazkodnak. Bár az uradalmi cselédek nem bírtak a kollektív szerződéssel megbarátkozni, de hosszú huzavona után megegyeztek az uradalommal.

Mindezen községek a választásokig rendben termeltek, de a választások után a különböző falvakban nagy zúgolódás támadt, hogy a törpebirtokosokat kizárták a választásokból, sajnos ez a nyugtalanság a termelést hátráltatja. Fokozza nyugtalanságukat az a rendelet, amelyik azt mondja, a termelés biztosítása érdekében mindent el

²²² A dokumentumot közli N. Dikán Nóra: *Dokumentumok a Tanácsköztársaság Szabolcs megyei történetéből*. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve 11. Nyíregyháza, 1969. 142–143.

²²³ A Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete szabályozta a választójog kérdését, azonban a kisgazdákról nem rendelkezett külön.

kell követni, hogy az rendben menjen, továbbá az, amelyik azt mondja, aki a társadalom javára hasznos munkát végez, de bér munkást nem alkalmaz, annak szavazati joga van. Ezzel szemben egy későbbi rendelet azt mondja, 5 holdon felül nincsen szavazati joga senkinek. Márpedig tudvalévő, hogy az 5 holdon felüli törpebirtokos – bizonyos határig – szintén családjával műveli meg földjét, esetleg kölcsönmunkással.²²⁴ Fentebb említve, hogy a vidéken különböző rémhírek terjednek el, ennek megnyugtatóására küldetésünk értelmében meg akarjuk nyugtatni a lakosságot, egyes politikai megbízott önhatalmúlág kijelenti, hogy semmiféle gyűlés megtartását nem engedi meg azzal, hogy ott rend van. És még Nyírbátorban Busák Sándor²²⁵ nem is engedte a gyűlés megtartását. Ugyanakkor kitűnik, hogy a választásokkal sokan nincsenek megelégedve, miután a vezetőségbe nem megfelelők is bekerültek, jó proletárok pedig kimaradtak. De nagy zavart okoz a termelésben a pénzhiány is. Mivel a vármegye kevés pénzt kap, így az uradalmakba sem jut elég, tehát az uradalmak nem tudják fizetni a munkásokat, amit észre lehet venni a nagy tábla földeken, amelyek parlagon állanak. Nem is szólva arról, hogy a legnagyobb elkeseredés a templom körül van, amit úgy magyaráz magának a falusi nép, hogy ezután a templom és a vallás megszűnik.²²⁶ Ami még ezt tetőzi, vasárnap Nyíregyházán tartott gyűlésen Samueli²²⁷ elvtársunk beszéde, amikor azt mondja: „hát van Isten, ki látta már az Istent”. Ez még jobban elmérgesíti a helyzetet, miután az összes községekben erről beszélnek. Mindezen fennálló okok további működésünket lehetetlenné teszik, s így az ambícióval megkezdett munkánkat nem folytathatjuk.

Csorba József
Cservényák János

Az irat jelzete: MNL SzSzBML XVI–11–1146–1919 Szabolcs vármegye direktóriumának iratai

43.

„[...] A PROLETARIÁTUS AZ ÚJ MAGYARORSZÁGOT, HA KELL,
MINDEN POKLOKON KERESZTÜL, MÉG ÉLETÉNEK FELÁLDOZÁSÁVAL IS
MEGTEREMTI.”

JEGYZŐKÖNYV A KAPOSVÁRI SZOVJET ÜLÉSÉRŐL

Kaposvár, 1919. április 14.

²²⁴ A megyei direktórium a belügyi népbiztosi kiküldöttek véleményének meghallgatása után csak az öt kataszteri holdon aluli birtokosok választójogát ismerte el.

²²⁵ Busák Sándor: 1919. április 3-án nevezték ki Nyírbátorba járási politikai megbízottnak.

²²⁶ A megyei direktórium is kiadott egy rendeletet 73/1919. számmal az istentiszteletek betiltásáról.

²²⁷ Feltehetően Szamuely György (1899–1938): Szamuely Tibor öccse, a Tanácsköztársaság időszakában Nyíregyházán volt a lakáshivatal vezetője, majd a Belügyi Népbiztosságnál dolgozott. A Tanácsköztársaság bukása után börtönbüntetésre ítélték. 1921-ben a szovjet-magyar hadifogoly-csere-egyezmény keretében Szovjet-Oroszországba került. A sztálini terror áldozatává vált.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Kaposváron 1919. április 14-én a megyei szovjet üléséről.

A megyei szovjet ülést Somogy megye direktóriumának nevében Schneller Béla²²⁸ elvtárs fél 11 órakor nyitotta meg, s a jegyzőkönyv vezetésére Tóth József és Szalma István²²⁹ elvtársakat kérte fel. Részletesen ismertette a tanácsok szervezetét és rámutatott arra, hogy még éles, kemény harc fog következni a proletáriátus érdekeiért és programjáért.

Utána Hamburger Jenő dr.²³⁰ elvtárs, földművelésügyi népbiztos beszélt, kinek a gyűlésen való megjelenését a szovjet lelkes éljenzéssel fogadta. A proletárforradalom – mondotta a népbiztos elvtárs – tudatos célkitűzés: rombolni a múltat s szebb, jobb világot alkotni, melynek alapja a munka. Teóriában könnyű a feladat, a gyakorlatban jóval nehezebb. A kapitalista rend romjain a proletárok hadseregét, adminisztrációját, iskoláját fogjuk megteremteni. A szovjet alkotmány ezt a bürokratikus szerepet proletárokkal akarja és fogja betölteni. A helyi ügyek intézésében minden helyi szovjet autonómiát élvez, míg az egész országra nézve az országos szovjet fog intézkedni. A szovjetek határozatait azonnal végre kell hajtani. Lenin szerint is nem fecsegésre, hanem cselekedetekre van szükség. A külpolitika folyton javul. Egész Közép-Európa proletárdiktatúra előtt áll. A belpolitikában a kisbirtokosok megszervezése a fontosabb feladatok közé tartozik. Ezeknek termelőeszközeit nem sajátítjuk ki, de elveszjük az ellenforradalmárokat és a kiéheztetést szítók vagyonát. Hangsúlyozzuk, hogy a vallást magánügynek tekintjük. A templomból nem lesz mozi, mint ezt a nép ellenségei hazudják. A világot sem a múltban nem lehetett, sem most nem lehet a humanitás jelszávaival újjáteremteni – a háború is ezt igazolta –, s éppen ezért a gazdasági hatalom megszerzése céljából szükség van a szuronyok, a diktatúra minden erejére. Lejárt a szentimentalizmus ideje, a letűnt hatalmasok sohasem tanúsítottak megértést a proletárok szenvedéseivel szemben. A Darányi-féle²³¹ rendeleteket például sohasem hajtották végre, mert ezek némileg is törődtek a cselédproletárokkal. A diktatúrát az összes erőnkkel meg kell védelmezni. A forradalmi törvényszékeknek nem helyi szempontokból kell feladatukat felfogni, hanem a világforradalom jövője, az egyetemes proletáriátus szempontjából. A proletárdiktatúra nem egyesek, nem is csoportok, hanem az összes tömegek akaratát képviseli és hajtja végre. A forradalmi törvényszék bírának állandó érintkezést kell fenntartani a tömegekkel, különösen a városokban. Az ipari proletárságnak kell a hatalmat gyakorolni, míg a földművelésszegénység is teljesen meg nem érik. A tisztség, melyet a megyei szovjet tagjai vállaltak, nem könnyű. Eljöhét az idő, mikor a forradalomhoz való hűs-

²²⁸ Schneller Béla: a szociáldemokrata párt Somogy megyei vezetőségének tagja, a Tanácsköztársaság időszakában megyei politikai megbízott, a megyei munkástanács elnöke. A Tanácsköztársaság bukása után átszökött a szerb demarkációs vonalon.

²²⁹ Szalma István (1886–1919): nyomdász, a Somogy megyei munkástanács alelnöke, Kaposvár politikai megbízottja. A Tanácsköztársaság bukása után Latinca Sándorral és társaival együtt Kaposvár határában különítményesek meggyilkolták.

²³⁰ Hamburger Jenő (1883–1936): orvos, a Tanácsköztársaság idején földművelésügyi népbiztos, majd hadtestparancsnok. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekült.

²³¹ Darányi Ignác (1849–1927): nagybirtokos, földművelésügyi miniszter.

günket tettekkel is kell bizonyítani. Meg kell teremtenünk a proletártömegek fegyelmét. Nem kell bizalmi férfi testület, még a Vörös Hadseregben sem. A fölülről jövő intézkedéseket vakon kell végrehajtani, ugyanez áll lefelé is. Hatalmas beszédét azzal zárta be, hogy Somogy megye a jövőben is meg fogja állni a maga helyét.

Hamburger elvtárs nagy tetszéssel fogadott beszéde után Kovács Miksa²³² elvtárs a következőket mondotta: a szovjet választások tiszta proletárérdekeket karoltak fel. Első eset, hogy dolgozó proletárok szavaztak. Közel 220 ezer szavazatot adtak le Somogy megyében is és ez a folytonos agitáció fényes eredménye. Céltudatosan kell dolgozni továbbra is. Sok helyen kifogások történtek a szovjet választások²³³ ellen, nem odavaló emberek is bekerültek a tanácsokba, például vagyonos gazdák. A mostani választások 6 hónapra szólnak. Ha ez idő alatt a kisgazdák és kisiparosok bebizonyítják, hogy ők nem ellenségei, hanem hívei a szocializmusnak, őket is be lehet választani a tanácsokba. Az államnak gondoskodnia kell a dolgozó emberek érdekeiről, csak az élhessen, aki dolgozik. A jövő társadalmát a munkamegosztás elvén fog nyugodni, minden embert a megfelelő helyre fogunk állítani. Eljön annak is az ideje, ma azonban a régi vezetők helyét megbízható elvtársakkal kell betölteni. A munkástanács feladatairól szólva fontosnak tartja az iskolák fejlesztését. A tanítói karral egyetértve programunkban ott van az ipari és mezőgazdasági ismeretek bővítése. Kultúra, művészet kell a népnek korcsma és kávéház helyett. Munkásotthonokat kell felállítani mindenütt s oda könyveket kell beszerezni. A somogyi kastélyok műkincseiből múzeumokat kell állítani. Elsőrendű feladat az üzemek csoportosítása az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt. Itt nagy baj az anyagihiány. A világforradalom nem áll meg. Mennél jobban fojtogat az antant, annál előbb lesz mindenütt proletárdiktatúra. Az osztrákok, szerbek is alig várják a pillanatot, hogy felkelhessenek. A szpáhikkal²³⁴ sem fog az antant boldogulni. A proletárságnak össze kell tartani, a demarkációs vonalon agitálni kell. Az egyes községek ellenforradalmárait le kell tartóztatni. Ma már nem szabad különbséget tenni szocialista és kommunista között. Az elvtársaknak nem szabad önkényeskedni. Sűrű gyűlésekre, összejövetelekre van szükség. A munkástanácsoknak gazdasági kérdésekkel is kell foglalkozni. A beszerzett árukat pedig becsületesen kell szétosztani. A vidék ne spóroljon a jelentésekkel, hogy fent könnyebben intézkedhessenek. A termelőszövetkezetekről kijelenti, hogy igen fontosak, mert Magyarország agrárállam s csak velük lehet intenzív gazdálkodást folytatni. A puszta és tanya még nagyon el van maradva, ide házi agitátorokat és röpiratokat kell kiküldeni. A földosztás kérdésével nem szabad felbomlásokat teremteni.

Kovács elvtárs beszédének befejeztével Schneller elvtárs bejelentette Hamburger elvtárs sürgős ügyek miatt való elutazását, s napirendre tűzte az országos szovjetbe felküldendő elvtársak megválasztását. Megmagyarázta a Forradalmi Kormányzótanácsnak az országos szovjet tagjainak megválasztásáról szóló rendeletét. Kijelentette, hogy az

²³² Kovács Miksa (1878–1938): kárpitos. 1918-ban az MSZDP Somogy megyei titkára, a Tanácsköztársaság idején megyei párttitkár, a városi és megyei munkástanács intézőbizottságának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után átszökött a szerb demarkációs vonalon.

²³³ Kötetünk több ilyen esetről is beszámol.

²³⁴ Feltehetően a francia antant hadseregben harcolt marokkói szpáhi-ezred katonáira célzott.

intézőbizottság beható vita után állapotodott meg a jelöltekben. Jól fontolja meg a megyei szovjet, hogy kiket küldjön az országos szovjetbe.

[...]

Azután a megyei munkástanács intézőbizottságának megválasztása következett. Az előbbi országos szovjet tagok választásához kiküldött szavazatszedő bizottság a megyei intézőbizottság megválasztásához is szavazatszedő bizottságnak delegáltot.

A szavazás megtörtént, s a 28 tagú intézőbizottságba beválasztottak: Elnök: Schneller Béla elvtárs (Kaposvár), alelnökök: Balla József és Szalma István elvtársak (Kaposvár). Tagok: Lucz Mózes, Kovács Miksa, Latinca Sándor,²³⁵ Peinhoffer Lajos,²³⁶ Tóth Lajos,²³⁷ Magyar Mátyás, Klemenc Béla, Gyórfy Antal, Rózsa Sándor,²³⁸ Zónik István,²³⁹ Egerszegi János,²⁴⁰ Szabó Károly, Megyerdi Antal, Gur Aurél, Gerő Manó, Hudra László,²⁴¹ Potó János, Steiner Pál,²⁴² (kaposvári elvtársak), Ruppert József (Igal), Zóka Imre²⁴³ (Nagyatád), Ádám János (Ihárosberény), Kovács Pál (Nagybajom), Somogyi Ferenc²⁴⁴ (Tab), Gedra Pál (Lengyeltóti), Kovács Sándor (Marcali) elvtársak.

A megyei intézőbizottság tagjainak megválasztása után Schneller Béla elvtárs hosszabb beszédben fejtette ki a proletáralom uralkodó eszméit. A tanácsok legfőbb feladata – mondotta Schneller elvtárs – a szegénység támogatása. Nekünk kell vállalni a feladatot, hogy a babonás előítéletek megszűnjenek. Le kell rombolni a régi népgyűlölő papok befolyását a népre. Önállóságra, szabadgondolkodásra kell nevelni a proletárságot. Ne a cifra ruha, hanem a munka alapján becsüljük meg embertársainkat. Hatalmunk alapja a munkában roskadó nép, melyet ezer esztendeig elnyomott a kapitalizmus. A tör-

²³⁵ Latinca Sándor (1886–1919): műszaki rajzoló, a Földmunkások Országos Szövetsége Somogy megyei csoportjának titkára, a földfoglaló mozgalom irányítója, megyei direktóriumi tag, majd kormányzótanácsbíró. Az Esterházy hercegi hitbizomány Somogy vármegyei birtokán 1919 februárjában termelőszövetkezetet hozott létre. Tiszti különítményesek gyilkolták meg.

²³⁶ Peinhoffer Lajos (1880–1945): szabó, a polgári demokratikus forradalom idején a kaposvári munkástanács tagja. 1919. március 10-én a háromtagú direktorium tagja. A városi és a megyei munkástanács intézőbizottságának tagja, küldött a Tanácsok Országos Gyűlésén. A Tanácsköztársaság bukása után bebörtönözték.

²³⁷ Tóth Lajos: Latinca Sándorral és Szalma Istvánnal együtt 1919. szeptember 17-én végezték ki különítményesek.

²³⁸ Rózsa Sándor: a nyomdaügyek politikai megbízottja Kaposváron.

²³⁹ Zónik István: a karhatalom politikai megbízottja Kaposváron.

²⁴⁰ Egerszegi János: a Tanácsköztársaság időszakában a kaposvári munkástanács elnöke, a megyei munkástanács intézőbizottságának tagja.

²⁴¹ Hudra László (1879–1944): kaposvári középiskolai tanár, 1919 áprilisától a Somogy megyei munkástanács tagja, az intézőbizottságba is beválasztották. Április 29-től megyei művelődési megbízott. Augusztus 6-án tagja lett a megye ideiglenes vezetésével megbízott négytagú testületnek. 1920 májusában négyévi börtönbüntetésre és ötévi hivatalvesztésre ítélték.

²⁴² Steiner Pál: a megyei munkástanács intézőbizottságának tagja, Latinca-századbeli katona, az északi fronton századpolitikai megbízott.

²⁴³ Zóka Imre: 1918. november 3-án tagja lett a Nagyatádon a nemzeti tanácsnak, november 10-én pedig a nagyatádi munkástanácsnak, melynek később elnökévé választották. A Tanácsköztársaság alatt a nagyatádi direktorium vezetője, a Somogy megyei munkástanács intézőbizottságának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után nyolc év börtönbüntetésre ítélték.

²⁴⁴ Somogyi Ferenc: tabi nyomdász, a járási direktorium vezető tisztségét látta el. 1919. augusztus 22-én végezték ki különítményesek.

vényeket most mi hozzuk. Ezekben rengeteg gyűlöletnek kell lenni a múlttal szemben. Ne engedjük alkohollal visszavezetni a népet a szolgaságba. Legyünk bizalmatlanok a nép volt nyúzóival szemben. Ma még nem tűrjük a kritikát a proletárdiktatúrával szemben. Folyton résen kell lennünk, bár a mi ügyünk itt Somogyban biztos.

Nagy Viktor elvtárs (Kadarkút) a vidék, különösen a demarkációs vonalon levő viszonyokra, az ottani nép nélkülözéseire mutatott rá. Jó utakat és iskolákat követelt. Az uradalmak eddigi urait nem tartja alkalmasnak a termelőszövetkezetek vezetésére, s épp ezért sürgős eltávolításukat követelte.

Kovács János (Nagyatád) és Ádám János (Ihárosberény) elvtársak szintén a megbízhatatlan intézők ellen emeltek kifogásokat.

Ádám elvtárs beszéde közben Klemenc elvtárs zárt ülést kívánt, indítványát Schneller elvtárs szavazásra akarta bocsájtani, de Kovács Miksa elvtárs (Kaposvár) Klemencsel polemizálva azt javasolja, hogy mint Budapesten, nálunk is csak kényes dolgokban legyen zárt ülés. Így a zárt ülést kérő indítványt elvetették.

Az elhangzott felszólalásokra Latinca Sándor és Tóth Lajos elvtársak feleltek meg a direktorium nevében. Latinca elvtárs kijelentette, hogy a vidék számára majdnem 6 millió korona értékű textilárut és sőt is fog juttatni a direktorium. Tóth Lajos elvtárs alaposabban mutatott rá arra, hogy a bajok forrása nem a direktorium mulasztásában keresendő, hanem a hosszú ideig elhúzódott háborúban. Az egész ország gazdasági viszonyai súlyosak. Ipari termelésről, így iparcikkek beszerzéséről, sajnos alig lehet szó. Csak csempészéssel lehet egyet-mást beszerezni. Türelemre van szükség a mostani nehéz viszonyok között.

Még Somogyi Ferenc elvtárs (Tab) beszélt s szintén kifogásolta a termelőszövetkezetek mostani vezetését. Sürgette az aratórészek megállapítását. Indítványozta a konzorciumok községecsítését. A proletárságnak – mondotta – hozzá kell jutni a legeltetés és erdőzés jogához is. A fegyvereket jogtalanul visszatartó egyénekek szemben szigorúbb fellépést követelt.

A falusi fogyasztási és értékesítő szövetkezetek, különösen a tejakciók kiépítését tette még szóvá, majd a malmoknak a helyi munkástanácsok ellenőrzése alá helyezését.

Zóka Imre elvtárs (Nagyatád) rövid felszólalása után, melyben a vidéket is fokozott munkára hívta fel, Lubics Ádám és Torma elvtársaknak a fentebbi szavazatszedő bizottságba utólag történt delegálásával, titkos szavazás elrendelése mellett megtörtént az országos szovjetbe kiküldött tagok megválasztása.

Országos tanácstagok lettek: Kaposvárról: Latinca Sándor elvtárs 59 szavazattal, Kovács Miksa elvtárs 59, Gyúra János elvtárs 46, Peinhoffer Lajos elvtárs 50, Tóth Lajos elvtárs 57 szavazattal, vidékiek: Somogyi Ferenc elvtárs (Tab) 59, Zóka Imre elvtárs (Nagyatád) 61, Kiss Ernő elvtárs (Somogysárd) 61 szavazattal.

A szavazás befejeztével Schneller elnök elvtárs a megyei szovjet ülést délután fél 3 órakor azzal a biztos tudattal zárta be, hogy a proletariátus az új Magyarországot, ha kell, minden poklokra keresztül, még életének feláldozásával is megteremti.

Kmft.

Tóth József

Schneller
elnök

Az irat jelzete: MNL SML IV-401- b-117 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok

44.

„NEM VOLTUNK BURZSOÁK²⁴⁵ A TŐKE ÁLLAMÁBAN
ÉS NEM AKARUNK AZOK LENNI A MUNKA ÁLLAMÁBAN SEM!”
KISKERESKEDŐK AZ ÚJ RENDSZER SZOLGÁLATÁBAN
Gyoma, 1919. április 14.

Munkás-, Katona- és Földművesszegények Tanácsának²⁴⁶
Gyoma

Az állami és gazdasági élet mai, történelmi jelentőségű evolúciójában a kereskedői osztállyal szemben a közvélemény egyes rétegeiben megnyilvánuló bizalmatlanság folytán a kiskereskedők alulírott helyi csoportja erkölcsi kötelességnek tartja, hogy a helyi hatalmat gyakorló direktórium²⁴⁷ előtt ismételten kifejezést adjon ama törhetetlen és egységes akaratáról, amellyel minden erejét, munkakészségét és szaktudását a Tanácsköztársaság szolgálatába állítván, azt minden tekintetben támogatni és rendelkezéseinek mindenben engedelmeskedni kíván.

Ez alkalommal ismételten kifejezésre juttatjuk azon meggyőződésünket, hogy megértvén a mai szociális berendezkedés történelmi szükségszerűségét, boldogulásunkat csakis azon gazdasági rendszerben találhatjuk meg, ahol a munka képezi a létfenntartás alapját és értékmérőjét, és ahol a munkaeredmény a fokmérője a jólétnek és a társadalmi megbecsülésnek. Saját testünkön éreztük a kapitalista rendszer mindent kiuzsorázó hatását, mi kiskereskedők voltunk a nagykereskedők és gyári üzemek közvetlen kizsákmányoltjai, mi voltunk a páriái a tőke nagyhatalmasainak és proletárjai a tőke államának.

Amidőn tehát most, a gazdasági felszabadulás epochális²⁴⁸ korszakában, lerázván a kapitalizmus rabláncait, a szabad emberek szabad akaratával ajánljuk fel teljes munkakészségünket a kiskereskedelem lebonyolítására nézve mindaddig, amíg reánk másutt nem lesz szükség az új termelési rendben: arra kérjük az új kor új embereit, fogadják el a Tanácsköztársaság részére felajánlott szolgálatainkat a jóindulat és jóhiszeműség ama

²⁴⁵ a tőkés társadalmi osztály tagja, a marxista elmélet alapvető kategóriája

²⁴⁶ pontosan Munkás-, Paraszt- és Katonatanács

²⁴⁷ A direktórium vezetője B. Molnár Imre (1865–1945), földműves, küldött a Tanácsok Országos Gyűlésén, a Szövetséges Központi Intézőbizottság (a mindössze háromszor összehívott végrehajtó hatalmat gyakorló szerv) tagja.

²⁴⁸ korszakalkotó, nagy jelentőségű

mértékével, amellyel alulírottak azokat a direktórium rendelkezésére bocsájtjuk, és kérjük az alkalmat ahhoz, hogy a helybeli kiskereskedők érdekeit érintő, valamint a fogyasztó közönség érdekeire befolyással bíró és speciális szaktudást igénylő kérdésekben tanújelét adhassuk proletár gondolkodásunknak és meggyőződésünknek. Nem voltunk burzsoák a tőke államában és nem akarunk azok lenni a munka államában sem!

Proletár üdvözlettel

Szilágyi István

a gyomai kiskereskedők szakszervezetének
elnöke

[öt további aláírás]

Az irat jelzete: MNL BéML XVI-31-77-1919 Gyoma Munkástanácsának és Direktóriumának iratai

45.

„[...] A KÁROLYI- ÉS RADIKÁLIS PÁRTIAK, DOKTOROK ÉS BÍRÁK ÉS HASON-
LÓ ELEMÉK KIKÜSZÖBÖLTESSENEK.”

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG LEVELE A SZEGEDI DIREKTÓRIUMNAK ÚJ
VÁLASZTÁS KIÍRÁSÁRÓL
Budapest, 1919. április 15.

Szeged város direktóriumának

Szeged

A megejtett választást a Belügyi Népbiztosság a Kormányzótanács rendeletére megsemmisíti. Új választásokat ír ki, s az új választással megbízza a régi direktóriumot azzal, hogy ez köteles a munkásokkal s a földműves szegényekkel egyetértőleg közmegegyezésre olyan listát összeállítani, amelyikből a megbízhatatlan elemek, különösen a Károlyi- és radikális pártiak, doktorok és bírák és hasonló elemek kiküszöböltessenek.

belügyi népbiztos²⁴⁹

Az irat jelzete: MNL OL K 148-1920-36-453-9066-366 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Végyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

²⁴⁹ Landler Jenő (1875–1928): ügyvéd, a Magyar Nemzeti Tanács tagja. Szerepe volt a Tanácsköztársaság létrehozásában. Kereskedelmi, majd belügyi népbiztos, a III. hadtest parancsnoka, később a Vörös Hadsereg főparancsnoka, a sikeres felvidéki hadjárat egyik irányítója. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált.

46.

„[...] A DIREKTÓRIUM ÖSSZETÉTELE EGYÁLTALÁN NEM FELEL MEG ANNAK A SZELLEMEK, HOGY MUNKÁSOK, KATONÁK ÉS PARASZTOK, AZ ADDIG ELYNYOMOTT OSZTÁLY KÉPVISELŐI FOGLALHATNAK CSAK ABBAN HELYET, SŐT ELLENKEZŐLEG.”

A DÉLVIDÉKI DIREKTÓRIUM JELENTÉSE A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK
A DIREKTÓRIUM MŰKÖDÉSÉRŐL

Budapest, 1919. április 15.

Belügyi Népbiztosságnak

Budapest
Országház u.

Jelentjük, hogy megbízottjaink Jánoshalmán az ottani direktorium összetételének és működésének ellenőrzése végett a napokban lent jártak és azt tapasztalták, hogy a direktorium összetétele egyáltalán nem felel meg annak a szellemnek, hogy munkások, katonák és parasztok, az addig elnyomott osztály képviselői foglalhatnak csak abban helyet, sőt ellenkezőleg.²⁵⁰ A direktorium tagjai a következőkből állnak: az esperes, a plébános, a jegyző, a tanító és kispapok, egy rokkant katona volt benne, ezt is kitessekeltek a direktoriumból. A direktorium nem ülésezhetik, ha a jegyző nincs jelen. A választásokat meghamisították. A választási, illetve szavazócédulákat, amelyeket a halasi direktorium küldött le, akképpen hamisították meg, hogy a Halasról érkezett szavazólapokból mindjárt a vonatnál 300 darabot kiloptak, ezeket a jelenlegi direktorium tagjai saját szájuk íze szerint kijavították és a szavazás alkalmával a valóságos szavazati jegyek helyett becsempészték, ekképpen a nép valóságos akarata nem nyilvánulhatott meg.

Kérjük a t. elvtársakat, hogy a direktoriumot helyéről elmozdítani, új választásokat elrendelni és a választás megejtése alkalmával Jánoshalmán a legerősebb kontrollt gyakoroltatni szíveskedjenek.

Eltvársi üdvözléssel:
Délvidéki Direktorium²⁵¹
Tenyér Lajos Nagy Ferenc

Az irat jelzete: MNL OL K 148–1920–36–453–9066–356 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Vegyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

²⁵⁰ Jánoshalmán a Tanácsköztársaság kikiáltása után sem történt meg a hatalomátvétel, a település irányítása a régi vezetők kezében maradt, a régi községi elöljáróság alakult át direktóriummá. Az áprilisi választásokon is – ahogy arról a forrás is beszámol – meg tudták tartani hatalmukat.

²⁵¹ A Délvidéki Direktorium egy olyan sajátos, részben bácskai menekültekből, részben a KMP dél-szláv szekciójának tagjaiból álló bizottság volt, amely hírszerzéssel és a jugoszláv katonák közötti propagandával foglalkozott.

47.

„HIBÁSOK VAGYUNK-E, VAGY JÓ MUNKÁTVÉGEZTÜNK?”
TILTAKOZÁS HELYI POLITIKAI MEGBÍZOTT ELLEN

Ráckeve, 1919. április 16.

Kedves Vágó²⁵² Elvtárs!

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy az itteni párt- és munkástanács²⁵³ határozata ellenére valami Szabó Bálintnak megbízást adtak.

Mi a párt és a tanács nevében kérjük, állítsanak forradalmi törvényszék elé Szabó Bálinttal együtt és nézzük meg, ki végzett november óta itt a Tanácsköztársaság érdekében munkát, mi-e vagy Szabó Bálint.²⁵⁴

Kérjük azonnali eltávolítását annyival inkább, mert feleségével és valami katonafélével itt diktatori hatalmat gyakorol akkor, mikor itt erre szükség nincs, és szocialistákkal terrorizál akkor, mikor mi a kommunista rend felépítésén fáradozunk. Jegyzőkönyv Földes elvtársnál.²⁵⁵ Vizsgálatot kérjük eltávolításával együtt elrendelni ellenünk. Hibások vagyunk-e, vagy jó munkát végeztünk?

Eltvársi szeretettel:
Zsögön Róbert
szoc. párt²⁵⁶ elnöke

Csepeli munkástanács részéről kiküldött: Rabó István

Rabó Istvánról felvilágosítást ad Landler elvtárs²⁵⁷
Zsögönről Földes elvtárs²⁵⁸

Az irat jelzete: MNL OL K 148–603–2–17 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

²⁵² Vágó Béla (1881–1939): újságíró, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Belügyi, vasúti és hajózási népbiztos, majd a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. Koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték a Szovjetunióban.

²⁵³ Ráckeven már 1919. február 23-án megalakult a munkás- és katonatanács.

²⁵⁴ Ehhez lásd Farkas József: *A ráckevei járás története 1918–19-ben*. Ráckevei Járási Füzetek, Ráckeve, 1969.

²⁵⁵ Dr. Földes István: tisztii ügyész, kormánybiztos-helyettes, a belügyi népbiztos Pest megyei megbízottja, a vármegyei direktorium első elnöke.

²⁵⁶ A kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésével 1919. március 21-én létrejött Magyarországi Szocialista Párt, az első magyar „állampárt”. Későbbi neve Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja.

²⁵⁷ Landler Jenő (1875–1928): kommunista politikus, belügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka.

²⁵⁸ Ugyanekkor Szabó Bálint is panasszal élt a ráckevei tanács választással szemben. Mindkét beadványt kiadták megvizsgálás és jelentéstétel végett a ráckevei járási intézőbizottságnak.

48.

„[...] FRANCHET-VEL A TÁRGYALÁSOK KEDVEZŐ EREDMÉNNYEL
VÉGZŐDTEK [...]”.

GRÓF BETHLEN ISTVÁN LEVELE IFJABB GRÓF ANDRÁSSY GYULÁNAK
Bécs, 1919. április közepe

Kedves Barátom!²⁵⁹

Az oláhok megindultak. De benyomásom az, hogy ez nem egy koncentrikus támadás kezdete a szovjet ellen, hanem kizárólag előnyomulás, hogy maguknak az oláhok a Vix által megjelölt demarkációs vonalat biztosítsák.²⁶⁰ Az antant itteni képviselőivel eddig semmi megállapodást sem lehetett létesíteni és alig van már remény arra, hogy velük ilyet létrehozni lehessen. Ellenben Franchet-vel²⁶¹ a tárgyalások kedvező eredménnyel végződtek, és ha pénzt tudunk szerezni,²⁶² az egész akció súlyát az ő segítségére fogjuk bázírozni. Ha fent jelzett benyomásaimban csalódnék és mégis szerbek, csehek, oláhok koncentrikusan nyomulnának Budapest ellen, ezen akciótól távol fogjuk tartani magunkat és legfeljebb megkíséreljük valahol Dunántúlon gyökeret verni. Az általad kifejtett elvi álláspontot teljesen osztjuk és ugyanezen alapon fogunk dolgozni, a harmónia köztünk tehát biztosítva lesz. Területi kérdéseket egyelőre mi is kikapcsoltuk, az antant képviselői nem hozzák elő, úgyhogy azt látom, miszerint egyelőre nem döntötték el azokat, vagy legalább még nem találják aktuálisoknak.²⁶³

A Franchet-vel való tárgyalásokról és megállapodásokról a legszigorúbb diszkréció megőrzését kérem, mert benyomásom az, hogy ezeket ő mint francia katona a saját civil kormánya tudta és hozzájárulása nélkül csinálja. Eredményük az, hogy a franciák által megszállt területen²⁶⁴ szervezkedhetünk, embereinket ellátja és fegyvert is kaphatunk, csak pénzt nem ad. Erről magunknak kell gondoskodni.

²⁵⁹ A levél címzettje ifjabb gróf Andrássy Gyula (1860–1929): politikus, 1906 és 1910 között belügyminiszter, 1918-ban osztrák-magyar külügyminiszterként különbékét akart kötni, de az őszirózsás forradalom és Károlyi Mihály hatalomra kerülése miatt tisztségéből távozni kényszerült. A Tanácsköztársaság idején a bécsi ellenforradalmi Antibolsevista Comité egyik vezetője. Felesége öccse özvegye, Zichy Eleonóra, akinek négy gyermekét: Katinkát, Borbálát, Ilonát és Klárát közösen nevelték. A levél megírásakor Andrássy Svájcban tartózkodott.

²⁶⁰ 1919. április 16-án indult meg a román támadás, Bethlen István, ahogy soraiból is látszik, azt feltételezte, hogy a Vix-jegyzékben rögzített demarkációs vonalat akarják elérni és nem hitte, hogy újabb területeket kívánnak megszerezni.

²⁶¹ Franchet d'Esperey (1856–1942): balkáni antant-főparancsnok.

²⁶² Az ABC Pallavicini-Szmrecsányi csoportja katonatisztekkel együtt elhatározta és véghez is vitte a bécsi magyar követség kirablását, ahová a tanácskormány április végén 150–160 millió korona értékű készpénzt küldött.

²⁶³ A békekonferencia illetékes albizottsága már 1919 tavaszán döntött a határokról.

²⁶⁴ A mozgalom központját a francia megszállás alatt álló Szegedre teszik át.

Baráti üdvözléssel:
Bethlen István²⁶⁵

Az irat jelzete: MNL OL P 4–309 Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai,
Andrássy család iratai

49.

„KÉRNÉNK LEGSÜRGŐSEBBEN, HA LEHETSÉGES,
FEGYVERT ÉS FELSZERELÉST KÜLDENI.”

JACKWERT EDE ÉS NEMES GYULA POLITIKAI MEGBÍZOTTAK JELENTÉSE
Miskolc, 1919. április 17.

Jelentés

Kérnénk legsürgősebben, ha lehetséges, fegyvert és felszerelést küldeni. Oly szomorú a helyzet a hiányzó felszerelés miatt, hogy nem vagyunk képesek munkánkat oly eredményes útra vinni, amelyből a fővárosnak hasznára lehetnének, t.i. mi minden lehető megteszünk, hogy élelmiszert bírjunk szerezni. Mi tudnánk is, mert meggyőződünk arról, hogy a vidékeken bőven van élelem.²⁶⁶ Természetesen, ha kérjük a direktóriumot, hogy intézkedjen, hogy a nyomorgó Pestnek juttasson az itt lévő bő élelemből, avval állnak elő, hogy nem áll módjukban az élelmet rekvirálni, mivel nincs megfelelő karhatalmuk.

Legénység volna, de részben kint van a fronton, ami pedig bent van, az kell a belső rend fenntartására. Tehát az összes fegyverben levő legénység számuk (sic!) fronton lévőkkel együtt, beleértve a tiszteket is. 1800, ebből a fronton van 1100, a városvédelemre 750. Az összes legénység létszáma 3200, tehát 1400 fegyver nélkül van. És a szaporulat napról napra fokozódik.²⁶⁷

A legénységi létszám oly kevés a fronton, hogy igen könnyen egy erős cseh támadással bajok lehetnének.²⁶⁸ Például Ózdon a munkásságnak van kiadva 100 fegyver, dolgozik 7000 ember. Diósgyőri vasgyárnak kiadva 100 fegyver, dolgozik 8000 ember, mis-

²⁶⁵ Gróf Bethlen István (1874–1946): a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte után Bécsben az Antibolsevista Comité (ABC) vezetője, 1921–1931 között Magyarország miniszterelnöke.

²⁶⁶ A politikai megbízottak sorainak ellentmond az, hogy a megyei direktórium 1919. április 7-én értekezletet tartott Borsod megye közellátásáról, mely alkalommal három települést: Miskolcot, Diósgyőrt és Ózdot ellátatlannak minősítették. Az értekezleten elhangzott az a javaslat is, hogy a Kormányzótanács nyilvánítsa a megyét zárt területnek, hogy más területek ellátására ne vegyenek igénybe mezőgazdasági termékeket, ugyanakkor Tóth János közellátási megbízott szerint Miskolc helyzete még kedvező volt, mivel még el volt látva minimális mennyiségű alapvető élelmiszerral. Lásd *A Magyar Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon*. (szerk.: Zádor Tibor, Rátki András). Miskolc m. j. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, Miskolc, 1969. 52.

²⁶⁷ Az április 16-i román támadás után önkéntesek, főleg diákok és munkanélküliek nagy számban jelentkeztek a Vörös Hadseregbe.

²⁶⁸ A csehszlovák csapatok tíz nappal később, 1919. április 27-én lépték át a demarkációs vonalat.

kolci vasutasoknak van kiadva 100 fegyver, dolgozik 1000 ember. Minden gyárban szervezkedés indult meg gyári Vörös Hadsereg felállítására.²⁶⁹ Természetesen ameddig fegyver nincs, fegyver nélkül.

Gépfegyver az egész megyében van 16, ágyú 14. A lóállomány jó, viszont még nincs felszerelés, nyereg, kérnénk sürgős orvoslást.

A legénység ég a vágától, hogy kimenjen a frontra és nem áll a direktórium módjában a legénység akaratát a fent említett okoknál fogva teljesíteni. Ez irányban minden törekvésünk oda irányul, hogy a legénységet felvilágosítsuk és szociális felolvasásokat tartsunk.

Szükségesnek tartjuk, hogy a legénységnek könyveket juttassuk, kérnénk ez irányban is intézkedni, hogy tudományos könyvek minél előbb megérkezzenek. Általában igen szépen haladunk, eleinte idegenkedett tőlünk a direktórium, de most már karöltve dolgozunk.

A csehek szombat és vasárnap nagy erősítést kaptak a következő falvakba: Báca, Enyicke, Nagyida, Szepsi, Torna, Szád-Almás és Váralja. Kassára érkezett 40 teherautó.

A csehek a tót legionáriusokat Csehországba szállítják, és helyette morva és sorkatonaság szállja meg az itteni felső vidéket.

Koronaszálló

Politikai megbízottak

Jackwert Ede²⁷⁰

Nemes Gyula²⁷¹

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1919. sz. n.-3-5 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

50.

„[...] SOKKAL FONTOSABBNAK TARTOM, [...] MINT A KATONAI FŐREÁLISKOLA MŰKÖDÉSÉT [...]”.

A HADÜGYI NÉPBIZTOSÁGNAK ÍRT LEVÉL A SELMECBÁNYAI FŐISKOLA SOPRONBAN VALÓ ELHELYEZÉSE TÁRGYÁBAN

Sopron, 1919. április 18.

²⁶⁹ Miskolcon az első gyári munkászászlóalj a vasúti műhely munkásaiból jött létre 1919 április 22-én.

²⁷⁰ Jackwert Ede (1884-1978): vaseszttergályos. 1918-ban a KMP szervezője a MÁV Északi Főműhelyében. 1919 májusában Heves megye kormányzótanácsi megbízottjának nevezték ki. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. 1922-ben fogolycsere-egyezmény következtében Szovjet-Oroszországba került.

²⁷¹ 1919. május 7-től Jackwert Ede mellett teljhatalmú politikai megbízottként dolgozott Heves megyében.

Sopron város és vármegye teljhatalmú politikai megbízottjától

1973/1919. szám

Hadügyi Népbiztosság

Budapest

A földművelési és hadügyi miniszter utasítására folyó évi januárban²⁷² megegyezés jött létre, hogy a selmecbányai erdő és bánya főmérnök iskola²⁷³ hallgatói Sopronba irányíttassanak, hogy itt további tanulmányaikat bevégezhesék.

Eddig az intézőbizottság 40 embere már hetek óta itt tartózkodik és 2-3 napon belül még 500 tagú tanuló ifjúság érkezik a városba. A tanári kar 41 családdal szintén napok múlva ideérkezik.

Sopron város rossz lakásviszonyai oly nehéz kérdés elé állítják az itteni intézőbizottságot az érkezett és jövőendő ifjúság – amelynek szociális érzésükről (sic!) meg vagyunk győződve – és a 41 tanári család elhelyezésére vonatkozólag, hogy kénytelenek vagyunk a hadügyi népbiztos elvtárhoz fordulni utasításért, mert mi itt Sopronban ennyi egyén elhelyezéséhez szükséges felszereléssel egyáltalában nem rendelkezünk,ilyent a polgári lakosságtól sem vagyunk képesek semminemű eszközzel sem megszerezni. Ha a Hadügyi Népbiztosság azon a véleményen volna, hogy a selmecbányai főiskolai tanulók okvetlenül Sopronban helyezendők el, úgy kérem 250 ágynak, 500 darab szalmazsáknak teljes felszereléssel azonnal leendő kiutalását. Laktanyák a betelepítés céljából rendelkezésre nem állanak.²⁷⁴ Még a kért felszerelés kiutalása esetén is csak akkor volna az elhelyezés lehetséges, ha a célra az összes soproni kolostorokat igénybe vehetném. Tekintettel azonban arra, hogy azokban rendes tanítás folyik, ez szükségessé tenné az iskolai oktatásnak e helyeken rögtöni beszüntetését.

Egyetlen megoldás, ha e célra a soproni katonai főreáliskolát vehetném igénybe, ez iskola tanárait és növendékeit ez esetben valamelyik megyei kastélyban, legalkalmasabban Kismartonban helyeztetném el. A magam részéről is kérem a Hadügyi Népbiztosságot, hogy a katonai főreáliskola kiürítéséhez járuljon hozzá – amennyiben a selmecbányai erdő és bánya főmérnök iskola hallgatói részére a városban alkalmasabb elhelyezkedés nem kínálkozik – annál is inkább, mert sokkal fontosabbnak tartom, hogy a selmecbányai diákok fejezhessék be tanulmányaikat, mint a katonai főreáliskola működését, mely ma a proletárdiktatúra idején reális joggal nem bír.

²⁷² Valójában 1919 februárjában jött létre a megegyezés.

²⁷³ A hivatalos elnevezése Magyar Királyi Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola.

²⁷⁴ A mondat ellentmond a történeteknek, ugyanis a Károly laktanyát már 1919. március 12-én birtokba vette az iskolai bizottság. A laktanya épületében elhelyezett főiskolán 1919. április 22-26. között zajlott a beiratkozás, az előadások április 28-án kezdődtek meg. A tanári kar és a hallgatók egy része itt került elszállásolásra. Lásd ifj. Sarkady Sándor: *A Bánya-, Kohó- és Erdőmérnök hallgatók Ifjúsági Köre Sopronban (1919-1948)*. Soproni Egyetem, Sopron, 2017., illetve Hiller István: *Sopron harca a hajdani selmecbányai főiskola ide telepítéséért 1919-ben. Soproni Szemle, 1969/2. 97-106.*

Kérem a Hadügyi Népbiztosságot, hogy e kérelemre rögtön választ adjon, mivel a diák és a tanári családok ideérkezése úgyszólván órák kérdése.

Kellner²⁷⁵
teljhatalmú politikai megbízott

Az irat jelzete: *MNL GyMSMSL XVI-2-1973-1919 Sopron Város és Vármegye Direktóriumának iratai*

51.

„BE AKARJUK VONNI AZ IFJÚMUNKÁSOKAT [...]”.

AZ IFJÚMUNKÁS PROPAGANDA ÜGYOSZTÁLY ÁLTAL KIDOLGOZOTT
MUNKATERV

Budapest, 1919. április 20.

Munkaterv

Az Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály²⁷⁶ keretén belül az

1. egyes csoportok helyiségeinek higiénikus, ízléses és művészi berendezéseiről;
2. az iparművészeti és képzőművészeti oktatás irányításáról;
3. az ifjúmunkások zenei oktatásának irányításáról;
4. az ifjúmunkások szórakoztatásáról;
 - a. vetített és mozgófényképes tanulmányi előadások;
 - b. színházi előadások;
 - c. kizárólag ifjúmunkások részére rendezendő operaelőadások;
 - d. múzeumlátogatások irányítása tárgyában.

ad 1. Míg egyrészt öröndetes tényül szolgál, hogy főleg egyes budapesti csoportok immár megfelelő helyiségekkel rendelkeznek, mert külön iroda, társalgó, olvasó és játszó, valamint előadóhelyiségek alakíthatók a rendelkezésükre álló helyiségekből, addig másrészt sajnálattal kell megállapítanunk, hogy egyes csoportok viszont teljesen alkalmatlan és a célnak éppenséggel meg nem felelő, ideiglenes zugokban vannak még ma

²⁷⁵ Kellner Sándor (1887–1919): 1919-ben Sopron vármegye teljhatalmú kommunista népbiztosa, a soproni direktórium vezetője, a Nyugat-magyarországi Német Terület kormányzótanács biztosa, a központi munkástanács tagja. A Tanácsköztársaság bukása után el akarta hagyni az országot, Zala megyében fogták el, Sopronba szállították. 1919. szeptember 4-én, a jelentés szerint szökési kísérlet közben lelőtték.

²⁷⁶ Az Ifjúmunkás Propaganda Ügyosztály tevékenysége az ifjúság megnyerésére irányult, mivel bennük látták az új társadalmi rend jövőjét. A közvetlen propagandatevékenységen kívül az ügyosztály azt a célt is kitűzte maga elé, hogy a fiatalok átlagos műveltségét magasabb szintre emelje programok, előadások által. Lásd részletesen Szabó Viktor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*. Doktori disszertáció, Eger, 2016.

is elhelyezve. Elsőrendű szükségletnek tartjuk az utóbbi csoportok kifogástalan helyiségekbe elhelyezését is.

(Az I. B. csoport [Krisztina tér 1.] részére megfelelő helyiségek biztosítása tárgyában már eljártunk és remélhetőleg pár napon belül ez a csoport – a csoport vezetésével már eszközölt megbeszélés után – az I. Úri u. 58. sz. palotába²⁷⁷ fog költözködni.)

Ami az összes budapesti és környékbeli csoportok higiénikus berendezését illeti, erről ma a szó komoly értelmében beszélni sem lehet. Nyilván ez a helyzet az összes vidéki csoportoknál is. Minthogy ennél a kérdésnél igen fontos egészségügyi szempontok is közrejátszanak, a kérdés egyszerű, célszerű és központosított megoldását gondolnánk helyénvalónak.

Ha már ezen a nem is nehéz kérdésen túlestünk, a helyiségek ízléses, művészi berendezésére kell gondolnunk. Ez a kérdés ma a műtárgyak szocializálásával kapcsolatban megoldható. Ebben az irányban már informálódunk és biztosra vesszük, hogyha nem is abszolút muzeális becsű, de feltétlenül művészi értékű műtárgyakat fogunk szerezhetni. Ez a műtárgyak szem előtt tartásából önként folyó (sic!) nevelő hatásra tekintettel eléggé fontos.

ad 2. Nehogy az egyes csoportok tagjainak művészeti nevelése szétágazó tendenciájú legyen, az egységes irányítást fontosnak tartjuk.

Fő célunk az, hogy a műtárgyak élvezésének és a műismeretek megszerzésének lehetőségét nem az agynak adathalmazokkal való megtöltésével, hanem szemléltető oktatással éadjuk el. Ez a tanulás nélküli tudás megszerzésével ekvivalens.²⁷⁸ Ügyelnünk kell tehát az oktatás sorrendjére.

Ne művészettörténeti előadásokkal, hanem az ifjúmunkás ismereti köréhez sokkal közelebb álló iparművészeti szemléltetéssel kezdjük tehát meg az oktatást. Sőt itt is tartsunk ésszerű sorrendet.

- Így 1. néprajzi múzeumi sétaelőadások (primitív és így könnyen felfogható népművészet);
2. iparművészeti múzeumi sétaelőadások (bútorművesség, ötvösség, agyagművesség, stb.) produktumai;
3. nemzeti múzeumi sétaelőadások (nem archeológia, hanem magasabb, főleg ötvös iparművészet);
4. a Szépművészeti Múzeum bronz, grafikai osztályainak és végül képtárainak sétaelőadásokkal kapcsolatos látogatása;
(Ebbe kapcsolódhatnak bele aztán a művészettörténeti előadások.)
5. modern festők;
6. a művészetek forradalmárai;
7. modern iparművészet;
(Eljártunk már abban az irányban, hogy az összes tárlatok az ifjúmunkásoknak alkalmas időkben és kizárólag csak az ő részükre rendelkezésre álljanak.)
8. művészettörténeti könyvek ismertetése és olvasásra ajánlása.

²⁷⁷ Gróf Forgách Miklós egykori palotáját Madarassy-Beck Gyula, a Magyar Jelzálog-Hitelbank Rt. elnök-vezérigazgatója építtette át az 1900-as évek elején.

²⁷⁸ egyenértékű

Természetesen elsőrendű fontosságú, hogy úgy a sétaelőadások, mint a művészet-történeti előadások szigorúan irányelődás jellegűek legyenek.²⁷⁹

ad 3. Majd minden csoport helyiségeiben zongora is rendelkezésre áll; nincs tehát akadálya a hegedűoktatáson felül a zongoraoktatásnak sem, és általában a zeneoktatás egységes vezetése szintén fontos.²⁸⁰

Kizárólag ifjómunkások részére rendezendő alacsonyabb, majd fokozatosan magasabb minőségű hangversenyek rendezése sem ütközik nagyobb akadályokba.²⁸¹

ad 4. Tárgyalásokat folytatunk abban az irányban, hogy a Budapesten mintegy 60 helyen naponta tartandó mozgékony és színjelődásokba ne csak a Munkások Gyermekbarát Egyesülete,²⁸² hanem az ifjómunkások is bevonassanak. Arról van ugyanis szó, hogy minden tanulságosan szórakozni vágyó ifjómunkást egy olyan, névre szóló igazoló jeggyel láthassunk el, amely öt 3 hónapon keresztül egy előadás díjtalan látogatására jogosítja. A Park Klub-nak²⁸³ vasárnap délutánonkénti ingyenes megtekintése. Ugyanott és ugyanakkor ingyenes uzsonna 400 ifjómunkás részére.

Be akarjuk vonni az ifjómunkásokat az ugyancsak a Munkások Gyermekbarát Egyesülete által rendezett „Gyermekszínházi” előadások látogatásába is. Ez a színház a „Fővárosi Orfeum” helyiségeiben minden du. tart előadást és ígéretünk van arra, hogy az ifjómunkás közönség elől nem zárkoznak el. Ennél a színháznál 200 jegyet magas áron a burzsoá gyerekek kapnak a II. emeleten, míg az ifjómunkások a legjobb páholyülésekért és földszinti jegyekért csak 1 koronát fizetnének. Előfeltétel azonban, hogy ide csak csoportonként és vezetés alatt jöhetnek az ifjómunkások. A műsorok megállapítására ingerenciát²⁸⁴ gyakorolhatunk.²⁸⁵

Teljesen ingyenes operaelőadásokat kívánunk rendeztetni minden vasárnap de. kizárólag ifjómunkások részére. Tárgyalásaink ebben az irányban már annyira előrehaladtak, hogy minden valószínűség szerint az első ilyen előadást már folyó hó 27-én meg fogjuk tarthatni. A jegyeket a csoportok taglétszáma arányában kapnák a csoportok. Messzeeső csoportok részére módunkban áll ingyenes villamosközlekedést is biztosítani.

Fontosnak tartjuk az összes vidéki csoportokat is a lehetőséghez képest mindezen előnyökkel szintén ellátni és ebben az irányban megfelelő akciót indítani.

²⁷⁹ Az Ifjómunkás Propaganda Ügyosztály művészeti csoportja 37 sétaelőadást rendezett a múzeumokban, melyeken 1110 fiatal vett részt.

²⁸⁰ A zeneoktatást 2000 fiatal számára tették volna lehetővé, a hangszeres tanításuk 1919 őszén kezdődött volna meg.

²⁸¹ Az Ifjómunkás Propaganda Ügyosztály zenei csoportja a Vígyszínház és a Zeneakadémia dísztermében tíz alkalommal rendezett ifjómunkás hangversenyeket, melyeken megközelítőleg 10 000 fiatal vett részt.

²⁸² A Magyarországi Munkások Gyermekbarát Egyesülete osztrák példára 1917-ben jött létre, azonban a legális működéséhez szükséges belügyminiszteri jóváhagyást csak 1918. november 2-án kapta meg. A szociáldemokrata háttérű egyesület célja az volt, hogy a munkások gyerekeit támogassa különböző (többek között élelmezési és kulturális) akcióival.

²⁸³ 1895-ben létrehozott főúri kaszinó Budapesten, a Stefánia úton.

²⁸⁴ Irányító befolyás, hatás

²⁸⁵ Az ifjómunkásoknak 12 színházban rendeztek előadásokat, melyeknek közel 30 000 nézője volt.

Szilbermann Ábrahám
Bródy Béla

Az irat jelzete: MNL OL K 802-1921-17-2474 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Elnöki Íratok

52.

„[...] AZÉRT ITTAM, MERT MÁR NAGYON MEGKÍVÁNTAM A BORT.”
KÖZRENDÉSZETI ELJÁRÁS AZ ALKOHOLTILALOM MEGSZEGÉSE MIATT

Eger, 1919. április 22.

Jegyzőkönyv

Felvétetett az egri közrendészeti szakosztályban, Hegedűs József ügyében 1919. április 22-én.

Hegedűs József egri születésű, 51 éves, r. k., nős, vagyonos, magyar honos, egri (Nyár u. 6.) lakos.

Tegnap este saját pincéből mentem hazafelé, ahol körülbelül 5 pohár bort ittam meg. A zsebemben is vittem egy 1 literes üveg bort, amit a feleségemnek akartam adni. A Vécsey úton mentem, amikor a járőrrel találkoztam, akik észrevették rajtam, hogy kissé ittas vagyok és bekísértek. Tudtam, hogy szesztilalom van és bort inni nem szabad senkinek, még a sajátjából sem, hanem én azért ittam, mert már nagyon megkívántam a bort.²⁸⁶

Felolvastatván aláíratott

Hegedűs József

A jegyzőkönyv bezáratván aláíratott

Zagyva Béla
jegyzőkönyvvezető

Benedek János [olvashatatlan aláírás]
Pozsonyi József

Az irat jelzete: MNL HML XVI-501-609-3-1919-64 Egri Forradalmi Törvényszék iratai

²⁸⁶ Hegedűs Józsefet 2500 korona, illetve nem fizetés esetén két és félhavi fogházbüntetésre ítélték. Tördelmes beismerését és előrehaladott korát enyhítő körülményként vették figyelembe.

53.

„HA 6 HÓNAPIG EZT A RUHÁZATOT ÉS LÁBBELIT VISELEM”.

VÖRÖS KATONÁK ESKÜSZÖVEGE

Hódmezővásárhely, 1919. április 22.

Toborzó bizottság

Szabó János
Hódmezővásárhely

A vörös katona kötelezője

Én, alulírott ezennel ünnepélyesen kötelezem magamat, hogy önkéntesen belépek 1919. IV. 22-től kezdve a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregébe.²⁸⁷

Kötelezem magamat, hogy kötelességeimet hűen és önfeláldozóan teljesítem, a Magyar Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosának,²⁸⁸ a katonai egységekhez kinevezett, illetve beosztott politikai megbízottaknak, akik a proletárdiktatúrának és az egész proletariátus forradalmi akaratának képviselői, valamint összes parancsnokaimnak engedelmeskedem, és azoknak rendeleteit és parancsait teljes odaadással teljesítem.

Kötelezem magamat, hogy szolgálati időm tartama alatt bárhova is rendel a Tanácsköztársaság védelmének és a proletárdiktatúra diadalának érdeke, mint a forradalmi Internacionálé vörös katonája feladataimat halált megvető rettenthetetlen bátorsággal teljesítem.

Alávetem magamat a Vörös Hadsereg forradalmi fegyelmének és tudomásul veszem, hogy a Vörös Hadsereg forradalmi fegyelme legfelsőbb fokon a forradalmi törvényszék²⁸⁹ őrökdi, kisebb fegyelmi vétségekben, mulasztásokban, hanyagságokban az osztályok és csapattestek választott esküdtzékei ítélik.²⁹⁰

Kötelezőleg tudomásul veszem, hogy a Vörös Hadsereg kötelékében teljesített szolgálataimért a napi ellátáson, vagyis az elhelyezésen, étellezésen, ruházaton és egyéb felszerelésen kívül a következő illetékeket kapom.

Havi zsold rendfokozatra való tekintet nélkül	450 K ²⁹¹
Családtagonként családi pótlék havi	50
Nős katonák lakbéré félévi	300
Hat havi kifogástalan fegyelmezett szolgálat után jutalomdíj	300
Karhatalmi kiküldetési pótdíj helyőrségen kívül napi	40
Ha használható katonai egyenruhában vonulok be, addig, míg ezt a ruhát és lábbelit használom, napi	2

²⁸⁷ A Vörös Hadsereg felállításáról szóló rendelet ismertetését lásd *Népszava*, 1919. március 25. 1.

²⁸⁸ 1919. április 13-án jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács LIII. számú rendelete a katonai bűntettekről és a forradalmi katonai törvényszékekről.

²⁸⁹ Ehhez lásd Takó Dalma: A Tanácsköztársaság katonai büntetőjoga. *Diskurzus*, 2017/1. 60–70.

Ha 6 hónapig ezt a ruházatot és lábbelit viselem és a hadseregtől más ruhát nem kapok, a 6 hónap után
ruházati jutalomban részesülök.²⁹²

200 K

Szabó János

Előttünk:
Fülöp Imre mint tanú
Máté József mint tanú

Az irat jelzete: MNL CsML XVI-56-1919 Hódmezővásárhely Város Direktóriumának iratai

54.

„NE AZ ERŐTÖKRE ÉS HATALMATOKRA HALLGASSATOK,
HANEM A LELKIISMERETTEK SZAVÁRA!”
PERL LÁSZLÓ KÉRELME TÚSZCSERE TÁRGYÁBAN²⁹³

Győr, 1919. április 24.

Mélyen tisztelt direktórium!

Embertársaim!

Kéréssel fordulok hozzátok! Egy oly szerény kéréssel, melyet nem tagadhattok meg tőlem, ha érző emberek vagytok!

Kérésem az, hogy 70-ik évében levő apám²⁹⁴ helyett fogadjatok el engem túszul. Ő már öreg és beteges ember, kit a lelki gyötrelmem teljesen megtör és végzetes lehet rá nézve. Nem csatolok orvosi bizonyítványt, vizsgálattokat meg általatos választott orvossal. Hadd vegyem ki részemet az élet keserves kötelességei közül, nekem nem fog ártani, kibírom.

²⁹¹ Miközben a Tanácsköztársaság fennállása alatt az árak megháromszorozódtak, egy cipész heti 260 koronát keresett. Az élelmiszerárak 1908 októberé és 1919 augusztusa közötti alakulásához lásd Botos János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után, 1914–1924. *Múltunk*, 2015/3. 70–138., itt 100.

²⁹² Az 1919 márciusában szerveződő önkéntes népköztársasági hadsereg zsoldját (napi 15 korona) és illetékeit vette át a tanácskormány is.

²⁹³ A forrást közölte 2016-ban Csűrös András: Tűszszedés a Tanácsköztársaság idején https://horthykorszak.blog.hu/2016/03/21/tuszszedes_a_tanacskozrtarsasag_idejen (Letöltés: 2019. január 7.)

²⁹⁴ Kispéci Perl József (1850–1927): győri ügyvéd, 1914. június 1-jén nemesi címet kapott. A győri ügyvédi kamara választmányi tagja, majd elnökhelyettese. Törvényhatósági tag, a neológ hitközség helyi elnöke. Tevékenységéhez lásd Horváth Sándor Domokos: *A győri és a soproni ügyvédi kamara története 1875–2014*. Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér, Győr, 2016.

Rajtatok áll a döntés! Ítéljetek, mint igaz bírák! Ne az erőtkre és hatalmatokra hallgassatok, hanem a lelkiismeretetek szavára! Akkor fognak nagyra és nemesnek tartani benneteket az emberek, ha ítéletekben nem a vörös ököl fog rám lecsapni, hanem az ölelő kar magatokhoz ölelni.

Adjátok vissza Édesapám szabadságát, mert magas kora miatt az életet jelenti neki és nekünk, teljesíteni akarom fiúi kötelességemet!

Embertársi tisztelettel:
Dr. Perl László²⁹⁵

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-2-452-D-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa direktóriumának iratai

55.

„AGITÁCIÓS CÉLOKRA SÜRGŐSEN [...]”.

A HADÜGYI NÉPBIZTOSSÁG LEVELE A VOLT HADIFOGOLYTÁBOROKBAN TALÁLHATÓ OROSZ NYELVŰ KÖNYVEK BUDAPESTRE KÜLDÉSE TÁRGYÁBAN
Budapest, 1919. április 24.

Magyarországi Tanácsköztársaság
Hadügyi Népbiztosság

115.536. szám
54.-1919.

A

Katonai állomásparancsnokság: Nezsider, Boldogasszony, Sopronnyék, Csót, Esztergom-Kenyérmező, Zalaegerszeg, Hajmáskér

Agitációs célokra sürgősen szükséges az ország, de különösen a volt hadifogolytáborokban²⁹⁶ található orosz nyelvű könyvtárak, könyvek és röpiratok Budapesten való összpontosítása és célszerű felhasználása.

Elrendelem, hogy az ottani volt hadifogolytáborokban sürgősen, alapos kutatással fellelhető orosz nyelvű könyvek ládákban csomagolva, kísérettel mielőbb Budapestre irányíttassanak és itt a budapesti székesfővárosi könyvtárban (IV. ker. Károlyi utca) nyugta ellenében adassanak át.

²⁹⁵ Dr. Perl László 1890-ben született, szintén ügyvéd lett, a helyi kamara pénztárosa. Neve szerepel a holokauszt győri áldozatainak listáján.

²⁹⁶ Az első világháború alatt az Osztrák–Magyar Monarchia területére került hadifoglyok között legnagyobb számban orosz katonák voltak, akiket ezekben a táborokban helyeztek el. A keleti frontról hazatért és ezen táborokban ellenőrzött magyar hadifoglyok is hozhattak haza magukkal bolsevik propagandaanyagokat.

E rendelet végrehajtása táviratilag ide, a Hadügyi Népbiztosság 54. osztályába bejelentendő.²⁹⁷

A népbiztos rendeletéből: aláírás

A másolat hitelélül:
Katona János

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-27-88425 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Törvények iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

56.

„[...] A BURZSOÁ KORMÁNY MÁR NEM TÖRŐDÖTT TÖBBÉ VELÜNK [...]”.
GIMNÁZIUMI KATONATANULÓK KÉRVÉNYE TANFOLYAMI DÍJUK
MEGTÉRÍTÉSE TÁRGYÁBAN
Sopron, 1919. április 25.

Sopron város és vármegye intézőbizottságának
Sopron

A VIII. osztályú gimnáziumi 19 katonatanuló részére rendezendő nyolchetes tanfolyammal kapcsolatban tisztelettel kérjük Sopron város és vármegye intézőbizottságát, hogy szíveskedjék számunkra 4140 K-t, tanfolyamunk költségeit megszavazni.

Kérésünket a következő indokokkal támogatjuk:

Két, illetve három évig katonai szolgálatot teljesítettünk, melyből kifolyólag tanulmányainkat nem tudtuk befejezni, s így nemcsak időt veszítettünk, hanem szomorúan látjuk azt is, hogy nálunk két, sőt három évvel fiatalabb társaink már az egyetemen vannak, s így szüleiknek nincsenek már terhükre, mert 300 K havi támogatást kapnak a mostani kormánytól. Mi azonban, kik harctéren voltunk és becsülettel küzdöttünk, nem használhattuk ki a régebbi tanfolyamokat azon egyszerű oknál fogva, mert parancsnokainktól nem kaptunk szabadságot, s így az előbbi kormány kedvezményeit csak azok élvezték, kik a Hinterlandban²⁹⁸ voltak mint segédszolgálatosok; mi pedig, kik mindvégig harctéren voltunk, abban reménykedtünk, hogy majd a háború befejezése után folytathatjuk tanulmányainkat. Ez az idő is elérkezett, s mi mégsem tudjuk befejezni középiskolai tanulmányainkat azért, mert a burzsoá kormány²⁹⁹ már nem törődött többé

²⁹⁷ A gyűjtés eredményéről 1919. június 13-án küldött értesítést a Hadügyi Népbiztosság a Közoktatásügyi Népbiztosságnak, mely szerint a zalaegerszegi és hajmáskéri táborokban talált könyveket a fővárosi könyvtárnak átadták. Csót, Boldogasszonyban, Nezsiderben, Sopronnyéken orosz nyelvű könyveket és röpiratokat nem találtak.

²⁹⁸ Hinterland: német kifejezés, hátország, a front mögötti országrész.

²⁹⁹ Berinkey Dénes kormányában a következő pártok képviseltették magukat: Függetlenségi és 48-as (Károlyi) Párt, Polgári Radikális Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Katolikus Néppárt és Országos Kisgazdapárt.

velünk, veszni hagyott volna bennünket, mely romlás elől azonban a proletárdiktatúránál kerestünk oltalmat; meg is találtuk,³⁰⁰ mert Kellner Sándor³⁰¹ elvtárs sürgönyére, aki azzal kérte a tanfolyamot, hogy a költségeket a város fedezi, Kunfi tanügyi népbiztos³⁰² nyolcheti érettségi tanfolyamot engedélyezett, ha a város fedezi a költségeket.

Ami a Vörös Hadsereget illeti, nem azért nem lépünk be, mintha nem akarnánk, hanem azért, mert már a VI., VII. osztályt is négyhetes tanfolyamon végeztük, s ha most a VIII.-ban, mely az előző háromnak a tananyagát foglalja magában, szintén ingyen nyomják a kezünkbe a bizonyítványt, lehetetlen az egyetemen a további boldogulásunk. Továbbá, a rendelet értelmében nekünk nem is állíthatnak ki bizonyítványt, mert egy részünk nincs is beiratkozva, a másik részünk pedig magántanuló, s ezekre a rendelet nem vonatkozik, s ha be is lépnének, csupán egy teljes évet elveszítenénk, s matúránk³⁰³ mégsem lenne.

Kérjük tisztelettel Sopron város és vármegye intézőbizottságát az összeget megszavazni, hogy még a jövő hét elején megkezdhessük tanfolyámunkat, mely azért is volna okvetlen szükséges, hogy a júliusi pótszemeszteren részt vehessünk, s ki-ki legalább egy évet behozhasson.

Elvtársi üdvözléssel:

A VIII. osztályú katonadiákok nevében:

Rituper Sándor
Tömböly Dénes³⁰⁴
Petrovits Lajos

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-53-1919-sz. n. Sopron Városi Biztosának iratai

³⁰⁰ Ehhez lásd Kőte Sándor: *A Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai és pedagógiai törekvései*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

³⁰¹ Kellner Sándor (1887-1919): nyomdász, orosz hadifogoly, Sopron kormányzótanácsbíztosa. Menekülés közben különítményesek agyonlőtték.

³⁰² Kunfi Zsigmond 1919. június 5-én írást jelentetett meg *Az Ember* című politikai hetilapban „A diktatúra módszerei” címmel. Ebben a munkásság soraiban tapasztalható „bizonyos nyugtalanságról és elégedetlenségről” írt, amelynek nem a diktatúra ténye vagy a gazdasági válság a forrása, hanem az, hogy sokan, köztük ő is, „cselekedetekben is megnyilvánuló”, „méréselt és lassabb tempójú politikát” tartana szükségesnek, többek között a szakszervezetek, a szellemi munkások megítélése és a sajtó „bizonyos fokú” szabadsága terén. Lásd Agárdi Péter (szerk.): *Kunfi Zsigmond*. Magyar Panteon. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001. 183-184. A forradalom alatti szereplésének megítéléséhez lásd uo. 49-55. Kunfi, aki a kormányon belül kezdettől vitatta a fölöslegesen túlzó intézkedéseket, 1919. június 24-én lemondott posztjáról.

³⁰³ érettségi vizsga

³⁰⁴ Rituper Sándor és Tömböly Dénes az evangélikus líceum tanulói voltak a háború előtt. Petrovits Lajossal együtt olvasható a nevük a katonai szolgálatot teljesített tanulók előkészítő tanfolyamának 19 diákja között. *A Dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi soproni líceumnak (államilag segélyezett főgimnáziumnak) értesítője az 1918/19. és 1919/20. iskolai évről*. Corvina Rt., Sopron, 1920. 11. Tömböly Dénes építésmérnök, műegyetemi adjunktus lett. Az 1939-1944-es országgyűlésben a Magyar Élet Pártja színeiben képviselő.

57.

„MINTHOGY A »KÖZEG« SZÓ ELŐTTEM ZAVARÓAN HAT [...]”.
A PILISMARÓTI DIREKTÓRIUM KÉRDÉSE A BELÜGYI NÉPBIZTOSÁGHOZ
EGY UTASÍTÁS ÉRTELMEZÉSE TÁRGYÁBAN

Pilismarót, 1919. április 25.

Pilismaróti direktórium

T. Belügyi Népbiztosság, Budapest

Az esztergomi munkás- és katonatanács³⁰⁵ végrehajtó bizottságától tegnap, folyó hó 24-én a következő szövegű sürgönyt kaptam: „Minden irányú ellenforradalmi közeg³⁰⁶ azonnal belügyi népbiztosnak Budapestre és hozzánk egyidejűleg jelentendő. Végrehajtó bizottság.”

Mínthogy a „közeg” szó előttem zavaróan hat, felvilágosítást kérek arra nézve, hogy ez miképp értelmezendő. Ugyanily kérdést intéztem egyidejűleg az esztergomi direktóriumhoz is.

Tisztelettel:

Bonifert Lajos³⁰⁷
munkástanácsbíztott

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-1919-3-490 Esztergom Vármegye és Város Direktórium

58.

„[...] TISZTÁN MŰVÉSZI SZEMPONTOK FIGYELEMBEVÉTELÉVEL
VÁLASZTOTTUK MEG [...]”.

A SZÍNÉSZEK ORSZÁGOS SZAKSZERVEZETÉNEK BEJELENTÉSE
MŰVÉSZETI SZAKTANÁCS FELÁLLÍTÁSÁRÓL

Budapest, 1919. április 25.

³⁰⁵ Ehhez lásd Zolnay László (szerk.): *A Tanácsköztársaság napjai Esztergomban. A felső Duna-szakasz hadműveleteinek leírásával*. 1919-es Emlékbizottság, Budapest, 1960.

³⁰⁶ A félreértést a hosszú ékezet mellett az okozhatta, hogy a szó hivatalos személyt, megbízottat jelent, aki valamely hatóság jogkörét gyakorolja.

³⁰⁷ Bonifert Lajos: nyugalmazott csendőr őrmester, későbbi kőbányai alkalmazott, 1921-ben három év fogházra és három év hivatalvesztésre ítélték. A vád szerint Urbán János kocsmáros szesztilalom áthágásáért és lakásösszeírásának megtagadásáért tartóztatták. A forradalmi törvényszék Urbánt 1000 korona pénzbüntetésre és 50 korona futárdíj megfizetésére ítélte.

943

Sz. Sz. 1919.

Közoktatásügyi Népbiztosság

Budapest

A Színészek Országos Szakszervezetének Intézőbizottsága folyó hó 23-án tartott ülésén művészeti szaktanácsot alakított, melynek tagjai a következők:

Bálint Lajos	Pethes Imre	Ódry Árpád
T. Halmy Margit	Somlay Arthur	Gábor József
Csontos Gyula	Rátkai Márton	Fenyvessy Emil
Hegedűs Gyula	Szentgyörgyi István	Decséry Gyula
Márkus László	Kernec István	Hevesi Sándor
Szilágyi Vilmos	Doktor János	Vajda László
Medek Anna	Csathó Kálmán	Törzs Jenő

Amikor ezen intézmény felállítását – melynek tagjait függetlenül minden politikai vonatkozástól, melyet szocialista szakszervezetünk vezetősége magának tart fenn, tisztán művészi szempontok figyelembevételével választottuk meg – tudomására adjuk, kérjük, hogy a jövőben minden, a színművészettel kapcsolatos ügy elintézésénél e művészeti szaktanács véleményét meghallgatni szíveskedjenek, amely minden esetben a legnagyobb készséggel áll Népbiztos Elvtárs³⁰⁸ segítségére.

Elvtársi üdvözléssel

Lugosi Béla³⁰⁹

szakszervezeti titkár

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-10-90700 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Törvényiratok, Művészeti és közművelődési ügyek

59.

„MIÉRT NINCS ING BUDAPESTEN?”

VICCEK A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKÁBÓL

Budapest, 1919. április 27.

³⁰⁸ Kunfi Zsigmond (1879–1929): 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja volt, a Károlyi- és Berinkey-kormányban több miniszteri posztot is betöltött. 1919 júniusáig közoktatásügyi népbiztos. A Tanácsok Országos Gyűlése után kivált a Kormányzótanácsból, majd a Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába emigrált.

³⁰⁹ Lugosi Béla (1882–1956): színész, a Tanácsköztársaság idején a Színészek Országos Szakszervezetének főtitkára. A Tanácsköztársaság bukása után előbb Bécsben és Berlinben, 1921-től Amerikában élt. Pályafutásának csúcsa volt, amikor 1931-ben eljátszotta Drakula szerepét.

Már régen le akartam diktálni a bolsevik diktatúra népbiztos-tréfákat.

Az a gúnyolódó, nagy kamasz Pest március 23-ától, körülbelül április hó 1-ig, mint-ha kissé megdermedt volna. A legörültebb szomorúságok és katasztrófák napjaiban is a leggroteszkebb, legjobb pesti viccek születtek meg. A diktatúra kikiáltása után sokáig csend, tréfátlanság volt, a pesti gaminok³¹⁰ nem jelentkeztek. Azután jöttek ismét a pesti viccek. Sok elkerül hozzám is. Számomra különösen Magyar Lajos³¹¹ – aki társasági ember – gyűjti. A legsikerültebbek közé tartozik, mert jellemzi a diktatúra harci frontjának helyzetét ez:

– Miért ment Linder³¹² a frontra?

– Mert nem akar katonát látni!

– Miért nincs ing Budapesten?

– Mert „lenínség” van.

– Miért nincsenek lógósok a villamoson?

– Mert mind elment népbiztosnak és most autón járnak.

– Hány elem van a kommunizmusban?

– Kettő! – Elem-elem!

– Hány elem van a burzsoáziában?

– Fél! – Fél-elem!

– Mért megy most nagyon rosszul a fogorvosoknak?

– Mert senki sem meri kinyitni a száját!

A pesti zsidókról mesélik, hogy az órájukat szokták kivenni és nézik, hogy meddig tart még a proletáralom. Egy ilyen zsidónak mondta valaki, hogy támassza meg a karját, amíg az óráját nézi, mert Oroszországban a hitsorsosok már másfél év óta nézik az óráját!

³¹⁰ suhanc, csibész

³¹¹ Magyar Lajos (1891–1940): író, újságíró. 1918-ban a Magyar Nemzeti Tanács tagja. 1919-ben a Szellemi Termékek Országos Tanácsa sajtóbizottságának vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után tíz év börtönbüntetésre ítélték, 1922-ben a szovjet-magyar hadifogolycseré-egyezménnyel Szovjet-Oroszországba került.

³¹² Linder Béla (1876–1962): honvédtüzér törzskari ezredesként három évet szolgált az első világháborúban. 1918. november 1-től november 9-ig a Károlyi-kormány hadügyminisztere. November 2-án hadügyminiszteri bemutatkozó, a miniszteri eskütételét követően tartott beszédében tette elhíresült „nem akarok többé katonát látni” kijelentését. December 6-ig tárca nélküli miniszterként a kormány tagja maradt. A Tanácsköztársaság idején diplomáciai feladatokat látott el. Megítéléséhez lásd Hornyák Árpád: „Nem akarok több katonát látni!”: Linder Béla – Egy politikai kalandor portréja. *Rubicon*, 2005/9. 28–31.

- Miért van Garbai³¹³ benn a népbiztosok tanácsában?
- Hogy legyen valaki, aki az aktát szombaton is alá tudja írni.³¹⁴

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–IV–tétel nélküli iratok–604–5–2 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Törvények iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

60.

„[...] NEVEZETT CSAPAT A KIVÉGZÉS UTÁN MEGINDULT, HOGY KISKUNFÉLEGYHÁZÁN IS RABLÁST ÉS FOSZTOGATÁST RENDEZZEN.”
TÁJÉKOZTATÓ A HADSEREG FŐPARANCSNOKÁNAK A HELYI KIVÉGZÉSEK
ÜGYÉBEN LEFOLYTATOTT VIZSGÁLATRÓL³¹⁵

Kiskunfélegyháza, 1919. április 30.

Titkos

Böhm Vilmos³¹⁶ népbiztos
hadsereg főparancsnok elvtárs
Budapest

Népbiztos elvtárs távirati parancsára jelentem, hogy a Kiskunfélegyházán átvonuló terrorista század által agyonlővetett Náway Tamás,³¹⁷ Dr. Galambos és Dr. Dosa Ferenc ügyében a vizsgálatot lefolytattam. Nevezetteket Makóról a terrorista század³¹⁸ hozta magával, amelynek parancsnoka Szabó nevezetű vörös terror katona (sic!) volt, főparancsnokuk Cserny,³¹⁹ volt tengerész. A csapattal együtt ment Anocskay teljhatalmú politikai megbízott³²⁰ is, akinek tudomása van az esetről. Ezeket azonban kihallgatni nem tudtuk, a kivégzést illetőleg másnap csak a legnagyobb akadályokkal lehetett ebben az

³¹³ Garbai Sándor (1879–1947): szociáldemokrata politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

³¹⁴ Arra utal, hogy a népbiztosok többsége zsidó származású volt.

³¹⁵ A dokumentumot közölte Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 450–451.

³¹⁶ Böhm Vilmos (1880–1949): szociáldemokrata politikus, a Berinkei-kormány hadügyminisztere, szociális, majd hadügyi népbiztos. A Tiszántúli Vörös Hadsereg, majd a Vörös Hadsereg főparancsnoka, 1919 júliusában bécsi követ.

³¹⁷ A vádirat szerint Náway Lajos (1870–1919), volt képviselőházi elnököt, fiát (valójában unokabátyját), Náway Iván földbirtokost és a szentesi Dr. Kiss Béla, városi főjegyzőt gyilkolták meg.

³¹⁸ Ehhez lásd Halmágyi Pál (szerk.): *A makói terroristák pere (a Náway-per), 1919–1921*. A Makói Múzeum Füzetek 96. Makó, 2001.

³¹⁹ Cserny József (1892–1919): bőripari munkás, haditengerész, a Cserny-csoport néven ismert, öntörvényű forradalmárokból álló terrorkülönítmény vezetője. Csoportját 1919 májusában lefegyverték. 1919 decemberében hét rendbeli gyilkosságért és egy rendbeli orgazdaságért halálra ítélték és kivégezték.

³²⁰ Tóth Béla (1888–?, álnéven Anocskai András, Bán József): mészáros, majd szabó, a Cserny József vezette terrorista csapat tagja, 1919. április 25-től Landler Jenő belügyi népbiztos megbízólevele

ügyben nyomozni, miután senki vallani nem mert. A vasutasokat állandóan kézben tartott revolverrel fenyegették, csakis szigorú parancs kiadása után adták le vallomásaikat. A szemtanúk jelentései szerint nevezett csapat a kivégzés után megindult, hogy Kiskunfélegyházán is rablást és fosztogatást rendezzen. Eddig tett jelentés alapján Hoffer József kiskunfélegyházi lakosnál megjelent három tengerész sapkás terrorista és fegyverrel a kezükben kényszerítették nevezettnek ágyban fekvő beteg nejét az ágy elhagyására, szintúgy beteg leányát, ki akkor csecsemőjét szoptatta, ugyanezen módon kényszerítették az ágy elhagyására. Fegyverkutató címén elrabolták nevezettnek férjének és élelmezési tárában talált élelmiszereket, mindezt egy „H. I.” jelzésű zsákban vitték el. A vasutas elvtársak úgy intézkedtek, hogy ezen terrorcsapat vonata a legrövidebb időn belül Kiskunfélegyházáról tovább induljon, miáltal egy további fosztogatás és esetleges vérontás elháríthatott. Az itteni szervezett munkásság, illetve a szakcsoportok óriási izgalomban tárgyalták ezen esetet, és ha el nem indulnak azonnal, lefegyverezték volna őket. Az itteni vallomások szerint úgy Makóról, mint Hódmezővásárhelyről a munkásság maga kergette el őket. A halottakat, akiket felöltözve egy 50 cm mély gödörbe ásták el, kiásattuk és koporsóba helyezve a kivégzés helyén eltemettük. A kivégzés a legbarbárabb módon történt. Széles körű nyomozást azonban még most sem áll módomban megejteni, miután még ma is egy makói rohamszázad név alatt 148 főből álló csoport Kiskunfélegyházán tartózkodik. E csoportnak parancsnoka, Anocskay hadügyi (sic!) teljhatalmú megbízott a terrorcsapattal együtt érkezett, állig fel vannak fegyverezve, géppuskákkal ellátva, a lakosságot állandó rettegésben tartják és lehetetlen követelésekkel állanak elő. Ki és mi célból rendelte ide őket, nem tudjuk, írásbeli utasításuk nincsenek, vagy nem akarják előmutatni. Kérem a Népbiztos Elvtárs sürgős intézkedését ezen rohamszázad eltávolítására vonatkozólag,³²¹ nehogy itt bajokat okozzon azon a címen, hogy ők azért terroristák. És egyúttal kérjük szigorú parancsban ezeket a megbízásokat precezírozni³²² és a hasonló esetek elkerülése végett bizonyos meghatalmazásokat, utasításokat, parancsokat megadni. A nyomozást illetőleg kérek további részletes parancsot.

Iványi Sándor³²³

Az irat jelzete: MNL BKML XVI–4–1919–54 Kiskunfélegyháza város kormányzótanácsi megbízottjának (kormányzóbiztosának) iratai

³²¹ birtokában teljhatalmú belügyi politikai megbízott. 1921-ben 15 évi fogházra és 10 év hivatalvesztésre ítélték.

³²² 1919. április végén Böhm Vilmos parancsot adott minden „politikai terrorcsapat vagy más elnevezés alatt működő külön csapat” feloszlításáról.

³²³ precízíroz: pontosít, szabatosan meghatároz.

Iványi Sándor: 1919. február végétől a néptanács mellé kirendelt kormánybiztos, kiskunfélegyházi járási politikai megbízott, a kiskunfélegyházi munkástanács elnöke.

61.

„[...] A MOSTANI EMBERI GONOSZSÁG ELLEN A VALLÁSHOZ
MENEKÜLJÜNK.”

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG LEIRATA A SZEKSZÁRDI DIREKTÓRIUMNAK
A HELYI LELKÉSZEK MAGATARTÁSÁRÓL

Budapest, 1919. május 2.

[D]irektóriumnak³²⁴

[Ért]esültünk, hogy a pinche[e]lyi r. k. templomban április [...] -én az ottani lelkész a gyermekeket az áldozás alkalmával a vallás mellett való rendületlen kitartásra buzdította. Hangsúlyozta, hogy veszélyes időkben élünk és a mostani emberi gonoszság ellen a valláshoz meneküljünk. Kérjük az ő szigorú figyelését és szükség esetén azonnali letartóztatását.

A tolna-némedi református lelkész, Ruzsa Sándor egy ottani elvtársunk figyelmeztetése dacára sem hirdette ki a közoktatásügyi népbiztos ismert rendeletét³²⁵ azzal az indoklással, hogy az felesleges, minthogy az egész papság úgyszólván csatlakozott a proletárdiktatúrához. Kérünk ebben az ügyben is sürgős intézkedést.

Az ottani állomásfőnök, Hirling Géza már régen keresztényszocialista agitátor, s bizonyára csak az alkalmat lesi, hogy a tanácskormány ellen valamit tehessen. Kérjük őt is állandóan figyelteni és szükség esetén azonnal letartóztatni.

A kesző-hidegkuti evangélikus lelkész, Perl János ismételtén kifejezést adott annak a nézetének, hogy az ő községében a kommunizmusnak igen kevés híve van és nem is engedi ezeket a tanokat elterjedni. Kérjük annál szigorúbb figyelését és szükség esetén azonnali letartóztatását, mert, mint értesülünk, a község lakossága teljesen az ő hatása alatt áll.³²⁶

Korvin Ottó³²⁷

³²⁴ A szövegbeli hiányok a dokumentum sérülésével magyarázhatóak.

³²⁵ Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos 1919. április 17-én kiadta *A vallás szabad gyakorlásáról* szóló rendeletét, melyet kötelesek voltak a papok húsvét vasárnapján és a rá következő két vasárnapon kihirdetni és szelleméhez hű magyarázattal kísélni.

³²⁶ A járási tanácsot utasították a rendelkezés végrehajtásáról.

³²⁷ Korvin Ottó (1894–1919): tisztviselő. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Belügyi Népbiztosság politikai osztályának vezetője. A Tanácsok Országos Gyűlésén a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagjává választották. A Tanácsköztársaság bukása után Budapesten maradt, hogy az illegális KMP megszervezésén dolgozzon, azonban nem sokkal később elfogták. 1919 decemberében halálra ítélték és kivégezték.

Az irat jelzete: MNL TML XVI-II-2403-919 Tolna megye Direktóriumának iratai

62.

„ÁRTATLAN GYERMEKEKET LELŐNI BARBÁRSÁG. NE RENDEZZÜNK
VÉRFÜRDŐT. AKI TUDJA, MIT CSINÁL ÉS MÉGIS ROSSZAT, AZT LELŐJÜK.”
RÉSZLET A SOPRONI FÖLDMUNKÁS-, KATONA- ÉS MUNKÁSTANÁCS
ÜLÉSÉNEK JEGYZŐKÖNYVÉBŐL

Sopron, 1919. május 4.

Jegyzőkönyv

[...]

Entzbruder:³²⁸ Végtelenül szomorú, hogy a névsor olvasásából kitűnt, hogy a tagok nincsenek határozatképes számban jelen. Vagy permanenciában³²⁹ maradunk, vagy nem. Ha nem, úgy menjünk széjjel és jöjjenek az antantcsapatok. Csak a katonaság éberségén múlt, hogy nem történt Sopronban³³⁰ a legrosszabb. Az ellenforradalmárok jól előkészítették a talajt. Hír volt, hogy az antantcsapatok reggel 8 órára itt lesznek. Ugyanannak nézünk itt is elébe, mint annak idején Oroszországban.³³¹ Ha nem lehet másként, késsel és bottal védjük meg magunkat. Határozzunk efelől. Az általános mozgósítás el van rendelve. Most az a kérdés, miként hajtjuk azt végre. Direktívákat még Budapestről erre vonatkozóan nem kapott. A proletárok tömörüljenek a város zászlója alatt, mint Budapesten. A munkásság tudatára ébredt annak, hogyha eltér a kommunizmus eszméjétől, elvesztett mindent. Szolnokot visszafoglaltuk.³³² A románokat sikerült visszanyomni. Német-Ausztria³³³ felől nincs veszedelem. Ő saját maga vizsgálta meg a helyzetet. Német-Ausztria nem képes arra, hogy megtámadjon bennünket. A cseh fronton mozgolódás észlelhető. Nem Komáromnál, de nem is Győrnél, hanem Vácnál és Pozsonynál fognak támadásba menni, hogy a 4 vasútvonalat hatalmukba

³²⁸ Entzbruder Dezső (1894–1919): tanító, vármegyei katonai biztos. Az „*alpokalji Szamuely*” Bors László vádbiztossal együtt diktátori hatalmat gyakorolt, számos ellenforradalmi szervezkedést vert le és torolt meg. A feldbachi tisztí különítmény tagjai agyonlőtték.

³²⁹ készenlét, állandóság, folytonosság

³³⁰ A kommün soproni eseményeivel, többek között az ellenforradalmi megmozdulásokkal kapcsolatban lásd *Forradalmak sodrában. A Tanácsköztársaság Sopronban és Sopron vármegyéjében a kortársak szemével (1920–1921)*. A forráskiadványt összeállította, bevezette és jegyezte: Dominkovits Péter – Németh Ildikó. MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron, 2014.

³³¹ Entzbruder Dezső orosz hadifogolyként lépett be a bolsevik pártba.

³³² A város 1919. május 3-i visszafoglalását a Szamuely Tibor vezette rögtönítélő törvényszék megjelenése követte.

³³³ Az önmagát a Német Köztársaság alkotórészének tekintő Deutschösterreich a nyugati hatalmak tiltakozásának hatására a saint-germaini békeszerződés aláírása után, 1919 októberében nevét Osztrák Köztársaságra változtatta.

kerítsék a korridor³³⁴ miatt. Sopron vármegye tehát a legexponáltabb helyen van. Kétszeresen veszélyes helyzetben vagyunk tehát. Jugoszláviának nincs ágyúja, nincs ott harcászás. A franciák és jugoszlávok között egyenetlenség van. De nem akar megnyugtani, a helyzet halálosan komoly. Rajtunk áll, hogy megvédjük magunkat. Visszavertük a román frontot, mert csapataik nem szervezett munkásokból állnak. Előbbi kudarcaink oka, hogy nálunk sem a szervezett munkások harcoltak, hanem a munkanélküli segély miatt léptek be a hadseregbe. Ezekkel nem lehet harcolni. Tudni kell azt, hogy most arról van szó, hogy a szocializmus évszázados munkáját megvédjük. A burzsoá nem lesz kíméletes. Láttuk mindenhol. Ezerszer inkább elpusztulni a lövészárokban, mint a csőcselék és burzsoá rohogása közben akasszanak fel bennünket. Most mutassuk meg, ki az igazi szocialista. Fegyverekben hiány van, de nem fontos a felszerelés. Nagy hátrány ez, de nem olyan, hogy a harcot ne lehessen folytatni. Románok egy csűrhe volt. Az ellentámadó csapatok megfutamtították. Kun Béla telefonon bemondta, hogy a románokat feltartóztattuk. Megszállás esetén a legrószabb esetben a románok a Tisza-vonalig jönnek. Német-Ausztria megszállja nyugati határunkat, a bolsevizmus terjedését megakadályozza. Megszállás tehát nem lesz. Fel kell készülnünk azonban a koncentrált támadás eshetőségére is. Ez az, ami felett határozni kellene. Meg fogjuk-e tenni kötelességünket. Ha nem segít a munkásság, akkor az a katonaság, mely inkább elpusztul, az a kevés támogatás nélkül megy ki. Nem tűrjük, hogy még egyszer rabbi-lincset kössenek kezünkre. Nem hajlongunk az antant előtt. Ezt meg kell érteni mindenkinek. Minden proletár teljesítse kötelességét, rend és fegyelem legyen mindenhol. Enélkül végünk van. Kérdezi, hajlandók-e fölvenni az élet-halál harcot.

[...]

Knapp:³³⁵ Sohase híve az anarchiának. Le kell szögezni, mit lehet és mit szabad tenni. Nem lehet arra (sic!), hogy annyi időn át sújtottak bennünket. Négy osztályra bontja fel az embereket. Szervezett munkások, öntudatlanul szervezett munkások, kik csatlósai a szervezetteknek, kapitalisták és a szerencsétlen proletárok, kik a kapitalisták szolgálatában állnak. Március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát, azóta nagy harcokat vívtak. Nem lehet folytonosan rombolni, mert nem lehet építeni. Ő munkásokhoz, az öntudatos munkásokhoz akar pár szót intézni. Akarjuk-e a proletárdiktatúrát, vagy nem. Ha igen, miért nem döngöttek a kapukat. Nem lehet statáriumot hirdetni és a burzsoát ugyanakkor szolgálatba állítani. A mozgalom nem fekszik azon az alapon, melyen kellene. A szakszervezetekben hozzá nem értő emberekre bízta a vezetést. Felizgatják a vidéket. A régi pártvezetők nem bírják már a nagy munkát. A katonai helyzet nem lehet elszomorító, mert mégiscsak küzdő proletár; nyugalom van, azok tartanak nyu-

³³⁴ Csehszlovák elképzelés Magyarország elszigetelésére, a német-magyar együttműködés megakadályozására és a nyugati határvidék szláv államok közötti felosztására 1919 februárja és 1921 október között.

³³⁵ Knapp Gábor (1881–1919): a soproni munkástanács, a direktórium, a városi és megyei intézőbizottság szociáldemokrata tagja, Sopron város teljhatalmú politikai biztosa. Tiszti különítményesek agyonlőtték.

galmat, kiktől félünk. De nem kell félni, mert csak egy kis meghalás jöhet, de jön majd a föltámadás. Az eszme: az egyenlőség és testvériség feltámad. Mondja ki a tanács, hogy ha megbízhatatlan elemek vannak a hadseregben, azokat ki kell küszöbölni és a fegyvereket átadni a munkásságnak. Nem osztja Schlezingernek³³⁶ a burzsoákra mondott véleményét.³³⁷ Ártatlan gyermekeket lelőni barbárság. Ne rendezzünk vérfürdőt. Aki tudja, mit csinál és mégis rosszat, azt lelőjük. Nem nagyhangú frázis kell, de cselekvés terére kell lépni.

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-1-nem iktatott iratok Sopron Város és Vármegye Munkás-, Katona- és Földművestanácsának iratai

63.

„NEM ÉS EZERSZER NEM!”

AZ ORSOLYITA ZÁRDA TANÍTÓAPÁCÁINAK VÁLASZA
A DIREKTÓRIUM NYILATKOZATTÉTELI FELSZÓLÍTÁSÁRA

Győr, 1919. május 6.

Győr város és vármegye direktóriumának
Győr

A direktórium által küldött nyilatkozat aláírásának ideje elmúlt, a győri orsolyita zárdá tehát megküldi a választ! Nyilatkoznia kellett az orsolyita zárdá tanító tagjainak, vajon megtagadják-e szerzetesnői mivoltukat, lábbal tiporják-e sz.³³⁸ fogadalmait, hogy így egy időre biztosítva legyen kenyerük, biztosítva legyen az, hogy tovább taníthassanak. Olyant követel tehát ez a nyilatkozat tőlünk, ami lelkiismeretünkkel, szerzetesi fogadalmainkkal homlokegyenest ellenkezik.

Lelkiismeretünk ugyanis azt mondja nekünk, hogy ez a nyilatkozat nem más, mint üldözése egyházunknak, kath. vallásunknak támadása. Márpedig hálátlan lenne az a gyermek, aki édesanyját cserbenhagyja, s nem áll melléje akkor, mikor édesanyját támadják és fenyegetik. Hálátlan gyermekei volnánk mi is kath. egyházunknak, ha most a nehéz időben a nyilatkozat aláírásával cserbenhagynánk, s ideiglenes anyagi előnyökért neki hátat fordítanánk.

De bennünket nemcsak egyházunknak szeretete tart vissza ezen nyilatkozat aláírásától, hanem szerzetesi fogadalmaink is. Amiként nem jellemes ember az, aki szavát nem tartja meg, úgy jellem nélküliek – minden, csak parányi becsülettel is bíró ember előtt is megvetésre méltók – volnánk, ha fogadalmainkat megszegnők, s kijelentenők, hogy nem akarunk többé apácák lenni.

³³⁶ Schlesinger Gusztáv: Kellner Sándor politikai megbízott munkatársa.

³³⁷ Azt javasolta, hogy szükség esetén a „burzsoát is vigyék ki a frontra”, és amennyiben megadja magát, vagy cserbenhagyja a proletariátust, a túsul fogva tartott családját lőjék le.

³³⁸ szerzetesi

Becsületünket pedig tönkre tenni nem akarjuk. Közel 200 éve annak, hogy az orsolyiták Győrött letelepedtek.³³⁹ S ezen hosszú idő alatt ezer és ezer leánykát neveltek, tanítottak ismeretekre, műveltségre, jellemre és becsületességre. S most mi kövessük el a becsülettel homlokegyenest ellenkező cselekedetet?

Nem és ezerszer nem! Tudjuk, hogy mindazon szülők, édesapák és édesanyák, akiknek gyermekei iskoláinkba jártak, s akiknek legtöbbje proletárszülő, igazat adnak nekünk s ők biztatnak kitartásra és mellettünk állnak, s a szülőknek ez a ragaszkodása ad nekünk, bátorságot és kötelességünké teszi, hogy iskolánkból csak erőszak által engedjük magunkat eltávolíttatni.

Iskoláinkat elvehetik tőlünk, ki is kergethetnek bennünket zárdáinkból, de érezzük s meg vagyunk győződve, hogy eljön az az idő, amikor ismét felderül a mi napunk! S akkor majd emelt fővel s lelki megnyugvással térhetünk ismét vissza iskoláinkba, mert nem esett csorba a győri orsolyita zárdá becsületén, nem ejtettünk foltot szerzetesi fogadalmunkon, hanem, mint a kath. egyház hű gyermekei és szerzetesnői osztoztunk egyházunknak szomorúságában és osztozni fogunk annak örömeiben is.³⁴⁰

A győri orsolyita zárdá összes tagjainak nevében

Lukács M. Margit
Sz. Orsolya rendfőnöknő

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-4-1068-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa direktóriumának iratai

64.

„GYURI, SIGRAY ÉS SZMRECSÁNYI EGY NAP TÖMLÖCBEN ÜLTEK.”
IFJABB GRÓF ANDRÁSSY GYULA LEVELE FELESÉGÉHEZ,
ZICHY ELEONÓRÁHOZ
Bécs, 1919. május 6. után

Wien, Zichy Tivadar³⁴¹ lakása

³³⁹ A győri orsolyita zárdát 1726-ban alapították.

³⁴⁰ A különböző formákban minden bizonnyal megvalósult zaklatáson (vagyonil eltérő követelése, hitoktatás akadályozása) túl nem lett következménye az aláírás megtagadásának. 1950. június 18-án hurcolták el az orsolyita nővéreket a zárdából. A rendház 1993-ban került újra az orsolyiták tulajdonába.

³⁴¹ Gróf Zichy Tivadar (1847–1927): diplomata, 1887–1894 között Párizsban volt követségi tanácsos, majd 1894–1896 között stuttgarti, 1896–1905 között müncheni követként szolgált. 1905-ben azzal a szándékkal kérte nyugdíjazását, hogy Magyarországon politizáljon. Hosszú külszolgálatból hazatérve a dualizmus nemzeti irányú továbbfejlesztését hirdette. Ehhez lásd Somogyi Éva: Magyar diplomaták a közös külügyminisztériumban. *Századok*, 2004/3. 601–672.

Angyalom!

Einemné által akartam első nap írni, de ő a levelet visszaküldte, mert félt a határ-vizsgálattól.

Itt teljes a fejtelenség. Az antant akaratát itt nem ismerik jobban, mint Svájcban. A Sigray-féle akció felsült.³⁴² Cunninghame³⁴³ szorította őket az utazásra, mielőtt készek lettek volna. Azt mondta, hogy ha pár nap alatt nem alakítanak magyar talajon magyar kormányt, a jelenlegit fog kelleni a béketárgyalásra meghívni.³⁴⁴

Erre a tervbe vett 2000 helyett 30 indult meg. A veres gárda kémek és áruló által értesült.

Szerencsére, mielőtt átjutottak volna a mieink a határon, az osztrákok befogták őket. Gyuri, Sigray és Szmrecsányi³⁴⁵ egy nap tömlöcben ültek.

A bankgassei pénz³⁴⁶ a kezünkben, de azt hiszem, azt is elfecsérelük – haszon nélkül.

A legújabb esemény, hogy Szegeden francia védelem alatt szerveződik a magyar hadsereg és Károlyi Gyula³⁴⁷ lesz az ottani miniszterelnök.

Innét az idevaló magyar bizottság képviselőjeként Teleki Pál megy Szegedre.

Az idevalók közül Károlyi Tivadar³⁴⁸ pályázik a miniszterelnökségre. Nagyon bízik abban, hogy az antant őt akarja.

Miután beadta kibontakozási gondolatát, Segré,³⁴⁹ az olasz generális úgy mutatta be, hogy „Magyarország jövő miniszterelnöke”. Azóta csupa remény.

Furcsa ambíció. Értem, hogy valaki vállalja a felelősséget, ha nem tehet mást, de érthetetlen, hogy örüljön és intrigáljon³⁵⁰ azért, hogy nevéhez kapcsolódjék a legrosszabb béke, amelyet Magyarország valaha kötött.

A budapesti helyzetről azt hallani, hogy az elkeseredés általános. A munkásság zöme is ellenforradalmár. Mindenki éhezik. Pénz van bőven, de éppen túl bőven, úgyhogy nincs értéke. Csak a szovjet által nyomtatott 200 és 25 koronás jegyek kaphatók: ezeket

³⁴² A bécsi magyar követség kirablása után 1919. május 6-ára Pallavicini György, Szmrecsányi György és Sigray Antal újabb akciót készített elő. A tervük az volt, hogy megkísérik a behatolást magyar területre, a királyhidai és ligetfalui határőroket maguk mellé állítva Sopron felé haladnak és közben felláztatják a Tanácsköztársasággal egyet nem értő lakosságot. Sopronból kiindulva pedig az egész Dunántúlt ellenőrzésük alá vonják.

³⁴³ Sir Thomas Cunninghame (1877–1945): ezredes, a bécsi angol misszió vezetője.

³⁴⁴ A párizsi békekonferencia küldött is meghívólevelet a tanácskormányoknak, de azt a bécsi antant misszió nem továbbította Budapestre.

³⁴⁵ Pallavicini György, Sigray Antal, Szmrecsányi György: az ABC legitimista csoportjának tagjai. A csoport mögött ifj. Andrássy Gyula állt.

³⁴⁶ Az ABC Pallavicini-Szmrecsányi csoportja katonatisztekkel együtt elhatározta és véghez is vitte a bécsi magyar követség kirablását, ahová a tanácskormány április végén 150–160 millió korona értékű készpénzt küldött.

³⁴⁷ Károlyi Gyula (1871–1947): 1919. május 5-én Aradon ellenforradalmi kormányt alakított, melynek székhelyét május 29-én Szegedre helyezték át. Tisztségéről július 12-én lemondott.

³⁴⁸ Valójában Batthyány Tivadar volt az, aki szintén pályázott Károlyi Gyula mellett a szegedi miniszterelnökségre. De csupán az olaszok, elsősorban Roberto Segré támogatta.

³⁴⁹ Roberto Segré: tábornok, a bécsi olasz fegyverszüneti bizottság vezetője.

³⁵⁰ intrikál, áskálódik

pedig senki sem fogadja el, mert attól fél, hogy azokat más kormány nem fogja honorálni. Sok ellenforradalmi kísérlet történt, de sikertelenül.

Senkinek sincs fegyvere, szegény Návay Lajost³⁵¹ agyonlőtték. Mint foglyot szállították Makóról Budapestre, útközben meggyilkolták. Vele együtt még egy Návayt öltek meg, de nem tudom, melyiket.³⁵²

Ilonáról³⁵³ semmi hír több hét óta. A Balaton mellett bujkál. Zenkéről³⁵⁴ valamelyik ápolónő mondja, hogy a lakásán van és biztonságban érzi magát. Márháékról semmit sem tudni. Berkeszre mentek Hadik Jánossal.³⁵⁵ Emilről sem tudni semmit. Molnárt bezárták pár napra. Állítólag Cájának³⁵⁶ valamely levele hozta Rothkugelt és Molnárákat bajba. A Ritter még mindig ül.

A foglyokat többnyire kínozzák. Darányit³⁵⁷ éjjel fellármázták és azt mondták neki, hogy hívassa a papot, mert reggel meglövik. Pedig eszük ágában sem volt bántani. Másokat kivitettek – háttal állítják a katonák felé –, és azután a levegőbe lőnek, hogy megrémítsék. [...] itt jól vagyok. Keveset megyek ki. Csak ha elkerülhetetlen. Az Imperiálból³⁵⁸ hozzák az ételt. Nagyon gondolnak.

Csütörtökön szándékozom indulni. Itt semmit sem használhatok.

Sokszor csókollak és nagyon szeretlek,

Duci³⁵⁹

Az irat jelzete: MNL OL P 4–426 *Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai, Andrassy család iratai*

³⁵¹ Návay Lajos (1870–1919): 1901-től Csanád megye alispánja, 1905-től országgyűlési képviselő, 1906-ban az országgyűlés egyik alelnökévé választották. Az első világháború kitörése után a kormány megbízásából a közlélemezési ügyeket intézte Csanád megyében. 1918. október 29-én a kinevezett, de hivatalba nem lépő Hadik-kormány belügyminiszterének jelölték. 1919. április 29-én gyilkolták meg a kiskunfélegyházi pályaudvaron.

³⁵² 1919. április 23-án Makón a túlzott rekvirálások miatt elégedetlen lakosok meggyilkolták Vásárhelyi Kálmán politikai megbízottat. A felelősök felkutatására Budapestről érkező Vörös Őrség különítményesei Makón és környékén túszedésbe kezdtek. Útközben Földeákról elhurcolták Návay Lajost és unokabátyját, Návay Ivánt. Április 29-én Kiskunfélegyházán, a vasútállomáson gyilkolták meg őket Kiss Béla, szentesi főjegyzővel együtt.

³⁵³ Andrassy Ilona: Zichy Eleonóra előző házasságából született lánya, főápolónő volt az I. világháborúban. Első férje Esterházy Pál honvédtiszt volt, megözvegyülése után ment hozzá Cziráky József főispán-kormánybiztoshoz.

³⁵⁴ Almásy Györgyné Zichy Zenke (1865–1924): grófné, a Mária Jozefinum, a gyógyíthatatlan nyomorék gyerekek menedékházának létesítésére alakult egyesület ötletadója.

³⁵⁵ Hadik János (1863–1933): 1918. október 29-én József főherceg megbízta a kormányalakítással, de a polgári demokratikus forradalom győzelme után már Károlyi Mihályt nevezték ki miniszterelnöknek.

³⁵⁶ Andrassy Klára (Kájá) (1898–1941): Zichy Eleonóra előző házasságából született lánya, hercegné, újságíró. Odescalchi Károly herceghez ment feleségül.

³⁵⁷ Darányi Ignác agrárpolitikust, korábbi földművelésügyi minisztert is letartóztatták a Tanácsköztársaság alatt.

³⁵⁸ A bécsi Hotel Imperial.

³⁵⁹ Családi körben ezzel a névvel illették ifj. Andrassy Gyulát.

65.

„CSEKÉLYSÉGEM A TÚSZ EGYIK KELLÉKÉVEL SEM RENDELKEZIK.”
A HELYI TANÍTÓ KÉRELME TÚSZSÁG ALÓLI FELMENTÉSRE

Bakóca, 1919. május 7.

501/dir. 1919 szám

magyar belügyi népbiztoshoz

Budapest

Magyar Belügyi Népbiztos!

A Baranya vármegye direktóriumának 253/1919 sz. munkástanácsunkhoz érkezett értesítése szerint, rendeletére községünkben túsul jelöltettem ki.³⁶⁰

Hát kérem, ezzel a kijelöléssel rossz és célszerűtlen vásárt csinált. Egészen rossz vásárt.

A tús, ha az egész vidék forradalomellenes eseteiért felelős, kell, hogy 2 kelléssel: vagyonnal és népszerűséggel bírjon.³⁶¹ A vagyon az illető túszt tartja vissza az ellenforradalmi mozgalomtól, mert rizikóra nem megy; a népszerűsége pedig a vidék népét, hogy őt, az ő emberét veszélybe ne döntse.

Csekélységem a tús egyik kellékével sem rendelkezik. Vagyonnal nem, mert egész életemben vagyontalan proletár tanító voltam; népszerűséggel pedig az elmúlt háborús rekvirálások óta, melyeket rám kényszerítettek, éppen nem bírok, úgyhogy emiatt a népgyűlölete reám veszedelmessé is vált.

De talán nem is keresték bennem ezen kellékeket, hanem tús lettem talán valamely alattomos vád és rágalom alapján vagy gyanúsítás folytán. Ez ellen természetesen nem védekezhetem. Annyit azonban kijelentek, hogy ellenforradalmárnak senki a világon nem mondhat. Hiszen a fent említett népszerűtlenségem miatt akarva sem szíthatnék ellenforradalmat. De meg ezt egy oly idős (51 éves) magyar művelt tanítóról, aki szegény sorban élt és ezért is megérti a szociális elveket, feltenni, vagy azt, hogy hazája ellenségeivel paktál, avagy kémkedik, igazán nevetséges.

Mi tehát az oka annak, hogy a belügyi népbiztos engem, ki vagyontalan munkás vagyok és népszerűséggel a burzsoázia által rám erőltetett utálatos rekvirálás miatt nem bírok, túsznak jelölt ki?

Ez ellen minden igazság alapján határozottan tiltakozom. És miért nem tűzte ki a belügyi népbiztos a határidőt, ameddig a túszság félelmes terhét viselnem kell. Hisz

³⁶⁰ A tanácskormány eszköztárához tartozott a preventív célú túszedés a helyi polgárok, elsősorban az elit és a véleményformálók köréből. A túsul ejtett mintegy 500 fő döntő többsége május végén kiszabadult. Ehhez lásd Bödök Gergely: Vörös és fehér. Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon, 1919–1921. *Kommentár*, 2011/3. 15–31.

³⁶¹ Az első világháborúban elterjedt túsgyűjtést a budapesti munkástanács ülésén határozták el. Országosan mintegy 1500 ember lett a túsgyűjtő akciók áldozata. A letartóztatandók listáját az Országos és Nemzeti Kaszinó névjegyzékéből és a lakásjegyzékből állították össze.

még az ellenségeknél is határát jelölik ennek, miként a szerbek Pécs³⁶² öcsémet is egy hónapra jelölték túsznak, és akkor saját nemzetem kormányzója ad infinitum³⁶³ bizonytalanságban hagy?

Ha bűnöm van, amiért jónak látták ezen túszsággal megszüntetni polgári szabadságomat, tessék felelőségre vonni, hogy védelmezhessem ártatlanságomat, ha pedig bűnös nem vagyok, miért vesztettem el szabadságomat, amellyel a többi polgártársam is bír?

Ha községünkől okvetlen kell tús, nálamnál sokkal alkalmasabb egyént is nevezhetnek ki.

Túszság alóli felmentését kéri és várja

Ifjú Ruzsinszky József³⁶⁴
igazgató tanító

Az irat jelzete: MNL BaML XVI-1-1919-501 Baranya Megye Direktóriumának (Sásdi Direktórium) iratai

66.

„HA JÓT TENNI ÉS MÁSOK SZENVEDÉSEIT [...] ENYHÍTENI BŰN [...]”.
AZ Irgalmas Nővérek VÁLASZA A DIREKTÓRIUM NYILATKOZATTÉTELI
FELSZÓLÍTÁSÁRA
Győrsziget, 1919. május 8.

A paulai sz. Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek³⁶⁵ győrszigeti társháza³⁶⁶
91/1919. szám

Győr vármegye direktóriuma
közművelődési szakosztálya intézőbizottsága
Győr

³⁶² A bácskai és baranyai területek 1921. augusztus végéig tartó szerb megszállását a Baja-Pécs-Barcs vonalig az 1918. november 13-i belgrádi katonai konvenció írta elő. Ehhez lásd Hornyák Árpád: A szerb megszállás Baranyában, 1918–1921. *História*, 2010/9–10. 49–54.

³⁶³ vég nélkül, a végtelenségig

³⁶⁴ ifj. Ruzsinszky József (1868–?): tokaji születésű, a pécsi püspöki tanítóképzőben végzett, 1900-tól Bakócán tanító. 1918 őszén az egyházmegyétől való függetlenedés mellett állt ki. Emellett községi képviselőtestületi tag és a gödrei esperesi kerület világi elnöke.

³⁶⁵ A Páli Szent Vincéről elnevezett Szatmári Irgalmas Nővérek szerzetesrendjét Hám János szatmári püspök alapította 1842-ben. A magyarországi rendtartomány mai központja Esztergomban van.

³⁶⁶ A szegények gondozása mellett óvodát és leányiskolát is működtettek Győrszigeten az 1948-as államosításig. Épületeikben (egykor Engels tér, ma Simor János püspök tere) volt 1944-ben a gettó központja.

A nyilatkozatot, mely egyházi mivoltunk megtagadását kívánja tőlünk, és melynek aláírásához kötötte a Tanácsköztársaság megélhetésünket is, mellékelve küldjük vissza. Mindaddig, míg a rend tagjai vagyunk, alá nem írhatjuk lelkiismeretünk nyugalmának elvesztése nélkül.

Több mint 50 éven át³⁶⁷ gyógyították az irgalmas nővérek Győrsziget s a város betegeit kórházukban. 50 év óta nevelik és tanítják Győrsziget leánynemzedékét a maguk építette iskolákban, mely sem az autonómiához, sem az egyházközséghez nem tartozik, amelyet majdnem tisztán a tanítónők személyi jövedelméből tartanak fenn. Nem a gazdagok, intelligensek tanítói voltak az irgalmas nővérek, hanem a szegény gyári munkások gyermekeit oktatták lelkük és testük egész erejének odaadásával. A háború kitörésekor első sorban siettünk a hadbavonultak családjai terhének könnyítésére és 4 és fél éven át díjtalanul gondoztuk és ételmeztük állandóan a gyermekeket a napközi otthonban.

Nem dicsekvésből soroltuk fel ezeket, csak figyelmeztetésül. Ha jót tenni, mások szenvedéseit és nyomorát enyhíteni bűn: akkor igazán méltán foszt meg a Tanácsköztársaság bennünket a nyilatkozathoz fűzött utasítás erejénél fogva otthonunktól és kenyérunktől.

Vagyunk kiváló tisztelettel:

Irgalmas nővérek

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-3-978-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa Direktóriumának iratai

67.

„ERZSÉBETFALVA VÁROSNAK [...] HATÁROZATÁT [...] TUDOMÁSUL VETTEM.”
A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG JÓVÁHAGYJA ERZSÉBETFALVA NEVÉNEK
LENINVÁROSRA VALÓ VÁLTOZTATÁSÁT³⁶⁸
Budapest, 1919. május 9.

A Magyar Tanácsköztársaság Belügyi Népbiztossága
4408/1919 eln.

Erzsébetfalva³⁶⁹ város intézőbizottságának

Erzsébetfalva

³⁶⁷ A zárdát és a kórházat Simor János győri püspök alapította 1862-ben.

³⁶⁸ A dokumentumot közli Gábor Sándorné – Hajdu Tibor – Szabó Gizella: *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*. Hatodik kötet. A Magyar Tanácsköztársaság, 1919. március 21–1919. augusztus 1. Első rész. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959. 451.

³⁶⁹ A település 1924-től a Pesterzsébet, 1932-től a Pestszenterzsébet nevet viselte. 1950-ben csatolták Budapesthez. Ma Budapest XX. kerülete.

Erzsébetfalva városnak folyó évi május hó 1-én megtartott népgyűlésen egyhangúlag hozott azt a határozatát, mellyel kimondotta, hogy eddigi elnevezése helyett a város nevét "Leninváros"-ra változtatja, jóváhagyólag tudomásul vettem.³⁷⁰

Ezen elhatározásomat az arra illetékes tényezőkkel egyidejűleg közöltem.³⁷¹

a népbiztos megbízásából:
Földes³⁷²

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-2636 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

68.

„SZÍVÜK SZERETETE VIRÁGÁBÓL FONTUNK KOSZORÚT
A FŐPÁSZTORUNKNAK [...]”.

AZ EGYHÁZKÖZSÉG A PLÉBÁNOS MEGERŐSÍTÉSÉT KÉRI

Marcali, 1919. május 9.

Marcali egyházközség a veszprémi püspöktől táviratban Simon József káplán megerősítését kéri a helyi plébánosi tisztségben³⁷³

Rumi István plébános múlt hó 25. óta Marcaliból szó nélkül ismeretlen helyre eltávozott, azóta ide vissza se tért, lemondását, dacára annak, hogy a tiztagú hitközségi küldöttség a püspök úr³⁷⁴ megbízása folytán a helyettese által felszólíttatta, nem adta be, vádiratot előkészítettem. Felkérem püspök urat a nép izzó hangulatára [tekintettel], a káplánt a plébánia ideiglenes vezetésével bízva meg, annyiival is inkább, mivel ezt püspök úr az eléje járult küldöttségnek megígérte, illetve oly nemű kijelentést tett, hogy azt a káplánnal megbeszélni fogja. Ha püspök úr továbbra is rideg álláspontra helyezkedne, szembe[n]állna a Kormányzótanács által a népnek adta (sic!) jogával, mely körülményt táviratilag kénytelen lennék bejelenteni a Kormányzótanácsnak.

³⁷⁰ Az eseményt a város intézőbizottsága széles körű propagandával kívánta emlékeztetessé tenni, 1919. május 13-án az Országos Propaganda Bizottságtól 500 Lenin-plakátot igényeltek.

³⁷¹ 1919. május 9-én Garbai Sándorral, a Forradalmi Kormányzótanács elnökével tudomásulvétel végett közölték.

³⁷² Dr. Földes István: tiszti ügyész, kormánybiztos-helyettes, a belügyi népbiztos Pest megyei megbízottja, a Pest vármegyei direktórium első elnöke.

³⁷³ Az irat a Veszprémi Püspöki Levéltárból másolat formájában került a Somogy megyei levéltári gyűjteménybe.

³⁷⁴ Rott Nándor (1869-1939): római katolikus pap, 1917-től veszprémi püspök.

Simon József³⁷⁵ káplán a püspök úr előtt való megjelenése után Szenyérbe eltávozott és csak tegnap tért vissza, amikor a népszerűtet³⁷⁶ és ragaszkodásának megnyilvánulása után kocsin visszahozta, hogy a plébánia működjék. Szívük szeretete virágából fontunk koszorút főpásztorunknak és kérjük, hogy őt állásában erősítse meg, ha ezt nem tenné, egyházszakadás állhatna be, melyért a felelősség nem a káplánt, nem a népet, aki minden ténykedésével csak a hit és a szeretet és a béke mellett foglal állást, a püspök urat terhelné. Három napon belül kérem határozott értesítést.

Kiváló tisztelettel:
Stocker Lajos³⁷⁷ postafőnök, egyházközség elnöke

Az irat jelzete: MNL SML XV-44-21 Dr. Andrássy Antal főlevéltáros³⁷⁸ gyűjteménye, Somogy 1918/19-ben

69.

„[...] ELVTÁRSUNK FELVILÁGOSÍTÓ SZAVAI UTÁN NEKI FÜGÉT MUTATOTT.”
DIREKTÓRIUMI TAGOK A KATOLIKUS ISKOLÁBAN

Esztergom, 1919. május 10.

forradalmi törvényszék
Esztergom

Folyó hó 9-én Szokob János³⁷⁹ elvtársunk, Esztergom város és megye munkás- és katonatanácsa végrehajtó bizottságának tagja Tiefenthal Gyula³⁸⁰ városi főmérnök elvtárral együtt hivatalos kiküldetésben a szentgyörgymezői kat. iskolában járt. Itt hivatalos küldetéséből kifolyólag beszédbe elegyedett Matt Gyula szentgyörgymezei tanítóval, aki kétségbe vonta a városi direktóriumnak azt a jogát, hogy a szentgyörgymezei katolikus iskola felett rendelkezési joga van, mivel az a katolikus egyházé és nem a forradalmi tanácsé, s Szokob elvtársunk felvilágosító szavai után neki fügét mutatott.

³⁷⁵ Simon József (1892-1919): római katolikus pap, szót emelt a háború ellen, már a kommün előtt népuralmat hirdetett, majd részt vett a szövetkezetesítésben. Szenyérből, szülei mellől hurcolták el és gyilkolták meg Prónay Pál emberei.

³⁷⁶ A népszerűtlen Rumi plébános távozása után Simon húsvéti prédikációjával győzte meg a híveket. Rott püspök Simont szilenciumra ítélte és kihallgatásra rendelte. Végül 1919. június 29-én a marcaliak plébánosuknak hívták meg.

³⁷⁷ Stocker Lajos (1874-1944): 1916 és 1920 között Marcali postahivatalának vezetője.

³⁷⁸ Andrássy Antal (1934-1990): Somogy helytörténetének, többek között 1848/49 és 1919 helyi eseményeinek, illetve a somogyi zsidóság történetének és Noszlopy Gáspár életének ismert kutatója, 1977-től a Somogy Megyei Levéltár főlevéltárosa, 1988-tól az intézmény igazgatója.

³⁷⁹ Szokob János (1889-1947): kőműves, az esztergomi szociáldemokraták elnöke, a néptanács tagja, majd az egyesült párt és a helyi direktórium elnöke.

³⁸⁰ Tiefenthal Gyula (1869-1924): Esztergom főmérnöke, a Tanácsköztársaság idején a városi mérnöki hivatal vezetője.

Amikor pedig elvtársunk felhívta őt, hogy a komoly időkhöz méltó, komoly magaviseletet tanúsítson, mert elvtársunk „ha hatszázhat évig él is, akkor sem éri el a műveltségi fokot, amit ő,” s azzal kibélelte elvtársunkat, hogy „a kultúrától oly távol áll, hogy hivatalát sem tudja betölteni”. Majd kicsinylő mozdulattal „ilyen kicsi”-nek s „ilyen pepitá”-nak³⁸¹ nevezte.

Esztergom város és megye direktórium a Szokob János elvtársunknak a direktórium ülésén elhangzott panaszát magáévá teszi. Megbotránkozással hallotta, hogy éppen olyan személy részéről érte elvtársunkat kicsinylő sértés, akinek műveltsége miatt tiszta fogalmának kell lennie arról a kényes és súlyos helyzetről, amelyet elvtársunk, mivel egy forradalmi alakulás exponense,³⁸² elfoglal. Tisztában kell lennie azzal, hogy minden sértés és kicsinylés, mely a direktóriumot, annak egy tagját éri; a direktórium tekintélyét csorbítja, erejét és hatalmát gyengíti, s így az egész forradalmi rendet, a forradalmi alakulás biztonságát sérti.

A direktórium valamennyi tagja mint a maga személyes ügyét fogja fel a Szokob elvtársunkon ejtett sérelmet, s a maga egyéni biztonságának biztosítása végett, hogy nehéz és kimerítő, s különösen a jelenlegi időkből hála fejében mártírsággal biztató exponáló állásunkban meggondolatlan támadásoknak ne legyünk kitéve, de meg a direktórium s az egész forradalmi alakulás tekintélyének megóvás végett elhatároztuk, hogy megteszszük a megtorló lépéseket s az ügyet a forradalmi törvényszék elé terjesztjük.

Elvárjuk, hogy a forradalmi törvényszék³⁸³ az ügyben olyan ítéletet hoz, amely egyrészt a megsértett elvtársnak s direktóriumnak teljes elégtételt szolgáltasson,³⁸⁴ másrésztől biztosítani fogja azt, hogy a jövőben senki ne merje léha kicsinyléssel sérteni azokat, akik a közérdek szolgálatába állították munkájukat, egzisztenciájukat és életüket.

Esztergom város és megye direktórium

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-I-1919-1354 Esztergom Vármegye és Város Direktórium, I. (elnöki) osztály iratai

70.

„[...] VAJON [...] SZÁMÍTHATOK-E TOVÁBBI ALKALMAZÁSRA [...]”.

A VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRI HIVATAL LEVELE

A KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSHOZ

Balassagyarmat, 1919. május 11.

³⁸¹ Pepita de Ortega spanyol táncosnő után, aki apró, sötét és világos kockákból álló mintájú kendőben lépett fel Pesten.

³⁸² képviselője

³⁸³ A törvényszék elnöke Győri János, szentgyörgyemezei parasztember, a vádbiztos április végétől Katona Sándor, helyi ügyvéd volt. A helyi eseményekhez lásd Katona Csaba: *Esztergom az 1918–19-es forradalmak idején*. Helischer József Városi Könyvtár, Digitális Könyvtár.

³⁸⁴ A végrehajtó bizottság 1919. május 14-én azzal a megkereséssel fordult a helyi forradalmi törvényszékhez, hogy a feljelentést küldjék vissza és a tárgyalás kitűzését mellőzzék.

Nógrád megye levéltári hivatala³⁸⁵
87/1919. lt.sz.

Közüoktatásügyi Népbiztos Elvtárs!³⁸⁶

Hivatkozva a 26. K. N. számú rendeletre,³⁸⁷ mellyel a vármegyei levéltáraknak ügyei a Közüoktatásügyi Népbiztosság ügykörébe átvétettek és figyelemmel arra, hogy Nógrád vármegye intézőbizottságának folyó év április 18-án kelt 3563/1919. sz. rendelete szerint a vármegye volt tisztviselői (tehát alulírott főlevéltáros is) egyelőre rendelkezési állományba kerülnek és közülük a vármegyei munkástanács fogja kijelölni azokat, akiket a Tanácsközüoktatásügyi szolgálatába átvessz, kérem a Népbiztos Elvtárs utasítását, mi fog Nógrád vármegye levéltárával, annak személyzetével történni, ki fogja azokat kijelölni, akiket a Tanácsközüoktatásügyi szolgálatába átvessz.

Nem mulasztom el annak kiemelését, hogy családomra való tekintettel tájékozva lenni óhajtanék afelől, vajon mint vármegyei levéltári alkalmazott számíthatok-e további alkalmazásra, miután az itteni lakásítség miatt eddig nem állott még módomban Wienben (Német-Ausztria) levő bútoraimat ideszállíttatni, most pedig sorsom bizonytalansága miatt még kevésbé tehetem azt, de másrészt a kettős ház-lakás fenntartásból reám háruló tetemes anyagi terhek komoly aggodalomra adnak okot.

Áthatva attól a nemes szellemtől, melynek megvalósítása intéző köreinket vezérli, és amely egész a proletár kishivatalnok támogatását, istápolását írta zászlájára, kérem a Népbiztos Elvtársat, hogy engem ezen egzisztenciális kérdésben mielőbb tájékoztatni³⁸⁸ szíveskedjék.

volt vármegyei főlevéltáros³⁸⁹

Az irat jelzete: MNL NML XVI-1919-1095 Nógrád vármegye Intézőbizottságának, illetve Direktóriumának iratai

³⁸⁵ A vármegyei levéltári hivatal Balassagyarmaton az alispáni hivatal egyik szakhivatalaként működött. A volt járási székhely 1918 után lett a vármegye központja. Radics (Cseh) Vendel hivatalosan 1919. március 15-től volt szolgálatban Balassagyarmaton.

³⁸⁶ Az irat keletkezésékor Kunfi Zsigmond, Lukács György, Szabados Sándor és Szamuely Tibor töltötte be a népbiztosi posztot.

³⁸⁷ A rendelet a *Tanácsközüoktatásügyi* 1919. május 8-i, 37. számában jelent meg. Az Országos Levéltár, egyes volt minisztériumok által őrzött, továbbá a vármegyei, városi, egyházi és családi levéltárak ügyei a Közüoktatásügyi Népbiztosság ügykörébe kerültek át, az alkalmazottak illetményeiket továbbra is a régi helyről kapták. A rendeletet a főlevéltáros pro domóként rávezette az ügyiratra.

³⁸⁸ A Közüoktatásügyi Népbiztosság 33. K. N. sz. rendelete Országos Levéltárügyi Tanácsot állított fel a levéltárügyi megbízott (Niklai Péter) és az Országos Levéltár vezetőjének (Csánki Dezső) ideiglenes irányításával.

³⁸⁹ A fogalmazványon szereplő „*Elvtársi üdvözléssel*” kitételt a főlevéltáros áthúzta.

71.

„MÁJUS ELSEJÉRE ÉJJEL 12 ÓRAKOR MEGSZÓLALTAK AZ ÁGYÚK ÉS TARTOTT
REGGEL 7-IG MEGSZAKÍTÁS NÉLKÜL.”
MAGÁNLEVÉL KOMÁROM LÖVETÉSÉRŐL

Komárom, 1919. május 11.

Kedves Annuskám és Gyurkám!

Talán sikerülni fog a levél-átcsempészés. Igazán úgy bánt, hogy nem adhatok hírt felőlünk, de mióta ez a kis céció volt,³⁹⁰ azóta nagyon megszigorították a hídon³⁹¹ való átkelést. Hát bizony nem gondoltam, hogy még fogok írni, mert amilyen harc volt, hát már lemondunk mindenről.

Május elsejére éjjel 12 órakor megszólaltak az ágyúk és tartott reggel 7-ig megszakítás nélkül. Majd megsüketültünk, előre felöltöztünk, de aztán később visszabújtunk ágyacsánkba, csak 3 órakor egy golyó a Harcási puskaporosba³⁹² tévedt és ez olyan lánggal égett, mintha az egész város lángban lett volna, akkor már nem volt nyugtunk. Végre elérkezett a reggel, akkor megszűnt a zaj, s mindenki azon volt, hogy kimenjen a városba, de a cseh járőrök nem engedték, még csak az ablakon sem kinézni. A városban nem tett nagy kárt a golyózápor: a Szt. András templomot 8, a gimnáziumot 6, a Szabó Kálmán házát 3 telitalálat érte. Még van egy-két magánház, amelyikbe golyó ment, például a Szorád Lajos bácsi házának egy sarkát vitte el, a mellette levőjét meg ajtóstul-ablakostul kivitte. Nálunk nem törött még egy ablak sem ki, ellenben a Toncsi házában, a Mariskáén kívül, mind.

Másnap még jobban féltünk, pláne, mikor négy ágyút helyeztek a Kossuth téren, hát akkor, aki nem fért be a pincékbe, az [mennyre félhetett]. Minket különösen nagyon sokat háborgattak, mert azt állították, hogy nálunk van elrejtve egy gépfegyver. Négy ízben túrták fel a házunkat a pincétől a padlásig. Képzeltétek a félelmet. Csak én voltam itthon, meg a Józsi, mikor bejöttek azok az igazi barbárok. Anyuska, Juliska meg a többiek elszöktek ide-oda, hogy egy kis friss hírt halljanak, s mikor bejöttek, rám szögezi egy бүдös tót a puskáját, s mondja előbb tótul, aztán németül, hogy „hol a massingewer”.³⁹³ Én előre megijedek, de aztán nevetve azt mondom, hogy „nem értem”. Erre 25 főből álló csapat három részre oszlik, az egyik megy a lakásba, a másik kertbe, a harmadik padlásra és dobálnak ki mindent, mikor a mama ládáját megfogták, már akkor reszkettem, mint a kocsonya, de nem bántottak. (Szép tőlük.) Ezalatt szegény Józsi futott ide-oda, s mikor felment a padlásra, egy (бүдös) tót (ezt nem kell elolvasni)

³⁹⁰ 1919. május 1-jén a komáromi, győri és tatabányai munkások támadást indítottak a csehszlovák csapatok ellen Komárom visszafoglalására, mely a támadók lemészárlásával végződött.

³⁹¹ a komáromi Erzsébet híd

³⁹² Harcsás: szlovákul Harčáś, a szlovákiai Komárom egyik településrésze. Itt állt egy nagy löszerraktár.

a kezéből akarta kivenni a mamám remekbe öntött ¼ kg-os szappanjait. Órá szintén ráfogta a puskát és hála isten csak 14 darabot vitt el. Aztán jött az este, előkészülődöttünk úgy, hogy ha kell, a pincébe megyünk le, de nem kellett. 11 órakor elnyomott a buzgóság másnap 9 óráig. Akkorra már a papa meg a Pali megjárta a szigetet.³⁹⁴ Borzasztó volt, amit ott láttak. Tudjátok, mind a győri és tatai munkások voltak. Katona nem volt közöttük egy sem. Elfogyott minden muníciójuk is, és a vörösök cserbenhagyták őket. Sem nem jöttek segíteni, sem löszert nem küldtek, így kénytelenek voltak magukat megadni, de azok irgalmatlanul mind legyilkolták. Nagyon jól dolgoztak ők szegények, már ájtjöttek egész a grandig.³⁹⁵ Akkor a csehek kaptak négyezer embert, és azok odáig mentek a szigetig és bekerítették őket. És még akkor is rohamra akartak menni, 130 ember 4000 ellen és látják, hogy nem boldogulnak, hát megadják magukat, de mind legyilkolták, először meglőtték, aztán mindenféle elképzelhető módon kínozták és a bentlakókat meg kirabolták. A csehek csak 23 közös és 4 tisztet temettek el itt, a többi elvitték. Csehországban három vagonba voltak fölrakva és rá volt írva, hogy krumpli. Szokás szerint a vasutasok meg akarják nézni, hát mind halott. Állítólag 700 veszett el belőlük.³⁹⁶ Most már írok egy keveset magunkról is: mióta csend van, elég jól vagyunk. Most már egy kicsit jobban megy az üzlet és mióta palánták vannak, Pali nagyon szorgalmas, most van egy kisebb inas és Juliska egy kicsivel többet van itt benn. Mit szólsz hozzá Pannikám, még nem sütöttem kenyeret és május 3-ig ½ 8-kor keltem fel, stb.³⁹⁷

Marikátok

Címzett:
Fekete György
Budapest
Műegyetem

Az irat jelzete: MNL OL K 148–1920–36–453–9131 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Végyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

³⁹³ Maschinengewehr: német kifejezés, géppuska

³⁹⁴ A csehszlovák csapatok elzárták a visszavonulási útvonalakat, a magyar csapatok az Erzsébet-szigetre szorultak vissza.

³⁹⁵ Minden bizonnyal a város központjában található Grand Kávéházra gondol.

³⁹⁶ 120 magyar áldozatot találtak meg a sziget elfoglalásakor, de a kutatások az áldozatok számát ennél többre becsülik. A komáromi történetekhez korabeli források alapján lásd Mácza Mihály – Számadó Emese: *Komárom 1919. évi eseményei*. Komárom-Eszergom Megyei Múzeumok Közleményei 15 (2009) 129–146.

Továbbá Bese László: Az 1919-es komáromi csata emlékezetének változásai. Hajdú Anikó (szerk.): *Multietnikus világok Közép-Európában, 1867–1944*. Szlovákiai Magyar Fialok Tudományos és Kulturális Társulása, 2016. 131–145.

³⁹⁷ A szöveg gépelt átiratban maradt fenn.

72.

„[...] A VÁRMEGYEI DIREKTÓRIUM ÜDVÖSNEK LÁTNÁ EZEN LETARTÓZTATÁSTÓL ELÁLLNI [...]”.
TÜNTETÉS A VALLÁSOKTATÁS VISSZAÁLLÍTÁSÁÉRT
Szombathely, 1919. május 12.

Belügyi Népbiztosság
Budapest

Folyó hó 3-án de. 11 óra tájban egy körülbelül 100–150³⁹⁸ főből álló tömeg vonult fel az itteni vármegyeháza elé előadni azon kérelmüket, hogy az iskolákban a vallásoktatás állíttassék helyre, és hogy az itteni szerzetesek kolostoraikban továbbra is meghagyassanak.

Midőn ezen felvonulásról a direktórium tudomást szerzett, azonnal felvonultatta a Vörös Őrséget, a tömegből pedig 6 egyént felhívatott, akik a tömeg fent említett kívánságát tolmácsolták. Ezek után a direktórium ezen 6 egyént letartóztatta, a tömeget pedig a Vörös Őrség segítségével széjjeloszlatta.

Ugyanazon nap délután ezen őrizetbe vett 6 egyént a direktórium szabadlábra helyezte, mégpedig azért, mert ők tulajdonképpen értelmi szerzők nem voltak, őket a direktórium csak a tömeg kívánságának tolmácsolása céljából hívatta maga elé.

De szabadon bocsájtotta őket a direktórium politikai okokból is. Ugyanis ezen vármegye erősen klerikális érzelmű, éppen azért nem akar vallási mártírokat csinálni, és ezáltal esetleg nagyobb bajokat okozni.

Bár az elkövetett cselekmény miatt ezen 6 egyén letartóztatását és Budapestre való szállítását a Vörös Őrség budapesti politikai nyomozó osztálya³⁹⁹ elrendelte, de tekintettel arra a nehéz politikai helyzetre, amely Szombathelyen van,⁴⁰⁰ a vármegyei direktórium üdvösnek látná ezen letartóztatástól elállni, mivel esetleg beláthatatlan politikai következményekkel járna.

Egyrészt a központ megnyugtatóására, úgy ezen ügyben megtartandó nyomozás eszközésére, valamint más egyéb felmerülhető esetek megvizsgálása céljából kérjük a Budapestről kiküldött két nyomozónak, Juhász Jenőnek és Bercsényi Iván (sic!) továbbiakig ezen direktóriumnál meghagyni.⁴⁰¹

³⁹⁸ A központ megnyugtatóására a résztvevők létszámát is lefaragták 200–250-ről 100–150-re.

³⁹⁹ Ennek működéséhez lásd Rotter József (e. a.): *A proletárhatalom védelmében*. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, Budapest, 1969.

⁴⁰⁰ Ehhez lásd Kiss Mária: Szombathely város tanácsának intézőbizottsága a Tanácsköztársaság idején. *Levéltári Szemle* 19. (1969) 1. 144–151. Továbbá Rácz János (szerk.): *A Tanácsköztársaság Vas megyében*. MSZMP Vas Megyei Bizottsága, Vas Megyei Tanács, a Szakszervezetek Vas Megyei Tanácsa, Szombathely, 1979.

⁴⁰¹ A helyi vádbiztos dr. Heimler Ernő (1879–1944), szociáldemokrata ügyvéd, az 1930-as években megyei törvényhatósági képviselő. Életéhez lásd Szántóné Balázs Edit: *A Heimler család*. <https://www.or-zse.hu/resp/balazsedit-heimlercsalad-mtud2004.htm> (Letöltés: 2019. január 15.)

aláírás nélkül⁴⁰²

Az irat jelzete: MNL VaML XVI-1-A-1919-9-D Vasvármegye Direktóriumának iratai, Elnöki iratok

73.

„[...] A BÁBJÁTÉK NEM EGYÉB, MINT A LAIKUSABB KÖZÖNSÉG KIZSÁKMÁNYOLÁSÁRA IRÁNYULÓ TILTOTT SZERENCSEJÁTÉK [...]”.
A VÖRÖS ŐRSÉG ORSZÁGOS FŐPARANCSNOKSÁGÁNAK ELŐTERJESZTÉSE
A LENGŐTEKÉRE KIADOTT ENGEDÉLY VISSZAVONÁSÁRÓL
Budapest, 1919. május 13.

Belügyi Népbiztos!

A hangversenyek, mutatványok, stb. engedélyezése tárgyában kiadott 64573/901. V. e. számú B. M. rendelet 8. §-ának 1. pontja⁴⁰³ értelmében a báb, (hordozható) tekebáb a tiltott szerencsejátékok közé soroztatott. Ezen említett bábjáték az 1904. évi 111492/904. számú pénzügyminiszeri rendelettel⁴⁰⁴ kivétellett a tiltott szerencsejátékok sorából és ezen az alapon az elmúlt év folyamán a főkapitányság a népligeti játéktéren egyik mutatványos részére ki is adott ilyen játékokra engedélyt, dacára annak, hogy az e fajta engedélyek kiadásánál mindig legnagyobb óvatossággal járt el. Az engedély megadása után több ízben panasz merült fel a közönség részéről az iránt, hogy a bábjáték nem egyéb, mint a laikusabb közönség kizsákmányolására irányuló tiltott szerencsejáték, mert a vállalat vezetője értékesebb tárgynak felmutatásával, illetve nyereménytárgynak nyeresbe való helyezésével kelti fel a közönség játékszenvedélyét, tudatában annak, hogy a nyeresi esélyek az általa előírt játékszabály betartásával annyira kedvezőtlenek a játékosra nézve, hogy abból úgy szólva semmi ellenértéket sem kell a játékosnak kiszolgáltatnia.

A játék maga tulajdonképpen abból áll, hogy egyik lapon felállított egy darab bábót kell a játékosnak póznára erősített zsinóron függő golyóval hátulról eltalálnia oly

⁴⁰² A szombathelyi direktórium ideiglenes vezetője Hencz Kálmán volt. A választások után Takács Ferenc, Redly Antal és dr. Heimler Ernő lettek állandó intézőbizottsági, azaz direktórium tagok.

⁴⁰³ A rendelet hivatkozott paragrafusa értelmében: „Nem adható engedély általában olyan játék üzésére, melynél a vállalkozó pénz, vagy tárgynyeresemény kilitásba helyezésével kelti fel a közönség játékszenvedélyét. Különösen, mint a szegényebb sorsú tudatlan nép kizsákmányolására irányuló szerencsejátékok tilosak: 1. báb (hordozható) tekebáb [...]”.

⁴⁰⁴ „A hangversenyek, mutatványok stb. engedélyezése iránt kiadott belügyminiszeri körrendelet módosítása tárgyában” címet viselő rendelet szerint „az úgynevezett báb-akasztófa játék lényege abban áll, hogy a talapzaton álló bábót, az akasztófáról zsinóron lógó golyóval kell leütni. A játék oly módon üzetik, hogy a golyót eleresztve, illetőleg vele célozván, annak hátulról kell a bábót találni. Ezek szerint ezen játéknak sikeres eredménye, nem a véletlentől, hanem a játszó fél ügyességétől és gyakorlottságától függ, miért is azt a m. kir. belügyminiszter úr egyetértésemmel a tiltott szerencsejátékok sorából kivonta.”

módon, hogy a kézből kibocsátott golyónak legalább 2 milliméternyire kell a báb mellett elhaladni és a kilengés után a báb hátulról közepén eltalálni. Ez természetesen csak nagyon ritka esetben történhetik meg, vagy egyáltalán meg sem történhetik, mert magától értetődik, hogy az elbocsátott golyó a kilengési kört megtéve, a bábnak ellenkező oldalán visszajövet már nagyobb eltávolodást fog mutatni, mint aminő a kiindulási oldalon volt. Így megtörténhetik az az eset, hogy egy nyereménytárgynak az értéke sokat számítva 50–60 korona, és a játékos erre a tárgyra játszva 5–600 koronát is eldobál anélkül, hogy a báb csak egyszer is megközelítően el tudná találni, és ha véletlenségből meg is történne, hogy a kilengett golyó helyes irányba haladva a báb szabályosan fogja találni, úgy a mutatványos, ki állandóan a függőlegesen álló póznához támaszkodva áll, egy észrevétlen nyomással úgy meg tudja akadályozni a golyó helyes irányát, hogy a játékos bámulatára az éppen ellenkező irányba fog visszatérni.

Tisztelettel kérem Népbiztos Elvtársat, hogy a fent körülírt bábjátékot a hivatkozott pénzügyminiszteri rendelet hatályai kívül helyezésével újból a tiltott szerencsejátékok közé soroltatni és annak érvényét az egész országra szóló hatállyal kimondani szíveskedjék.⁴⁰⁵

Hautz Ernő
osztályvezető

Az irat jelzete: MNL OL K 148–603–1–408 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

74.

„JÓL ESETT EGYHÁZI MESTERÜNK SZÁJÁBÓL HALLANI A TÖBB ÉVEZREDES
ÓTESTAMENTUM ÉS A HALADÓ SZOCIALIZMUS MAGASZTOS TANAINAK
PÁRHUZAMBA HELYEZÉSÉT.”

KÉRELEM ZSIDÓ ISKOLÁS GYEREKEKNEK A SZOMBATI ÍRÁS ALÓLI
FELMENTÉSE TÁRGYÁBAN

Gyömöre, 1919. május 14.

Győr városi és vármegyei direktórium!

Alulírott, gyömörei lakosok,⁴⁰⁶ úgyis mint a zsidó hitvallás követői csak napokkal ezelőtt hallgattuk végig a lelkiismereti szabadságot biztosító tanácskormányi rendelet

⁴⁰⁵ 1919. június 2-án a Belügyi Népbiztosság a tekebábjátékot a tiltott szerencsejátékok közé sorolta és a Vörös Őrség budapesti kerületi parancsnokságát felhatalmazta arra, hogy ezeket az engedélyeket bevonja.

⁴⁰⁶ A hitközség az ortodox irányzathoz tartozott.

templomi kihirdetése alkalmával⁴⁰⁷ hozzáfűzött épületes kommentárokat. Jól esett egyházi mesterünk szájából hallani a több évezredes Ótestamentum és a haladó szocializmus magasztos tanainak párhuzamba helyezését.

Csak napokkal ezelőtt véstük a magasztos tanokat szívünkbe és – látván Győr város és megye művelődési osztályának a gyömörei állami elemi iskola igazgató tanítójához intézett, másolatban ide csatolt leiratát⁴⁰⁸ – vérzik a szívünk a lelkiismereti szabadságnak talán jóindulatúan laikus, de mindenesetre megfoghatatlanul könnyed kezelésén.

Ezen végtére ártatlan, de hozzáértés nélkül megszerkesztett leirat nem mond kevesebbet, minthogy: matuzsálem ahasvér,⁴⁰⁹ hiteddel szakítanod kell! Igen. Mert minden izraelita vallású gyermek tudja, hogy ha a szombati munkanapot megszegi, mintha válásával szakított volna. A zsidó hitvallás ezen legsarkalatosabb hittételét a legtisztább szocializmusból meríti. Mert aki szombaton dolgozik, az nem ismeri el a zsidó hitvallásban kifejezett azon legszentebb szociális tantételt, hogy az embernek és állatnak egyaránt a hét egy napján, az ő szombat napján pihennie kell. Ezt hirdetjük, ezt a zsidó vasárnapi munkaszünetet évezredek óta. Ezt hirdettük már akkor, midőn még szellemi vakságban állt a világ. És íme, az ősi szocializmus alapigéjét minden kormányrendelet nélkül hatályon kívül helyezik.

A vallásoktatást az iskolában mi, ortodox zsidók sohasem kívántuk. Nem tartottuk üdvösnek, pláne nem célravezetőnek. De görcsösen ragaszkodtunk ahhoz, hogy gyermekeinket se kényszerítsék szombati napon az iskolában való írásra.⁴¹⁰ Gyermekeinknek az iskolában ezen szombati passzivitása hogyan hasonlítható össze más vallású gyermekek teljes vasárnapi tanszünetével! Amikor valóban minden megszorítás nélkül vallásának élhet! De legyen szabad ezen nézetünknek kifejezést adnunk, hogyha az írástól való tartózkodás egyházi jellegű magatartásnak minősül, épp ily szofizmussal⁴¹¹ azt is fel lehetne tenni, hogy midőn az izraelita vallású gyermek disznóhús helyett rituálisan elkészített lúdhúst uzsonnázik az iskolában – ami pedig már némi aktivitás –, szintúgy egyházi jellegű aktivitásnak minősíttessék.

Meggyőződésünk, hogy Győr város és megye oktatásügyi osztályának másolatban mellékelt intézkedésében csupán téves világlátásba helyezett rendeletmagyarázatról van

⁴⁰⁷ Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos 1919. április 17-én kiadta *A vallás szabad gyakorlásáról* szóló rendeletét, melyet kötelesek voltak a papok húsvét vasárnapján és a rá következő két vasárnapon kihirdetni és szelleméhez hű magyarázattal kísérni.

⁴⁰⁸ Halász János, győri művelődésügyi megbízott arról tájékoztatta a gyömörei állami elemi iskola igazgatóját, hogy a vallásoktatást az iskolákból az egyházak hatáskörébe utalták és minden egyházi tevékenység tilos az iskolákban, s mivel az izraelita tanulók írástól való tartózkodása szintén egyházi jellegű magatartás, így ez nem engedhető meg a szombati tanítási napokon.

⁴⁰⁹ Ahasvérus: a hol itt, hol ott felbukkant zsidó alakja festményeken és irodalmi alkotásokban is szerepelt, legendája Jézus Krisztus kínszenvedéséhez kötődik. Az egyik változat szerint Pilátus Jézus sorsán gúnyolódó ajtónállója, a másik szerint a kereszttét vivő Jézust elkergető jeruzsálemi varga, akit Jézus sújtott átokkal, hogy addig bolyongjon, amíg ő vissza nem tér. Valójában a népi fantázia szüleménye. A bolygó zsidó témája a 19. században élte reneszánszát.

⁴¹⁰ Vallásos zsidók számára szombaton tilos dolgozni és olyan munkát végezni, ami erőfeszítéssel jár. Ezek közé tartozik az írás tilalma is.

⁴¹¹ álbölcsességgel, látszólagosan helyes érvel

szó, de semmi esetre olyan ténykedésről, mely tendenciózusan felekezeti életünk ellen irányíthatnák.

Mindazonáltal lelkiismereti szabadságunk sarkkövének szétrombolásáról lévén szó, tisztelettel kérjük:

A Győr megye művelődési osztályának ismertetett intézkedését soron kívül, mint helyt nem állót hatályon kívül helyezni, erről a gyömörei állami elemi iskola igazgatóját végzésileg értesíteni szíveskedjék.

Kiváló tisztelettel:
olvashatatlan aláírások

Az irat jelzete: MNL GyMSMGyL XVI-1-4-1226-1919 Győr megye és város Munkás-, Paraszt- és Katonatanácsa Direktóriumának iratai

75.

„UTÁNA A HIMNUSZT ÉNEKELTÉK ÉS KÖVETELTÉK AZ ÉNEK KÖZBEN,
HOGY A KALAPOT MINDENKI VEGYE LE.”

JELENTÉS A NAGYATÁDI ELLENFORRADALMI MEGMOZDULÁSRÓL

Nagyatád, 1919. május 14.

Vörösőrs zászlóalj-parancsnokság
26/1919

Vörösőrs-ezredparancsnokság

Nagyatád

Tárgya: a nagyatádi polgárság összeütközése vörös katonasággal⁴¹²

Másolat

A gyűlés előzményei⁴¹³ Gottwald⁴¹⁴ elvtárs politikai megbízott bemondása alapján. Vasárnap délelőtt 11 órakor a község házára 150 főből álló kisiparos sorrendben felvonult, amely kb. 400-ra szaporodott a templomnál összegyűlt kiskgazdákból. A tanács-terem megtelve Gottwald politikai megbízott kíváncsiságból odament megtudni az összejövetel célját és felszólította a jelenlévőket, nyilvánítsák ki, miért gyülekeznek.

⁴¹² Az eseményekhez lásd Gellért Tibor: Adalékok a megye belső fegyveres erői történetéhez. A Tanácsköztársaság Somogyban. Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1969. 251–262.

⁴¹³ A gyűlésre a közvetlen okot a Forradalmi Kormányzótanács által 1919. május 3-án kiadott mozgósítási parancs szolgáltatta, mely a proletárság általános mozgósítását rendelte el.

⁴¹⁴ Gottwald Lajos: a nagyatádi szociáldemokraták vezetője, Somogy megyében a Budapest számára feltárandó és biztosítandó élelmiszerek ügyeit irányította.

Steiner Miksa előadta, hogy ők katonai szolgálatot nem akarnak teljesíteni és hivatkozott a Népszava május 3-iki számára,⁴¹⁵ mely szerint ők erre nem is kötelezhetők. Gottwald elvtárs kijelentette, hogy kaposvári tudósítás szerint Tolna-Baranya és Somogy megyére kötelező a katonai összeírás 18–50 évig és kijelentette, hogy ezek, kik katonai szolgálatra össze vannak írva, csak abban az esetben fognak elmenni, ha erre feltétlen szükség lesz. A kiskgazdák kívánták, hogy ezt Gottwald foglalja írásba, és hogy őket katonai szolgálatra semmiképp be nem hívhatják. Gottwald kijelentette, hogy erre meghatalmazása nincs. Kiskgazdák követelték, hogy este 6 órakor népgyűlést hívhassanak össze és „tisztá vizet akarnak a pohárban”. Gottwald kijelentette, hogy este a gyűlést semmiképp meg nem tarthatják és azt Kaposvárnak is jelenteni fogja, miután Kovács Miksa⁴¹⁶ politikai megbízott elvtársat bővebb információ miatt várták már. Megérkezése után részletesen ismertetni fogja az egész helyzetet. A gyűlésen jelenlévők kijelentették, hogy ha muszáj lesz, Nagyatádot meg fogják védeni, de máshová sehová el nem mennek, és ha elmennek, akkor jöjjön mindenki, továbbá követelték, hogy a szombathelyi vasutasok ittlevő századát azonnal küldjék el, mivel Nagyatádon erre szükség nincs és a rendért ők felelősek lesznek. Gottwald hosszabb beszédet tartott hozzájuk és a hangulat annyira megnyugodott, de kérték, hogy hétfőn este 7 h-kor gyűlést hívhassanak össze a piactérre. Gottwald kidoboltatta, hogy a gyűlés nem lesz megtartva, és akik katonai szolgálatra jelentkeztek, kedden este 7-kor jelenjenek meg a kaszánya udvarán.

Hétfőn este több kisebb csoport, majd a bodvicaiak⁴¹⁷ egy csoportban, mely kb. 50–60 főből állott, vonult fel és követelték a gyűlés megtartását, azonban mivel Kovács elvtárs később érkezett meg Kaposvárról, Zóka⁴¹⁸ elvtárs, a munkástanács tagja kérte őket, hogy távozzanak haza, további intézkedést holnap, kedden, azaz 13-án meg fogják kapni. A gyűlésen résztvevők együttesen kijelentették, hogy holnap kaszával és kapával fognak felvonulni, bodvicaiak anélkül, hogy Nagyatádról mint a munkástanács központjától intézkedés történt volna, kidoboltatták, hogy kedden este mindenki Nagyatádra jöjjön

⁴¹⁵ A mozgósítási parancs a Népszava 1919. május 3-i számának címlapján jelent meg. A Hadügyi Népbiztosság 1919. május 8-án a hadsereg-főparancsnokságnak, a budapesti és a győri katonai kerületi parancsnokságnak, valamennyi népbiztosságnak és a budapesti városparancsnokságnak kiadott utasítása szerint a mozgósítási parancs csak bizonyos területeken lakó (Budapest valamennyi kerülete, Budafok, Kíspeszt, Pestszentlőrinc, Kossuthfalva, Erzsébetfalva, Soroksár, Csepel, Szigetszentmiklós, Újpest, Rákospalota, Palotaújfalu, Rákosfalva, Mátyásföld és Cinkota) proletároknak bír érvénnyel, az azon kívül lakók a 2669/eln. 6. és 8184/eln. 6. sz. rendeletek alapján veendők be a Vörös Hadsereg kötelékébe.

⁴¹⁶ Kovács Miksa (1878–1938): kárpitos. 1918-ban az MSZDP Somogy megyei titkára, a Tanácsköztársaság idején megyei párttitkár, a városi és megyei munkástanács intézőbizottságának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után átszökött a szerb demarkációs vonalon.

⁴¹⁷ Bodvica: Nagyatád melletti község, Henésszel és Kivadárral együtt 1941-ben Nagyatádhoz csatolták.

⁴¹⁸ Zóka Imre: 1918. november 3-án tagja lett a nagyatádi Nemzeti Tanácsnak, november 10-én pedig a nagyatádi munkástanácsnak, melynek később elnökévé választották. A Tanácsköztársaság alatt a nagyatádi direktórium vezetője, a Somogy megyei munkástanács intézőbizottságának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után nyolc év börtönbüntetésre ítélték.

gyűlésre, ők a gyűlésen megjelentek, dacára annak, hogy Bodvicára és Henészre⁴¹⁹ nem volt kötelező jelentkezés.

A gyűlés lefolyása Zóka elvtárs előadása alapján. Zóka elvtárs felszólította őket, hogy oszoljanak szét és menjenek szét, mire ők kijelentették, hogy ezt nem teljesítik, utána Kovács politikai megbízott elvtárs Kaposvárról és Neumann politikai megbízott elvtárs Budapestről beszédet akartak hozzájuk intézni, amelyet azonban lehurrogtak, s egyáltalán nem engedték őket szóhoz jutni, ezután Zóka elvtárs hosszabb beszédet intézett hozzájuk, amelyet megnyugvással vettek tudomásul, de azt kijelentették, katonának nem mennek el. Utána a Himnusz énekelték és követelték az ének közben, hogy a kalapot mindenki vegye le. Zóka ismét felszólította őket, hogy a teret nyugodtan hagyják el és menjenek haza, amire Büki József, nagyatádi cserepesmester felszólította a közönséget, hogy miután Kovács Gyula jegyzőnek a munkástanács áthelyezését kérte, ezt a polgárság akadályozza meg, úgyszintén elmozdított régi rezsim községi pénztárnokát, idősb Knapp Józsefet és a volt bírót, Karbucky Józsefet, valamint a régi előljáróságot állítsák vissza, ezek pedig, t. i. a mostani vezetőség menjenek dolgozni, ő is ad 15 embernek munkát. Büki után Steiner Miksa elvtárs, borkereskedő kért szót a tömegtől, azonban a gyülekezet a szót nem adta meg, lehurrogta, lekiabálta. A láрма között arra kérte a tömeget, hogy járjon közbe Zóka elvtársnál, hogy Zóka hasson oda, hogy a két cipészsegédet helyezze szabadlábra. (A letartóztatás azért történt, mert a 2 cipészsegéd a munkászászlóaljba volt beosztva szolgáltatással és a szolgálat teljesítését megtagadva az itteni zászlóalj-parancsnokság letartóztatta folyó hó 12-én.) Ezután Karbucky, volt községi bíró intézett a néphez panaszos beszédet, és elpanaszolta, hogy őt a bírói állásából a munkástanács minden megkérdés nélkül elbocsátotta. A tömeg egy része követelte visszahelyezését, azonban a többség nem foglalt mellette állást. Ezután Soproni József nagyatádi kőfaragómester akart a néphez beszédet tartani. Közben a piactérre kivonult a nagyatádi munkászászlóalj első századából 50 ember, amelynek parancsnoka, Kovács János elvtárs a Kovács Miksa politikai megbízott által kiadott parancsot akarta felolvasni, hogy a gyűlést azonnal oszlassák fel. A parancs kiadása azért történt, mert a gyűlés jellege ellenforradalmivá fajult. Mikor a beszéd megkezdte, a tömeg azt ordította, hogy parancsot nem ismerünk, csak kérelmet. Kovács Jánost az emelvényen megtámadta, kezéből a fegyvert ki akarta csavarni, mire a kirendelt őrség látta parancsnoka veszélyes helyzetét, a levegőbe lőtt. A gyűlés szétoszlása miatt hasztalanul avatkozott be az itteni Vörös Őrség (volt rendőrség), a kedélyek nem csillapultak. A nép a vörös katonaság ellen fordult, meg akarta őket támadni, mindenféle piszkos szavakat kiabált feléjük, például „le kell őket fegyverezni, le a Vörös Hadsereggel, le a militarizmussal, éljen a Károlyi-kormány”. A katonaság látta a veszélyes helyzetet, ismét 3 sortüzet adott a levegőbe, a katonák izgatott lelkiállapota következtében a téren 4-5 sebesülés történt, köztük 1-2 súlyos. A sebesültek pontos létszámát még nem bírtuk megállapítani. A sebesítés inkább véletlenségnek és ügyetlenségnek tulajdonítható, mert ha szándékos eset forogna fent, a sebesültek száma jóval nagyobb volna. A tömeg megtámadta a katonaságot, néhányat lefegyverzett és letépte a vörös

⁴¹⁹ Henész: Nagyatád melletti község.

szalagot róluk dulakodás közben. Aztán a volt járásbíróság épületében lévő katonai irodákat akarta megszállni, és miután az ottani készség látva a veszélyes helyzetet néhány lövést adott le, ismét egy könnyebb sebesülés történt. A túlerő elől az őrség kénytelen volt elmenekülni. A községben a hangulat roppant izgatott volt. Az itt tartózkodó Kovács Miksa, Neumann és Gottwald politikai megbízott elvtársakat halálra keresték és nagyobb tömeg kiabálta, hogy fel kell őket akasztani és a magját is kipusztítani, majd a Kaposvárról a munkászászlóalj felváltására kiküldött parancsnokok ellen fordult dühük, és többen hangoztatták, hogy még ma pusztítsuk el, még ma verjük őket agyon, mert holnapra erősítést kapnak, azonban cselekedni nem mertek. Varga, nagyatádi vörösőrs-parancsnok elvtárs időközben előállította a helybeli vörösőröket, kik azután rövidesen erélyesen, de tapintatosan a rendet helyreállították. Éjjel 11 órakor a rend teljesen helyre volt állítva. Hogy a kedélyek lecsillapuljanak, Kovács Miksa elvtárs a katonaságot Somogyszobra vezényelte. A megyei direktóriummal a Vörös Őrség, majd a politikai megbízottak érintkezésbe léptek és sürgősen karhatalmat kértek. Éjjel 1 óra 30 perckor különvonattal megérkezett Kaposvárról egy század 80 főnyi létszámmal,⁴²⁰ amelyhez Somogyszobon felzárkóztak az odavezényelt vörös katonák. Ma délelőtt 11 óra 30 perckor megérkezett Nagykanizsáról a vasutas különítményből egy század 60 főnyi létszámmal. A Vörös Őrség kaposvári vörös katonasággal megerősítve még az éjjel fogatosította a gyanús egyének letartóztatását.⁴²¹

Gottwald Lajos
politikai megbízott

Krón József
vörösőrs zászlóalj-parancsnok

Zóka Imre

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-1372 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok

76.

„NEM VÁRHATOK A DIREKTÓRIUMTÓL AZ ENGEMET ÉRT IGAZSÁGTALAN
TÁMADÁSOKÉRT ELÉGTELETT [...]”.
LÓCZY LAJOS FELMENTÉSI KÉRELME
Budapest, 1919. május 15.

3/eln. 1919.

Magyar Tanácsköztársaság Földművelésügyi Népbiztosság!

⁴²⁰ Latinca-század: Somogy megye önállóan működő, gyorsan bevethető úgynevezett terrorcsapata volt, melyet Latinca Sándor, megyei direktóriumi vezető hozott létre 1919 áprilisában és közvetlenül az irányítása alá tartozott. Besorozott munkásokból és volt orosz hadifoglyokból állt. Fő feladata a megyében tapasztalható ellenforradalmi megmozdulások elfojtása volt.

⁴²¹ Megközelítőleg 30-35 személyt tartóztathattak le.

A Magyar Tanácsköztársaság Földművelésügyi Népbiztosságának sürgős megkeresése a Földtani Társulat direktóriuma a Földtani Intézet⁴²² jövő működése tárgyában folyó hó 14-én szakértekezletet hívott egybe, melyre én is hivatalos voltam.

Az értekezlet egybehívója, Dr. Vadász Elemér⁴²³ elvtárs az elnöki székéből hosszú expozét olvasott fel, melynek a Földtani Intézetre vonatkozó része az én öntudatomat vérig sértette, mert nagy általánosságban olyan dologi és személyi helytelenségekkel, mulasztásokkal és igazságtalanságokkal vádolta az igazgatóságot, amelyekkel szemben én törekvéseimmel és cselekedeteimmel mindenkor homlokegyenest küzdöttem.

Az utolsó 10 év alatt a Földtani Intézet igazgatóságának minden intézkedéséért vállalom a felelősséget, az elnök vádkodását tehát én fogom fel! Nem enyhítette Dr. Vadász Elemér elvtárs elnöki megnyitójának vádjait azzal, hogy záró szavában halálját fejezte ki a Földtani Intézetnek a neki tanulmányaihoz juttatott támogatásért.

Mínthogy az értekezleten az én erélyes tiltakozó visszautasításomon kívül az, elnök vádjaira ellenvetés nem hangzott el,⁴²⁴ sőt a hallott javaslatokból a be nem avatottak bizvást a vádak helyességét gondolhatták, mint önértékes ember arra kell kérnem a Tanácsköztársaság Földművelésügyi Népbiztosságát, hogy engem a Magyar Földtani Intézet vezetése alól fölmentsen. A jelenlegi állapotban ezt a feladatot nem viselhetem.

Nem várhatok a direktóriumtól az engemet ért igazságtalan támadásokért elégtételt: közel 50 éves tudományos és egyéni reputációm megvédésére tehát annak idején, amikor ehhez lehetőség lesz, külföldi rokon tudományos intézmények velem régóta összeköttetésben álló vezetőit fogom ítéletmondásra felkérni 10 esztendő földtani intézeti működésemet felett és ezt a nyilvánosság elé bocsátandom.

Ismételve bejelentett előrehaladott és az intézet érdekeit szolgáló tudományos munkásságomat azonban lankadatlanul tovább folytatni óhajtom és ehhez a Földtani Intézet ezutáni igazgatóságától, illetőleg annak vezetőjétől lehetőséget és támogatást fogok kérni.⁴²⁵

Lóczy Lajos⁴²⁶

Az irat jelzete: MNL OL L 19-IX-B-849-1919 Földművelésügyi Népbiztosság

⁴²² Az intézmény 1869-ben létesült Magyar Királyi Földtani Intézet néven. Jelenleg Magyar Földtani és Geofizikai Intézet néven működik a budapesti Stefánia úti szecessziós székházában.

⁴²³ Vadász Elemér (1885–1970): geológus, a Tanácsköztársaság idején a földtan, majd az őslénytan egyetemi tanára. A tudományos társulatok és természettudományi múzeumok direktóriumának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után az egyetemről időlegesen távoznia kellett.

⁴²⁴ Az íratra írt széljegyzet szerint ketten is határozottan Lóczy és az intézet védelmére keltek, egyikük Réthly Antal (1879–1975) ügyosztályvezető, meteorológus, egyetemi tanár, a földrajztudományok doktora, illetve Ballenegger Róbert (1882–1969) agrogeológus, egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudományok doktora.

⁴²⁵ Az ügy elintézését Lóczy Lajos nyugdíjazásával nyert.

⁴²⁶ Lóczy Lajos (1849–1920): geológus, geográfus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1908-tól a Magyar Állami Földtani Intézet igazgatója, utolsó évében helyettes államtitkári címmel vezette az intézményt. 1918 novemberében a Területvédő Liga első elnöke, 1919 tavaszán nyugdíjazták.

77.

„[...] EL VAGYUNK EGYSZERŰEN BOCSÁTVÁ.”
VOLT PRÍMÁSI KOCSISOK PANASZA

Esztergom, 1919. május 15.

Irodai, Üzleti és Raktári Segéd munkások Országos Egyesülete
esztergomi szakcsoportha

Az esztergomi munkás- és katonatanács végrehajtó bizottságának

Mink, alulírottak tiszteletteljes kéressel fordulunk a végrehajtó bizottsághoz, hogy a mi ügyünkben nekünk igazságot tenni szíveskedjék. Mink már több éveken át szorgalommal dolgoztunk a volt primási uradalomnál⁴²⁷ és most július hó 1-ével el vagyunk egyszerűen bocsátva.⁴²⁸ Ketten közülünk már 2-4-ik primást⁴²⁹ szolgálták mint udvari kocsisok,⁴³⁰ egyikünk az udvari papoknál immár 4-ik esztendeje mint inas működött csekély fizetésért. Mindhárman fegyveres szolgálatra alkalmatlanok vagyunk, ketten öregkorra, egyikünk mint kiszuperált katonára⁴³¹ való tekintettel. Azon helyzetnek nézünk elébe, hogy pár hét letelte után mink és családunk kenyér nélkül maradunk. Azért még egyszer kérjük tisztelettel, a végrehajtó bizottság hozzon ügyünkben igazságos határozatot és juttasson minket megfelelő kenyérhez.⁴³²

Maradunk elvtársi üdvözléssel

Stetka András (mint inas)
esztergomi segéd munkások szakcsoporthának titkára

Szlámo János
Nyéki András

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-VI-1919-1459 Esztergom Vármegye és Város Direktórium, Általános iratok, VI. osztály iratai

⁴²⁷ Az esztergomi érsekség borospincéjének és szőlőgazdaságának leltára a legapróbb részletességgel tárta fel a készleteket és a felszereléseket, köszönhetően az állásában megerősített Ehrlich Lipót pincefelügyelőnek.

⁴²⁸ Vezsenyi Péter: Az esztergomi egyházi vagyon likvidálása 1919-ben. *Fons*, 2014/4. 487–519.

⁴²⁹ A történelmi Magyarország utolsó primása Csernoch János (1852–1927) volt. A Tanácsköztársaság idején palotájába vonult vissza, kilakoltatása után részt vett az ellenforradalmi szervezkedésben.

⁴³⁰ A Forradalmi Kormányzótanácsához írt panaszára válaszul Csernoch megfelelően berendezett épület, lakás, hivatali helyiség, sőt lovasfogat biztosítására is ígéretet kapott. Lásd Orbán Sándor: Az esztergomi érsekség a proletárdiktatúra ellen és az ellenforradalom felülkerekedéseért (1919). Zolnay László (szerk.): *A Tanácsköztársaság napjai Esztergomban. A felső Duna-szakasz hadműveleteinek leírásával*. 1919-es Emlékbizottság, Budapest, 1960. 101–120.

⁴³¹ mint alkalmatlan, katonai szolgálat alól felmentett

⁴³² Egy 1919. május 24-i bejegyzés szerint Stetkát a kereskedelmi és ipari szociális bizottsághoz, Szlamót és Nyékít a városgazdához irányították. Alkalmazásukról nem rendelkezünk dokumentummal.

78.

„NEHOGY EZEN ÜGY MIATT [...] A NÉP KÖZÖTT ZÚGOLÓDÁS LEGYEN.”
A HELYI PLÉBÁNOS KÉRELME A KÖZSÉG TULAJDONÁT KÉPEZŐ
LOVASKOCSIK VISSZASZOLGÁLTATÁSA TÁRGYÁBAN
Nagykapornak, 1919. május 15.

Zala vármegye központi direktóriumának
Nagykanizsa

A jezsuita rend nagykapornaki birtoka⁴³³ termelészövetkezetté⁴³⁴ alakíttatván át, a rend minden birtoka élő és holt felszerelésével együtt a termelészövetkezet birtokába vétetett. Volt azonban a rend használatában 2 ló, 1 futó kocsi és lószerszám, amely nem képezte a rend és a rendi gazdaság tulajdonát, hanem kizárólag plébániai használatra szánva a plébániához tartozó fiókközségek (Padár, Misefa, Almásháza) hívei által tartott azon célra, hogy temetések, iskola, stb. alkalmával ne kelljen a népeknek kocsit beküldeni a papért. Ezen kocsi, ló és szerszám is elvételre a plébániától a termelészövetkezet által. Minthogy ezen elvétel csak a helyzet nem ismerése folytán történt s a termelészövetkezet⁴³⁵ gazdasági intézője felsőbb rendelkezés nélkül ezeket ki nem adhatja, tisztelettel kérem a vármegyei központi direktóriumot, szíveskedjék rendelkezni, hogy a nagykapornaki plébánia ezen 2 lovat, kocsit és lószerszámot visszakaphassa, mert ez a községek tulajdonát képezi, amit igazol az is, hogy mint ilyen és ezen célra szolgáló volt felmentve a háború alatt is ezen 2 ló és a kocsis is a háborús szolgálat alól. Nehogy ezen ügy miatt a népek kiszolgálása fennakadást szenvedjen és a nép között zúgolódás legyen. Kérem a direktórium sürgős intézkedését a visszaadás iránt.

Kiváló tisztelettel

Bartha István⁴³⁶
h. plébános⁴³⁷

⁴³³ A rend 1858-ban kapta meg alapítványként a nagykapornaki apátság birtokát.

⁴³⁴ Az öt gazdaságból, illetve majorból álló nagykapornaki termelészövetkezet 1919. április 7-én alakult meg a gazdasági akadémiát végzett felvidéki menekült, Paál Dezső főintéző irányításával. 1919. augusztus 10-én a jezsuita rend megbízottja ismét átvette a gazdaság irányítását. Paál Dezsőt bíróság elé állították.

⁴³⁵ A termelészövetkezet történetéhez lásd Simonffy Emil: Az 1919-es nagykapornaki termelészövetkezet iratai. *Levéltári Szemle* 19. (1969) 1. 225–232. Továbbá Uő: A nagykapornaki szocializált gazdaság 1919-ben. *Agrártörténeti Szemle*, 1970. 12. 476–496.

⁴³⁶ Bartha István (1868–1928): káplán, adminisztrátor, a plébánia vezetésével ideiglenesen, nem teljes joghatósággal megbízott pap.

⁴³⁷ A plébániát 1915 és 1927 között a jezsuita Takács Sándor vezette.

Barta István elvtársnak ezen állítása igazságát és kérelme jogosságát igazolván a nagykapornaki munkástanács is kéri a nép ezen tulajdonjogának visszaadását és sürgős teljesítését.⁴³⁸

Sabján József munkástanács elnök
Kiglics Lajos
Gelencsér Ferenc
Pankaszy Jenő
Kovács Pál

Az irat jelzete: MNL ZML XII–3–1919–37–35 Kapornaki Apátság iratai

79.

„[...] KÉPZELJÉK EL AZ ELVTÁRSOK AZT A LELKIÁLLAPOTOT [...]”.
KOHUT JÁNOS KERÉKPÁRÜGYE⁴³⁹
Kecskemét, 1919. május 16.

T. Hadügyi Népbiztosság
Budapest

Igen Tisztelt Elvtársak!

Szíves türelmüket kérem panaszom meghallgatásához.

Kecskeméten a Hadügyi Népbiztosság rendelete⁴⁴⁰ értelmében a múlt hó 30-án kerékpárszemlért rendelték el. Az ott bemutatott kerékpárokat és alkatrészeket tekintet nélkül minőségükre vagy tulajdonosukra mind elvették.

Minden felvilágosítás, minden megkérdezés nélkül, hogy mi célra szolgált az.⁴⁴¹ S nem kaptunk róla egy sor bizonyítékot, hogy milyen állapotban levő és értékű kerékpárt vettek be tőlünk.

Pedig a legtöbben proletárok, munkások vagyunk. Érdeklődtem a szakszervezetemnél,⁴⁴² erre, arra, hogy mi lesz a mi nehezen megszerzett és a legtöbb esetben szükséges portékánkkal, senki sem tud semmit. Azért határoztam el, hogy panaszommal a rendeletet hozó elvtársakhoz fordulok.

⁴³⁸ A helyi főmegbízott arra utasította a főintézőt, hogy – amennyiben az adatok a valóságnak megfelelnek, „ami fölött kételkedni nem akar” – adják ki a fogatot felszerelésével együtt a „plébános elvtársnak”.
⁴³⁹ A dokumentumot közölte Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 483–484.

⁴⁴⁰ Az 1919. április 22-én kiadott, 10. H. N. számú utasítás rendelte el a kerékpárok bejelentését. Emellett a magánosok vagy cégek birtokában lévő optikai cikkek, gépkocsik és gépkocsi-alkatrészek, távbeszélő és rádióanyag, illetve egyéb katonai felszerelési tárgyak azonnali beszolgáltatását is elrendelték az anyaggyűjtő állomásokra.

⁴⁴¹ Ehhez lásd Dömötör Gergely: A Magyar Tanácsköztársaság hadigazdasága. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1956. 3–4., 208–240.

⁴⁴² Lásd *A magyar szakszervezetek a Tanácsköztársaságban*. Budapest, Táncsics Kiadó, 1970.

Nem máról holnapra lett meggyőződésű szocialista szervezett munkás vagyok, több mint tíz éve vallom, hirdetem az Eszme igazságát, amiért rokonaim és családom részéről sok gúnyban, bántalomban volt részem, mert képzeljék el az elvtársak azt a lelkiállapotot, amit nekem viselni kell, mikor nap nap után hallanom kell az ismerősektől, rokonságtól, a legközelebbi hozzám tartozóktól, ez a proletárdiktatúra igazsága, ennek az eszmének akarsz minket megnyerni? stb. Higgyék el, elvtársak, a rendeletek ilyen értelmezése és végrehajtása, mint amit itt elmondottam, többet árt az Eszmének, mint bármennyi ellenforradalmár kísérlet. Végül arra kérem a Hadügyi Népbiztosságot,⁴⁴³ intézkedést tenne arra nézve, hogy igazolt szükség esetén adjanak engedélyt a használatra, illetőleg adják vissza, a többiért pedig a térítést állapítsák meg és fizessék ki. Ez az intézkedés mindenkit megnyugtatta.

A használatra való igényemet a következőkben ismertetem:

Hattagú család vagyunk. 4 kilométerre a várostól egy kis szőlőnk van, nyáron át a család kint dolgozik, én a városban, nekem oda kell járni délben, este, mert két helyen konyhát tartani ebben a szűk világban nem lehet.

A szíves elintézésüket⁴⁴⁴ várva vagyok

Elvtársi üdvözlettel
Kohut János
asztalosmunkás

Kecskemét
(II. k. Cserép utca 15. sz.)

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-1-1919-262137 Kecskemét város kormányzótanácsai meg-
bízottjának (kormányzóbiztosának) iratai

80.

„[...] CÉLZATOS RÁGALMAZÓ HADJÁRATOT IS FOLYTATNAK A
MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ELLEN.”

KÜLFÖLDI LAPOK BEENGEDÉSE AZ ORSZÁG TERÜLETÉRE

Budapest, 1919. május 16.

A Vörös Őrség IV. számú soproni kerületi parancsnoksága 98. számú parancsával ez év április 22-én elrendelte, hogy a vonatvizsgáló közegek és a határszéli portyázó járőrök a külföldi újságok behozatalát akadályozzák meg és azokat a határt átlépő utasok-

⁴⁴³ A Hadügyi Népbiztosság tevékenységével hangsúlyosan foglalkozik Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Digitális kiadás, Arcanum, 2001. (A proletárdiktatúra korszaka című fejezet) <http://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0024/2892.html> (Letöltés: 2019. január 14.)

⁴⁴⁴ A Hadügyi Népbiztosság 1919. július 19-én kérte a kecskeméti munkástanácsot, hogy állítsák össze pótlólag a kerékpárokat beszovalgaltatók jegyzékét.

tól kobbazzák el. A soproni vörös őrségi kerület parancsnoksága ezt az intézkedését, a Forradalmi Kormányzótanács ama rendeletéből kiindulón, hogy a riasztó hírek terjesztői a forradalmi törvényszék elé állítandók és arra a tapasztalatra támaszkodva, hogy a külföldről a Tanácsköztársaság területére becsempészett idegen újságok közleményei nyomán terjednek el a közrend és köznyugalom megzavarására alkalmas hírek, adta ki. A kerületi parancsnokság ezt a rendelkezést a jóváhagyás végett a Vörös Őrség országos főparancsnokságához terjesztette fel, sürgős utasítást kér, kérve egyszersmind, hogy mily eljárás követendő azon külföldi lapokkal szemben, amelyek az ország területére bejutván az üzletekben és az utcán árusíttatnak.

A Vörös Őrség országos főparancsnoksága – miután az ügy az országos főparancsnokság hatáskörét túllépi – az illetékes sajtóosztályok véleményes javaslatlétére alapján a Forradalmi Kormányzótanács döntését kéri.

A Kormányzótanács sajtóosztálya a Külügyi Népbiztosság illetékes szerveivel történt megállapodás után a következőkben ismerteti az ügy sajtópolitikai részét:

Külföldi napilapok behozatalát az ország területére tartósan megtiltani oly intézkedés lenne, mely az adott külpolitikai viszonyok közt nem látszik a Tanácsköztársaság érdekében valónak. Egyébként is általában minden külföldi napilap behozatalának megtiltása úgyszólván végrehajthatatlan mindaddig, míg az országban idegen képviselők és missziók vannak.

Már most, ami azokat a külföldi idegen újságokat illeti, amelyek ellen a soproni vörös őrségi kerület parancsnoka a szóban forgó intézkedést szükségesnek látta, itt egyedül és kizárólag bizonyos német-ausztriai lapok jönnek számba, amelyek valóban nemcsak a közrend és a köznyugalom megzavarására alkalmas valótlán híreket közölnek, hanem célzatos rágalmazó hadjáratot is folytatnak a Magyarországi Tanácsköztársaság ellen. E lapok között vezető helyet foglal el a Bécsben megjelenő Reichspost,⁴⁴⁵ amely a soproni kerületi parancsnokság területén meglehetősen el van terjedve. A tapasztalat szerint egyelőre ez a bécsi lap az, amely a legféltelenebbül izgat a magyarországi tanácsrendszer ellen, és amelynek közleményei valóban alkalmasak olyan híresztelések elterjedésére, melyek megzavarják a közrendet és köznyugalmat.

A Kormányzótanácsnak módjában áll egy ilyen kifejezetten ellenséges indulatú külföldi sajtótermék behozatalát és terjesztését megtiltani anélkül, hogy ebből az egyetlen lapra szorítkozó intézkedésből bárminemű külpolitikai természetű következmények származhatnának, illetőleg, hogy ez az intézkedés a külföldön félremagyaráztatásra szolgálhatna alkalmat. Ezzel az intézkedéssel a Tanácsköztársaság ellen legféltelenebbül izgató sajtótermék ki lenne zárva az ország területéről és a Vörös Őrség soproni kerületének közegei ezt a lapot a beutazóktól el is kobbazhatnák. A többi német-ausztriai lapnak az utasoktól való elvétele azonban felesleges vegzatúrát⁴⁴⁶ jelentene és céltalan is lenne, mert más lapot kitiltani egyelőre nem látjuk szükségesnek és ezek nem tiltatván ki, a jövőben is posta vagy újságárúsítók útján beszerezhetők lennének, ami az

⁴⁴⁵ 1894-től 1938-ig megjelenő osztrák, a Keresztényszociális Párthoz közel álló napilap. Főszerkesztője és kiadója 1902-től Friedrich Funder, egy meggyőződéses monarchista újságíró volt.

⁴⁴⁶ háborgatás, zaklatás

utasoktól való elkobzásukat hatékony intézkedés helyett céltalan vegzatúrává süllyesztené le. A soproni vörös őrségi kerület parancsnokának azonban módjában áll megfigyeléseket eszközölni, hogy az utasok által behozott német-ausztriai lapok közül melyek azok, amelyek hírekkel a közrend és köznyugalom megzavarására tényleg okot adnak és az említett kerületi parancsnokságnak a szerzett tapasztalatok alapján kellő indokolással módjában van a Reichsposton kívül más lapok kitiltására nézve is indítványt tenni.

Mindezek alapján javaslom:

A Forradalmi Kormányzótanács megtiltja a Bécsben megjelenő Reichspost című napilapnak a Magyarországi Tanácsköztársaság területére bármely úton és módon való behozatalát. Elrendeli, hogy a posta az említett lapot se keresztkötés alatt,⁴⁴⁷ se zárt borítékban ne szállítsa, s a vonatvizsgáló közegek és a határszéli portyázó járőrök a Reichspost behozatalát akadályozzák meg és a lap példányait a határt átlépő utasoktól kobozzák el.

A Forradalmi Kormányzótanács elrendeli, hogy a Vörös Őrség országos főparancsnoksága utasítsa a soproni IV. számú vörösőr kerületi parancsnokságot, hogy a fenti rendelet megjelenése után az Ausztriából érkező utasoktól kizárólag a Reichspost című lapot koboztassa el közegeivel, egyben pedig kísérje figyelemmel a Német-Ausztriából behozott lapokat, és amelyeknek tartalma kimutathatólag alkalmas a közrend és köznyugalom megzavarására, azoknak kitiltására a Vörös Őrség országos főparancsnoksága útján tegyen előterjesztést a Forradalmi Kormányzótanácsához.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-III-2642 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

81.

„SZÜKSÉGÜNK VOLNA A MÚZEUM CÉLJAIRA [...]”.

A KOMMUNISTA PROLETÁR MÚZEUM LEVELE

GYŰJTEMÉNYE FEJLESZTÉSE CÉLJÁBÓL

Budapest, 1919. május 16.

Vágó Béla⁴⁴⁸ népbiztos elvtársnak,

Landler Jenő⁴⁴⁹ népbiztos,

Landler Ernő⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Postai küldeményként feladott nyomtatványnak papírszalaggal vagy fonállal való átkötése, hogy annak tartalma könnyen ellenőrizhető legyen.

⁴⁴⁸ Vágó Béla (1881–1939): tisztviselő, a Tanácsköztársaság idején az egyik belügyi népbiztos, majd a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. A Tanácsköztársaság bukása után emigrációban élt. 1939-ben koholt vádak alapján letartóztatták és elítélték. A sztálini terror áldozata lett.

⁴⁴⁹ Landler Jenő (1875–1928): ügyvéd, a Magyar Nemzeti Tanács tagja. Szerepe volt a Tanácsköztársaság létrehozásában. Kereskedelmi, majd belügyi népbiztos, a III. hadtest parancsnoka, később a

Budapest

A Forradalmi Kormányzótanács 35. számú határozatával egy kommunista proletár-múzeum felállítását határozta el,⁴⁵¹ mely múzeum a volt Wenckheim palotában⁴⁵² szervezésünk alatt is áll már. Szükségünk volna a múzeum céljaira a volt Belügyminisztériumnak a munkásmozgalmak elnyomására kiadott bizalmas rendeleteire, a megyei szervek erre vonatkozó felterjesztéseire, s egyáltalán minden olyan iratra, könyvre vagy egyéb emlékre, amely a munkásmozgalmakkal összefügg, miért is Révész Mihály⁴⁵³ elvtárs megbízásából felkérjük, hogy ezen iratok kiválogatására a legsürgősebben utasítást adni és a kiválogatás megtörténtéről, valamint az elszállítás megbeszélése végett bennünket mielőbb értesíteni szíveskedjék.

Nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy mily fontossága van múzeumunk számára ezen iratoknak és megjegyezzük még, hogy a rendőrség, valamint a bíróságok idevonatkozó iratait már be is szállítottuk.

Kérésünk gyors elintézését szíves jóakaratába ajánlva vagyunk

elvtársi tisztelettel

megbízásból

Az irat jelzete: MNL OL K 305-19-IV-tétel nélküli iratok-604-5-2-1-36 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

82.

„[...] ANNYIRA BE VOLTAK RÚGVA, HOGY MENNI IS ALIG TUDTAK.”
JELENTÉS VÖRÖSŐRÖK ÁLTAL ELKÖVETETT GYLKOSSÁGRÓL

Szalatnak, 1919. május 17.

⁴⁴⁹ Vörös Hadsereg főparancsnoka, a sikeres felvidéki hadjárat egyik irányítója. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált.

⁴⁵⁰ Landler Ernő (1877–1938): ügyvéd, Landler Jenő öccse. 1919-ben a budapesti Vörös Őrség parancsnoka, az országos Vörös Őrség parancsnoka és belügyi népbiztos-helyettes. A Tanácsköztársaság bukása után internálták, majd a szovjet-magyar hadifogolycsere-egyezmény keretében Szovjet-Oroszországba került. A sztálini terror áldozatává vált.

⁴⁵¹ A Forradalmi Kormányzótanács Kunfi Zsigmond és Kun Béla előterjesztésére döntött egy, a magyar és a nemzetközi szocialista proletármozgalmak egész anyagát felölelő Kommunista Proletár Múzeum létrehozásáról. A gyűjtéssel és a szervezés teendőinek elvégzésével a Kormányzótanács Diner-Dénes Józsefet, Krejcsi Rezsőt és Révész Mihályt bízta meg.

⁴⁵² A Tanácsköztársaság idején az épületet kisajátították előbb az asztalosok szakegylete, majd a proletár múzeum számára. Ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár működik benne.

⁴⁵³ Révész Mihály (1884–1977): szociáldemokrata újságíró, történész. 1912–1919 között az Ifjúság munkásszerkesztője, 1918–1920-ban a Népszava helyettes szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács jegyzője és a proletár múzeum egyik szervezője. 1920-ban emigrációba kényszerült.

A szalatnaki munkástanácstól
járasi direktóriumnak
Sásd⁴⁵⁴

Jelentjük, hogy két vörösör – állítólag komlói bányászok – Meizer Erzsébet 18 éves cselemlányt 1919. május 16. du. 5 ó 30 p-kor, a szántóföldön munka közben vagy 200–250 lépésről célba vették, és agyonlőtték.

Nevezettek Köblény községből jöttek, annyira be voltak rúgva, hogy menni is alig tudtak. Az egész dolgot a földeken dolgozó munkások állítják, kik tőle 20–25 lépésnyire dolgoztak. Így tehát közönséges gyilkosságot követtek el.⁴⁵⁵

Kérünk rendeletet, illetve engedélyt az eltemetéshez, mert egészséges volt, s már néhány óra múlva is rettenetesen fel van puffadva, s erősen bűzlik.

Meizer Erzsébet áldozat, született Szalatnokon 1900. év augusztus havában, apja: Meizer Gáspár szalatnaki lakos, napszámos.

Járasi orvosért kocsi ment, hogy a hullát megvizsgálja.

Heiman Péter
a munkástanács elnöke

Az irat jelzete: MNL BaML XVI-1-1919-610-dir Baranya megye Direktóriumának (Sásdi Direktórium) iratai

83.

„[...] A SOPRONI SPORTOLÓK TELJESEN HIÁNYÁVAL VANNAK
A FENTI CIKKEKNEK.”

ELŐTERJESZTÉS A NAGYCENKI KASTÉLYBAN TALÁLHATÓ
SPORTFELSZERELÉSEK BESZOLGÁLTATÁSA TÁRGYÁBAN⁴⁵⁶

Sopron, 1919. május 17.

Sopron város és vármegye forradalmi direktóriumának népjóléti biztossága
1121/V nj. b. sz. 1919.

⁴⁵⁴ Baranya meg nem szállt részein 1919 márciusától a sásdi direktórium kezében volt az irányítás.

⁴⁵⁵ Ehhez lásd *A kommunista párt megalakulása, a Tanácsköztársaság hónapjai és a fehérterror Baranya meg nem szállt részén. Pécsi Mihály visszaemlékezése*. Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve, 1968. 191–196. Pécsi Mihály volt a sásdi községi munkástanács vezetője és a forradalmi törvényszék egyik vádbiztosa, visszaemlékezésében utóbbi tevékenységére nem tér ki, így a fenti dokumentumban leírt esetet sem említi.

⁴⁵⁶ A dokumentumot Suslik Ádám közölte az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára honlapján. http://mnl.gov.hu/mnl/gymsmsl/hirek/a_soproni_sportugyek_bizottsaganak_gyujtese_a_nagycenki_szechenyi_kastelyban (Letöltés: 2018. október 4.)

Tárgy

A soproni sportdirektórium előterjesztése a nagycenki kastélyban található sportfelszerelési cikkek beszolgáltatása iránt⁴⁵⁷

Határozat

A népjóléti biztosság döntése szerint a volt Széchenyi-féle kastélyban található (nevezetesen Széchenyi Béla⁴⁵⁸ szobájában 9 teniszlabda, 1 füles labda és 7 teniszverő,⁴⁵⁹ a verandán 15 teniszverő tokkal és szorítóval, 85 teniszlabda, 2 háló, 2 labdaszedő és a nagyebédlőben található sportcikkek) sportfelszerelési cikkek a lehető legrövidebb idő alatt a sportdirektórium rendelkezésére bocsátandók (Sopron, Törvényszék, földszint 17).

Erről a nagycenki direktórium és a soproni direktórium értesítendő.

Megokolás

Így kellett határozunk, mert a soproni sportolók teljesen hiányával vannak a fenti cikkeknek. A nagycenki sportigényeket a cukorgyári⁴⁶⁰ teniszpálya és annak felszerelése teljesen kielégítik.

Kiss Kálmán
sportdirektórium vezetője

Fischl László⁴⁶¹
népjóléti biztos

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-56-1919-6687 Sopron Város Sportügylek Biztosságának iratai

84.

„[...] AZ ILY ELJÁRÁS MÉLY GYŰLÖLETET ÉS ELKESEREDÉST KELT
AZ EMBEREK BEN A HATÓSÁGOK IRÁNT.”

JELENTÉS A VÖRÖS ŐRSÉG NAGYATÁDI MAGATARTÁSÁVAL KAPCSOLATBAN
Kaposvár, 1919. május 19.

A kaposvári forradalmi törvényszék vádbiztosától

155/1919. f. v. b.

⁴⁵⁷ A bejegyzés szerint a vadász- és egyéb fegyvereket már korábban lefoglalták. Az Esterházyak fer-tődi kastélyának sportpályáin a gyári munkások délutáni szabadidős programjait tartották. A teniszütők és labdák többsége megsemmisült, a korábbi tulajdonos hiába próbálta azokat később visszaigényelni.

⁴⁵⁸ gróf Széchenyi Béla (1837–1918): gróf Széchenyi István nagyobbik fia, utazó, koronaőr.
⁴⁵⁹ teniszütő

⁴⁶⁰ Petőházán 1880 és 2007 között működött cukorgyár.

⁴⁶¹ Fischl László: asztalossegéd, kerületi munkásbiztosítói titkár, a soproni direktórium tagja, népjóléti biztos.

A folyó hó 13-án Nagyatádon történt eset helyszíni tárgyalása alkalmával értesültem arról, hogy azok a vörösőrök, akik Kaposvárról nyomozás és a rend helyreállítása céljából Nagyatádra kiküldettek,⁴⁶² példátlanul brutális módon bántalmazták azon 30-35 egyént, akiket akkor a zavargásban való részvétel gyanúja miatt letartóztattak. A tárgyaláson a bíróság tagjaival együtt megütközve láttuk azokat a kék foltokat, daganatokat, véralfutásokat és sebzéseket, amelyeket ezek a bántalmazott egyének a bántalmazások nyomaiként arcukon viseltek. Eltekintve attól, hogy a nyomozó és karhatalmi közegeknek semmiképpen nem adható meg az a jog, hogy bírói eljárás alá eső ügyben ítéelkezzenek, ez az eljárás mélyen elítélendő a szocializmus által vallott emberiség alapján, de azért is, mert az ily bántalmazások igen sokszor teljesen ártatlan embereket is sújtanak, amit bizonyít ez esetben az is, hogy a bántalmazott 35 egyén közül csak 21 ítéltetett el.⁴⁶³ Politikai szempontból is üldözendő az ily eljárás, mert a bántalmazott egyének elbeszélései nyomán az ily eljárás mély gyűlöletet és elkeseredést kelt az emberekben a hatóságok iránt. Az eset vizsgálatába idő hiánya miatt nem bocsátkozhattam, értesültem azonban arról, hogy főképpen egy Scheffer nevű detektív vitte a bántalmazásokban a főszerepet, aki bikacsökkal verte még a korosabb egyéneket is. Minthogy a Tanácsköztársaság rendje érdekében az ily hatalmi visszaélést megtorlatlanul hagyni nem szabad, kérem a direktóriumot, szíveskedjék haladéktalanul fegyelmi vizsgálatot indítani az iránt, hogy kik követték el ezeket a visszaéléseket, s miként volt lehetséges az, hogy a Vörös Őrséggel kiszállott parancsnok ezt nem akadályozta meg.⁴⁶⁴

Megjegyzem, hogy tudomásom van róla, hogy Lengyeltótiiban az ottani eset nyomozása alkalmával is hasonló visszaéléseket követtek el a nyomozó közegek. Addig is, amíg a fegyelmi vizsgálat és bünvádi eljárás le lesz folytatva, sürgős intézkedést kérek az iránt, hogy ily esetek ne ismétlődhessenek.

Rény János
Vádbiztos

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-1372 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok

⁴⁶² A Latinca-század érkezett meg. Vezetője Mike Imre volt, akit a nagyatádi események után mint megbízhatatlant leváltottak, ugyanis a század katonái észrevették, hogy a Kaposváron letartóztatott túsok és a nagyatádi ellenforradalmárok egy részét önhatalmúlag szabadon bocsátotta. Az új századparancsnok, Pusztai Gazda Jenő lett.

⁴⁶³ Börtönbüntetést szabtak ki az elítéltekre, halálos ítéletet nem hoztak.

⁴⁶⁴ Az esetre reagálva 1919. május 27-én Somogy megye direktóriumának politikai osztálya arra kérte a megyei 44. vörös dandárparancsnokságot, hogy a jövőben tartózkodjanak az ilyen brutális eljárástól.

85.
„IDE KÜLDENÉK PESTRŐL KÉT BÜDÖS ZSIDÓT,
AKIK ÖSSZEVISSZA UGATNAK MINDENT [...]”.
DIREKTÓRIUMI JEGYZŐKÖNYV A NŐKNEK TARTOTT ELŐADÁSON
TÖRTÉNETKRŐL⁴⁶⁵
Kalocsa, 1919. május 19.

Első sz. j[egyző]k[önyv]

Másolat

Jegyzőkönyv

[...]

Oláh Julis, lakik Kalocsán, Nagyeperföld 1105. házszám alatt – ma reggel 9 órakor betoppant a direktórium helyiségébe és ott, a jelenlevő több mint húsz helybeli lakos előtt lázító hangon kikelt az uralmon lévő „sok zsidó” ellen, akik ma csak az apácák elűzését elrendelték (sic!), de a sok bűdös zsidót nem bántják.

Rác elvtárs azt kérdezi, hogy kitől hallotta azt, hogy az apácákat el akarják űzni?⁴⁶⁶ – Erre Oláh Julis azt feleli, hogy „mindjárt tele lesz az épület az asszonyokkal!”

Miután nevezett nem akarta megmondani, hogy őt ki küldötte a direktórium elé, Rác elvtárs átadta Klein városparancsnok⁴⁶⁷ elvtársnak, aki letartóztatta őt. A letartóztatás alkalmával Oláh Julis a következőket vallja:

„Szabó Júlia, Szarka és Vargacz Erzsébet kijelentették előttem, hogy szerdán Kalocsán az asszonyok tüntetni fognak azért, hogy az apácákat el ne kergessék, és hogy ma az asszonyok sokan feljönnek a direktóriumhoz, hogy megtudják, mi lesz!”

Tényleg azután 1919. május 19-én, hétfőn délelőtt az asszonyok tömegesen meg is jelentek. Rác Sándor és Öntő Gyula⁴⁶⁸ elvtársak előadást tartottak nekik, melyet türelmetlenül hallgattak végig, folyton közbeszólásokkal zavarták, és többen közöttük ordították, hogy ha nem engedi meg a kormány, hogy az összes papok, szerzetesek és apácák⁴⁶⁹ eddigi működésüket folytathatják, akkor ők erőszakkal is meg fogják akadályozni azt, hogy az összes vallásfelekezetek világiak legyenek, és a Kormányzótanács uralma

⁴⁶⁵ A dokumentumot közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közi történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 488–490.

⁴⁶⁶ Szabó István hitszónok május 18-án arról beszélt prédikációjában, hogy Fáber Oszkár, az Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság elnöke (korábbi piarista rendi szerzetesnövendék) május 16-án járt Kalocsán, ahol bejelentette, hogy a szerzetesrendeket megszüntetik. A hatalom gyakorlóit, akik „a világba zavarják” a szerzeteseket, „kik igazán a közért éltek”, „hazugoknak”, „aláváló tolvajoknak” nevezte. Az erről felvett jegyzőkönyvet közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közi történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 489–490.

⁴⁶⁷ Klein Ignác római katolikus péklegényt a kommün bukása után 10 év fegyházbüntetésre ítélték.

⁴⁶⁸ Rác Sándor a szocialista párt megbízottjaként, Öntő Gyula a budapesti központi pályaudvari (a Keleti pályaudvar korabeli neve) futárkülönítmény tagjaként szerepel a jegyzőkönyv szövegében.

⁴⁶⁹ A Miasszonyunkról elnevezett Kalocsai Iskolanövérök kilakoltatása meg is kezdődött, 1919 októberében költözhetek vissza a zárdába. Lásd Petrás Éva: *A Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanövérök Társulatának története (1860–1950)*. SZTE BTK, Szeged, 2008. 25.

ellen fel fognak lázadni. Egészen bizonyos, hogy ezek a szerencsétlen asszonyok a papok⁴⁷⁰ által vannak félrevezetve. A teremben legélénkebben Fekete Józsefné lázította a körülbelül 500 főnyi asszonynépet, a folyosón kinnrekedt 2-300 főnyi tömeget Greksa Istvánné izgatta. Utóbbi a következőkkel lázította a tömeget: „Ide küldenek Pestről két bűdös zsidót, akik összevissza ugatnak mindent, az igazságot nem ők mondják. Le kéne őket puffantani, és azt a proletárdiktatúrát, akik ideküldik a sok pesti népet – nem is kéne a pesti csirkefogóknak semmit sem adni. Nekünk nem kell ez a diktatúra, nekünk adják vissza a vallásunkat!”

Greksa Istvánné előtt a fentiek felolvastattak, amire kijelenti, hogy „én is, mint a bolond, többi majom, csak a többit utánoztam. Sajnálom, hogy megtettem!”

Greksa Istvánné

Fekete Józsefné a teremben nyíltan lázította a tömeget!

A további kihallgatások folyamatban.

Kmf.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-2-30 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

86.

„A PAKSI ELVTÁRSÁK KÉRIK A KÜLÖNFÉLE CSALAFINTASÁGGAL
LÉTREHOZOTT MUNKÁSTANÁCS MEGSEMMISÍTÉSÉT [...]”.
A PÁRTTITKÁRSÁG TÁJÉKOZTATÓJA A BELÜGYI NÉPBIZTOSÁG RÉSZÉRE
A PAKSI KIKÜLDÖTT JELENTÉSÉRŐL
Budapest, 1919. május 20.

Simkó György elvtárs, Paksra⁴⁷¹ küldött küldöttünk jelentésében azt írja, hogy:

„A paksi munkás-, katona- és földművestanács legnagyobbreszt, majdnem teljes egészében keresztényszocialistákból áll, olyan elemekből, akik nem lehetnének tagjai a tanácsnak.” (Erről már többször tettünk jelentést.)

„Többek között a tanácsban benne van a kisgazdapárt jegyzője, Tarisznyás Gerő,⁴⁷² ki dacára a többszöri felszólításnak, még most is mint helyettes jegyző ír alá mindent. Dán

⁴⁷⁰ Váradyp Lipót Árpád kalocsai érseket (ő koronázta meg 1916-ban Zita királynét) 1919. május 5-én rövid időre letartóztatták.

⁴⁷¹ A helyi történésekhez lásd Marosi Tibor József: *Ellenforradalom Paksen és Tolnában 1919-ben*. Pákolitz Városi Könyvtár, Paks, 2011.

⁴⁷² Tarisznyás Gerő: erdélyi származású, örmény születésű jogász, községi helyettes, majd hosszú évekig főjegyző. Szolgálati lakása a Deák-házban volt.

politikai helyi megbízott⁴⁷³ azt mondta nekem, hogy míg én (Simkó György) Paksen voltam, ez a Tarisznyás Gerő lent járt Szekszárdon, állítólag összeköttetést keresni a régi közigazgatás visszaállítására. Általában Tarisznyás Gerő a Kormányzótanács által kimondott rendelkezésekkel szemben szabotál, minden viselkedésével elárulja, hogy ellensége a mai rendnek; miután Tarisznyás Gerő ottléte a község rendjét és nyugalma veszélyeztette, két politikai megbízott segítségével, kiknek letartóztatásra meghatalmazásuk van, Tarisznyás Gerőt letartóztattuk és felhoztuk magunkkal Pestre.

Dán politikai megbízottnak visszahívását kérik az ottani elvtársak és más kiküldöttet kérnek azért, mert Dán nem mer, és nem tud a szükséges eréllyel fellépni azokkal szemben, akik valamely funkciót töltenek be.

A szesztilalomra vonatkozó rendelkezést nem tartják be. A borok nincsenek lepecsételve.

A paksi elvtársak kérik a különféle csalafintasággal létrehozott munkástanács megsemmisítését és az új választás megejtését.”

Mindezeket tudomásul venni és a szükséges intézkedéseket megtenni szíveskedjenek.

Elvtársi üdvözléttel

A Magyarországi Szocialista Párt Titkársága

Budapest

[olvashatatlan aláírás]

Az irat jelzete: MNL OL K 148-1920-36-453-9067 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

87.

„[...] A CSEHEK A TŐLE ELVETT TÁVCSŐVEL KÉMLELTÉK A VIDÉKET.”
JEGYZŐKÖNYV AZ ELLENSÉGGEL VALÓ ÖSSZEJÁTSZÁSRÓL
Kisterenne, 1919. május 22.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Kisterennén, 1919. május 22-én az alábbiakban vázoltokról.

Ifj. Hajas Gábor és Molnár András mátramindszenti⁴⁷⁴ lakosok előadják, hogy Tolnay Gábor, mindszei helyettes körjegyző és Klauz Márta,⁴⁷⁵ mindszei postakiadó 1919. május hó 19-én, amikor a csehek Mindszent felé közeledtek, látták, hogy a kör-

⁴⁷³ Dán Ármán: nyomdász.

⁴⁷⁴ Mátramindszent a Heves vármegyei pétervásárai járáshoz tartozott, 1950-ben került Nógrád megyéhez.

⁴⁷⁵ Az iratokból kiderül, hogy Klauz Mártát az ellenséggel való cimborálás miatt 1 év kényszermunkára ítélték és büntetése letöltését 1919. július 31-én kezdte meg.

jegyző fűtyörészve ment az úton, és mikor a postakiadónővel találkozott, beszéltek egymással, és erre a postakiadónő kiment a csehek elé a hegyre, és ott a csehek a tőle elvett távcsővel kémlelték a vidéket.⁴⁷⁶

A körjegyző állítólag május 4-én – amikor a pétervásári főszolgabírótól, Dr. Boboritól⁴⁷⁷ rendeletet kapott, hogy a régi rend visszaállíttatik, miután a proletárdiktatúra megszűnt – a községi bírónak, Hajas Berka Istvánnak kijelentette Kunpoko Imre és Molnár József mindszenti bányászok állítása szerint, hogy „Na, hál’ istennek, csakhogymár a régi rendszer visszaállott”.

Ezen ügy kivizsgálása végett a vádlottakat a salgótarjáni forradalmi törvényszéknek küldöm el fegyveres kísérettel.

I. munkás zászlóalj parancsnokság
Hajas Gábor

Az irat jelzete: MNL HML XVI-501-609-1919-272 Egri Forradalmi Törvényszék iratai

88.

„TARTSA MINDENKI KÖTELESSÉGÉNEK, HOGY ÚGY SAJÁT MAGÁT,
MINT GYERMEKÉT ÁPOLJA, GONDOZZA [...]”.
TOLNA KÖZSÉGI INTÉZŐBIZOTTSÁGÁNAK FIGYELMEZTETÉSE
A HIGIÉNIA FOKOZOTT BETARTÁSÁRA

Tolna, 1919. május 22.

Figyelmeztetés!

A községi tanács áthatva attól a gondolattól, hogy a községben lakók egészségét mindenképp megóvja, figyelmezteti a lakosságot, hogy ezután még nagyobb figyelmet és törekvést, valamint gondoskodást igyekezzék mindenki úgy a saját, mint gyermekének egészségére fordítani.

A háborús mizériák (tömeglakás, együttélés, szappan-, fehérnemű- és ruhahiány) maguk után vonták ama szomorú tény, hogy a községünk lakosai között sokan szenvednek egyrészt viszkető bőrbajban (rüh), másrészt fej- vagy ruhatetűvel vannak tele. Iskolás gyermekeinknek 5,04%-a rühben szenved – 17,30% pedig tetves.

Eltételezve, hogy eme bántalmak következtében egyrészt ők szenvednek, de másrészt – s főleg a veszedelem abban rejlik –, hogy érintkezés által mások is megkapják, ez által a közegészséget nagymértékben veszélyeztetik. Márpedig ma – midőn a néperő megújodása, a néperő minőségében és mennyiségében elszenvedett kárának orvoslása s a

⁴⁷⁶ Ehhez lásd Nagy József: *A Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének hadműveletei Heves megye területén*. http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/1658/1/197-210_Nagy.pdf (Letöltés: 2018. október 20.)

⁴⁷⁷ Minden bizonnyal Dr. Bobory György (1883–1949): későbbi nemzetgyűlési képviselő, kormánybiztos és főispán.

termelőerőnek fokozása a jelszó az országban – kell, hogy szíven viselje mindenki ama magasztos feladatot és igyekezzék mindenki saját erejéből odahatni, hogy ilyen bántalmak sem terjedhessenek tovább.

Tartsa mindenki kötelességének, hogy úgy saját magát, mint gyermekét ápolja, gondozza, valamint, hogy ruházata tiszta legyen. Ez a gondozás nem sokból áll. Mindenkinek van ideje, s ha nincs, kell, hogy időt vegyen ahhoz, hogy eme egyszerű követelményeknek megfeleljen.

Az egészség megkívánja a naponkinti mosdást szappannal, vagy ha az nincs, úgy jó ahhoz kis homokot használni; a gyakori fürdést; a rendszeres fésülködést és hajnyírást (fiú- és leánygyermekeknek ne hagyjunk hosszú hajat viselni); a többszöri fehérneműváltást; a lakásnak gyakori szellőztetését és tisztán tartását és minden olyannak kerülését, mely által a bántalommal érintkezésbe juthatunk (fehérnemű, ágynemű, ruha, evő-, ivóeszközök használata, kézfogás, stb). és ha a fenti bántalmakat ennek dacára is észleljük, akkor azonnal szakembernek, az orvosnak utasításait kövessük.

Az ily betegek kényszerkezelését a községi munkástanács elrendelte és annak mindenki tartozik magát alávetni, kire nézve azt a hatósági orvos elrendeli.

A községi intézőbizottság

Az irat jelzete: MNL OL K 148-1920-36-453-8868 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Vegyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

89.

„A LEVÉLTÁRI ANYAGNAK A NÉMET KULTÚRMÚZEUMTÓL VALÓ
ELVÁLASZTÁSA A KUTATÁS EGYÖNTETŰSÉGÉNEK ROVÁSÁRA MENNE.”
A NÉMET NÉPBIZTOS ÁTIRATA AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRÜGYI
MEGBÍZOTTNAK A TÖBBSÉGÉBEN NÉMET LAKOSSÁGÚ VIDÉKEK
LEVÉLTÁRÜGYÉNEK RENDEZÉSE TÁRGYÁBAN

Budapest, 1919. május 26.

Magyar Tanácsköztársaság Német Népbiztos
Szám: 1182/19

Tudomására hozom, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság 33. K. N. számú, a levéltárakra vonatkozó rendeletével egyértelműleg intézkedtem a hatáskörömbbe tartozó német többségű területekre vonatkozóan.

Ezen rendeletemhez képest ideiglenesen a német lakosságú vidékek levéltári anyaga is az Országos Levéltárban lesz elhelyezendő.

A német nyelvű lakosság tudományos érdekeinek megóvása szempontjából következő óhajtásaim tekintetbe vételét kérem:

1.) A német nyelvű községekből származó levéltári anyag az Országos Levéltárban külön gyűjteményképp kezeltessek;

2.) ezen külön gyűjtemény kezelésével egy, a Német Népbiztosság által erre a célra alkalmazandó szakférfiú bizassék meg;

3.) a német nyelvű vidékekről származó levéltári anyagról községek, illetve levéltárak szerint pontos és kimerítő leltár bocsáttassék a Német Népbiztosság rendelkezésére.

Mindazonáltal fenntartom magamnak a jogot, hogy alkalmas pillanatban külön levéltárban helyezzem el a most ideiglenesen az Országos Levéltárnak átengedett, német nyelvű vidékekről származó levéltári anyagot.

Ezen megszorításra nem sovinszta szempontok készítenek, hanem tisztára tudományos indokok, melyekkel a jövőben kifejlődni hivatott magyarországi német tudományosságnak és közvetve egész tudományunknak szolgálni óhajtók.

A magyarországi német tudományosságra kiválóképpen fejlesztő hatással lesz, ha a tudományos kutatás egész anyaga külön német történelmi gyűjteményben (múzeumban) fog rendelkezésre állani. A levéltári anyagnak a német kultúrmúzeumtól való elválasztása a kutatás egyöntetőségének rovására menne.

De veszélyesnek is tartom az egész ország levéltári anyagának egy helyen való összegyűjtését. Történelmi példák igazolják, hogy gyakran egész országok és nemzedékek kultúrája pusztult el egy-egy nagyobb gyűjteménnyel. A különválasztás esetében a fennmaradás lehetősége inkább van biztosítva.

Óhajtásomra vonatkozó észrevételeit sürgősen kérem.⁴⁷⁸

1. mell.⁴⁷⁹

Kalmár⁴⁸⁰
német népbiztos

Az irat jelzete: MNL OL K 851-Y-6-1919-15 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Közoktatásügyi Népbiztosság Levéltáriügyi Megbízottjának iratai

⁴⁷⁸ A levéltáriügyi megbízott az átiratot a postai kézbesítés hibájából csak napokkal később kapta meg, és 1919. június 16-án kelt válaszában arra kérte a német népbiztost, hogy „hatáskörének kiterjedését pontos földrajzi adatok alapján” vele közölje, „amelynek vétele után a fölöttes Közoktatásügyi Népbiztosság által is approbálandó álláspontja közlésével nem fog késlekedni”.

⁴⁷⁹ A melléklet a levéltáriügyi rendezésének a német nyelvű vidékeket érintő pontjait szabályozó 9/1919. D.V. számú, egy Országos Levéltári Tanács létrehozását is kilátásba helyező német népbiztosi rendeletet tartalmazza.

⁴⁸⁰ Kalmár Henrik (1870–1931): nyomdász, a Károlyi-kormány alatt a német nemzetiségi ügyek államtitkára, a Tanácsköztársaság idején német népbiztos. 1919. július 25-én lemondott népbiztosi posztjáról. A Tanácsok Országos Gyűlésének és a Szövetséges Központi Intézőbizottságnak a tagja. 1920-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. A szovjet-magyar hadifogolycseré során Csehszlovákiába távozott.

90.

„[...] EZ EGYSZER KÉNYTELEN VAGYOK TÉGED FIGYELMEZTETNI,
HOGY MIATTAD NAGY VESZÉLYNEK VAGYOK KITÉVE.”
GRÓF ZICHY TIVADAR LEVELE IFJABB GRÓF ANDRÁSSY GYULÁNAK

Budapest, 1919. május 26.

Kedves Barátom,⁴⁸¹

Indirekt úton, és pedig már három különböző forrásból tudomásomra jutott, hogy huzamosabb idő óta vendégem vagy.⁴⁸²

Bármennyire örvendenék más körülmények közt szolgálatodra lehetni, ez egyszer kénytelen vagyok téged figyelmeztetni, hogy miattad nagy veszélynek vagyok kitéve.⁴⁸³

Ha megtudja a proletárkormány, hogy nálam vagy elszállásolva, és hogy bécsi lakásomban talán még tanácskozások is tartatnak, minden bizonnyal le is fognak tartóztatni, és pedig nem mint tiszt, de mint gyanús ellenforradalmárt. Házkutatást fognak nálam tartani és vége hossza se lesz bajomnak.

A kémkedés és titkos feljelentések itt napirenden vannak, úgyhogy szinte csodálom, hogy eddig nem bántott senki.

Azért tudom, hogy magad is szeretnéd, ha bajba keverednék,⁴⁸⁴ igen szépen kérek, légy szíves magadnak más szállást keresni.

Bocsásd meg kérésemet, mely, tudom, ellenkezik a vendégszeretet legprimitívebb elveivel, de hiába, az ember akarva – nem akarva mindig csak egoista marad, és első sorban önmagára gondol.

Az elfogatás és fogház pedig éppen nem kecsegtető kilátás.

Szívélyes üdvözléssel
kész híved és barátod,

Zichy Tivadar⁴⁸⁵

Az irat jelzete: MNL OL P 4-308 Családok, személyek, testületek és egyesületek iratai, Andrássy család iratai

⁴⁸¹ Ifjabb gróf Andrássy Gyula (1860–1929): politikus, 1906 és 1910 között belügyminiszter, 1918 őszén rövid ideig osztrák-magyar külügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején a bécsi ellenforradalmi Antibolszevista Comité egyik vezetője.

⁴⁸² Ifj. Andrássy Gyulának Zichy Tivadar bécsi lakásában való tartózkodását az onnan írt levelei is alátámasztják.

⁴⁸³ Valószínűleg Andrássynak az ABC-ban betöltött szerepére és az ellenforradalmi szervezkedésre utalt.

⁴⁸⁴ Ellentmondanak ezek a sorai a korábbiaknak, valószínűleg azt akarta írni, hogy magad sem szeretnéd, ha bajba keverednék.

⁴⁸⁵ Gróf Zichy Tivadar (1847–1927): politikus, diplomata.

91.

„A MI [...] EGYHÁZUNK TAGJAI PROLETÁROK.”
REFORMÁTUS TILTAKOZÁS AZ EGYHÁZ JAVAINAK
ÁLLAMI TULAJDONBA VÉTELE ELLEN
Kápolnásnyék, 1919. május 27.

Másolat

ü. 1919.

Garbai Sándor elvtársnak
a Magyar Tanácsköztársaság kormányának elnökének

Budapest

Folyó évi április 28-án a helybeli direktórium a Kormányzótanács 13. K. N. sz. rendelete⁴⁸⁶ alapján kápolnásnyéki ref. egyházunk vagyonát – mintegy 60 k.⁴⁸⁷ holdat kitevő egyházi ingatlant, 19 k. hold tanítói, 38 k. hold lelkési javadalmat képező szántóföldet, továbbá mintegy 30 ezer korona összeget kitevő alapítványokat, értékpapírokat, takarékbetéteket és készpénzt – lefoglalta és állami tulajdonba vette.

Ezzel a ténnyel kapcsolatban tisztelettel betérjesztjük ünnepélyes tiltakozásunkat egyházunk javainak állami tulajdonba vétele ellen.

1.) a református egyház soha nem volt államegyház. Királytól, államtól adományozott javai nincsenek. Amiből élt, az a mindenkori egyházunkat szerető áldozatkész híveknek adományaiból történt. Különösen áll ezen tény a mi kápolnásnyéki ref. egyházunkra, hol egyházi adó és semminemű államsegély sohasem volt, amije volt egyházunknak, mindazt áldozatkész hívek önként adták össze. Így jött össze a most állami tulajdonba vett 117 k. hold szántóföldünk és 30 ezer koronát kitevő értékpapírjaink, alapítványaink, takarékbetéteink, készpénzünk.

A Tanácsköztársaság idevágó programja: az egyházak pusztán a hívek áldozatkészességéből önkéntes adományaik alapján tarthatók fenn.⁴⁸⁸ A mi kápolnásnyéki ref. egyházunk javai a hívek hitbuzgóságából adott önkéntes adományok. Tisztelettel kérdezzük, miként egyeztethető össze a kommunizálás ténye a Tanácsköztársaság fenti programjával?

⁴⁸⁶ A Közoktatásügyi Népbiztosság hivatkozott rendelete az egyházak vagyonának elkobzásáról és szocializálásáról intézkedett 1919. április 21-én. Ezután kerültek sorra az egyházak könyvtárai és levéltárai.

⁴⁸⁷ kataszteri

⁴⁸⁸ A Vallásügyi Likvidáló Bizottság rendeletben rögzítette, hogy „Az egyházaknak, mint magántársulatoknak, joguk van a hitközségként való szervezkedésre az általános gyülekezés és egyesülés keretein belül, s papjaik eltartásáról és egyházi szükségleteik fedezéséről önkéntes adományokból gondoskodhatnak. Ahol tehát a hívek a hitközségek megalapítását elhatározták, az istentiszteletek tartásával kapcsolatosan felmerülő költségek önkéntes adományokból fedezhetők.” Idézi Csizmadia Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Budapest, 1966. 100–101.

2.) Köztudomású tény, hogy a száz k. holdig terjedő kisbirtokot⁴⁸⁹ a Tanácsköztársaság ez idő szerint érintetlenül hagyja. Tehát a kisbirtokok a tulajdonosok magántulajdonában maradnak.

A református lelkészek az ország gazdasági életében ez ideig kiscgazda szerepet játszottak lelkési javadalmat képező földjeikkel. Vagy maguk gazdálkodtak, vagy pedig földjeiket bérbe adták. Javadalmazásuk fő részét a föld képezte.

Tiszteletteljesen kérdezzük, miért tétetik különbség e tekintetben a kiscgazda és a ref. lelkész között, holott ez utóbbi amellett, hogy lelkész volt, kiscgazda is volt, s gazdálkodásának kiválóságával legtöbbször az első közt járt s tiszteletreméltó helyet vívott ki magának a mezőgazdasági termékek előállításában.

3.) A református egyház mindig népegyház volt. Programja: amint a Jézus szeretett bennünket, mi emberek is úgy szeressük egymást. Ezen programunk eszközei a teljes lelkiismeretszabadság, a tudomány, iskola és főként az evangéliumnak mérhetetlen gazdagsága voltak.

Ha a letűnt századoknak voltak – és voltak – nagy jellemei, tiszta egyéniségei, az ember boldog szabadságáért küzdő alakjai, mindezeket – büszkeséggel állapítjuk meg – jó részben ref. egyházaink adták a társadalomnak.

Keserőséggel kérdezzük, hogy amikor fokozatosan minden állami tulajdonba megy át és a dolgozó embereknek annyi adatik, amennyiből családjaik tisztességgel megélhetnek, miből tarthatjuk fenn egyházunkat, miből fizethetjük papjainkat, kik nekünk a református keresztyén tiszta erkölcsöt tanítják és életükkel mutatják.

Voltak a múltban nekünk is bűneink. A kapitalizmus halálosan nyomta a mi egyházunkat is. Lelkesített a kapitalizmus háborújában a ref. tábori lelkész is kint a frontokon, de mindez történt kényszerből, parancsból és nem nagyobb a bűnünk, mint a szocialista munkásságé, mely elve ellenére, szintén parancsból gyártotta a muníció milliárdjait a gyárakban, s lettek általa számtalanok martalékai a halálnak, gyásznak, árvaságnak.

A mi kápolnásnyéki ref. egyházunk tagjai proletárok. Néhány eddig vagyonos tagot beszámítva mintegy ezer lélek – földmunkás, kisiparos, napszámos és néhány kiscgazda. És mi egyházunkat fenn akarjuk tartani, mert az mindig a nép egyháza volt, a lehetőségekhez mérten mindig a nép érdekeit munkálta anyagiakban, erkölcsiékben, szellemiékben, papjai a nép papjai voltak, együtt örültek az örömben híveikkel, együtt sírtak a bánatos időkben, palotában soha sem laktak, négyes fogaton soha nem jártak.

A kálvinista nép mindig egy volt egyházával és soha jobban nem volt egy, mint ezekben a nehéz időkben. Hagyassék meg tehát néki az anyagi világ javaiból annyi, mint amennyi létfenntartásához szükséges.

⁴⁸⁹ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. május 17-i, XCV. sz. rendelete előírta a 100 holdnál nagyobb mezőgazdasági, a 10 holdnál nagyobb szőlőbirtokok és az erdőbirtokok átadását a Vallásügyi Likvidáló Bizottságoknak.

Tisztelettel kérjük tehát Garbai Sándor kormányelnök református⁴⁹⁰ testvérünket, kegyeskedjék a Kormányzótanács által a Közoktatásügyi Népbiztosság székesfehérvári politikai megbízottját utasítani, hogy velünk egyetértésben haladéktalanul tegye meg az intézkedéseket arra nézve, hogy egyházunk anyagi egzisztenciája a jövőt illetőleg biztosíttassék.

Őszinte szívvel szólottunk jó reménységben. Ne utasíttassék el a kérés, s ne szégyenítessék meg a reménység.

Elvtársi tisztelettel:

A református egyháztanács:
aláírások⁴⁹¹

Igazoljuk, hogy a kápolnásnyéki ref. egyház ingatlanai az egyháztagok adományaiból keletkeztek és a kisbirtok keretét nem haladják meg. A lelkészi javadalmi föld kezeléséről a javadalmas maga gondoskodik, arra rá van utalva és annak élvezetére érdemes is. Az ingóságok (értékpapírok, betétek) egyházfenntartási célokat szolgálnak, s túlnyomó részben hagyományokból keletkeztek. Úgy az ingatlanok[nak], mint az ingóságoknak a köztulajdonba vétel alól való mentesítését a közhangulat szempontjából javasoljuk.⁴⁹²

Az intézőbizottság:
aláírások⁴⁹³

Az irat jelzete: MNL FML XVI-3-B-1919-sz. n. Fejér megye Munkás-, Katona- és Földművestanácsának iratai, Közigazgatási iratok

92.

„[...] A FIÚK ÁLTAL HASZNÁLT KLOZETEK AZ EGÉSZSÉGRE KÁROSOK.”
AZ ISKOLALÁTOGATÁS EGÉSZSÉGÜGYI-TAPASZTALATAI
Esztergom, 1919. május 26.

⁴⁹⁰ Garbai Sándor kiskunhalasi református családban nőtt fel. Az Országos Református Lelkeszgyűlés (ORLE) elnöke táviratban köszöntötte őt a Tanácsköztársaság kikiáltása után és felajánlotta „az egyház segédkezését a munka kötelességén, jogán és méltánylásán felépült társadalmi és állami rend megszilárdításához”. <http://zsinatileveltar.hu/tartalom/7-fond-orszag-os-reformatus-lelkeszgyuleset-orle-1924-1950> (Letöltés: 2019. január 15.)

⁴⁹¹ A kápolnásnyéki református lelkész 1892–1919 között Urhász Sándor volt.

⁴⁹² Garbai 1919. július 16-án válaszolt a levélre, annak pontos tartalmát nem ismerjük. Csűrös András Jakab: *Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos időben*. KRE, doktori disszertáció, Budapest, 2017. 159–161.

⁴⁹³ A helyi direktóriumnak Friedrich István (a községi intézőbizottság vezetője), Molnár János és Dávid János volt a tagja.

Iskolalátogatás (egészségügy)⁴⁹⁴

Sz. Anna iskola, Dorogi út: az összes termekben a rend, tisztaság és szellőztetés jó.

A tantermekben a (katonaságtól) a falak piszkosak, meszelésük szükséges! A IV. oszt. termében a kéményajtón betódul a korom. Rendbe hozandó. Ugyanitt egy ablakfiók hiányzik.

Több cserépkályha fiókja törött és füstöl. Az emeleten a fiúk által használt klozetek az egészségre károsak. A tőzeget nem adagolják, és nincsenek fertőtlenítve.

Kapu iskola, Kossuth L. utca: a tantermek piszkosak, a falak vakolata leverve, a padlók porosak, a termék rosszul szellőztetve. A falak javítása, meszelése, a padlók gyakori öntözése és jobb szellőztetés szükséges.

Bottyán János utcai iskola:⁴⁹⁵ a földszinti termék rosszul szellőztethető, mert a folyosóról dohos, az utcáról pedig poros a levegő. A tantermek falait itt is meszelni kell. Egyébként rendben van.

Az itt felsorolt iskolák (délelőtti) tanulóinak legalábbis fele rossz fogú gyermek. Orvosi gyógykezelésbe⁴⁹⁶ ajánlhatók.

Nábrádi János⁴⁹⁷
egészségügyi proletár megbízott

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-VI-1919-1188 Esztergom Vármegye és Város Direktórium, Általános iratok, VI. osztály iratai

93.

„[...] SZÜKSÉGESSÉ VÁLHATÓ KUTATÁSAIM ELŐMOZDÍTÁSA ÉRDEKÉBEN [...]”.
RADICS VENDEL FŐLEVÉLTÁROS FELVÉTELÉT KÉRI
A TUDOMÁNYOS KUTATÓK JEGYZÉKÉBE
Salgótarján, 1919. május 27.

Hivatalból

A Közoktatásügyi Népbiztosság főiskolai csoportjának
Budapest, V. Bástori utca 12. II. em.

⁴⁹⁴ Az egészségügyi felvilágosító propaganda kiemelt eseményeként az 1919. április 20-án megnyílt Népegészségügyi Kiállítás külön foglalkozott a gyermekegészségügy kérdésével.

⁴⁹⁵ Mindhárom iskola egyházi (római katolikus) fenntartású volt 1919 előtt, sorrendben a Szent Anna zárda elemi leányiskola, a Kossuth Lajos utcai népiskola és a Bottyán János utcai leányiskola.

⁴⁹⁶ Ehhez lásd Juhász Lajos: *A tanács hatalom egészségpolitikája*. Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei 18. Budapest, 1960. 83–90.

⁴⁹⁷ Nábrádi János: az esztergomi városi és járási tanács tagja 1919-ben.

Kérem a Népszava 1919. május 24-én megjelent száma 6. oldalán közölt felhívás⁴⁹⁸ alapján a tudományos kutatók jegyzékébe való felvételemet.

Eddig nagyobbára levéltári kutatások alapján levéltári szakba vágó ismertetéseket közöltem a Magyar Könyvszemle, Országos Tisztviselő Szövetség, a Vármegyei Levéltárosok Lapja és más szaklapokban.

A vezetésem alatt álló vármegyei levéltár anyagának alapján esetleg másutt szükségessé válható kutatásaim előmozdítása érdekében látom szükségét ezen bejelentésnek.⁴⁹⁹

A levéltár vezetője

Radics Vendel

főlevéltáros

Az irat jelzete: MNL NML XVI-1919-1099 Nógrád vármegye Intézőbizottságának, illetve Direktóriumának iratai

94.

„[...] A NÉP BIZALMÁT ELVESZTETTÉK [...]”.

A PÁKOZDI INTÉZŐBIZOTTSÁG BEJELENTI LEMONDÁSÁT
ÉS ÚJ VÁLASZTÁS KIÍRÁSÁT KÉRI

Pákozd, 1919. május 29.

Vármegyei Intézőbizottság!

Alulírottak, Pákozd község proletárközönsége által megválasztott községi intézőbizottság⁵⁰⁰ tisztelettel bejelentjük, hogy ezen állásunkról a mai napon lemondunk és kérjük a vármegyei intézőbizottságot, miszerint az új választások elrendelése iránt intézkedni szíveskedjék.

Ezen elhatározásunkat azzal indokoljuk, hogy a székesfehérvári és Fejér megyei termelészövetkezet által kiadott rendelkezések szerint a tanácsnak, illetve helyi intézőbizottságnak a községhez tartozó és szocializált gazdaságok vezetésébe, illetve ennek ellenőrzésébe semmiféle beleszólása nincsen, sok esetben oly rendeletek végrehajtása,

⁴⁹⁸ Radics Vendel az aktához írott pro domóban szó szerint idézi a felhívást: „A Közoktatásügyi Népbizottság felhívja a tudományos kutatókat, hogy akik magukat a tudományos kutatók névjegyzékébe felvéteni kívánják, hogy nyomtatásban megjelent tudományos dolgozataiknak lehetőleg teljes jegyzékét a Közoktatásügyi Népbizottság főiskolai csoportjának (V. Báthori utca 12. II. emelet) írásban mielőbb küldjék be. Ismertetések és más önálló értekezések, tisztán iskolai célra készült tankönyvek mellőzendők. Társas dolgozatok fősorolandók. Könyvek és értekezések lehetőleg bibliográfiai szempontból kívánatos teljességgel jelölendők meg.”

⁴⁹⁹ A tudományos dolgozatok jegyzéke nincs mellékelve a piszkozathoz. Azt sem tudni, elküldte-e Radics a jelentkezését, tekintettel arra, hogy a felhívás szerint „az ismertetések mellőzendők”, ő pedig „nagyobbára” ilyeneket írt.

⁵⁰⁰ 1919. április 11-én alakult meg a bizottság.

amelyek tulajdonképpen a falu intézőbizottság hatáskörébe tartoznának, s most újonnan szervezett, úgynevezett kerületi főintézőhöz lesznek kiadva, azt a látszatot keltve, hogy az intézkedési jog csupán az ő kezébe van letéve, úgy ezen, mint más egyéb intézkedések folytán alulírottak azon megállapításra jutottak, miszerint a nép bizalmát elvesztették és így felelősségteljes állásunkat továbbá nem vállalhatjuk.

Kérjük ezen bejelentésünket tudomásul venni.

elvtársi üdvözléssel

Hegedűs János
direktórium tagja

Hegedűs Sándor
direktórium tagja

Kis József
direktórium tagja

Bodola Aladár
direktórium tagja

Simon Gy. József
direktórium tagja

Az irat jelzete: MNL FML XVI-1-3261-1919 Magyar Nemzeti Tanács Fejér Megyei Bizottságának iratai

95.

„A FÖLDMUNKÁSOK ÉS KISGAZDÁK KÖZÖTT ÓRIÁSI AZ ELKESEREDÉS [...]”.
JELENTÉS A TOLNA MEGYEI KÖZÁLLAPOTOKRÓL

Budapest, 1919. május 30.

T. Elvtársak!

Bocz István (Tolna megye)⁵⁰¹ elvtársunk alábbi jelentését tájékoztatás céljából megküldjük.

A földmunkások és kisgazdák között óriási az elkeseredés amiatt, hogy a vásárok nem lesznek megtartva, nincs alkalom, ahol a borjút vagy más dolgot eladjanak és a szükséges cikket beszerezzék.⁵⁰²

Nagy a panasz amiatt, hogy a tanítónak meg lett tiltva minden mellékfoglalkozás, így a kántori teendőket ellátását vonakodik végezni, a kisebb községek azonban nem fogadhatnak külön kántort.

⁵⁰¹ Bocz István: győrei lakos, a világháború idején Csepelen dolgozott. A helyi emlékezet szerint 1919-ben hazatért és egyik meghatározója lett a helyi eseményeknek. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták és elítélték. Lásd Solymár Imre: Fejezetek Győre történetéből. Dr. Dobos Gyula (szerk.): *Tanulmányok*. Tolna Megyei Levéltári Füzetek 6. Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Szekszárd, 1997. 5-114., itt 68.

⁵⁰² A Belügyi Népbizottság 1919. július végén elintézés végett átküldte a Népgazdasági Tanácsnak a beadványt, melyben a vásárügy mihamarabbi szabályozását kérte.

Nagy a panasz amiatt is, hogy a bank csak 2000 koronát utal ki,⁵⁰³ holott ha valaki egy tehenet vagy lovat akar venni, annak 7-8000 korona az ára.

Még most is járnak olyan elvtársak a vidéken, akik felesleges dolgokat fecsegnek, például a bort orvosi receptre fogják kapni, a gyermekeket elveszik a szüleiktől és a közös konyháról beszélnek.

Nagy bizalmatlansággal fogadta a lakosság az adó elengedéséről szóló rendeletet,⁵⁰⁴ azt mondják, ha már adót nem fizetünk, nem is a mienk a birtok.

A szőlőbirtokosok nagyon elégedetlenek, mert a szükséges rézgálicot nem kapták meg, holott a pénz már rég be lett szedve és május 25-ével a permetezést már meg kellett volna kezdeni.

Elvtársi üdvözlettel:
aláírás nélkül

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-781 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

96.

„[...] AZ ILLETŐK FŐVÁROSI MŰTERMEIT ERRE AZ IDŐRE REKVIÁLÁS ALÓL MENTESÍTSE.”

A BALATONFÜREDI MŰVÉSZTELEPEN ALKOTÓK FELMENTÉSE
LAKÁSKISAJÁTÍTÁS ALÓL
Budapest, 1919. május 31.

255/919 sz.
MMD.

Az Országos Lakásbiztossághoz

Budapest

A Közköztartásügyi Népbiztosság múzeumi és művészeti direktórium a balatonfüredi Művésztelepen leendő munkálkodásra és részben proletár művésziskolák vezetésére az alant felsorolt képzőművészeket küldte ki és kéri az Országos Lakásbiztosságot, hogy az illetők fővárosi műtermeit erre az időre rekviálás alól mentesítse.

⁵⁰³ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 26-án elrendelte a pénzintézetek szocializálását. Zár alá vették a bankbetéteket. A rendelet arról is döntött, hogy a szocializált pénzintézeteknél lévő folyószámla- vagy más betétből havonta a betét 10%-át, legfeljebb 2000 koronát engedtek felvenni.

⁵⁰⁴ A Forradalmi Kormányzótanács LXXXVIII. számú rendeletét 1919. május 12-én adta ki, ennek 1. §-a értelmében minden olyan földbirtok, amelynek területe szőlő esetében 10, egyébként pedig 100 kataszteri holdat meg nem halad, a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt mentes minden közzadólól.

Bató József festő	IV. Ferenciek tere
Cigány Dezső festő	X. Százados út Művésztelep
Ferenczy Béni szobrász	VI. Lendvai u. 3.
Ferenczy Noémi festő	VI. Lendvai u. 3.
Lampert József festő	VII. Dohány u. 57.
Márffy Ödön festő	V. Dráva u. 12.
Orbán Dezső festő	VI. Bulyovszky u. 25.
Pór Bertalan festő	X. Százados út Művésztelep
Tihanyi Lajos festő	V. Dráva u. 12.
Uitz Béla festő	II. Margit körút 54.
Vedres Márk szobrász	X. Villám u. 26.
Fejérvári Erzsébet festő	VI. Podmaniczky u. 57.

Antal⁵⁰⁵

művészeti és múzeumügyi
politikai
h. megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-27-154311 Vallás- és Közköztartásügyi Minisztérium, Törvények iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

97.

„[...] FIATALSÁG VASÁRNAP DÉLUTÁN KORCSMÁNK UDVARÁN ÖSSZEJÖN [...]”.

FRANKFURTER ÁRMINNÉ KÉRVÉNYE KOCSMÁJÁBAN
VASÁRNAPI ZENÉS ÖSSZEJÖVETEL TARTÁSÁRA
Ócsény, 1919. május 31.

Vármegyei intézőbizottság!

Ócsény község intézőbizottsága betiltotta az Ócsény községben 122. hsz. alatt levő korcsmahelyiségben a vasárnap délutánonként szokásban volt zenélést.

Itt ugyanis nagyon régi szokás, hogy fiatalság vasárnap délután korcsmánk udvarán összejön, s zene mellett táncol.⁵⁰⁶ Ezen szokás ellen már több ízben tétetett ugyan kifogás, azonban a felsőbb hatósági vizsgálat sohasem tartotta szükségesnek annak betiltását, mivel az ártatlan falusi szórakozásnak minősítettett.

⁵⁰⁵ Antal Frigyes (1887-1954): marxista művészettörténész, a művészeti és múzeumi direktórium helyettes vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, 1933-ban Londonban telepedett le.

⁵⁰⁶ 1890-ig az összejövetelek helye a templom előtti tér volt, idővel azonban áthelyezték Frankfurter Árminné kocsmájának udvarára, mely a templom közelében volt. A vasárnap délutáni szertartás után este 8-9 óráig itt táncoltak a fiatalok.

Minthogy szeszes italt nem mérünk, csupán szesz nélküli hűsítőket adunk ki, a szesztilalmat⁵⁰⁷ a legszigorúbban megtartjuk, minthogy továbbá a vasárnapi szokásos „játszó” eddig is mindig csak záróráig tartott legfeljebb, s most sem engedjük tovább ott lenni a vendégeket, minthogy továbbá vagyonom vagy üzleti jövedelmemen kívül egyéb jövedelemem nincs, s magam mint elaggott munkára képtelen vagyok, férfi keresőm nincs, csupán otthonlevő leányom tart el a korcsmaüzlet csekély jövedelméből, ezért tisztelettel kérem annak megengedését, hogy helyiségemben az eddig is szokásban volt vasárnap délutáni, úgynevezett „játszót” szeszkimérés nélkül a záróráig ezután is fenn-tarthassam.⁵⁰⁸

Tisztelettel
Frankfurter Árminné⁵⁰⁹
őcsényi lakos

Az irat jelzete: MNL TML XVI-II-5628-1919 Tolna Megye Direktóriumának iratai

⁵⁰⁷ A szeszes italok mértéktelen fogyasztásának eltiltásáról már az 1919. évi XIII. néptörvény is rendelkezett, majd 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság II. sz. rendelete „Tilos szeszes italokat árulni és fogyasztani” címmel jelent meg.

⁵⁰⁸ Az ügyben végül az a döntés született, hogy a játszót ezután is megtarthatja, de köteles a szesztilalmat és a zárórát betartani.

⁵⁰⁹ Frankfurter Árminné ellen az alispáni hivatal 1922-ben nyomozást indított. A jobboldali országos napilap, *A Nép* 1922. október 14-i Sár a Sárközön című cikkében azzal vádolták a kocsmárosnét, hangsúlyozva zsidóságát, hogy olyan időpontban rendez mulatságot, amikor keresztény szokás szerint pihenni kellene. Ezzel pedig az „egyke” probléma mellett ő is hozzájárul az ősi magyar falu, Őcsény magyar lakosságának kipusztulásához. Lásd Aradi Gábor: *Az italozás és szórakozás ellentmondásai a húszas évekből Magyarországon, különös tekintettel Tolna megyére*. Győri tanulmányok. Tudományos Szemle – Hedonizmus. 2001/25. 55–69.

1919. JÚNIUS

98.

„[...] SZENTENDRE VÁROSÁBAN A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MEGALAKULÁSA
ÓTA ÁLLANDÓAN DÚL A HARC A NÉP ÉS A MUNKÁSTANÁCS KÖZÖTT.”
LEVÉL FÖLDES ISTVÁN PEST MEGYEI MEGBÍZOTTNAK
A SZENTENDRÉN URALKODÓ ÁLLAPOTOKRÓL
[Szentendre], 1919. június

Földes István
belügyi népbiztos elvtársnak (sic!),

Budapest

Tisztelettel jelentem, hogy Szentendre városában a Tanácsköztársaság megalakulása óta állandóan dúl a harc a nép és a munkástanács között. Jellemző volt kezdettől fogva a Vásárhelyi-ügy.⁵¹⁰ A direktórium tagjai között jelenleg is működik egy Szulyovszky Sándor⁵¹¹ nevű egyén, akiről mindenki tudja, hogy Magyaróvárott a tölténygyárban a szervezett munkások pénzeit elsikkasztotta. Molnár Varga Géza⁵¹² egyike a legbrutálisabb embereknek, aki nem hogy a néppel nem tudná magát kedveltetni, hogy a nép felvilágosítva az eszméket megértse, de brutalitásával gyűlöltté teszi a rendszert úgy, mint önmagát.

⁵¹⁰ Szentendrén 1919. március 22-én az 55 tagú munkás- és katonatanács Vásárhelyi Kálmán, volt szovjet-oroszországi hadifogoly irányításával 36 órán át tanácskozott. Az ő javaslatára határozta el a tanács a földkérdéssel kapcsolatban a következőket: „A törpebirtokosok 1–8 holdig terjedő azon földjei, melyek megművelésére kötelezettséget vállalnak, átmenetileg tulajdonukban meghagyhatók, a többi elvonandó és a megművelésre jelentkezők között szétosztandó.” Idézi Vigh Károly: *Vörös Pest vármegye*. Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár, TIT Pest megyei szervezete, Pest megyei Levéltár, Budapest, 1979. 64., illetve 114. 1919. március 29-én érkezett meg Makóra Vásárhelyi Kálmán, immár a tanácskormány hadügyi népbiztosának politikai megbízottjaként. Április 23-án nagymértékű élelmiszerrekvirálás kezdődött a városban a Vörös Hadsereg és Budapest ellátása céljából. A helyi lakosság egy része Vásárhelyi Kálmán ellen fordult. Az összegyűlt tömeg a politikai megbízottat már a főtéren ütlegette, majd a városháza emeleti szobájából az utcára dobta és meggyilkolta. A különítményesek tizenegy embert gyilkoltak meg Vásárhelyi halálát megbosszulandó, köztük Návay Lajost és Návay Ivánt.

⁵¹¹ Szulyovszky Sándor: géplakatos, vasmunkás, Szentendre város munkástanácsai vezetője, feladata a városi igazgatás személyi és érdemi átszervezése volt. A Tanácsköztársaság bukása után bíróság elé állították és elítélték. A váci börtönben halt meg a börtönviszonyok következtében.

⁵¹² Molnár Varga Géza: asztalos, szentendrei direktórium tag, később bekerült a megyei intézőbizottságba.

Folyó hó 23-án, midőn Melha Waldemár[tól], a beszerzési csoport igazgatójától kézhez kaptam a Közellátási Népbiztosság rendeletét, mely szerint a beszerzési csoport részére gyümölcsöt és főzelékféléket bárhol vásárolhatunk, a kapott utasítás szerint azt Molnár Varga Géának bemutatam. Molnár azt elolvastva azt a feleletet adta, hogy annak dacára sem engedi meg a szállítást. És megfenyegetett azzal, hogy majd megtanít – nem fogok én sokáig ott ugrálni –, neki nem fog minden pesti csirkefogó dirigálni. Erre ismét felhívtam figyelmét, hogy ez egy népbiztosi rendelet, melyet respektálnia kell. Molnár azt mondotta, „semmi közöm hozzá”, Molnár ezen ténykedését Melha igazgató elvtársnak írásban bejelentettem.

Kedden este a hivatalból távozva hazamentem Szentendrére. Este lévén vacsoránál ültem, midőn harangkongatást hallottunk és azon hiedelemben, hogy tűz van, családommal együtt kinéztünk az utcára. Akkor láttuk, hogy a nép gyülekezik és a Vörös Őrségtől követeli a fegyvereket. Megjegyzem, hogy a Vörös Őrség helyisége lakásommal szemközt van. Mindezeknek szemlélője a kapuból voltam, egy tapodtat sem mentem el. Ezt bizonyítani tudom szomszédaimmal. A nép csakis a direktórium ellen van elkeseredve, akik a népeket durvaságaikkal állandóan izgatottságban tartják.

Másnap reggel, amit már csak hallomásból tudok, a nép összegyülekezett a városházán és új direktóriumot választott, közötté lévén Horváth János, volt előbbeni politikai megbízottat, mint elnököt választották meg. Én a reggeli hajóval Pestre igyekeztem a gyümölcsszállítmánnyal, azonban az újpesti hídnál hajónkra lőttek, és így a hajó teljes sebességgel visszafordult 2 halott[al] és 2 súlyos sebesülttel. Minthogy nálam sok pénz volt, azon igyekeztem mindenáron, hogy Pestre bejöjjek, azonban minden forgalom megszűnt.

A hajsza ellenem megindult a direktórium ama tagjai részéről, akik Molnár Varga Géza jó emberei. A direktórium tagjait jellemzi az, hogy nap nap után este a Fischer Zsigmond-féle pincében dári dóznak, isznak olyannyira, hogy egynémelyik alig tud hazamenni. Ezt az egész város népe tudja, de senki sem merete feljelenteni, mert féltek a bosszútól. Kérem kihallgattatni a Vörös Őrség parancsnokát, Perjesi Sándort,⁵¹³ aki szintén tudja ezeket. Szulyovszky Sándor állandóan-részeg Gyurits Szávó nevű és Beslits Pál nevű szentendrei lakosok szintén tanúskodnak. Gyurits nekem panaszkodott, hogy neki több ezer koronájába van a direktórium, 5 hektoliter borát és 4 sonkáját elherdálták. A földműves nép egyenkint kihallgatva ezeket mind el fogja sorolni. A direktóriumban egy higgadt és komoly ember volt, a néppel tudott bánni és a nép kedvelte is, ez az egy ember Kiss Mátyás⁵¹⁴ volt, de ezt elmarták, kénytelen volt lemondani.

Tisztelettel kérem Kiss Mátyást kihallgattatni, aki egész sorozatát fogja a bűnlajstromba diktálni.

⁵¹³ Perjessy Sándor: szentendrei rendőrkapitány, 1918-ban a nemzetőrség parancsnoka, Takácsy József karhatalmi népbiztos 1919. március 25-én vele együtt kezdte meg a Vörös Őrség szervezését, annak helyi parancsnoka lett.

⁵¹⁴ Kiss Mátyás: bőriparos, a szociáldemokrata párt egyik helyi vezetője, a szentendrei direktórium és a szentendrei intézőbizottság elnöke. A Tanácsköztársaság alatti magatartása miatt hat és fél év börtönbüntetésre ítélték.

Annak idején Földes elvtárs volt oly kegyes engem megbízni, hogy az ott történendőről (sic!) tegyek jelentést. Megfigyeléseket eszközöltem is, de konkrét bizonyítékaim nem voltak, csak hallomásból szereztem tudomást, és míg bizonyítékaim nem voltak, addig mint rágalmaszó nem akartam fellépni. Mindaddig, amíg ezen direktórium vezeti a város ügyeit, egy tűzcsóva lesz ezen város. A nép ezen durva emberekkel sohasem fog megbarátkozni.

Az ő durvaságuk átragadt már a legkisebbik tényezőre is, mert az egész direktórium tagok mind olyanokból áll (sic!) jelenleg, akik nem az eszméikért, hanem a jó fizetésért, könnyű megélhetésért kapaszkodtak állásaik után, többnyire olyanok, akik a munkának barátjai sohasem voltak. Szulyovszky Sándor jelenleg is, mint a múltban, csak ivott. Nejét a legnagyobb nyomorban elhagyta, és egy metreszt⁵¹⁵ tart magánál, akivel együtt garázdálkodtak. Felesége kihallgatásakor el fogja mondani, hogy mindig csak neki kellett keresni és a pénzt a férjének adta, aki elitta. Midőn az asszony beteg lett, és nem tudott keresni, egyszerűen elcsapta.

Ugyancsak olyanok a többi tagjai is a direktóriumnak, akikről mindenki tudja, hogy sohasem voltak a munka emberei.

Miután mindezekről nekem van tudomásom és ezeket ők is tudják, mert többen fordultak hozzám panasszal, ártalmatlanná akarnak tenni azzal, hogy rágalmakkal a szentendrei forradalmi törvényszék elé állítsanak és elnémíthassanak, mert hiszen a forradalmi törvényszék is az ő soraikból került ki. Természetes is, hogy mint ellenforradalmárt állítanak be engem, holott én mint rendőrember nem űztem politikát sem a múltban, sem jelenleg. Én a mindenkor kormányrendeletet és a törvényeket respektáltam és a nyert utasítások szerint járok el. Semmi okom nincs a tanácskormány intézkedései ellen ágálni, mert hiszen a jobblétet, fizetést előbb a szocialista kormánynak, majd utóbb a tanácskormánynak köszönhetjük.

Teljes életemben, habár titokban is, mindig szociális érzelmű voltam, és ezért az elvált több ízben kellett szenvednem.

Tisztelettel jelentem, hogy Molnár Varga Géza Lichtenstein Bernát belügyi népbiztossági alkalmazott előtt azon kijelentést tette, hogy neki Landler⁵¹⁶ népbiztos senki, semmi, suvix,⁵¹⁷ Szentendrén ő egyedül az Úristen, ott ő parancsol és nem Landler.

Tisztelettel kérem az egész ügyre vonatkozó Lichtenstein Bernát elvtársat kihallgatni, aki a VII. számú rendészeti osztályban van.

Az ellenem indított hajszában kérem kihallgatni Szabó Jánosnét (a posta melletti lakost), Gruics Dusánnét, Gavrilovics Zsigáné szentendrei lakosnőket, akik bizonyítani fogják azt, hogy egész este, amikor a mozgalom megindult, lakásom kapujából néztük családommal az eseményeket. Onnan egy lépést sem távoztam. Kérem kihallgatni dr. Weisz Ármin orvost, nejét és Bözsi nevű leányát, akik szomszédaim, és akik bizonyítani fogják azt szintén, hogy otthon tartózkodtam. Miután a tömegből egy ember kivált

⁵¹⁵ kitartott nő, szerető

⁵¹⁶ Landler Jenő (1875–1928): ügyvéd, a Nemzeti Tanács tagja. Kereskedelmi, majd belügyi népbiztos, a III. hadtest parancsnoka, később a Vörös Hadsereg főparancsnoka, a felvidéki hadjárat egyik irányítója. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált.

⁵¹⁷ suvix: cipőkenőcs, átvitt értelemben értéktelen dolog, semmiség

azzal, hogy az orvost elfogja és ott szidta a zsidókat, én azt mondtam: nem kell bántani az orvost, hiszen az jóra való ember, és ha tagja volt is a direktóriumnak,⁵¹⁸ nem bántott az senkit. Mire ezen ember fegyverét reám fogta azzal, hogy fogjam be a számat és ne pártoljak zsidót, mert lelő, mire én visszavonultam a kapu aljába. Később azonban az ablakon kinéző Weisz Árminnét és leányát figyelmeztettem, hogy ne mutassák magukat az ablakból, mert esetleg valamely alak gaztettre vetemednék. Így a nők visszavonultak, később 12 óra tájban még beszéltem az orvossal, akit szintén figyelmeztettem, hogy vigyázzon, ne hogy baja legyen. Alig 10 perc múlva már jött a tömeg és az orvost is elfogták, de mint másnap reggel az orvostól magától megtudtam, mindjárt el is engedték.

Hogy kik voltak ezen emberek, nem tudom, mert a sötétségben nem ismertem fel egyet sem.

Mély tisztelettel kérem mindezeket tudomásul venni és a vizsgálatot megejteni.

Maradok ragaszkodó elvtársi tisztelettel.

Reissenberger Gusztáv
a Belügyi Népbiztosság
beszerzési csoport
pénztárosa

Az irat jelzete: MNL OL K 148-1920-36-453-9341 Belügyminisztérium, Elnöki iratok,
Vegyes ügyek, Belügyi Népbiztosság iratai

99.

„[...] HA EGYPÁR ÜGYES JÁRÓRT KÜLDTEK VOLNA KI, PUSKATUSSAL,
SZÉP SZÓVAL, AZ IZGATÓK ELFOGATÁSÁVAL EL LEHETETT VOLNA INTÉZNI.”
A 2. HADOSZTÁLY PARANCSNOKSÁGÁNAK ÁLLÁSPONTJA
AZ OK NÉLKÜLI LÖVÖLDÖZÉSEKRŐL
Kecskemét, 1919. június 1.

2. hadosztály-parancsnokság

politikai biztos

Kecskemét városparancsnokának⁵¹⁹

⁵¹⁸ Dr. Weisz Ármín: szentendrei közegészségügyi biztos, a munkás- és katonatanács tagja.

⁵¹⁹ Sinkó Ervin (1898–1967): a KMP alapítója, író, költő, irodalomtörténész. Kordokumentumként olvasható *Optimisták. Történelmi regény 1918–1919-ből* című kötete (Noran Libro Kiadó, Budapest, 2010), amelyből *Agitátorok* címmel Bódy Gábor forgatókönyvéből Magyar Dezső rendezett a Tanácsköztársaság 50. évfordulójára kiírt pályázaton dínyertes, a fiatal forradalmár-értelmisségek szenvedélyes vitáit bemutató, a baloldaliság kontinuitását (1919, 1968) kereső, nagy hatású, azonnal dobozba is került játékfilmet 1969-ben.

Állomáshely

Kecskemét

A mai napon történt eseményekből kifolyólag a következőket kívánjuk tudomására hozni. A hadosztály-parancsnokság úgy katonai, mint politikai szempontból erősen kifogásolja azt, hogy kisebb-nagyobb tömegű nők tüntetése miatt a városban vad lövöldözések kerekedhessenek. Beláthatatlan következményei lehetnek annak, ha a fronton lévő katonaság helytelenül értesülni fog a mai eseményekről. Személyes tapasztalataim alapján tudjuk azt, hogy mai tüntetést, ha egy pár ügyes járórt küldtek volna ki, puskatussal, szép szóval, az izgatók elfogatásával el lehetett volna intézni. Ehelyett azonban az történt, hogy a Vörös Őrség úgyszólván parancsnok nélkül saját szakállára, habár ijesztésül is, használta ismételten a fegyverét.

Felhívjuk Városparancsnok Elvtárs figyelmét, hogy a jövőben ezeket az ok nélküli vad lövöldözéseket a hadosztály-parancsnokság nem fogja eltűrni és ismétlés esetén felettes hatóságához fog jelentést tenni.

Különösen fontos ez most, hogy a városban rend legyen, mert végzetes dolog volna az, ha a mai viszonyok között zavarnánk meg a maihoz hasonló oktan lövöldözésekkel a fronton lévő katonaság harckésztségét. Különösen fel kell hívnom a figyelmét arra, hogy a Vörös Őrségnél levő lovasszakasz sokkal nagyobb és veszedelmesebb tömeget is fel tudna oszlatni, ha arra kellően kioktatva volna.⁵²⁰

olvashatatlan aláírás⁵²¹

2. hadosztály politikai biztosa⁵²²

Mészöly

hadosztály-parancsnok

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-1-1919-276 Kecskemét város kormányzótanácsai biztosának iratai

⁵²⁰ Sinkó 1919. június elején válaszolt az átiratra. A parancsnokság véleményét „nem megfelelőnek” minősítette, „több ezer főnyi asszony” támadásáról beszélt. Szerinte a Vörös Őrség „a legnagyobb fegyelmességgel és tapintattal járt el, és még akkor sem lőtt bele a tömegbe, amikor tagjait tétleg bántalmazták”. A fogalmazványon az aláírás tintával át van húzva. Közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 508. Az újabb források is „az ellátás javítását követelő vértelen megmozdulásokról” tudósítanak. Lásd Károlyfalvi József: *Kecskemét az első világháború és a forradalmak korában (1914–1920)*. <http://mek.oszk.hu/07900/07906/html/> (Letöltés: 2019. január 3.)

⁵²¹ Rákosi Mátyás 1919. május végén, június elején a hadsereg déli frontra összpontosított egységeinél teljesített szolgálatot mint a 2. hadosztály politikai megbízottja. Ugyanakkor a forrásokban Feldmann [Pál] politikai megbízott neve olvasható, aki a lövöldözés után telefonon érdeklődött a történetekről. Lásd Csillag Ferenc: A politikai biztosok szerepe a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1962/1. 100–124.

⁵²² A politikai megbízottak hatáskörét szabályozó 8465/eln. 7. számú körrendeletet lásd <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/24-a-magyarorszag-191819-evi-forradalmi-mozgalmak-es-a-voros-haboru-tortenete-7E17/b-a-proletardiktatura-korszaka-83B7/mellekletek-854F/38-szamu-melleklet-a-politikai-megbizottak-hataskoret-szabalyozo-8465eln7-szamu-korrendelet-85C3/> (Letöltés: 2019. február 13.)

100.

„[...] A JELEN ÉRÁT GYŰLÖLI, [...] GONDOLKODÁSA VAD BURZSOÁ [...]”.
JELENTÉS A MARHAVÁSÁRLÁS NEHÉZSÉGEIRŐL

Pilismarót, 1919. június 3.

262. szám

Direktóriumnak
Esztergom

Folyó hó 2-án 157. sz. a. kelt rendeletre jelentjük, hogy Lik Sándor⁵²³ pilismaróti lakos, proletárnak és szegénynek nevezett egyén 6 darab szarvasmarhája közül – gondolva, hogy a házsorrendet betartjuk – egyik olyan marháját választotta a direktórium, melyet ő maga már faluszerzte és az esztergomiaknak is árult.⁵²⁴ Ezen embernek 56 hold földje és feleségének is ugyanannyi van. 6 darab marhája és számtalan baromfija van, szőlei, háza és az esztergomi Iparbankban pénzei vannak. A hadseregnél többet betegeskedett, mint felmentése óta, itthon szekerez és napi 100–150 koronát keres. Politikai nézetei helyett csak ösztönei vannak, melyek alapján a jelen érát gyűlöli, a szervezkedés iránt nincs érdeke, gondolkodása vad burzsoá, s ha volna hozzá elég szellemi képessége s emellett a gyávaság helyett bátorsága, úgy veszélyesnek volna mondható, mint a vele egy követ fúvó kis burzsoák, kik a front mögötti kényelmeskedést megunva, a régi rendszert felhasználva siettek haza felmentéseik kijárása után uzsorázni.

A direktórium tudja, mit tesz, és tudja értékelni cselekményeit, azért bizonyos rendszert és főként rendet akar teremteni, ami azonban hasonló esetek ismétlődése után igen nehezen megy.

Minden burzsoá őrizkedik, vonakodik marháját a katonáknak adni, s ha végigmegyünk a falun, sehol sem fognak tetszéssel találkozni, sehol sem adnak marhát, mert uzsorások a marhát dupla áron kapkodják.

Lik nyitott levelet hozott a direktóriumnak, több mint biztos, hogy az ő érdektársai is olvasták, s így semmi kilátás, hogy mi karhatalom nélkül marhát szállíthassunk.

Lik eme tinószállításba is beleegyezett vasárnap, sőt megelégedettnek látszott, de hétfőn reggel már felesége bejelentette, hogy férje beteg, semmi szín alatt nem mehet Esztergomba és ezt nyugdíjkönyvével akarta dokumentálni (!), pár perc múlva azt is hangsúlyozta, hogy a marhát mi fizessük ki, majd pedig abbéli gyanúját fejtette ki, hogy őt „fehér pénzzel”⁵²⁵ fogják fizetni, s ez neki nem kell, a marhát „nem adja”. Odaküldöttünk kocsit és vörösőrt, ezeknek odaadta és betegsége dacára – mint látszik – azonnal ment Esztergomba, vitte a „rokkant” könyvét, vitte magával betegségét, ravaszágát és bámulatunkra mindezt nem hiába tette.

Elvtársak! Ha mi proletárdiktatúrát akarunk, mindenekelőtt a kijárokat, a besúgókat, a kupec népet, az érdekhajhászokat, az uzsorával szimpatizálókat, a máról holnapra szí-

⁵²³ Lik Sándor: ismert helyi iparos.

⁵²⁴ A közellátás biztosítása érdekében maximált áron történt rekvirálásokra nem csupán a kommun és a román megszállás idején, de ezt megelőzően, a háborús nehézségek miatt is sor került.

⁵²⁵ Az 1918-ban az Osztrák-Magyar Bank által Bécsben, majd 1919-ben a magyar kormányok által Budapesten nyomtatott, ideiglenes szükség-papírpénzek korabeli neve, csak az egyik oldalon volt képnymat, a másikat üresen, fehérén hagyták, vagy hullámvonallal díszítették.

muláló szocialistákat kell ártalmatlanná tennünk, mert míg ezek funkcionálhatnak, míg ezek hazudozhatnak, addig mi nem boldogulunk. Mi a legnagyobb jóakarattal és elv-szilárdsággal kérjük önöket a bizalomra, mert másként, legalább itt, de sok helyen visz-szajön a régi szellem réme és vége a mi eszméinknek. Mi ezt meg kell, hogy gátoljuk!

Ezen állatszállításhoz pedig kérjük talán megbízottjuk, Saylor⁵²⁶ kiküldését, mert mi nem blamálnak magunkat. Vegyen ő itt marhát, ő talán kap. De ne igás állatot vegyen, mert az kell a gazdaságban.

Ezúttal kérjük a megyei direktóriumot, [a] jövőben az itteni direktórium intézkedé-seit ezek megvizsgálása és tagjai meghallgatása nélkül helyben hagyni, és nem, mint ez esetben történt, dezavualni,⁵²⁷ mert ilyenén mi intézkedésképtelenné lennénk téve, amit az Eszme győzelemre juttatása érdekében nem engedhetünk meg és ugyanezen érdekből kényszerülnénk az ügyet magasabb fórum elé terjeszteni és onnan vizsgálatot kérni.⁵²⁸

proletár üdvözlettel

[olvashatatlan aláírás]⁵²⁹

munkástanácsi megbízott

Bonifert Alajos⁵³⁰

munkástanácsi megbízott

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-I-1919-1742 Esztergom Vármegye és Város Direktó-riuma, I. (elnöki) osztály iratai

101.

„[...] MI NEM ISMERÜNK FŐSZOLGABÍRÓT. URAT MEG GYŰLÖLÜNK.”

A FELSŐPULYAI JÁRÁSI BIZTOS LEVELE
A RÉGI MEGSZÓLÍTÁSOK BESZÜNTETÉSÉRŐL

Felsőpulya, 1919. június 3.

Felsőpulyai⁵³¹ járási politikai biztostól

⁵²⁶ Dr. Seyler Emil: vármegyei tisztifőorvos, a városi tanács tagja.

⁵²⁷ meghazudtolni, cáfolni

⁵²⁸ A megyei direktórium meg is róttá később a pilismarótiakat, hogy sok feleslegük ellenére nem akartak állatot eladni, és felszólította őket, hogy a jövőben ne akadályozzák a kiszállítást, mert kénytelenek lesznek a legszigorúbban eljárni velük. Tóth István: A Tanácsköztársaság hétköznapijai – Közigazgatási intézkedések Esztergom vármegyében és Esztergom városában. Zolnay László (szerk.): A Tanácsköztársaság napjai Esztergomban. A felső Duna-szakasz hadműveleteinek leírásával. 1919-es Emlékbizottság, Budapest, 1960. 22.

⁵²⁹ Talán Pap László, pilismaróti patikus.

⁵³⁰ Bonifert Lajos: nyugalmazott csendőrmester, későbbi kőbányai alkalmazott, 1921-ben három év fogházra és három év hivatalvesztésre ítélték.

⁵³¹ Ma Oberpullendorf, Burgenland, Ausztria.

Vármegyei közigazgatási csoportvezető, Gévay Wolf⁵³² elvtársnak,
Sopron

Az Ön által aláírt 4689, 6816, 6986, 6987, 7145, 6989 és 6988 számú, valamint több iratok így vannak címezve bellapjaikban:

Járási Főszolgabíró Úrnak!

Kérem, szüntesse be egyszer és mindenkorra az ilyen megszólítást, mert mi nem ismerünk főszolgabírót. Urat meg gyűlölünk. Mi dolgoz munkás proletárjai vagyunk a Tanácsköztársaságnak és ellenszenvet szül bennünk, ha a vármegyétől, ahonnan csak jót várunk, még mindig a régi szellem madarát eresztgetik a vidékre.

Várady H.⁵³³
járási politikai biztos⁵³⁴

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL IV-B-409-1919-8745 Sopron vármegye alispánjának iratai

102.

„AZ MEG, HOGY NÉHÁNY RÉGI MÁRIÁS HÚSZAS VOLT OTT, SZINTÉN MINDEN LEHET, CSAK NEM BŰN [...]”.

KEGYELMI KÉRVÉNY EZÜSTPÉNZ-HALMOZÁS VÁDJÁBAN SZÜLETETT
TÖRVÉNYSZÉKI ÍTÉLET ELLEN

Gyöngyös, 1919. június 4.

Özv. Csépany Józsefné és Csépany József
kisgazdák, gyöngyösi lakosok

Igazságügyi Népbiztossághoz
Budapest

Népbiztos Elvtárs!⁵³⁵

⁵³² Gévay-Wolff Lajos (1870–1963): kismartoni főszolgabíró, a Tanácsköztársaság alatt is hivatalban volt. 1920 és 1938 között Sopron vármegye alispánja. Életéhez lásd <http://rabapordany.hu/telepules/gevay-wolff-lajos> (Letöltés: 2018. szeptember 9.)

⁵³³ Várady Herman: felsőpulyai szabósegéd, járási politikai biztos.

⁵³⁴ 1919. április 6-i füles (ma: Nikitsch, Burgenland) beszédét a vallásoktatás megszüntetése ellen tiltakozó helyi horvát parasztok megzavarták, Váradyt tojással megdobálták és megverték. Válaszul kivégezték a helyi plébánost, Szemeliker Antalt (1882–1919), és a lövöldözésnek két fiatalkorú áldozata is volt.

⁵³⁵ Az irat keletkezésekor Rónai Zoltán és Ládai István töltötte be az igazságügyi népbiztosi posztot.

A gyöngyösi forradalmi törvényszék 155/forr. 1919 sz. a. hozott, A.⁵³⁶ alatt csatolt ítélete ellen tisztelettel alulírottak kegyelmi kérvénnyel járulunk a Népbiztos Elvtárs elé.

Kegyelmi kérvényünk indokai a következők:

I. Alulírott özv. Csépany Józsefné kisbirtokos, gyöngyösi lakos vagyok és 5 felnőtt gyermekemmel és vejeimmal együtt már régebben felismerve azt, hogy az egyesülésben az erő, évek óta együtt dolgozunk, együtt gazdálkodunk, hogy minél többet, minél jobban tudjunk szorgalommal, munkánk által előállítani, ami sikerült is. Nálunk minden talpalatnyi föld meg van dolgozva. Az egész család feje alulírott özv. Csépany Józsefné vagyok.

A vádbiztos elvtárs⁵³⁷ ellenem az ezüstpénz-halmozás miatt emelt vádat, tisztelettel kérdem a Népbiztos Elvtársat, lehet-e pénzhalmozásnak nevezni 200 néhány korona különböző ezüstpénzt, hiszen ezt, ha én 5 gyermekem közt mint emléket szétosztom, csak néhány darab jut egynek. Ha ezüstpénzt akartam volna felhalmozni, nem 200 néhány korona értékűt raktam volna össze, hanem sokszor, de sokszor többet. Az meg, hogy néhány régi máriás húszas⁵³⁸ volt ott, szintén minden lehet, csak nem bűn, azt a régi néhány pénzt én 32 évvel ezelőtt kaptam eljegyzési ajándékkul, az ilyen emlékpénz minden földműves háznál van; ha ez bűn, úgy ilyesmiért végig lehet büntetni az egész országot, mert ilyesmi mindenkinek van.

Egyébként nem ismerjük a tanácskormánynak olyan rendeletét, mely szerint az ezüstérmeket is be kellett szolgáltatni. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete csak az aranyérmék és a külföldi pénznemek besolgáltatását rendelte el.⁵³⁹ Egyébként a gyöngyösi direktórium falragaszon közzétett hirdetménye csak ilyen értelmű felhívást tartalmazott. Én egy idős földműves asszony vagyok, ki különben is alig olvasok újságot, csak olyan rendeletről tudok, melyeket falragaszon vagy dobszóval közzé tesznek. Hogyan lehet tehát engem ilyen súlyos büntetéssel sújtani akkor, mikor nem is létezik a tanácskormánynak olyan rendelete, melyet én megsértettem volna? Még ha volna azonban ilyen rendelet, akkor sem lehetne megállapítani részemről a gonosz szándékot, s akkor sem állana arányban a kiszabott büntetés az állítólag elkövetett bűn nagyságával.

II. De még ennél is furcsább, tisztelettel, alulírott Csépany József esete. A tárgyaláson én beteg édesanyám, özv. Csépany Józsefné helyett jelentem meg. Idézést sem kaptam, mondom, hogy én hoztam a bankból 39.000 koronát, hogy a közös gazdaságunkba lovat, tehenet, napszámokat fizessük, mindezt a direktórium engedélyével kaptuk ki a bankból azon kötelezettséggel, hogy azzal elszámolni tartozunk az utolsó fillérig, tehát nem a mi, hanem a közpénz volt, amit a banknak B. alatt csatolt felszólító levelével,

⁵³⁶ Az ítélet megtalálható ugyanott, a B., C., D. mellékleteket nem tartalmazza a fennmaradt kegyelmi kérvény.

⁵³⁷ Minden bizonnyal Bardócz Braun Pál.

⁵³⁸ Húszas: a régi pengő forint harmadrészét, 20 krajcárt ért ezüst pénzdarab. Verése Mária Terézia idején kezdődött. A Krisztust tartó Mária képéről máriásnak is nevezték.

⁵³⁹ A Forradalmi Kormányzótanács XIII. sz., 1919. március 28-án kelt rendelete szerint „aranyérmeket és külföldi pénznemeket a megállapított árfolyamjegyzék szerint kell jóváírni”. Ehhez lásd Korányi Frigyes: A kommun pénzügyi mérlege. Huszár Károly (szerk.): A vörös rémuralom Magyarországon. New York, 1920. 54–82.

továbbá C., D. alatt csatolt napszámlistákkal igazolok. A pénzt is szombat délután foglalták le, mikor este fizetni kellett volna, hiszen ezt így minden szombaton megismételhetik, mert hiszen akkor ezen alapon mindenkit el lehet ítélni, mert a napszámfizetésekre szombaton kerül a sor. Hogy nagyrészt kék papírpénzt találtak, ezt részben a bank fizette ki, részben pedig átválogattuk, mert falun, ha fehér pénzzel fizet az ember, leggyakrabban nem adnak el semmit, így például a május 25-i vásáron lovat akartunk venni, mivel fehér pénzzel akartam fizetni, nem adta át a lovat. Erre két vörösör tanút is tudok állítani, s azt is tudjuk mindnyájan, hogy egy kis fáradsággal átváltják, s így a napszámok is szívesebben dolgoznak kék pénzért,⁵⁴⁰ sőt egyenesen azt követelik. Tehát a csatolt levelekkel, napszámlistákkal tisztán igazoljuk a pénz származását és rendeltetését. A vádbiztos elvtárs az iratok alapján indítványt ellenem nem tett, mégis dacára annak, hogy vád ellenem nem volt, s nem is lehetett szó pénzhalmazásról, s nekem tulajdonképpen ehhez az ügyhöz semmi közöm. Ha édesanyám személyesen jelent volna meg, akkor szóba se került volna az én büntetésem, merthogy véletlenül én helyettesítettem őt betegsége miatt, úgy az nem lehet ok arra, hogy 10.000 K. büntetéssel sújtsanak. A vádirat azt is mondja, mért nem tartottam a bankból kihozott pénzt magamnál, ahol el bírtam volna helyezni, hiszen az olyan mindegy, hogy hol volt a pénz. Meg az is tudva van, hogy én a hét végéig kint a gazdaságokban vagyok, és még ha otthon volnék is, akkor is édesanyánknál van a pénz, mivel ő a család feje, az nálunk falun, az mindenütt így van. A talált pénz igazolt volt az utolsó fillérig.

Azt hiszem, Népbiztos Elvtárs, az tiszta, mint a napfény, itt egy nagyon sajnálatos tévedés forog fenn, mert hiszen ellenem vád nem lett emelve, vád nélkül pedig ítélni nem lehet. [A] tanácskormány kiadott rendeletei mind a törhetetlen igazságot igyekezzenek hirdetni nekünk a falun. Rövid, néhány soros tartalmukkal többet és világosabban beszélnek, mint a régi rendszer tekervényes törvényei. Kérem a Népbiztos Elvtársat, hogy ne ilyen egyszerű földműves embereken ejtsenek sebeket, mert a tanácskormány részéről minékünk százszorosán fáj minden ütés, mert mi onnan csak jót várunk: világos, igazságos ítéleteket, mert lehetetlennek tartjuk, hogy a fenti ítéleteket vád nélkül, bűn nélkül ránk lehessen mérni. Vágott minket, kiszéledt a sors ügyis az eddigi rabló mágánasuralom alatt. A Tanácsköztársaságtól csak társadalmi helyzetünk javítását várjuk minden téren. Kérjük a Népbiztos Elvtársat az ellenünk hozott ítéletet⁵⁴¹ megsemmisíteni⁵⁴² s a lefoglalt néhány ezüstpénzt is visszaadni szíveskedjék.

Eltvársi üdvözléssel

⁵⁴⁰ A régi osztrák-magyar papírpénz, falun és a fővárosban is inkább ennek volt tekintélye, bár egyre kevesebbet ért. „Kék pénz, fehér pénz, zöld, vörös, lila, /Üssön beléjük az istennyila.” Hegedüs Géza: *Az a májusi riadó. Hősköltemény prózában*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1969. 14.

⁵⁴¹ Mindkét vádlottat ezüstpénz rejtetése miatt 10 000 korona pénzbüntetésre, illetve nem fizetés esetén hathavi fogházbüntetésre átváltoztatandó elzárásra ítélték. A fiúnak kellett a 100 korona védői díjat is megfizetnie.

⁵⁴² Az igazságügyi népbiztostól 32.520/1919. I. N. E. szám alatt érkezett válasz arra hívta fel a törvényszéket, hogy amennyiben érdemesnek tartja az ítéleteket a kegyelemre, a pénzbüntetés végrehajtását függőben tarthatja.

özv. Csépany Józsefné
Csépany József

Az irat jelzete: MNL HML XVI-502-609-4-1919-155 Gyöngyösi Forradalmi Törvényszék iratai

103.

„[...] OTTAN RÉMES LÁTVÁNY TÁRULT A SZEMEI ELÉ.”
LIPTÁK JÁNOS JELENTÉSE A CSEHEK ÁLTAL IPOLYSÁGBAN ELKÖVETETT
ATROCITÁSOKRÓL
Ipolyság, 1919. június 6.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Ipolyságon, 1919. június hó 6-án a megyeházánál.

Lipták János postás elvtárs jelenti, hogy az ipolysági harcok⁵⁴³ után ő ment ki [a] harcok színhelyére, hogy a sebesülteket bekötözze, de ottan rémes látvány tárult a szemei elé.

Ugyanis amidőn ő megjelent a színhelyen, már nem volt sebesült, akit bekötözzön, mert mind meg volt csonkítva, illetve agyon voltak verve, szám szerint mintegy tizen-nyolcan,⁵⁴⁴ többeket felismertem, úgymint Greschó⁵⁴⁵ századparancsnokot, Zsóka István, Török N. elvtársakat, ezenkívül igen sokat, de nevükre nem emlékszem.

Vallom, hogy a csonkítások igen súlyosak voltak, többeket sebesülésük után fegyverrel agyonverték, leszúrtak, szemeiket kiszúrták, fejüket szétverték, fogaikat kiverték, egyik sebesült elvtársunkat, amikor beszállítottuk, benne volt a szurony, egyszóval papírra nem vethető brutális módon voltak megcsonkítva és ráadásul mind kirabolták. Egyik elvtársunkat, aki látva a helyzetet, megadta magát, és dacára, hogy ő a kényszer hatása alatt megadta magát, azért őt is leszúrták.

Szegedi Gyula
jegyzőkönyvvezető

Lipták János

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-866 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁵⁴³ 1919. május 29-én éjjel zajlott az ipolyhídvégi és az ipolysági csata a város birtoklásáért a csehszlovák csapatok és a vörös katonákkal egyesülő magyar Pálmay-csoport tagjai között. Léván és környékén Pálmay Ernő százados 1918 végén szervezett katonákból és hozzájuk csatlakozó polgárokból, diákokból a belső rend fenntartására egy önkéntes alakulatot. Május 30-án, a csata másnapján a csehszlovák csapatok visszavonulásra kényszerültek és Ipolyság újra a magyaroké lett. Lásd Danis Ferenc. Ipolyság, a kettéosztott város. *Forum*, Társadalomtudományi Szemle, 2011/3. 125-130.

⁵⁴⁴ A magyar áldozatok száma ennél is több volt.

⁵⁴⁵ Greschó János: lévai református tanító, főhadnagy, századparancsnok.

104.

„[...] AMIBEN NEM LÁTNÁNAK MÁST, MINT TÁPOT A ZSIDÓGYŰLŐLETRE
[...].”

LENGYELTÓTI KÉRELME JÁRÁSI SZÉKHELY ÁTHELYEZÉSE KAPCSÁN

Lengyeltóti, 1919. június 7.

Belügyi Népbiztos Elvtárs

Budapest

Értésünkre esett, hogy Balatonboglár község mozgalmat indított a járási székhelynek Lengyeltótiból Balatonboglárra leendő áthelyezése céljából.⁵⁴⁶ E mozgalommal kapcsolatosan alulírottak a következő észrevételeket tesszük:

Balatonboglár község azon óhaja, hogy a járási székhely oda áthelyeztessék, nem új keletű s nem a változott viszonyok indokában gyökerezik, hanem már a régi kapitalista uralom idején is évről évre megismétlődő kísérlet volt. Balatonboglárnak befolyásos kapitalistái a múltban is mindent elkövettek a járási székhely áthelyezése ügyében, ugyanezt ismétlik meg jelenleg is. Ebbeli törekvésük azonban a múltban tárgyi érvek és közszempontok hiányában mindenkor sikertelen maradt, s ma még kevésbé vezethet sikerre, mert a jelzett közszempontokon kívül ma proletár érdekek is azt követelik, hogy a járási székhely Lengyeltótiban maradjon.

Előadjuk nevezetesen a következőket:

Balatonboglár község a járásnak teljesen a szélén, közvetlenül a Balaton partján fekszik, Lengyeltóti ellenben majdnem a kellős közepén, amiről egyébként a vonatkozó s ide mellékelt térképrészlet bizonyosságot nyújt. Ezen földrajzi viszonylat egymagában véve is okadatolja az áthelyezés helytelenségét, mert elég csak arra rámutatnunk, hogy ma a járás legtávolabbi községe sem fekszik tovább Lengyeltótitól 18-19 km-nél, ez is direkt vasúti összeköttetésben áll vele, holott – ha Balatonbogláron lenne a székhely – egyes községek (Edde, Somogyjád, Osztopán, Táska, Buzsák, Öreglak, stb.) mind 20-40 km-re esnének az új székhelytől, direkt vasúti összeköttetés nélkül. Általában a vasúti hálózat olyan, hogy a járásbeli községek túlnyomó része vasúti összeköttetéssel bír Lengyeltótival, ellenben Balatonboglárral csak Fonyód, Lelle, Balatonszemes.

Az összes közhatóságok a megszervezés, tehát évtizedek óta⁵⁴⁷ Lengyeltótiban székelnek, de a nagybirtokok szocializálása óta itt van a járási termelőszövetkezet központja is, közérdek tehát, hogy ez az egység meg ne bolygattassék, különösen ma, proletár érdekek szempontjából, mert hisz az egész járásból éppen Balatonboglár az a község, ahol úgyszólván nincsenek proletárok, hanem régi kapitalista kereskedő-dinasztiák s ezek kreatúrái, akik – természetesen – kapitalista érdekkörük szempontjából nézik még ma is a helyzetet.

⁵⁴⁶ A balatonboglári munkástanács valóban ilyen tárgyú kéréssel fordult a Belügyi Népbiztossághoz 1919. június 2-án.

⁵⁴⁷ A járások kialakítása Magyarországon az 1870. évi XLII. tc. alapján történt.

Csak például említjük fel, hogy magában Lengyeltótiban több száz gazdasági alkalmazott (volt uradalmi cseléd), tehát igazi proletár lakik, Boglárán alig van 30-40.⁵⁴⁸

De különösen károsnak tartjuk az áthelyezést ma, a jelen viszonyok között politikai szempontból, mert Lengyeltóti község nagy része kiskgazdából áll, ugyancsak tisztán kiskgazdából áll a járás legnagyobb 4 községe: Buzsák, Somogyjád, Gamás, Somogyvár is, ezek szerfelett elkeserednének s felháborodnának ma az áthelyezés miatt, amiben nem látnának mást, mint tápot a zsidógyűlöletre, lévén köztudomás szerint Balatonboglár túlnyomóan zsidólakta község, s mindenki azt vélné, hogy az áthelyezés a közérdek ellenére, a boglári zsidókapitalizmus kedvéért történt, s nagyon megütköznének azon, hogy a régi rend alatt meghíúsult ez az állandó kapitalista törekvés, ma pedig sikerült. Különösen nagy lenne az elkeseredés Lengyeltótiban, ahol az áthelyezés közvetlen s azonnal érezhető gazdasági károkat okozna főleg azért, mert a nagyrészt kis vagyonú egyének tulajdonában levő tisztviselő bérházak üresen maradnának s a kiskgazdák sem tudnák terményeiket úgy értékesíteni, mint ma, különös figyelemmel arra, hogy Balatonboglárnak mint nem központi helynek közéletelmzését eddig is – kiváltképpen a nyári fürdőszézon idején – nagyrészt Lengyeltóti piaca látta el.

Balatonboglárnak csak egy látszólagos fölénye van Lengyeltótival szemben: az, hogy a terménykereskedelem gócpontja ott van. Ez azonban éppen a régi kapitalista termelési rend folyamánya, mert a boglári kereskedők nagy tőkéjükkel – amely minden konkurenciát kizárt – mesterségesen magukhoz terelték a kereskedelmet, ma azonban a kollektív és szocialista termelési rendszerrel a kapitalista kereskedői leleményesség mesterséges eltolódásokat nem fog többé eredményezhetni.

Mindezek a status quo fenntartását indokolják, miért is kérjük, hogy az állítólag tervbe vett áthelyezést mellőzni szíveskedjék.⁵⁴⁹

[olvashatatlan aláírás]
járási munkástanács

Gelencsér
járási politikai megbízott

Hegedűs
járási párttitkár

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-601 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁵⁴⁸ Balatonboglár községnek a helyi beadvány szerint 2000 főt meghaladó lakossága – két kiskgazda és 14 gazdasági alkalmazott családjától eltekintve – iparból és kereskedelemről élt. Már a háború előtt a lakosság 95%-a proletár volt, szakszervezeteik 973 szervezett munkást tömörítettek.

⁵⁴⁹ A Belügyi Népbiztosság az ügygel kapcsolatban megjegyezte, hogy Balaton vármegyének előkészítő munkálatai folyamatban vannak, melynek keretében esetleg a balatonboglári járás kérdése is elintézésre nyerne. A vármegyei intézőbizottság nyilatkozatát kérték a kérdéssel kapcsolatban.

105.

„[...] A NŐMOZGALOM ÉRDEKÉBEN ELJÁRÓ ELVTÁRSNŐKET TÁMOGASSÁK
[...].”

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA PÁRT TITKÁRSÁGÁNAK LEVELE
GARBAI SÁNDORHOZ A NŐMOZGALOM SEGÍTÉSÉRŐL

Budapest, 1919. június 7.

Forradalmi Kormányzótanács Elnökének,
Garbai Sándor⁵⁵⁰ elvtársnak

Budapest

Tisztelt Elnök Elvtárs!

A párt direktóriumának határozatából tisztelettel kérem Elnök Elvtársat, kegyeskedjék a Kormányzótanács nevében az ország összes direktóriumait utasítani, hogy a nőmozgalom érdekében eljáró elvtársnőket támogassák és legyenek segítségére a nőmozgalomnak. Panaszok vannak előttünk, hogy a vidéki direktóriumok a nőmozgalmat nemhogy elősegítik, hanem egyenesen akadályozzák. Azt hiszem, felesleges rámutatnunk Elnök Elvtárs előtt, hogy ez pártunkra, de magára a tanácsállamra is végzetes következménnyel lehet.

Tisztelettel kérjük, szíveskedjék intézkedését soron kívül megtenni.⁵⁵¹

Elvtársi üdvözléssel:

titkár

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-1-2831 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁵⁵⁰ Garbai Sándor (1879–1947): szociáldemokrata politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

⁵⁵¹ Garbai Sándor 1919. június 17-én az ország összes direktóriumának 2831/K. T. E. I. szám alatt a következő utasítást adta ki. „A Tanácsköztársaság eszmei rendje a nőket a kapitalista államrendszer elnyomásából felszabadította. A proletár nőknek a dolgozó férfiakkal egyenlő jogokat, egyenlő elbánást biztosított és egyforma emberi értéküket ismerte el. Ezen gondolatoknak a gyakorlati életbe való bevezetésére, tartalmuknak megismertetésére elsőrendű szükség a nőkérdésre vonatkozó széleskörű propaganda, amelynek kifejtését a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja kötelességének ismeri. Felhívom a munkás-katona- és földművestanácsok összes direktóriumait, hogy a nőmozgalom vagyis másfelől a Tanácsköztársaság érdekében működő elvtársnőket tőlük telhetőleg támogassák és teljes megértéssel legyenek segítségére a nőmozgalomnak.”

106.

„[...] SZERETNÉK CSALÁDOMTÓL AZZAL A TUDATTAL ELBÚCSÚZNI,
HOGY A MUNKÁSTANÁCS AZT VÉDELMEBE VESZI.”
KOPÁCSY JÓZSEF ESZTERGOMI LAKOS KÉRVÉNYE
A LAKÁSÜGYI OSZTÁLYHOZ

Esztergom, 1919. június 7.

Esztergom város és vármegye munkás- és katonatanácsa
(Lakásügyi osztály)

Esztergom

A magyarországi Kormányzótanács biztosította a hadbavonult vörös katonákat, hogy visszamaradt családjaik minden tekintetben kifogástalan ellátásban és védelemben részesülnek, mit sajnos, sebesülésem következtében Esztergomban töltött időm alatt nem igen tapasztaltam.

Ellenkezőleg azt kell észlelnem, hogy a régi rendszer talpnyalói és lakájai, a belénevelt behízelt modoruknál fogva ismét előnyösebb elbírálásban részesülnek, mint az igazi szocialisták.

Tekintettel arra, hogy sebeim e hó 15-e körül teljesen begyógyulnak s a proletáruralomért újból harcba megyek, szeretnék családomtól azzal a tudattal elbúcsúzni, hogy a munkástanács azt védelmébe veszi.

Ennek alapján kérem a lakásügyi osztály folyó év május hó 21-én kelt 421/1919 számú határozata⁵⁵² értelmében a Dobozi utca 2. és 4. számú lakóházakhoz [tartozó] kert végleges és jogerős elosztását mielőbb elintézni, s ennél azon szempontból kiindulva, hogy a 4 lakó közül én vagyok az egyedüli, ki a proletár érdekekért vért, az elosztásra vonatkozó javaslatomat figyelembe venni szíveskedjenek.

Tisztelettel
Kopácsy József

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-421-1919 Esztergom vármegye és város direktórium

⁵⁵² Az esztergomi lakáshivatal a helyszíni tárgyalás és szakértői szemle után úgy döntött, hogy a lakóházhoz tartozó kertet csak a helyszínen megállapított részeket kapják meg a lakók, mivel azt teljes egészében Gedeon Endre már megművelte. A következő évtől azonban már egyenlő arányban fogják elosztani a négy lakó között.

107.

„KÖTELESSÉGÜNKNEK TARTJUK FELHÍVNI A NÉPBIZTOS ELVTÁRS FIGYELMÉT AZOKRA, A NÉZETÜK SZERINT NEM AZ AKCIÓ TERMÉSZETÉBŐL FOLYÓ NEHÉZSÉGEKRE, MELYEK MUNKÁNkat LÉPTEN-NYOMON ZÖKKENŐBE VISZIK.”
AZ ORSZÁGOS GYERMEKÜDÜLÉSI HIVATAL JELENTÉSE MŰKÖDÉSÉRŐL
[Budapest], 1919. június 8.

Magyar Tanácsköztársaság
Országos Gyermeküdülési Hivatal⁵⁵³

Közköztatásügyi Népbiztosságnak, Lukács elvtársnak!

Az általános szervezési munkálatok befejezte után a hivatal vezetősége tájékozódást szerzett az üdülés első részének, a nyaraltatási akciónak lehetőségei felől. Az általános, lakási és egészségügyi viszonyok felől tájékozandó Sipos Erzsébet a Népjóléti, Takács István a Közköztatási Népbiztosság részéről, László Lajos a fürdőbiztosságtól, Pauncz Ernő orvos, egészségügyi szakértő, elvtársakból álló bizottság megtekintette azokat a Balaton-parti fürdőhelyeket, amelyeket gyermeküdülési célokra a Népjóléti Népbiztosság fürdőcsoportja kiutalt. A megtekintett 5 fürdőhely – Balatonföldvár, Szemes, Lelle, Boglár és Fonyód – egyenként kb. 1000-1000 gyermek befogadására képes. A villák nagyban és egészben lakhatók, az általános egészségügyi feltételeknek megfelelnek.

Tárgyaltunk a Somogy megyei termelőszövetkezet központjának vezetőjével, Latinca elvtárral,⁵⁵⁴ ki teljes lelkesedéssel állt az akció mellé és legmesszebbmenő támogatásukat helyezte kilátásba. Ugyanilyen támogatást ígért Lengyel-tóti és Balatonlelle községek munkás- és katonatanácsa, úgyhogy e tekintetben a kilátások elég kecsegtetőek voltak.

Visszaérkeztünk értesített bennünket Erdélyi⁵⁵⁵ közellátási népbiztos elvtárs, hogy a gyermekek és felnőttek egész Balaton-parti ellátását centralizálni kívánja, miért is a somogyi és zalai termelőszövetkezetek bevonásával folyó hó 9-én ankétot hívott össze Keszthelyre, melyen a hivatal képviselőjében László Lajos, a gazdasági ügyek megbízottja jelenik meg.

⁵⁵³ A Közköztatásügyi Népbiztosság 36. számú rendeletével állította fel az Országos Gyermeküdülési Hivatalt a tanköteles korú egészséges és beteg gyermekek üdültetésének egységes szervezésére, irányítására. A levél címzettje Lukács György (1885-1971), közköztatásügyi népbiztos, kommunista politikus, marxista filozófus.

⁵⁵⁴ Latinca Sándor (1886-1919): műszaki rajzoló, a Földmunkások Országos Szövetsége Somogy megyei Csoportjának titkára, a földfoglaló mozgalom irányítója, megyei direktórium tag, majd kormányzótanácsbíró. Az Esterházy hercegi hitbizomány Somogy vármegyei birtokán 1919 februárjában termelőszövetkezetet hozott létre. Tiszti különítményesek gyilkolták meg.

⁵⁵⁵ Erdélyi Mór (1877-1929): a szociáldemokrata szövetkezeti mozgalom megalapítója, nyomdász, közellátási népbiztos.

Felállítottuk az egészségügyi szolgálat kereteit is. Deutsch Ernő⁵⁵⁶ orvos elvtárs, egészségügyi megbízott segítségével két ankétot tartottunk Budapest kórházainak vezető és rendelő gyermekspecialistáival. Az ankét eredménye az általános elvi szempontok tisztázásán kívül a vezetők és azok segédorvosainak névsor összeállítása, szolgálati beosztása volt. A sorozási szolgálat egészségügyi részének szervezése és beállítása most van folyamatban.

Hacker Boriska⁵⁵⁷ pedagógiai előadó most folytat tárgyalásokat a tanító szakszervezet azon tagjaival, akiknek tanítói és mozgalmi múltjuk garancia a pedagógiai szervezés és az akció sikeres lebonyolítására. Ugyancsak most folynak az iskolák rayonizációi,⁵⁵⁸ amely a sorozás egységes megejtése érdekében vált szükségessé.

A sorozás előtt minden gyermeknek fürödni kell, amiért érintkezésbe léptünk az iskolai gyermekvédelmi központ fürdőreferensével, aki a sorozásig a fürdők rayonizációját készíti elő.

Gábor elvtárs, a diákvándorlás szervezője munkatársaival most állítja össze a vándorutakat és jár el a vándorlathoz szükséges és szocializált felszerelési cikkek feloldása ügyében.

Polányi Cecília⁵⁵⁹ a félnyaraltatási ügyek előadója, most tárgyal a VAOSz⁵⁶⁰ napközi otthon reformbizottságával azon célból, hogy a félnyaraltatást – gyermekeknek reggeltől estig szabadban való foglalkoztatása – összekapcsolja a fővárosi napközi otthonok reformtervével, azaz, hogy a szabadban való kirándulásokat összekapcsoljuk a hetenként legalább egyszeri fürdéssel és a városban való szórakoztatással (Állatkert, mozi, színház, stb.).

Tárgyalásban vagyunk a Belügyi Népbiztosság közlekedésügyek osztályának vezetőjével, Szabolcsi Antal elvtárral, a vasúti személyi és anyagi szállítások ügyében, aki elég jó kilátásokkal biztat bennünket.

Kötelességünknek tartjuk felhívni a Népbiztos Elvtárs figyelmét azokra, a nézetük szerint nem az akció természetéből folyó nehézségekre, melyek munkánkat lépten-nyomon zökkenőbe viszik.

1. A képviselőház 2. sötét szobájában vagyunk kénytelenek egymás hegyén-hátán dolgozni és tárgyalni, úgyhogy minden tárgyaló a szomszédságában dolgozó elvtársat munkájában zavarja.

2. Az akció hivatva van legalább tizenötezer gyermek és felnőtt üdülését szervezni, illetőleg előkészíteni. Nézetünk szerint nem szerénytelen az a kívánságunk, hogy a szervezés gyors lebonyolítása érdekében (június közepén vagyunk!) egy túraautót (tekintettel a mai hallatlanul nehéz közlekedési viszonyokra) és két teherautót bocsásson rendelkezésünkre, legalábbis a szervezési munkálatok tartama alatt.

⁵⁵⁶ Deutsch Ernő (1872-1944): a Bródy Adél gyermekkórház főorvosa, a nyilasterror áldozata lett. Szold Endrével (1887-1968) együtt a gyermeküdültetés megszervezője.

⁵⁵⁷ Hacker Boriska (1885-1945): feminista író, budapesti polgári iskolai tanár és igazgató.

⁵⁵⁸ térfelosztás, tájbeosztás

⁵⁵⁹ Polányi Cecília (1862-1932): irodalmi szalont tartott fenn Budapesten, nála ismerkedett meg 1907-ben Lukács György Seidler Irmával. Sigmund Freud és a pszichoanalízis híve volt.

⁵⁶⁰ VAOSz: a Városi, Vármegyei és Községi Alkalmazottak Országos Szövetsége a Szakszervezeti Tanács keretében működő érdekképviselő, 1917-ben alakult meg.

3. Eddig kb. 3000 férőhellyel rendelkező kastélyt és falusi lakóházat ajánlottak fel gyermeküdülési célra. Mindaddig azonban gyermekeket az említett helyekre kitelepíteni nem lehet, míg az egészségügyi bejárás és ellenőrzés meg nem történt. Sürgősen kérjük az egészségügyi bejárások megejtésére a szervezési munkálatok befejeztéig (július 15-ig) három orvost, lehetőleg higiénikust kirendelni.⁵⁶¹

hivatalvezető megb.
Sipos Erzsé

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-17 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

108.

„[...] POLITIKAI TÉNYKEDÉSE OLY SAJÁTSÁGOS MEGNYILVÁNULÁSÚ,
HOGY MÉG A LEGJÁMBORABB KERESZTÉNY IS
A LEGERŐSEBB ANTISZEMITÁVÁ LESZEN.”
MUNKÁSTANÁCSI TILTAKOZÁS POLITIKAI MEGBÍZÁS ELLEN
Cinkota, 1919. június 9.

Kivonat a cinkotai munkástanácsnak 1919. évi június hó 9-én tartott
rendes értekezletén felvett jegyzőkönyvéből

Tárgyaltatott a járási direktórium elnökének 1919. évi június hó 2-án kelt 4343/1919
szám távirati felhívása, illetve rendelkezésre.

Határozat:

A cinkotai munkástanács egyhangúlag elhatározta, hogy a leghatározottabban tiltakozik a járási direktórium⁵⁶² azon rendelkezése ellen, mely szerint Weltner József⁵⁶³ elvtárs Cinkota területén bármily minőségben is és a legcsekélyebb mértékben is politikai megbízást nyerjen.⁵⁶⁴

A munkástanács egyhangú határozata az, hogy oly viselkedésű és a viszonyokkal egyáltalán nem számoló és törődő egyén, mint aminő Weltner József elvtárs, többet árt

⁵⁶¹ A hivatal nagy lendülettel fogott hozzá a gyermeknyaraltatáshoz. Július végére már 1200 gyermek üdült a különböző üdülőhelyeken.

⁵⁶² A gödöllői járás direktóriuma Mátyásföld székhellyel alakult meg. Ehhez lásd Krizsán László: A Gödöllői Járási Direktórium iratai. A Pest megyei Tanácsköztársaság iratai. Pest megyei Levéltári Füzetek 2. Budapest, 1969. 74-83.

⁵⁶³ Weltner József: a járási és a vármegyei munkástanács tagja, a gödöllői járás egyik képviselője.

⁵⁶⁴ Wojtinszky Gyula járási politikai megbízott, direktórium elnök 1919. június 6-án nevezte ki Weltner Józsefet a gödöllői járás területén Mogyoród, Kistarcsa, Cinkota, Kerepes, Mátyásföld, Sashalom és Rákosszentmihály községeket magába foglaló körzetbe politikai megbízottnak.

a nemes ügyünknek és többet ront ügyünkön, mint amennyit mi ez ideig azért fáradtunk és küzdöttünk. Weltner József politikai ténykedésével magunk ellen haragítjuk a kiscgazda közönséget, Weltner József elvtárs politikai ténykedése oly sajátságos megnyilvánulású, hogy még a legjámborabb keresztény is a legerősebb antiszemitává leszen.

A munkástanács kötelességének tartja, hogy e tárgyban nem egészen jól informált járási direktóriumot a legnagyobb készséggel felvilágosítsa arról és jól értesítse, hogy Weltner József elvtárs személye nemes ügyünknek, nyugalomunknak megrontója és megbolygatója.

A munkástanács határozatilag kimondja s egyhangúlag javasolja Weltner József Cinkota község területén egy és mindenkorra leendő elejtését, különben Weltner József politikai ténykedéséért a felelősséget a helybeli munkástanács kénytelen a járási direktóriumra hárítani.

Felolvasás után aláíratott.

Kmf.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Cinkota község direktóriuma

Krajkó János
Göndör István
munkástanács elnöke
Pálffy Ferenc
Kontra István
Verinszky Gyula
Magyary Antal
Noszvil Béla
Németh Mihály
Prsan János
Simoncsik János
Sarlay József

Az irat jelzete: MNL PML XVI-4-1-13-3415 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye kormányzótanácsai biztosának iratai, A gödöllői járás direktóriumának iratai

109.

„[...] EGYETLEN EGY PROPAGANDAI RAT VAGY PLAKÁT NEM LÁTHATÓ.”
A SZELLEMI TERMÉKEK ORSZÁGOS TANÁCSÁNAK⁵⁶⁵ JELENTÉSE GOMBA
KÖZSÉG KÖZÁLLAPOTÁRÓL A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK
Budapest, 1919. június 9.

⁵⁶⁵ A Szellemi Termékek Országos Tanácsa minden nyomtatott kiadvány, könyv és sajtóanyag központi kiadója és elosztója volt a Tanácsköztársaság idején.

Jelentés

Jelentem, hogy a körülbelül 3000 lelket számláló, tiszta magyar lakosságú Gomba községben (Monor mellett, Pest megye) egyetlenegy propagandairat vagy plakát nem látható. A direktorium elnöke, név szerint Sáránszky Márton⁵⁶⁶ elvtárs (Gomba község-háza, telefon 4) szíves volt magára vállalni – ha nagyobb mennyiségű, megfelelő röpi-ratok és plakátok postán kiküldenénk –, hogy azokat a legszélesebb körökben terjeszteni és terjesztetni fogja.

Úgy a falubeli parasztokról, valamint a direktorium tagjairól az a véleményem, hogy a kommunista felfogással (sic!), legkevésbé pedig a parasztoknak a kommunista társadalomban való elhelyezkedéséről fogalmuk sincs. A jegyző, aki akárhány politikai fordulatot ért meg az ország, valahányszor és így sajnos mostan is, magához ragadta a vezér szerepét. Ez a faluban úgy a direktorium elnöke, mint több paraszt elvtársammal történt beszélgetést leszűrve a legnagyobb nyugtalanságot kelti. A jegyzőt közpénz elsikkasztásával vádolják és sürgős vizsgálatot kérnek.

(„Egy paraszt elvtárs elbeszélése: A jegyző sok esetei közül kiemelendőnek tartom, hogy amikor az ottani uradalmak, illetve az ottani uradalom erdőjének a fáját a parasztok között szétosztották, fejenként 20 forintot szedett be, amelynek elszámolása, dacára a felszólításoknak, mind a mai napig nem történt meg.”)

Javaslom, hogy az ottani ügyek megvizsgálására bizottságot küldjenek ki, s a kommunista eszme terjesztésére pedig, miután ipari munkás elvtárs szónokot nem szívesen hallgatnak, sőt elítélnék, egy paraszt elvtárs küldessék ki.⁵⁶⁷

Somló Béla⁵⁶⁸

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-748 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

110.

„[...] ELSŐSORBAN A FOJTOTT (KONZERVÁLT) MUST ELŐÁLLÍTÁSÁRA KELL A GYÜMÖLCSTERMÉS LEGNAGYOBB RÉSZÉT FORDÍTANI.”
A VEGYÉSZETI SZAKOSZTÁLY SZAKVÉLEMÉNYE A SZŐLŐGYÜMÖLCSÖK ALKOHOLMENTES IPARI FELDOLGOZÁSA TÁRGYÁBAN

Budapest, 1919. június 10.

⁵⁶⁶ Sáránszky Márton: a gombai direktorium tagja, a gombai forradalmi törvényszék bírja, a községi intézőbizottság tagja és a községi munkástanács elnöke.

⁵⁶⁷ A Belügyi Népbiztosság 1919. július 10-én felkérte a párttitkárságot előadó kiküldésére.

⁵⁶⁸ Somló Béla: könyvkereskedő, a Szellemi Termékek Országos Tanácsának személyzeti ügyekért felelős vezetője.

Magyar Tanácsköztársaság
A Szociális Termelés Népbiztossága⁵⁶⁹
Műszaki osztály
eln/ST.Vegy/3368

Földművelésügyi Népbiztosság
Dicenti⁵⁷⁰ osztályvezető kezéhez

Budapest

Szakosztályunkhoz, Steiner Pál elvtársnak címzett 787/III.1919. sz. átiratukra, amelyben a szőlőgyümölcsök alkoholmentes ipari feldolgozását⁵⁷¹ illetőleg kívánnak az elvtársak szakvéleményt, a következőket közöljük:

A szőlőgyümölcs ipari feldolgozását a Szociális Termelés Népbiztossága vegyészeti szakosztálya⁵⁷² egyik fontos feladatának tekinti, amelyet az alkoholmentes italok iparának kérdésével egyetemben kell megoldani. Bármennyire is kívánatos lenne, hogy a szőlőt minél több alakban dolgozzuk fel, úgy véljük, hogy elsősorban a fojtott (konzervált) must előállítására kell a gyümölcsstermés legnagyobb részét fordítani. A konzervált mustot részint mint ilyent lehetne a fogyasztóknak adni, részint pedig a további feldolgozás céljából az alkoholmentes italokat gyártó ipar rendelkezésére kellene bocsátani. Az alkoholmentes italok iparát szakosztályunk most szervezi⁵⁷³ és a gyártás szocializált üzemekben rövidesen megindul. Ugyancsak szakosztályunk kezdeményezésére készül egy nagyobb borkősavgyár Budapesten, amelyet remélünk őszig üzembe helyezni, s ahol seprőt, szőlőtörkölyt, illetőleg borkősavas mészt fogunk majd feldolgozni, és így képesek leszünk az ország borkősavszükségletét fedezni. A borkősavgyártás nyersanyagául szolgáló borkősavas mészt minden nagyobb szőlőgyümölcs-termelőnek magának kell előállítani és további feldolgozásra a gyárba szállítani. Egyébként az elvtársak átiratára pontról pontra válaszolunk.

ad) 1. Asztali szőlő alakjában hazai szőlőtermésünk jelentős része csak az esetben lenne értékesíthető, ha éppen az érés idejére a csomagoláshoz szolgáló szokásos ládák és a megkívánt mennyiségű vasúti kocsik állana a termelőhelyeken használatra készen gyűjtve. Beviteli országokként a Német Birodalom, Német-Ausztria és Galícia jönnének tekintetbe. [...]

⁵⁶⁹ A népbiztosság a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április eleji átszervezése után jött létre, élén hat népbiztossal.

⁵⁷⁰ Dicenty Dezső (1879–1965): szőlész, agrogeológus, később az Első Állami Borkősavgyár megalapítója és igazgatója.

⁵⁷¹ Az alkoholmentes gyümölcslevek és üdítőitalok nagyüzemi méretű előállításának egyik hazai úttörője Szabó Béla (1896–1982) műkertész, egyetemi tanár volt, aki 1919-ben a Kertészeti Magkísérleti Állomás megszervezésében vállalt szerepet.

⁵⁷² A vegyészeti szakosztályt 1919 májusától Pfeifer Ignác (1867–1941) vegyész vezette. 1922 és 1936 között az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. kutatólaboratóriumának vezetője. 1926 és 1932 között a Magyar Kémikusok Egyesületének ügyvezető elnöke.

⁵⁷³ A Szőlőgazdasági Központi Kísérleti Állomás csak 1919. július 8-án jött létre.

a.) Szőlőt aszalni aszalókon kellő hőfok (cca. 40 °C) és jó ventiláció mellett lehet. Csakis sértetlen fürtök aszalhatók egymástól izoláltan lógva, hogy a meleg levegő minden bogyót érhesse. A görög mazsolát helyettesíthetné, természetesen alárendeltebb minőségben. [...]

d.) A must szőlőmézzé való feldolgozása. A szőlőmézet főleg Olaszországban gyártják és e célra a különösen édes szőlőfajokat használják fel (20 Klosterneuburg és efelett, például nálunk Tokaj, Badacsony, Érmellék). Magyarországon tudtommal szőlőméz nagybani gyártásával eddig nem foglalkoztak. Ha 17% cukortartalommal bíró mustot a négy-szeresére főzzük be, úgy egy cca. 70% cukrot tartalmazó, melegen még híg folyós anyagot nyerünk, mely kihűléskor kitűnő zamatú mézszerű szörpöt eredményez, ami a mai cukor-ínség mellett mint cukorpótló igen fontos szolgálatot tehet, mint közszükségleti cikk.

[...]

g.) Nem italok alakjában musthurka, szőlőkocsonya és dulcsászként⁵⁷⁴ is szokták egyes vidékeken élvezni (például békében Versecen készült román mintára). Cukrászatban nagyobb mennyiségű sűrített szőlő is felhasználható javarészt mézpótlóként.

ad) 3. Seprőből és törkölyből belföldön a borkőgyártáshoz szükséges nyersanyagot készítik leginkább. A nyersanyagot borkősavhoz való feldolgozásra eddig csak egy gyártelepünk volt, mégpedig a határszéli Lajtaújfaluban.⁵⁷⁵ Ez az ország nyersanyagának alig 20–25%-át képes feldolgozni, a többi Német-Ausztriába és Németországba vitetett ki eddig. Ez okból szakosztályunk éppen most készíti elő egy borkősavgyár felállítását Budapesten és gondoskodik arról, hogy még az 1918. évi termésből származó nyersanyagok is az üzem megindításakor feldolgozhatók legyenek. Az 1919. évi termésből származó sajtolt borseprőmennyiségek már rögtön a kisajtolás után friss állapotban lesznek a gyárba szállíthatók.

[...]

A borkősav elsősorban alkoholmentes, savanyú italok készítésére volna felhasználható.

[...]

ad) 4. [...] Szőlőtörkölyt szárítva takarmánypótlóul lehet felhasználni.

[...]

ad) 5. A szőlő mellékterményeiből a felsoroltakon kívül csakis a mag jöhet számításba. 100 °C-nál valamivel nagyobb hőfoknál szárítva egymagában is jó takarmányt szolgál. Egyébként olajsajtoltásra is használható, de a kisajtolt szőlőmagpogácsa a kistápanyagúak válfajához tartozik, mert csak felényi proteint tartalmaz, mint egyéb-fajta olajpogácsák. Venyige eddig csakis tüzelő célokra használtatott. [...]

Szociális Termelés Népbiztossága
vegyészeti szakosztály
Steiner

⁵⁷⁴ Dulcsásza: sűrű cukoroldatban eltett forrázott gyümölcs.

⁵⁷⁵ Lajtaújfalu (ma Neufeld, Burgenland, Ausztria): kisközség Sopron vármegye kismartoni járásában. Szénbányájáról, illetve jutafonó- és szövőgyáráról volt ismert. A gyártelepen festészeti segédanyagokat gyártottak.

Az irat jelzete: MNL OL L 13–1919–III–1699 Földművelésügyi Népbiztosság, Szőlészeti és Borászati Osztály

111.

„[...] ELVHÚ ÉS KÖTELESSÉGTELJESÍTŐ TAGJÁNAK CSALÁDJÁT MENTESÍTSE AZ ANYAGI GONDOKTÓL.”

A BORSOD MEGYEI INTÉZŐBIZOTTSÁG DÖNTÉSE GROSZMANN ZSIGMOND CSALÁDJÁ SZÁMÁRA⁵⁷⁶ FOLYÓSÍTOTT SEGÉLYRŐL

Miskolc, 1919. június 10.

Borsod vármegye tanácsának intézőbizottságától

386. szám

1919. ktb.

Állampénztárnak

Helyben

Borsod vármegye tanácsának intézőbizottsága folyó évi április hó 24-én tartott ülésében Groszmann Zsigmond,⁵⁷⁷ Borsod vármegye direktóriumának tagja és közigazgatási biztos részére előlegesen esedékes 60 korona napidíjat állapított meg (6474/919 I frt). Groszmann Zsigmondot mint direktórium tagot a cseh megszálló csapatok Miskolc város megszállása alkalmával⁵⁷⁸ politikai tevékenységéért internálták és elhurcolták, és mai napig is ismeretlen helyen fogságban⁵⁷⁹ sínylődik.

Családja kitéve a nélkülözéseknek minden anyagi eszköz híján van. Minden tekintetben méltányos és jogos kötelessége Borsod vármegye munkás-, katona- és paraszt-tanácsának, hogy elvhu és kötelességteljesítő tagjának családját mentesítse az anyagi gondoktól.

Ezért Groszmann Zsigmond elvtárs családjá részére a Groszmann Zsigmondot megillető hivatali járandóságot folyósítom és utasítom az állampénztárt, hogy Groszmann Zsigmondné született Máczkó Júlia részére nevezettnek bélyegtelen nyugtájára további rendelkezésig, előlegesen esedékes havi 1800 K., azaz Egyezernyolcszáz koronát fizessen ki. A kiadást a háztartási alapnaplóban mint a belügyi tárca terhére adott előleget számolja el. Jelen utalvány érvénye folyó év június hó 1-től kezdődik. Ezen utalványozást a megyei tanács legközelebbi ülése elé jóváhagyás végett beterjesztem.

⁵⁷⁶ A dokumentumot közölte A Magyar Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. (szerk.: Zádor Tibor, Rátki András). Miskolc m. j. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, Miskolc, 1969. 207.

⁵⁷⁷ Groszmann Zsigmond (1883–1931): 1918-tól a Szociáldemokrata Párt helyi titkára, majd októbertől a Nemzeti Tanács miskolci végrehajtó bizottságának tagja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után Borsod megyei közigazgatási biztos, a megyei tanács és az intézőbizottság tagja, a miskolci városi tanács tagja.

⁵⁷⁸ 1919. május 2-án foglalták el a cseh csapatok Miskolcot.

⁵⁷⁹ Theresienstadtban raboskodott Groszmann Zsigmond.

Az intézőbizottság nevében:

Póta⁵⁸⁰

vármegyei közigazgatási megbízott

Az irat jelzete: MNL BAZML XVI-33-386-ktb-1919 Borsod vármegye kormányzótanácsai biztosságának iratai

112.

„[...] PUSZTULJON AZONNAL, MERT KÜLÖNBEN MÉG 25-ÖT VERET RÁ.”
LENGYEL ÁLLAMPOLGÁR PANASZA A KECSKEMÉTI MUNKÁSTANÁCS ELLEN
Budapest, 1919. június 10.

Másolat a 32832/1919. Kün. számhoz

Jegyzőkönyv

Felvette a Lengyel Köztársaság magyarországi képviselője⁵⁸¹ Budapesten, 1919. június hó 10-én.

Megjelent Anisfeld Simon⁵⁸² kecskeméti (Rákóczi út 32-34.) lakos, mielcei⁵⁸³ illetőségű lengyel állampolgár és előadta a következőket:

Alulírottak, aki 18 év óta lakom Magyarországon, Kecskeméten bor- és petróleum üzlettem volt. Körülbelül 3 héttel ezelőtt a kecskeméti munkástanács 2 detektívet küldött ki hozzám, akik a házban levő pincémet tiltakozásom ellenére lezárták, a kulcsokat magukkal vitték és azután a pincében levő árut: 33 hektoliter borpárlatot, 200 hektoliter ürtartalmú üres hordókat, egy borszivattyút és egyéb berendezési tárgyakat minden elismervény nélkül elvitték. Mikor ezután felmentem a városházára és a rekvirálás ellen a lengyel állampolgárságomra való hivatkozással⁵⁸⁴ tiltakoztam, azt felelték, hogy majd

⁵⁸⁰ Ifj. Póta László: az 1919. március 22-én Miskolcon megalakult munkástanács megbízta a vidéki bankok készleteinek lefoglalásával. Később a megyei direktórium tagja. A Tanácsköztársaság bukása után nyolc hónap börtönbüntetésre ítélték.

⁵⁸¹ A hivatalos diplomáciai kapcsolatok felvételére 1919. november 19-én került sor.

⁵⁸² A Kereskedelemügyi Minisztérium Központi Értesítőjében 1899-ben eperjesi lakosként, ottani főteleppel adja meg Anisfeld „petróleummal való nagykereskedőt”. 1911-ben már Kecskeméten „ásványolajjal átmeneti kereskedést űz”. Az ipari, kereskedelmi és exportcégek 1919-es, német nyelvű jegyzékén is feltűnik a neve. Bérlii feljelentették ellenforradalmi tevékenység vádjával. Elmenekült, fiát börtönre ítélték, megszökött. A Tanácsköztársaság bukása után visszatért, majd 1920 júliusában ismét menekülni kényszerült, jövedelem- és hadinyereségadó befizetésének elmulasztásával vádolták. Az ország gazdasági életére káros egyénként hozzátartozóival együtt az országból kiutasították. A kivetett adó nagy részét befizette. A cég 1928-ban szűnt meg.

⁵⁸³ Mielec: város Lengyeleország délkeleti részén, a Kárpátjai vajdaságban.

⁵⁸⁴ A Forradalmi Kormányzótanács XIX. K. T. E. sz. rendelete az idegen állampolgárok védelméről, a XX. pedig az idegen diplomáciai és egyéb hivatalos megbízottak különös védelméről rendelkezett 1919. március 27-én. Tanácsköztársaság, 1919. március 30. 5. szám. Lásd továbbá Kovács István,

magyar állampolgárt csinálnak belőlem. Én t.i. egy évvel ezelőtt beadtam a kérvényemet Kecskemét város tanácsához, hogy a magyar állampolgárság elnyerhetése céljából Kecskemét város illetőségi kötelékébe felvétessem, amely kérelmemet akkor a városi tanács elutasította. Felmentem ezután Budapesten az idegeneket védő hivatalhoz, ahol oly értelmű igazolványt állítottak ki részemre, hogy idegen alattvaló lévén áruim a rekvirálás alól mentesítendőek. Mikor fiam ezt a határozatot bemutatta a közélelmezési osztálynál Kecskeméten, ott azt a választ adták neki, hogy Kecskeméten más törvény van, mint Budapesten, ha az idegeneket védő hivatal áruimat mentesíteni akarja, akkor csinálja meg azt az idegeneket védő hivatal Budapesten. Mikor pedig feleségem még egyszer felment a városházára, ott azt mondta neki Vincze előadó, hogy pusztuljon azonnal, mert különben még 25-öt veret rá.

Kérem a lengyel képviselőt, hogy a szükséges lépéseket hivatalosan megtenni szíveskedjék.⁵⁸⁵

Felolvasás után jóváhagyólag aláíratott.

Kmf.

Dr. Zsolnai jegyzőkönyvvezető

Chylinski

Anisfeld Simon

Az irat jelzete: MNL BKML XVI-1-1919-1033-ktb Kecskemét város kormányzótanácsai megbízottjának (kormányzóbiztosságának) iratai

113.

„AZ EZERÉVES MAGYARORSZÁG ÉS A KILENC SZÁZ ÉVES
MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ A MÚLTAK TÖRTÉNETÉBŐL HATALMI SZÓVAL
KI NEM TÖRÖLHETŐK [...]”
PROHÁSZKA OTTOKÁR SZÉKESFEHÉRVÁRI PÜSPÖK ÉS MAYER KÁROLY
KÁPTALANI NAGYPRÉPOST TILTAKOZÓ JEGYZÉKE
A KORMÁNYZÓTANÁCSNAK AZ EGYHÁZI VAGYON LETÁROZÁSA TÁRGYÁBAN
Székesfehérvár, 1919. június 10.

Tiltakozó nyilatkozat és óvás

Melynél fogva mi, alulírottak: dr. Prohászka Ottokár,⁵⁸⁶ a székesfehérvári róm. katolikus egyházmegye püspöke és Mayer Károly káptalani nagyprépost, szent eskünk

⁵⁸⁵ Peschka Vilmos, Halász Pál (szerk.): A Tanácsköztársaság jogalkotása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

⁵⁸⁶ A Külügyi Népbiztosság 1919. június 21-én vizsgálatra utasította a kecskeméti munkás- és katonatanácsot.

⁵⁸⁶ Prohászka Ottokár (1858-1927): 1905-től székesfehérvári püspök, a magyarországi keresztényszocialista mozgalom egyik vezetője. 1916-ban javaslatot tett a hadviseltek földdel való jutalmazására. 1920-1922-ben országgyűlési képviselő.

parancsa szerint a püspöki kormányzatom alatt álló egész egyházmegye, annak minden egyes plébániája, hitközsége és káptalanja,⁵⁸⁷ úgy a káptalan jogi és vagyoni felelőssége alá helyezett egyházi és magánalapítványok, letétek, óvadékok, úgy mindennemű egyházi vagyoni jogi és tulajdoni védelme érdekében ismételjük és megerősítjük dr. Klauz György dékán-kanonok, Sterit Ferenc kanonok, kegyalapítványi gondnok és dr. Viszota Alajos püspöki irodaigazgató, mint különös megbízással kiküldött meghatalmazottjaink azon szóval már kifejezett, de jegyzőkönyvbe nem foglalt tiltakozásait és óvásait, melyeknek a vallásügynek likvidálásával megbízott Faber Oszkár⁵⁸⁸ politikai megbízott meghatalmazásával megjelent Forrai János és a Földművelésügyi Népbiztosság írásos értesítésével megjelent Biber Károly és társai, valamint a székesfehérvári munkás- és katonatanács megbízottjai által folyó évi május hó 28-án és következő napjain megjelent leltározás⁵⁸⁹ alkalmával, szóval már kifejezést adtak, hogy tűrjük és semmiféle formában meg nem akadályozzuk, ellenszegülni nem fogunk a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok hatalmi rendelkezéseinek, a diktatúra és direktóriumok eljárásainak, de az egyház, a plébániák, a hitközségek, az alapítványok, az alapítványozók és letevők tulajdonjogait, mindennemű jogosítványait kifejezetten fenntartjuk, és így a leltárba vett vagy ezután leltározandó vagyonoknak és vagyonértékeknek köztulajdonba vétele, az alapítványoknak az alapítványi céltól és rendelkezéstől leendő elvonása ellen óvást emelünk.

Távol áll tőlünk, hogy az egyetemes és a magyar jogtörténet lapjainak felvetésével válaszoljunk a diktatúra hatalmi és parancsszavával szemben, nem lehet a jelenlegi helyzet sem alkalmas arra, hogy a Hármaskönyv⁵⁹⁰ ezen szavait: „Reges Hungariae terras a castris regalibus monasteriis et Ecclesiis in perpetuum eleemosynam contulerunt”⁵⁹¹ ... idézzük az egyház tulajdonjogának igazolására, azt sem tartanók indokoltnak, ha az egyházi javadalmakról rendelkező 1715. évi LX.,⁵⁹² LXXIV.,⁵⁹³

⁵⁸⁷ káptalan: valamely katolikus egyházmegyében a kanonokok testülete, amely a főpápnak a szertartásokban és az egyházmegye kormányzatában segédkezik.

⁵⁸⁸ Fáber Oszkár (1879–1942/1945): piarista rendi szerzetesnövendék, felsőkereskedelmi iskolai tanár. Az Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság elnöke. A református születésű Fáber a szerzetesi örökfogadalom letétele és pappá szentelése előtt hagyta el a rendet, tehát sem „kiugrott” szerzetes, sem aposztata pap nem volt. Ehhez lásd *A magyar piaristák és a Tanácsköztársaság*. A bevezetést írta Szakál Ádám SchP. A forrásokat sajtó alá rendezte Koltai András. Piarista Rend Magyar Tartománya, Budapest, 2013. 26–29.

⁵⁸⁹ Az Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság feladata volt a helyi direktóriumokkal együttműködve az egyházi, hitfelekezeti és az ezek által kezelt alapítványok, vagyonok leltárba és állami tulajdonba vétele. Ehhez lásd Fazekas Csaba: *A „Vallásügyi Likvidáló Hivatal” 1919-ben*. Pölskei Ferenc, Stemler Gyula (szerk.): *Múltból a jövőbe. Tanulmányok*. Budapest, ELTE BTK Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszék, 1997. 63–101.

⁵⁹⁰ Tripartitum: a Werbőczy István által 1514-re összeállított szokásjogi gyűjtemény.

⁵⁹¹ „A magyar királyok a királyi várakhoz tartozó földeket monostoroknak és egyházaknak örökös alamizsnául adományozták.” Az idézőjel ellenére Prohászka sem szó szerint citálja a Tripartitum I. rész, 84. cím 1. §-át.

⁵⁹² Az 1715. évi LX. tc. szerint a „Magyarországon elpusztult egyházaknak kijavítását Ő legszentségesebb felelőssége magára vállalja”.

⁵⁹³ „A bozói vár és uradalom felerészét illető peres ügyben” rendelkezett az 1715. évi LXXIV. tc.

1723:LXXXIV.,⁵⁹⁴ 1729:XXXI.⁵⁹⁵ és az 1790/91:XXIII. t. cikkben⁵⁹⁶ bármely nevű alapítványnak az alapító kívánata szerint leendő fenntartásáról és kezeléséről szóló és ma is érvényben lévő törvényekre hivatkoznánk, és reá mutatnánk a magyar jogtörténetből ismert adomány, szállás-birtok, szerzeményi birtokokra és a Curia 63. számú, éppen az egyházmegyéhez tartozó Pusztazámor községben Knupfer András által tett végrendeleti alapítvánnyal létesíteni szándékolt új plébániára tett végrendelettel jogi összefüggésben hozott ismert döntvényre: de még sem térhetünk ki azon köteleességünk teljesítése alól, hogy a Forradalmi Kormányzótanács érdekelt népbiztosságainak figyelmét a következőkre fel ne hívjuk, éspedig:

1.) Az ezeréves Magyarország és a kilencszáz éves magyar katolikus egyház a múltak történetéből hatalmi szóval ki nem törölhetők, azok alkotmánya, élő törvényei és jogai nem tekinthetők semmiseknek, amint az állami közösségben együtt élő népek alaptörvényét képező magántulajdonjog is sérthetetlen, és egyedül a közérdekből leendő és térítés mellett adandó kisajátítását és igénybevételét ismerhetjük el, amint ezt a kisajátítási, úgy a hadiszolgáltatásokról szóló 1912:LXIII.,⁵⁹⁷ LXVIII.,⁵⁹⁸ az ezt kiegészítő 1914. évi L. törvénycikk⁵⁹⁹ intézményesen előírják, de amely törvényes intézkedések az egyházi és magánvagyonok, úgy az alapítványok tulajdonjogának sérthetetlenségét fenntartották.

Tudjuk, hogy az elvesztett háborút követő forradalmi események még nem fejeződtek be és a magyar nemzet, a magyar nép egyetemét képviselő alkotmányozó nemzetgyűlés még nem volt megtartható. De ha a törvényhozási szerv nem működhetik is, a Forradalmi Kormányzótanács azon hatalmi rendelkezéséből, hogy az egyház az államtól elválasztatik,⁶⁰⁰ csak az következhetik, hogy az egyház vagyona és az általa kezelt alapítványok, az érvényben lévő 1848:XX. tc.⁶⁰¹ értelmében kiadandók a katolikus autonómiának, illetve a helyi hitközségeknek.

2.) Fel kell hívunk a Kormányzótanács figyelmét a hivatalos lap 20. számában megjelent 60. számú rendelet⁶⁰² 1., 2., 3. §-ában olvasható azon rendelkezésre, mely egyes alapítványokat saját kezelésbe rendelt átvétetni, de kifejezetten fenntartja az alapítványi

⁵⁹⁴ Az 1723. évi LXXXIV. tc. „Némely Bodrog megyei tisztoviselő részéről a megye közönsége nevében csinált adósságokat azok fizessék ki, a kik ezek iránt a megye tudta s beleegyezése nélkül szerződtek” címmel került elfogadásra.

⁵⁹⁵ Az 1729. évi XXXI. tc. „az ügyek átküldésének módjáról Dalmát-, Horvát- és Szlavón-országokban s országo kból” rendelkezett.

⁵⁹⁶ Az 1790/91. évi XXIII. tc. „Isten egyházairól és az alapítványokról” címet viseli.

⁵⁹⁷ „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről” című, 1912. évi LXIII. tc.-ről van szó.

⁵⁹⁸ „A hadiszolgáltatásokról” szóló 1912. évi LXVIII. tc.

⁵⁹⁹ „A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912:LXIII. törvénycikknek és a hadiszolgáltatásokról szóló 1912:LXVIII. törvénycikknek kiegészítését” tartalmazza az 1914. évi L. tc.

⁶⁰⁰ Az állam és egyház szétválasztására vonatkozóan a Forradalmi Kormányzótanács március 29-i, XXIV. számú rendeletével valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézményt köztulajdonba vett.

⁶⁰¹ „A vallás dolgában” címet viselő 1848. évi XX. tc. a bevett keresztény felekezetek egyenjogúsítását biztosította.

⁶⁰² 1919. április 16-án adta ki a Forradalmi Kormányzótanács „Az anya- és gyerekvédelem, a közjótékonyk vagy a hadigondozás céljára szolgáló intézetek és alapok köztulajdonba vételét” előíró rendeletet.

cél fennmaradását. Ezzel ellentétben a 29. számban megjelent 13. K. N. rendelet 1. §-a⁶⁰³ már az egyházi, hitfelekezeti és alapítványi vagyonoknak köztulajdonba vételét rendeli el, mely ellen óvást emeltünk, mivel a fentiek szerint a törvényhozásra hivatott szerv nem működhetvén, a Közoktatásügyi Népbiztosság a magyar nemzet alaptörvényét képező tulajdonjogot meg nem szüntetheti, az alapítványokat rendeltetésüktől el nem vonhatja.

3.) Különösen panasznunk kell, hogy a leltáros bizottság a 13. szám K. N. rendelet 2. §-ának világos rendelkezése ellenére nemcsak a vagyon állagát, hanem annak jövedelmét, hozadékát, sőt nyugdíjas papoknak már postára tett és így általuk tulajdonjoggal megszerzett, de az ellenség által megszállt területről visszaérkezett nyugdíját is beszállította az adóhivatalba. Ezzel kapcsolatban panasznunk kell általában azon eljárást is, hogy a bizottság nem tett különbséget a szorosán vett egyházi és világi alapítványok között és a 2. § második bekezdése értelmében a leltározás alól kivont templomok, kápolnák, kálváriák, szobrok és felszerelések fenntartásával kapcsolatos alapítványokat, sőt a folyó kiadások fedezetére tett és nem alapítványozott adományokat és ipartőkéket általában leltárba foglalta.

Nem hagyhatjuk felemlítés nélkül, hogy magánosok végrendeletileg és élők közötti jogüggyel az alapítványok százait bízták határozott és kikötött rendeltetéssel a káptalanra, sőt egyes esetekben azok visszavételét is fenntartották maguknak. Így máris jelentkezett Győri Terézia, ki az alapítványi cél megszűnte folytán az általa tett 314.019 K. 68 fillérnek folyószámlára leendő elhelyezését kéri.

Alig sorolhatók fel az alapítványozók és ezek között legnagyobb számban a dolgozó munkásosztály által megtakarított fillérekből tett alapítványok százai és ezrei, melyek az elhunytak lelki üdvéért mondandó szentmisékre, templomokra, felszerelésekre és beruházásra, az elhunytak hozzátartozói eltartására, közjótékonyági célokra és iskolai ösztöndíjakra, az aggpapok nyugdíjára, a dolgozó lelkesedés által adományozott és összegyűjtött aggpapok intézetének alapjára, stb. rendelték, melyeknek minden egyes rendelkezése beható és lelkiismeretes vizsgálat tárgyává volna teendő, és nem némíthatjuk el már most azon fájó érzésünket, hogy az aggpapok intézetének vagyonát képező alapok elvonásával egyesek máris éhhalálnak néznek elébe.

Az alapítványok lelkiismeretes, rendszeres és pontos kezeléséről a kiküldöttek önmaguk is meggyőződést szereztek és minden öndicsekvés nélkül elmondhatjuk, hogy a másfélszázad óta a káptalan által kezelt alapítványokból soha egy fillér sem veszett el és az alapítványi tőkék jelzálogi lekötés mellett éppen a dolgozó föld- és ipari munkásoknak adattak kölcsön, melyek ekként a kis vagyonok gyűjtő és termelő tényezőivé váltak. Így például a vasúti munkások új munkásháztelepei csaknem kivétel nélkül a kegyalapítványi pénztár kölcsöneivel épültek fel. Ezen áldásos hitelgazdálkodás szünnék meg, ha az alapítványok rendeltetésüktől elvonatnának.

4.) Végül panasznunk kell, hogy a püspöki és káptalani mező- és erdőgazdaságok és azok felszerelése minden előzetes értesítés nélkül, a termelőbiztosok által egyházi

javadalomként leltározattak, jöllehet azok részben alulírott megyéspüspök magántulajdonát, részben a káptalannak szerzeményei, sőt egyesek magánvagyonát képezik.

Önmagunknak tartozunk azzal, hogy már a jelen óvásunkban is hangot adjunk benső érzésünknek, hogy úgy a székesfehérvári püspökség, mint a székesfehérvári káptalan mindig megértette a haladó kor mozgó erőt és irányait és a káptalan évtizedekkel ezelőtt átadta a kisbirtokosoknak etyeki mezőgazdasági uradalmát, de az óhajtott cél elérve nem lett; majd az 1912. évben az egész országban első volt – az egyházi testületek között –, mely az Altruista Bank közvetítésével a gyurói gazdaságot az ottani hetven kiscsászának adta át megművelésre, mely teljes sikerre vezetett, az etyeki gazdaságból pedig mintagazdaságba beillő középbérletet alakított. És ugyancsak az etyeki földterületből mintegy 65 holdat még a béke éveiben az etyeki gazdáknak szőlőültetésre tulajdonjoggal eladott, és ezen jogüggyel a község kisbirtokosainak hatalmas vagyoni megerősítésére vezetett. A hírneves sóskúti kőbánya belterjes kiaknázására pedig éppen a múlt évben kötött új megállapodásokat.

Ha ezekhez még sorakoztatjuk azt, hogy a székesfehérvári püspökség tési erdőgazdaságának kisajátításakor az egész mezőgazdasági földterület a tési gazdáknak, a sárkeresztúri püspöki uradalom egyes részei pedig hadirokkantoknak és ottani birtokosoknak ajánlottak fel megművelésre, úgy talán ismételtethetjük azon meggyőződésünket, hogy az egyházi és alapítványi birtokok javadalmasai és kezelői nem maradtak tétlenek a gazdasági élet békés és háborús súlyos megpróbáltatásai között sem.

A Földművelésügyi Népbiztosság kiküldötteinek rendelkezésére adott adatok és a bemutatandó leltárak terjedelme, azok egyes tételeinek különböző jogi természete indokoltá teszik ezen általános tiltakozásunk és óvásunk kifejezett fenntartásával tett azon javaslatunkat és előterjesztésünket, hogy az átvett értékek az állampénztárakban letétileg kezeltesse, azoknak felhasználására vagy értékesítésére rendelkezés ne tétessék és egyidejűleg gazdasági és jogi szakértők bevonásával egy vegyes bizottság alakíttassék, mely a rendelkezésre álló anyagot újabb vizsgálat tárgyává tegye.

Fenntartjuk magunknak azon jogot, hogy ezen vegyes bizottságba a magunk részéről is megnevezhessük megbízottainkat.

Jelen tiltakozó nyilatkozatunkat és óvásunkat egyidejűleg a Forradalmi Kormányzótanács elnökének, a földművelési, közoktatásügyi, pénzügyi, igazságügyi, munkaügyi és népjóléti népbiztosoknak, valamint a vallásügyi likvidáló politikai megbízottnak is megküldöttük.

Prohászka Ottokár
székesfehérvári megyéspüspök

Mayer Károly
káptalani nagyprépost

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3127 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁶⁰³ A Közoktatásügyi Népbiztosság rendelete az állam és egyház szétválasztásáról döntött.

114.

„ÖNTUDATOSAN VÖRÖS ÉS NEM CSUPÁN CSAK FELSZÍNESEN SZOCIALISTA MAGATARTÁSÁVAL, MUNKÁJÁVAL RENDET TEREMTETT AZ EGÉSZ VIDÉKEN, PÉLDÁT MUTATOTT A PROLETÁRDIKTATÚRA ESZMÉI SZERINT VALÓ MŰKÖDÉSRE.”

A MEZŐKÖVESDI MUNKÁSTANÁCS ELŐTERJESZTÉSE A TANÁCSSTAGOK ÉS A DIREKTÓRIUMI TAGOK DÍJAZÁSA TÁRGYÁBAN

Mezőkövesd, 1919. június 12.

Mezőkövesdi munkástanács

Belügyi Népbiztosság

Budapest

A mezőkövesdi⁶⁰⁴ munkástanács folyó évi június hó 11-én tartott gyűléséről felvett jegyzőkönyv kivonata:

„Indítványok, előterjesztések:

1. Farkas Márton alelnök a direktórium felhívására előadja a Borsod megyei munkástanács intézőbizottságának folyó évi június hó 7-én megtartott ülésén hozott s a mezőkövesdi munkástanácsot érdeklő határozatokat.

Borsod megye munkástanácsának intézőbizottsága – miután már több ízben kérdést intéztek hozzá a megyei községek direktóriumai a tanácsstagok és direktórium tagok díjazását illetően – úgy határozott, hogy napi 30 koronában állapította meg egy munkástanács tagnak a vesztett munkanapért járó díját és 30–50 koronában egy direktórium tag egy napi vesztett munkáért járó díját. Kimondotta továbbá a megyei munkástanács intézőbizottsága, hogy lehetőleg csak egy direktórium tag kapjon fizetést, a tanácsstagok közül pedig csak az, akinek munkában eltöltött, vesztett napja van. Csak annak jár díjazás, aki tényleg dolgozik, és félhaponként felül fogja vizsgálni a megye a községi munkástanácsokat, s az illetéktelen díjazásokat be fogja szüntetni.

A tanács többek hozzászólása után a jelentést tudomásul veszi, de felhatalmazza s megbízza a direktóriumot, hogy a megyei munkástanács intézőbizottságának határozatával szemben készítsen felterjesztést a Belügyi Népbiztossághoz a tanács- és direktórium tagok javadalmazását illetően.”

A direktórium ennek alapján az ülésen elhangzott vélemények összefoglalásával elkészítette az alábbi javaslatot, azt a munkástanács tagjai elfogadták, aláírták. Alább közöljük feliratunkat:

⁶⁰⁴ A helyi történésekhez lásd Zupkó Béla: Mezőkövesd a Tanácsköztársaság idején. *Matyóföld*, 1970/1. 28–40.

Népbiztos Elvtárs!

A Forradalmi Kormányzótanács folyó évi április hó 2-án kelt, XXVII. számú rendeletével⁶⁰⁵ munkás-, katonai- és földművesszegények tanácsa alakult Magyarországon is az egyes községekben. E munkástanácsok tagjai a régi rendszer által kiszármányolt szegények, proletárok, kiknek hivatása és feladata, hogy a Forradalmi Kormányzótanács által kiadott rendeleteket és az egyes népbiztosságok rendeleteit végrehajtsák, a Tanácsköztársaság szellemében működve neveljék át a felnőtteket és neveljék a tanuló ifjúságot. A munkástanácsok megalakulásuk első napjától fogva e nagy és szép, de sok fáradságot s a lelkiismeretes végrehajtásban kifejtett sok munkát igénylő működésben, ha igazán lelkiismeretes munkásságot akartak kifejtetni és fejtettek is ki, minden napra s minden nap minden órájára el voltak foglalva. A községi munkástanácsok proletár tagjai – hiszen másoknak nem is volt joguk helyet foglalni a tanácsokban, mint proletároknak – nagyobbreszt, sőt mondhatni teljes számmal földműves napszámosok, mezőgazdasági munkások, akik a tanácstagsággal rájuk rótt fontos feladatok elvégzésének munkájában sem napszámba nem mehettek, sem el nem szegődhetek más vidékre mint mezőgazdasági munkások. Így tanácstagsági hivatásuk végzésében maguk és családjuk fenntartásához szükséges megélhetést nyújtó munkát nem végezhetek. Áll ez a megállapítás országszerte, de különösen áll ez Mezőkövesden. Általánosan tudott dolog, hogy Mezőkövesd lakosságának kétharmad része summás munkás, azaz más vidékekre kora tavasztól késő őszi mezőgazdasági munkára elszegődő munkás, aki így szerzi meg a nyári és a téli megélhetését. Mezőkövesd túlnyomó része tehát innen a tavaszi és nyári, meg a kora őszi hónapokra elvándorló mezőgazdasági munkás, egy jó része pedig 5–10 holdon földet túró kiscgazda. Ezekből a proletárokból választódott Mezőkövesden a munkástanács, melynek tagjai tehát túlnyomó részben summás munkások, azaz rendszeren más vidékekre elszegődő mezőgazdasági munkások. Ezek a tanácsstagok tehát akkor, amikor a nép bizalma folytán elvállalták a Tanácsköztársaság rendeleteit végrehajtó és ellenőrző szerepű munkástanács tagyaságot, elestek a maguk és családjuk megélhetését biztosító mezőgazdasági munkára való elszerződéstől abban a biztos tudatban, hogy ha a Tanácsköztársaság megkívánja tőlük a munkástanács fontos ügykör és szerep betöltésének teljesítését, kellően kártalanítani is fogja őket végzett munkájukért.

A mezőkövesdi munkástanács által a Tanácsköztársaság érdekében kifejtett munkásság megértéséhez, mely munkásság kimagasló más munkástanácsok működése, hasonló községek munkástanácsok (sic!) működése felett a véleményünk szerint, szükséges jeleznünk a következőket, amik nem is ismeretlenek már a budapesti proletár testvéreink és a népbiztos elvtársak előtt.

A mezőkövesdi munkástanács dolgozott megalakulása első percétől kezdve lelkiismeretesen a rendeletek végrehajtásában, megtartásában, megtartatásában, ellenőrzésében

⁶⁰⁵ A rendelet a falusi, városi, járási, megyei és országos tanács választások kiírásáról szól. Előzőleg a XXVI. sz. rendelet szabályozta részletesen a tanácsok választását, hatáskörét, egymáshoz való viszonyát.

ben, a proletárdiktatúra eszméinek terjesztésében. De különösen fontos és nagyon nehéz szerepet töltött be folyó évi május hó 1-je óta. Mikor Miskolc elesett,⁶⁰⁶ Eger pedig fehérre vált,⁶⁰⁷ messzi vidéken Mezőkövesd volt az egyetlen hely, mely a habozó, féltő, futni készülő községi munkástanácsok között szilárd, tántoríthatatlanul vörös magatartásával megakadályozta egyrészt a felbomlott frontról visszaözlő és a népbiztos elvtársak szavai szerint csűrbe bandák fosztogatásait, a vidék teljes kirablását, a mezőgazdaság és a termelés lehetetlenné tételét, ezen bandákkal vívott, mondhatni formális csatákban, másrészt segített helyreállítani a tanácsrendszert ott, ahol ez felbomlott. Így a mezőkövesdi munkástanács direktóriumának egy tagja vezette Mezőkövesdről Eger ellen a vörös katonákat éjnek idején és segített helyreállítani Egerben a tanácsrendszert újra. A mezőkövesdi munkástanács zavarta el az Eger körüli falvakban helyreállított régi községi képviselőtestületeket. Mezőkövesd volt az a hely, mely minden felszólítás nélkül 48 vagon élőállatot szállított Budapest nélküli proletárai számára. Élelmezett egy jó időn át teljesen ingyen, visszatérítés nélkül gazdasági hivatalok[at] és pénz nélkül álló csapatokat. Majd megyei székhely⁶⁰⁸ lett annak minden hátrányával, bajával, de semmi előny nélkül. Ellátta a III. hadtestet mindennel, amikor innen indult ki az offenzíva. Öntudatosan vörös és nem csupán csak felszínesen szocialista magatartásával, munkájával rendet teremtett az egész vidéken, példát mutatott a proletárdiktatúra eszméi szerint való működésre.

Mindezeket nem érdemül hozzuk fel, mert ez nem érdem, de proletári szent kötelesség. Csupán annak bemutatására vázoljuk, hogy mennyi volt a teendők, a munkánk, amely megkívánta minden tanácstagtól az idegrendszernek szinte teljes leromlásáig folytatott, állandó nappali és éjjeli munkát. Mert Mezőkövesden megtettük azt, amit sehol másutt nem tapasztaltunk átutazásaink alkalmával, hogy itt is, minden községében a megye meg nem szállott részeinek, állandó éjszakai inspekción tartottunk három-négy tanácstaggal és két direktóriumi taggal, amire tényleg szükség is volt a gyakran éjszaka teendő, rendkívüli fontos munkák elvégzése végett.

Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy a mezőkövesdi munkástanács minden tagja ténylegesen teljesített eddig szolgálatot, s így az eddigi napokra tényleg jár neki a díjazás. Továbbá nyilvánvaló, hogy a mezőkövesdi munkástanács tagjai olyan mezőgazdasági munkásproletárok, akik más alkalommal a kora tavaszi hónapokban szokás szerint elszegődtek más vidékekre summás munkásoknak s ezt a munkástanácsi tagságuk miatt a jelenben meg nem teheték. Úgy az ő, mint a családjuk eltartásáról tehát a tanácskormány gondoskodni tartozik az által, hogy a mezőkövesdi munkástanácsot felhatalmazza arra, hogy az egyes tagoknak ezután is a megélhetésükhöz oly minimálisan szükséges 30 korona napidíjat kiutalhassa, mivel az így kiutalt 30 korona úgy sem szol-

⁶⁰⁶ 1919. május 2-án vonultak be a csehszlovák csapatok Miskolcra, május 20-án foglalta vissza a Vörös Hadsereg.

⁶⁰⁷ Május elején Egerben lezajlott egy hatalomátvételi kísérlet, melyet május 3-án a Tormássy különítmény bevetésével elfojtottak. Május 5-én átszervezték a direktóriumot, eltávolították a hatalom számára megbízhatatlan tagokat és május 7-én kinevezték Jackwert Ede kormánybiztost. Május 10-én a direktóriumon belül, ideiglenes jelleggel, újabb átalakítást hajtottak végre.

⁶⁰⁸ Miskolc csehszlovák megszállása után Mezőkövesd lett a megyeszékhely.

gálhat kárpótlásul a mai nagy munkabérek mellett azért a sok hálátlansággal járó és az idegrendszer teljes lezüllesztésével járó munkáért. Egyben pedig kéri a Belügyi Népbiztosságot a munkástanács, hogy mindezen összegek kifizetéséhez szükséges ellátmányul engedje meg, hogy a mezőkövesdi munkástanács kebeléből alakult Borsod megye meg nem szállott részei direktóriumának kiutalt s elszámolandó 60.000 korona maradványát átadhassa a mezőkövesdi munkástanács direktóriumának, melynek úgyszincs már semmi pénze, mivel a büntetéspénzekből befolyt összegek a szegény hadiözvegyek segélyezésében immár teljesen kimerültek, adót pedig ma senki sem fizet, s így még a községi alkalmazottakat sem tudjuk fizetni.

Proletári együttérzéssel kérjük így előterjesztett kérésünk teljesítését annál is inkább, mert a munkástanács a vállalt feladatok elvégzését ellenkező esetben végezni nem tudja.⁶⁰⁹

21 tanács tag és 5 direktóriumi tag aláírása

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-857 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

115.

„[...] BORGHESE HERCEG OLASZ KÖVETTEL SZEMBEN
A LEGNAGYOBB ELŐZÉKENYSÉG TANÚSÍTANDÓ [...]”.

A KÜLÜGYI NÉPBIZTOSSÁG LEVELE A KÖNYVTÁRÜGYEK POLITIKAI
BIZTOSÁNAK GRÓF KÁROLYI LÁSZLÓNÉ FÓTI KÖNYVTÁRA ÜGYÉBEN

Budapest, 1919. június 12.

Másolat

Magyar Tanácsköztársaság
Külügyi Népbiztosság
összekötő csoport

77/1919

Titkos

Sajátkezű felbontásra

Dienes László⁶¹⁰ elvtársnak,
a könyvtárügyek politikai biztosa,

⁶⁰⁹ A mezőkövesdi munkástanácsot arról értesítette a Belügyi Népbiztosság 1919. július 28-án, hogy a munkástanácsi és intézőbizottsági tagok díjazását a közeljövőben rendeletileg fogja szabályozni. Addig is jogában állt a munkástanácsnak a rendkívüli munkálatokat esetről esetre a végzett munka arányában érdemlegesen díjazni.

⁶¹⁰ Dienes László (1889-1953): könyvtárigazgató, Szabó Ervin tanítványa és munkatársa, a Tanácsköztársaság idején a könyvtárügyek országos vezetője. 1919-től 1945-ig emigrációban élt.

Budapest

Borghese herceg⁶¹¹ olasz követ azt a kérelmet terjesztette elő, hogy gróf Károlyi Lászlóné⁶¹² fői könyvtára, mely állítólag részben Borghese herceg tulajdonát képezné, a rekvirálás alól mentesíttessék és egyúttal tiltakozást jelentett be az ellen, hogy ezt a könyvtárt bárki is kezelésbe vegye.

Tekintettel arra, hogy Kun Béla népbiztos rendelete⁶¹³ szerint Borghese herceg olasz követtel szemben a legnagyobb előzékenység tanúsítandó, Borghese herceg kérelmét megfelelő intézkedések sürgős megtétele végett van szerencsém közölni, értesítést kérve a tett intézkedésekről.⁶¹⁴

A külügyi népbiztos rendeletéből:

Rédei
csoportvezető

Az irat jelzete: MNL OL K 851-Y-6-25-1919 Közoktatásügyi Népbiztosság Levéltárügyi Megbízottjának iratai

116.

„[...] NEMVOLTUNK KÉPESEK A SZÜKSÉGES BABARUHÁVAL ELLÁTNI [...]”.
A SALGÓTARJÁNI DIREKTÓRIUM RENDELKEZÉSE KISMAMÁK ELLÁTÁSÁRÓL
Salgótarján, 1919. június 12.

2437/1919.

Népruházati bizottságnak

Budapest
Központi iroda VI. ker.
Szerecsen u. 52.

⁶¹¹ Livio Borghese: olasz diplomáciai megbízott.

⁶¹² Gróf Károlyi Lászlóné gróf Apponyi Franciska (1879–1958): családjával 1914 előtt költözött a Károlyiak fői kastélyába, ahol az első világháború alatt jótékonyági intézményeivel segítette a rászorulókat.

⁶¹³ A dokumentum írója feltehetően arra az 1919. március 27-én kiadott rendeletre utal, mely az idegen diplomáciai és egyéb hivatalos megbízottak különös védelméről szól. Ennek értelmében azokat az idegen állampolgárokat, akik a Magyarországi Tanácsköztársaság területén a külügyi népbiztos hozzájárulásával hivatalos megbízatásban tartózkodnak, a Forradalmi Kormányzótanács különös védelemben részesíti. Személyük sérthetetlen, mindenki a legnagyobb előzékenységgel tartozik velük szemben.

⁶¹⁴ Az ügyben sürgőnyileg intézkedtek.

Salgótarján nagyközségben több mint 30 várandós elvtársnő áll szülés előtt.

Miután ezeket a legutóbb érkezett ruhaneműekből nem voltunk képesek a szükséges babaruhával ellátni, miután továbbá ezen elvtársnőink abban a szomorú helyzetben vannak, hogy születendő gyermekeiket a szülés bekövetkeztekor nem lesznek képesek mibe becsavargatni, ezeknél fogva ezen igazán méltánylandó rendkívüli szükséglet kielégítése végett az iránt keressük meg a Címet, hogy Salgótarján nagyközség munkás-, katonai- és földművestanácsa rendelkezésére legalábbis 100 méter vászon vagy sifon⁶¹⁵ anyagot, továbbá 20 vagy 30 tucat különböző vastagságú fehérceérnát soron kívül kiutalványozni és ennek megtörténtéről ide forduló postával értesítést adni szíveskedjék.⁶¹⁶

Eckert [Róbert]
az intézőbizottság jegyzője

Priska [Dezső]⁶¹⁷
az intézőbizottság elnöke

Az irat jelzete: MNL NML V-171-c-2437-1919 Mezővárosok, rendezett tanácsú városok, községek, Salgótarján nagyközség képviselőtestületének iratai, Elöljárósági iratok

117.

„[...] SZÉP SZÓVAL, DE HA KELL, KARHATALOMMAL IS AKADÁLYOZZA MEG
EZEKET A CÉL NÉLKÜL VALÓ ÖSSZEJÖVETELEKET [...]”.
A RÁKOSSZENTMIHÁLYI IZRAELITA FIÓKHITKÖZSÉG PANASZBEADVÁNYA
A BELÜGYI NÉPBIZTOSÁGNAK
Rákosszentmihály, 1919. június 13.

40/1919 szám

A Magyar Tanácsköztársaság Belügyi Népbiztosságának,

Budapest

Elvi döntést kérünk a következő ügyben:

Raduciner Gyula rákosszentmihályi lakos személyes okokból és gyűlölködésből a hitközség tavaly elbocsátott metszójével⁶¹⁸ és néhány más hitközségi taggal szövetkez-

⁶¹⁵ ágy- és fehérnemű pamutszövet anyaga

⁶¹⁶ 1919. június 28-án érkezett válasz, ennek értelmében a központi iroda 100 méter babakelengyének alkalmas pamutárut és két tucat cérnát utalt ki számukra. A dokumentumot közli Cs. Sebestyén Kálmán (szerk.): *Salgótarjáni események 1918–1919-ben*. Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján, 2007. 153.

⁶¹⁷ Priska Dezső: 1918. augusztusban a Vas- és Fémmunkások Szövetségének országos kongresszusán az országos vezetőség tagjává választották, a salgótarjáni Nemzeti Tanács tagja, 1919-ben a salgótarjáni direktórium elnöke.

⁶¹⁸ sakter, rituális metsző

ve a volt népkormány III. néptörvényére⁶¹⁹ való hivatkozással külön imatermet rendezett be, külön imaházi egyesületet alakított, és 6 héten át egy magánlakásban nyilvános istentiszteleteket tartott. Ezt azonban Pest megye alispánja a volt vallásügyi minisztérium e tárgyban hozott és A) alatt másolatban idezárt rendelete értelmében a szintén B) alatt másolatban csatolt határozatával jogerősen megtiltotta és kimondotta azt az elvet, hogy külön imaházi egyesület a III. néptörvény alapján nem, hanem csakis az izraelita hitközségekre nézve fennálló szabályok szerint alakítható.

Ezt a jogerős határozatot még a proletárdiktatúra előtt pár nappal kapták meg a disszidensek és húsvétig respektálták is azt, amennyiben addig nem gyülekeztek össze. Ekkor azonban az államnak az egyháztól való szétválasztására való utalással⁶²⁰ újból összejöttek egy magánlakáson, sőt az elmozdított metsző tilalom dacára, papi felhatalmazás hiányában rituális módon vágást is végzett és külön rituális mézárszék berendezéséről is gondoskodtak. Ezzel a ténykedéssel tehát nem is külön imaházi egyesületet, hanem valósággal egy külön izraelita hitközséget akartak Rákosszentmihályon alakítani.

Mindezt megelőzőleg kormányzótanácsi rendelkezés folytán a helybeli direktórium zár alá vette a hitközségünk értéktárgyait s vagyonát,⁶²¹ az előjáróságot téve felelőssé minden tekintetben. Ennek tudatában kénytelenek voltunk a direktóriumnak bejelenteni a fenti esetet. Kifejtettük, hogy az állam és egyház szétválasztása de facto még nem történt meg, hanem csak a főelvet mondták ki és intézkedés csak abban az irányban történt, hogy a végleges rendeleteket három népbiztosság fogja kidolgozni. Ezek a rendeletek azonban a megoldandó kérdések nagy komplexumára való tekintettel még el sem készülhettek. Tehát addig a régi szabályok alkalmazandók az egyházi szervezetekre. Nincsen tehát joga nevezetteknek arra, hogy jogerős hatósági tilalom dacára külön hitközséget alakítsanak, mert hiszen ha a szétválasztást szabályozó rendeletek meg fog-nak majd jelenni, bizonyára történik intézkedés arról is, hogy egy városban vagy községben mi módon alakíthatók ezentúl külön parókiák vagy hitközségek, amint hogy szabályozni fogják azt is, hogy egy városban vagy községben a már meglevő szakegylet, sport-, közművelődési vagy akármilyen más egyesület mellett milyen feltételek mellett alakítható egy ugyanolyan célt szolgáló másik szakegylet, másik sport-, másik közművelődési vagy akármilyen új egyesület és milyen lesz ezeknek az egyesületeknek a viszonya a régiekhez? Ezeket a kilátásba helyezett rendeleteket mindenkinek türelemmel be kell várnia, a helyi tanácsoknak pedig örködniük kell afölött, hogy működési

⁶¹⁹ Az 1919. január 2-án kelt az egyesülés és gyülekezés szabadságáról szóló törvény szerint „1. § Az egyesülés gyülekezés joga mindenkint megillet. 2. § Egyesület alakításához vagy gyülekezéshez sem hatósági engedély, sem pedig bejelentés nem kell. [...] 3. § Az egyesület saját neve alatt csak úgy szerezhet jogokat vagy vállalhat kötelezettségeket (jogképes egyesület), ha alapszabályokat alkot, vezetőséget választ, és a bíróság az egyesületet, kérelmére, az egyesületek jegyzékébe bejegyzi. A bíróság az egyesületet, ha alapszabályszerű célja büntetőtörvénybe nem ütközik, az egyesületek jegyzékébe bejegyezni köteles. [...]”

⁶²⁰ 1919. március 22-én a Forradalmi Kormányzótanács kihirdette az állam és az egyház szétválasztását.

⁶²¹ Az Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottság feladata volt a helyi direktóriumokkal együttműködve az egyházi, hitfelekezeti és az ezek által kezelt alapítványok, vagyonok feltárba és állami tulajdonba vétele.

területükön semmiféle rendbontás vagy zavar ne legyen. A zavarosban való halászást nem szabad tűrni, még kevésbé azt, hogy egy (sic!) már jogerős hatósági rendelkezéseken egyesek túltegyék magukat, mert ez csak rendetlenségre vezetne, amit pedig a proletárdiktatúra egyenesen üldöz.

Nem reakciós szellemű egyházi ügyért, hanem tisztán csak közrendészeti intézkedésért folyamodtunk tehát a direktóriumhoz, amikor arra kértük, szerezzen érvényt a jogerős alispáni tilalomnak és meggyőzéssel, szép szóval, de ha kell, karhatalommal is akadályozza meg ezeket a cél nélkül való összejöveteleket mindaddig, míg az új imaházi egyesület alakítását a kibocsátandó rendelkezések egyébként lehetővé teszik számukra.

A helyi direktórium magáévá is tette ezen érveléseinket és kimondotta, hogy csakis a már meglevő izraelita hitközséget ismeri el és magánlakásban nem tűr meg semmiféle ilyen összejövetelt, mert arra megállapítás szerint egyáltalán semmi szükség sincs, hanem csak gyűlölködésből akarják a disszidensek a hitközség egységét megbontani. A direktórium már csak azért sem ismerheti el őket külön testületnek, mert különben teljesen illuzórikus lenne az az intézkedése, hogy a hitközségért annak előjáróságát tette előzőleg felelőssé. A hitközségi előjáróság ugyanis nem felelhetne azért, ami ott abban a másik gyülekezetben történne, és nem számolhatna el azokkal a pénzekkel, járulékokkal, adományokkal, stb., amik ott abban a másik imateremben folynak be.

A direktórium ezen határozatát húsvétkor tudomásul vették a disszidensek és abba hagyták az összejövetelt, amit különben azért is meg kellett tenniük, mert hiszen általános tilalom is volt már arra, hogy magánlakásokon semmiféle ürügy alatt sem szabad gyülekezni.

Raduciner Gyula azonban – aki a mozgalom vezetője – mint vörösőr időközben a Vörös Órség itteni XVII. sz. zászlóalj-parancsnokságához osztatott be szolgálattételre mint szakaszparancsnok. A pünkösdi ünnepek előtt kihallgatáson arra kérte a politikai megbízottat, hogy az általános tilalom dacára engedje meg neki, hogy az ünnep két napján az ő magánlakásán megint összejöhessenek a renitensek nyilvános istentiszteletek tartására. Az engedélyt rövid úton meg is kapta, még pedig a hitközség megkérdezése és az előzmények kutatása nélkül. Megjegyezzük, hogy az írásos engedélyt a zászlóalj-parancsnok távollétében maga Raduciner Gyula írta alá mint szakaszparancsnok, holott ugyanekkor magához a direktóriumhoz is új folyamodványt adott be ezért, amit azonban ott ismételtlen elutasítottak, amennyiben a direktórium kimondotta, hogy a húsvétkor hozott határozatát továbbra is fenntartja.

Az összejöveteleket Raduciner Gyula lakásán megtartották, mert a zászlóalj-parancsnokságtól kapott, illetve kieszközölt engedélyt erősebbnek tartották, mint az arra illetékes politikai hatóságok által jogérvényesen hozott és megismételt határozatát, illetve a községi direktórium újabb döntését.

Ennélfogva mi rögtön óvást emeltünk a zászlóalj-parancsnokságnál, amely rövid úton átadta azt a budapesti kerületi főparancsnokságnak, ahonnan viszont közbeeső intézkedés nélkül egyszerű levélben továbbküldték azt a t. Címhez. Beadványunk azonban úgy látszik, elkallódott valahol, ezért a tényállást a fentiekben megismételjük és kérjük, méltóztassék az esetet elbírálni és kimondani:

- 1.) hogy a helybeli zászlóalj-parancsnokság nem volt illetékes ebben az ügyben dönteni akkor, amikor a politikai hatóságok már végérvényesen és ismételten letárgyalták azt;
- 2.) hogy a megyei alispáni, illetve direktóriumi határozatokat Raduciner Gyula és társai mindaddig respektálni tartoznak, amíg az állam és egyház szétválasztására vonatkozólag kibocsátandó rendeletek a különválás módozatait és feltételeit szabályozni fogják;
- 3.) végül mindezekről méltóztassék hitközségünket, valamint a rákosszentmihályi községi direktóriumot és a XVII. zászlóalj-parancsnokságot Rákosszentmihályon írásban értesíteni.⁶²²

Tisztelettel

a „Rákosszentmihályi Izraelita Fiókhitközség” Elöljárósága

Szilágyi Jenő
titkár

[olvashatatlan aláírás]
elnök

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-510 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

118.

„NEM TÚLZOK, HA AZT ÁLLÍTOM, HOGY A LAKOSSÁG 95%-A
NEM SZÍVESEN LÁTJA A MAI TANÁCSKORMÁNYT”.

HOFFMANN JÁNOS DETEKTÍV JELENTÉSE A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK
A SZEKSZÁRDON TAPASZTALHATÓ POLITIKAI HELYZETRŐL

Budapest, 1919. június 13.

Jelentés

Jelentem, hogy folyó hó 5-én Arany Árpád nyomozó elvtársammal együtt Szekszárdon Aranyos⁶²³ kormányzótanácsai biztostnál jelentkeztünk, az ott lefolytatott nyomozásunkról és tapasztalatainkról a következőket jelentem:

Június hó 7-én Aranyos rendeletére megjelentünk a kiskajdacsai Perczel gazdaságban, ahol házkutatást tartottunk, és 50-60 000 K. értékű elrejtett arany-, ezüst- és ruhaneműt lefoglaltunk és Szekszárdra szállítottunk. 8-án Sztankovánszky⁶²⁴ gazdaságban 20 000

⁶²² Fáber Oszkár az ügy kapcsán azt írta 1919. július 4-én a Belügyi Népbiztosságnak, hogy a kérdéses ügyben nem tartja magát véleményadásra illetékesnek, mivel az állam és egyház szétválasztása következtében az egyházak és hitfelekezetek magántársulatoknak tekintendők, melyek belügyeibe a Tanácsköztársaság nem avatkozik be.

⁶²³ Aranyos György: szabómunkás, Tolna megye kormányzótanácsai biztosa, a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. augusztus 10-én Szekszárdon különítményesek felakasztották.

⁶²⁴ A Tanácsköztársaság időszakában Perczel Lajos és Sztankovánszky János kastélyát zár alá vették, a ruhákat, bútorokat, ékszereket lefoglalták.

K. értékű fölösleges ruha- és fehérneműt foglaltunk le, ugyancsak 8-án Adler Nepomuk János volt zálogos és uzsorás szekszárdi lakásán tartottunk házkutatást, ahol nagyobb mennyiségű ezüst- és aranyeműt, valamint ékszert foglaltunk le. Házkutatást tartottunk még Merwert Lajos szekszárdi kereskedőnél is, ahol csupán egy töltött revolvért foglaltunk le. 9-én Cíkó községben Gasz József kereskedőnél kb. 70-80 000 K. értékű csempészett textilárut foglaltunk le, amely áruk a lánckereskedelem céljait szolgálták volna, az árut a szekszárdi központnak szolgáltattuk be.

Az általános politikai helyzetről Tolna megyében a következőket jelentem: Nem túlzok, ha azt állítom, hogy a lakosság 95%-a nem szívesen látja a mai tanácskormányt, Aranyos kormányzótanácsai biztos elmondotta, hogy rendeleteinek érvényt alig tud szerezni, mert alig van 4-5 megbízható embere, s maga a Vörös Őrség sem megbízható.

Tapasztaltam azt is, hogy az utcán és nyilvános helyiségekben az emberek nyíltan szidják a diktatúrát, szemtanúja voltam egy esetnek, amikor egy vörösőr is hasonlóan nyilatkozott. A szesztilalmat,⁶²⁵ különösen a falvakban sehol be nem tartják, dacára annak a rendeletnek, hogy a kék pénzt⁶²⁶ bevonják, a fehér pénzt,⁶²⁷ de különösen a demarkációs vonalon alig akarják elfogadni.

Aranyos kormányzótanácsai biztos megkért, hogy jelentésemben foglaljam be azt, hogy küldjenek Szekszárdra 100 megbízható vörös katonát, mert könnyen megismétlődhetik egy tamásihoz hasonló eset.⁶²⁸

Pütkösd vasárnapján a munkásotthont⁶²⁹ ünnepélyesen megnyitották Szekszárdon, a megnyitás előtt napokkal plakátok hirdették az ünnepélyt, mégis a megnyitás alkalmával de. 9 órakor a munkásotthon helyiségeiben alig lézengett néhány ember, később csupán a dalárda és a direktorium tagjai és néhány ember jelent meg, a szervezett munkásság látszólag tüntetőleg távol tartotta magát, s csak este a kabaréra és a reggelig tartó táncra jelent meg mintegy 5-600 főnyi közönség.

Ilyen körülmények között egy megbízható munkásgárda megszervezése is nagy nehézségekbe ütközik. A tamási lázadás ügyében a vizsgálat és az eltűntek utáni nyomozás folyamatban van.⁶³⁰

⁶²⁵ A Forradalmi Kormányzótanács II. számú rendeletével megtiltotta a szeszszállítását és forgalomba hozatalát.

⁶²⁶ A régi osztrák-magyar papírpénz.

⁶²⁷ A Tanácsköztársaság ideje alatt forgalomba hozott 25 és 200 koronás bankjegyek hátoldala üres vagy csak hullámosan vonalazott volt, erről kapta a fehér pénz elnevezést.

⁶²⁸ Az egyik legjelentősebb ellenforradalmi megmozdulás volt a Tanácsköztársaság időszakában. Tamásiban 1919. május 31-én ellenforradalmárok egy csoportja átvette a község irányítását, az ellenük felvonuló vörösőrök levertek a lázadást, melynek hét személy vált áldozatává. A halálos ítéletek meghozatalában Aranyos Györgynek, a szekszárdi forradalmi törvényszék tagjának is fontos szerepe volt. Az eseményekhez lásd K. Németh András: *Ellenforradalom és vörösteror – Tamási, 1919.* Szerzői kiadás, Tamási, 2009.

⁶²⁹ A vármegyei intézőbizottság 1919. április 20-án felhívta a szekszárdi munkástanács figyelmét, hogy az új idők szellemének megfelelően a munkásotthont „Marx-Lenin Munkásotthon”-ná kellene átnevezni.

⁶³⁰ A jelentés kivonatát megküldték a Vörös Őrség országos főparancsnokságának 1919. június 25-én.

K.m.f.t.

csoportvezető

Hoffmann János
detektív

alosztályvezető

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-660 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

119.

„[...] ALULÍROTTAKNAK A PROLETÁRJOGOT MEGCSÚFOLÓ, A RÉGI REAKCIÓS SZELLEMET IS TÚLSZÁRNYALÓ TORTÚRÁBAN VOLT RÉSZÜK.”
A VÁDBIZTOSSÁG ELLENI PANASZBEADVÁNY

Budapest, 1919. június 14.

A

Belügyi Népbiztos Elvtársnak!

Budapest

Alulírottak panaszt emelünk a vádbiztosság (Vörös Őrség épülete), valamint az ott működő Balog elvtárs, politikai megbízott ellen a következők alapján:

Balog elvtárs 2 nyomozó elvtárs társaságában folyó hó 13-án de. 11 órakor körülment a 32. vörös gyalogezred pótzászlóalj alosztályainak irodájában és alulírottakat, mint akik számvivői vagy állományvezetői teendőkkel vannak megbízva, a Hadügyi Népbiztosság rendeletére hivatkozva, minden megokolás nélkül a vádbiztosságnál előállította.

Ott azután alulírottaknak a proletárjogot megcsúfoló, a régi reakciós szellemet is túlszárnyaló tortúrában volt részük.

Minden kihallgatás nélkül, anélkül, hogy megmondták volna az előállítás okát, letartóztattak bennünket ártatlanul és a betörők, zsebmetszők és egyéb bűnözők társaságába zártak, ahol ½ 12 órától délután 4 óráig türelmesen, bár vérig alázva vártuk kihallgatásunkat. Minthogy ez nem történt meg, egyikünk, Füredi G. Sándor elvtárs, ki pártvezetőségi tag és csoport-párttitkár, követelte a vádbiztos elvtárs elé való vezetését, ahol tiltakozott az eljárás ellen, kifejtve, hogy ő, ki politikailag teljesen megbízható s a pártban a diktatúra exponense, ily jogtalanságot tovább el nem tűrhet. Kellő igazolás után ennek következménye az lett, hogy a vádbiztos elvtárs az ügyet még aznap elintézte s este 8 órától éjjel 1 óráig lefolytatta a tárgyalást, amikor is alulírottakat – nem lévén ok további fogva tartásukra – szabadon bocsátotta.

Meg kell jegyeznünk, hogy ezalatt detektívek mentek ki lakásainkra, a házbizalmiak⁶³¹ asszisztálása mellett mindent felforgattak, amivel házainknál a legnagyobb feltűnést keltették, de minthogy semmit nem találtak, jelentéseiket erről megtették.

Mi, akik a laktanyában hivatásunkat becsületesen teljesítettük, reggel 7-től este 8 óráig felelősségteljes munkában görnyedtünk, és akik a pártban a diktatúra nemes intencióit hirdettük, akik a szabadságról és proletárjogról dikcióztunk,⁶³² így voltunk kénytelenek meggyőződni arról, hogy velünk szemben éppen ennek ellenkezőjét éreztették, mert úgy látszik, az oktan és alaptalan gyanú is elég ahhoz, hogy a dolgozó proletárokat a gonosztevőkkel egy kalap alá vonják.

Minthogy parancsnokságunknak nincs módjában elégtételt adni, ehhez az úthoz fordulunk, hogy a Népbiztos Elvtárs tudomással bírjon róla és a vizsgálatot elrendelje, hogy túlbuzgóságból, esetleg rosszakaratból történt meghurcoltatásunkért és lakóházunkban pellengérré való állításunkért elégtételt nyerjünk.

Minthogy a vörös katonák jogait védő 111313/52 sz. hü.nb. rendelet is sarokba lett dobva, ez ellen a Böhm⁶³³ hadsereg-főparancsnok elvtársnál fogunk interveniálni és a párt-szervezet és munkástanács útján hozzuk nyilvánosságra a rajtunk méltatlanul esett sérelmeket, mert tudtunkkal a diktatúra nem a becsületes proletárkatonák ellen, hanem a proletáriátus ellenségei (burzsoázia, ellenforradalmárok és egyéb gonosztevők) ellen irányul.

A vizsgálat elrendelését újra kérve, vagyunk elvtársi tisztelettel⁶³⁴

Hanklmann Ede

32. vörös gyalogezred III. pót század számvivője

Zoltán Ede

számvivő pártvezetőségi tag, IV. kerületi párttag

Füredi G. Sándor

VIII. kerület 3. csoport titkára (géppuska pót század)

Ronner Lipót

III. pót század vezetője

Fritsch István

I. pót század számvivő

Faludi István

II. pót század számvivő

olvashatatlan aláírás

⁶³¹ A házbizalmiak feladata a különböző összeírások (lakás, felesleges bútor, ruha) elvégezése és a párt érdekében kifejtett agitáció volt az alájuk tartozó lakásokban. Ezt az intézményt a Szociális Termelés Népbiztossága hozta létre az élelmiszer és meglévő árukészletek igazságos elosztása miatt. A lakosság bizonyos árukat csak vásárlási igazolvánnyal vásárolhatott, a jogosultságot a házbizalmiak állapították meg. Emellett nyilvántartásokat vezettek, bejelentéseket tettek, ellenőriztek. Ők voltak az állam és a lakosság közötti összekötő kapocs.

⁶³² szónokol

⁶³³ Böhm Vilmos (1880–1949): szociáldemokrata vezető, a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár, a Berinkey-kormányban hadügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején szocializálási, majd hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. 1919. júliusban bécsi követként dolgozott.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-589 *Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság*

120.

„[...] A MUNKÁSOK A SOK VÍZIVÁSTÓL MEGBETEGEDNEK [...]”.
MUNKÁSTANÁCSI KÉRELEM AZ ALKOHOLTILALOM FELFÜGGESZTÉSÉRŐL
Németlad, 1919. június 16.

Kivonat

Németlad, Magyarlad és Patosfa községek munkástanácsainak Németladon, 1919. évi június hó 15-én tartott egyetemes rendkívüli közgyűlésén felvett jegyzőkönyvből.

A munkástanácsok több tagja kíváncsian tartja, hogy a nehéz mezei munka idejére az alkoholtilalom felfüggesztése iránt intézkedés tétessék. Többek hozzászólása után a következő határozat hozatott.

Határozat

Németlad, Magyarlad és Patosfa községek munkástanácsának tagjai egyhangúlag azon kérelmet terjesztik Somogy vármegye direktóriumához,⁶³⁵ hogy a nehéz mezei munka idejére felfüggesztessék fel az alkoholtilalom.⁶³⁶ Szükség van erre azért, mert a nagy melegben a munkások a sok vízivástól megbetegednek, elerőtlenednek, s a munkából kidőlnek, míg a mértékletes borivástól felfrissülnek, s a fáradsalmakat jobban bírják. A munkástanácsok vállalkoznának egészséges, jó bor beszerzésére és ezt Somogy vármegye direktóriuma által megállapítandó korlátozott mennyiségben bocsájtának a munkások rendelkezésére. Sört erre a célra nem fogadhatnak el, mert a sört a nagy melegben a mezőre kivinni nem lehet. A szesztilalom felfüggesztése nyugtalanságra nem adhat okot, mert ezen községeket józan, komoly nép lakja, itt semmiféle rendzavarás elő nem fordult. Sérelmes is volna a dolgozó szegény népre nézve az alkoholtilalom további fenntartása,⁶³⁷ mert köztudomású tény, hogy a termelő kisgazdákat a saját boruk

⁶³⁴ Az ügyet kivizsgálták és az I. kerületi vörös őrségi vádbiztosság vezetőjének átirata szerint a panasz minden alapot nélkülözött. A fegyelmi alosztály szerint az őrizet nem haladta meg a törvényes 24 órát és az eljárás alapos gyanú alapján indult meg. A bűnvádi eljárást megszüntették a nevezettek ellen, de a fegyelmi eljárás megindítása céljából az iratokat a Hadügyi Népbiztosságnak átküldték.

⁶³⁵ A direktórium működéséhez lásd Kávássy Sándor: Somogy vármegye direktóriuma 1919-ben. *Tanárképző*, 1964/1. 189–220., illetve *Tanárképző*, 1965/1. 209–236.

⁶³⁶ A szesz italok mértéktelen fogyasztásának eltiltásáról már az 1919. évi XIII. néptörvény is rendelkezett, majd 1919. március 21-én a Tanácsköztársaság II. sz. rendelete „Tilos szesz italokat árulni és fogyasztani” címmel jelent meg.

⁶³⁷ Az indokolatlanul hosszú ideig fenntartott szesztilalom olyannyira borzolta a kedélyeket, hogy Latinca Sándor (1886–1919) vármegyei direktórium tagja 1919. június 13-án már előterjesztést tett a Kormányzótanácsnak a szesztilalomnak „a szorgos munka idejére történő részleges feloldására”.

fogyasztásában megakadályozni, őket ellenőrizni nem lehet, s így csak a szegény munkásnép az, mely az alkoholtilalom miatt nem juthat hozzá fárasztó munkája után egy kis üdítő boritalhoz.

Kéri a munkástanácsok a vármegyei direktóriumot, hogy a hozandó határozatról táviratilag értesíttessenek.⁶³⁸

kmft.

A kivonat hitelélül:

[olvashatatlan aláírás]
körjegyző

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-63-1919 *Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok, Iktatott iratok*

121.

„[...] AZ OKTATÁSBAN NEM HAJLANDÓK RÉSZT VENNİ.”
GOCSÁL JÓZSEF LEVELE A FELNŐTT ANALFABÉTÁK
OKTATÁSÁRA VONATKOZÓ RENDELET TÁRGYÁBAN
Szatina, 1919. június 18.

A megyei tanács művelődési osztályának

Sásd

Tisztelettel jelentem, hogy a községi művelődési bizottság tagjai a községben kihirdették a közoktatásügyi népbiztos[nak] a felnőtt analfabéták oktatására vonatkozó rendeletét,⁶³⁹ de az érdekeltek kijelentették, hogy az oktatásban nem hajlandók részt venni. A község lakói egynéhány kivételével teljes analfabéták, és művelődni nem akarnak.

Tisztelettel
Gocsál József⁶⁴⁰
tanító

⁶³⁸ Kávássy Sándor: Ellenforradalmi mozgalmak Somogyban a Tanácsköztársaság idején. *Történelmi Szemle*, 1972/3–4. 413–430., itt 426.

⁶³⁹ A szesztilalom enyhébb kezeléséről a Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 10-i ülésén döntött, ennek értelmében napi fél liter bor fogyasztását engedélyezte a felnőtt lakosság számára. Az erről szóló rendelet július 23-án jelent meg.

⁶⁴⁰ Az iskolázottság alacsony szintje miatt – 1910-ben a 6 éven felüliek 33 százaléka volt analfabéta – kiemelt jelentősége volt a felnőtt analfabéták oktatásának. Az erről szóló rendelet 1919. május 22-én jelent meg.

⁶⁴¹ 1920. március 4-én Gocsál József szatinai tanítót egy év börtönbüntetésre ítélték, mert „a proletárdiktatúra alatt a szegények osztályát az urak osztálya elleni gyűlöletre izgatta... és a szatinai iskolából a vallási szertartási tárgyakat a harangláb alá hordatta”. A börtönbüntetés letöltése után a zalaegerszegi internálótáborba szállították. 1921. decemberben megfosztották magyar állampolgárságától és Csehszlovákia területére toloncolták.

Az irat jelzete: MNL BaML XVI-1-932-1919 Baranya megye Direktóriumának (Sásdi Direktórium) iratai

122.

„[...] VALÓSÁGOS DIKTÁTORI HAJLAMOKKAL TERRORIZÁLJA
A GAZDASÁGIVEZETŐKET.”

A SAJÓSZENTPÉTERI GAZDASÁGI MEGBÍZOTT JELENTÉSE
MOGYORÓSI MIKLÓS DIREKTÓRIUMI ELNÖK TEVÉKENYSÉGÉRŐL
Miskolc, 1919. június 18.

Jelentés

Jelentem, hogy Eiselt Rezső,⁶⁴¹ a Földművelésügyi Népbiztosság főmegbízottja felhívására Mogyorósi⁶⁴² sajsószentpéteri direktóriumi elnök által a szocializált állami birtokok állatállománya ellen elkövetett szabálytalanságok tárgyában a nyomozást megejtettem és a következőket állapítottam meg:

1. Mogyorósi, aki mindösszesen 22 éves fiatalember, volt vasutas, valóságos diktátori hajlamokkal terrorizálja a gazdasági vezetőket. A község lakosai számára – akik egyébként élelmezés terén nem nélkülöznek – minduntalan marhákat és birkákat rekvirál, azokat levágatja minden tiltakozás ellenére. A nagy gazdaságok állatállományát a cseh invázió⁶⁴³ és az ezt követő cseh kiűrtés,⁶⁴⁴ majd a bevonuló vörös katonák élelmezése majdnem teljesen kipusztította, és ha Mogyorósi tovább folytatná felelőtlen üzemeit, akkor a gazdasági üzem folytonossága sem volna biztosítható.

2. A gazdasági vezetőket munkájuk végzésében folytonos sikanériával⁶⁴⁵ meggátolja, őket elkedvetleníti, lovakat is rekvirál, s ha tiltakozni mernek, elcsapással s forradalmi törvényszékkel fenyegeti őket. Mikor az egyik gazdabiztos figyelmeztette Mogyorósit, hogy a gazdaság rövidesen tönkremegy, ha az összes lovait elrekvirálja, Mogyorósi fennhéjázóan kijelentette neki, hogy ha az illető nem tudja az elrekvirált lovak miatt a gazdaságot vezetni, majd ő (Mogyorósi) gondoskodik róla, hogy egy olyan ember kerüljön a birtok élére, aki ezt így is vezetni tudja.

A Miskolcon székelő Törzsök Elek⁶⁴⁶ kormányzótanácsi biztoshelyettessel közöltem Mogyorósi önkényes túlkapásait, mire Törzsök a legtermészetesebb hangon kijelentette előttem, hogy neki tudomása van a dolgokról és mások részéről nem tűr beleavatkozást. (Megjegyzem, hogy Törzsök is vasutas volt.)

⁶⁴¹ Eiselt Rezső: Miskolc 1919. májusi visszafoglalása után helyezték át főmegbízottként Borsod megyébe, előtte Alsó-Zalában töltötte be ugyanezt a pozíciót.

⁶⁴² Mogyoróssy Miklósként is szerepel a neve az iratok között.

⁶⁴³ 1919. május 2-án vonultak be a csehszlovák csapatok Miskolcra.

⁶⁴⁴ 1919. május 20-án foglalta vissza a Vörös Hadsereg Miskolcot.

⁶⁴⁵ cselszövés

⁶⁴⁶ Törzsök Elek: asztalossegéd, 1920-ban börtönbüntetésre ítélték izgatás és zsarolás miatt.

Kérem az ügyben a legsürgősebb és a legradikálisabb intézkedéseket megtenni.⁶⁴⁷

Miller
gazdasági megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-590 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

123.

„[...] A HELYISÉGEKET CSAK A HATALMI PRESSZIÓNAK ENGEDVE ADJA ÁT.”
A TABI OLVASÓKÖR PANASZA REKVIRÁLÁS MIATT

Tab, 1919. június 22.

A tabi járási politikai megbízottnak
Tabon

A tabi olvasókör választmánya az olvasókör épületének játékkiskola (óvoda) céljaira leendő rekvirálását tiltakozásának kifejezése mellett veszi tudomásul és a helyiségeket csak a hatalmi presszióknak engedve adja át. Ehhez a tabi járási Szellemi Munkások Szabad Szakszervezetének intézőbizottsága is hozzájárul, mert az olvasókör helyiségei egyúttal a szellemi munkások otthona is, mindkét egyesület fenntartja jogát a rekvirálás⁶⁴⁸ ellenében.

Megokolás:

1. Az olvasókörnek 70, a Szellemi Munkások Szabad Szakszervezetének 79 tagja van, amely két egyesület részére a jelenlegi helyiségek csak szűkösen elegendők.

2. Az olvasóköri szolgának lakása és ennek mellékhelyiségei töle mint proletár munkástól el nem vehetők.

3. A szolga havi 200 K fizetését, fűtés, világítás, stb. iránt való igényét az olvasókör a tabi munkástanács határozata folytán képtelen lévén fizetni, ebbeli kötelezettségeinek teljesítése a munkástanácsra hárul.

⁶⁴⁷ A Földművelésügyi Népbiztosság 1919. június 20-án azt közölte a Belügyi Népbiztossággal, hogy a direktóriumok ilyen illetéktelen beavatkozása és túlkapása a gazdaságok ügyeibe teljes anarchiát idéz elő, ezért felelősséget a Földművelésügyi Népbiztosság nem vállalhat. Azt kérték, hogy az ügyben 48 órán belül intézkedjenek, Mogyorósit akadályozzák meg a szabálytalanságok folytatásában, haladéktalanul mozgassák el és állítsák forradalmi törvényszék elé. Ezzel szemben június 20-án Kenderes Pál, Borsod vármegye kormányzótanácsi biztosa azt írta a Belügyi Népbiztosságnak, hogy megvizsgálta az ügyet, de semmi szabálytalanságot nem talált. Eiselt Rezsővel is beszélt és figyelmeztette, hogy a valóságnak megfelelő jelentéseket írjon a Földművelésügyi Népbiztosságnak.

⁶⁴⁸ A rekvirálást a vármegyei művelődési osztály politikai megbízottja, Vajthó Jenő rendelte el. Ehhez lásd Kelemen Elemér: Somogy megye művelődésügye a Tanácsköztársaság idején. *Somogyi Almanach*, 14–15. sz. Somogy megyei Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár, 1970.

4. Tabon lakásrekvirálási jogot a Forradalmi Kormányzótanács még nem engedélyezett.
5. Az olvasókör helyiségei, kertje alacsony, nedves, maláriás mivoltuknál fogva játékkiskola céljaira egyáltalán nem is alkalmasak, sőt veszélyesek.
6. Az olvasókör épülete, bútorai és könyvtára mint a tagok önkéntes adományaiból szerzett és szellemi munkások vagyontevő érték, amely állandó használatban van, s amely a kultúra értékeit szolgálja, nem lehet jobb szolgálatban – játékkiskolává átalakítás esetén sem –, mint most van.
7. Nem lehet érdeke a Tanácsköztársaságnak, hogy két ilyen humánus, szellemi előrehaladásra törekvő, a szellemi és fizikai munkásoknak testvéresülését célzó egyesület működésében teljesen megbénítson, és evvel lehetetlenné tegye az olvasókör és a szellemi munkások szabad szervezete tagjainak azt, hogy a jelen állami és társadalmi rendben való elhelyezkedésre vonatkozó remélt és jóindulatú szándékaik megvalósulást nyerhessenek.⁶⁴⁹

[...]

Kmft.

A tabi járási Szellemi Munkások Szabad Szakszervezete nevében

Dr. Bott Lajos
elnökA tabi olvasókör nevében
Szentek István
elnök

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-3493-1919-3493 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok, Iktatott iratok

124.

„[...] NEHOGY A ZÁSZLÓ MEGFAKULJON [...]”.
IGAZOLÓ JELENTÉS A VÖRÖS ZÁSZLÓ BEVONÁSÁNAK OKAIRÓL
Székesfehérvár, 1919. június 23.Székesfehérvár város Vörös Őrség parancsnokától⁶⁵⁰
4161/1919. szám

⁶⁴⁹ Farkas János járási politikai megbízott 1919. július 4-én hozott határozatában a tiltakozást elutasította, a rekviráláshoz hozott határozatot helyben hagyta és egyben az olvasókört, illetve a szakszervezetet, mint „semmiféle humánus és kulturális tevékenységet ki nem fejtő egyesületeket” is feloszlatta.

⁶⁵⁰ A székesfehérvári városi zászlóaljparancsnokság élén dr. Zavaros Aladár, az addigi városi rendőrkapitány, későbbi polgármester (1919–1930) állt.

Horváth János⁶⁵¹
teljhatalmú politikai megbízott elvtársnak,
Székesfehérvár és Fejér vármegye direktóriumának
elnökének

Székesfehérvár

A városi Vörös Őrség⁶⁵² lobogójának tárgyában kiadott szóbeli utasításra igazoló jelentésemet tisztelettel az alábbiakban teszem meg:

A városi Vörös Őrség sem rendeletet, sem utasítást, sem parancsot nem kapott egyik felettes hatóságtól sem arra nézve, hogy a laktanyát zászlóval díszítse fel. Ennek dacára saját kezdeményezésemre és jó részben saját költségemen magam szereztem be zászlót és azt azzal az utasítással adtam át folyó évi április hó elején a Vörös Őrség kapusának, hogy a zászlónak állandóan kitűzve kell lennie, s csak kedvezőtlen időjárás esetén, nagy esőben és szélviharban kell azt kímélés céljából bevonni. Így is történt. A zászló állandóan lengett a laktanyán és csupán három esetben lett az bevonva 1-1 napra a fent említett okból.

A most elmúlt szombati napon – tekintettel a szokatlanul nagy hőségre és naptűzésre, nehogy a zászló megfakuljon, s minthogy a zászló pótlásáról anyag hiányában még nagy költség mellett sem lehet gondoskodni – a Vörös Őrség kapusát figyelmeztettem, hogy a zászlót kímélje, mire ő szombaton este részben ez okból, részben a felkerekedett szélvihar miatt a zászlót bevonta. A zászló bevonása azonban ezúttal sem volt állandó jellegű és tanácselnök elvtárs parancsának bevétele nélkül is kiadtam volna az utasítást arra, hogy részben a hőség, részben a nagy szélvihar elmúltával a zászló újból kitűzzessék.

Amidőn ezen, szükség esetén tanúkkal bizonyítható tényállás és igazoló jelentés szíves tudomásul vételét kérem, tisztelettel megjegyzem, hogy míg a városi Vörös Őrség épületén a zászló a rossz időjárástól eltekintve állandóan leng, addig a Vörös Őrség egyéb alakulatai épületén (kerület, ezred, stb.), sőt a párttitkárság hivatalos helyiségén egyáltalában nincs zászló kitűzve.

dr. Zavaros Aladár
városi vörösőrpáncsnok

Az irat jelzete: MNL FML XVI-3-B-1919-3114 Fejér megye Munkás-, Katona- és Földművestanácsának iratai, Közigazgatási iratok

⁶⁵¹ Horváth János: Székesfehérvár főispán-kormánybiztos, direktóriumi elnök, közigazgatási népbiztos, 1919. május 13-tól teljhatalmú politikai megbízott.

⁶⁵² Ehhez lásd Czövek Imre: A Vörös Őrség Fejér megyében. A Tanácsköztársaság Fejér megyében. Fejér Megyei Történeti Évkönyv 2. MSZMP Fejér Megyei Bizottsága, Fejér Megyei Tanács VB, Székesfehérvár, 1969. 56–72.

„CSAK A DIKTATÚRA HATALMA AZ, AMI FÉKEN TARTHATJA A FALUSIAKAT.”
JELENTÉS A KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS KÖRÚTJÁRÓL

Tata, 1919. június 23.

Kint járva Almásfüzitőn megvizsgáltam a cseh repülők által okozott kárt, a kár egyelőre nem nagy, amennyiben a ledobott bombák legnagyobb részt nem robbantak fel és az ottani munkástanácsok felvilágosítottak. Amennyiben a csehek a támadást nem hagynák abba, a családokról gondoskodom, hogy biztonságban legyenek, azonban szigorúan utasítottam az ottani üzemi tanácsot, hogy míg a gyárterület kiürítve nincsen, egy becsületes, öntudatos munkás azt el nem hagyhatja. Az ottani elvtársak beszédemet nagy lelkesedéssel hallgatták végig, aztán együttesen kijelentették, hogy mindenkor és mindig a tanácskormány akaratának és parancsának alávetik magukat, a proletariátussal együtt való munkámat elősegítik.

Kint járva Ács községben jelentik nekem az ottani elvtársak, hogy a községi reakciós elemek ellenforradalmi akciót készítenek elő. Azonnal kiszálltam a helyszínre, vizsgálatot indítottam, a községben a lakosságot népgyűlésre hívtam össze, ellenforradalmi akciót még csírájában elfojtottam. Szend községben is kint jártam, ahol szintén a burzsoázia nem fért el a bőrében (sic!), ellenforradalmi kísérleteket tett, sőt a határban elvtársainkra rálöttek, ez irányban szigorú vizsgálatot indítottam. Továbbá kint jártam Ószönyben, szintén a menekültek elhelyezéséről gondoskodtam.

Továbbá eleget téve a Közellátási Népbiztosságnak hozzám intézett táviratának, kint jártam Kömlőd községben, ahol a 26 szobából álló kastélyt⁶⁵³ megvizsgáltam, s azt tapasztaltam, hogy igenis gyermeknyaraltatásra megfelel, a bútort leltárba véve, a mai napon táviratilag jelentést teszek, hogy mikor jöhetnek a gyermekek.

A kastélyban talált 8 darab katonai fegyvert és nagy mennyiségű muníciót, tekintettel arra, hogy a Hadügyi Népbiztosságnak kiadott rendeletét figyelembe nem vették, elkoboztam és a tulajdonost forradalmi törvényszék elé idéztetem. A tulajdonost,⁶⁵⁴ mint ilyen nem találom, annak megbízottját [sem], kinek szintén tudomása kellett, hogy legyen az ott elzárt fegyverekről.

Tegnap kint jártam Herkálypusztán, ahol az arra szálló cseh repülők az ott, a földön dolgozó elvtársnőinket erős gépfegyvertűzzel árasztották el.

Kint Szomód községben, ahonnan a munkástanács elnöke panasszal fordul hozzám, hogy megállapítást nyerjen, hogy mennyiben felel meg az, hogy a falu csupa ellenforradalmárokból áll. A munkástanács elnökének jelentése, amennyiben személyesen meggyőződtem, megfelel a valóságnak, így javaslatba hoztam a munkástanács felfegyverzését, mivel az csupa régi proletárokból áll. Összehívtam a lakosságot, kifejtettem előttük a célt, meggyőztem őket arról, hogy a mi társadalmunk nem akar tőlük semmit elven-

⁶⁵³ A 18. században a Pázmándy család által épített, a 20. század elejétől gróf Hugonnay Béla birtokában lévő kastélyról van szó.

⁶⁵⁴ gróf Hugonnay Béla (1852–1928): Szatmár megye főispánja.

ni, csak adni. Ők azzal érvelnek, hogy miért nem kell akkor adót fizetni. Én azt mondtam nekik, ha csak az a bajuk, hogy adót nem fizetnek, ha nekik tetszik, hát fizessenek.⁶⁵⁵

Tatai munkástanács renitenskedik, meginttettem őket, hogy ha nem viselkedik proletárhoz mértén öntudatosan, mind fel fogom őket küldeni Pestre, köztük különösen Kőmíves György, aki a Tanácsköztársaság ellen intrikál és a földmunkásokat a munka megtagadására izgatta. Most az itteni detektívemmel megfigyeltem, s ha a legcsekélyebbet észreveszem, azonnal letartóztatom és a rögtönítélő bíróság elé állítatom,⁶⁵⁶ mert tudva azt, hogy a földmunkások az ő izgatásából kifolyólag megtagadják a munkát, a legnagyobb ellenforradalmi akció lehet belőle. Az itteni fehérgárdisták, vagyis a burzsoázia alig várja pillanatot, hogy az aratósztrájk kitörjön, tehát az ilyen embereket nem tűrhetjük meg, hogy köztünk éljenek, a szükséges óvintézkedéseket azonnal fogatosítottam.

Simon elvtárstól átvett jelentések alapján jelentem, aki a megbízásunk folytán a szervezetlen falvakat szervezi, a következő jelentés érkezett be (sic!): Naszály község földmunkásai az aratási munkálatokat a rendelet értelmében nem akarták végrehajtani.

Sőt, amikor kötelességük teljesítésére figyelmeztetve lettek, zajongással fogadták a figyelmeztetést. Az erélyes fellépésnek engedelmessé válnak az aratási munkálatok végzését. Általában véve az összes aratómunkások mindenütt megkísérlik, hogy a szerződéstől eltérőleg előnyöket csikarhassanak ki, azonban fölvilágosítás után minde-
nütt elállnak a túlköveteléstől.

Szombaton, folyó hó 21-én este jött hozzám jelentés, hogy Almás községet a csehek erős tűz alatt tartják, 15 cm-es ágyúkkal lövik, melyről személyesen is meggyőződtem, azonnal kimentem Almás községbe, a lakosságot megnyugtattam azt tapasztaltam, hogy a munkástanács egyes tagjai elmenekülnek. Azonnal intézkedtem, Beck elvtársat leküldtem a szomszéd községbe, ahova a munkástanács egyik tagja menekült és elrendeltem, hogy jöjjön vissza a községbe, mert a munkástanácsnak a legutolsó percig a helyén kell maradni. Aki ez ellen vét, az a rögtönítélő bíróság elé lesz állítva, mert aki elhagyja a helyét, a legnagyobb pánikot idézte elő, a lakosságot megnyugtattam, hogy ne meneküljön senki, ha erre ok lesz, én leszek az első, aki elhelyezem a község lakosságát. Az ottani jegyzőt, aki ismételtelen el mert menekülni, a mai nappal letartóztatottam, s átadom a forradalmi törvényszéknek.

Budapest proletariátusa érdekében a legszigorúbb intézkedéseket tettem, utasítottam a vármegyei gazdaságokat, hogy 48 óra alatt 50 vagon marhát bocsássanak rendelkezésre, amelyet még a mai napon útba indítok Budapestre.

⁶⁵⁵ A közép- és nagybirtok szocializálásáról szóló XXXVIII. rendeletet 1919. április 3-án fogadták el és hirdették ki. A birtokos parasztok megnyerése érdekében elengedték a kisbirtokosok adóhátralékát és felmentették őket a kötelező adófizetés alól. A parasztság ezt a döntést a kormány gyengeségének értékelte. Ehhez részletesen lásd Varga Lajos: A szocializálás illúziói és buktatói a proletárdiktatúra első békés-békétlen hónapjában. *Múltunk*, 2015/4. 4–49., itt 32–33.

⁶⁵⁶ Lantos Bertalan kormányzótanácsai biztos végeztette ki 1919. július 5-én Wohlmut Ferenc (1855–1919) császári plébánost, a vörösteror második győri egyházmegyei áldozatát.

Folyó hó 22-én kint jártam Felsőgallán, ahol a munkástanácsot összehívtam, ahol meggyőződtem arról, hogy a bánhidai munkástanácsban egy burzsoá⁶⁵⁷ garázdálkodik, azonnal intézkedtem, hogy a politikai nyomozó elvtársakat kiküldtem és megfigyelés alá helyeztem. Ha a legcsekélyebbet észreveszik rajta, azonnal a rögtönítélő bíróság elé állítják.

A vármegye területén nagy az elégedetlenség, ahová csak kimegyünk gyűlést tartani, ott mindenütt földmunkások cipőt, ruhát kérnek. Azt mondják, hogy a tanácskormány is csak ígér és semmit sem ad. Ordítják a gyűlésen, mint a vadállatok, ruhát adjanak, már eleget vártunk. Azonban minden esetben annyira tudtam rájuk hatni, megígértem nekik, hogy várják meg a dolgok folyamatát és fognak kapni, mert mi azon vagyunk, hogy a proletariátust mennél jobban ki tudjuk elégíteni, tehát a nyugalmat momentán helyre tudtam hozni. Kérek festő dolgokat bármely mennyiségben részünkre kiutaltatni. Én fent jártam a pénzügyi megbízottunkkal Budapesten Erdélyi Mór⁶⁵⁸ elvtársnál egy millió korona fehér pénzzel, hogy adjon nekünk e helyett kék pénzt, a pénzügyi népbiztos⁶⁵⁹ javasolta, Erdélyi elvtárs adja ki és ő kereken megtagadta, mert nekünk volt itt egy orosz elvtársunk, aki Ausztriából kékfestő dolgokat hozott volna, fél millió korona árát az ő saját befektetett tőkéjével, azonban nekünk helyben kék pénzzel kellett volna kifizetnünk. A falvaktól úgy kaphatunk nagy mennyiségű élelmiszert, ha adunk érte valamit, mert ha nem tudunk adni, akkor valóságos öngyilkosság hozzájuk nyúlni. Kérem a Belügyi Népbiztosságot, amennyire lehetséges volna, nekünk kék pénzt utalni, a külkereskedelem részére lépjen érintkezésbe Erdélyi elvtárral, hogy azt nekünk utalja ki, mert azt hiszem, a Pénzügyi Népbiztosság⁶⁶⁰ engedélyezte, akkor semmi akadályja nincs annak, hogy ő kiutalja.

Mocsa községben Simon elvtárs népgyűlés keretében világosította fel a népet, amit nagy zájongással fogadtak. Csak erőszakkal lehet rákényszeríteni a falusiakat az engedelmisségre. Csak a diktatúra hatalma az, ami féken tarthatja a falusiakat. Még nagyon soká válnak meggyőződéses híveivé a Tanácsköztársaságnak.

Lantos Bertalan
kormányzótanácsi biztos⁶⁶¹

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-2-57 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁶⁵⁷ tőkés nagyiparos, itt a tőkésekhez hasonlóan gondolkodó, viselkedő

⁶⁵⁸ Erdélyi Mór (1877-1929): a szociáldemokrata szövetkezeti mozgalom megalapítója, nyomdász, közellátási népbiztos.

⁶⁵⁹ Székely Béla (1888-1938) és Lengyel Gyula (1889-1939) népbiztosok is a sztálini terrornak estek áldozatul.

⁶⁶⁰ Ehhez lásd Nagy Tibor (et al.): *A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi rendszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.

⁶⁶¹ Lantos Bertalan: kocsilakatos, a MÁV Északi Főműhely dolgozója, a Forradalmi Kormányzótanács 1919. május 17-i ülésén nevezte ki Komárom megye kormányzótanácsi biztosának. A Tanácsköztársaság bukása után bíróság elé állították, 1920 áprilisában kivégezték.

126.

„SOKAK ÓHAJA, FONTOLJA MEG A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA,
CÉLSZERŰ-E, ÉRDEKÉBEN ÁLL-E AZ ORSZÁGNAK EGY TÉVES ALAPOKON
NYUGVÓ GAZDASÁGI VILÁGREND ERŐSZAKOLÁSA, S NEM ÉRKEZETT-E EL
AZ ELLENSÉGES KÜLFÖLDDEL VALÓ BÉKEKÖTÉS PILLANATA?”
MAYER PÁL IKLADI EVANGÉLIKUS LEKÉSZ ELŐTERJESZTÉSE
A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ELNÖKSÉGÉNEK
A KOMMUNISTA VILÁGRENDRŐL⁶⁶²

Iklad, 1919. június 24.

A Tanácsköztársaság Elnökségének, Budapest

Marx, Engels, Lenin s mások tanítása a kommunizmusról bármennyire ideális is, az a gyakorlati életbe át nem ültethető s a kommunista gazdasági világrend kiépítése örök időkre fantom marad. Marx és követőinek kardinális tévedése a munka s ennek folyamánaképpen a vagyon lényegének a meghatározásában van, szóval az alaptételekben s eme tévedésnek áldozatai a sok millió emberen kívül, akikre egy téves világrendet oktrojál,⁶⁶³ fegyverrel rá akarnak kényszeríteni, azok a katonák is, akik bár lelkesedéssel, de mégis meg nem valósítható eszmékért küzdenek, s véreznek.

Az ember elsősorban egyéni s csak azután társadalmi lény, mint e világon minden élő teremtmény. Ez megdönthetetlen természettudományi alapigazság. Természetének, lelki és testi életének minden megnyilvánulása magán viseli az egyéniség bélyegét. Egyéni jellegű azért a munka, a termelés s az ennek eredményeképpen jelentkező vagyon is. Ennélfogva se a munka, a termelés, se a vagyon nem kommunizálható anélkül, hogy az embert legsajátosabb lényegében, egyéniségében meg ne támadnók, ami ellen mindenki minden időben a leghevesebb ellenállást fogja kifejteni. S ez nem ellenforradalom, de a legsajátosabb egyéni jogok védelme, ami mindenkinek veleszületett, természetes, mondhatnám ösztönszerű joga, sőt kötelessége. Se az ember, se munkája, se munkájának gyümölcse: a vagyon nem uniformizálható!

De a kommunista gazdasági világrend kiépítésére nincs is szükség. Igaz, hogy a vagyoni eltolódások mérve itt-ott ijesztően nagy, s munkás és munkaadó között nagy a vagyoni ellentét. Koldus és milliomos a két vagyoni pólus, a két gazdasági véglet. Azonban az egyén szorgalma, arravalósága, bölcs gazdasági törvények, helyesen alkalmazott adópolitika a nagy vagyonok halmozását lehetetlenné teszi. S ahol a vagyon halmozása mértéktelen módon mégis előfordulhatott, ott bölcs törvények hozását, megfelelő adókulcsok alkalmazását elmulasztották.

⁶⁶² A dokumentumot közölte Fazekas Csaba: „Örök időkre fantom marad...” Az ikladi evangélikus lelkész tézisei a kommunizmusról 1919-ben. In: *Egy múzeum szolgálatában. Tanulmányok Asztalos István tiszteletére*. Szerk. Asztalos Tamás. Aszód, Osváth Gedeon Múzeumi Alapítvány, 1998. 229-234.

⁶⁶³ rákényszerít

Mindezek dacára az egyéni, a természetes gazdasági világrend helyett, mely a világ kezdete óta minden ember lelkébe és vérebe van vésve, a kommunista gazdasági világrend kiépítését forszírozzák agitációval, fegyverrel egyaránt, s ellenforradalmárnak nyilvánítanak mindenkit, aki a vérebe írt, természetes gazdasági rendhez ragaszkodik. Vajon javul-e majd ezáltal a gazdasági helyzet? Vajon boldogabbá tesz-e majd a kommunizmus gazdasági világrendje?

A munka egyéni jellege megköveteli a szabad versenyt, s magával hozza a viszonyokhoz mért s a megfelelő keretek között mozgó vagyon halmozását, mint munkacélt. Ez alapja az egyéni, majd a társadalmi jólétnek is, mert a társadalom egyes egyénekből áll, mint ahogy azt mindenütt látjuk, hol a munka megbecsülésben s kellő díjazásban részesül. Mihelyt azonban az egyént megfosztjuk a vagyongyűjtés lehetőségétől, mint egyéni munkájának egyetlen pozitív céljától, mihelyt a magánvagyon halmozásának lehetőségét túlságosan szűk körre szorítottuk, s az egyént csupán a köz, a társadalom jobbággyává, függő rabszolgájává süllyesztettük, ki szabadon, függetlenül egyéniségének kincseivel nem rendelkezhetik: föltétlenül bekövetkezik, mint visszahatás a munkakedv, a szorgalom csökkenése, majd a munkátlanság minden munkakényszer dacára, a termelés csődje, a teljes gazdasági összeomlás.

Marx és követőinek hibás alapokon nyugvó s a természetes gazdasági világrenddel merőben ellenkező tanítása tehát nem a vélt gazdasági fellendüléshez és boldogsághoz, de föltétlenül a gazdasági csődhöz fog vezetni.

S ez nem pusztá feltevés, de a gyakorlati élet által is immár sajnosan beigazolt igazság. Oroszországról tudjuk szem- és fültanúk állítása alapján, hogy a kommunizmus következtében az ipari és a mezőgazdasági termelés példátlan módon leromlott. Nálunk a jelenség ugyanaz. A munka-, a vállalkozási kedv kihalóban földművesnél s iparosnál egyaránt, az ínség, a drágaság ijesztő mérveket öltött. Példaképen említem, hogy faluhelyen egy darab tojás 3–4 K, s egy valamire való tehén ára 14–16.000 K.

A kommunista gazdasági világrend erőszakolásának természetes ellenhatásaképpen jelentkezik az az önkéntelen, senki által nem kezdeményezett, de mégis futótűzként terjedő mozgalom, melyet a Tanácsköztársaság ellenforradalomnak minősít, s mint ilyet üldöz, s amely tulajdonképpen nem egyéb, mint önkénytelen tiltakozás oly világrend erőszakolásával szemben, mely ellenkezik egész természetével, s melyet lelke befogadni sohasem lesz képes.

E jelenségek dacára a Tanácsköztársaság Marx s követőinek hibás elveit erőszakos úton: a diktatúra, statárium, stb. segítségével igyekszik, s tudja csak annyira-amennyire megvalósítani. E küzdelemben sokak vére folyhat, de – s erre tanúnk minden forradalom – az erőszak fegyverei is eltompulnak, s erőszakos eszközökkel tartósan uralmat fenntartani, s országokat kormányozni nem lehet!

Az emberek milliói vágyva óhajtják a békét, a konszolidáltabb viszonyok megteremtését. Mert a jelen állapotok forszírozása, úgy látjuk, rövid időn belül katasztrófa elé viszi az országot.

Sokak óhaja, fontolja meg a Tanácsköztársaság kormánya, célszerű-e, érdekében áll-e az országnak egy téves alapokon nyugvó gazdasági világrend erőszakolása, s nem érkezett-e el az ellenséges külfölddel való békekötés pillanata? Sokak óhaja, hogy e

béketárgyalások haladéktalanul megindíttassanak, hogy helyreálljon a termelési rend, s szűnjön a mérhetetlen ínség, nyomor és drágaság. Amennyiben pedig a Tanácsköztársaság kormánya akár elvi, akár más okokból nem volna abban a helyzetben, hogy a béketárgyalásokat megindítsa, nem volna-e célszerű s az ország érdekében álló, ha helyét egy népköztársasági kormánynak engedné át, amely a munkáselem érdekeit szem előtt tartaná s a termelők részéről a gazdasági kizsákmányolást lehetetlenné tenné.

Objektív igazság, hogy Marx s követőinek elvei hibás alaptételük miatt soha és sehol megvalósulni a gyakorlati életben nem fognak. Nem is kellenek sehol a világon, sokkal fejlettebb gazdasági viszonyok között élő népek között, mint mi vagyunk, néhány türelmetlen munkás kivételével, senkinek. Fantom marad ennek folytán a munkások világorradalma is. Hiszen ki lesz a fogyasztó, ha az eddigi fogyasztók gazdaságilag tönkre mennek? Az emberek pedig dolgozni akarnak, ez az életcéljuk e földön, nem pedig egymással marakodni, s egymás vérét ontani!

mély tisztelettel

Mayer Pál
ev. lelkész

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-1-XXXVII-2968 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

127.

„[...] ŐK PEDIG 4 ÓRA TÁJBAN VERGŐDVE HAZA A NEHÉZ TESTI MUNKA
UTÁN AZ EBÉDJÜKHÖZ MÉG FRISS VIZET SE IHA TN AK.”
A HELYI DIREKTÓRIUM LEVELE A KISPESTI ÁLLAMI MUNKÁSTELEP
VÍZMŰVÉBEN URALKODÓ SZÉNHIÁNY KÖVETKEZMÉNYEIRŐL

Kispest, 1919. június 24.

A Kormányzótanács tisztelt elnökének

A kispesti állami munkástelep⁶⁶⁴ vízműve szénhiány miatt nem tudja a 24.000 lélekkel bíró telepünket vízzel ellátni.

Vízműüzemünk, mely a Csepel-szigeten van, a heti 250 q⁶⁶⁵ szénszükséglet helyett a közelmúltat (sic!) kezdődőleg csak 100–150 q-t kap, miért is üzemünk napi teljesítményét redukálni voltunk kénytelenek, s így naponta csak reggel 8 órától du. 4 óráig tudunk vizet szolgáltatni.

⁶⁶⁴ A kispesti 10 000 lakásos munkástelep megépítését 1908-ban Wekerle Sándor, akkori miniszterelnök és pénzügyminiszter kezdeményezte az 1908. évi XXIX. tc. alapján. A kispesti polgárok tiszteletük jeleként 1922-ben adták a telepnek a Wekerle nevet.

⁶⁶⁵ mázsa

Telepünk férfi lakossága gyári munkásokból áll. Ezek már reggel 6 órakor indulnak hazulról, s így még a mosakodásra szükséges vízmennyiséget is nélkülözik: vízöblítéses klozetjeink du. 4 órától reggel 8 óráig nem működnek, bűzösek s a közegészség szempontjából is ezért szerfelett veszedelmes állapotoknak nézünk elébe.

E botrányos állapotok miatt a telep lakói nap nap után értekezleteket tartanak, a legutóbb pedig elhatározták, hogy tömegesen a Kormányzótanács elé vonulnak, hogy kieszközljék azt, hogy ha már éhezniük kell, legalább a szomszágukat enyhítse a tanács erélyes intézkedéseivel, hogy a vízműüzemünk a szükséges szénmennyiséget megkapja akkor, amikor a csupa gyári munkásból álló telep lakossága látván, tudatában van annak, hogy a gyárakban ma mindenütt felesleges szénmennyiség van, ők pedig 4 óra tájban vergődve haza a nehéz testi munka után az ebédjükhez még friss vizet se ihatnak.

E felvonulást megelőzendő jöttünk ide, hogy vázoljuk szénínségünket, kérjük az azonnali intézkedést bajunk orvoslására.⁶⁶⁶

Ezzel kapcsolatban hozzuk fel a telepi lakosság azon követelményét is, hogy a telep területén a népfürdő elodázhatatlanul rövid időn belül felépíttessék.⁶⁶⁷ Tarthatatlan állapot, hogy Kispest és a telep mintegy 60 ezer lakosa egy fürdővel nem bír, amikor nap nap után olvassa a felhívásokat, hogy személyi tisztántartásáról minden proletár gondoskodjék. Mondhatjuk, hogy a fürdő felépítésének kérdése épp olyan fontos, mint a feljebb előadott szén ügye.⁶⁶⁸

A munkástelep lakosságának
küldöttei:

Eltvársi tisztelettel:
A direktórium nevében:
Kelemen Gyula

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-2940 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

128.

„[...] NAGY ÁLDOZATOK ÁRÁN ÁTALAKÍTOTTA A BANK BETEGSÉG UTÁN
LÁBADOZÓ ÉS MUNKÁBAN ELFÁRADT ALKALMAZOTTAINAK
ÜDÜLŐTELEPÉVÉ.”

A PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK LEVELE
AZ ABBÁZIAI ÜDÜLŐTELEP IGÉNYBEVÉTELÉRŐL
Budapest, 1919. június 24.

⁶⁶⁶ A nagyobb szénmennyiség kiutalásáról a szénbizottság intézkedett.

⁶⁶⁷ Már a lakótelep létesítésekor tervezték közfürdő építését, mivel a lakások nagy részéből hiányzott a fürdőszoba.

⁶⁶⁸ Az Építési Direktórium 1919. július 7-i válaszában azt a tájékoztatást adta, hogy a jelenleg rendelkezése álló munkaerő a telep lakóházainak építésénél van lefoglalva. Ha a munkaviszonyok lehetővé teszik, akkor a meglévő tervek szerint azonnal elkezdik a népfürdő építését. A fürdő azonban soha nem épült fel.

A Magyar Tanácsköztársaság
Belügyi Népbiztosságának,

Budapest

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkalmazottainak Lánczy Leó segélyalapítványa a múlt évben egy külön e célra nyert adományból megvásárolta Abbáziában⁶⁶⁹ a volt Wesphal panzió „Villa Irene” nevű ingatlanát és azt nagy áldozatok árán átalakította a bank betegség után lábadozó és munkában elfáradt alkalmazottainak üdülőtelepévé.

Alig nyitottuk meg a telepet, a délvidéki harcvonal felbomlása,⁶⁷⁰ valamint Fiume és Abbázia vidékének elszakadása⁶⁷¹ következtében telepünkől váratlanul el lettünk zárva, úgyhogy nagy költséggel létesített telepünket a múlt év október hó végefelétől kezdve nem vehetjük igénybe.

Tekintettel arra, hogy csak korlátozott számú magyar fürdőtelep áll ez idő szerint beteg munkásaink rendelkezésére és ezek is esetleg csak nagy nehézség mellett lennének képesek az orvosilag odaült betegeknek megfelelő ellátást nyújtani, lépéseket tettünk az itteni olasz missziónál,⁶⁷² hogy nyújtana módot valóban üdülésre szoruló munkásainknak az abbáziai üdülőtelep igénybevételére.

Az olasz misszió előzőekenyen kilátásba is helyezte, hogy előterjeszti kérésünket az olasz kormányhoz, feltételezve természetesen, hogy mi viszont a magyar kormánynál kieszközljük a kiutazási engedélyt Abbáziába.

Kérésünk e szerint oda irányul, hogy az igen tisztelt Külügyi Népbiztosság mindekelőtt az abbáziai telep eddigi három ügyvivőjének, nevezetesen

1. Ágoston Béla elvtársnak és nejének 3 gyermekével együtt,
2. Domán Dezső⁶⁷³ elvtársnak és nejének 2 gyermekével,
3. Szalai Pál elvtársnak és nejének, húgával, Koref Franciskával

a kiutazási engedélyt a telep újólagos üzembehozása céljából megadni méltóztassék.

Az üzembehozás után a magyar kormány előzetes kiutazási engedélye alapján azután az olasz misszió – négy-négyheti érvényességgel – egymást felváltó, körülbelül 40 beteg számára adna Abbáziába szóló tartózkodási engedélyt és kérjük az igen tisztelt népbiztosságot, hogy a kiutazási engedélyek megadásával ezt szintén lehetővé tenni kegyeskedjék.

Így módunkban lenne körülbelül november elejéig (tehát július, augusztus, szeptember és október hónapokban) havonként cca. 40, vagyis összesen 150–160 üdülőt Abbáziába kiküldeni.

Legyen szabad megemlítenünk tiszteletteljes kérelmünk támogatására, hogy mi csak is szigorúan orvosi rendeletre küldenénk Abbáziába üdülőket és természetesen szava-

⁶⁶⁹ Abbázia: horvát tengerparti város, horvát neve Opatija.

⁶⁷⁰ 1918 szeptemberében

⁶⁷¹ A Fiumében állomásozó horvát katonák 1918. október 23-án fellázadtak, megakadályozására a magyar katonai erők nem voltak elegendőek, így október 28-án a fiumei magyar kormányzó, Jekelfalussy Zoltán elhagyta a várost és nem sokkal később követte őt a magyar államapparátus is.

⁶⁷² Valószínűsíthetőleg Guido Romanellinél, az olasz katonai misszió budapesti parancsnokánál.

⁶⁷³ Domán Dezső: a Pénzügyi Tisztviselők Országos Egyesületének alelnöke és az Országos Tanács tagja.

tosságot vállalunk arra nézve, hogy minden odautazó alkalmazottunk és annak kísérő családtagja kúrájának leteltével pontosan ide visszautazik.

Annál inkább is bátorkodunk tiszteletteljes kérésünk kedvező elintézését remélni, minthogy a kiutazók nem visznek magukkal élelmiszert és így 150–160 egyén egy-egy hónapi ellátásával fővárosunk, illetve a magyar fürdők tehermentesítenének.

Mínthogy valóban üdülésre szorultak jólétéről van szó, kérjük előterjesztésünk jóindulatú szíves figyelembe vételét és vagyunk,⁶⁷⁴

kiváló tisztelettel
a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alkalmazottainak
Lánczy Leó alapítványa nevében:

elnök

titkár

Az irat jelzete: MNL OL K 148–603–1–776 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

129.

„[...] RÉSZEMRŐL JAVASOLOM SZABADON BOCSÁTÁSUKAT
A FENTI TÉTELEK MELLETT [...]”.

KOLLÁTH MÁRTON VÁDBIZTOS LEVELE SZAMUELY TIBORNAK
FOGLYOK SZABADON BOCSÁTÁSA ÜGYÉBEN

Győr, 1919. június 24.

A győri forradalmi törvényszék vádbiztosságától
Szamuely Tibor teljhatalmú rögtönítélő bíró
Elvtársnak

Budapest
I. Szovjetház

Tisztelt Elvtárs!

Alulírott vádbiztos jelentem Önnek, hogy Csornán⁶⁷⁵ szabadságvesztésre elítéltek bizottságilag kérelmezték szabadon bocsátásukat. Felajánlottak (10 emberért) összesen

⁶⁷⁴ A Belügyi Népbiztosságnak elviekben nem volt kifogása az ellen, hogy a betegek részére Abbáziába útlevelet adjon, azonban az egyes esetekben bírálat tárgyává kívánta tenni azok kiadását.

⁶⁷⁵ A Csornán 1919. június 7-én lezajlott ellenforradalmi megmozdulás résztvevőinek ügyében Szamuely Tibor ítélezett. Az ügy lefolytatásában részt vettek a csornai direktórium tagjai és Kolláth Márton, a győri forradalmi törvényszék vádbiztosa is. Hét vezetőt kötél általi halálra ítélték, 58-at vagyonekぼzásra, akik közül többeket később a győri forradalmi törvényszék börtönbüntetésre ítélt. Emellett a településre hadisarcot is kiszabtak, melynek összege másfél millió korona és az állatállomány 10%-a volt. Lásd Környei Attila: A csornai ellenforradalom és a győri

9 darab marhát, 3 darab sertést, 10000 darab tojást, 100 kilogramm zsírt, 200 kilogramm nullás lisztet, 40 darab libát és 5 darab sonkát. Azon feltételt is hozzáfűzték, hogy esetleges szabadon bocsátásuk esetén egy hónapig naponta és hat hónapig hetenként fognak a vörösőr-parancsnokságnál jelentkezni politikai megbízhatóságuk miatt. Tekintve a munkás voltukat és a munkára való szükségességüket, az ügyet a helyszínen megvizsgálva és megbízható elemekkel megtárgyalva én is a részemről javasolom szabadon bocsátásukat a fenti tételek mellett azzal a hozzáadással, hogy csak 5 hónapi szabadság adásuk nekik, és ha valami politikai bűnt követnének el addig is, mind egyért és egy mindért újra be volnának zárva, illetve szabadságuk megszakítandó. Ha ellenben politikailag jól viselik magukat, szabadságuk meghosszabbítható legyen. Leküldök továbbá a fentiekhez csatolva egy mintegy 20–22 ezer darab tojást is az elkobzott földek megváltása címén.

Ha a jelen jelentésem, illetve kérelmük elfogadható, úgy kérem a munka gyorsabb haladására való tekintettel, táviratilag megadni a felhatalmazást a szabadon bocsátásukra a foglyoknak és az élelmiszerek beszedésére és azoknak Budapestre való szállítására Kolláth vádbiztos, Győr címre megküldeni.⁶⁷⁶

Maradok elvtársi üdvözléssel

Kolláth Márton
vádbiztos

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI–2–672–1919 Sopron Város és Vármegye Direktóriumának (Sopron Város és Vármegye Forradalmi Diktatúrájának) iratai

130.

„[...] LE A ZSIDÓKKAL, [...] MA VÉRT ISZUNK [...]”.
BESZÁMOLÓ A RÁKOSCSABAI NÉPGYŰLÉSRŐL⁶⁷⁷

Gödöllő, 1919. június 26.

Pest vármegyei direktóriumnak
Budapest

Ellenforradalom Rákoscsabán

Az ellenforradalmárok egyes Budapest környéki községekre is kiterjesztették hálójukat. Így Rákoscsabán sikerült nekik néhány több holdas gazda segítségével asszonyokat és egy tucat munkanélküli csavargót, valamint egy pár szökött katonát felbujtani.

⁶⁷⁶ vörösőrség Sopron megyei szereplése 1919-ben. Arrabona – Múzeumi Közlemények 11. Győr, 1969. 287–318.

⁶⁷⁶ A dokumentumot közölte Pesti Napló, 1919. november 6. 5. Hogyan sarcolták meg a kommunisták a csornaiakat?

⁶⁷⁷ Csicsay Iván (et al.): Iratok Pest megye történetéhez, 1918–1919. MSZMP Pest megyei Bizottsága, Pest megyei Tanács, Budapest, 1969. 348–349.

Elvtársaink által rendezett népgyűlésen részben fegyveresen, részben botokkal jelentek meg, és már a gyűlés kezdetén „le a zsidókkal”, „le a tanácsrendszerrel”, „ma vért iszunk” közbekiáltással zavarták az előadót. A felbujtatott és megfizetett bérencék végül felborították a szónoki emelvényt, amelyről Wojticzky Gyula elvtárs⁶⁷⁸ tartott beszédet. Az ellenforradalmárok akkor a szocialista párt vezetőit, a direktórium tagjait megtámadták, Benkő László vasutas elvtársat dorongokkal véresre verték és Wojticzky Gyula elvtársat is üldözőbe vették, aki a munkástanács-tagokkal a szovjet házba⁶⁷⁹ vonult vissza. Az ellenforradalmárok lövöldözni kezdtek, ostrom alá vették a szovjet házat, de a Vörös Őrség mindaddig hősiesen kitartott, míg a budapesti terrorcsapat meg nem jelent Burkus elvtárs vezetésével. A forradalmi csapatok csakhamar helyreállították a rendet, a fő cinkosokat elfogták és részben Budapestre, részben a gödöllői járási forradalmi törvényszék fogdájába szállították. A felbujtatott asszonyok sírva panaszzal, hogy őket félrevezették és ők szívesen nélkülöznek, ha ezt a proletárállam érdeke követeli. Hasonló szimptomák mutatkoztak más községekben is, több bujtogató levelet és röpiratot koboztak el. Az ellenforradalom elvtársaink éberségén és fegyelmezettségén teljesen megtört, az egész gödöllői járásban rend, nyugalom és zavartalan munka folyik.

Wojticzky Gyula
elnök – járási politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL PML XVI-4-1-4 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Kormányzótanácsi Biztosának iratai 1919, Az aszódai járás politikai vonatkozású iratai

131.

„[...] AZ ELVTÁRSÁK [...] MEGÉRTÉS ÚTJÁN ÓHAJTANAK HALADNI [...]”.
A SOMOGYI KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS VÁLASZA
KATONÁK PANASZLEVELERE
Kaposvár, 1919. június 26.

Somogy vármegye kormányzótanácsi biztosa⁶⁸⁰

Katonák Szakszervezete,

Helyben

⁶⁷⁸ Wojticzky Gyula (1887–1958): az 1919 januárjában megválasztott gödöllői járási tanács titkára, majd a direktórium elnöke, járási politikai megbízott. Költő, publicista, a kommun leverése után Erdélybe emigrált.

⁶⁷⁹ a Hubay Jenő téri, ma is polgármesteri hivatalként működő épület

⁶⁸⁰ Latinca Sándor 1919. június 8. és augusztus 2. között töltötte be ezt a posztot.

Vettem 47 1/1919 alatt június 23-án hozzám intézett átiratot,⁶⁸¹ melyre a következőkben válaszolok:

Örömmel vettem ki a hozzám intézett soraikból, hogy az elvtársak a komoly proletár munka megértés[e] útján óhajtanak haladni, és hogy a szakszervezet a Tanácsköztársaságnak támasza akar lenni. Kérem az elvtársakat, hogy a levelükben írt szellemben dolgozzanak továbbra is és akkor azt hiszem, meg fogjuk találni azt a harmóniát, amelyre Önök is hivatkoznak, melyben velem együttesen dolgozni kívánnak.

Ami Tóth⁶⁸² elvtárs által használt kifejezést illeti, kérem az elvtársakat, ne fogják azt fel szó szerinti értelmével, mert hiszen egy beszéd hevében talán használunk néha olyan kifejezést is, amelynek sokszor súlyos és következményekkel járó fontosságát nem mérlegeljük kellőképpen. Meg vagyok győződve, hogy Tóth elvtárs szintén azok közé fog tartozni, akik kellő megértéssel, sőt örömmel fogják üdvözölni azt, ha Önök a mi táborunkban velünk együtt akarnak dolgozni.

Végül még csak annyit, hogy a jövőben bizalommal forduljanak hozzám, és ha úgy látom, hogy az elvtársak tényleg a Tanácsköztársaság önzetlen munkásai lesznek, úgy minden erővel támogatni fogom úgy az egyeseket, mint a szakszervezetet ebben az ügyben.

Elvtársi üdvözléssel
[Latinca Sándor]⁶⁸³

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-47-1919 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok, Iktatott iratok

132.

„[...] GAZEMBER ZSIDÓK, MIATTATOK KELL A NÉPNEK SZENVEDNI,
KI KELL PUSZTÍTANI MÉG A MAGOTOKAT IS.”
BALASSA ISTVÁN ELLEN FELVETT TERHELŐ VALLOMÁS
Eger, 1919. június 26.

Jegyzőkönyv

⁶⁸¹ Az átiratban a Katonák Szakszervezete (Keserű János elnök és Barta Lajos titkár) bejelenti megalkulását, egyben sérelmezi, hogy Tóth Lajos, megyei direktórium tag a kaposvári munkástanács ülésén „a volt tényleges katonatisztek között” jelentkező „ellenforradalmi próbálkozásokról” beszélt, ez a beadvány szerint „burkolt formájú támadás, vagyis inkább gyanúsítás”, mert ők „a proletár öntudat illő magaslatán állnak”.

⁶⁸² Tóth Lajos (1878–1919): nyomdász, kaposvári szociáldemokrata politikus, a vármegyei direktórium tagja. Tiszti különítményesek meggyilkolták.

⁶⁸³ Latinca Sándor (1886–1919): műszaki rajzoló, a Földmunkások Országos Szövetsége Somogy megyei csoportjának titkára a földfoglалó mozgalom irányítója, megyei direktórium tag, majd kormányzótanácsi biztos. Az Esterházy hercegi hitbizomány Somogy vármegyei birtokán 1919 februárjában termelészövetkezetet hozott létre. Tiszti különítményesek gyilkolták meg.

Felvétetett Egerben, 1919. június 26. napján az egri VI. vörösőr kerületi parancsnokság politikai osztályánál Braun Zsigmond, s neje, egri lakosok kihallgatása alkalmával. Jelen voltak alulírottak.

Rövid úton való idézésre személyesen megjelenvén Braun Zsigmond 41 éves, izr. válású, nős, kereskedő, csernelyi születésű, egri lakos a hozzáintézett kérdésekre a következőket adja elő:

Balassa Istvánt⁶⁸⁴ régebb idő óta ismerem, izgága, erőszakos természetű, ideges ember, neje szintén összeférhetetlen természetű.

Balassa István s neje folyton izgatták a parasztokat arra, hogy lázítsanak, követeljék a zsidó kormány lemondását, követeljék a régi rendszer visszaállítását, a kommunista rendszer eltörlését.

Egy alkalommal május 1. du. 5-6 óra között Balassa István s neje lakásunk előtt az utcán, midőn elhaladtak, felénk fordulva s ökölrel fenyegetődzve kiabálták: Megálljatok, ti piszkos zsidók, gazember zsidók, miattatok kell a népnek szenvedni, ki kell pusztítani még a magotokat is. Ezen kijelentésükre nem szóltam semmit, elhallgattam s ők tovább mentek. Hazafelé menet maguk köré csoportosult paraszt népek előtt lakásunk közelében újból lázított mindkettő, sőt kezeikkel hadonásztak, annyit hallottam, hogy kiabáltak: Leszakították az érseknek a nyakából a keresztet és rimázkodtak, hogy a csehek jöjjenek be Egerbe.

Folyó hó 18-án de. 9 óra tájban, amikor én hazafelé mentem, a városban szembejött velem Balassa István és azt mondotta, hogy: megállj, te gazember zsidó, nemsoká vissza fogom adni a pofont, fogsz szaladni, azt feleltem rá, hogy ha én fogok szaladni, akkor te is szaladsz.

Folyó hó 22-én a gyűlés napján⁶⁸⁵ az izgalomtól, félelemből hazulról eltávoztam, a gyűlésen nem voltam, azt a benyomást kelti bennem, mintha pogromra lázította volna Balassa s felesége a népet. Egyebet előadni nem tudok. A jegyzőkönyv berekesztetett s aláíratott.

Kmf. Braun Zsigmond sk., Cservenszky sk.

Felvétetett ugyanakkor, ugyanott Braun Zsigmondné sz. Metzner Aranka, 37 éves, egri lakos. Braun Zsigmond vallomása felolvastatván előadja, hogy ő is ugyanazt vallhatja, mint férje, azzal a hozzáadással, hogy az utcai jelenetnél férje nem volt jelen.

Kmf. Braun Zsigmondné sk., Cservenszky sk.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3551 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁶⁸⁴ Balassa István a vád szerint az Egerben, 1919. június 22-én lezajlott ellenforradalmi tüntetésen és azt megelőzően több alkalommal lázította a helyi földműves lakosságot. A tüntetésről Jackwert Ede kormányzótanácsi biztos is beszámolt a Belügyi Népbiztosságnak 1919. június 27-én. Balassát lázítás büntetésében bűnösnek találta az egri forradalmi törvényszék és golyó általi halálra ítélte, melyet végül nem hajtották végre.

⁶⁸⁵ 1919. június 22-én az egri városháza előtti téren népgyűlést hívtak össze a lakosság megnyugtatósára, mely tüntetéssé alakult át és halálos áldozatai is voltak.

133.

„AZ ELŐJOGAITÓL MEGFOSZTOTT NAGYTŐKÉSEK, VOLT KATONATISZTEK
ÉS HECKKÁPLÁNOK ALJAS ELLENFORRADALMI MERÉNYLETE
CSÚFOS KUDARCCAL VÉGZŐDÖTT.”

A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁG KÖRTÁVIRATA
AZ ELLENFORRADALMI KÍSÉRLETEK UTÁN

Budapest, 1919. június 27.

Körtávirat

az összes kormányzótanácsi biztosokhoz

Az előjogaitól megfosztott nagytőkések, volt katonatisztek és hecckáplánok aljas ellenforradalmi merénylete csúfos kudarccal végződött. A budapesti forradalmi proletariátus, a Vörös Őrség, a tengerész különítmény és a helyőrség hősiek forradalmi magaviseletén megtört az ellenforradalmárok hetek óta készülődő hitvány puccskísérlete. Budapesten és környékén, úgyszintén a Duna-Tisza közén a legnagyobb rend van.⁶⁸⁶ A proletárdiktatúra erősebben áll, mint valaha. A budapesti forradalmi proletariátus megvédi a vörös Budapestet az utolsó csepp véréig.

Utasítom Önt, hogy a vármegyei, járási, városi és községi tanácsokkal a budapesti proletariátus eme fényes győzelmét táviratban tudassa, egyben kérem a munkástanácsokat felhívni, hogy éber figyelemmel legyenek az ellenforradalmi elemek mozgolódására és a legteljesebb szigorral fojtsák el még csírájában a kapitalizmust visszaállítani akaró naplopók és bérencek gaz kísérleteit.

Vesszen az ellenforradalom!

Halál a tőkés társadalmi rendre!

Éljen a világforradalom!

Éljen a proletárdiktatúra!

Belügyi Népbiztosság⁶⁸⁷

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-689 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁶⁸⁶ Az 1919. június 24-i budapesti és a júniusban a Duna-Tisza közén zajló ellenforradalmi megmozdulásokra és azok megtorlására céloz.

⁶⁸⁷ A körtáviratot Rabinovits József adta ki, aki 1919. júniustól belügyi népbiztos-helyettes, valamint a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács és a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja. A Tanácsköztársaság bukása után 15 év börtönbüntetésre ítélték, 1922-ben a szovjet-magyar hadifogolycseré-egyezmény keretében került Szovjet-Oroszországba. 1940-ben a sztálini terrornak esett áldozatul.

134.

„[...] MINDEN LEGCSEKÉLYEBB ELLENFORRADALMI TÉNYKEDÉST, AGITÁCIÓT
A LEGENERGIKUSABBAN FOGOK MEGTOROLNI, HA KELL, VÉR ÁRÁN IS.”
JACKWERT EDE, HEVES VÁRMEGYEI KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS JELENTÉSE
A HELYI ÁLLAPOTOKRÓL

Eger, 1919. június 27.

Heves vármegye kormányzótanácsi biztosa

203. sz.

Kt. b. 1919.

Belügyi Népbiztosság

Budapest

A folyó hó 22-én lefolyt ellenforradalmi puccsról,⁶⁸⁸ melyet a folyó hó 23-i heti jelentésben már bejelentettem, pótlólag a következőket jelentem:

22-ike óta a rend és a nyugalom teljesen helyreállott. A legszigorúbb statáriumot falragaszok és a lapok útján kihirdettem. Az utcákon állandóan erős járőrök cirkálnak, este 8 óra után senki az utcán nem tartózkodhat.

A bujtogatók ellen a legszigorúbb nyomozások vannak folyamatban és már eddig is ebből kifolyólag 25 egyén van letartóztatva.⁶⁸⁹

A bujtogatók a mostani nehéz élelmezési viszonyokat és különösen a felekezeti igazításokat használták fel aljas merényletük előkészítésére.

A bécstelen ellenforradalmi merénylet két szerencsétlen áldozatát, Farkas Samu vörösrőt és Prokai Erzsébet 9 éves kisleányt⁶⁹⁰ 25-én délelőtt 10 órakor temettük el impozáns, nagy, óriási részvét mellett.⁶⁹¹ A temetésen kb. 10.000 ember vett részt, gyönyörű, megható beszédek hangzottak el.

⁶⁸⁸ 1919. június 22-én az egri városháza előtti téren népgyűlést hívtak össze a kedélyek megnyugtatósára, ahol a szónokok, többek között Jackwert Ede, igyekeztek ismertetni azokat az intézkedéseket, amiket a közlélelmezés javítása érdekében tettek és igyekeztek hangsúlyozni azon vádak valótlan-ságát, hogy a Tanácsköztársaság a vallás ellen támad. A tömeg azonban egyre hangosabb lett, így kivezényelték ellenük a Vörös Őrséget. Az *Egri Vörös Újság* szerint a tömegből több lövés dördült, mire a katonák a tömegbe lőttek. Az újság több áldozatról, sebesültről számolt be: Liszkai Ignác, Demeter István, Szakács Márton, Prokai Erzsébet, Pálok János, Balogh István, Farkas Samu. Vár Albert könyvében áldozatként Liszkai Ignác, Demeter István és Balogh István szerepel.

⁶⁸⁹ Az *Egri Vörös Újság* június 24-i lapszáma szerint az egri forradalmi törvényszék az elfogott ellenforradalmárokat ellen statárialisan ítélkezett. Erdélyi Mihályt golyó általi halálra, Mihályi Jánost kötél általi halálra, Fürjes Józsefet 10 év kényszermunkára, Losonci Jánost 3 év fegyházra ítélte, Szaitz Flóriánt felmentette. A két halálos ítéletet azonban nem hajtották végre, mivel a két elítélt kegyelmi kérvényt nyújtott be, melyet a Forradalmi Kormányzótanács július 7-én elfogadott.

⁶⁹⁰ A tömeg szétoszlása után még az utcákon járőröztek és az egyik utcában a járőrök megmotoztak több fiatal férfit, akiknél kézigránátokat és töröket találtak. Az egyikük futásnak eredt, mire a járőr rálőtt, Prokai Erzsébetet, az ott tartózkodó kisleányt ekkor érte lövés.

⁶⁹¹ A Kormányzótanács aznap délelőttre általános munkaszünetet rendelt el.

Az áldozatul esett vörösőr háromtagú családjának a munkástanács a forradalmi tárca terhére 5000 koronát szavazott meg.⁶⁹²

Az egri magyar csapatkórházban ápolt sebesült vörös katonák egymás között 287 koronát gyűjtöttek össze, mely összeget a hozzátartozóknak hivatalosan továbbítottam.

A hadsereg-parancsnokság 623/310 számú rendeletével ellenforradalmi mozgalmak meggátlására 100 főnyi karhatalmat rendelt ki. Ezen karhatalom folyó hó 25-én reggel érkezett ide és pedig a budapesti nyomdász zászlóaljából.

Az egri szervezett munkásságból toborzás útján most egy 150 főből álló védőcsapatot szereltem fel⁶⁹³ és ezek után abban a helyzetben leszek, hogy minden legcsekélyebb mozgalmat még csírájában el tudok fojtani. Ezen védőcsapat emberei egytől-egyig mind megbízható proletárok, kik igazságos ügyük védelmezéséért mindenre készek.

Ezen csapat felszerelése után a hadsereg-főparancsnokság által leküldött csapatot vissza fogom irányítani.

A jövőben nem fogok ismerni kíméletet és minden legcsekélyebb ellenforradalmi ténykedést, agitációt a legenergiкусabban fogok megtorolni, ha kell, vér árán is.

Jackwert Ede⁶⁹⁴

kormányzótanácsi biztos

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1008 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

135.

„[...] A GAZDASÁGOKBA MINDENÜVÉ A RÉGI REZSIMNEK
BURZSOÁ-ELLENFORRADALMÁR KREATÚRÁIT RENDELI KI [...]”.
BESZÁMOLÓ A VECSESI HATÁRBAŊ LÉVŐ
TERMELŐSZÖVETKEZET TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Monor, 1919. június 28.

Direktórium

Folyó június hó 26-án kiszálltam a vecsési határban levő felső-halomi termelőszövetkezetnél, ahol is a következőket tapasztaltam:

⁶⁹² Nemcsak Farkas Samu családjának segítettek, hanem Prokai Erzsébet édesanyjának és a június 22-én elhunyt, ellenforradalmárnak minősített Liszkai Ignác özvegyének is utaltak ki temetési segélyt.

⁶⁹³ Az egri katoná-, munkás- és földművestanács egy munkásszászlóaljat alakított meg június 24-én, amelyet 26-án terror munkásszászáddá alakítottak át.

⁶⁹⁴ Jackwert Ede (1884-1978): vasesztergályos. 1918-ban a KMP szervezője a MÁV Északi Főműhelyében. 1919 májusában Heves megye kormányzótanácsi megbízottjának nevezték ki. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. 1922-ben fogolycsera-akció következtében Szovjet-Oroszországba került.

Rigler, ottani gazdasági intéző, a gazdaságot nem a Tanácsköztársaság szellemében vezeti, hanem éppen ellenkezőleg, amennyiben eltiltotta, hogy a konyhakertből⁶⁹⁵ a gazdasági cselédek bármit is kivehessenek, csak azért, hogy a termények a Budapesten lakó és itt élelmezésben részesülő volt tulajdonos, Halmi (Deutsch)⁶⁹⁶ részére szállíttassanak. Egyéb mindenféle élelmiszert is szállítanak a régi tulajdonosnak a gazdaságból.

Rigler ezen intézkedéseket Auerhammer Gyula járási felügyelő (Monor) és helyettese Mesteller Jánossal együttesen tette meg.

Már egy hónappal ezelőtt tettem feljelentést Auerhammer ellen, mert Dánosról⁶⁹⁷ a Wekerle családnak Budapestre nagy mennyiségű élelmiszert (egész borjúkat) szállított be, burzsoákkal összejátszik, így ellenforradalmár, állásától elmozdítani kérem.

A legszigorúbb vizsgálat megindítását kérem Szabó ellen, aki a Nádor u. 8. sz. alatti szocializált gazdasági üzemnek vezetője, mert a gazdaságokba mindenüvé a régi rezsimnek burzsoá-ellenforradalmár kreatúráit rendeli ki, s akit állásából szintén tanácsos volna elmozdítani.

Medveczky Jenő⁶⁹⁸
politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL PML XVI-4-1-10 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Kormányzótanácsai Biztosának iratai 1919, A monori járás politikai vonatkozású iratai

136.

„[...] TELJES AZ ANARCHIA, FEJETLENSÉG ÉS RENDSZERTELENSÉG.”
A SZELLEMI TERMÉKEK ORSZÁGOS TANÁCSÁNAK JELENTÉSE A BUDAPESTI
NÉPSZÁLLÓBAN LÉVŐ ÁLLAPOTOKRÓL

Budapest, 1919. június 28.

Jelentés

Az Aréna út 150. szám alatt levő Népszállóban⁶⁹⁹ propagandairatok árusításának megszervezése közben a következő rendellenességeket tapasztaltam.

⁶⁹⁵ Az Újság 1919. május 8-i számában közölt beszámoló szerint Vecsés határában, a halomi pusztán 1500 holdon szövetkezeti alapon konyhakerti gazdaság jött létre Budapest szükségleteinek fedezésére. Vigh Károly: *Vörös Pest vármegye*. Pest megye múltjából 4. Budapest, 1979. 126.

⁶⁹⁶ A halmi Deutsch család (juhászattal, tehenészettel, tejgazdasággal és borászattal foglalkozó) birtokát az 1909-ben elhunyt Halmi Deutsch Sándor felesége, majd két fia, József és Viktor irányította. József 1931-ben felparcelláztatta a birtok egy részét és így hozzájárult Vecsésen a mai Halmi-telep nevű városrész kialakulásához.

⁶⁹⁷ Dánospuszta: mai neve Dánszentmiklós, község Pest megyében, a 19. század végétől egyik legnagyobb földbirtokosa Wekerle Sándor miniszterelnök volt.

⁶⁹⁸ Medveczky Jenő: monori járási intézőbizottsági és vármegyei direktóriumi tag.

⁶⁹⁹ A Népszálló 1912-ben létesült azzal a céllal, hogy olyan saját jövedelemmel rendelkező férfiak számára nyújtson lakhatási lehetőséget, akiknek évi keresete nem érte el a 2000 koronát. Az intézmény 440 főt tudott befogadni.

A Népszálló 438 férfi lakója között teljes az anarchia, fejetlenség és rendszertelenség. Közülük legalább ötvennek politikai magatartása sok kívánnivalót hagy maga után. Kifejezetten ellenforradalmárok.

Az igazgató Hock⁷⁰⁰ nevezetű (Hock Jánosnak⁷⁰¹ a fivére) és a bizalmiak (név szerint Pozsár László, Varga Gergely, Weisz Vilmos, Lánci Kálmán) között állandó a súrlódás. Az igazgató nem adminisztrál, nem intézkedik, bizalmiakat az intézkedéshez nem engedi, őket mindenben hátráltatja és magatartása kifejezetten szovjetellenes. Ugyanilyen viselkedést tanúsít a Népszálló vezetősége (konyha, gazda) és a többi alkalmazott egy része, különösen a gépészek. A gépészek fizetésen kívül természetbeni lakást is kapnak, de nem dolgoznak. Az alkalmazottak legnagyobb része henyl és katonai szolgálat alól felmentett.

Az igazgatónak viszonya van valamilyen Ágnes nevű segédmunkásnővel, aki semmit nem dolgozik, lop, ahol tud. Legutóbb is 30 kg vaját adott el.

A lakók egy része éjjelre is kimarad és a megengedett idő (8 óra) után is alszanak reggeli 9 óráig és tovább.

A mozgókonyha vezetője, Payer igazgató Frank bizalmiát kidobással fenyegette meg, mert reklamálni akart bizonyos hiányokat és rendszertelenségeket. Egyébként friss vacsora helyett megmaradt ételeket küld a Népszállónak.

A Népszállóban lakó vörösörök közül néhányan az igazgatót és a bizalmiakat kidobással fenyegették meg és utóbbiakat trágár kifejezésekkel illették meg (sic!).

Javasolom az ügy sürgős megvizsgálását. A kiküldött vizsgálatot vezető elvtárs a fent nevezett négy bizalmival előzőleg ismételtesse meg a fenti adatokat.

[olvashatatlan aláírás]

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-749 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

137.

„[...] FÉNYKÉPFELVÉTELEK KÉSZÍTÉSÉT AKADÁLYOZZÁK MEG [...]”.
AVÖRÖS ÖRSÉG IV. KERÜLETI PARANCSNOKSÁGA UTASÍTÁSA
A VAS MEGYEI DIREKTÓRIUMNAK
A KIVÉGZÉSEK FÉNYKÉPRE RÖGZÍTÉSÉNEK TILALMÁRÓL
Szombathely, 1919. június 29.

Országos főparancsnokság elnöki osztálya szervezési alosztályának folyó hó 21-én kelt 1435. eln. szerv./1919 számú rendeletére:

⁷⁰⁰ Hock László: Hock János testvére. 1937-ben, a Népszálló fennállásának 25 éves jubileumán is még ő az igazgató.

⁷⁰¹ Hock János (1859-1936): katolikus pap, 1918. november 1-én a Magyar Nemzeti Tanács elnöke lett. A Tanácsköztársaság kikiáltása után külföldre emigrált.

A Hadügyi Népbiztosság folyó évi 12483/12. rendelete szerint katonai bíróságok (forradalmi katonai törvényszékek) halálos ítéleteinek végrehajtásáról fényképfelvételek készítése meg nem engedhető. Minden ily esetben szolgálatátételre tekintetbe jövő vörösőr és ellenőrző közeg haladéktalanul utasítandó, hogy fényképfelvételek készítését akadályozzák meg, valamint azt is, hogy a jelenlévők valamelyike a kivégzések helyszínén fényképezőgéppel jelenjen meg.

Ezen rendeletem közhírré teendő. Kiadom minden megyei parancsnokságnak, kerületi parancsnokság karhatalmi osztályának egy-egy példányban és körzetben egy példányban a kerületi parancsnokság valamennyi osztályának, tudomásul vétel végett megküldöm Vas megyei direktóriumnak.

[olvashatatlan aláírás]
politikai megbízott

Fodor⁷⁰²
kerületi parancsnok⁷⁰³

Az irat jelzete: MNL VaML XVI-1-B-10-1919-4736-D Vas vármegye Direktóriumának iratai

138.

„[...] KIK TÖRNETETLEN HŰSÉGGEL RAGASZKODNAK
A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGHOZ [...]”.

A BUDAPESTI HÁZBIZALMIK EGY CSOPORTJÁNAK INDÍTVÁNYA
A VÖRÖS ŐRSÉG KIEGÉSZÍTŐ SZERVÉUL VALÓ MEGSZERVEZÉSÜKRŐL
Budapest, 1919. június 29.

A folyó évi június hó 24-i események⁷⁰⁴ gondolkodóba ejtették a proletárok egy nagy csapatát, a házbizalmiak⁷⁰⁵ nagy csapatát, kik törhetetlen hűséggel ragaszkodnak a Tanácsköztársasághoz és többek nevében van szerencsénk a következő indítványt intézni a Forradalmi Kormányzótanácsához.

⁷⁰² Fodor Antal: korábbi rendőrkapitány, közbiztonsági, közrendészeti és erkölcsrendészeti előadó, az üzletek leltározását irányította, majd a IV. kerületi vörösőr-parancsnokság vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után vád alá helyezték, megszökött és kormányzói kegyelemmel csak 1934-ben tért vissza az országba.

⁷⁰³ A IV. vörösőr kerületi parancsnokság 1919. május 29-én jött létre, Vas, Zala és Sopron megyékre terjedt ki.

⁷⁰⁴ Az 1919. június 24-én Budapesten lezajlott ellenforradalmi megmozdulásra gondolnak.

⁷⁰⁵ A házbizalmiak feladata a különböző összeírások (lakás, felesleges bútor, ruha) elvégzése és a párt érdekében kifejtett agitáció volt az alájuk tartozó lakásokban. Ezt az intézményt a Szociális Termelés Népbiztossága hozta létre az élelmiszer és meglévő árukészletek igazságos elosztása miatt. A lakosság bizonyos árukat csak vásárlási igazolvánnyal vásárolhatott, a jogosultságot a házbizalmiak állapították meg. Emellett nyilvántartásokat vezettek, bejelentéseket tettek, ellenőriztek. Ők voltak az állam és a lakosság közötti összekötő kapocs.

A házbizalmiak ruháztassanak fel mindazon jogokkal és kötelezettségekkel, amelyek a vörösőröket megilletik.⁷⁰⁶

Legyen meg azon ellenőrzési joguk, amely nélkül az utcai bizalmiak amúgy sem működhetnek, mint a vörösőröknek és akkor megszűnik az a lehetetlen állapot, hogy külsőleg békés hajlékokban gépfegyverek és fegyverek állanak az ellenforradalmárok szolgálatában.

Miután egy házbizalmira cca. 5 lakás esik, könnyűszerrel lehetne minden mozgalmat az ellenőrzés nyomán megakadályozni.

Szerveztessék meg a bizalmiak vörös utcai őrsége, amely úgy a veszély első pillanatában, mint nagyobb mozgalmaknak esetén fegyveres erővel⁷⁰⁷ meggátolna minden ellenforradalmi fellépést és ezen vörös utcai őrség képezne kiegészítő részét a Vörös Őrségnek.

Nem hisszük, hogy találkozna (sic!) a bizalmiak amúgy is a tisztítótűzben megrostált csapatában egy is, ki hatalmával visszaélne, azt meg nyíltan vallhatjuk, hogy kötelessége alól egy sem vonná ki magát.

A fegyveres kiképzésről maguk a bizalmiak katonaviselt tagjai gondoskodnak.

Ruháztassanak fel a házfőbizalmiak azon első bíraskodási joggal, melyet önmaguk is elintézhetnek anélkül, hogy a rendészeti hivatalokat kelljen aránylag csekély ügyekben munkával túlhalmozni.

Természetes, hogy külsőleg látható jelvényekkel és igazolványokkal látandók el a bizalmiak.

Dienes Benő⁷⁰⁸
Nisnyánszky Sándor⁷⁰⁹

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3187 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

139.

„[...] SZERÉNY SZEMÉLYEMET TELJES MÉRTÉKBEN A TI, ILLETVE AZ ORSZÁG
CÉLJAINAK SZOLGÁLATÁBA ÁLLÍTOM [...]”.

HERCEG WINDISCH-GRAETZ LAJOS LEVELE HORTHY MIKLÓSNAK⁷¹⁰
Clarens,⁷¹¹ 1919. június 29.

⁷⁰⁶ A Vörös Őrség feladatai közé tartozott, hogy ellátta a rendészeti szolgálatot, elbírálta a városokban a rendészeti kihágásokat, politikai és bűnügyekben lefolytatta a nyomozást, végrehajtotta a fegyverviselésre vonatkozó rendeleteket és engedélyezte a fegyverek viselését és tartását, betartotta és betartatta a Forradalmi Kormányzótanács és a helyi tanácsok rendeleteit, intézte a Forradalmi Kormányzótanács által hatáskörébe utalt ügyeket.

⁷⁰⁷ A Forradalmi Kormányzótanács III. sz. rendelete értelmében fegyvere csak a Vörös Hadseregnek, a Vörös Őrségnek, a gyári őrségeknek, a munkásgárdáknak és a víztársulatok gátőreinek lehetett.

⁷⁰⁸ Dienes Benő: mechanikus, 1920-ban izgatás büntette miatt egy év börtönbüntetésre ítélték.

⁷⁰⁹ Nisnyánszky Sándor: magánhivatalnok, 1920-ban izgatás büntette miatt egy év börtönbüntetésre ítélték.

Tisztelt Barátom!

A legnagyobb örömmel hallottam, hogy a szegedi ellenkormányba beléptél.⁷¹² Sokáig aggódtunk és gondokban voltunk, mert az hírlett, hogy a szolnoki massakreban⁷¹³ téged is megöltek! A kormányba való belépésed szerencsés óment jelent, mert a mai viszonyok között egyes-egyedül katonai eréllyel, illetve következetes irgalmatlansággal lehet még talán megmenteni valamit az ország múltjából és jövőjéből. A jelen időben nem politizálásról és személyi érdekek előtérbe tolásáról lehet szó, hanem kizárólag arról, hogy Magyarországon egy erős és megbízható katonai erő szerveztessék, amely – befelé és kifelé egyaránt – egy kis hatalmat jelent.

Hónapok óta szemlélem a világpolitikában végbemenő változásokat és az egyes államok közti bonyodalmak peripetiáit⁷¹⁴ és mondhatom, soha annyira, mint most, arra a meggyőződésre jutottam, hogy egyes-egyedül a katonai szervezet hatalmi arányviszonylatai uralják a nemzetek sorsát. Sajnos annyi vér folyt hiába és akkor, amidőn Magyarországra nézve a békében majdnem mindent meg lehetett volna menteni, egy gyalázatos merénylet⁷¹⁵ és katasztrofális kimenetelű árulás⁷¹⁶ végleg tönkretette az országot.

Én magam sajnos a háború utolsó fázisának és a békekötésnek politikai vonatkozásaiban a legközelebről vettem részt, s előre láttam és megjósoltam mindazt, ami be fog következni, ha az ország kormányzata azon csaló, áruló társaság kezébe jut, amelybe annak idején a Károlyi-kormány hatalomra jutásán került. Engem Károlyi és bűntársai a legnemtelenebb módon megrágalmaztak.⁷¹⁷ Megrágalmaztak azért, hogy az országban mindennemű akciót lehetetlenné tegyék. Rég otthon volnék és próbáltam volna a harcot fölvenni, ha éppen azon gyalázatos kampány részemre a hazajövetelt eddig lehetetlenné nem tette volna, amíg módomban áll a legszigorúbb és legerélyesebb eljárás lefolytatását saját magam ellen követelni, és ugyanakkor a legteljesebb mértékben föltárni azon gaztetteket, amelyeknek az ország szétmállását és tönkretételét köszönhetjük.

Amidőn a ti kormányotok megalakult, írtam Károlyi-Gyulának,⁷¹⁸ kérve őt, hogy hazajöveletem lehetővé tegye és az említett vizsgálat lefolytatását megindítsa. Különben – amint már említettem – a politizálásnak nincsen itt az ideje és sajnálattal

⁷¹⁰ A dokumentumot közli Szinai Miklós – Szűcs László (szerk.): *Horthy Miklós titkos iratai*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963. 913.

⁷¹¹ svájci falu

⁷¹² Horthy Miklós 1919. május 31-én lett Károlyi Gyula Szegeden megalakított ellenforradalmi kormányában hadügyminiszter.

⁷¹³ Feltehetően az 1919. május 4–6. között Szolnokon történt kivégzésekre gondol.

⁷¹⁴ sorsfordulat

⁷¹⁵ A Tisza István elleni merényletre gondol.

⁷¹⁶ Az őszirózsás forradalomra és ellensége, Károlyi Mihály hatalomra jutására utal.

⁷¹⁷ A közlélemezési miniszteri tevékenységével kapcsolatos botrányokhoz lásd <http://elsovh.hu/a-burgonyaherceg-csokkenti-a-magyar-kenyerfejadagot/> (Letöltés: 2018. december 24.)

⁷¹⁸ Gróf Károlyi Gyula (1871–1947): 1919. május 5-én Aradon ellenforradalmi kormányt alakított, melynek székhelyét május 29-én Szegedre helyezték át. Tisztségéről július 12-én lemondott.

láttam, tapasztaltam és hallottam mindazon sikertelen és részint személyi fontoskodásból, részint pedig ügyetlenségéből megindított külön-külön akcióktól, amelyek semmimű sikerre sem vezettek.

A ti kormányotok is – ismételve kijelentem – csakis azon esetben számíthat sikerre, hogyha a szükséges katonai erőt és hatalmat meg tudja a saját részére szerezni, és ha egész irányzatában alaposan szakít azon elvekkkel, amelyek régi katonai szervezetünket tönkretették. Ezért örültem annyira azon, hogy magad is részt veszel az akcióban, mert benned, aki hiszen ma talán a háború élve maradt hőseinek legkiválóbb alakja vagy, aki egyszersmind országos szimpátiáknak örvendsz, azon férfit látom, aki köré minden hazafi csoportosul. Nem kétlem, hogy régi fegyvertársaink szárazon és vízen sorakozni fognak és sorakoznak zászlód mellé, ha a vezetés a te kezeidbe van letéve. És – ezt legyen szabad neked megírnom – szerintem a fő dolog, hogy a katonai szervezés és vezetés irányítását minden melléktekintet nélkül egyedül a saját kezeidben összpontosítsad. A te nevedben és katonai hírnevedben mindenki bízni fog, bármely színezetű politikai irányzat csakis a legnagyobb bizalmatlanságot és gyanút válthat ki manapság.

Én magam összeköttetésben állok a bécsi tisztii szervezettel,⁷¹⁹ amely legutóbb is hírt adott arról, hogy kb. 12000 tagja rendelkezésre áll bárminő komoly akcióra, ha ez nem újból egy politikai párt személyes érdekeit szolgálja, hanem a rend és a régi területi integritás helyreállítására irányul. Szerintem ezeket, akiknek élén Bécsben több igen neves tiszt áll, szintén fel kellene használni az általad szervezendő katonai erőszervezetbe.

Sikerült nekem ezen bécsi szervezetnek pénzt is szereznem és annak idején azok a Sigray⁷²⁰ és Pallavicini⁷²¹ akcióban⁷²² való részvételle is felszólítottak. Amint azonban nekem a vezérek írják, az egész dolog annyira komolytalanul és gyerekesen volt szervezve, hogy nem kívánták magukat a bécsi társaság érdekében exponálni, annál kevésbé, mert ott is csak egy újabb személyi politika érvényesülését látták és tapasztalták.

Egy pillanatig sem kételkedem, hogy ha te veszed kezébe az irányítást, minden katona és régi bajtárs örömmel fog rendelkezésedre állani.

Közben én igyekeztem és igyekszem végre az irányadó francia és angol körökhöz egy kedvező összeköttetést szerezni, mert sajnos úgy, amint a ti ottani, a francia főparancsnokság útján létesült összeköttetések is hiányos és megbízhatatlan, éppúgy idáig sehol

⁷¹⁹ Antibolsevista Comité (ABC): 1919-ben jött létre Bécsben, elsődleges célja a Tanácsköztársaság felszámolása volt. A forradalmi-ellenforradalmi időszak történéseihez lásd Romsics Ignác: *Bethlen István és a forradalmak kora. Történelmi Szemle*, 1985/4. 561–590.; illetve Uő: *Bethlen István*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

⁷²⁰ Gróf Sigray Antal (1879–1947): legitimista politikus, 1904-től főrendiházi tag. 1919-ben Bécsben tagja volt az Antibolsevista Comiténak.

⁷²¹ Örgörő Pallavicini György (1881–1946): legitimista politikus, 1906-tól 1918-ig országgyűlési képviselő, a Tanácsköztársaság idején Bécsben tagja volt az ABC-nek.

⁷²² A bécsi magyar követség kirablása után 1919. május 6-ára Pallavicini, Szmrecsányi és Sigray újabb akciót készített elő. A tervük az volt, hogy megkísérlik a behatolást magyar területre és a királyi-hadai, ligetfalui határőröket maguk mellé állítva Sopron felé haladnak és közben felláztatják a Tanácsköztársasággal egyet nem értő lakosságot. Sopronból kiindulva pedig az egész Dunántúlt ellenőrzésük alá vonták volna.

senkivel sem akartak közvetlenül szóba állani. Nekem egyelőre sikerült egy – most már hivatalos – összeköttetést közvetlenül Párizssal létrehoznom, és távirati irodám útján állandóan nexusban⁷²³ vagyok párizsi barátaimmal, akik a jövőre vonatkozólag megígérték, hogy minden irányban támogatni fognak. Minden attól függ, vajon sikerülni fog-e Párizsban a mérsékelt szabadelvű polgári kormánynak hatalomhoz jutnia. Ezen irányzat kabinetjét valószínűleg Briand,⁷²⁴ Thomas, stb. alakítanák meg, akikkel nagyon jóban vagyok. A jelenlegi kormány – habár Pichon⁷²⁵ külügyminiszter többrendbeli üzenetet küldött nekem – sajnos azon az állásponton áll, hogy Magyarország eljátszotta jogát az önálló államok sorában szerepelni.

Nagyon jó, hogy végre-alahára egy komoly embert küldött ki a kormány Bornemissza Gyula⁷²⁶ személyében, aki ha visszajön és kézbe veszi az antanttal való összeköttetések megszervezését, bizonyára el fogja oszlatni azon idáig tapasztalt bizalmatlanságot, amellyel eddig minden Magyarországból jövő egyéniség ellen úgy az antant, mint a neutrálisok részéről megnyilvánult. A leghihetlenebb alakok jártak és járnak itten, ki-ki egyik-másik múltkorabeli politikus érdekében agitálva és ezáltal csak a zavaros viszonyokat éppen azok előtt feltárva, akik előtt legjobban kéne elrejtetni szomorú viszonyainkat.

Tán érdekelné téged egynéhány megjegyzésem, amelyeket a királyra vonatkozólag óhajtának tenni. Kétségtelen tény, hogy IV. Károly⁷²⁷ személye úgy francia, mint angol hivatalos körökben a legnagyobb szimpátiának örvend, és amennyiben csupán a legcsekélyebb hatalommal rendelkezne, ő föltétlenül számíthatna Franciaország és Anglia támogatására. Szerintem azonban természetesen egy ilyen mozgalom nem indulhat ki kívülről, hanem csak akkor volna lehetséges, ha az országban magában találna talajra, illetve ha az magából az országból fegyveres erővel indulna ki. Engem monarchisztikus propaganda úzésével illettek. Hiszen ez a mai forradalmi időkben feltétlenül a legalkalmasabb jelszó bármely irányzatot diszkreditálni. Én monarchista propagandát a külföldön – mint már jeleztem – hülyeségnek tekintek és tekintettem, a magam részéről nemcsak hogy ebben a tekintetben semmit sem csináltam, de a királlyal magával egyáltalán semmi néven nevezendő érintkezésbe nem léptem. Beszéltem Hunyadi⁷²⁸ és a királynak egyéb itten tartózkodó emberével, továbbá Párizsból értesültem, hogy a királynak ottan megbízható összeköttetései vannak. Csakis ti tudjátok és tudhatnátok megítélni, mit lehet és szabad ebben az irányban kezdeményezni.

Végül bátorkodom hozzád, mint régi bajtárshoz, mint egy jóakarómhöz egy kéréssel fordulni.

⁷²³ kapcsolat, összeköttetés

⁷²⁴ Aristide Briand (1862–1932): francia politikus, hatszor választották Franciaország miniszterelnökének.

⁷²⁵ Stephen Pichon (1857–1933): francia külügyminiszter.

⁷²⁶ Bornemissza Gyula: Kolozsvár környéki földbirtokos fia, diplomata a Monarchia időszakában, az Aradon létrejövő ellenforradalmi kormány külügyminisztere, később nagykövet.

⁷²⁷ IV. Károly 1919 márciusa, a Habsburgok trónfosztását és kiutasítását elrendelő ausztriai törvény elfogadását követően Svájcban telepedett le, ahonnan 1921-ben kétszer kísérelt meg visszatérni magyarországi trónjára.

⁷²⁸ Hunyady József (1873–1942): IV. Károly mellett szolgált parancsörtsztként az első világháborúban, majd 1918 májusától a király lemondásáig főudvarmester.

Amint Gyulának is megírtam, szerény személyemet teljes mértékben a ti, illetve az ország céljainak szolgálatába állítom, megjegyezvén, hogy bárminemű politikai szereptől amúgy is irtóztam a múltban és irtózom a jelenben, és csakis katonai akcióban óhajtának és akarok részt venni. Kérésem tehát arra irányul, lennél kegyes az általam szervezett és vezetésed alatt álló katonai erőszervezetben nekem bármely szerény részt juttatni. A háborúban eleget láttam és tapasztaltam,⁷²⁹ s azt hiszem, segítségedre lehetnék már annyiból is, hogy nagyon sok fegyvertársam és barátom van, akikkel összeköttetésben állok, és akiket a ti szervezetetekbe állíthatnók be. Neked föltétlenül szükség van megbízható és semmitől sem visszarettenő, régi fajtájú katonákra, és ezért kardomat örömmel rendelkezésre bocsátom.

Tudom, hogy sok ellenségem van azok között, akiket régebben is, ma is kíméletlenül üldöztem, és akiket a politikában a haza jövője tekintetében veszedelmesnek tartottam. Mindazok ma is félnek hazatérésemtől, mert tudják, hogy amily mértékben közömbös nekem a saját személyemre vonatkozólag kifejezésre jutó magatartásuk, ugyanannyira irgalmatlan büntetője, üldözője és megbosszulója voltam és leszek mindazoknak, akik a haza érdekén bünt, hűtlenséget és hibát követtek el. Nem kétlem tehát, hogy sokan ellenezni fogják hazatérésemet. Szerintem azonban már azért is szükséges hazatérésem, hogy végre teljes világot vethessek az ország letörése körül elkövetett bűnökre, mert ha kormányotok és egész politikai irányzatotok eredményre akar számítani, elejétől fogva kell, hogy tisztán felismerje és üldözze azon hibákat, elveket és személyeket, akik már idáig is annyi bajt okoztak. Ismételten kérek tehát, hogy bármi szerény katonai állást engedni és közreműködésemet elfogadni méltóztassál, továbbá, hogy nekem Bornemissza útján a hazatérés módzatait tudtul adni szíveskedjél.

Ha Bornemissza Gyula – amint szavaiból kivettem – visszajön a Svájcba, hogy az itteni és az antanttal való összeköttetés fenntartását átvegye, részemre minden ok megszűnt, hogy Svájcban maradjam.

Az általam létesített összeköttetéseket és a megalapozott szervezetet teljes mértékben neki fogom átadni, ami által a ti kormányotok egyúttal egy máris működő, Párizssal és Londonnal összeköttetésben álló sajtóiroda birtokába jut.

Még egy körülményt óhajtának szívedre kötni. Mindazon politikusok között, akik jelenleg Szegeden és Bécsben szerepelnek, voltaképpen senki sincsen, aki a közelmúltban ne jár[at]ta volna le egész politikai és egyéni tekintélyét; majdnem mindenki vagy az októberi forradalomban vagy a forradalom előtti politikai élet peripetiáiban valamilyen kompromittálva van, kivéve Vázsonyi Vilmost,⁷³⁰ aki az egész októberi forradalomnak legirgalmatlanabb és legkérelhetlenebb ellensége, és aki az országban a nép, s különösen a fővárosi munkásság és polgárság körében ma is számtalan követővel és

⁷²⁹ Windisch-Graetz 1914 és 1917 között gyakorlatilag az összes frontszakaszon megfordult, ahol a Monarchia hadat viselt.

⁷³⁰ Vázsonyi Vilmos (1868–1926): igazságügy-miniszter az Esterházy-, majd a második Wekerle-kormányban. Élesen fellépett a megélénkülő háborúellenes, forradalmi mozgalmak ellen, ellenezte a forradalmi Oroszországgal való békekötést. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom napján emigrált Bécsbe és csak a Tanácsköztársaság bukása után tért vissza az országba. Magyarország első zsidó vallású miniszterének tevékenységéhez lásd Tőkéczi László: *Vázsonyi Vilmos. XX. Század Intézet*, Budapest, 2005.

nexusokkal rendelkezik. Én magam itten a legszorosabb összeköttetésben állok vele, és mondhatom, hogy a forradalomnak és felfordulásnak irgalmatlanabb ellensége, mint Vázsonyi Vilmos egyáltalában nem képzelhető. Emellett nem tudom, ismered-e kiváló, nagyszerű személyi kvalitásait, de biztosíthatlak, hogy mint szervezőtehetség és erélyes politikus párja nincsen. Ő maga a legnagyobb örömeinek adott kifejezést, amikor hallotta, hogy a szegedi kormányban részt veszel, mert ő, mint az erős kéz embere csakis az irgalmatlan katonai szervezet helyreállításától reméli az ország kétségbeesett ügyének szanálását.

Szerintem számotokra óriási előny volna, hogyha őt meg tudnátok kapni. Ő a legnagyobb készséggel hajlandó magát kormányotok részére rendelkezésre bocsátani, amennyiben ti őt meghívjátok. Hozzáteszem még, hogy habár Vázsonyi – mint tudod – zsidó, azon magyarországi zsidó újságíró-forradalmár irányzatnak a legélesebb ellensége, amely az utóbbi időkben oly nagy szerepet játszott, s csak arra vár, hogy mindazokat, akik szerinte is az országot tönkre tették, letörje.

Nagyon kérek tehát, hogy ebben a tekintetben befolyásodat érvényesítsd, hogy Vázsonyi mielőbb Szegedre jöhessen hozzátok. Nagyon könnyen vele jöhetnék én is, és csakis arra kérek még, hogy az ottani francia hatóságtól – úgy amint Bornemissza is útlevelet kapott – Vázsonyi és az én személyemre vonatkozó útlevelet eszközöltessél ki. Az ezen 2 útlevélre vonatkozó adatokat mellékelve küldöm.

Egyébként fogadd régi ragaszkodásom, igaz tisztelem kifejezését, ismételt kérésemet szívedre kötve és katonai szerencsét kívánva, mely téged és vállalkozásodat mindenkoron kövesse, maradok szívélyes üdvözléssel⁷³¹

feltétlen és igaz híved

Windischgrätz Lajos⁷³²

Az irat jelzete: MNL OL K 589–III–G–8 Államfői hivatali levéltár, Kormányzói kabinetiroda, Kormányzó felhivatalos iratai, Horthy Miklós személyével és a Horthy családdal kapcsolatos iratok

140.

„ENGEM BEVITTEK A PESTI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉKRE [...]”.

DR. ÁCS JÁNOS RÁKOSCSABAI PÁLYAORVOS PANASZA

A HELYI DIREKTÓRIUM ELLEN

Budapest, 1919. június 29.

⁷³¹ A levél végén Windisch-Graetz által tollal írt megjegyzés látható: „P.S. Bornemissza Gyulának adtam át az egész novemberi napokra vonatkozó naplómát, amelyről, igen kérek, Te is vegyél tudomást.”

⁷³² Herceg Windisch-Graetz Lajos (1882–1968): a korábbi országgyűlési képviselő és miniszter a Monarchia bukása után Svájcban élt, konspirált mindkét magyarországi forradalom ellen. 1920-ban tért haza.

Belügyi Népbiztosság

Budapest

A rákoscsabai szovjet néhány embere azon a címen, hogy nem vagyok politikailag megbízható, nem engedi az orvosi gyakorlatom folytatni. Továbbá a lakásból családomat minden jog ellenére kitétte, úgyhogy hajlék nélkül állunk. Végül 1919. június 21-én kilátásba helyezte, hogyha 48 órán belül a bútoraimat a lakásomból el nem viszem, akkor azt is elveszi.

Ezzel szemben kérem az alábbiakat figyelembe venni. Még 1919. május 4-én feljelentés alapján letartóztatott a kerületi Vörös Őrség főparancsnoksága. Azonban még a nap folyamán szabadlábra helyeztek, mert a nyomozás kiderítette, hogy az egész személyes bosszú, s a politikai megbízhatóságomat is megállapította. Ezen irat a forradalmi törvényszéknél (Pesten) van. Ezen felmentés dacára Pajor⁷³³ és Wojticky⁷³⁴ letartóztatott, hogy majd ők másképp csinálják. Ugyanekkor feleségem is letartóztatott. Engem bevitték a pesti forradalmi törvényszékre, a feleségem a lakásból kitétték és szabadon bocsátották. 14 napi börtön után a forradalmi törvényszék ugyanazt állapította meg, mint a Vörös Őrség kerületi főparancsnoksága; felmentett és a vádlómat, Mersán nevű vörös katonát kitiltotta minden vörös alakulatból. Felettes hatóságom kérésemre betegségem miatt június 23-ig szabadságot s letelvén a szabadság, most sem a lakásom, sem az állásom el nem foglalhatom, dacára az ártatlan meghurcoltatásomnak. Mint fontos körülményt fel kell említenem, hogy az a néhány ember, aki azt mondja, hogy politikailag megbízhatatlan vagyok, a vizsgálat során kiderült, hogy a kérdéses napon nem is voltak a községben. Egyben bátor vagyok felemlíteni, hogy az egyetlen közlekedési eszközöm a beteglátogatásra használt kerékpárom ellenérték nélkül elvették.⁷³⁵

Kérem a Belügyi Népbiztóságot, hogy hasson oda, miszerint a saját lakásom visszakapjam és az orvosi gyakorlat folytatását ne akadályozhassák meg, mert jelenleg hajlék nélkül vagyok és teljesen vagyontalan, s így keresetemre vagyok utalva.⁷³⁶

Dr. Ács János
községi és pályaorvos
Rákoscabán

⁷³³ Pajor Árpád: pincér, a rákoscsabai forradalmi törvényszék vádbiztosa, valamint munkástanács-, direktóriumi tag, a rákoscsabai, péceli, rákosligeti és rákoskeresztúri Vörös Őrség szakaszparancsnoka.

⁷³⁴ Wojticky Gyula: újságíró, a rákoscsabai direktórium és forradalmi törvényszék elnöke, gödöllői járási politikai megbízott és direktóriumi titkár.

⁷³⁵ Az Orvosok Szakszervezete is kérte a rákoscsabai direktóriumot, hogy Ács számára a kerékpárt mihamarabb adják vissza.

⁷³⁶ Az ügyben a rákoscsabai direktórium a MÁV Központi Üzletvezetőségét júniusban arról tájékoztatta, hogy Ács május 3-án a községben ellenforradalmi mozgalmat szított, így letartóztatott, de a budapesti forradalmi törvényszék felmentette. Ennek ellenére a helyi munkástanács nem tartotta politikailag megbízhatónak, így másik orvos kiküldését kérte. A Népgazdasági Tanács Közlekedési Főosztálya sürgős vizsgálatot és intézkedést kért a Belügyi Népbiztóságtól 1919. június 30-án, mivel Ács a magyar államvasutak rákoscsabai pályaorvosa és a vasutasok szempontjából is fontos, hogy ügye sürgősen rendeződjön és mint pályaorvos tovább dolgozhasson.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-768 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

141.

„A BESZOLGÁLTATOTT ZÁSZLÓK ANYAGA EZENFELÜL
MÉG RUHÁZATI CÉLRA IS ALKALMASSÁ TEHETŐ.”
A SZOCIÁLIS TERMELÉS NÉPBIZTOSSÁGÁNAK LÉVELE
A NEMZETI SZÍNŰ ZÁSZLÓK ÜGYÉBEN

Budapest, 1919. június 30.

R 636. szám
1919.

Belügyi Népbiztóságnak,

Budapest

A lefolyt ellenforradalmi puccs⁷³⁷ alkalmával kitűnt, hogy a háromszínű zászlók kitűzése igen nagy hatással volt. Megismétlődés esetére azt hiszem, előnyös volna, ha háromszínű zászlók akkor nem volnának oly nagy számmal előkeríthetők. Javaslom tehát, hogy a háromszínű zászlókra igen szigorú beszolgáltatási rendelet adassék ki.

A beszolgáltatott zászlók anyaga ezenfelül még ruházati célra is alkalmassá tehető.

Kelen⁷³⁸

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-815 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

142.

„[...] HOGYHA Ő VALAKIT GYANÚSNAK TART,
AZ ATYAÚRISTEN SE PARANCSOLHAT.”

A IV. HADTESTPARANCSNOKSÁG ÁTIRATA A GYÖMRŐI JÁRÁSI DIREKTÓRIUM
ÖNKÉNYES ELJÁRÁSA MIATT

Budapest, 1919. június 30.

⁷³⁷ A Tanácsköztársaság elleni 1919. június 24-én Budapesten lezajlott puccskísérletre utal.

⁷³⁸ Kelen József (1892-1938): mérnök, Korvin Ottó bátyja. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a szociális termelés népbiztos-helyettese, majd 1919. áprilistól népbiztos, a Népgazdasági Tanács és a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, a népbiztos-perben életfogytiglani fegyházra ítélték, majd 1922-ben fogolycseré útján Szovjet-Oroszországba került. 1938-ban a sztálini terrornak esett áldozatul.

9. sz. munkásezred Budapest

Másolat

Negyedik Hadtestparancsnokságnak

Budapest

Jelentem, hogy folyó hó 28-án délután 6 fegyveres vörösőrből álló készültség lakáson (Gyömrőn, Frangepán utca 33. szám alatt) megjelent. Parancsnokuk a fenti község direktóriuma által kiállított parancsot mutatott fel, melyben utasítva volt nálam házkutatást tartani. Tekintettel a mai viszonyokra és a vidék megbízhatatlan elemeire lakásban 1 darab vernál karabélyt, 30-35 darab hozzávaló töltenyt tartottam. Dacára a munkásezredek főparancsnoksága által kiállított fegyverviselési engedélyemnek a fegyvert elvitték. Mikor a direktórium elnökét⁷³⁹ kérdőre vontam eljárásáért, hivatkozva a népbiztosi rendelet azon pontjára, melyben elrendeli, hogy vörös katona lakásában rekvirálni, házkutatást tartani nem szabad, erre azt a kijelentést tette, hogyha ő valakit gyanúsnak tart, az atyaúristen se parancsolhat. Végül azzal fenyegetett, hogy forradalmi törvénszék elé állíttat fegyver jogtalan tartásáért.

Tekintettel arra, hogy kétséget kizárólag proletár vagyok, állításom igazolja a legtöbb ellenforradalmi akció,⁷⁴⁰ mikor is kötelességemhez híven csapatommal Vágó népbiztos⁷⁴¹ elvtársnak rendelkezése alatt állottam.

Miért is kérem a legszigorúbb vizsgálatot úgy magam, mint a községi direktórium ellen elrendelni.

Az én személyem gyanúsításáért teljes elégtételt kérek nyújtani.

Jelentésem sürgős elintézését kérem, azonkívül kérem utasítani a Gyömrő járási direktórium elnökét, hogy fegyverem a hozzávaló lőszerrel haladéktalanul szolgáltatssa vissza.

Dankó politikai megbízott, Schmortz Lajos elvtárs, 9. gyári munkásezred II/zászlóalj, láttam Mentler ezredparancsnok.⁷⁴²

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-766 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁷³⁹ Bohnert István: a gyömrői járási direktórium elnöke, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei munkástanács tagja. Tanácsköztársaság alatti magatartása miatt öt év fegyházbüntetésre ítélték, 1922-ben a szovjet-magyar hadifogolycseré-egyezmény keretében szabadult és Szovjet-Oroszországba távozott.

⁷⁴⁰ Feltehetően Dunapatajra gondol. A Duna mentén 1919. június 18-án tört ki a legnagyobb ellenforradalmi felkelés Dunapataj és Kalocsa központtal. Az ellenforradalmi kísérlet leverésével a Hadsereg Főparancsnoksága a IV. hadtestet bízta meg.

⁷⁴¹ Vágó Béla (1881-1939): tisztviselő, a Tanácsköztársaság idején az egyik belügyi népbiztos, majd a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. A Tanácsköztársaság bukása után emigrációban élt. 1939-ben koholt vádak alapján letartóztatták és elítélték. A sztálini terror áldozata lett.

⁷⁴² A hadtestparancsnokság áttette az ügyet kivizsgálás céljából a Belügyi Népbiztóságnak 1919. június 30-án.

143.

„[...] ROMÁN MEGSZÁLLÁS ELŐL A NYERT UTASÍTÁS SZERINT
SZÉKHELYEIKRŐL ELTÁVOZTAK [...]”.

A BÉKÉS MEGYEI DIREKTÓRIUM BEJELENTÉSE BUDAPESTI MŰKÖDÉSÜKRŐL

Budapest, 1919. június

Másolat

Népbiztos Elvtárs!

Békés megye direktóriumai folyó évi április hó végével román megszállás elől⁷⁴³ a nyert utasítás szerint székhelyeikről eltávoztak s Békés megye direktóriuma ez idő szerint Budapesten a Parlament épületének I. emeletén 1. ajtószám alatt működik.

Kérjük Népbiztos Elvtársat, hogy a román megszállás miatt velünk megszakadt érintkezést újból felvenni, s a népbiztosság osztályainak vezetőit ily értelemben utasítani szíveskedjék.

Kérjük továbbá Népbiztos Elvtársat, hogy megyénket és községeit érdeklő minden személyi és egyéb ügyben a Békés megyei direktórium véleményét szükséghez képest kikérni méltóztassék.

Így válik majd lehetővé, hogy Békés megyének remélhetőleg nemsokára bekövetkezhető felszabadulásakor a reánk váró és addig még felszaporodó teendőket minden késedelem nélkül azonnal és eredményesen fogjuk majd a Tanácsköztársaság megszilárdítása érdekében elvégezhetni.

Elvtársi tisztelettel
Békés megyei direktórium
Aláírás

A Forradalmi Kormányzótanács Elnökéhez
Budapest

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-2811 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

1919. JÚLIUS

144.

„A NAGYKÖRÖSI VÖRÖS ÓRSÉG UGYANIS TELJESEN
A RÉGI PROLETÁRPOFOZÓ, FELFELÉ HÍZELGŐ, LEFELÉ DURVA
RENDŐR-CSENDŐR-BRIGANTIK GYÜLEVÉSZ TÁRSASÁGA [...]”.
BÍRÓ GYULA, BUDAPESTI LAKOS JELENTÉSE A NAGYKÖRÖSI ÁLLAPOTOKRÓL
Budapest, 1919. július

A Magyar Köztársaság Belügyi Népbiztosságának

Budapesten

Népbiztos Elvtárs!

Alulírott proletár Nagykőrös város jelenlegi állapotáról következő jelentést terjesztem elő:

A város vezetését végző direktórium gyenge, gerinctelen s a jelek szerint határozotlan a burzsoázia érdekét szolgálja. Ennek egyik szembeötlő példája, hogy a városi igazgatásban és minden fontosabb pozícióban a régi rendszer emberei furakodnak be, s céltudatosan készítik elő a talajt a régi osztályuralomnak.

A direktórium elnöke, Zsemberi⁷⁴⁴ elvtárs félénk és ingatag ember, aki már előre az esetleg elkövetkezendő változásra fedezi magát. Ez az elvtárs ma is igen szívesen dolgozik együtt a burzsoázia tipikus képviselőjével, Dr. Kökény⁷⁴⁵ volt polgármesterrel, kinek a keze – mint a letűnt rendszer legexponáltabb emberé – ma is mindenhová elér. Ezen lehetetlen állapot következménye, hogy az egyetlen, az igazi, ízig-vérig proletár Sasi György elv-

⁷⁴⁴ Zsemberi Gyula: az 1919 februárjában alakult nagykőrösi néptanács tagja, majd a direktórium és a munkástanács vezetője.

⁷⁴⁵ Dr. Kökény Dezső: ügyvéd, Nagykőrösön a nemzeti tanács elnöke, majd a város polgármesterévé is kinevezték. 1918. december 9-én azonban a nemzeti tanácsi elnöki tiszte alóli felmentését kérte. 1919. április 27-én a városi munkástanács közgyűlésén Szabó Ambrus tanácsstag tiltakozott az ellen, hogy Kökény Dezső „a mi proletár tanácsunkban” részt vegyen és eltávolítását kérte. Válaszában Kökény előadta, hogy „ő világlátásban mindig szívvel-lélekkel szocialista volt, ő nem a pártba bepofozott szocialista”, ráadásul szegény proletár családból származva küzdötte fel magát jelenlegi helyére és a végsőkig kitart a proletárdiktatúra mellett. Augusztus 3-án a román csapatok bevonultak Nagykőrös városába és visszahelyezték polgármesteri állásába. A nagykőrösi tisztviselők és alkalmazottak 1919. augusztus 6-i ülésén tartott beszédében örömét fejezte ki a Tanácsköztársaság bukása felett és bejelentette, hogy az 1918. október 31. előtti állapotokat állítják helyre és az új rendbe való beilleszkedést várt el a tisztviselőktől. Lásd Csicsay Iván (et al.): *Iratok Pest megye történetéhez, 1918–1919*. MSZMP Pest megyei Bizottsága, Pest megyei Tanács, Budapest, 1969. 385–386.

⁷⁴³ A Békés megyei eseményekhez lásd Perczel Olivér: *Atrocitások Békés és Csongrád megyében a román megszállás idején 1919–1920*. *ArchívNet*, 2018/1–2. <http://www.archivnet.hu/atrocitasok-bekes-es-csongrad-megyeben-a-roman-megszallas-idejen-1919-1920> (Letöltés: 2018. december 5.)

társ, ki a moszkvai mintára annak idején a nagykőrösi proletariátust szervezte, undorodva hagyta ott a direktóriumai tisztségét. Azóta Nagykőrös csak színleg vörös. És ez áll a nagykőrösi Vörös Őrségre is!

A nagykőrösi Vörös Őrség ugyanis teljesen a régi proletárpofozó, felfelé hízelgő, lefelé durva rendőr-csendőr-brigantik gyűlevész társasága (tisztelet a pár kivételnek). Parancsnoka Kiss Pál,⁷⁴⁶ egy züllött, régen letört tipikus parasztburzsoá, ki horribilis vagyont kitevő örökségét már régen eldaráldozta. Ez a tisztességes, dolgozó társadalomból már régen kiközösített ember a háborúból mint főhadnagy került elő és a forradalom forró napjaiban magához véve a bizonytalan jövőtől rettegő, elcsapott rendőrlegénységet, alakította meg e díszes társaságot, mely a proletariátus védelmére volna hivatott.

Hogy aztán hogyan teljesíti e magasztos hivatását, arról legyen szabad alábbi esetet elmondanom, amelynek szem- és fültanúja, majd később szereplője lettem magam is.

Az eset a következő:

Ez évi június hó 28-án Dörnyei nevű csendőr őrmesterből fent említett módon átvedlett vörös nyomozó behívatta hivatalos helyiségébe Gál Mária szabómunkásnőt, a nagykőrösi pártszervezet egyik agilis tagját. Nevezettnek előtte való nap este valami vitája volt a volt csendőr feleségével. Amint a leányt előállították, Dörnyei nekirontott a gyámsoltalan leánynak és megverte. Megverte pedig oly alaposan, mint nem is oly régen, csendőr korában is tette száz, meg száz esetben védtelen proletárokkal.

Gál Mária munkaadója, Hajós Ambrus szabómester tanúsítja, hogy tőle a leányt épen vitték el Dörnyei pribékjei és kékre verve, sírva-ríva került vissza. De igazolja csatolt orvosi bizonyítvány is,⁷⁴⁷ valamint igazolja alulírott, méghozzá azzal a terhelő adattal, hogy a leánynak az egész gyomor- és hastája is csupa kék volt az ütésektől, mit azonban szeméremérzetből csak az édesanyjának mutatott meg.

Intervenciónra a nagykőrösi párttitkárság kihallgatta tetteit, ki esküvel állította, sőt írásban is megerősítette, hogy a leányt nem bántotta, be nem hívatta, sőt nem is látta. Ezzel szemben én kérem eskü alatt – ezt azért hangsúlyozom, mert bírom egy becsületesen gondolkozó proletár, egy vörös nyomozó szavát, ki undorral jelentette ki, hogy ő nem azonosítja magát ily durvasággal, és ha eskü alatt kell vallani, nem fog hamisan esküdni dacára a rettenetes pressziónak: mondom, eskü alatt kihallgatni az egész őrséget, de különösen az esetről jelen volt nyomozókat.

És most következik oly dolog, aminőt még a régi, gyűlölt osztály sem mert volna megtenni.

Másnap a piacon elfogott egy rendőrpribék. Bevitt az őrségre, hol Kiss Pál főntebb jellemzett parancsnok régimódi szolgabíróvilágra emlékeztető módon, evés közben valatott, míg mögöttem ott állt pofozásra készen a fogdmegje.

A vallatás rövid volt, de szenzációs! Kiss Pál úr figyelmeztetett, hogy figyelteni fogja minden lépésem, és ha csak szólni is merek valakinek erről az esetről, le fog stoppoltatni,⁷⁴⁸ aztán majd meg fogom látni, mi következik, mert a régi, jó világnak Kőrösön

⁷⁴⁶ Kiss Pál: százados, előbb a nemzetőrség, majd a Vörös Őrség parancsnoka Nagykőrösön. A Tanácsköztársaság után a Nemzeti Hadsereg átvette, később földbirtokot is kapott.

⁷⁴⁷ A dokumentum mellékletét képezi.

⁷⁴⁸ letartóztat

már befellegzett. Aztán átkísértetett a direktóriumhoz, hol újra reám támadtak, amiért bele merek szólni e dologba, mert ők vannak hivatva elbánni azzal a rossz kurvával, aki meg merte sérteni a grata persona,⁷⁴⁹ volt csendőr úr feleségét. Ha pedig e tanácsot nem fogadom meg, akkor... no, igen! Ők is le fognak stoppoltatni!

Amidőn kiengedtek, az utcán megállított egy ismeretlen mélabús képű ember, ki csaknem könnyezve, félelemtől remegő hangon ajánlotta – mint cikkeim után személyemet tisztelő jóakaróm –, hogy jobb lesz, ha azonnal elutazom, mert ezek nagyon hamar elbánnak mindenkivel.

A fent elmondott eset is egyik flagráns⁷⁵⁰ példája annak, hogy úgy a vezetőség, mint a Vörös Őrség nemcsak, hogy nem tudott felemelkedni a proletariátus eszméjéig, de még a régi világban is szenzációt keltő magatartással viseltetik a proletársággal szemben. Ily gyenge és osztálypolitikát folytató igazgatás és ily Vörös Őrséggel nem szabad majd csodálkozni azon sem, ha a már most tervszerűen előkészített terméseldugdosással szemben e parasztvárosban az ingatag direktóriumnak nem lesz módjában védekezni.

Több kommentárom ehhez nincs. De talán érdekes volna utánanézni, hogy ezen általam kiderített és bizonyítható esethez hány hasonló játszódik le Nagykőrösön, hol a proletárok ügyét a régi burzsoázia jellegzetes alakjai, az azokhoz könnyedén simuló, talán jóakarató, de gyenge proletárokból álló együttes intézi!

Népbiztos Elvtárs!

Már a háború előtt sikerült megismerkednem a fogházzal, mint a proletármunkásságom jutalmával. Továbbá a nagykőrösi burzsoázia már évekkel ezelőtt sajtópert akasztott nyakamba, amiből a háború kitörése és katonavoltom mentett ki, mert a szegény félrevezetett népet védve, cikkeimben ellene támadtam.⁷⁵¹ Bemutatott, mostanában a Nagykőrösi Népújságban írt cikkeim tanúsága szerint ma is önzetlenül, minden ellenszolgáltatásra való igyekezet nélkül szolgálom a proletariátus szent ügyét, s így mint öntudatos, dolgozó proletár kérek elégtételt, sőt megtorlást ezen egyrészt rajtam, másrészt egy védtelen, szegény proletárnőn esett durva sérelemért.⁷⁵²

Elvtársi tisztelettel

Bíró Gyula

a Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. tisztviselő munkása

Budapest

V. ker. Honvéd utca 10. szám

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1022 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁷⁴⁹ persona grata: kedvelt személy

⁷⁵⁰ nyilvánvaló, meggyőző

⁷⁵¹ A Nagykőrösi Újságban közölt írásáért jelentette fel Kovács Imre ügyvéd, hírlapíró a budapesti büntetőbírósnál.

⁷⁵² Kivizsgálás és intézkedés miatt elküldte a Belügyi Népbiztosság Joanovich Sándor kormányzótanácsai biztosnak 1919. július 31-én.

145.

„[...] A CSUHA, ILLETVE A RENEGÁT ÉREZNI FOGJA
PROLETÁROKLÖM SÚLYÁT.”

CSUVARA MIHÁLY JELENTÉSE A GÖMÖR VÁRMEGYÉBEN TAPASZTALT
ÁLLAPOTOKRÓL

Rimaszombat, 1919. július 1.

Gömör vármegye kormányzótanácsai biztosa

186/1919. szám

Jelentés

Harmadik számú jelentésemet tisztelettel az alábbiakban közlöm:

Június hó 26-án, tekintettel arra, hogy most már a Belügyi Népbiztosság támogatást küld, megalakult rimaszombati propagandaosztályunk Szőke István elvtárs vezetésével, ki a rendelkezésére álló 15 főnyi agitátorgárdát irányítja, instruálja, ellenőrzi, s egyidejűleg a szellemi termékek központja⁷⁵³ rimaszombati lerakatából a propaganda nyomtatványok terjesztését is irányítja. Magam is felhasználok minden alkalmat, s minden rendelkezésemre álló szabadidőmet arra fordítom, hogy a környéket bejárva, személyesen győződjem meg arról, hogy milyenek a vidéki községi munkástanácsok, direktórium tagok és a nép hangulata. Sajnos, leggyakrabban azzal találkozom, hogy a direktórium elnöke rendszeren a „bíró uram”, s a tagjai is inkább a módosabb gazdák soraiból, mint igazi proletárokból kerül ki. Ennek okát főként abban látom, hogy Gömör vármegyében az ipari munkásság száma csak egészen minimális.

Ugyanez nap estéjén kerülő úton arról értesülök, hogy a Kormányzótanács a csehekkal fegyverszünetet kötött,⁷⁵⁴ s katonáink máris megkezdtek a csehekkal a barátkozást. Amint később kiderült, hadosztály-parancsnokság egyenesen megtiltotta ezt, járőreink azonban mégis érintkeztek a csehekkal, azonban előnyünkre. Még ez nap estéjén Kun Béla elvtárs, Szovjetház⁷⁵⁵ a következő sürgönyt adtam fel: „A Gömör megyei Nyustya-Likéren állomásozó 39. vörös dandárparancsnokság jelenti esti 7 órakor, hogy Antalvölgnél cseh katonák barátkozás közben negyven vagon üvegárut és nyolcvan vagon szenet ajánlanak fel nekünk. Elszállításról magunknak kell gondoskodni. Dandár jelentése szerint Kokováig vonatközlekedés biztosítva. Antalvölgyig előfogatokról dandár gondoskodik. Vagonok iránt miskolci üzletvezetőségnek lépéseket tettem. Eperjesi 65. számú tót zászlóalj ugyancsak barátkozás közben kijelentette katonáinknak, hogy a cseh zászlók alatt tovább harcolni nem fognak. Szükség esetén képesek tisztjeik lemé-

⁷⁵³ A Szellemi Termékek Országos Tanácsa minden nyomtatott kiadvány, könyv és sajtóanyag központi kiadója és elosztója volt a Tanácsköztársaság idején.

⁷⁵⁴ Csehszlovákiával 1919. június 24-én írták alá a fegyverszünetet.

⁷⁵⁵ Szovjetház: a Hungária Nagyszálloda, a Tanácsköztársaság időszakában a népbiztosok és a vezető tisztviselők lakóhelye.

szárlására is. Cseh katonák sírva ölelkeznek hős vörös katonáinkkal, rossz bánásmódról panaszkodnak. Csuvara”

Kokován a szociális főbiztosság részéről kiküldött és ott dolgozó egyik termelési biztos Losoncról vagonokat kapott, és üveganyag szállítását eszközli. Később hadosztály telefon-összeköttetései miatt érintkezést termelési biztossal elvesztve, a kihordott mennyiséget megállapítani nem tudtam, de miután a szállítás Losoncon keresztül folyt le, felteszem, hogy az adatok ezen az úton befolytak, vagy be fognak folyni.

Június 27. Sorozások Rimaszombatban legnagyobb apparátussal folynak, a sorozóbizottságokat már a járások székhelyei is megalakították. Magában Rimaszombatban a fegyveres katonai szolgálatra alkalmasak száma meghaladja a 400 főt, azonban sokkal tekintélyesebb a fegyveres őrszolgálatra alkalmasak száma. Rendkívül meglep a Hadügyi Népbiztosságnak azon rendelkezése, hogy a Vörös Őrség céljaira kizárólag az alkalmatlanokból lehet toborozni. Azonban miután Molnár Samu elvtárs, a Vörös Őrség kerületi parancsnokságának kerületi előadója, kifejezetten ilyen megbízással jött Rimaszombatba sorozást eszközölni, a Rimaszombatban fegyveres őrszolgálatra minősített egyének egyelőre rendelkezési állományba maradtak. Természetesen sorozójegyük azzal a megjegyzéssel van kiállítva, hogy behívási parancsra azonnal jelentkezni tartoznak. Ma tartott munkástanács-ülésen alkalmam nyílt a munkástanácsal alaposan kibeszélni magamat.

Június 28. Számos helyről megnyilvánul[ó] besúgás útján, Kubinyi Géza⁷⁵⁶ és Fodor Jenő ellen különféle diffamáló⁷⁵⁷ értesülést szereztem, mire fenti két egyént elfogattam. Az elfogatást önökkel azonnal telefonice közölve, Fábry elvtárs útján azt a rendeletet kaptam, hogy a letartóztatott két egyént Budapestre szállítsam fel. Ezt teljesítettem a következő levél kíséretében: „Fodor Jenő, az OMGE⁷⁵⁸ rimaszombati titkára és Kubinyi Géza, volt országgyűlési képviselő ellen elfogatási parancsot adtak ki gyanús magaviseletük miatt.

Nevezett két egyén utóbbi időben a szokottnál többet utazgatott és érintkezett gömöri dzsentri családokkal. Bár konkrét bizonyítékok még nincsenek kezeim között, politikai múltjuk miatt fölötte ellenforradalmi gyanúsak, mit ezen viselkedésük is bizonyít, ezért ittlétük nem kívánatos. Másrészt a Gömör megyei proletariátust izgalomban tartja itt-ott való felbukkanásuk, kik megdöbbenve konstatálják, hogy »hát ez a reakciós még mindig szabadon járkal?«

Egyelőre annyit, hogy Kubinyi Géza a Károlyi-kormány alatt nyilvános népgyűlésen sírva lázított a szocialisták ellen. Politikai múltját Önök is jól ismerik. Fodor Géza pedig a kisgazdák között mint elsőrendű szervező a szocialistákat, mint a kisgazdák legféltettebb ellenségét propagálta. Eljárást folyamatba tettem, amint bővebb adatok lesznek birtokomban, Önökkel azonnal tudatni fogom.”

⁷⁵⁶ Kubinyi Géza (1851–1920): a roznányi járás főszolgabírója volt, majd 1883 és 1891 között a geceli, az oláhpataki, a sebespataki, a radovai, majd a gömörpanyiti evangélikus egyház egyházi felügyelője és törvényszéki bírja. 1891-től a jolsvai választókerület országgyűlési képviselője.

⁷⁵⁷ rágalmozó

⁷⁵⁸ Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE): a magyar mezőgazdaság ügyét szolgáló országos egyesület 1827 és 1945 között.

A mai napon kezeimhez jutott a budapesti forradalmi törvényszék vonatkozó átvételi elismervénye fenti két fogolyról.

Június 29. Ma délben Schmidl elvtárs, a Gömör megyei direktórium ideiglenes elnöke útján arról értesültem, hogy 5. vörös hadosztály parancsot kapott csapatainknak az antant által kijelölt demarkációs vonal mögé való visszavonására.⁷⁵⁹ Körülbelül fél óra múlva Ullein elvtárs, a 39. hajdú-bihari vörös dandár vezérkari főnöke érkezett Rimaszombatba azzal, hogy Szakáll, [az] 5. hadosztály parancsnoka egykettőre egy órára ide fog érkezni, hogy neki fontos rendelkezéseket adjon át.

Szakáll elvtárs tényleg megérkezik és személyesen értesít, hogy hadsereg-főparancsnokság tényleg elrendelte a Vörös Újságban közölt térkép alapján az antant által megállapított határok alapján a csehek által igényelt területek kiürítését július hó 2-ig.

Tekintettel arra, hogy nekem Önöktől semminő vonatkozó értesítem nem volt, pozitív intézkedéseket tenni nem tudtam, s megvallom, trémáztam,⁷⁶⁰ mert a napokban lefolyt budapesti ellenforradalmi puccs⁷⁶¹ hatása alatt állva az első pillanatban egy katonai puccs réme villant át agyamon, mely gondolattól csak akkor szabadultam meg, amikor a posta politikai megbízottja egy teljesen más irányból, Salgótarjánból érkezve, szintén evakuálási parancssal nálam jelentkezett. Ekkor erőszakosan kerestem az érintkezést telefon útján Önökkel, míg végre este későn Szántó elvtárs⁷⁶² az intézkedéseket igazolta azzal, hogy mindent, ami menthető, hozzunk magunkkal. Közben Gödöllővel⁷⁶³ is kaptunk érintkezést, Gödöllő azonban csak kurtán válaszolt, jelezve, hogy minden utasítás a hadosztály-parancsnoksághoz ment.

Nem mulaszthatom el ennél a pontnál megjegyezni azt, hogy a katonai és a polgári hatóságok között távolról sincs meg az a harmónia, amelyet a proletárdiktatúra érdeke föltétlenül megkíván. Ezen keserű tapasztalataim napról napra mélyebb gyökeret vernek szívemben úgy, hogy ezen érzelmek az evakuáció okozta sziszifuszi munkával erősítve nem kishitűségből, de elkeseredésből még az öngyilkosság gondolatát is kiváltották belőlem.

5 órakor Rimaszombat város templomterén nyilvános népgyűlést tartottunk. A népgyűlésen egyik szónokunk Stern bácsi volt. Lehóczky Pál, a rimaszombati munkástanács és direktórium elnöke indítványára a látogatott népgyűlés az alábbi határozati javaslatot fogadta el:

„Rimaszombat proletáriátusa szíve minden melegével üdvözli budapesti elvtársait, kik az ellenforradalom leküzdésénél oly gyorsan, határozottan és egységesen léptek akcióba.

⁷⁵⁹ Georges Clemenceau francia miniszterelnök 1919. június 13-án jegyzéket intézett a Kormányzótanácshoz, amelyben közölte Magyarország északi és keleti határait, és követelte, hogy a Vörös Hadsereget északon vonják vissza e határok mögé, cserében a románok ki fogják üríteni a Tiszántúlt. A kormány döntése értelmében a Vörös Hadsereg június 30-án gyors ütemben megkezdte ezeknek a területeknek a kiürítését.

⁷⁶⁰ zavarban van, aggodódik

⁷⁶¹ 1919. június 24-én robbant ki puccskísérlet a Ludovika Akadémia növendékeinek részvételével.

⁷⁶² Szántó Béla (1881–1951): 1918-ban a budapesti katonatanács egyik vezetője. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg egyik szervezője. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált.

⁷⁶³ 1919. május 1-jén a Vörös Hadsereg főparancsnokságát a gödöllői kastélyba helyezték.

Legbensőbb részvétét fejezi ki az ellenforradalmi puccs áldozatai iránt.

Távol áll bár tőlünk minden bosszú érzete, mégis a jelen történelmi pillanatban fegyverekkel a kezünkben követeljük, hogy a Forradalmi Kormányzótanács tüzzel-vassal semmisítse meg mindama aljas és sötét erőket, melyek a proletárállam kiépítésének útját akarják állani.

Pusztuljon, aki nem akarja az igazságot!

Amikor a rimaszombati dolgozók bizalmáról a Forradalmi Kormányzótanácsot újra kifejezetten értesítjük, ugyanakkor biztosítjuk, hogy energikus munkájában mögötté állunk, mind egy szálig, utolsó csöpp vérünkig, utolsó lehetetünkig.

Éljen a nemzetközi szocializmus!

Éljen a Vörös Hadsereg!

Éljen a proletárdiktatúra!”

Ugyanez nap estéjén még a megyei és városi direktóriumokkal megbeszélve az eshetőségeket, megtettem minden intézkedést a kiürítésre vonatkozólag.

A Szociális Termelés Népbiztossága utólagos jóváhagyása reményében 500 hektoliter ecetet a vármegyei direktórium javaslatára feloldottam a zárlat alól. A feloldást a vármegyei direktórium a Szociális Termelés Népbiztosságától táviratilag kérte, azonban miután a válasz még 27-én nem érkezett meg, a feloldó rendeletet, minthogy az ecetre a lakosság összes rétegeinek, s főleg a mezői munkásoknak a legsürgősebben szükségük van, kiadtam.

A Vörös Őrség útján, minthogy a hangulat Rimaszombatban kissé izgatottabb volt, elrendeltem, hogy a fegyverbeszolgáltatási rendeletet szigorúan ellenőrizze úgy, hogy gyanús egyének lakásain házkutatást tartsanak.

Most már két nap óta minden elérhető eszközzel folyik az evakuáció. Sajnos, a városi munkástanács, direktórium, szintúgy a vármegyei direktórium nem váltotta be azon reményeket, melyeket hozzájuk fűzték. A munkástanács tagjai részben elmenekültek, a visszamaradt rész pedig nem mert az evakuációban részt venni. A lakosság vehemensen tiltakozik, küldöttségileg jár nálam ismételtén még azért is, hogy uradalmak állattálmányait hagyjam meg részükre.

A kiürítés nagy munkája majdnem teljesen a magam s politikai megbízottaim vállára nehezedett, és csodák csodája, hogy ezt a nagy munkát olyan sikeresen tudtuk végrehajtani, ezen rendelkezésre álló kis erővel, ahogy az tényleg sikerül[t].

A konzervgyári cukorkészlet és készáru teljesen evakuálódott, eltekintve annyi nyersanyagtól, amennyi a gyár üzemeltetéséhez 20 napra elegendő. Az otthagyt cukor kizárólag nyerscukor. Kihoztunk nagyszámú élőállatot, gyapjút és számos más nyersanyagot, mindenütt a legkorrektebb eljárást tartva szem előtt pontos leltárak fölvétele útján. Eme munkálataim előreláthatólag egy hetet igénybe fognak venni, melynek leteltével az eredményről személyesen fogok beszámolni.

Személyesen fogok beszámolni először azért, mert Gömör vármegye a demarkációs vonalon innen mindössze 12 községgel fog bírni, mely 12 községhez kormányzótanácsbi biztos véleményem szerint a közigazgatás ellenőrzésére nem szükséges.

Visszautazásomkor számos dolgot fogok egyidejűleg magammal vinni Budapestre, úgyhogy előreláthatólag különvonattal fogok utazni Budapestre, melyet annak idején táviratilag fogok kérni a hadsereg-főparancsnokságtól.

Sok súlyos, keserű tapasztalat nyomja még ezen kívül lelkemet, melyekről azonban előszóval kívánok Önöknek jelentést tenni bevonulásom idején. Egyelőre az iránt kérem szíves értesítésüket, elvileg hozzájárulnak-e budapesti végleges bevonulásomhoz, vagy várjam itt további rendelkezésüket.

Gorzó elvtárs,⁷⁶⁴ úgy veszem észre, az utolsó időben intrikáit, melyeknek éle ellenem irányul, mindinkább nyíltabban és nyíltabban kezdi kiterjeszteni és szálai – mivel összeköttetései lévén – rendkívül szélesek, mindinkább több és több merészséget árul el. Azonban ígérem, hogy a csuha,⁷⁶⁵ illetve a renegát érezni fogja proletáröklöm súlyát.

Azonban erről is megérkezésemkor fogok szóval részletes jelentést tenni.

Kérem jelentésem szíves tudomásul vételét, egyben kérem, hogy a benne foglalt egyenes kérdésekre lehetőleg a futár útján már választ küldeni szíveskedjék.

Csuvara Mihály
kormányzótanácsi biztos

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1006 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

146.

„A GÉPFEGYVERLÖVÉSEKRE AZ EGÉSZ FALU MEGRÉMÜLT [...]”.
DIREKTÓRIUMI JEGYZŐKÖNYV EGY SOPRONKÖVESDI KIVÉGZÉSRŐL
Sopron, 1919. július 1.

Jegyzőkönyv

Felvéve Sopron vármegye intézőbizottságának elnökségén

Megjelenik Pete János sopronkövesdi lakos, földnélküli mezőgazdasági munkás, a sopronkövesdi szocialista párt és az ottani földmunkás-szervezet elnöke és a falusi direktórium tagja és előadja:

Schmidt Mátyás, a rögtönítélő bíróság által halálra ítélt vasúti őrpénztáros 25 év óta szocialista volt és immár évek óta velem együtt hirdette a szocialista tanokat. A kitört

⁷⁶⁴ Gorzó Nándor Gellért (1890–1969): tanár, az őszirózsás forradalom után a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és '48-as Párt rozsnói szervezetének elnöke, majd Gömör vármegye kormánybiztosa. A Vörös Hadsereg felvidéki hadjárata alatt rövid ideig a helyi direktórium elnöke. Később Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye levéltári gyakornoka, majd főlevéltárnoka.

⁷⁶⁵ Gorzó pap és premontrei szerzetes, a rendből 1919 júniusában lépett ki.

fehér ellenforradalomban az ellenforradalmárok nem bíztak benne, „miután nagy vörös szocialista” és azért a telefon mellé is őrköt állítottak a parasztok közül.

Elítéltetése és kivégzése csak úgy volt lehetséges, hogy a falubeli birtokos, fehér parasztság, amely éppen szocialista agitációja miatt haragudott rá, üldözte és ellene valott.

Bennünket, földnélküli munkásokat pedig, akik a pártnak és szakszervezetnek régi hí tagjai vagyunk, nem hívtak, meg sem kérdeztek. A gépfegyverlövésekre az egész falu megrémült és olyanok, akiket nem hívtak, nem igen mertek az utcára menni. Csak mikor már a kivégzések megtörténtek.⁷⁶⁶ De bennünk akkor sem hívtak.

Szabó bakter, aki Sopron felé az első őrházban van, népgyűlésen is szónokolt és izgott a vörösök ellen. Ugyanezt tette a községi bíró, Maráz Sándor⁷⁶⁷ és ezeknek semmi baja nem történt, még vagyoni kárt sem szenvedtek, sőt az az örömük van meg, hogy a vörösök közül a legrégebbit és leghívebbet maguk a vörösök végeztették ki.

Állítják ugyan, hogy Schmidt Mátyás a telefondrótot elvágta volna,⁷⁶⁸ de amilyen embernek ismertem, nem tételezem fel róla, úgyhogy én őt ártatlannak tartom.

Megerősített hitemben az is, hogy a fehér forradalom előtti este, mikor az egész községet összedobolták és népgyűlést tartottak, Schmidt Mátyás fiával együtt nem messze tőlem egészen hátul szótlánul, leverten állott. A fehérek mellett semmi érdeklődést nem mutatott.

Hogy ki lett a Schmidt Mátyás és fia hallgatva, nem tudom, annyit hallottam a faluban, hogy csak az öreg Schmidt Mátyást kérdezték, mert, hogy miért tette, amit tett, mire ő azt felelte, „felső parancsra”, amire őt kivégezték.

Melitsch Alice
jegyzőkönyvvezető

Pete János

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-2-1919-10041 Sopron Város és Vármegye Direktóriumának (Sopron Város és Vármegye Forradalmi Diktatúrájának) iratai

147.

„[...] CSALÁDOMMAL EGY BÚTOROZOTT SZOBÁBAN [...]”
MINDHÁRMAN EGY ÁGYBAN ALSZUNK.”
A VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRNOK SZABADSÁG IRÁNTI KÉRELME
Balassagyarmat, 1919. július 1.

⁷⁶⁶ Az 1919. június eleji dunántúli vasutassztrájk megtorlására a helyszínre érkezett 1919. június 7-én különvonatán Szamuely Tibor, aki az 50 éves vasúti pályaoert és 23 éves fiát felakasztatta. Kelemen Dávid: *Sopronkövesd vázlatos története. Szemelvények Sopronkövesd múltjából*. Sopronkövesd, 2010. http://www.sopronkovesd.hu/Bemutakozas/Kozseg_tortenete.html (Letöltés: 2018. december 22.)

⁷⁶⁷ Az áldozatokra 2015 óta emlékkő hívja fel a figyelmet.

⁷⁶⁸ Maráz Sándor: 1918 és 1921 között volt községi bíró.

⁷⁶⁹ A vád szerint a pályaoer nem jelentette, hogy az ellenforradalmárok felszedték a vasúti síneket.

Nógrád vármegye levéltárnokától⁷⁶⁹
121/1918 lt. sz.

Nógrád vármegye intézőbizottságának
Balassagyarmat

Állásomnak folyó év március 15-én történt elfoglalása⁷⁷⁰ óta családommal egy bútorozott szobában vagyok kénytelen meghúzódni, ahol mindhárman egy ágyban alszunk.

Eltekintve ezen már egymagában is tarthatatlan állapottól, a két lakásnak tartása napról napra nyomasztóbb terhet rak vállaimra, úgyhogy a Balassagyarmaton uralkodó nagymérvű drágaság mellett mostani illetményeimből ebbeli kötelezettségeimnek megfelelni képtelen vagyok.

Ehhez járul még, hogy bár Balassagyarmaton végigháztaltam az összes cipészeket, a magam vagy családom részére még a legszükségesebb cipőjavítást sem kaphatom; a magammal hozott cipő, ruha és fehérnemű teljesen lerongyolódott, tönkrement, azok utánpótlására sem helyben, sem az ország belterületén másutt nincs mód, miértis nem marad számomra más, mint ingóimat Wienből Balassagyarmatra lehozatni.

Figyelemmel egyrészt arra, hogy – miként a Népszava folyó év június 22.⁷⁷¹ számában közölve van – a Német-Ausztriába való utazásnál a határt csak a láttamozás kiállításától számított nyolcadik naptól kezdve szabad csak átlépni és a német-osztrák követség a láttamozást csak a német-osztrák kormánytól előzetesen beszerzett beutazási engedély alapján adja meg, amit én a t. intézőbizottság útján még folyó év június 9-én küldött távirattal a Külügyi Népbiztosságnál újból megkértem, de bár folyó év június 10-én ajánlott levelezőlapon megsürgettem, máig sem kaptam meg, s így előreláthatólag annak kisürgetése miatt Budapesten kellend⁷⁷² várakoznom, másrészt visszautazásomkor hasonló hosszadalmas eljárás útján kellend útleveleimet és a kiutazási engedélyt, ingóságaim elszállításához pedig a kiviteli engedélyt stb. kieszközőlnöm, kérem:

Méltóztassák nekem Wienből Balassagyarmatra való költözésem céljára folyó év július 2-től kezdődően hat (6) heti szabadságot engedélyezni és az elintézéséről engem: Wien IV. Goldegg. 16. II. 12. cím alatt kiértécsíttetni.

vm. levéltárnok

Az irat jelzete: MNL NML XVI-1919-1118 Nógrád vármegye Intézőbizottságának, illetve Direktóriumának iratai

⁷⁶⁹ Radics Vendel

⁷⁷⁰ Arról nem áll rendelkezésre dokumentum, mikor döntött úgy a vármegyei munkástanács, hogy az intézőbizottság 3563/1919. sz. rendelkezésében rögzített rendelkezési állományból átvesszik Radics Vendelt a Tanácsköztársaság szolgálatába. Mindenesetre, miután megjelent a 33. K. N. sz. rendelethe a levéltárak egységes vezetéséről, az Országos Levéltárügyi Tanács felállításáról, az alkalmazottakra vonatkozó adatokat bejelentette. Eszerint a főlevéltárnok mellett egy nyugalmazott vármegyei árvaszéki ülnök (Gonda Károly) és egy szolga (Freckska György) dolgozott az intézményben. Ehhez lásd: Leblancné Kelemen Mária: Nógrád megyei adalékok a Tanácsköztársaság közoktatási-közművelődési politikájához. *Honismeret*, 1979/2. 19–22.

⁷⁷¹ A Német-Ausztriába való utazás szabályozása. *Népszava*, 1919. június 22. 8.

⁷⁷² A kell személytelen ige jövő idejű, régies alakja.

148.

„A MÁR RÉGEBBEN KINEVEZETT KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS HIVATALÁT
A MAI NAPIG EL NEM FOGLALTA [...]”.
DIREKTÓRIUMI JELENTÉS A MUNKÁSHATALOMVÉGZETES HELYZETÉRŐL

Csongrád, 1919. július 2.

Csongrád városi munkások, katonák és földművesek tanácsának
intézőbizottságától

5133/1919. szám

Belügyi Népbiztosság!

Alulírott intézőbizottság mély fájdalommal és elkeseredéssel állapítjuk meg tényként azt, hogy Csongrád város⁷⁷³ területén és ennek határában a helyzet türhetetlen és a proletáralomalat végzetes veszély⁷⁷⁴ fenyegeti.

Köztudomású dolog, hogy Csongrád városból 2000 lelket meghalad azok száma, kik a Vörös Hadsereg különböző alakulataiban, mint vörös katonák teljesítenek szolgálatot.

A csongrádi vörös katonák hozzátartozói: feleségeik, gyermekeik és szüleik éheznek és szenvednek azért, mert az itt működő vörös katonák parancsnokságai a kellő fegyelmet fenntartani vagy nem tudják, vagy nem is akarják.

A szesztilalom kijátszása, a katonák részeg garázdálkodása már egészen megszokott jelenség.

A gazdaságokban és szőlőkben a rekvirálásnak nevezett legközönségesebb lopások napirenden vannak.

A piacon és a tanyák között bármilyen szükséglet beszerzése lehetetlen, mert a katonaság a kisgazdák által igényelt borzalmas uzsoraárakat kifizeti.

A jövő szempontjából a helyzet még kétségbejítőbb.

A termelés ezernyi akadályokba ütközik.

A gyümölcsösök és szőlők permetezéséhez szükséges meszet meg nem kapjuk.

A csépléshez szükséges szénnek még csak híre sincs.

Ismert néhány tény a Belügyi Népbiztosság előtt, hogy Csongrád városának a Tiszán túli részét – az úgynevezett Nagyrétet, melynek területe 5000 hold –, a Tisza elöntötte,

⁷⁷³ A történetekhez lásd Páhi Ferenc: A Csongrád városi direktórium szervezete és működése. *Levéltári Szemle*, 1969/1. 163–174.; Gát László: *Csongrád 1919-ben. Mozaikok Csongrád város történetéből*. Csongrád, 1979.; illetve Varga Sándor: Csongrád a Tanácsköztársaság idején. *A Tanácsköztársaság Csongrád megyében*. Hódmezővásárhely, 1959. 111–128.

⁷⁷⁴ A közvetlen veszély már 1919. április 16-án jelentkezett, amikor a román csapatok megtámadták a Vörös Hadsereg déli vonalát. Akkor, felhívásban fordultak Szentés és Csongrád város közönségéhez, amelyben „öszintén feltárták a helyzetet” és „feltétlen nyugalmat és rendet követeltek”. Géczi Lajos – Labádi Lajos – G. Tóth Ilona (szerk.): *Az önkényuralomtól a Tanácsköztársaság leveréséig*. Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv 2. Szeged, 1987. 241–242.

a lakosság élelmiszere, marhaállománya, ruházata elveszett és boldogok, hogy életüket megmentve a városba menekülhettek.

A város területén 22.000 ellátatlan lélek van.

A termelés szervezése és fokozásához szükséges gazdasági szükségletek[et] az egyes népbiztosságok által kirendelt hatóságok nem a szükségszerűség szerint elégítik ki, hanem attól teszik függővé, hogy küldünk-e élelmiszert⁷⁷⁵ Budapestre, vagy nem?

Ez az eljárás Csongrád városával szemben – mely mint közvetlen hadi színtér a katonaság által rendkívüli módon kiélve lett – túrhetetlen, és ezért lelkiismereti kötelességünknek tartjuk a Belügyi Népbiztosság figyelmét nyomatékosan felhívni arra, hogy ily körülmények között a bekövetkező és a tömegek elkeseredettségéből fakadó következményekért az erkölcsi felelősséget nem viselhetjük, sőt kénytelenek leszünk mindannyian bizalmi állásunkat az országos központi intézőbizottságnak rendelkezésére bocsájtani.

A már régebben kinevezett kormányzótanácsai biztos hivatalát a mai napig el nem foglalta, még csak nem is láttuk.

A városra zúduló ellenséges ágyú- és gépfegyvertűz között a velünk szemben tanúsított bánásmód nem alkalmas a tömegek megnyugtására és akkor, amikor ily helyzetben hiányzik a közvetítő szerv a város és a központ között – a közigazgatás feladatainak lelkiismeretes teljesítése –, a kiadott rendeletek szabatos végrehajtása nem foganatosítható.

Kellő orvoslást kérve vagyunk proletártestvéri üdvözléssel

[olvashatatlan aláírás]
intézőbizottsági tag

elnökhelyettes

Az irat jelzete: MNL CsML XVI-101-1919-5133 Szeged Külvárosi Direktórium iratai

149.

„[...] ÉLETVESZÉLYES FENYEGETÉSSSEL KÉNYSZERÍTETTÉK FEGYVERFOGÁSRA [...]”.

ELJÁRÁS EGY 18 ÉVES FIATAL ELLEN

Eger, 1919. július 2.

Népbiztos Elvtárs!

⁷⁷⁵ Az élelmiszerellátásról a Forradalmi Kormányzótanács 2221/K. E. T./1919. XXVII. sz. rendeletének 4. §-a, a szétosztásról pedig a Tojás-, Baromfi és Vadforgalmi Bizottság gondoskodott.

Az egri forradalmi törvényszék fiamat, Bárdos Sándor, 18 éves lakost, az Egerben május 2-án történt zavargásokban való részvételért 15 évi fegyházbüntetésre ítélte azért, mert Somodi János⁷⁷⁶ elvtársat állítólag bántalmazta.

Az igazság az, hogy május 2-án, amikor tele volt a város azzal a rémhírrrel, hogy Eger ellen martalóccsapatok vonulnak fel⁷⁷⁷ egyrészt, másrészt a csehek fenyegető közelsége oly izgalomban tartotta a város közönségét, hogy a város megvédésére fegyvert ragadtak.

Azokat, akik nem akartak fegyvert fogni, így köztük a fiamat is, életveszélyes fenyegetéssel kényszerítették fegyverfogásra, így történt aztán, hogy 18 éves fiam, ki az 1-én és 2-án kiállott izgalom következtében, egyébként sem volt beszámítható állapotban, szintén kényszerítve lett fegyverfogásra.

Amikor aztán az a tömeg, amelyik Somodi Jánost bántalmazni akarta, fenyegetően kezdett viselkedni, fiam riasztó lövést tett, nem igaz azonban az, hogy Somodit bántalmazta, vagy fenyegette volna, sőt a riasztó lövést is csak azért tette, hogy a tömeg szétoszoljon, és ne bántalmazza Somodit.

A Népbiztos Elvtárs színéhez fordulok, hogy kegyeskedjék nehéz helyzetemen belátásával segíteni.

Egyedülálló, szegény, vagyontalan asszony vagyok, férjem, Bárdos Mátyás még Przemyslnél⁷⁷⁸ fogságba esett, s azóta sem hallottam hírt felőle. Két fiatal korú leánygyermekem van s én magam is beteges, munkaképtelen vagyok, így tehát ennek az egész szerencsétlen családnak az egy önhibáján kívül elítélt fiam, Bárdos Sándor volt az eltartója, ki ha fogságban tartatnék, egész családomnak nyomorultul kell elpusztulnia.

Kegyeskedjék tekintetbe venni fiam fiatal korát s ezzel a fiatalkorral járó éretlenségét, amely mindössze egy olyan puskalövésre ragadtatta, amely senkinek és senkiben kárt nem okozott és kegyeskedjék az én családom nehéz helyzetét figyelembe venni kérelmem elbírálásánál.

Kérelmem arra irányul, hogy a fent elmondottak után fiam büntetését elengedni és az egri forradalmi törvényszéket szabadlábra bocsátása iránt utasítani kegyeskedjék.⁷⁷⁹

A tanácskormánynak fiammal együtt hűséges híve voltam, mert tudtam, hogy a proletárkormányzat a nép érdekében való, s hogy nem az a célja, hogy családokat tegyen tönkre fiatal gyermek meg gondolatlan csínyeiért.

Kérelmem kedvező és gyors elintézéséért proletár bizalommal könyörgök.

Tisztelettel:
Bárdos Mátyásné

Az irat jelzete: MNL HML XVI-501-609-3-1919-620 Egri Forradalmi Törvényszék iratai

⁷⁷⁶ Somodi János: az egri városi és járási tanács tagja.

⁷⁷⁷ Az Egri Vörös Újság (1919. május 3. 1.) szerint röpcédulák hirdették, hogy a városba érkező 1500 főnyi, ott rabolni és fosztogatni akaró budapesti tengerészcsapat ellen mindenki ragadjon fegyvert. Néhány óra múlva ellenröpcédula nyugtatta a kedélyeket.

⁷⁷⁸ A Monarchia legfontosabb erődtítménye az első világháborúban. Ostroma váltakozó hadisíkerrel és nagy áldozatokkal zajlott 1914–1915 folyamán.

⁷⁷⁹ Az egri forradalmi törvényszék elnöke, Demmer Dezső 1919. július 9-én azzal a megjegyzéssel terjesztette fel a kegyelmi kérvényt, hogy mások mellett őt sem tartja kegyelemre érdemesnek.

150.

„DZSENTRIS, PIPERKŐC MIVOLTJA HOMLOKEGYENEST ELLENKEZIK
A DOLGOZÓK URALMÁNAK SZELLEMEVEL.”

INDÍTVÁNY A GAZDASÁGI FŐMEGBÍZOTT ELTÁVOLÍTÁSÁRA

/Esztergom, 1919. július 2.

Amidőn a munkás- és katonatanács végrehajtó bizottsága Rába István kerületi gazdasági főmegbízott mellé politikai megbízott gyanánt kirendelt, többek között megbízott azzal is, hogy nevezett működését kísérjem figyelemmel, vajon intézkedéseiben is olyan kevéssé megnyugtató magatartást tanúsít-e, mint aminőnek egyéniségében, a külsőségekben mutatkozott. Megbízatom szerint lelkiismeretes és beható vizsgálat tárgyává tettem Rába működését és úgy találtam, hogy a direktórium aggályai nemcsak hogy nem alaptalanok, hanem konstatálnunk kell, hogy Rába működése a Tanácsköztársaságra nézve egyenesen kártékony. Dzsentrís, piperkőc mivoltja homlok-egyenest ellenkezik a dolgozók uralmának szellemével. Működése autokratikus, fellépése basáskodó, arrogáns, modortalan, de mindenkor tömjénezést váró saját személyét illetőleg. Tisztán csak a külsőségek, a formaságoké minden komolyság nélkül, amely külső hibák sokszor elnézhetők annál, aki belsőleg derék és derekasságát működéssel igazolja. Ezt Rábáról a legjobb akarattal sem állíthatom.

A vezetése alatt álló gazdasági hivatal eddigi működése abból állott, hogy a népbiztosságtól érkezett rendeleteket és utasításokat az illetékes helyekre továbbította. A központi osztályban dr. Kovács Gábor szakreferens önállóan intézi az ügyeket, éspedig mindig kellő tapintattal józanul és szakszerűen, míg ellenben Rába csak kerékkötője a komoly munkának diktátorságra törekvő hajlamaival.

A volt primási és káptalani alkalmazottak megrémülve látták Rába személyében a zsarnok és basáskodó főnököt, akitől csak gorombaságokat hallottak, de soha egy szót sem a társadalmi munka szelleméről, a szolidáris többtermelésről. Rába egyenesen megcsúfolja a szocialista szellemet, amikor munkatársaitól a katonai szubordinációhoz⁷⁸⁰ hasonlító, szótlan alávetettséget kíván, de nem a munkateljesítménynél, hanem kizárólag a saját személyével szemben. Állásom elfoglalása alkalmával teljesen elkeseredve, az elkedvtelenedéshez közel találtam ezen alkalmazottakat, akik beható felvilágosításom után örömmel vették tudomásul, hogy a régi kizsákmányoló rendszer helyett nem kell még annál is rosszabb rendszerbe kerülniök, és nem kell Rába zsarnok, goromba személyében a Tanácsköztársaságot látniok. Ugyanilyen basáskodó, túrhetetlen magaviseletet tanúsított közvetlen alkalmazottaival szemben is, olyannyira, hogy a vezetése alatt álló központi ügyosztályból nincs egy alkalmazott sem, akinek a kenyerét panaszossá ne tette volna.⁷⁸¹ Ezen alkalmazottak szívesen és készséggel illeszkednek bele az új helyzetbe, és ezek szaktudását aligha tudnánk nélkülözni, miértis elkedvetlenítésük nem lenne célravezető. Rába ilyen szempontokat belátni képtelen, de képtelen

⁷⁸⁰ alárendeltség

⁷⁸¹ A mondat kézírással lett a gépelt jelentéshez hozzátoldva.

bármilyen reális józan intézkedésre is. Önző viselkedéséről nem tudott lemondani, többszörös ígérete dacára sem állott el oktalanságaitól és minden intézkedéseknél főmegbízott mivoltjának kidomborítása volt a fő célja.

Rába két hónapot töltött Esztergomban csupán azzal, hogy lehetőleg fényes helyiséget keressen hivatalának, és amely hivatalból utóvégre is (primási palota) mégiscsak ki kell költözködni. Hogy ezzel a termelés folytonosságának elve mit szenvedett, arra gondolni sem merek. A produktív munka erélyes támogatására ezen két hónap alatt mi sem történt Rába részéről, ellenben kihasználta ezen idő alatt összeköttetéseit, hogy magának élelmiszert szerezzen be, és ebben a primási központi gazdasági hivatalok vezetői alárendeltjeit sem kímélte. Úrhatnám felfogására jellemző, hogy magánlakásától hivatalához és vissza kocsin hordatta magát, és tette ezt mostanában is, amikor a fuvarokat a termelés érdekében csak igen fontos esetekben volna szabad igénybe venni, és amikor számos derék proletár elvtársunk nem csekélyebb fontosságú ügyekben bizony csak gyalog jár el, és nem vonja el a lovat a mezei nagyfontosságú munkától. Rábának nem jó a hivatal sem, csak, ha selyemmel van bútorozva, rázós kocsúton sem látta még őt senki. Neki nem a komoly munka kellett, hanem ennél fontosabb volt a francia gyeplőszár, amelyért nem restellte zaklatni a volt primási intéző köröket. Talán jogosan kérdezhetném, hogy egy fontos állást betöltő és sokak bizalmát teljesíteni hivatott proletár nem proletár-e, ha nincs neki fogata és a fogatához francia gyeplője?

A Tanácsköztársaság nem tűrheti, hogy egy ilyen rendkívül fontos szerv élén ilyen megbízhatatlan egyén álljon, akinek még hosszú ideig kellene komolyságot tanulnia, amire azonban a megye gazdasági érdeke túlságosan becses kísérleti tárgy volna.

Ha valaki kellő készség nélkül merészkedett ilyen hivatalt betölteni, úgy legalább igyekezett volna kivetkőzni beteges hóbertjaiból; ennyivel adóznia kellett volna ennek a kezdet nehézségeivel olyan nagyon sokat küszködő Tanácsköztársaságnak. De ha legkitűnőbb szakképzettséggel is lenne megáldva (bár ugyan a szakképzettségnek a látszata is alig van meg), még ez esetben sem tűrhető ezen külsőséggel, formaságokkal, komolytalansággal telített egyén ilyen nagyfontosságú hivatal élén.

Rába eljárására jellemző, hogy amidőn figyelmeztetésem és erélyes fellépésem kellemetlenné kezdett válni reá nézve, személyesen kereste fel a népbiztosságot, ahonnan azt a hivatalos utasítást hozta, hogy a politikai megbízott teendői tisztán csak politikai szempontokra szorítkoznak. Ezzel azt vélte elérni, hogy az ellenőrzés alól egyszerűen kibújhat.

Proletár felfogásunknak, józan gondolkodásunknak és minden érzésünknek legélénkebben kell tiltakoznia Rába további alkalmaztatása ellen, hiszen ezen egyén Esztergom megye gazdasági életét tartja kezei között, úgyszólván a megye lüktető szívét irányítja, ami azonban ilyen viselkedéssel és ilyen felfogással a biztos gazdasági csődhez vezet. Tiltakoznunk kell alkalmaztatása ellen, dacára annak, hogy Rábának állítólag jó összeköttetései vannak a Földművelésügyi Népbiztosságnál, amelyeket és amelyeknek igaz természetét nem ismerjük ugyan, de ezekben annyira bízunk, bármit műveljen is, a népbiztosság őt minden esetre és mindenkivel szemben helyén tartja.

Ezen egyéntől józan intézkedés egyáltalán nem várható, és sohasem tudhatjuk, hogy a jövőben mikor és hol lesz úgy magának a hivatalnak, mint az egész Tanácsköztársaság

szellemének ártalmára. A kenyérmezei munkás- és katonatanács elnökének, Tesbének ügyében például (amikor is a népbiztosság saját személyében bízta meg ezen ügy elintézésével) a népbiztosságot oly helytelenül informálta, hogy a népbiztosság kénytelen volt az ő informálása folytán felfüggesztett Tesbért állásába ismét visszahelyezni.

Mindent összefoglalva Rába István volt aktív katonatiszt, jelenlegi gazdasági főmegbízott egyéniségénél, komolytalan, úrhatnám, bántó modora, hatalmaskodó egyéni előnyöket hajhászó mivoltánál fogva ilyen fontos állás betöltésére alkalmatlan. A jövőre semmi biztosítékot nem nyújt, bizalmunkra méltó nem lehet.

Indítványozom,⁷⁸² mondja ki a munkás- és katonatanács, hogy Rába további alkalmaztatása ellen nemcsak hogy tiltakozik, hanem egyben kijelenti, hogy a maga területén mint hivatalt viselő egyént túrni nem fogja, aminek a foganatosítására a lépéseket a legsürgősebben megteszi.⁷⁸³

[olvashatatlan aláírás]⁷⁸⁴

Az irat jelzete: MNL KEML XVI-1-B-VI-1919-478 Esztergom Vármegye és Város Direktóriuma, Általános iratok, VI. osztály iratai

151.

„[...] AZ EDDIGI SZALON-DIKTATÚRA, AMELY AZ AKKOR GYAKORI ELLENFORRADALMI MOZGOLÓDÁSOK EGYIK OKOZÓJA VOLT [...]”.

ERDŐS ÁRPÁD KATONAI VÁDBIZTOS LEVELE

A SZOMBATHELYI ÁLLAPOTOKRÓL

Szombathely, 1919. július 2.

Az 1105/1919. eln. nb. számú iktatmány mellékletének másolata⁷⁸⁵

Előző jelentésemben, melyet Gál Endre politikai megbízott útján a Belügyi Népbiztossághoz juttattunk, annak a véleményemnek adtam kifejezést (május 31-én kelt jelen-

⁷⁸² A mondat kézírással lett a gépelt jelentéshez hozzátoldva.

⁷⁸³ Szokob János, a helyi direktórium vezetője 1919. július 10-én a Földművelésügyi Népbiztossághoz írt felterjesztésében a vármegye területén fekvő szocializált nagybirtokok vezetésével megbízott, a mezőgazdasági termelés általános irányítására kirendelt földművelésügyi népbiztossági kiküldött személyével és hivatali működésével kapcsolatban azonosult a vármegyei munkástanács, illetve a vármegyei és városi végrehajtó bizottság véleményével. Rába István politikai megbízottat a rá bízott hivatal vezetésére alkalmatlannak és a közérdek szempontjából károsnak tartotta, elmozdítása érdekében a szükséges lépéseket megtette és soron kívüli ügyintézését kért.

⁷⁸⁴ Amennyiben a gazdasági alosztályról van szó, ahol Rába neve is fel van tüntetve egy névjegyzéken, akkor Majtényi József politikai megbízottról lehet szó. Tóth István: A Tanácsköztársaság hétköznapijai – Közigazgatási intézkedések Esztergom vármegyében és Esztergom városában. Zolnay László (szerk.): *A Tanácsköztársaság napjai Esztergomban. A felső Duna-szakasz hadműveleteinek leírásával.* 1919-es Emlékbizottság, Budapest, 1960. 37.

⁷⁸⁵ Az eredeti jelentést Erdős Árpád a Vörös Őrségnek írta, melyet másolatban küldött el a Vörös Őrség országos főparancsoksága a Belügyi Népbiztosságnak.

tésben), hogy a tizenkettedik óra érkezett el arra, hogy Szombathelyen és Vas megyében az eddigi szalon-diktatúra, amely az akkor gyakori ellenforradalmi mozgolódások egyik okozója volt, felváltódjék. A proletárdiktatúra erélyesebb eszközökkel való alkalmazását, katonai erő koncentrálását és nagy propagandát tartottam föltétlenül szükségesnek.

Ma kénytelen vagyok ismét reámutatni arra, hogy a helyzet képe hasonlít az akkorihoz, a (június első napjaiban) lejátszódott események⁷⁸⁶ könnyen megismétlődhetnek, sőt a mai helyzetet súlyosítja az, hogy véleményem szerint a mozgalom ma a katonaság köréből fog kiindulni.

Azok, akik Budapestről jönnek le és gerincesen csak a proletariátus érdekeitől engedik magukat irányíttatni, száz megbántás, pizskálódás dacára sem vesztik el kedvüket, hanem dolgoznak tovább, arra a sorsa jutnak, amelyre Horti elvtárs,⁷⁸⁷ Juhász elvtárs: menniük kell. Miután többen személyesen referálnak, egyelőre ennyit is elegendőnek tartok.⁷⁸⁸

Elvtársi üdvözléssel:

Erdős Árpád⁷⁸⁹

katonai vádbiztos

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1105 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

152.

„[...] A LEGFONTOSABB AZ, HOGY ADNI IS TUDNÁNK VALAMIT NEKIK.”
JÁRÁSI GAZDASÁGI POLITIKAI MEGBÍZOTTI JELENTÉS

Tab, 1919. július 3.

Somogy megye tabi járásának⁷⁹⁰ gazdasági felügyelősége

⁷⁸⁶ Feltehetően az 1919. június elején kezdődő dunántúli vasutassztrájkra gondol. A többek között június 2-án Székesfehérváron, Szombathelyen kitört sztrájkot június 4-én követték a soproni vasutasok.

⁷⁸⁷ Horti Emil: 1919. május 17-én nevezte ki a Forradalmi Kormányzótanács Vas vármegye kormányzótanácsi biztosává. A Tanácsköztársaság idején a párttitkárság egyik vezetője, a budapesti munkástanács és a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja. Kormányzótanácsi biztosi posztján 1919. június 7-én Vántus Károly váltotta fel.

⁷⁸⁸ Rabinovits József, belügyi népbiztos-helyettes 1919. július 21-én a jelentést azzal a megjegyzéssel juttatta vissza, hogy Vas megyébe a legrövidebb időn belül olyan kormányzótanácsi biztost fognak kinevezni, aki a Tanácsköztársaság szellemének megfelelően rendet fog teremteni. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 29-én nevezte ki Vas megyébe Jócsák Kálmán vasmunkást, aki a Tanácsköztársaság időszakában birtokrendezési felügyelő volt, valamint küldött a Tanácsok Országos Gyűlésén.

⁷⁸⁹ Erdős Árpádot a Vas megyei munkás-, paraszt-, katonatanács javaslatára 1919. május 20-án nevezték ki a Hadügyi Népbiztosság a katonai forradalmi törvényszék vádbiztosává.

⁷⁹⁰ Ehhez lásd Soós József: *Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság eseményei Tabon.* https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/tab/tab_kilato_1988_1989/pages/005_az_oszirozsas_forradalom.htm (Letöltés: 2018. szeptember 1.)

Kedves Latinca elvtárs!⁷⁹¹

Tudatom önökkel, hogy itt ez idő szerint semmi különös újság nincs, apró-cseprő ügyeket leszámítva.

Egyik-másik gazdaságban akadnak ostoba, kötekedő emberek, akiket, ha másként nem boldogulunk, hát eltávolítjuk, akár intézőnek, akár cselédnek szólítják is.

Még beszélhetnék az elégedetlenségről, a só, cipő, ruha, gyufa, petróleum, építőanyag hiánya miatt, amit nagyon jó lenne, ha mielőbb orvosolni lehetne.

Továbbá beszélnek a gazdaságokban arról is, hogy most is ellenértéket követelnek tőlük, holott a gazdaságokból már az állatoktól kezdve a cselédségnél nélkülözhető gabonáig mindent elvittek.

Én, amennyire lehet, türelemre intem, megnyugtatom őket, a legfontosabb az, hogy adni is tudnánk valamit nekik.

Más újság nincs, a hangulat itt nyugodt.

Elvtársi üdvözléssel:

Vámosi Péter⁷⁹²

gazdasági politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-61-1919 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok, Iktatott iratok

153.

„[...] HALLGASSON, MAGA VÁDLOTT, MOST ÉN BESZÉLEK [...]”.
DIREKTÓRIUMI ELNÖKIVÁLASZ A KÖZPONTI KIKÜLDÖTT PANASZLEVELÉRE
Gárdony, 1919. július 3.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Gárdonyban, 1919. július hó 3. napján alulírottak jelenlétében.

Tárgy: A Magyarországi Szocialista-Kommunista Munkások Pártjának⁷⁹³ Titkársága által 1919. június 21-én kelt, s a megyei direktóriumnak Székesfehérvárra eljuttatott átirata,⁷⁹⁴ melyben Knur Pálné elvtársnő, központi kiküldött által a gárdonyi direktórium elnöke, valamint a község jegyzője ellen tett panasz a járási politikai megbízott által

⁷⁹¹ Latinca Sándor kormányzótanácsai biztos

⁷⁹² Vámosi Péter: a községi munkástanács tagja, gazdasági politikai megbízott.

⁷⁹³ Az egyesült párt az 1919. június 12–13-i kongresszuson vette fel a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja nevet.

⁷⁹⁴ Az átirat szerint a jegyző „egy volt reakciós”, a direktórium elnök pedig „mérgező rájáratámadt” a magát megfelelően igazoló kiküldöttre és a direktórium tagok „durva szavait idézni sem akarja”. Végül a titkárság felszólította a megyei direktóriumot, hogy „erélyesen utasítsa” a gárdonyiakat, hogy a küldötteket „munkájukban ne csak meg ne akasszák, de a tőlük telhető módon támogassák”.

vizsgálat tárgyává tétetvén, a hivatkozott panasz értelmében a direktórium kihallgattatván a lefolyt esetet következőleg ismertette.

Viznett Antal, a direktórium elnöke előadása szerint Knur Pálné elvtársnő, központi kiküldött május hó 29-én megjelent Gárdonyban a község házán, és azon óhajának adott kifejezést, hogy a központ utasítására Hajas Ferencné feljelentése ügyében vizsgálatot óhajtatni.

Tudva azt, hogy mi semmi olyan dolgot el nem követtünk Hajasnéval szemben, ami őt feljelentése kapcsán vizsgálat lefolytatására jogosította volna, fölvilágosítást kértem tőle, hogy milyen ügyben, kinek a megbízásából s ki ellen akar vizsgálatot tartani, erre Knur Pálné indulatosan reám förmedve ezen szavakkal „Hallgasson, maga vádolt, mert én beszélek”, úgyszólván szóhoz sem hagyott jutni.

Látva azt, hogy nevezett elvtársnő Hajas Ferencné gárdonyi elvtársnő által egyoldalúlag informálva lett, ezen információk alapján magaviseletéből azt következtettem s jogosan, hogy a Hajas Ferencné álláspontját, amely nem az igazságosság alapján fekszik, magáévá tette, nem bocsájtkoztam vele további tárgyalásba. Követelődzésére, hogy ő ez alkalommal Gárdonyban nőgyűlést akar tartani; s hogy azt kidoboltatás által adjam a község lakossága tudomására, látva nagyfokú idegeskedését, kijelentettem, hogy a magam részéről, amennyiben a mi nőjeink (sic!) 90%-a háztartásbeli foglalkozást űz, és mint a szocialista-kommunista párt tagjai már férjeik révén is eléggé szervezettek, minden mozgalomban tevékenyen részt vesznek, nem találtam célszerűnek, hogy azok Knur Pálné elvtársnő által, a Hajas Ferencné metódusa szerint szerveztessenek, így nem járulhatok hozzá ahhoz, hogy a nőgyűlés megtartását kidoboltassam, de kijelentettem neki, a Hajas Ferencné panaszát a község nő elvtársai jelenlétében óhajtja Knur Pálné által orvosoltatni, módjában van neki más úton a nőgyűlést összehívni, s annak megtartását lehetővé tenni.

A levél ama nehezmenyezése, hogy „Budapest dirigáljon Budapesten, de Gárdonyban ő diktál”, igaz, tettem pedig ezt azért, mert én, aki az itteni direktórium elnöke vagyok, az állásomból kifolyólag úgy az elvtársakkal, mint az elvtársnőkkel közelebbi érintkezésben vagyok, mint a központi pártszervezet, és nem engedhetem azt meg, hogy egy nyugodt község belbékéjét egy alaptalan feljelentő kapcsán, éppen mert a központi pártszervezet az ügyekről tájékoztatva nincs, annak utasítására és beleegyezésével egy tájékozatlan központi kiküldött feldúlja.

Tagadom, sőt a leghatározottabban visszautasítom a panaszlevél ama kitételét, hogy a direktórium tagjai durván beszéltek volna kiküldött elvtársnővel, tény azonban az, hogy a vita folyamán egy kissé magasabb hangot kellett használnom a szokottnál, de az még mindig nem nevezhető modortalanságnak és durvaságnak.

Végül igaz, hogy Knur elvtársnő utólagos hallomásom szerint, nem tőlem ugyan, de jegyző elvtársától⁷⁹⁵ kért kocsit Agárdpusztára, de amennyiben azt tőlem kérte volna, kérését ez esetben sem teljesítettem volna, lévén nálunk a legnagyobb munkaidő, a községben kocsik nem is voltak, de különben is Agárdpuszta Gárdonyból 1 ½ kilométerre van, ez az út csak egy kellemes séta, amennyiben részben parkon vezet keresztül.

⁷⁹⁵ Kovács Károly

⁷⁹⁶ tulajdonított, felrótt

Természetesen én mint a direktórium elnöke munkatársaimmal egyetemben már állásunkból kifolyólag is azokat a kiküldötteket, kik hozzánk kellő igazolással érkeznek, nemcsak kellőleg támogattuk, sőt segélyükre voltunk minden tekintetben, hogy munkájukat siker koronázza, de speciel ebben az esetben, legjobb akarattal sem állott ez módunkban s érthető is, nem tehettük ki magunkat annak, hogy hosszú s fáradtságos munkálkodásunkat és tevékenységünket, melyet eddig a proletárdiktatúra érdekében tettünk, egy egyoldalúlag informált s túlzgatott kedélyhangulatú kiküldött akár nőgyűlés, akár népgyűlés keretében egy órás beszéd tartásával megsemmisítse, s tönkregye.

Kovács Károly gárdonyi jegyző kijelenti, hogy a neki imputált⁷⁹⁶ azon tény, hogy a népgyűlés megtartását megtagadta, nem felel meg a valóságnak. Kérte ugyan nevezett elvtársnő, hogy a nőgyűlés megtartását doboltassa ki, ugyanakkor kocsit is kért Agárdpusztára, de mert jegyző elvtárs magát ezen intézkedésnek megtételére jogosított-nak nem vélte, kérte Knur Pálné elvtársnőt, hogy kérelmét adja elő a direktóriumnak.

A direktórium s tanács tagjai kijelentik, hogy az egész tárgyalás folyamán közülük senki jelen nem volt, nem áll fenn tehát az a vád, hogy a direktórium tagjai durván beszéltek, ez a dolog természetének folyamánya, mert hisz jelen sem voltak.

Felolvasás után aláíratott.

Kmft.

Kovács Károly
jegyzőkönyvvezető

Liebermann⁷⁹⁷
járási pol. megb.

Viznett Antal
munkástanács elnök

Papp István
Horváth Endre
Babay István
Babay Antal
intézőbizottsági tagok

Az irat jelzete: MNL FML XVI-3-B-1919-3185 *Fejér megye Munkás-, Katona- és Földművestanácsának iratai, Közigazgatási iratok*

154.

„[...] 149 LETÁRI SZÁMÚ OKIRATOT, ILLETVE KÖTETET ÉS FASCICULUST
VETT ÁT, MELYEKET 6 LÁDÁBAN ELCSOMAGOLVA
AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁR CÍMÉRE IRÁNYÍT.”
JEGYZŐKÖNYV A ZEMPLÉN VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRBAN⁷⁹⁸ LEZAJLOTT
HIVATALOS ELJÁRÁSRÓL
Sátoraljaújhely, 1919. július 4.

⁷⁹⁷ Talán Liebermann László nyomdász.

⁷⁹⁸ A levéltár történetéhez lásd Oláh Tamás: *Zemplén levéltára*. MNL BAZML, Sátoraljaújhely, 2008.

Jelen voltak: dr. Turchányi Tihamér⁷⁹⁹ levéltárügyi kiküldött, Dongó Gyárfás Géza.⁸⁰⁰ Zemplén vármegye főlevéltárosa és Matyi Béla jegyzőkönyvvezető.

1. Dr. Turchányi Tihamér bemutatja megbízó levelét és felkéri a főlevéltárnokot, hogy tegyen jelentést a levéltár állapotáról a cseh megszállás alatt és után.

A főlevéltárnok tudomásul veszi a megbízatást és jelenti, hogy a cseh megszállás alatt a levéltár zárva volt. Nem is történt ott semmi, míg a megszállás történt. De mikor a csehek elvonulóban voltak, föltörték a levéltárt. A levéltárnak állományát azonban nem bántották, mert fontosabbnak látták, hogy az ő saját, előlük odarejtett két rendbeli öltözetét, öt pár cipőjét és egyéb szükségleti cikkét elrabolják. Így a saját kárával megmenekült a levéltár a kiraboltatástól.⁸⁰¹

2. A levéltárügyi kiküldött tudomásul veszi a jelentést és megkéri a főlevéltárnokot, hogy a levéltár állományában lévő általános értékű és legjobban veszélyeztetett anyagot mutassa be.

A főlevéltárnok bemutatja: 1. *Historicum* 21 kötetben, 2. az *Autographa Arch. Cottus Z.*⁸⁰² 2 (két) kötetben, 3. céhleveleket, 4. armaleseket,⁸⁰³ 5. a Thököly-Rákóczi kor számadási anyagát, melyet a kiselejtezendőnek ítélt anyagból ő maga válogatott ki, mentett meg és évszám szerint rendezett, 6. Viczmándy család levéltárát, 7. a lymbusból általa kiszedett és rendezett szolgabírói iratokat.

3. A levéltárügyi kiküldött ezeket az országos érdekű és tudományos értékű gyűjteményeket megbízatása értelmében az Országos Levéltár számára lefoglalja, fölkéri a főlevéltárost, hogy az elcsomagolásra és az elszállításra mindent előkészítsen, a leltározási munkát megkezdje és az egész ügy lebonyolítására a helybeli munkástanáccsal érintkezésbe lép.

A főlevéltárnok a lefoglalást tudomásul veszi és a munkát a kiküldöttel megkezdje.⁸⁰⁴

[...]

Kmft.

Dr. Turchányi Tihamér
levéltárügyi kiküldött mint átvevő

Dongó Gyárfás Géza
mint átadó, vármegyei főlevéltáros

⁷⁹⁹ Turchányi Tihamér (1876–1930): latin-történelem szakos tanár, világutazó, fordító. Összesen 13 levéltárban történt lefoglalások jegyzőkönyvei és leltárai közül többek között a sárospataki főiskola levél- és kéziratárának lefoglalt iratjegyzéke is fennmaradt.

⁸⁰⁰ Dongó Gyárfás Géza (1850–1928): a piarista rendből kilépve jogi tanulmányokat folytatott. A Zemplén című politikai napilap főmunkatársa, majd szerkesztője, Sátoraljaújhely történetírója, 1908-tól haláláig vármegyei főlevéltárnok.

⁸⁰¹ Sátoraljaújhelyt kétszer szállták meg a cseh csapatok, 1919. április végétől június elejéig, majd augusztustól októberig, a levéltárnak helyet adó vármegyeházát mindkét alkalommal feldúlták, de az iratokban nem tettek kárt.

⁸⁰² *Autographa Archivi Comitatus Zempliniensis*

⁸⁰³ címeres levél

⁸⁰⁴ Az iratokat már másnap, 1919. július 5-én elszállították, visszaszállításukra 1924–1925-ben került sor.

Matyi Béla
jegyzőkönyvvezető

Az irat jelzete: MNL OL K 851-Y-6-53-1919 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium,
Közoktatásügyi Népbiztosság Levéltárügyi Megbízottjának iratai

155.

„[...] MARADT VOLNA A PROLETÁR AZ ANYJÁBAN.”
JEGYZŐKÖNYV A SZENTBENEDEK KÖZSÉGBEN LEZAJLOTT
ÉLELMISZERVÁSÁRLÁSRÓL
Kaposmérő, 1919. július 5.

Jegyzőkönyv

Tárgy:

Srp Emil, Dadi-Recik Mihály és Mágocsi Ferenc VI/44. zászlóalj. I. századbeli katonák jelentése a tegnapi napon Szentbenedek községben való bevásárlásuk alkalmával történetekről

Előadás:

Fent nevezettek előadják, hogy ők az I. század jóléti bizottságának tagjai, megbízásból a század részére élelmiszereket mentek vásárolni Szentbenedek községbe. Útjukban bementek Hegedűs János 68. házszám alatti gazda udvarába és kérdezték, van-e eladó csirkéje. Erre Hegedűs János azt felelte, van, egy tyúk, ára 200 korona, de az is kék pénzben fizetve. Erre Srp elvtárs kijelentette, hogy nekünk kék pénzünk nincsen, erre Hegedűs azt felelte, hogy fehérért nem adja, inkább a szemétdombra dobja. Erre Srp Emil megkérdezte tőle: „Miért nem fogadja el ezt a szép proletár pénzt” (az új öt koronásra célozva).⁸⁰⁵ Mire Hegedűs azt felelte: „Maradt volna a proletár az anyjában”. Erre Srp figyelmeztette emberi kötelességére, mire Hegedűs azt mondotta: „hogymost a munkaidő van, neki kell (sic!), maguk úgy sem dolgoznak”. Erre Srp megjegyezte, hogy ők most fegyverrel dolgoznak, mire Hegedűs azt felelte: „Akkor egyék meg a fegyvert, s aki nem dolgozik, az ne is egyék”.

⁸⁰⁵ A körmőcbányai pénzverde gépeinek egy részét egy Soroksári úti raktárból Csepelre szállították és 1919 áprilisában ott kezdték meg a váltópénzek verését (az 5 koronás papírpénz nyomását pedig májusban). Ehhez lásd Nagy Tibor (et al.): *A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi rendszere*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959. Vidéken folyamatos volt az aprópénz hiánya. Ehhez lásd Réti László: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi politikájához. *Levéltári Közlemények*, 1963/1. 47–70.

Egyébként megjegyezte, „hallotta már a bányászok hírért még Dombóváról”.⁸⁰⁶ Erre Srp megjegyezte: „Majd másként beszélne nek, ha a szerbek volnának itt”.⁸⁰⁷ Mire Hegedűs megjegyezte: „Jobb is volna, ha itt volnának”.

Erre Srp figyelmeztette, hogy feljeleni, mire Hegedűs megjegyezte, hogy nem fél tőlük.

Fegyver nélkül lévén nem léphettünk fel, annál kevésbé, mert az összecsdült falusiak elkezdték őt (Hegedűst) éljenezni.⁸⁰⁸

Kmf.

Steinmetz István⁸⁰⁹
jegyzőkönyvvezető

Felolvastatott és igaz.

Srp Emil
Dadireczik Mihály
Mágocsi Ferenc

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-63-1919 Somogy vármegye főispánjának iratai, Általános iratok, Iktatott iratok

156.

„[...] ELÉG SZOLGÁLATOT TETTEK A PROLETARIÁTUSNAK
ÉS A KOMMUNIZMUSNAK [...]”.
ELBOCSÁTÁSOK A KÜLÜGYI NÉPBIZTOSÁG PROPAGANDA CSOPORTJÁTÓL
Budapest, 1919. július 5.

Kedves Bolgár⁸¹⁰ Elvtárs!

Minthogy a 11985/eln. kün. számú rendelet, mely a külügyi szolgálatból kiváló alkalmazottak névsorát közli, azon elvtársak neveit is tartalmazza, akik a Külügyi Népbiztosság propaganda csoportjában teljesítenek szolgálatot, engedje meg, hogy figyelmét egy

⁸⁰⁶ Az eseményekhez lásd K. Németh András: *Ellenforradalom és vörösteror – Tamási, 1919*. Szerzői kiadás, Tamási, 2009.

⁸⁰⁷ A jegyzőkönyvvezető később együttműködött a megszálló szerb csapatokkal Pécsen.

⁸⁰⁸ A politikai megbízott utasította az I. századot, hogy „a proletariátus ellen becsmerlő kifejezéseket használó és a Vörös Hadsereget gyalázó” Hegedűst 15 ember egy parancsnokkal vezesse elő, hogy forradalmi törvényszék elé állíthassák.

⁸⁰⁹ Steinmetz István vasúti mérnök, a VI. zászlóalj politikai megbízottja. Andrassy Antal: *A somogy-baranyai 44-es dandár szervezése és harcai 1919-ben. Somogy megye múltjából*. Levéltári évkönyv 20. (1989). 253–287. Miklós nevű fia halt meg parlamenterként Budapest határában 1944 decemberében.

⁸¹⁰ Bolgár Elek (1883–1955): jogász, történész, egyetemi tanár, az MTA tagja, diplomata. A Tanácsköztársaság bécsi követe, majd külügyi népbiztos-helyettes.

körülményre felhívjam. A felsorolt elvtársak közül Balázs Gyula, Böhm Alfréd, Flamm József,⁸¹¹ Huszár Andor, Mikola Gyula és Izsák Berta múlt év november 1-e óta együtt dolgoznak velem és úgy az első, mint a második forradalomban⁸¹² elég szolgálatot tettek a proletáriátusnak és a kommunizmusnak, hogy megérdemeljék azt, hogy a tanácskormány ne részesítse őket egyenlő elbánásban olyanokkal, akik akár politikai megbízhatatlanságuk, akár nem megfelelő munkaerejük miatt fizetésükre rá nem szolgálnak.

Ezeknek az elvtársaknak, akiknek egy része különben az ellenséges támadások megindulásakor azonnal katonai szolgálatra jelentkezett és még a mai nap is a harctéren teljesíti proletár kötelességét, úgy politikai megbízhatósága, mint munkaereje és munkaképessége olyan, hogy bátran felvehetik a versenyt bármely szolgálati beosztásban megmaradt alkalmazottal.

Arra kérem tehát, legyen szíves intézkedni, hogy a fenti rendeletnek a felsoroltakra vonatkozó része hatályon kívül helyeztessék és nevezettek a Külügyi Népbiztosság kötelességében megmaradva, képességeiknek megfelelő beosztást nyerjenek.⁸¹³

Elvtársi üdvözléssel:
Pogány⁸¹⁴ népbiztos

Az irat jelzete: MNL OL K 59-A-3-1919-012300 Külügyminisztérium, Elnöki osztály

157.

„[...] NE ENGEDIJÉK MEGMELEGEDNI A VEZETŐKET,
HANEM MINÉL GYAKRABBAN RÚGJÁK SEGGBE ŐKET.”

A POLITIKAI NYOMOZÓ OSZTÁLY JELENTÉSE PILISVÖRÖSVÁR
ÉS PILISSZÁNTÓ KÖZÁLLAPOTÁRÓL

[Budapest], 1919. július 5.

Jelentés

Jelentjük, hogy Klepkó elvtárs⁸¹⁵ utasítására folyó hó 2-án kiszállottunk Pilisvörösvárra, ahol a lefolytatott nyomozásunk során az alább következő dolgokat állapítottuk meg:

⁸¹¹ Flamm József (1893–1941): újságíró, a katonatanács tagja.

⁸¹² Az 1918. őszi és az 1919. tavaszi forradalmi eseményekre utal.

⁸¹³ Az 1919. július 8-án született válasz méltatta a felsoroltak politikai megbízhatóságát és munkaerejét, ugyanakkor a Külügyi Népbiztosság létszámát 60–70%-kal csökkenteni kellett, így csak azok maradtak állományban, akikre „valóban szükség volt”. Egyúttal javaslatot tett a „lelkes, fiatal elvtársak” átvételére a Közoktatásügyi Népbiztosság „valamelyik ágazatába”.

⁸¹⁴ Pogány József (1886–1938): szociáldemokrata politikus, újságíró, külügyi népbiztos 1919. április 3. és 1919. június 24. között. A sztálini terror áldozata lett.

⁸¹⁵ Chlepkó Ede (1883–1938): vasesztetgályos, 1919. március 25-én vette át a kispesti járás vezetését, majd később a Vörös Őrség országos parancsnokságának politikai biztosa lett. A Tanácsköztársaság

Múlt héten Pilisvörösváron volt Budaestről kiküldve egy német agitátor, akinek a nevét megállapítanunk nem sikerült, ez Stély István⁸¹⁶ bányamunkás, direktóriumi tag előadása szerint beszédében hangsúlyozta, hogy nekik mint németeknek nem kell félni, mert ha megint el akarják nyomni őket, kikiáltják a német köztársaságot. Azóta a község német ajkú és magyar ajkú lakossága közt állandó torzszalkodás van, amit leginkább a munkástanács egyes tagjai szítanak a lakosság között. Tekintve, hogy a vezetők legnagyobbbrészt huligánok, az itteni proletárvezetőket is akadályozzák munkájukban. Amikor a sorozás el lett rendelve,⁸¹⁷ Birner Lajos, az itteni Vörös Őrség parancsnoka érvényt akart szerezni ennek a rendeletnek, de akkor a falu férfi parasztlakossága, kb. 400-an összegyűltek, s terrorizálni akarták a vörösör-parancsnokot, hogy csak abban az esetben engedik magukat lajstromozni, ha az itteni bányamunkások is megteszik azt, s ha azt akarják, hogy vonuljanak be, akkor fegyverezzék fel őket, mindnyájukat itt. Hogy ez megtörténhetett, egyedül a munkástanács az oka, mert nem megbízható emberek-ből s nem földművesszegényekből van összeállítva, hanem jómódú parasztgazdákból, akiknek az egész hivatalos ténykedésük az egymás közti veszekedésben merült ki. Bizonyítja ezt az is, hogy múlt hó 30-án egy munkástanácsi ülésen Herbst János,⁸¹⁸ aki jómódú parasztgazda s a nemzeti tanács elnöke volt, s jelenleg a munkástanács elnöke, indítványára nagy éljenzés közben el akarták csapni a vörösör-parancsnokot állásából.

Még sokkal rosszabbak az állapotok Pilisszántón, ahol Kovács József, az ottani Vörös Őrség parancsnoka előadta, hogy a direktorium tagjai, az elnök Bakai István,⁸¹⁹ Király Mátyás és Kormos Tamás minden munkájában hátráltatják. Ezek a direktóriumi tagok 3 ízben hamis ürügy alatt, hogy a járási direktoriumtól szóbeli engedélyt kaptak, reggelig tartó táncmulatságot engedélyeztek. Amikor a Jármí-féle gazdaságból a szocializált burgonyát szét kellett osztani a lakosság között, minden család részére 2 mm-t⁸²⁰ vetőmagul, akkor maguknak 6 mm-t tartottak meg fejenként, amit később Kesztlőc községben borért kicseréltek. Május havában az államtól 4 hordó kékgálicot kaptak szőlőpermetezésre. Ebből 2 hordót a lakosság közt széjjelosztottak, 2 hordót pedig Kesztlőcön szintén borért cseréltek át. Az így szerzett bort maguk között felosztották. Bakai István 50 litert kapott, Király Mátyás 50 litert, Kovács György és Trikala Imre munkástanácsi tagok bizonytalan mennyiséget. Ezeken kívül a liszt kiosztások körül is nagy visszaéléseket követnek el. A sorozáson maguk a munkástanács tagjai sem jelentek meg, s ezt látva a község lakossága, egyetlenegy ember sem ment el a sorozásra.

⁸¹⁶ bukása után Bécsbe, majd 1923-ban a Szovjetunióba emigrált. 1936-ban letartóztatták, a sztálini terror áldozata lett.

⁸¹⁷ Stély István: Pilisvörösvár küldötteként a pomázi járási munkás- és katonatanács tagja lett 1919. áprilisában.

⁸¹⁸ A Forradalmi Kormányzótanács május 31-én közzétette XCIX. számú rendeletét a 18–45 év közötti férfiak általános védkötelezettségéről. Ennek alapján a Hadügyi Népbiztosság elrendelte a sorozásokat egyelőre csak Budapestre és a Duna-Tisza közén.

⁸¹⁹ Herbst János: munkástanácsi tag, 1919. júniusában nyomozást indítottak ellene.

⁸²⁰ Bakai István: Pilisszántó küldötteként a pomázi járási munkás- és katonatanács tagja lett 1919. áprilisában.

⁸²⁰ métermázsa

Pilisszentivánon Monos Ferenc⁸²¹ vasas munkástanácsi elnök előadta, hogy amióta Kirchner német agitátor beszédet tartott, azóta állandó egyenetlenkedés van a munkástanács tagjai és a különböző szakszervezetek között, mert az agitátor beszédében azt mondotta, hogy ne engedjék megmelegedni a vezetőket, hanem minél gyakrabban rúgják seggbe őket. Ennek a következménye az lett, hogy amikor az ellenforradalom Pesten felütötte a fejét,⁸²² a munkástanács tagjai közül Türk Nándor meg akarta akadályozni a fegyverek kiosztását a bányamunkások részére, amit Monos elvtárs, a tanács elnöke végzett.

Tekintve, hogy Pilisvörösváron s a környékbeli községek munkástanács tagjai közt sok a megbízhatatlan, akik a Tanácsköztársaság megerősödését sok tekintetben hátráltatják, célszerűnek tartanám ezek helyébe mielőbb új megbízható proletárokat beválasztani.

Kmft.

Sohár Sándor
[olvashatatlan aláírás]
detektív

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-908 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

158.

„NEVEZETTEK [...] MINT AZ ELMÚLT REZSIMVEZETŐ EMBEREI
ÉS A KAPITALISTA KIZSÁKMÁNYOLÁS POLITIKAI VEZÉRKÉPVISELŐI,
AKIK A HÁBORÚ ELŐIDÉZÉSÉBEN ÉS HÚZÁSÁBAN FŐBŰNÖSÖK [...]”.
A BUDAPESTI FORRADALMI TÖRVÉNYSZÉK ELNÖKÉNEK LEVELE
A POLITIKAI TÚSZOK KEZELÉSÉRŐL

Budapest, 1919. július 6.

A budapesti forradalmi törvényszék elnökétől

1919. El. I. M. 33. szám

Szövetséges Kormányzótanácsnak

Budapest

⁸²¹ Monos Ferencet 1919. április 12-én választották meg a munkástanács elnökének.
⁸²² 1919. június 24-én zajlott le a fővárosban az említett ellenforradalmi kísérlet.

Hazai Samu,⁸²³ Balogh Jenő,⁸²⁴ Wekerle Sándor⁸²⁵ és Sztterényi József,⁸²⁶ a forradalom előtt volt miniszterek a második forradalom óta mint politikai foglyok őrizetben vannak.

Nevezettek semmiféle, a diktatúra kikiáltása óta kormányzótanácsi rendeletbe foglalt bűnügy miatt bíróság elé nem állíthatók, azonban mint az elmúlt rezsim vezető emberei és a kapitalista kizsákmányolás politikai vezérképviselői, akik a háború előidézésében és húzásában főbűnösök, bíróság elé állíthatók volnának. Erre azonban a Kormányzótanács külön felhatalmazása szükséges. Enélkül legfeljebb mint politikai túsok kezelhetők. A politikai túsok kezelése és felügyelete pedig nem tartozik a forradalmi törvényszék ügykörébe, hanem a Belügyi és Igazságügyi Népbiztosság hatáskörébe. A forradalmi törvényszék csak tényleges eljárással és bírói ítélettel elintézhető ügyekkel foglalkozhatik.

Mínhogy ezen ügyben már egyszer felterjesztéssel éltem a Kormányzótanácshoz, melyre választ a mai napig nem kaptam, felterjesztésem megismétlem azzal a kijelentéssel, hogy ha a Kormányzótanács ezzel az ügygel foglalkozni nem kíván, a forradalmi törvényszék a fent felsoroltak ügyét rövid úton átadja a Belügyi Népbiztosságnak.⁸²⁷

Rákos⁸²⁸
forradalmi törvényszék elnöke

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3153 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

159.

„[...] KÉPTELENNEK TARTOM ŐT ARRA, HOGY AZ ÚJ REND [...] MAGASZTOS ESZMÉNYI ÉRDEKEI ELLEN TUDVA
ÉS AKARVA SZÁNDÉKOSAN IZGATHATOTT VOLNA.”
KÉRELEM AZ IGAZSÁGÜGYI NÉPBIZTOSHOZ IZGATÁS MIATT ELÍTÉLT
FIATAL ÉRDEKÉBEN
Sopron, 1919. július 7.

⁸²³ Hazai Samu (1851-1942): katonatiszt, 1910-1917 között honvédelmi miniszter, 1917-től a világháború befejezéséig a közös hadsereg utánpótlási főnöke.

⁸²⁴ Balogh Jenő (1864-1953): jogász, egyetemi tanár, 1913-tól 1917-ig igazságügy-miniszter.

⁸²⁵ Wekerle Sándor (1848-1921): pénzügyminiszter, három alkalommal töltötte be a miniszterelnöki tisztséget, 1892-1895, 1906-1910 és 1917-1918 között.

⁸²⁶ Bárány Sztterényi József (1861-1941): politikus, 1918. január 25-től október 31-ig kereskedelemügyi miniszter a Wekerle-kormányban.

⁸²⁷ 1919. július 12-én Bihari Mihály, a Kormányzótanács jegyzője közölte Rákossal a kabinet döntését, mely szerint a forradalmi törvényszék az ügygel kapcsolatos előterjesztéseit az Igazságügyi Népbiztosságnak tegye meg.

⁸²⁸ Rákos Ferenc (1893-1963): jogász, 1919-ben a budapesti forradalmi törvényszék, majd a katonai forradalmi törvényszék elnöke volt. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekült.

Igazságügyi Népbiztos Elvtárs!

Folyó év április hó 3-án, midőn városunkban a gazdapolgárok a borkereskedelem tárgyában tervezett népes gyűlésre készültek és a célból a város főterére, a Széchenyi térre nagyobb szabású felvonulást rendeztek,⁸²⁹ sajnálatos félreértés folytán a dolgok oda fejlődtek, hogy egyik-másik felbújtó bujtogatása következtében ellenforradalmári zendülés keletkezett, melynek gyászos következményeképpen három gazdapolgár halálra sebezve áldozata lett a véres összeütközésnek.

Ezen sajnálatos alkalommal vőlegényem, Kopstein Béla soproni lakos, 24 éves műszerész is olyan szerencsétlenül járt, hogy történetesen az utcán menve, minden hátsó gondolat és szándékosság nélkül a fölvonuló tömeg közé keveredett, és lázadás szításával meggyanúsítva és az új rend elleni izgatással vádolva a forradalmi törvényszék⁸³⁰ elé került, mely bíróság őt az akkori izzó közhangulat hatása alatt bűnösnek mondta ki s 5 esztendei fogházbüntetésre ítélte.

Ezen büntetését 1919. évi április hó 8-án nyomban megkezdette, úgyhogy eddigelé már mintegy három hónapot szenvedett el a büntetésből.

A Tanácsköztársaság megalakításának legelején és az akkori izzó és forrongó kedélyállapotok hatása alatt a megrémült és rémképeket látó tanúk vallomásai alapján szerencsétlen vőlegényem az ellene emelt vádnak megfelelőleg bűnösnek találtatott és a forradalmi törvényszék a már ismertetett súlyos szabadságvesztés büntetésre ítélte.

Én, aki vőlegényemet alaposan megismertem, teljesen meg vagyok győződve az ő ártatlanságáról, mit a tárgyalás alkalmával mód felett fölízgatott kedélyállapotában – sajnos – teljesen bebizonyítani nem sikerült, mert ha ez nem így volna, akkor bármennyire nehezemre esett volna is, de vérző és fájó szívvel levontam volna a legvégső konzekvenciát és nem mertem volna többé magam menyasszonyának tekinteni egy oly férfiúnak, aki a Tanácsköztársasággal szemben olyan büntetendő cselekményt követett el, ami miatt 5 évi fegyházbüntetést megérdemelt volna.

Vőlegényem proletársorban született, abban nevelkedett, és amikor iparát tökéletesen megtanulta és a frontokon hazájával szemben katonai kötelezettségének derekasan megfelelt, és az általános leszerelés után hazakerült és magát önállósította, akkor is megmaradt proletárnak és folyton-folyvást a proletárérdekeket szolgálta.

Ha felfogásomban és azon véleményemben, hogy vőlegényem ártatlan, történetesen csalódnék, ha tehát az elítélt ezen súlyos ítéletre rászolgált volna, még akkor is, a már eddigelé átszenvedett lelki- és testi gyötrelmek és kínok árán már eléggé megbűnhődött volna és megérdemelné azt, hogy szabadságát visszanyerve a társadalomban eddig elfoglalt helyét újra betölthesse.

⁸²⁹ Az eseményekhez lásd Krisch András: Ellenforradalmi megmozdulás Sopronban? Gazdapolgártüntetés, 1919. április 3. Nagy Szabolcs (szerk.): *Vörös és fehér. A vörös és fehér uralom háttérképe – 1919 vidéken*. Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2013. 59–67.

⁸³⁰ A törvényszék elnöke Zsitvay Lajos nyomdászsegéd, a legismertebb vádbiztos Bors László újságíró volt.

Különösen hangsúlyozni kívánom, hogy az elítélt Kopstein Béla a vezető államügyész elvtárs által kiállított és 1. alatt ide csatolt bizonyítvány⁸³¹ tanúsága szerint büntetésének elszenvedése közben kifogástalan magaviseletet tanúsított.

Ha vőlegényem a terhére rótt bűncselekményt valóban elkövette, úgy ezt a 24 éves, tapasztalatlan fiatalember csak könnyelműségében, meggondolatlanságból tehette, mert ismerve ideális lelkületét és emberies gondolkozásmódját, képtelennek tartom őt arra, hogy az új rend, a Tanácsköztársaság magasztos eszményi érdekei ellen tudva és akarva szándékosan izgathatott volna.

A munka volt mindenkor ideálja, ennek akar és csak ennek tud élni!

Mikor szűk határok közé szorított szegény hazánkban aránylag kevés az igazán dolgozni tudók és akarók száma, ugyanakkor városunk egész közönsége is érzékenyen megsínyli az elítélt Kopstein Béla munkáskezének szünetelését, holott erre nagy szükség volna, annál is inkább, mert városunkban műszaki üzemmel foglalkozó műszerész-műhely voltaképpen csupán ez az egy van, mégpedig a város főutcáján. Ekként proletár közérdeket is képez, hogy Kopstein Béla,⁸³² aki meggondolatlanságáért már eddig is eléggé megvezekelt, a proletártársadalomnak visszaadassék, műszerési hivatásának élhessen, és ezáltal a proletárérdekeket szolgálja és előmozdithassa.

Ünnepélyes fogadalmat és ígéretet teszek ezúttal, hogy már azon idő alatt is, amikor még csak jegyese vagyok az elítéltnak, de különösen a folyó évi augusztus havában tervezett házasságkötésünk megtörténte után legfőbb törekvésem az lesz, hogy vőlegényem, illetve férjem, hacsak gondatlanságból is és nem szándékosságból elkövetett botlását jóvá tegye, és gondom lesz rá, hogy ipari téren kifejtendő tevékenységével, de egész gondolkozásával is és minden cselekedetével a Tanácsköztársaság ideális céljait szolgálja.

Tiszta szívvel és igaz meggyőződéssel kérem, kegyeskedjék az elítéltnak szabadságát visszaadni, büntetésének hátralevő részét elengedni és neki lehetővé tenni, hogy ezen túl családjának, a proletártársadalomnak és ipari tevékenységének élhessen.⁸³³

Proletár elvtársi tisztelettel

Schlesinger Ilona
(Sopron, Templom utca 14.)

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-2-1919-10533 Sopron Város és Vármegye Direktóriumának (Sopron Város és Vármegye Forradalmi Diktatúrájának) iratai

⁸³¹ Nem található az iratok között.

⁸³² Az 1894-ben született Kopstein a későbbiekben automobiljavító-műhelyt üzemeltetett a Várkerület 56. szám alatt.

⁸³³ Kopstein Béla kegyelmi kérvényét már korábban elutasította az Igazságügyi Népbiztosság, így az akta irattárba került, a kérvényezővel ezt szóban közölték.

160.

„[...] A TISZTIVISELŐK A CSEHEK RÉSZÉRŐL
ÜLDÖZTETÉSEKNEK VANNAK KITÉVE [...]”.
HONT VÁRMEGYE VOLT FŐJEGYZŐJÉNEK JELENTÉSE
A CSEH MEGSZÁLLÁS KÖVETKEZMÉNYEIVEL KAPCSOLATBAN
Budapest, 1919. július 7.

Belügyi Népbiztosság!

Folyó hó 1-én a Hont megyei direktorium és kormányzótanácsi biztos tudomásával és tanácsára kénytelen voltam a csehek elől Ipolyságról elmenekülni.⁸³⁴ A Hont megyei direktorium székhelyét Kémence községbe tette át, azonban ez idő szerint sem vasúti, sem posta-, sem távírda-összeköttetés nincs, a vonatok Drégelypalánk községig közlekednek. Hont vármegye tisztikara velem együtt Ipolyság visszafoglalása⁸³⁵ után szolgálatot teljesített, s ezért most a beérkezett értesítések szerint a tisztviselők a csehek részéről üldöztetéseknek vannak kitéve, sőt félő, hogy egyeseket le fognak tartóztatni és túszként elvinni. Eddigi viselkedésük is mutatja, hogy mindenütt a legerősebb retorziókkal élnek, így például Nedeczki Ferenc hontszántói tanítót, valamint a szántói savanyúvíz-forrás pénztárnoknőjét elfogták és túszként elvitték. Korpona városban a következő tartalmú tót nyelvű hirdetményt ragasztották ki: „Akik bármilyen összeköttetésben voltak a vörösökkel, azonnal jelentkezniük kell a cseh katonai parancsnokságnál, különben agyon lesznek lőve.”

Különösen Szahulcsik Vendel⁸³⁶ hontnádasi plébános, aki jelenleg Hont vármegye zsupánja⁸³⁷ és egy fanatikus pánszláv, izzó gyűlölettel viseltetik minden iránt, ami magyar, s így félő, hogy bár Ipolyság nagyközség maga semleges terület, az ott lakó állami és megyei tisztviselők bántalmazásoknak és üldöztetésnek lesznek kitéve.

Hont vármegye magyar ajkú lakosságának, valamint tisztviselőinek nevében kérve kérem Népbiztos Urat, hogy azok érdekeit a legerélyesebb módon megvédeni szíveskedjék, mert már az első megszállás ideje alatt⁸³⁸ épp elég üldöztetésnek voltak kitéve. Így például engem azért, mert a tisztviselőket kifizettem, 8 napra bezártak és a támadás napján is túszként kiemelték s agyonlövéllyel fenyegettek, majd arra akartak kényszeríteni, hogy a visszavonuló csapatokkal a 43 km-nyi Korponára velük menjek, és csak egy

⁸³⁴ Feltehetően amiatt, hogy Clemenceau 1919. június 13-i jegyzékét elfogadva a kormány döntése értelmében a Vörös Hadsereg június 30-án gyors ütemben megkezdte az elfoglalt felvidéki területek kiürítését.

⁸³⁵ 1919. május 29-én éjjel zajlott az ipolyhídvégi és az ipolysági csata a város birtoklásáért a csehszlovák csapatok és a vörös katonákkal egyesülő magyar Pálmay-csoport tagjai között. Május 30-án, a csata másnapján a csehszlovák csapatok visszavonulásra kényszerültek és Ipolyság újra a magyaroké lett.

⁸³⁶ Vendelín Sahulčík, a csehszlovákok által kinevezett zsupán.

⁸³⁷ járási előljáró, főispán

⁸³⁸ 1919. január 20-án foglalták el Ipolyságot a cseh csapatok.

Naxner nevű cseh-német főhadnagy közbenjárásának köszönhettem túsztársaimmal együtt, hogy ép bőrrel szabadultunk.

A visszavonuláskor a cseh katonaság Korponán 14 túszt emelt ki, s azokat részben Theresienstadtba,⁸³⁹ részben Illavára⁸⁴⁰ hurcolták. Vadas János törvényhatósági útmester a korponai cseh főszolgabírórt Korponáról kiutasította, s tegnap menekült Budapestre.

Ezekben volt szerencsém a mai helyzetet röviden előadni, s amennyiben újabb értesüléseket nyerek, azokat kötelességszerűen azonnal be fogom jelenteni.

Kérve gyors és hathatós intézkedését fogadja kiváló tisztelem őszinte kifejezését

Czompó Ede
Hont vármegye
volt alispáni hivatal főjegyzője

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-866 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

161.

„[...] MINDEN IDEGENBEN ZSIDÓT ÉS REKVIRÁLÓT LÁTNAK [...]”.
JELENTÉSEK A PEST VÁRMEGYEI DIREKTÓRIUM
POLITIKAI ÜGYOSZTÁLYÁNAK⁸⁴¹

Tura, 1919. július 7. és július 9.

Pest megyei direktorium politikai ügyosztályának
Budapest

Jelentés

Arról, hogy a községben rendkívüli események és bajok nem fordulnak elő, csak olyanok, e héten és vasárnap több gyűlések fordultak elő, és ezen gyűléseken nagyon megnyilvánulnak (sic!) az antiszemita magatartása a községi lakosságnak, amit csak egyéni és kisebb csoportos beszélgetések folytán lehet csak leküzdeni, mert már az emberek minden idegenben zsidót és rekvirálót látnak, amiről nagyon nehéz őket meggyőzni, mert földosztást nagyon is szeretnék, mert minden ember kisgazda akar lenni, ezért sem katonasággal, sem pedig a rendszerrel nem nagyon rokonszenveznek, más-különben a rendeleteket végrehajtják, csak nem akarnak fejlődni.
[...]

⁸³⁹ Terezín (Theresienstadt): csehországi település, ahová II. József 1780-ban erődöt építtetett, mely később politikai börtönként funkcionált. A második világháború alatt a náci Németország mintagettót hozott létre a településen.

⁸⁴⁰ Az illavai vár a korszakban börtönként működött.

⁸⁴¹ Az iratot közli Csicsay Iván (et al.): *Iratok Pest megye történetéhez, 1918-1919*. MSZMP Pest megyei Bizottsága, Pest megyei Tanács, Budapest, 1969. 361-362.

Az ott lévő idő alatt látott tapasztalataim.

Az egész község lakosságában nagy a tudatlanság és a bor utáni vágyakozás, és hogy ezt a Tanácsköztársaság nem engedi meg, hogy szabadon élvezhessék, ezért ellen-szenvvel vannak a tanácsrendszer ellen, ehhez hozzájárul még az, hogy azok a zsidók, akik a múltban csak üzletből éltek, még mostan is ezeket folytatják, dugva is, meg nyíltan is, ebből következik az antiszemita zsidógyűlölet, mert még mindig azt látják, hogy ezek nem dolgoznak, csak könnyen élnek és naploznak.

Azután a szocializált nagyüzemekben, birtokokban még mindig benne vannak a régi tulajdonosok és gazdatisztek, és ezek meg úgy intézkednek, hogy községből odajáró munkások ki legyenek játszva, és ez megint ellenszenvet támaszt, és még az, hogy nagyon szeretnék a földet elosztani, hogy ők mindnyájan magok szeretnék gazdálkodni, és ezért a Károlyi-kormányt visszarendelni, és azt hozsannával fogadnák.

Polónyi András⁸⁴²

Az irat jelzete: MNL PML XVI-4-1-4 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Kormányzótanács Biztosának iratai 1919, Az aszói járás politikai vonatkozású iratai

162.

„A FŐVÁROS ÜZEMEIBEN NEHÉZ TESTI MUNKÁTVÉGZŐK SZERVEZETE
AZ ALKOHOL ÉLVEZETÉT A MÚLTBAN ANNYIRA MEGSZOKTA,
HOGY ATTÓL MINDEN RENDELET DACÁRA SEM TÉRÍTHETŐ EL.”
A BUDAPESTI KÖZPONTI MUNKÁS- ÉS KATONATANÁCS ELNÖKSÉGÉNEK
ELŐTERJESZTÉSE AZ ALKOHOLTILALOM ENYHÍTÉSÉRŐL

Budapest, 1919. július 8.

A Budapest Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács Elnöksége

Eln. sz. 27/19.

Forradalmi Kormányzótanács!

A Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács Elnöksége az adott viszonyok kényszerítő hatása alatt felterjesztéssel fordul a Forradalmi Kormányzótanácshoz, kérve, hogy a főváros üzeiben nehéz testi munkát végző munkásoknak az alkohol mérsékletes élvezetét az eddig engedélyezettnél valamivel nagyobb mértékben megengedni és erről rendeletileg intézkedni szíveskedjék.

Felterjesztésünk indokait a következőkben adjuk elő:

⁸⁴² Polónyi András 1919. július 1. és 1919. július 14. között írt bizalmi jelentéseket Tura község közalapotairól, a lakosság hangulatáról és a mezőgazdasági munkákról.

A Budapesti Forradalmi Központi Munkás- és Katonatanács Elnöksége erkölcsi felelőssége tudatában, és az alkohol legkisebb mértékű élvezetének káros volta dacára is kénytelen ily irányú felterjesztést tenni. Az Elnökségnek ebben a groteszk helyzetében kötelessége azonban reá mutatni arra, hogy a munkásság jelentékeny része a mai válságos élelmezési viszonyok mellett – bár tévesen – az alkohol élvezetétől testének fel-frissülését várja, és az alkoholt a hiányos táplálkozás pótlása gyanánt fogja fel. A főváros üzeiben nehéz testi munkát végzők szervezete az alkohol élvezetét a múltban annyira megszokta, hogy attól minden rendelet dacára sem téríthető el. A szeméttelapi, gáz- és elektromos-, tűzházi, kemence- és csőfektető stb. munkásoknál, kiknek az alkohol – főként nyáron – hűsítőül és erősítőül szolgál, az alkohol nélkülözése immár munkabírásukat ásta alá, munkakedvüket elvesztették, sőt ennek ismételt, erélyes módon kifejezést is adtak, határozatot hozván, hogy alkohol nélkül nem dolgoznak. Minden felvilágosító munkánk csődöt mond, mert az örökös alkoholélvezet e rabjai a múlt hibáját immár képtelenek levetkőzni.

Így a fővárost az a komoly veszély fenyegeti, hogy üzei egy napon leállnak.

Az Elnökség így a viszonyok kényszerítő hatása alatt áll, bár nagyobb erkölcsi felelősség üzeinek folytonosságát fenntartani és a főváros proletariátusát nagy veszélyektől megóvni, mint az alkohol élvezetének engedélyezését kérni.

Az Elnökség az alkohol engedélyezését csak üzei nehéz testi munkát végző munkásai részére és ezt is csak oly módon kéri, hogy annak mértéke napi három deciliter borban állapíttassék meg.

Ezek alapján kérjük a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy felterjesztésünkkel mielőbb foglalkozni és annak értelmében határozni szíveskedjék.⁸⁴³

Barna Jenő⁸⁴⁴

A Budapesti Forradalmi Központi
Munkás- és Katonatanács Elnöksége

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3156 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁸⁴³ A szesztilalom enyhébb kezeléséről a Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 10-i ülésén döntött, ennek értelmében napi fél liter bor fogyasztását engedélyezte a felnőtt lakosság számára. Az erről szóló rendelet július 23-án jelent meg.

⁸⁴⁴ A fővárosi munkástanács öttagú elnökségének tagja volt Ágoston Péter, Bokányi Dezső és Biermann István, Barna Jenő és Bogár Ignác. Barna Jenő: vasesztergályos, a vas- és fémmunkások szövetségének elnökségi tagja. A Tanácsköztársaság idején a VI. kerületi munkástanács tagja, beválasztották a budapesti központi munkástanács 80-as bizottságába, majd a Szövetséges Központi Intézőbizottságba is.

163.

„[...] JELEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT DOLGOZNI TOVÁBB NEM TUDUNK,
ELVESZÍTJÜK A PROLETARIÁTUS BIZALMÁT [...]”.

A DOMBÓVÁRI MUNKÁSTANÁCS LEVELE A FENNÁLLÓ PANASZOKRÓL

Dombóvár, 1919. július 8.

Dombóvári munkástanács

A Forradalmi Kormányzótanács Elnökének

Budapest

Alulírottak, mint a dombóvári direktórium tagjai a következő kéréssel fordulunk elvtársához.

Kérjük, hogy alábbi kérelmeinket tegye a Forradalmi Kormányzótanács megfontolás tárgyává, mert jelen körülmények között dolgozni tovább nem tudunk, elveszítjük a proletáriátus bizalmát, és ha a mai állapotokon gyökeresen nem változtat a Forradalmi Kormányzótanács, ha alábbi kérésünknek eleget nem tesz, a proletáriátus jogosan lesz elégedetlen, mi a felelősséget tovább nem vállalhatjuk.

Kötelességszerűen figyelmeztetjük a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy sürgősen tegyen eleget kérésünknek, és ha ez meg nem történik, mi a konzekvenciát magunk részére ebből kényszerítve leszünk levonni.

a. Június hó 3-án a Tamásiból⁸⁴⁵ visszatérő katonaság által elkövetett jogtalan fegyverhasználat⁸⁴⁶ ügyében még semmi nem történt, a bűnösök még mindig nem vették el büntetésüket, és a szervezett munkásság körében, akiket a sérelem ért, emiatt ma nagy a nyugtalanság és teljes bizalmatlanok a mi működésünkkel szemben és a direktóriumunknak a legnagyobb nehézségekkel kell küzdenie, hogy a proletárdiktatúra tekintélyét, annak pártatlanságát a támadásokkal szemben megvédelmezze.

b. Egyes rendelkezések, amelyeket a Forradalmi Kormányzótanács megbízottai tesznek, a nyugtalanság előidézésére alkalmasak és a tömegek hitét a proletárdiktatúra erejében, életképességében megingatják. Így Hajdu Gyula elvtárs Kaposvárról Szikora elvtársat 12 vörös katonával kiküldötte az újdombóvári állomásra, hogy élelmiszercsempészeket és textiláru-kereskedőket ellenőriztessen. A nagy forgalmú állomáson nem végeztek tökéletes munkát, emellett a dombóvári munkástanács részére csempészett szükséges bőrútut elkobozták és Kaposvárra szállították akkor, amikor a dombóvári proletáriátus a legszűkösebben sincs ellátva, és olyan fejtelten munkát végez-

⁸⁴⁵ Az egyik legjelentősebb ellenforradalmi megmozdulás volt a Tanácsköztársaság időszakában. Tamásiban 1919. május 31-én ellenforradalmárok egy csoportja átvette a község irányítását, az ellenük felvonuló vörösökről levették a lázadást, melynek hét személy vált áldozatává.

⁸⁴⁶ A Tamásiból Dombóvárra visszaérkező vöröskatonák közül Hajdu Imre vöröskatona a vasútállomás épületében beszédet mondott a Tamásiban történt atrocitásokról az állomáson taggyűlésező vasutasoknak. Amikor a vasutasok haza akartak menni, eldördültek a fegyverek. Az incidensnek halottja és több sebesülte volt. *Dunántúl*, 1919. augusztus 24.

tek, hogy az általános elégtelenség nyomán folyó hó 7-én Hajdu elvtárs a további ellenőrzést kénytelen volt megszüntetni.

c. Többször kértük, hogy Dombóvárt Szekszárdtól gazdaságilag függetlenítsék. Újból kérjük ezt, mert Dombóvár és az újdombóvári puszták helyzete speciális. Kérjük, hogy küldjenek ki valakit ezt megvizsgálni. Mi annál jogosabban kérjük azt, mert Dombóvár eddig Tolna megyében vezetett, vasúti csomópont, és fekvése is szükségessé teszi azt, hogy gazdaságilag független életet éljen, különösen Szekszárdtól ne legyen függő helyzetben, mert Szekszárd nehezen hozzáférhető hely.

d. Kérjük a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy a vidéki direktóriumoknál rendelkezéseiknek szerezzen bármilyen áron is érvényt. A vaszari erdő gazdaságilag Dombóvárhoz tartozik, ennek ellenére a sásdi direktórium megtagadta az erdőből a tűzifának Dombóvár részére való kiadását, bár Dombóvár tűzifaszükségletét emberemlékezet óta innen szerzi be, sőt az idei csépléshez a Népgazdasági Tanács által a dombóvári termelőszövetkezeti központ számára kiu[talt] fa kiadását is megtagadták. Ugyanott a járási termelési biztos közbenjárására és utasítására a kaposszekcsői lakosok a dombóvári termelőszövetkezetek réjtjét, amelyeket régebben is az uradalmak használtak, lekaszálták és a szénát onnan el is hordták, lehetetlenné téve több termelőszövetkezetnek azt, hogy marhaállományát fenntartsa, ami Budapest tejellátása szempontjából jelent veszedelemet.

e. Dombóvári munkások részére ígért munkáslakások építését újból megsürgetjük. Dombóvár lakosainak száma kilenc év alatt több mint 100%-kal megsaporodott. A háború alatt az építés teljesen szünetelt, így ma itt a lakáshiány a lehető legnagyobb. Most a nyári hónapokban már tűrhetetlen a helyzet, az ősz beálltával komoly zavargásokra adhat okot. A jelen pillanatban is több mint 20 család lakik vasúti kocsikban.

f. A lakosság hangulatát izgatottá teszi az itt időző 26. nemzetközi vörös ezred II. zászlóaljának viselkedése. Nemcsak nem erősítik a proletárdiktatúra erejét és tekintélyét, de azt a munkát is komolyan veszélyeztetik, amit mi eddig végeztünk. Csak szemelvényeket adunk abból, amit elkövettek.

1. Az iskolában feltörték a szekrényeket, és a bent található könyveket és eszközöket széthordták és tönkretették.

2. A lakásokban valósággal ellenséges katonaságként viselkedtek. Bárány orvost és családját terrorizálták, a lakást egészen felforgatták, sőt Horváth Péter vörös katona lakását fel akarták törni, s azt csak az illető erélyes fellépése akadályozta meg.

3. A fákról a gyümölcsöt egyszerűen leszedték és elvitték.

4. A közéletbe ügybe beavatkoztak, a községi élelmiszerraktárt erőszakkal felnyitatták, és alig lehetett megakadályozni, hogy az árukat kiszórják a raktárból. A zászlóaljtorzs részére naponként 3 kg vaját és 10 kg finomlisztet követelnek, és amikor nem kapták meg, az élelmezés vezetőjét rekvirálással fenyegették.

5. A népet, akit ellátni természetesen a legszűkösebben és a legnagyobb nehézséggel tudunk csak, a direktórium ellen izgatták és arra biztatták, hogy a raktárakba hatoljon be, sőt az élelmiszerkiosztót lelövésével fenyegették.

6. Döbrököz községben önkényesen rekviráltak, és aki nem akart kacsát, libát eladni, annak jószágát egyszerűen lelőtték és úgy vitték el.

g. Kérjük, hogy az itt alakult munkásörseget azonnal hozzák vissza, mint megbízható karhatalmat vagy munkásörseget.

Ezen őrség dombóvári szervezett vasmunkásokból alakult mint karhatalom. Később sorozás nélkül beolvasztották a 44. vörös gyalogezred VI. zászlóaljba, mint karhatalmi szakaszt, és ma mint ezen gyalogos zászlóalj III. századának 1. szakasza tesz szolgálatot.

Megjegyezzük itt, hogy a szakasz olyan önként jelentkezőkből alakult, akik jórészt katonai szolgálatra alkalmatlan elvtársak, de megbízhatóságuk révén eddig is a legjobb szolgálatot tették, és Dombóvár és a járás, valamint a szomszédos részek közrendjének megóvása szempontjából itt nélkülözhetetlenek. Ha eddig itt sikerült az egész környéken a nyugalmat fenntartani, és amikor a múlt hetekben az egész környék nyugtalan volt, itt a legnagyobb volt a nyugalom, azt egyedül annak tudhatjuk be, hogy tudták, megbízható karhatalom áll rendelkezésünkre.

Ha ezzel a jövőben nem rendelkezünk és olyan csapatokat kapunk, amelyek izgatottságot keltenek, úgy mi semmiért felelősséget nem vállalhatunk.⁸⁴⁷

A fentieket még egyszer kérjük,

elvtársi üdvözléssel:

Udvary Vince,⁸⁴⁸ a munkástanács elnöke,
Ráinodli János
Porubszky Ernő
Köllöd András⁸⁴⁹
Kiss Mihály
intézőbizottsági tagok

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1112 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

164.

„LÁSSA BE A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS AZT,
HOGY TERROR NÉLKÜL NEM LEHET MINDEN VIDÉKEN DOLGOZNI.”
CSANÁD VÁRMEGYE MUNKÁS-, KATONA- ÉS FÖLDMŰVESTANÁCSÁNAK
HATÁROZATA A TERRORCSAPATOK FELSZÁMOLÁSÁVAL KAPCSOLATBAN
Kiskunfélegyháza, 1919. július 9.

⁸⁴⁷ A Belügyi Népbiztosság július 21-én arra kérte Aranyos György kormányzótanácsi biztost, hogy a helyszínen vizsgálja ki és orvosolja az ügyet.

⁸⁴⁸ Udvary Vince: a dombóvári munkástanács elnöke, 1919. augusztus 13-án különítményesek felakasztották.

⁸⁴⁹ Köllöd András: tanító, a dombóvári munkástanács és a forradalmi törvényszék tagja, a Tanácsköztársaság bukása után állásából felmentették és megbotozták.

Csanád vármegye munkás-, katona- és földművesek tanácsától

A Forradalmi Kormányzótanácsnak

Budapest

Csanád vármegye, Makó város, Nagylak járás és Kevermes község munkás-, katona- és földművesek tanácsai 1919. július 8-án Kiskunfélegyházán együttes ülést tartottak.⁸⁵⁰ Ezen ülés az alanti feliratnak a Forradalmi Kormányzótanácshoz, illetőleg a Szövetséges Központi Intézőbizottsághoz való felküldését egyhangúlag elhatározta:

A Forradalmi Kormányzótanács Elnökségének

Budapest

Csanád vármegye, Makó város, Nagylak járás és Kevermes község menekült munkás-, katona- és földművesek tanácsa határozott elégedetlenségét fejezi ki a Forradalmi Kormányzótanács azon rendeletével szemben, mely megszünteti az összes terrorcsapatokat.⁸⁵¹ Lássa be a Forradalmi Kormányzótanács azt, hogy terror nélkül nem lehet minden vidéken dolgozni. A fenti tanácsok feltétlen ragaszkodnak a terrorhoz és így a terrorcsapatokhoz is. Ellen esetben senki sincsen az exponáltak és a munkások közül biztonságban, és így nem is lesz kapható senki sem arra, hogy diktatúrát tartson, mert a fehérterrort bizony nem lehet egy rendelettel megszüntetni. A fehérterrort csak vörös-terrorral lehet letörni.

A fenti tanácsok és ugyanazon helyek pártvezetősége feltétlen ragaszkodik a terrorcsapatokhoz a maga területén, mert szükségét látja különösen most, amikor közel 3 hónapja a fehérek uralkodnak a vármegye területén,⁸⁵² és így a kilátásban lévő előnyomulás esetén mindent előről kell kezdeni.

Kérjük az ügy azonnali elintézését és a terrorcsapatok felállításának az elismerését az említett területeken. Természetesen a nevezett tanácsok nem ragaszkodnak feltétlen a terror elnevezéshez, de feltétlen szüksége van egy karhatalmi különítményre.

Ugyanezen alkalommal a nevezett munkás-, katona- és földművesek tanácsa elégedetlenségét fejezi ki a ludovikások ügyében hozott ítélettel szemben,⁸⁵³ mely minden várakozáson felül enyhe és így nem is forradalmi.

⁸⁵⁰ A román csapatok előrenyomulása miatt el kellett hagyniuk székhelyüket.

⁸⁵¹ A terrorcsapatok feloszlását Böhm Vilmos, a hadsereg főparancsnoka már 1919. április 30-án elrendelte, melynek értelmében a Vörös Hadsereg vagy a Vörös Őrség hivatalos állományába nem tartozó valamennyi „politikai terrorcsapat vagy más elnevezés alatt működő külön csapat haladéktalanul főszozlatozó és az ott lévő katonák a vörös hadsereg kötelékébe besorozandók”. A parancsnak ellenszegülőkre forradalmi törvényszék elé állítás várt.

⁸⁵² 1919. április 26-án a román csapatok már elérték a Battonya-Békéscsaba-Szeghalom vonalat. A Vörös Hadsereg nem tudta megállítani előrenyomulásukat, így a Kormányzótanács utasítására április 26-án Makó, 27-én Hódmezővásárhely, 28-án Szentes kiürítése megtörtént.

⁸⁵³ 1919. június 24-én robbant ki Budapesten a Tanácsköztársaság ellen szervezett puccskísérlet a Ludovika Akadémia növendékeinek részvételével. A kivégzések elmaradása döntően Guido Romanelli, az olasz katonai misszió budapesti parancsnokának intervenciójával és Kun Bélának az azt elfogadó döntésével magyarázható.

A szovjet ülésen elhangzott kritika a budapesti forradalmi törvényszéket illetőleg teljes beigazolást nyert ebben az ítéletben is.

Csanád vármegyét nem tartotta érdemesnek a Szövetséges Központi Intézőbizottságot jelölő bizottság arra, hogy képviselőt adjon neki a Szövetséges Központi Intézőbizottságban⁸⁵⁴ és így nem áll módjában csak ilyen bürokratikus úton érintkezni a Forradalmi Kormányzótanáccsal, s kérni ügyeinek elintézését.

Munkás-, katona- és földművestanácsi tagok

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3363 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

165.

„AZ ORVOSOK MÁR VALÓSÁGOS KORCSMÁROSOK,
MERT ANNYI BORRECEPTET KELL NEKIK KIÁLLÍTANI.”

KENDERES PÁL, BORSOD MEGYEI KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS JELENTÉSE

Miskolc, 1919. július 9.

Jelentés

Az egész vármegye területén sorozások eszközöltettek, mely sorozások nagy ellen-szenvet váltottak ki, különösen az aratási munkák miatt. A falvakon több helyen Vörös Őrséget és katonaságot kellett igénybe vennem, és csak így tudtuk a sorozásokat rendben lefolytatni. A mezőkövesdi járásban egyelőre be is kellett szüntetni a sorozásokat, illetve azt elhalasztani, mely hangulatról személyesen részletes jelentést tettem Kun Béla elvtársnak. Ugyancsak intézkedéseimről is referáltam neki, ki azt mindenben helyeselte. Igen erős munkát és erélyes intézkedéseket kell az egész megyében kifejteni, úgy a városban, mint a falvakban egyaránt, és nagyon sok esetben nem elég csak az agitáció, hanem az agitáció mellé még fegyveres erőre is szükség van, melyet nem egy esetben megfélemlítési szempontból igénybe kellett vennem. Ugyancsak a zárórát és a kimaradást a megye több helyén redukálni voltam kénytelen.

A vármegyében igen sok a mágnás, a földesúr, volt katona- és csendőrtisztektől hemzseg, főleg Miskolc. Mágnások, kastélyok tulajdonosai, kik forradalmi törvényszék előtt voltak, igen enyhe büntetés kiszabása mellett szabadon bocsáttatnak, mire visszamennek a gazdaságukba családostól, sokkal többen, mint a forradalom előtt voltak, és ott továbbra is jól élnek, cselédeket tartanak, s így várják az ellenforradalmat. A birtokukra visszatérő földesúr és 15-20 tagból álló hozzátartozóinak a megjelenése a nincstelenek között nagy elégedetlenséget, kedvtelenséget vált ki.

⁸⁵⁴ A Tanácsköztársaság alkotmányának 20. §-a rögzítette: „A Szövetséges Központi Intézőbizottság a Szövetséges Tanácsok Országos Gyűlésének együtt nem léteiben intézője az ország ügyeinek, a legfőbb törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalmat gyakorolja.”

A járásokban és 8-10 községben állandóan van egy elvtárs kiküldve, ki ott az agitáció munkáját végzi. Ugyancsak vannak (sic!) a Belügyi Népbiztosság politikai osztályától is egynéhány nyomozó, kik mindenütt a megyében megfigyeléseket, nyomozásokat, házkutatásokat is végeznek.

A mezőgazdasági munkások és egyéb telepeken dolgozók nagyon erélyesen kérik a szesztilalom feloldását, vagy legalább annak az enyhítését.⁸⁵⁵ Az orvosok már valóságos korcsmárosok, mert annyi borreceptet kell nekik kiállítani. Szükségesnek tartom, hogy én egyes vállalatoknak napi 3 deci bort kiutalhassak, pl. MÁV, fűtőház, nehéz vasiparban alkalmazottak és aratóknak.

Abauj megyéből Kassáról, Eperjesről a menekültek ezrei jönnek,⁸⁵⁶ és azok egy része elhelyezést nyert az üresen hagyott kastélyokban és egyéb helyiségekben.⁸⁵⁷

Több arra alkalmas kastélyban és villákban pesti és miskolci proletárgyermekeket és ifjúmunkás elvtársakat helyeztettem el nyaralás céljából.

Az aratási munkák folynak. Egynéhány helyen nem akartak dolgozni, mert vagy szalonnát, vagy bort, vagy pedig több fizetést követeltek. Ilyen helyekre kiszálltam, vagy kiküldtem a magam mellé beosztott elvtársat, ki ott elintézte ezen felmerült ügyeket.

A megye területéről az összes gyapjút Pestre a Ruházati Központ gyapjú osztályának ferencvárosi raktárába szállítottam és szállíttatom.

A miskolci Osztrák-Magyar Bank[nak], amely az egész megye ellátója, apró pénzre van szüksége. Kérek intézkedést, hogy hetenként legalább 3 millió koronát kaphasson. Ebben nincs benne a diósgyőri vasgyár.

A besorozott katonaság, mely főleg fiatalabb emberekből áll, nagyrészt ipari munkások, kiképzés alatt vannak. A hangulat ezen elvtársaknál igen jó, mindennap gyakorlatokat tartanak. Az utcákon fegyelmezetten vonulnak fel, munkásdalokat énekelve. Ezen anyagot igen jónak látom, többször tartunk nekik nevelő előadásokat. Ellenben az ott beosztott parancsnokaik (volt tisztek) megbízhatatlanok, kiknek sürgős kicserélése szükséges volna.

Úgy a megyében, mint a városban ez ideig komolyabb ellenforradalom észlelhető nem volt. Kísérletek ez irányban voltak, ez megnyilvánult abban, hogy a távíróhuzalokat több járásban az országutak mentén sok helyen elvagdosták, és ez leginkább az egész megyében egy és ugyanazon napon történt, azaz június 28-[án] és 29-én. Ugyancsak a falusiak között agitáció folyt és folyik a diktatúránk ellen, mely agitáció kiszélesedik, papok és volt tisztek részéről történik. Több egyént le is tartóztattam és azok a forradalmi törvényszék előtt vannak.

⁸⁵⁵ A szesztilalom enyhébb kezeléséről a Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 10-i ülésén döntött, ennek értelmében napi fél liter bor fogyasztását engedélyezte a felnőtt lakosság számára. Az erről szóló rendelet július 23-án jelent meg.

⁸⁵⁶ Miskolc földrajzi elhelyezkedéséből adódóan már 1914 őszétől a galíciai és bukovinai menekültek egyik tranzitállomása lett, akiknek ellátásáról az államnak, majd a városnak kellett gondoskodni. Menekültek újabb csoportjai érkeztek a városba 1918 novemberétől, akik a csehszlovák csapatok elől távozó magyar érzelmű állami alkalmazottak voltak. Szűts István Gergely: Politikai és társadalmi viszonyok Miskolcon és Diósgyőrben 1919-ben. *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátországai. 1919 vidéken.* A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2013. 25-44.

A megyében a hadműveletek által összerombolt házak kijavítása igen sürgős, a lakosság szegényeit a fölépítés munkájában, a támogatást föltétlenül szükségesnek tartom. E célra legalább 2 millió korona kiutalását kérem, amiből már segélyezni is tudnám a románok és csehek által kifosztottakat is.

Különben egyéb gazdasági szerszámokra, valamint malmok üzembe helyezésére különböző népbiztosságok útján eljárta.

Vasárnap népgyűlés volt, mely minden tekintetben szépen sikerült. Kun Béla elvtárs volt az előadó.⁸⁵⁸

Kenderes Pál⁸⁵⁹
kormányzótanácsi biztos⁸⁶⁰

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1190 *Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság*

166.

„[...] AMENNYIBEN POLITIKAI RENDSZERVÁLTOZÁS ÁLLANA BE [...]”.
NAGEL ADOLF GYÁROS MEGHATALMAZÁSA GAZDASÁGA MŰKÖDTETÉSÉRE
Budapest, 1919. július 10.

Nagel Adolf
legelterjedtebb hazai Ponyva- és Zsákgyár és Kölcsönintézet
Budapest, V. Arany János utca 10.

Tekintetes Bán Willy⁸⁶¹ úrnak
Szurdokpuszpöki

Ezennel meghatalmazom Önt, hogy amennyiben politikai rendszerváltozás állana be és ezáltal a Szurdokpuszpöki Gazdaság újból tulajdonomat képezi, távollétemben legjobb belátása szerint intézkedjék és engem ott helyettesítsen. Elvárom Öntől, hogy csak olyan rendelkezéseket fog kiadni, amelyek kizárólag a gazdaság érdekeit szolgálják. A kimondott gazdasági ügyekben Fürst intéző úrral közösen járjanak el. Egyben kérem a rendszerváltozás beálltakor pontos leltárt és számadást készíteni és vezetni.

⁸⁵⁷ 1919. július elejére a több ezer menekült ügyeinek intézését, leginkább lakhatását kellett a városnak megoldania.

⁸⁵⁸ Kun Béla 1919. július 8-án látogatott el Miskolcra. Délután a Tetemvár téren tartott népgyűlésen mondott szónoklatában az aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről beszélt.

⁸⁵⁹ Kenderes Pál: címfestő, 1919. június 7-től Borsod vármegye kormányzótanácsi biztosa. A Tanácsköztársaság után másfél év börtönbüntetésre ítélték.

⁸⁶⁰ 1919. július 24-re a jelentésben foglaltakat elintézték.

⁸⁶¹ Bán Willy (?-1945): később ismert bélyeggyűjtő, filatéliai szakíró.

Teljes tisztelettel
Nagel Marcell⁸⁶²

Az irat jelzete: MNL NML XVI-1919-1174 *Nógrád vármegye Intézőbizottságának, illetve Direktóriumának iratai*

167.

„[...] RETTENETESEN SOK AGITÁCIÓS MUNKA HALMOZÓDOTT FEL [...]”.

CZIBOR ISTVÁN POLITIKAI MEGBÍZOTT ÁTIRATA
SALGÓTARJÁNI ÜGYEK BEN A BELÜGYI NÉPBIZTOSÁGNAK
Salgótarján, 1919. július 11.

Jelentés

Belügyi Népbiztosságnak

Budapest

T. Elvtársak!

Tekintettel arra, hogy Salgótarjánban rettenetesen sok agitációs munka halmozódott fel, ehhez okvetlen szükséges, hogy egy energikusabb s nagyobb tudással rendelkező elvtárs állandósítsa, annál is inkább, amennyiben Salgótarján a bányákra való tekintettel óriási fontossággal bír. Ennélfogva célszerűnek és észszerűnek tartanám, ha az elvtársak gondoskodnának arról, hogy itt Salgótarjánban függetlenül a párttitkárságtól még egy elvtársat elhelyeznének, és pedig olyképpen, hogy annak feltétlen minden tekintetben kiterjedne a hatásköre, ellenőrzést gyakorolhatna és a Kormányzótanácsot minden tekintetben képviselné. Szükségessé vált ez részben azért, mert egyes hatóságok megfontolatlansága folytán hozzá nem értő, teljesen tapintatlan egyének számtalanszor veszélyeztetik és kritikussá teszik a helyzetet. Részben pedig azért, hogy a momentán szükséges bármilyféle intézkedéseket hozzáértő józan ésszel és kellő tapintattal végrehajthassa, s akkor nem fordulhatnak elő olyan esetek, mint amilyen eset előfordult folyó hó 5-én, ugyanis a hadsereg-főparancsnokság megbízásából kiszállt valami Kertész és Szigeti nevű elvtársak és le akarták tartóztatni az itteni vezető elvtársakat.⁸⁶³ Megjegyzem, hogy letartóztatásuk, amelyet végrehajtani akartak, alaptalan volt és semmi más nem szolgált volna, mint az ellenforradalmat, mert Salgótarjántól Hatvanig a vasutasok, a salgótarjáni bányászok, nemkülönben a salgótarjáni gyári munkások,

⁸⁶² Az 1910-es években, apja halála után ő volt a Nagel Adolf cég tulajdonosa.

⁸⁶³ 1919. július 6-án letartóztatták Liptay B. Jenőt, a Salgótarjáni Acélgár addigi termelési biztosát is, mert a munkások között a tiszai frontra vonulás ellen agitációt fejtett ki. Ehhez lásd Réti R. László: A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság időszakában. *Tudományos szocializmus*, 11. (1973) 29-71.

valamint a salgótarjáni munkásezred 2 zászlóalja (sic!). Izgatottan várták a letartóztatást, ami ellen leállással, munkabeszüntetéssel és fegyveres felvonulással akartak tiltakozni. Komoly fellépéssel sikerült a hatalmi mámortól elszédült két fiatalembert megfékezni és így a rendet biztosítani.

E tekintetben pedig azt hiszem, hogy a T. Elvtársak is feleslegesnek tartják az ennyire fontos bányai és ipartelepeket ilyen haszontalan izgalmaknak kitenni. Márpedig ezen gyökeresen csak akkor tudunk segíteni, ha itt a kellő pillanatban intézkedés történik, kellő eréllyel, tudással és hatalommal kell tehát rendelkezni annak az elvtársnak, aki Salgótarjában a Kormányzótanácsot kell, hogy képviselje. Azonkívül szükség van arra is, hogy a helyi agitáció a legprecízebben megszerveztessék, amit ugyancsak akkor lehet elérni, ha megfelelő munkaerővel rendelkezünk.⁸⁶⁴

Elvtársi üdvözléssel:
Czibor István
politikai megbízott⁸⁶⁵

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1066 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

168.

„[...] A HIVATALOS UTAZÁS CSAK FORMA, EGYESEK RÉSZÉRE,
KIK KÉNYELMESEBBEN AKARJÁK MÁSOK ROVÁSÁRA
BALATONI ÚTJUKAT MEGTENNİ.”

A DÉLI VASPÁLYA TÁRSASÁG LEVELE A HIVATALOS KOCSI HASZNÁLATÁRÓL
Budapest, 1919. július 12.

Cs. kir. szab.⁸⁶⁶
Déli Vaspálya Társaság⁸⁶⁷
33/Dir.

⁸⁶⁴ Az ügyet elintézték a salgótarjáni munkástanács elnökének, Priska Dezsőnek 1919. július közepi személyes látogatásakor.

⁸⁶⁵ Czibor István (1895-?): vasmunkás, a Tanácsköztársaság hatalomra jutása után a békéscsabai tanács tagja és megyei párttitkár. Május közepén csatlakozott a Vörös Hadsereghez, és mint a 3. vörös gyalogezred politikai megbízottja harcolt az északi fronton. 1919. július 5-én érkezett Salgótarjába teljhatalmú politikai megbízottként. Lásd Gecsényi Lajos: A proletárdiktatúra két békési vezetőjének portréjához (Andrási Gyula és Czibor István). *Békési Élet*, 1972. 1. 5-14.

⁸⁶⁶ császári királyi szabadalmaztatott

⁸⁶⁷ A bécsi székhelyű, a Duna jobb partján lévő osztrák területek vasúthálózatát és a Dunántúl legfontosabb közlekedési útvonalait üzemeltető cs. kir. szab. Déli Vaspálya Társaságot (k. k. priv. Südbahn-Gesellschaft, SB/DV) 1858-ban hozták létre. A hálózaton a békekötések rendelkezései nyomán és az 1923-as római egyezmény értelmében négy ország, Ausztria, Magyarország, Olaszország és Jugoszlávia osztozott.

Kormányzótanács
Budapest

Ama szükséglet kielégítésére, hogy hatóságoknak kiküldöttei, valamint társaságunk alkalmazottjai szolgálatban, hivatalos kiküldetésük alatt a kevés számú, de túlsúfolt vonatok dacára a vonatra felférjenek és a lehetőséghez képest az utazási nehézségek kisebb kockázatásával érik el azt a rendeltetési helyet, hova megérkezve hivatalos kiküldetésükben dolgozniuk kell, személyvonatainkhoz hivatalos személyek utazására szolgáló külön kocsit kapcsoltatunk. Sajnálattalunkra azt a célt nem tudtuk elérni, amit a hivatalos kocsi beállításával megvalósítani akartunk, mert az összes budapesti hatóságok, rendszerint a népbiztosságok pecsétjével ellátva oly özönével halmoznak el bennünket megkeresésekkel, hogy kiküldöttjeik részére a hivatalos kocsi használatára szóló igazolványokat állítsunk ki, hogy a kocsiban az igazolvány birtokosoknak egy csekély töredéke sem fér el, s rendszerint azok, kiknek igazán szükségük volna a fenntartott helyre, a vonatról lemaradnak. Tapasztalataink szerint főleg szombaton vagy ünnepnapok előtt oly tömegesen jelentkeznek ezek a hivatalos utazók, hogy akaratlanul is azt kell hinnünk, hogy a hivatalos utazás csak forma, egyesek részére, kik kényelmesebben akarják mások rovására balatoni útjukat megtenni.

Minthogy nincs módunkban felülbírálni vagy osztályozni azokat a jelentkezőket, akik a népbiztosságok átirataival nálunk a hivatalos kocsi használatának engedélyezése végett jelentkeznek, viszont nem szeretnők a hivatalos kocsi különben helyes intézményét elejteni, tisztelettel kérjük, szíveskedjenek az összes népbiztosságokat felhívni, hogy mind a saját alkalmazottaik, mind a hatóság alá tartozó üzemek vagy intézmények alkalmazottaival szemben kizárólag csak az igazán fontos és feltétlenül szükséges esetben gyakorolja a hivatalos kocsi engedélyezését, különben az egész intézményt be kell szüntetnünk.

Kérjük sürgős értesítését, hogy ez irányban a népbiztosságoknak minő rendeletet adott, hogy megtudjuk, hogy a jövőben a népbiztosságoknak vagy az alárendelt hatóságoknak minő megkereséseire adhatjuk ki a hivatalos kocsi használatára szóló igazolványt, hogy ez irányban közegeinket megfelelően utasíthassuk.⁸⁶⁸

Üzletigazgatóság

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-10-70299 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

⁸⁶⁸ Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke 1919. július 24-én a Belügyi Népbiztósághoz fordult, és azt feltételezve, hogy „a jogosítóányok kiadásánál tévedések és esetleg visszaélések fordulnak elő”, „fokozottabb gondosságot” kért.

169.

„[...] FELTÉTLEN SZÜKSÉGES, HOGY MINDEN IDEÉRKEZŐ EGYÉN
ELLENŐRZÉS ALÁ KERÜLJÖN.”

JAVASLAT AZ ÚTLEVÉLOSZTÁLY MEGERŐSÍTÉSÉRE

/ Sopron, 1919. július 12.

Sopron város munkás-, katona- és paraszttanács intézőbizottságának
Sopron

A Belügyi Népbiztosságtól és más hatóságoktól is már több ízben kapott a vezetésem alatt álló politikai osztály figyelmeztetést, hogy Sopron városában, spec.⁸⁶⁹ a szállodákban Magyarország területéről megszökött burzsoák kirándulásokra visszatérnek, és napokig itt tartózkodnak.

Továbbá azon személyes meggyőződése van, hogy Budapestről oly nagy számban jönnek ide mindenféle megbízottak, hogy azoknak kiküldetési jogosultságait és tevékenységüket, itt tartózkodási időtartamukat okvetlen szigorú ellenőrzés alá kellene venni.

Előterjesztendő javaslatom a következő:

Az alattam álló útlevélosztály⁸⁷⁰ megerősítették még egy irodai munkaerővel.

Minden egyes egyén, tekintet nélkül arra, hogy mit keres Sopronban, tartozik jelentkezni ezen osztálynál, ahol nekik a szállodabeli lakás és engedély kiutaltatik annyi időtartamra, amennyi általunk megállapítatik. Esetleges meghosszabbítás jogos kérelemre megadhatik.

Feltétlen szükséges tehát ezen osztályt azon intézkedési joggal felruházni, hogy más egyén soproni szállodában ne lakhasson, csak az, kinek ezen osztály tartózkodást engedélyezett és szállodabeli lakást kiutalt.

Amennyiben kérem ezen intézkedési joggal való, a helybeli-intézőbizottság írásbeli felhatalmazását, bátorkodom a leghatározottabban megjegyezni, hogy abszolúte nem az az intencióm,⁸⁷¹ hogy az ide kiküldött megbízottak más üzleti ügyekben jövővel szemben bármi előnyben részesüljenek; mert hisz fontos az, hogy a város üzleti idegenforgalma ne csökkenjen, ellenben feltétlen szükséges, hogy minden ideérkező egyén ellenőrzés alá kerüljön.⁸⁷²

⁸⁶⁹ speciell, különösen

⁸⁷⁰ Az útlevélosztály a Széchenyi tér 2. alatti ún. Német Házban, a Nyugat-Magyarország német ajkú lakosságára szavatolni kívánt autonómia biztosítékeként létrehozott *Gaurat für Westungarn* székhelyén működött.

⁸⁷¹ szándék, törekvés, célzat

⁸⁷² Az intézőbizottság elnöksége 1919. július 14-i ülésén az előterjesztéssel egyetértett, ezért elrendelte, hogy a Sopronba érkezők, köztük a különböző megbízottak csak szigorú ellenőrzés után, a Belügyi Népbiztosság politikai nyomozó osztálya soproni csoportjánál kiállított igazolvány birtokában kaphattak meghatározott időre szállodai szobát. A sajtóbiztost utasították, hogy hírlapok útján tegye közzé, hogy tartózkodási engedélyért a Német Házban (I. em. útlevélosztály) kell jelentkezni.

Németh Béla
csoportvezető

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL XVI-2-1919-10817 Sopron Város és Vármegye Direktóriumának (Sopron Város és Vármegye Forradalmi Diktatúrájának) iratai

170.

„[...] TÖRTÉNELMI MATERIALIZMUS, 2 ÓRA [...]”.
JEGYZŐKÖNYV GYŐRI TANÍTÓK ÁTKÉPZŐ TANFOLYAMÁRÓL

Győr, 1919. július 12.

Tanítók átképző tanfolyama⁸⁷³

Győr

1/....

1919. VI.

Jegyzőkönyv

A tanfolyam-előkészítő bizottságnak 1919. július 11-én és folytatólag 12-én tartott gyűléséről. Jelen vannak a tanfolyam vezetője és összes előadói a hivatalosan távollévő Halász János⁸⁷⁴ elvtárs kivételével, a szakszervezet megbízásából a szakszervezet vezetőségének tagjai, úgymint Bolgár Matild,⁸⁷⁵ Metzingh Lajos⁸⁷⁶ és Irtzing József elvtársak.

1. Lechnitzky⁸⁷⁷ tanfolyamvezető elvtárs az ülést megnyitja és bejelenti, hogy a tanítói szakszervezet megbízásából a szakszervezet vezetősége kijelölte az előadókat. Fölszólítja az előkészítő bizottságot a végleges tantárgybeosztás megállapítására. A bizottság a következőkben állapítja meg a tárgybeosztást:

⁸⁷³ A Közoktatásügyi Népbiztosság átképző tanfolyamokon való részvételre kötelezte azokat a tanítókat, akik állásukat meg akarták tartani. A népbiztosság június 18-án kelt, 45. számú rendelete alapján minden tanítónak meg kellett ismerkednie a kommunista társadalmi rend alapvető ismereteivel. „A proletár állam szilárd kiépítése érdekében súlyt helyezvén arra, hogy a tanítóság a vidéki város ipari, a falu földműves proletárságának szakképzett s politikailag teljesen megbízható felvilágosítója legyen, multhatatlanul szükséges az egész tanítóságnak politikai és pedagógiai átképzése.”

⁸⁷⁴ Halász János: közművelődési megbízott.

⁸⁷⁵ Bolgár Matild: győri polgári leányiskolai tanítónő.

⁸⁷⁶ Metzingh Lajos: győri polgári iskolai igazgató.

⁸⁷⁷ Lechnitzky Gyula: mennyiségtan-természettudomány szakos polgári iskolai és pedagógia szakos tanítóképző intézeti tanár. 1915-től tanított a budai képzőben. A győri tanítói továbbképző tanfolyam vezetéséért 1920. május 3-án állásvesztésre ítélték, melyet 1922-ben dorgálásra változtattak. 1929. augusztus 1-jétől alkalmazták újra.

Társadalom történetének fejlődése, 5 óra – Travnik Jenő ⁸⁷⁸	3.5 óra ⁸⁷⁹
Kommunisták programja és tanácsalkotmány, 5 óra – Vidonyi Zoltán ⁸⁸⁰	3.5 "
Történelmi materializmus, 2 óra – Török Pál	3.2 "
Polgárháború Franciaországban, 5 óra – Lukács Károly	3.5 "
Szocializmus története, 5 óra – Szabó József	3.5 "
Kommunizmus alapelvei (Engels), 3 óra – Hegyesi Jolán ⁸⁸¹	3.3 "
Szocializmus és kultúra, 5 óra – Lechnitzky	3.5 "
Utópikus és tudományos szocializmus, 5 óra – Lechnitzky	3.5 "
Marx gazdasági tanai, 2 óra – Baranyó Andor ⁸⁸²	3.2 "
Művelődésügyi rendeletek, 2 óra – Halász János	3.2 "
Szociális termelés szervezete, 2 óra – Nagy Győző	3.2 "
Kommunista kiáltvány, 6 óra – Ulaki Géza	3.6 "
Összesen	3.47 óra
agrárkérdés	3.2 óra
összesen	3.49 óra ⁸⁸³

2. A bizottság elhatározza, hogy az intenzívebb munka kedvéért három csoportba osztja a hallgatókat, az A) csoport hallgatói a városház nagytermében, B) csoport a volt kereskedelmi és iparkamara gyűléstermében, mindkét csoport de. 8–11-ig, C) csoport a megfelelő számban, a jelentkezők kedvéért du. 4–7-ig, a tanítóképző intézet tornacsarnokában hallgatják az előadásokat.

3. A tanfolyamvezető indítványára a bizottság elhatározza, hogy az előadásokat lehetőleg szemináriumszerűleg, a hallgatóknak lehető legnagyobb fokú együttműködésével kell vezetniük az előadóknak.

4. Az egyes csoportok vezetőjéül a bizottság kijelöli
- A) csoportban Baranyó Andor
 - B) csoportban Vidonyi Zoltán
 - C) csoportban Szabó József elvtársat.

Bolgár Matild
az ülés elnöke
a szakszervezet alelnöke

Török Pál
jegyző

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–27–155899 Vallás- és Köznevelési Minisztérium,
Török iratok, Művelődési és köznevelési ügyek

⁸⁷⁸ Travnik Jenő: győri állami reáliskolai tanár.

⁸⁷⁹ A jobboldali számok tintával írt utólagos bejegyzések, az óraszámoknál a bal oszlopban is történetek javítások.

⁸⁸⁰ Vidonyi Zoltán: magyar-latin szakos tanár, a győri fiú felsőkereskedelmi iskolában tanított, 1925-től az iskola igazgatója.

⁸⁸¹ Hegyesi Jolán: győri rendes tanítónő.

⁸⁸² Baranyó Andor: győri állami főreáliskolai tanár.

⁸⁸³ Az adatok az eredetiben szerepelnek így.

171.

„[...] BELÉPTÜNK A DIREKTÓRIUM HELYSÉGÉBE, AHOL A BEJÁRATTAL
SZEMBEN EGY SZÜZ MÁRIA KÉPET, ALATTA A FESZÜLETET TALÁLTUK.”
NAGY JENŐ, KÖRMENDI POLITIKAI BIZTOS JELENTÉSE

Budapest, 1919. július 12.

Körmendi politikai megbízottól

Belügyi Népbiztosságnak

Budapest

Vas vármegyei direktórium távirati feljelentésére következőket jelentem:

Körmendre érkezésem után érdeklődtem a határviszonyok felől, és értesültem a kiküldött nyomozók által, hogy Szentgotthárdon Galasi⁸⁸⁴ volt határrendőr-kapitány még mindig üzi ellenforradalmi kisdéd játékait. Ezen értesüléseim alapján érintkezést kerestem Szentgotthárdon Kohn⁸⁸⁵ járási megbízott elvtárral, és mivel ő mondta, hogy személyesen szeretné megmondani, kértem, hogy a rendelkezésére álló autóval Körmendre jöjjön át. Beszélgetésünk során Kohn elvtárs előadta, hogy az ellenforradalom fő okozója Galasi volt határrendőr-kapitány és Herbst⁸⁸⁶ volt alezredes voltak. Ezen értesüléseim alapján érintkezést kerestem a Belügyi Népbiztossággal, de mivel éjszaka volt, nem tudtam kapni. Később fordultam Kun Béla elvtárs irodájához, a jelentést leadtam, aminek folytán a vizsgálat el lett rendelve. A vizsgálat megejtésére Pataki és Bohos elvtársak lettek kiküldve azon utasítással, hogy a vizsgálatot személyes jelenlétemben folytassák le.

Június 23-án a kiküldött elvtársakkal Szentgotthárdra mentem, amely vizsgálat azzal az eredménnyel végződött, hogy Galasit állásából azonnal eltávolították.

A vizsgálat során kiderült, Turek főgimnáziumi tanító az ellenforradalom egyik fővezére volt, ő doboltatott, hogy Kun Bélát felakasztották, a tanácskormány megbukott, és gyűlést tartatott, ahol a lakosságot teljesen felizgatta és ő magát városparancsnokká kiáltotta ki. Ezért Kohn elvtársat felelősségre vontam, hogy az ilyen ellenforradalmárt miért nem teszi ártalmatlanná? Vagy miért nem tesz ellene azonnal feljelentést, hogy az eljárás megindíttassék. Később én az ügyet feljelentettem, Juhász elvtárs, a szombathegyi nyomozó osztály vezetője a kiküldött detektívek által az illetőt letartóztatta.

Másnap június 24-én a Herbst alezredes-ügyben Németújvárra szálltunk ki, a vizsgálat lefolytatása érdekében felkerestem Hafner Ede⁸⁸⁷ politikai megbízott elvtársat, akit a direktóriumban véltem megtalálni. A kiküldött elvtársakkal beléptünk a direktórium

⁸⁸⁴ Galassy János: határrendőrségi fogalmazó, a Tanácsköztársaság időszakában Németújvár, Szentgotthárd, Múraszombat, Vasvár Vörös Őrségének parancsnoka.

⁸⁸⁵ Kohn Kálmán: a szentgotthárdi járás politikai megbízottja, a szentgotthárdi forradalmi törvényszék vádbiztosa.

⁸⁸⁶ Herbst Géza: 1906-tól 1919 márciusáig Vas vármegyei alispán.

⁸⁸⁷ Hafner Ede: tanító, elemi iskolai igazgató, a németújvári járás politikai megbízottja 1919. március 23-tól. 1919. április 12-től a németújvári járási munkástanács elnöke.

helységébe, ahol a bejárattal szemben egy Szűz Mária képet, alatta a feszületet találtuk. A direktóriumban senki sem lévén, Hafner elvtárs keresésére indultunk, ő a lakásán volt, felhívtam a direktóriumba, ahol neki szemrehányást tettem, hogy hogy lehet azt megtérni, hogy a proletárdiktatúra harmadik hónapjában a Mária kép és feszület még mindig nincs eltávolítva. A vizsgálat megejtésére kértem, hogy a járási intézőbizottságot hívja össze, mire ő azt válaszolta, hogy náluk intézőbizottság nincs, az ügyeket ő intézi a szolgabíróval egyetértőleg. A vizsgálat során szükségem volt a tanácskormányi rendeletre, amit el akartam olvasni és kértem, hogy adja át. Mire Hafner elvtárs azt felelte, hogy nekik semmilyen tanácskormányi rendeletük nincs.⁸⁸⁸ Erre kifakadtam, és azt mondtam neki, miféle politikai megbízott Ön, hogy tud Ön a tanácskormány szellemében intézkedni, ha még a legszükségesebb rendeleteket sem olvassa? És felelősségre vontam azért is, hogy miért használják még mindig a régi szolgabírói pecséteket és miért nincsen az intézőbizottság megalakítva? Továbbá az előadásából értesültem, hogy vannak még olyan községek, ahol sem munkástanács, sem direktórium nincsen, még mindig a régi rendszer szerint kormányoznak. Az itt előadottakról én azonnal jelentést tettem a vármegyei direktóriumnál Udvaros⁸⁸⁹ elvtársnak, aki azt mondta, hogy majd intézkedni fog a bajok orvoslásáról.

Ami pedig a járási gazdasági intéző vágyait⁸⁹⁰ illeti, erre csak azt mondhatom, hogy szemenszedett hazugságok, amiről kérem valaki által személyes meggyőződést szerezni. Továbbá az sem igaz, hogy a járási intézőbizottság velem szemben bizalmatlan, már annál is inkább, mivel a járási intézőbizottság az ellenem vádaskodó Rózner direktórium tagra, aki ellenem a vádak a vármegyénél előadta, többször feljelentést tett, hogy a proletárokkal brutálisan bánik, őket pasiknak nevezi, ezen panaszok után Rózner elvtársnak szemrehányást tettem és kijelentettem előtte, hogy ha még egyszer ellene panasz érkezik, az állásától azonnal felfüggesztem. Tehát bosszúból Rózsa gazdasági főintézővel összebeszélve tette ellenem a feljelentést a maga felelősségére, a munkástanács megkerülésével. Amiért a munkástanácsnál felelősségre lett vonva. Amikor is a jelenlévő pártvezetőség nekem egyhangúlag bizalmat szavazott és azonnal küldöttséget menesztett a vármegyei direktóriumhoz, hogy tiltakozzanak az ellenem emelt rágalmak ellen. A bizottságban képviselve volt a járási intézőbizottság, a munkástanács és a kommunista-szocialista párt is. Hogy mennyire nem igazak a vádak, az ott levő megbízható és nem ingadozó elvtársak kijelentették, hogy ha a vármegye vagy bárki ellenem intrikál, a szavukat meghallatják Budapesten is.

Ami pedig a rendet és a proletárfegyelmet illeti, a lehetőséghez képest a legjobb, hiszen általános rendről beszélni nem lehet, mert az egész vidék klerikális érzelmű, keresztényszocialista. De már annyit eddig is elértem, hogy a vidéki direktóriumokban

⁸⁸⁸ Ennek ellentmond Haffner 1919. április 10-én kelt beszámolója, mely szerint a járás körjegyzőivel megismertette az új rendet, felhívta a figyelmüket a kormányzótanács rendelkezéseinek betartására és ezt követően a járásban több népgyűlést is tartott. Az adatokhoz lásd Rácz János (szerk.): *A Tanácsköztársaság Vas megyében*. MSZMP Vas Megyei Bizottsága, Vas Megyei Tanács, a Szakszervezetek Vas Megyei Tanácsa, Szombathely, 1979.

⁸⁸⁹ Udvaros István: politikai megbízott, Vas megyei direktórium tag.

⁸⁹⁰ Feltehetően elírás, valószínűleg vádjait akart írni.

ma már olyan elvtársak ülnek, akik feltétlen hívei a tanácsrendszernek és a tanácskormány rendeleteit végre is hajtják.

A valóság ez, a jelentésem minden betűjéért a fejemmel állok jól.

Nagy Jenő⁸⁹¹
politikai megbízott

Utóirat: Rózsa Lajos járási gazdasági megbízottról még csak azt jelenthetem, hogy a feljelentése személyi bosszú, mert én vele nemigen érintkezem, mivel meggyőződtem, hogy állandóan kétes egyénnel érintkezik, sőt olyanokkal is, akik ellen ellenforradalmi ténykedések miatt vizsgálat folyt, akik Ausztriába menekültek. Továbbá azon tisztekkel is állandó nexusban van, akiket én mint nem megbízhatókat az illetékes fórumok útján az állásukból el kellett távolítsak. Az itt felsorolt ügyekben a vizsgálat folyik, ami, azt hiszem, már a befejezés stádiumában van.

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1029 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

172.

„[...] SZÜKSÉGES VOLNA A VÁRMEGYEI INTÉZŐBIZOTTSÁGNAK
NAGYOBB MENNYISÉGŰ KÉK PÉNZ KIUTALÁSA.”
ERDŐS MÁRKUS, ZALA VÁRMEGYE KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOSÁNAK
JELENTÉSE

Zalaegerszeg, 1919. július 12.

Zala vármegye kormányzótanácsi biztosa

131/ktb.
1919.

Belügyi Népbiztosságnak

Budapest

A Forradalmi Kormányzótanács XCVI. számú rendeletének 2 §-a⁸⁹² értelmében jelentésemet a következőkben terjesztem elő:

⁸⁹¹ Nagy Jenő: Vas megye kormányzótanácsi megbízottja. Első intézkedése az volt, hogy a községi és járási direktóriumokat újjászervezte, a szolgabírói hivatal vezetését 3 tagú direktóriumnak adta át, s a járás főszolgabíróját ezek mellé előadónak osztotta be. Budapestről több rokonát és ismerősét hozta magával, akiket politikai nyomozóként alkalmazott rendes díjazás mellett. A lezárt körmen-di hercegi kastélyt felnyitatta, és a családjával beköltözött oda. Lásd Bajzik Zsolt: Vasi kastélyok a Tanácsköztársaság idején. I-II. *Vasi Szemle*, 2000/5. 636-660., 2000/6. 793-812.

⁸⁹² A rendelet értelmében a kormányzótanácsi biztosok a helyi tanácsokat és intézőbizottságokat útmutatással látták el, és azokat ellenőrizték. Előmozdították a tanácsok és intézőbizottságok

A közigazgatás menetében előző jelentésem óta semmi jelentős változás nem történt. Ellenőrzést személyesen négy járásban teljesítettem.

Tanácsköztársaság-ellenes viselkedésért egy körjegyzőt és valamint (sic!) egy, a mai rendszerbe beilleszkedni nem akaró volt főszolgabíró (a belatinci járási közigazgatási hivatal vezetőjét) állásukból elmozdítottam; ez utóbbi időközben Jugoszláviába átszökött. Egy volt főszolgabíró (tapolcai közigazgatási hivatal vezetőjét) és egy körjegyzőt szolgálati érdekből áthelyeztem eddigi állomáshelyeikről.

A közellátás terén a húshiány mindinkább fokozódik, a vörös katonaság ugyanis a rendeletek korlátain belül, de mind nagyobb és nagyobb igényekkel lép elő a hús- és zsírellátást illetőleg.

Mezőgazdaság állapotára nézve jelenthetem, hogy a júniusi időjárás a művelési növényeket⁸⁹³ fejlődésükben nagyon visszavetette.

Szocializálási, műszaki és ipartermelési ügyosztály Ausztriából textilárakat szerzett be, mely egy köztulajdonba vett textiláru-kereskedés útján hozott jegy ellenében forgalomba. A szükséges áruk csempészése megfelelő mennyiségű kék pénz hiányában mindinkább nehézségbe ütközik, miért is szükséges volna a vármegyei intézőbizottságnak nagyobb mennyiségű kék pénz kiutalása.

Tűzifabeszerzés még mindig nagy nehézségekbe ütközik, mert a csömödér-páka⁸⁹⁴ erdőüzem által kitermelt tűzifa Budapest ellátása céljából lefoglaltatott, és a vármegye intézőbizottságának az iránti többszörös előterjesztése, hogy ezen faüzem Zalaegerszeg város részére is szállíthasson hetenként legalább 3-4 vagon fát, még mindig elintézetlenül maradt.

Pénzügyi téren aprópénz hiánya és fehér pénztől⁸⁹⁵ való idegenkedés még mindig állandó jellegű zavarokat okoz. A 200 koronásokat még 25 koronákra sem tudják felváltani.

A vármegye művelődésügyi osztályának jelentése szerint a szociális falusi átképző tanfolyamok Zalaegerszegen a napokban megkezdetnek, egyéb helyeken augusztus hó folyamán tartatnak meg. A tanfolyamrendezés előmunkálatai folyamatban vannak.

Politikai tekintetben a vármegye lakosságának hangulata kevés kivétellel általában ideges, nyugtalan, egyes helyeken ellenforradalmi tünetek észlelhetők. A lakosság idegenkedése a fehér pénztől oly mérvben fokozódott, hogy az a most folyó mezőgazdasági – aratási – munkálatok zavartalan lefolyását nagy mérvben veszélyezteti; ezirányban kedvezőtlen befolyást gyakorol az éppen az aratási munkálatok megkezdésének időpontjával egybeesett, és a Forradalmi Kormányzótanács CXI. számú rendeletében

☞ működését a Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeleteinek végrehajtásában, a termelés fokozásában, a közellátás szervezésében, a kultúra terjesztésében, az ellenforradalmi elemek megfékezésében. A kormányzótanácsi biztosok hatásköre kiterjedt az egész megye vagy város területére. Működésükről a Belügyi Népbiztosságnak és a hadsereg-főparancsnokságnak hetenként írásos jelentést kellett tenniük.

⁸⁹³ kultúrnövény

⁸⁹⁴ Csömödér-Páka: település Zala megyében.

⁸⁹⁵ A Tanácsköztársaság ideje alatt forgalomba hozott 25 és 200 koronás bankjegyek hátoldala üres vagy csak hullámosan vonalazott volt, erről kapta a fehér pénz elnevezést.

kiadott kékpénz-forgalomra vonatkozó tilalom,⁸⁹⁶ úgyhogy helyenként az arató munkások fehér pénz ellenében vonakodnak munkába állni, nemkülönben a parasztok semmiféle terméket vagy árut forgalomba nem hoznak, mert fehér pénzt nem fogadnak el, a kék pénz elfogadása esetén pedig félnek a rendeletben körülírt következményektől.⁸⁹⁷ Falusi szatócsok az ismerőseiknek inkább hitelbe adják áruikat, mintsem hogy fehér pénzt fogadjanak el; gazdák pedig eltagadják, hogy eladó élelmi cikkeik vannak, ha tudják, hogy nem kék pénzzel fizetnek. A falvakban egymás között kék pénzzel fizetnek. Rendelet értelmében egész falvakat kellene forradalmi törvényszék elé állítani, ha azt szigorúan végrehajtom. Minden áru-, élelmiszerforgalom és mezőgazdasági bémunka meg fog szűnni.

Egyes községekben semmiféle újság nem jár; ennek hiányában azokon a helyeken a politikai nyomozóim jelentése szerint rémhírek vannak elterjedve Budapestnek az angolok által történt megszállásáról, valamint arról, hogy az angolok Zala és Vas vármegyéket is meg fogják szállni.

A belatinci járásban Adorjánfalva⁸⁹⁸ községben a legutóbbi napokban a vörös katonákra a falu lakossága rálőtt, tűzharc fejlődött ki a vörös katonaság és felfegyverzett lakosság között. Két falubeli egyén megebesült. Főcinkosok letartóztattak: eljárás, nyomozás folyik. Jelentésekből az következtethető, hogy ellenforradalmi szimptómákról van szó, más oldalról vett jelentés szerint a falu lakossága a csempészett áruját akarta a vörös katonaság elkobzása elől fegyverrel megvédeni. Fegyverek beszedése folyik.⁸⁹⁹

Erdős Márkus⁹⁰⁰
kormányzótanácsi biztos

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1036 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

☞ ⁸⁹⁶ A Forradalmi Kormányzótanács CXI. sz. rendelete értelmében az Osztrák-Magyar Bank bankjegyei 1919. június 30.-val törvényes fizetési eszközként megszűntek, így azokkal azt követően nem lehetett fizetni.

⁸⁹⁷ A rendelet értelmében, aki 1919. június 30. után kék pénzzel fizet, elfogadja, felváltja vagy a rendeletet bármely módon kijátssza, forradalmi törvényszék elé kerül.

⁸⁹⁸ Település az egykori Zala vármegyében, 1919 óta Szlovéniához tartozik, mai neve Odranci. Nevét a 19. század végi földrajzinév-magyarorszási hullám során kapta.

⁸⁹⁹ A Belügyi Népbiztosság részéről személyes intézkedés történt az ügyben.

⁹⁰⁰ Erdős Márkus (1883-1929): nyomdász, a Tanácsköztársaság idején politikai biztосként került Zalaegerszegre, majd Felső-Zala kormányzótanácsi biztosa lett. A Tanácsköztársaság bukása után börtönbüntetésre ítélték, 1922-ben fogolycsera útján Szovjet-Oroszországba került.

173.

„[...] NÉMET SOVINISZTA ÉRZÉSEIKET TÜRTÖZTESSÉK [...]”.

A SOPRON VÁRMEGYEI INTÉZŐBIZOTTSÁG KÉRELME

A NYUGAT-MAGYARORSZÁGI GAURATHOZ

A NÉMET NYELV HASZNÁLATA TÁRGYÁBAN

Sopron, 1919. július 14.

9685/1919. szám

A megyei közigazgatás vezetője⁹⁰¹ előterjeszti a kismartoni járási tanács határozatát, mely szerint a nem német nyelven közölt rendeleteket nem foganasítják, az átiratokat elintézés nélkül visszautasítják.

Az intézőbizottság elnöksége azon kérelemmel fordul a nyugat-magyarországi Gaurathoz,⁹⁰² figyelmeztesse az alárendelt járási és községi tanácsokat, hogy addig, míg a magyar és német kerületek közigazgatása teljesen szétválasztható nem lesz, német soviniszta érzéseiket türtőztessék és hasonló egyoldalú határozatokkal a közigazgatás menetét ne gátolják. A német járási tanácsnak azt a természetes jogát, hogy nekik hivatalos átiratok, bírói végzések és ítéletek stb. német nyelven is megküldessenek, a megyei intézőbizottság természetesen figyelembe fogja venni, máris intézkedett, hogy a szükséges németül tudó személyzet a legrövidebb idő alatt rendelkezésre álljon.⁹⁰³

Addig is azonban, míg a szükséges személyzet rendelkezésre fog állni és a kétnyelvű közigazgatási szervezet teljes mértékben ki lesz építhető, kénytelen ahhoz ragaszkodni, hogy a német nyelvű községek tanácsai és azok járási tanácsai is a hozzájuk intézett magyar, illetve magyar és német átiratokat érdemlegesen elintézzék, és megkeresi a nyugat-magyarországi Gauratot, hogy az alárendelt községi és járási tanácsokat ily értelemben sürgősen utasítsa.

Miről a nyugat-magyarországi Gaurat és a megyei közigazgatás vezetője⁹⁰⁴ értesítendő.

Knapp⁹⁰⁵
intézőbizottsági elnök

⁹⁰¹ Gévay-Wolff Lajos (1870–1938): főszolgabíró, Sopron vármegyei alispán, a Tanácsköztársaság idején közigazgatási vezetőként hivatalában maradt és semleges magatartást tanúsított.

⁹⁰² A nyugat-magyarországi német kerület direktórium, a *Gaurat für Deutsch-Westungarn* 1919. április végén alakult meg Moson, Sopron, Vas és Pozsony küldötteiből, Sopron székhellyel, kiterjedését az 1919. július 16-án kiadott CXXIX. számú forradalmi kormányzótanácsi rendelet szabta meg.

⁹⁰³ Ehhez lásd Bellér Béla: A Magyar Népköztársaság és a Tanácsköztársaság nemzetiségi kultúrpolitikája. *Történelmi Szemle*, 1969/1–2. 1–25.

⁹⁰⁴ Gévay-Wolff már 1919. április 15-én jelezte a környékbeli községeknek, hogy a rendeleteket és határozatokat az ezt óhajtoknak (mintegy száz község jelzett vissza ilyen értelemben) német nyelven fogja kiadni.

⁹⁰⁵ Knapp Gábor (1881–1919): A soproni munkástanács, a direktórium, a városi és megyei intézőbizottság szociáldemokrata tagja, Sopron város teljhatalmú politikai biztosa. Tiszti különítményesek agyonlőtték.

Az irat jelzete: MNL GyMSMSL IV-B-409-1919-9441 Sopron vármegyei alispánjának iratai

174.

„[...] ELRAGADTATTA MAGÁT ÉS MEGBÍZÁSÁBÓL HATALMI KÉRDÉST CSINÁLT [...]”.

JELENTÉS A SISKÓ KÁLMÁN POLITIKAI MEGBÍZOTT ELLENI NYOMOZÁS EREDMÉNYÉRŐL

Budapest, 1919. július 14.

Braun Gyula, járási mérnökbiztos⁹⁰⁶ Kiskunhalason, feljelentésére Kiskunmajsán Siskó Kálmán politikai megbízott ellen nyomozást teljesítettünk, melynek eredményéről az alábbiakban tesszük meg a jelentésünket.

Megállapítottuk, hogy Siskó politikai megbízott múlt hó 30-án elrendelte, hogy senki a faluból a politikai megbízott engedélye nélkül ki nem mehet. A nyomozás során megállapítást nyert, hogy ezen helytelen rendeletével a község főképp földmunkás lakossága között a legnagyobb visszatetszést és felháborodást keltette, megállapítottuk az egész falu közvéleményéből, főleg egy 35–40 főnyi munkásasszony-csoporttól nyert értesüléseink szerint, hogy Siskó a rendeletet múlt hó 30-án, hétfői nap adta ki, elrendelte, hogy a vörösörök és katonák a falu széléről, ahol az utakat elállatta, velük minden egyént, aki igazolvány nélkül akart kimenni, küldjenek vissza, így állott elő az az eset, hogy a falu határában dolgozó aratóknak és munkásoknak, midőn déli ebédjüket a hozzá tartozók kivinni akarták, a vörösörök a parancs értelmében ebben megakadályozták és visszazavarták engedélyért a kimenni szándékozókat, mi sem természetesebb, hogy ezáltal a künn arató munkások, kik ebédjüket du. 4 órakor hidegen kapták meg, sőt egyáltalán meg sem kapták, elégületlenek voltak és többen a munkából hazatértek. Megállapítottuk a közvéleményből, hogy az igazolványokért három napon át, mely idő alatt teljes szigorral hajtotta végre a politikai megbízott rendeletét, százával állottak az emberek a község házában az igazolványokért. Igazolták ezen körülményt az igazolványt kiállító közegek is, és a regiszterkönyv betekintésénél is láttuk, hogy kb. 6000 ilyen igazolványt állítottak ki. Az igazolványokkal való kijutással hátráltatta a gazdasági munkát és ezen intézkedéssel az embereket a mai rendszer elleni önkénytelen⁹⁰⁷ kifakadásra készítette. Olyan elhangzásokat is „hallottunk”, dolgozni akarnak, mindenünket elve szik, elrekvirálják és maholnap még az ebédünket sem ehetjük meg, ácsorognunk kell az igazolványokért, így inkább abba hagyunk minden munkát és dolgozzon, aki dirigál.

Ezen jelentésünkre a sok ember közül, kiket kihallgattunk, felemlítjük Hornyák János munkástanács-tagot, Bán Lajosné Nyerges Rozália és Tóth Andrásné majsai lakosokat.

⁹⁰⁶ Braun Gyula távirati úton tett jelentést a történekről Nyisztor György (1869–1956) földművelésügyi népbiztosnak.

⁹⁰⁷ saját akarataival, ösztönével szemben, külső tényezők által vezetve

Siskó Kálmán politikai megbízott akként érvelt, hogy ezen rendeletet azért tartotta szükségesnek, hogy a község lakossága, mely eddig nyugodt volt, ne tudjon a szomszédos Soltvadkert ellenforradalmi lakosságával⁹⁰⁸ érintkezni. Megmagyaráztuk neki, hogy ezt rendeletével el nem érhetné, mert aki csak jelentkezett, mindenki kapott igazolványt, ezzel azonban azt elérte, hogy az emberek igazolvánnyal érintkezhettek az ellenforradalmi szomszédbeliekkel, mire a politikai megbízott azt felelte, hogy ő úgy értelmelte, hogy csak este 8–10 óra között kell az engedély, ezen állítása azonban megdőlt azon megállapításunkból, hogy 8 és 10 óra között egy hét alatt cirka 6000 ember nem megy ki a községből, meg vörösörök sem küldték volna napközben vissza őket.

Siskó már a második nap láthatta volna intézkedésének káros hatását, ő azonban nem vette figyelembe, mert még folyó hó 10-én is aláírt kimenő engedélyt, sőt előttünk 11-én jött 2 asszony, név szerint Tóth Józsefné és Csányi Antalné igazolványt kérni.

Fültanúi voltunk, midőn Siskó az egyik direktóriumi tagnak, majd később, mivel az elég gyorsan írni nem tudott, Varga direktóriumi alkalmazottnak a következőket diktálta: „Felszólítatik az összes civil lakosság, hogy az állomásozó katonaság részére bort kiadni halálbüntetés terhe mellett kiadni tilos. Kiadni csak az esetben szabad, ha erre a politikai megbízott engedélyt ad.”

Amidőn ezen rendeletét lediktálta, odaszólította a kisbíró, akinek fülünk hallatára (Siskó nem tudta még, hogy nyomozók vagyunk) azt mondotta, hogy azt hangosan minden utcáson, sőt, még sűrűbben is ki fogja hirdetni, ha gyalog nem győzi, kocsi-val járja be a községet.

Siskó eltávoztása után érdeklődtünk, hogy talán erőszakoskodik a katonaság és bort követel? Megtudtuk, hogy még nincs is a faluban katonaság, hanem csak estére fog odaérkezni, erre a kisbírótól elvettük a rendeletet (melyet csatolunk) és megakadályoztuk annak kihirdetését, mely csak újabb felzúdulást okozott volna a lakosság között, noha az már úgysis eléggé megvan a múlt hóban kihirdetett statárium miatt is, hol Siskó a munkástanács bevonása nélkül rendelkezett Hacker nyomozóval egyetemben, sőt Siskó még azt is megtette, hogy a statáriumot hirdető plakát alá az egyik direktóriumi tag, név szerint Kertész Dániel nevét annak tudta és beleegyezése nélkül alányomatta, Kertész maga is az utcán, a falon olvasva értesült a rendeletről és megdöbbenéssel látta azon saját nevét aláírva. Siskó beismerte, hogy Kertész nem tudott arról, azzal a nem elfogadható védekezéssel érvelt, hogy ne csak saját személye legyen mint hatósági tag, azért alányomta Kertészt. Megcsinálta a bajt kimenő engedélyekkel, a statáriumnál még ezek után ki akarta doboltatni a fent idézett rendeletet, melyet, ha meg nem akadályozunk, a nép azt mondja, hisz katonaság sincs itt, bort sem adtunk senkinek, miért rémisztenek megint halállal bennünket, egyszóval rendelete ismét csak visszatetszést keltett volna. Nézetünk szerint neki nincs joga bort utalványozni, neki mint politikai megbízottnak még jobban kellett volna azt tudni, hogy az ő kötelessége oda terjed, hogy a munkástanács és a direktorium ténykedését politikailag ellenőrizze.

⁹⁰⁸ Soltvadkert a Kalocsa környéki, kivégzésekkel megtorolt ellenforradalmi megmozdulásoknak és a tisztí különítmények gyilkosságainak is helyszíne volt.

Múlt hó 29-én Füstös tanjegyző egy, az elintézendők könyvébe tett, a félegyházi direktoriumtól érkezett rendeletet, mely a földmunkások bérmegállapítását tartalmazta, annak rendje és módja szerint közhírré tett. 29-én volt az új munkástanács-választás,⁹⁰⁹ az nem a legnagyobb csendben folyt le, a lakosság tartózkodó volt a szavazásoktól, 16 000 főnyi lakosság közül 276-an adták le szavazásukat, ezt ő oda magyarázta, hogy azért van, mert Füstös a bérmegállapító rendeletet, mellyel megelégedve nem voltak, kihirdette. A rendelet rendelet volt, azt Füstös tartozott kihirdetni, éppúgy, mint bármely más rendeletet, Siskó Füstöst letartóztatta és óriási lármát verve a hivatalos helyiségben Görög Gábor, Szepeszy Béla, Varga Sándor, Kellner, a közéleti előadó, valamint Vékony Margit hivatali alkalmazott, stb. előtt oda nyilatkozott, hogy „csirkefogó banda az egész tisztviselői tag, fehérgárdista ellenforradalmárok, majd megmutatom, hogy elbánok magukkal. Választási joguk sincs a tisztviselőknek, mert ellenforradalmárok”.

Ezen kifakadásai igen érzékenyen érintették a község hivatali alkalmazottait, és az általános vélemény az, ha ez tovább is így megy, senki sem orvosolja a dolgokat, ott kell, hogy hagyják a hivatalukat.

Múlt hó 11-én népgyűlést tartott, revolver a derekán (egyébként is állandóan kívül hordott revolverrel jár), handgránátos⁹¹⁰ vörösörökkel körülvéve magát tartotta a beszédeit, amely inkább provokáló mint megértő volt. Ezeket Kemény Sándor, munkafelügyező jelenleg Halason, egyébként pesti VI. kerületi munkástanács[-tag] bizonyítja.

Erre Siskó azt felelte, tartani kell, hogy megtámadják, mire mondtuk, hogy elég baj, hogy nem úgy ismerik, mint az ottani nép vezérét és jóakaróját, melynek oka értelmetlen és tudatlan viselkedése, melyek meglehet, jóindulatilag jönnek, de tény, hogy káros hatással vannak.

Bármerre mentünk, mindenütt visszatetszést keltő eredményeit látunk (sic!), általános vélemény, önkényesen, munkástanács bevonása nélkül, teljhatalmúlag – mint ő azt hangoztatni szokta – tette meg intézkedését, teljhatalmúlag megbízva nem is volt, azt megbízási okmányából láttuk, nagyzási és hatalmi vágyban szenvedő ember, ki minden közigazgatási ügyet, élelmezési ügyet maga vesz kézbe és irányít, példának emlíjtük, hogy a közéleti elvezetésnél 9 írnok személyzetet alkalmazott napi 40, egyet 50 korona díjazással, ezek között tanító is van, aki kapja rendes fizetését. Jelen voltunk, midőn ezen alkalmazottak, kiken kívül még az élelmezési bizottság és előadó benyújtották kéthetes fizetési listájukat, mely cirka 5000 koronát tett ki a direktorium meglepetésére, azt kifizetni nem voltak hajlandók, és ülésre ültek össze Kovács párttitkár bevonására ez ügyben, a jövőben elő nem (sic!) fordulhassanak. A község ily kiadásokat nem bír, különösen mikor az élelmezési raktárban Fülöp vezető direktóriumi tag szerint csak 9 kilogramm szalonna készlet van, és semmi más egyéb.

Jellemzi Siskó tehetségét és politikai érettségét az is, miket Bernáth Zoltán, Fekete Kálmán és Kemény Sándor előad, hogy múlt hó 25-én este 8–10 ember jelenlétében ven-

⁹⁰⁹ Az intézőbizottság 1919. június 14-én a számos panasz és vizsgálat miatt lemondott. Lásd Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 543–544.

⁹¹⁰ kézigránátos

déglői vacsorán oda nyilatkozott, „most utazott Majsán keresztül Halasról a hóhér, azt mondotta nekem, hogy Halason 30 embert akasztottak fel”, mire Bernáth Zoltán halasi lakos megjegyezte, hogy ez nem igaz, mert ő halasi lakos és tudna róla, erre Siskó kikérte, hogy szavaiban kételkedjenek. Felült egy rémhírnék, és ezt ő maga is terjesztette.

Valamint az egész munkástanács és direktórium, valamint az alkalmazottak és a községtől nyert általános értesülésünk után véleményünk az, hogy Siskó egy fiatalember, elragadtatta magát és megbízásából hatalmi kérdést csinált, úgy vélte, hogy mindennek megoldója csak ő lehet, és mikor a legjobb intézkedéseket vélte hozni, akkor is károsat hozott. Iskolákon kell keresztül mennie, míg alkalmas lesz arra, hogy 16 000 emberrel politikai megbízott legyen.

Mi őt le nem tartóztattuk, csupán kihallgatásra hívtuk, midőn vele Majsáról eljöttünk, táviratot adtunk fel a vármegyei direktóriumhoz, hogy őt Majsáról elhoztuk és helyébe egy komoly, meggondolt, józanul gondolkodó politikai biztost küldjenek ki, személyesen referálunk.

Siskóval Pestre érve, mivel nem láttuk benne a nagy bűnöst, és mivel ő maga is kérte, hogy ne tegyük őt őrizetbe, mert jelentkezni fog nálunk, beleegyeztünk kérésébe, mert benne proletár embert láttunk, noha kapott hivatására éretlen. Jó katonája lehet a tanácskormánynak más formában, azonban nem mint politikai megbízott.

Ma, 14-én, midőn felmentünk a vármegyei direktóriumhoz, hogy Joánovics⁹¹¹ elvtársnak az ottani helyzetről nyert tapasztalatok alapján referáljunk, Siskó tegnap már fent járt, hogy miket adott elő, nem tudjuk, azonban Joánovics elvtárs bennünket meghallgatni egyáltalán nem volt hajlandó.⁹¹²

Kmft.

Bereger Ernő
csoportvezető

Klein Andor
Erdőhegyi János
detektívek

Burlovics
alosztályvezető

Az irat jelzete: MNL PML PML XVI-4-1 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Kormányzótanács Biztosának iratai 1919, Általános politikai ügyek

⁹¹¹ Joánovics Sándor 1868–1953): gyógyszerész, kötszerüzem-tulajdonos, vármegyei direktórium elnök, kormányzótanács biztos.

⁹¹² A földművelésügyi népbiztos 1919. július 7-én meghatalmazta Braun Gyulát, hogy a Belügyi Népbiztossággal érintkezésbe lépve eljárást indítson Siskó politikai megbízott ellen. A járási mérnökbiros ugyanakkor már 1919. július 3-án jelentést küldött Siskó magatartásáról a Belügyi Népbiztosságnak. A jelentésről a megyei kormányzótanács biztost is tájékoztatták. Az iratot közli Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 597–599.

175.

„[...] MINDIG KÖNNYŰ APRÓ-CSEPRŐ HIBÁKAT TALÁLNI.”
JÁRÁSI GAZDASÁGI POLITIKAI MEGBÍZOTTI JELENTÉS

Tab, 1919. július 16.

Somogy megye tabi járásának gazdasági felügyelősége

Latinca elvtárs kormányzótanács biztosnak
Kaposvár

Kedves Latinca elvtárs!

Tudatom önnel, hogy olyanforma eset történt kicsiben, mint Kaposváron nagyobbban.

Nágocs községben az ottani segédjegyző népgyűlést hívott össze, amelyen az óvoda és a községi bika ügyét kellett volna tárgyalni. De Halász segédjegyző ehelyett a gyűlés vezetését magához ragadta és a munkástanácsot ostromozta, róla a valóságnak meg nem felelő dolgokat állított, ez történt vasárnap délelőtt. Este pedig piros zászlóval még másik járásból is összejöttek a cselédek, és tüntettek egy eltávolítandó gazdatiszt mellett.

Farkas járási politikai megbízott és én kiszálltunk az ügyet megvizsgálni, szükségesnek láttuk Halász segédjegyző letartóztatását, valamint az elnök, Geisz Antal⁹¹³ lemondását, mert őt idegesnek és nem megfelelőnek találtuk. Több esetben őt személyi bosszú, jobban mondva gőg vezeti, így helyette a meglévő munkástanácsból másikat választottak, a többit a vizsgálat lesz hivatva kinyomozni.

Továbbá több helyről panasz jön hozzám, hogy ott katonák a parancsnok utasítására cselédek kijáró sertéseit, valamint élelmiszereit a katonaság élelmezésére Fehér Béla parancsnok aláírásával ellátott igazolvánnyal elrekvirálják. Itt mellékelve küldök egyet a panaszokból.⁹¹⁴

Mostanában több budapesti kiküldött jön, akik a kákán is csomót keresnek, az egyik például azt mondja, a tabi járásban nincs rend, mert ő az egyik gazdaságban szétdurta (sic!) a lószart és ebből megállapítja, hogy a lovak árpát esznek. Hiába magyarázom neki, hogy zabos árpa lehet, „de ő sokféle bajt lát”, mondja.

Hát, ha ez így megy, hogy ezek a gyerekek az én nagy munkámat, melyet csak túlfeszített[en], úgyszólván éjjel-nappal bírtam így elérni, most ilyen kicsinyes eszközökkel akarják kritizálni, akkor nem tudom, mit mondjak?

Mert a kész munkában most még mindig könnyű apró-cseprő hibákat találni.⁹¹⁵

⁹¹³ A munkástanács elnöke Geisz Antal ács volt. Lásd Bíró Györgyné: *A község története 1918-tól napjainkig*. http://nagocs.hu/wp-content/uploads/2016/02/mifalunk_n%C3%A1gocs.pdf (Letöltés: 2019. január 25.)

⁹¹⁴ Nem található az iratok között.

⁹¹⁵ Latinca 1919. július 26-án intézkedést kért a hadsereg-parancsnokságtól, hogy a „katonaság részéről az ilyen önkényes eljárás beszünttetessék”.

elvtársi üdvözléssel
Vámosi Péter
járás gazdasági politikai megbízott

Az irat jelzete: MNL SML IV-401-b-63-1919-2291 Somogy vármegye főispánjának iratai,
Általános iratok, Iktatott iratok

176.

„[...] DÉLELŐTT MÁR ÚJRA BECSÜLETES ÉS MEGBECSÜLT
MAGYAR EMBEREK LEHETTEK.”

A SZEGEDI ELLENKORMÁNY BUDAPESTI MEGBÍZOTTJÁNAK FELHÍVÁSA
Budapest, 1919. július 16.

Magyar testvéreink!

Mint értelmes és gondolkodó munkásokhoz fordulunk hozzátok. Vessetek számot magatokkal és mondjátok meg őszintén, mehetnek-e így tovább a dolgok?

Március 21. előtt olyan volt a helyzet, hogy igenis lehetett hinni a világforradalom eljövételében. Ma már ezen is túl vagyunk. Németország és Német-Ausztria békét kötöttek⁹¹⁶ és a bolgár és a török békét⁹¹⁷ is a napokban írják alá. Ott és az egész világban helyreállt a rend és a nyugalom, és ami a fő, mindenütt élénk forgalom van, munka, munkalehetőség, megélhetés és jogbiztonság.

Ezt sorban belátták már az összes gondolkodó és látó munkások és munkásvezérek is. Kunfi Zsigmond,⁹¹⁸ Göndör Ferenc,⁹¹⁹ Böhm Vilmos,⁹²⁰ Garami Ernő⁹²¹ és igen sokan mások, akiknek neve nem oly közismert. Ezek mind elutaztak Budapestről, és úgy a szegedi kormánnyal,⁹²² mint az e kormány mögött álló antanttal és [az] egész művelt világ-

⁹¹⁶ Németország 1919. június 28-án írta alá a békeszerződést Versailles-ban, ugyanakkor Ausztria csak 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-ben.

⁹¹⁷ Neuilly, 1919. november 27., illetve Sévres, 1920. augusztus 10.

⁹¹⁸ Kunfi Zsigmond éles belső viták után, bár lojális maradt a Tanácsköztársasághoz, 1919. június végén mondott le a közoktatásügyi népbiztosi posztról.

⁹¹⁹ Göndör Ferenc (1885–1954): a sajtódirektórium elnökeként fordult szembe a proletárdiktatúrával.

⁹²⁰ Böhm Vilmos fellépett a külön karhatalmi alakulatok megszüntetéséért, ellenezte az erőyes fellépést az ellenforradalmárokkal szemben, majd 1919 júliusában az antant megbízottjaival tárgyalt Bécsben.

⁹²¹ Garami Ernő (1876–1935): a Károlyi- és a Berinkey-kormányban kereskedelemügyi miniszter. Szociáldemokrataként határozottan ellenezte a proletárdiktatúra kikiáltását és a két munkáspárt egyesítését.

⁹²² Károlyi Gyula 1919. május 5-én, Aradon létrejött ellenforradalmi kormányának tagjait a román hadsereg internálta. A kormány újjászervezésére 1919. május 30-án, immár a franciák által meg szállt Szegeden került sor. Ez a szegedi politikusi garnitúra rakta le később Budapesten az antant támogatásával a két világháború közötti magyar rendszer alapjait.

gal keresik a kibontakozást, míg itt Budapesten néhány gazember uralkodik ebben a szegény országban.

A Népszavában és a Vörös Újságban közölt hírek a „világsztrájkról”⁹²³ mind csak beteges agyak szüleményei és szemenszedett hazugságok.

Az antant fegyveres beavatkozása eljön, de csak augusztusban, és addig is hagynak bennünket a saját szemétdombunkon, a piszokban és szennyben, bűzben megfulladni, ha magunk nem segítünk magunkon.

Hiszen látjátok, hogyan állunk most, nyár közepén szén, fa, gyümölcs, cipő és ruha dolgában. Mi lesz később? Javulásra kilátás nincs és nem is lehet, mert nemcsak, hogy semmi nyersanyagunk nincs, de még ha volna is, nem érnék vele semmit, mert senki nem dolgozik. Minek is dolgoznék valaki, amikor úgyis kapja a nagy fizetéseket, akár tisztességes munkásember, akár csirkefogó.

Testvéreim, akár a fej megy a falnak, akár a fal megy a fejnek, mindig csak a fej törik be és a fal változatlanul megmarad.

Akartok ebben tovább is segédkezni? Magatok és feleségetek, gyermekeitek ellen vétkeztek, ha tovább is tétlenül nézitek a saját pusztulásotokat, ölbe tett kezekkel.

Soffőrök (sic!). Kövessétek a tengerészek példáját. Június 24-én három dunai monitor ment át a szegedi kormányhoz.⁹²⁴ A napokban a negyedik monitor, a Szamos is átment, mert emberei belátták, hogy melyik részen van kilátás életre és teremő munkára; és hol van a pusztulás, csalás és hazugság.

Hiszen a tanácskormányban ma már csak sikertelenségük miatt, terveik valóra nem válása miatt, és közeli vesztüket érző bectelen őrvongók vannak, akikben nincs meg a bátorság, hogy megmondják a munkásoknak: Testvérek, tévedtünk, vétkezünk, a javatokat akartuk, de most belátjuk, hogy az egész világ ellen mi sem tudunk semmit sem csinálni. Nem, a népbiztosok és kullancsaik tovább hazudnak és harácsolnak. A feleségüket és gyermekeiket az összelopott pénzzel már küldöztetik Svájcba és egyebüvé,⁹²⁵ ti pedig ezt mind látjátok, és nem cselekszettek.

Soffőrök. Nem ígérünk most nektek sem pénzt, sem más jutalmat, mert tudjuk, hogy nektek nem pénz kell, hanem tisztességes megélhetés, rend és nyugalom. Ennek az állapotnak a megteremtéséhez kérjük a ti segítségeteket.

⁹²³ Valójában az Amszterdamban székelő Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség jóval később, 1920. június 20-tól sújtotta bojkottal Magyarországot, melynek következtében minden vasúti és postai összeköttetés 1920. augusztus 8-ig megszűnt az országgal.

A népbiztosok 1920. évi pere kapcsán bontakozott ki nemzetközi tiltakozásról lásd Csonka Laura: Nemzetközi és hazai fellépés a népbiztosok megkegyelmezése érdekében. *ArchioNet*, 2015/3. http://www.archivnet.hu/politika/nemzetkozi_es_hazai_fellepes_a_nepbiztosok_megkegyelmezese_erdekeben.html (Letöltés: 2018. december 12.)

⁹²⁴ A Tanácsköztársaság elleni, 1919. június 24-i puccskísérletről, illetve a Csaba, a Maros és a Pozsony monitoroknak ebben játszott szerepéről lásd Tarján M. Tamás: *Puccskísérlet a Ludovikán*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1919_junius_24_puccskiserlet_a_ludovikan/ (Letöltés: 2018. december 12.)

⁹²⁵ Ehhez lásd Vörös Boldizsár: „Szamuely repülőgépen Oroszországba szökött”. Álhírek Budapesten a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919*. Média tudományi Könyvek. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2018. 275–300.

Jöjjetek el, akár családotul is Szegedre, hozzátok magatokkal az autókat is és jelentkeztek szolgálatotokra a szegedi magyar kormányánál. Különböző utakon jöjjetek. 4-5 óra alatt ott lehettek, az utakat sehol sem őrzik. Ha kora hajnalban indultok, délelőtt már újra becsületes és megbecsült magyar emberek lehettek.

Testvéri szeretettel:
A magyar kormány budapesti megbízottja

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-2-54 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

177.

„[...] A KORMÁNYZÓTANÁCS [...] RÁKOSI MÁTYÁST NEVEZTE KI.”
ÚJ ORSZÁGOS FŐPARANCSNOK A VÖRÖS ŐRSÉG ÉLÉN

Budapest, 1919. július 18.

137/1919. sz. Kij.

Tárgy:
A Vörös Őrség főparancsnoki állása

A Kormányzótanács 1919. július hó 17-én tartott ülésében Rákos Ferencnek,⁹²⁶ a Vörös Őrség országos főparancsnokának állásáról való lemondását tudomásul vette, és helyébe a Vörös Őrség országos főparancsnokává Rákosi Mátyást⁹²⁷ nevezte ki. Rákosi Mátyás helyébe a kerületi népgazdasági tanácsok megszervezésével pedig Sugár Sándort⁹²⁸ bízta meg.

————— Bihari Mihály,
a Kormányzótanács jegyzője

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3343 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁹²⁶ Rákos Ferenc (1893–1963): jogász, 1919-ben a Vörös Őrség országos főparancsnoka, a budapesti forradalmi törvényszék, majd a katonai forradalmi törvényszék elnöke. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába menekült.

⁹²⁷ Rákosi Mátyás: (1892–1971): a Tanácsköztársaság idején kereskedelmi népbiztos-helyettes, majd a szociális termelés népbiztosa. Részt vett a felvidéki harcokban, majd a Vörös Őrség országos parancsnoka lett. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált. Ausztriából történt kitoloncolása és hosszú börtönének után 1940-ben a Szovjetunióba távozott. 1945 és 1956 között az MKP és az MDP fő-, majd első titkára, 1952–1953-ban a Minisztertanács elnöke, a sztálinista Rákosi-korszak névadója és meghatározó politikusa. Gorkiji száműzetésben hunyt el.

⁹²⁸ Sugár Sándor: 1919-ben küldötként részt vett a Tanácsok Országos Gyűlésén, a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja, és rövid ideig irányította a helyi népgazdasági tanácsok szervezését.

178.

„[...] ÚGY AKAR MEGMENTENI A PUSZTULÁSTÓL ÉS SZÉTHURCOLÁSTÓL,
HOGY A VÁRKASTÉLYBAN AZ OTT LÉVŐ PAZAR MŰKINCSEKBŐL VÁROSI
MÚZEUMOT AKAR LÉTESÍTENI.”

A PÁPAI MUNKÁS-, KATONA- ÉS FÖLDMŰVESTANÁCS LEVELE
AZ ESTERHÁZY-KASTÉLY MÚZEUMMÁ ALAKÍTÁSÁRÓL

Pápa, 1919. július 19.

Pápai munkás-, katona- és földművestanács

Közügyügyi Népbiztosság
Budapest

A volt pápa-ugodi hitbizományi uradalomhoz tartozó s a haszonélvezetre jogosított által már az 1918. év folyamán elhagyott történelmi nevezetességű pápai Esterházy-várkastély a március 21-i forradalom után Pápa város munkás-, katona- és földművestanácsa által lefoglaltatott.

A kastély berendezése a Földművelésügyi Népbiztossághoz már elszállított ezüstne-műeken és a beszolgáltatott ékszereken kívül legnagyobb részét óriási műbeccsel bíró régi bútorokból, képekből, porcelánokból és egy több ezer kötetre rugó könyvtárból áll.

Bár a műtárgyak között ritkaságok, unikumok nincsenek, mégis óriási kultúrártéket képviselnek ezek, amelyeket az alulírott munkás-, katona- és földművestanács úgy akar megmenteni a pusztulástól és széthurcolástól, hogy a várkastélyban az ott levő pazar műkincsekből városi múzeumot akar létesíteni.

A többszázados kastély ez ideig száz lakattal volt elzárva a műértékek iránt érdeklő-dő városi közönség szemei elől, s csak a grófi udvar kiszemelt emberei tekinthették meg azokat. A munkástanács azonban a közönség számára hozzáférhetővé és a proletárkul-túra tényezőjévé akarja tenni a megbecsülhetetlen műkincseket, miéltint azzal a kérelem-mel fordulunk a Közügyügyi Népbiztossághoz: hogy a pápai Esterházy-várkastély és annak berendezéséből egy városi múzeum létesítését engedélyezni méltóztassék.⁹²⁹

ifj. Kerekes János
tanácselnök

Az irat jelzete: MNL OL K 305-1919-27-79372 Vallás- és Közügyügyi Minisztérium,
Törvényi iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

⁹²⁹ 1919. március végén a pápai direktórium táviratban értesítette a Belügyi Népbiztosságot, hogy megtiltották az Esterházy-kastély szabad rendelkezésű műkincseinek elszállítását, mert ott helyi múzeumot kívánnak létesíteni.

179.

„[...] MIUTÁN EZEN HONPOLGÁRAINKAT MÉLYEN SÉRTŐ
ÉS KÁROSÍTÓ CSELEKMÉNYEK OLY KÖZEGEK RÉSZÉRŐL KÖVETTETTEK EL,
MELYEKNEK ÉPPEN A KÖZBIZTONSÁG MEGÓVÁSA LENNE
ELSŐRENDŰ KÖTELESSÉGE [...]”.
A BUDAPESTI DÉLSZLÁV KÉPVISELET ÁTIRATA EGY KÜLÖNVONAT
ERŐSZAKOS ÁTVIZSGÁLÁSÁRÓL
Budapest, 1919. július 19.

Преставник Краљевске Владе
Срба Хрвата и Словенаца
у Будимпешти

Le Représentant Royal
Serbo-Croato-Slovène
à Budapest

Földes István⁹³⁰ Belügyi Népbiztos-helyettes Úrnak,

Budapest

A szerb-horvát és szlovén kir. kormány budapesti képviselőjének népbiztos úrral⁹³¹ történt megbeszélése alapján és egyetértve a Belügyi Népbiztossággal, valamint a menekültek irodájával, mely utóbbiak részéről Földes népbiztos-helyettes úr és Liber⁹³² főnök úr a legnagyobb előzékenységgel támogatták működésünket, 1919. július hó 17-én este 11 órakor a Keleti pályaudvarról Szabadka felé irányítottunk egy vonatot, mely ezernél több honpolgárunkat volt hivatva Jugoszláviába szállítani.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy az utasok indulás előtt a Külkereskedelmi Népbiztosságnál⁹³³ bejelentették, mely ingókat s mi összegű készpénzt szándékoznak magukkal vinni, hogy poggyászukat a vámhivatal kiküldöttje átvizsgálta és lepecsételte, a magukkal viendő készpénzösszegekről pedig szabályszerű igazolványt állított ki.

A vonat utasai részben tanulók, részben pedig Jugoszláviába hazatérni óhajtó honpolgáraink voltak.

A vonat elindulása előtt beszállott a vonatba négy, egyéb fegyverzetten kívül kézigrátnatokkal is ellátott katona kíséretében magát Serényi parancsnoknak (sic!) bemutatko-

⁹³⁰ Dr. Földes István: tiszti ügyész, kormánybiztos-helyettes, a belügyi népbiztos megyei megbízottja, a Pest vármegyei direktórium első elnöke.

⁹³¹ Kun Béla

⁹³² Liber Endre (1878–1936): 1918 novemberében kinevezték a menekültek ügyeinek ellátásával foglalkozó kormánybiztosnak.

⁹³³ minden bizonnyal a Népgazdasági Tanács

zott kiküldöttje az I. hadtestparancsnokságnak, ki bevezetésül azonnal azt a parancsot adta ki katonáinak, hogy az útközben esetleg leszálló utasokat lőjék le.

E parancs kiadása után útközben és Kiszállásra való érkezéskor fentnevezett parancsnok az utasok poggyászainak átvizsgálását rendelte el, dacára annak, hogy az erre illetékes hatóságok részéről ez már Budapesten befejeztetett, s a csomagok lezárta (sic!) s egyes ingó tárgyakat a poggyászból, úgymint orvosságokat, ékszereket, látszóveket, iratokat és leveleket el is koboztatott.

Felhívta az utasokat pénztárcájuk előmutatására, kiszedte belőle a pénzt s a 3000 koronán felüli összeget elkobozta, dacára annak, hogy az utasoknak a népbiztosságtól nagyobb összeg kivételére hatósági engedélyük volt, dacára annak, hogy az egyes utasnál talált pénzösszeg az egész családnak készletét képezte, és a család több tagja volt pénzkiviteli engedély birtokában.

Különösen azokat gyanúsította és sértegette, kiknél kevesebb készpénzt talált, mint amennyiről az igazolvány szólt, ami egyszerűen annak volt a folyománya, hogy nem volt minden utas abban a helyzetben, hogy magának annyi kék pénzt beszerezzen, amennyire engedélyt kapott, a fehér pénznek Jugoszláviába való kivitele pedig céltalan lett volna. Az elkobzott pénzösszeg saját bemondása szerint 112.000 koronát tett ki.

Mint súlyos sérelmet kell felpanaszolniunk azt, hogy a női utasokat vörös katonákkal motoztatta meg, ami azoknak kíméletlen és meg nem engedhető zaklatását involválta.

Mellesleg jegyezzük meg, hogy a honpolgáraink jogos tulajdonát képező kék pénzt Kiszálláson saját és az ott állomásozó katonák között fehér pénzre váltotta fel.

Nevezett parancsnok a 45 éven aluli férfi honpolgárainkat vissza akarta tartani dacára annak, hogy külföldieket a mozgósítási parancs katonai szolgálatra nem kötelezheti, és ezen utasok visszatartását csak azért nem fogatosíthatta, mert a hadtestparancsnoksághoz e tárgyban intézett telefonkérdésre választ nem kapott.

Miután ezen eljárás a legélesebb ellentétben áll azokkal az ünnepélyes kijelentésekkel, melyeket Népbiztos Úr a kormány nevében tett, és melyekkel a külföldi polgárok személyi s vagyónbiztonságát feltétlenül garantálta és megvédeni ígérte,⁹³⁴

miután ezen honpolgárainkat mélyen sértő és károsító cselekmények oly közegek részéről követettek el, melyeknek éppen a közbiztonság megóvása lenne elsőrendű kötelessége,

miután ezen nemzetközi jogba is ütköző cselekedetek a hivatalos hatalommal való durva visszaélés ismérveit foglalják magukban, s így közönséges büntetendő cselekményeknek minősítendőek,

a szerb-horvát-szlovén kir. kormány budapesti képviselte ezen eljárás ellen a leghatározottabban tiltakozik, s midőn a történeteket a magyar kormány tudomására hozza, egyúttal reméli és elvárja, hogy a magyar kormány ezen közlés alapján a legerélyesebb vizsgálatot fogja elrendelni, azt haladéék nélkül fogatosítja, a szabálytalanul eljáró közegeket szigorúan megbünteti, és a honpolgárainknak okozott kárt teljes mértékben megtéríti, s bennünket erről legrövidebb idő alatt értesít.

⁹³⁴ A Forradalmi Kormányzótanács az idegen állampolgárok védelméről szóló, XIX. számú rendeletében garantálta az idegen állampolgárokat megillető jogokat és könnyítéseket. A rendeletet megsebzők ügyében forradalmi törvényszék ítélkezett.

Van szerencsénk megjegyezni, hogy ezen eseményekről a belgrádi kormányomat, a Belügyi Népbiztosságot, (Földes népbiztos-helyettes urat) és a Nemzetközi Vörös-kereszt genfi kiküldöttét is értesítettük.⁹³⁵

Zurković
h.⁹³⁶ délszláv megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1123 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

180.

„[...] MUNKÁSTÁRSAINK FELDÚLT LELKIÁLLAPOTÁT CSAKIS
AZ ORVOSLÁSOK ESZKÖZLÉSÉVEL TUDJUK MEGNYUGTATNI.”
A VAS- ÉS FÉMMUNKÁSOK BIZALMI TESTÜLETÉNEK MEMORANDUMA
A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCSNAK
AZ ÁLTALUK FONTOSNAK TARTOTT PROBLÉMÁKRÓL
Budapest, 1919. július 20.

A Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsának

Budapest

Tisztelt Elvtársak!

A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Szövetsége nevében intézzük alanti kívánságunkat a Kormányzótanácsához.

A budapesti és környékbeli vas- és fémipari gyárak fő- és vezető bizalmai testülete folyó hó 17-én tartott ülésén⁹³⁷ foglalkozott a termelés fokozásának lehetőségével, a munkabérek rendezésével, úgyszintén a fizikai és szellemi munkások közötti különbségekkel, s az alanti megállapításokat eszközölte.

Proletár kötelességünknek tartjuk a Tanácsköztársasággal szemben a munka fokozását elősegíteni. Készen állunk akár a jutalék- vagy az akkordrendszer⁹³⁸ bevezetésével ezt előmozdítani, továbbá a gyári rend és fegyelem megteremtésével megvalósítani. Akkor amidőn ezt tesszük, azonban elvárjuk mindenkitől, hogy a termelés lecsökkené-

⁹³⁵ Semmilyen intézkedés nem történt az ügyben.

⁹³⁶ tollal írt betoldás

⁹³⁷ Az ülésen elhangzottak alapján a memorandumot Miákits Ferenc és Kabók Lajos készítette elő.

⁹³⁸ A munkabérek megállapításában az a rendszer, amelyben a munkás keresete az általa egy időegység alatt elkészített termékek mennyiségétől vagy a teljesített műveletek számától függ; teljesítménybérezési rendszer.

sét ne csupán a munkásság hibájának tekintse, hanem a közrejátszó okokat is figyelembe kell venni. A Tanácsköztársaság kikiáltása óta hétről hétre, napról napra hagyják el a gyárakat a legjobb, a legmegbízhatóbb szakértőink azért, hogy a proletariátus diktatúráját a különböző hivatalokban irányítsák és vezessék. A Vörös Hadsereg szükség-szerű megszervezése, és a cseh, román imperialista hadak visszaverése még sokkal nagyobb számban, de szintén a legmegbízhatóbb és a leghasználhatóbb munkatársainkat szőlítették el a termelőmunka mellől.

A gyárak nyersanyagokból kifogyva állanak rendelkezésre, a megmaradt munkásság rossz táplálkozás és rossz ruházkodás mellett mégis akarja a többtermelést megteremteni, mert egyedül csak ebben látja sorsának javulását.

Ilyen körülmények között azonban nem csoda, ha a termelés nem éri el azt a fokot, amely szükséges volna, és éppen ezért tiltakozunk minden olyan megállapítás ellen, amely kizárólag a munkásságra hárítja a termelés csökkenésének okát.

Sajnálatlaltal állapítja meg a fenti bizalmai ülés, hogy a június hó 21-én megtartott vezető bizalmai ülésen hozott határozatot, melyet Bajáki⁹³⁹ szaktársunk vett át azzal, hogy a Kormányzótanácsot juttatja, és ennek megvalósítását sürgesse, a mai napig sem történt semmi.⁹⁴⁰ Úgyszintén sajnálatlaltal állapítja meg azt is, hogy az ugyanakkor megválasztott ötös bizottság, melynek a fronton kellett volna az elvtársakat megnyugtatni, ebbeli munkáját nem végezhette el, éppen azért, mert a Kormányzótanács ezen bizottság kiküldetését nem tette lehetővé. Ugyancsak nem történt semmi abban az irányban sem, hogy a különböző hivatalokban szükséges tisztító és ellenőrző munkálatok megtörténjenek. Éppen ezért felszólítja a bizalmai testület a Kormányzótanácsot, hogy ezen elmulasztott ügyekben egyrészt a legközelebb egybehívandó bizalmai ülésünkön számoljon be, másrészt a még megvalósítható dolgokat sürgősen, haladéktalanul valósítsa meg.

A termelés fokozására vonatkozólag szükségesnek tartja a fenti ülés, hogy gyáranként az anyagkészletet, energiakészletet(sic!), úgyszintén a munkaerők sürgősen állíttassanak össze a Szociális Termelés Népbiztossága által, hogy ezáltal tisztább helyzet álljon elő, hogy a termelést hol, hogyan és milyen szükségletek igénybevételével lehet tényleg fokozni és elősegíteni.

Továbbá megállapította a fenti testület azt is, hogy a proletárdiktatúra nem azzal az erővel hajtatik végre, amely erővel azt végrehajtani szükséges.

Nevezetesen ezt az bizonyítja, hogy amíg a burzsoa társadalmi és kapitalista rendszert eltöröltük, addig rövid időn belül egy újabb burzsoa rend uralkodik az ország dolgozóinak a nyakán, akik semmittevésből és lánckereskedelembe élnek, és ezzel teszik tűrhetetlenné a dolgozó proletariátus megélhetését. Éppen ezért követeljük, hogy a proletariátus diktatúrája kérihetetlen szigorral és egyenlőséggel sújtson mindenkit, aki a

⁹³⁹ Bajáki Ferenc (1883–1938): az első világháború előtt és alatt a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségének egyik vezetője. A Tanácsköztársaság időszakában a szociális termelés népbiztosa és a Népgazdasági Tanács elnöke. 1920-ban életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, 1922-ben a szovjet-magyar fogolycsera egyezmény keretében Szovjet-Oroszországba került. A sztálini terror áldozatává vált.

⁹⁴⁰ A szövegnek ellentmond, hogy a Forradalmi Kormányzótanács 1919. július 21-én tárgyalta a Vas- és Fémmunkások Szövetsége bizalmai testülete által hozott határozatot.

Magyar Tanácsköztársaságban él, és a munkakényszer legszélesebb megalapozásával állítson mindenkit a termelőmunka mellé.

Az élelmezés terén is rendkívüli bajokat látunk. Szívesen tűr és nyomorog a munkásság akkor, amidőn azt látja, hogy egyformán kell mindannyiunknak nyomorogni, ezzel szemben azt látjuk, hogy amíg a dolgozó munkásság éhezik és nyomorog, addig a Magyar Tanácsköztársaságnak új burzsoáziája jólétben dúskál.

Ennek meggátolása céljából feltétlenül szükség van az osztályélelmezés megteremtésére, amely kizárólag azoknak juttassa elsősorban a rendelkezésre álló élelmezési és egyéb közszükségleti cikkeket, akik a produktív termelés munkájában (sic!) feltétlenül kiveszik a részüket. Egyben közöljük azt a határozati javaslatot, melyet a jelzett vezető bizalmi testület elfogadott.

Határozati javaslat

A Forradalmi Kormányzótanács az élelmiszerek és közszükségleti cikkek árát a munkabérekkel párhuzamosan és viszonylagosan egyszerre oldja meg a dolgozók részére.

Jelen határozati javaslatunk kapcsán tiltakozunk az ellen, hogy a mai szocialista társadalomban a nem produktív munkát végzők több fizetést kapjanak, mint a termelő munkások.

Továbbá nem tartjuk összeegyeztethetőnek a Tanácsköztársaság alapelveivel azt, hogy még ma is létezessen a nem dolgozók és árdrágítók hatalmas tábor, mely a munkások dolgozó tömegén élősködve, szabadon folytathatja a lánckereskedelmet.

Utasítja a fő- és vezető bizalmi testület a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy a fizetések rendezését a legteljesebb jogegyenlőség alapján oldja meg a dolgozók részére.

Jelen határozati javaslat a sürgősségére való tekintettel haladéknélkül intéztessék el.

Nem tűrheti a produktív munkát végző proletariátus azt, hogy az egyenlőség jelszava alatt oly egyenlőtlenségek történjenek, melyek ma a fizikai és szellemi munkások között fennállanak. Vonatkozik ez a két kategória között fennálló munkabér, munkaidő, szabadság és betegség esetére vonatkozó különbségekre, melynek minden körülmények között való kiküszöbölését, s az egyenlősítés tényleg[es] megvalósítását követeljük.

Követeli a fő- és vezető bizalmi testület, hogy az annak idején rendkívül gyorsan (24 óra) megteremtett munkás- és katonatanács sürgősen oszlattassék fel, és helyébe a tényleg dolgozó munkások soraiból (üzemekből) állíttassék, illetőleg választassék meg úgy a kerületi, mint a központi munkás- és katonatanács.

Végül megállapítást nyert az is, hogy a legutóbb lezajlott ellenforradalmi puccs letörése után elfogott ellenforradalmárok büntetése megszabásánál láttunk ugyan névtelen halálos ítéleteket, azonban ezeknek végrehajtása felfüggesztetett ugyanakkor, amidőn rendeletileg meg volt állapítva, hogy a meghozott halálos ítéletek 24 órán belül végrehajthatóak.⁹⁴¹ Nem tud belenyugodni abba a vezető bizalmi testület, hogy meghozott

⁹⁴¹ 1919. június 24-én robbant ki a Tanácsköztársaság elleni puccskísérlet a Ludovika Akadémia növendékeinek részvételével.

rendeletek ily gyorsan és előttünk ismeretlen okokból kifolyólag változtassanak meg, és kizárólag az ellenforradalmárok javára szolgáljanak.

Követeljük, hogy mindazon felelős személyek, akiktől a halálos ítéletek végrehajtása függött, a legközelebb egybehívandó ülésünkön számoljanak be azokról az okokról, melyek a halálos ítéletek felfüggesztését szükségessé tették. Véleményünk szerint erre szükség van azért, mert nem tűrheti meg a proletariátus azt, hogy amíg a halálos ítéletek lefelé, a proletariátus felé kérlelhetetlen szigorral hajtatnak végre, addig felfelé különböző ismeretlen okokból kifolyólag történik azoknak felfüggesztése.

Amidőn ezeket a vezető bizalmi testület nevében, mely egyúttal a vas- és fémipari munkások összességét jelenti, a Tisztelt Elvtársak elé terjesztjük, tesszük ezt abban a reményben, hogy az itt felsorakoztatott panaszok, kívánalmak a lehető legrövidebb idő alatt orvoslást találnak, mert munkástársaink feldúlt lelkiállapotát csakis az orvoslások eszközlésével tudjuk megnyugtatni.⁹⁴²

Elvtársi üdvözléssel:

a fő- és vezető bizalmi testület megbízásából:

Miákits Ferenc⁹⁴³
titkár

Kabók⁹⁴⁴
elnök

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3555 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

181.

„DOLGOZNI, DOLGOZNI ÉS DOLGOZNI!”
ÁNYOS EDE MUNKALEHETŐSÉG IRÁNTI KÉRELME
Budapest, 1919. július 20.

A szocialista kommunista kormányzó tanácsa (sic!)

Budapest

Elvtársak!

⁹⁴² Kun Béla indítványára 1919. július 21-én a Kormányzótanács úgy döntött, hogy a szövetség bizalmi testületének július 24-én tartandó ülésére kiküldi Garbai Sándort, Kun Bélát, Varga Jenőt, Dovcsák Antalt és Bajáki Ferencet, hogy személyesen reflektáljanak a memorandumban foglaltakra.

⁹⁴³ Miákits Ferenc (1876-1924): 1917-től a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Szövetségének titkára. A Peidl-kormány pénzügyminisztere, a Huszár-kabinet kereskedelemügyi államtitkára, 1922-től Győr nemzetgyűlési képviselője.

⁹⁴⁴ Kabók Lajos (1884-1945): 1918 elejétől a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségének meghívására a budapesti és környékbeli mozgalmi ügyek titkára.

Dolgozni, dolgozni és dolgozni!⁹⁴⁵

Le a protekcióval és a reakcióval! Fenti jelszavakkal lőn a zászló kibontva.

Én, ki 54 éves vagyok, 40 igazolt bér munkás év van mögöttem a legjobb munkakedvben, mégsem voltam képes mai napig munkaalkalmat kapni.

A kereskedelmi pályán szakképzett ember vagyok hosszú szolgálati bizonylatokkal, a magyar és a német nyelvben teljesen jártas vagyok, és bátran állíthatom, hogy szakmámban minden téren a legkényesebb igényeknek megfelelek.

És előfordul azon eset, hogy én ki egész életemet a munkának szenteltem, már 9 hó óta munka nélkül vagyok, és maholnap itt fogok állni teljesen kifosztva, sőt a mindennapi kenyér nélkül.

Kérni fogom a T. Címet, fizikumomhoz megfelelő munkaalkalmat adni, hogy először bebizonyítsam reátermettséget, másrészt megmentssem családomat a nélkülözéstől.

Szakismereteim a következő szakmából állnak: a [.....], díszmű, rövid, kötött- és szövött áruk.

Kérvényem kedvező elintézését kérve

elvtársi üdvözléssel

Ányos Ede⁹⁴⁶

Dohány u. 57. III. 4.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3588 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

182.

„[...] SZEMÉLYES GÁRDÁJÁNAK NEVEZTE KI ŐKET, ÉS MAGUK IS
TERRORCSAPATNAK NEVEZTÉK MAGUKAT.”

A VÖRÖS ÓRSÉG FŐPARANCSNOKSÁGA JELENTÉSE

A TATA-TÓVÁROSI TERRORCSAPAT ELTÁVOLÍTÁSA

ÉS LANTOS BERTALAN KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS VISSZAÉLÉSEI KAPCSÁN

Budapest, 1919. július 21.

Magyarországi Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága

146.076 szám

6.-1919

⁹⁴⁵ A Tanácsköztársaság alatt bevezették az általános munkakötelezettséget.

⁹⁴⁶ Ányos Edének az 1920-as években Budapesten rövid- és szövöttáru-ügynöksége és bizományi üzlete volt.

Forradalmi Kormányzótanács Elnökségének

Budapest

A győri katonai kerületi parancsnokság 2556/2. eln. sz. táviratát megfelelő intézkedés végett az alábbiakban tartalomilag közlöm:

Hadsereg-parancsnokság II. autósztálya 218.186/145. számú táviratára a tata-tóvárosi katonai állomásparancsnokság vörös ezredparancsnoksággal egyetemben a Tata-Tóvároson és vidékén garázdálkodó 25 főből álló és almásfüzitői kőolajfinomítógyár kiürítésére vezényelt autós katonaosztágot letartóztatás után, kíséret mellett Pestre, illetékes csapattestükhöz szállította. Gyárban már régen nem volt szükség ezen csapatokra, de Lantos Bertalan⁹⁴⁷ tatai kormányzótanácsi biztos személyes gárdájának nevezte ki őket, és maguk is terrorcsapatnak nevezték magukat. Miután a Hadügyi Népbiztosság és hadsereg-főparancsnokság többszörös rendeletei értelmében ilyenmű csapatok feloszlathatók,⁹⁴⁸ illetőleg lefegyverzés után kíséret mellett főhadiszállásra szállítandók, a csapat pedig a katonai parancsnokság parancsát, hogy azonnal vonuljanak be illetékes csapattestükhöz, ismételtlen megtagadták (sic!), kénytelen volt a csapatot letartóztatni. Pesten való megérkezésük alkalmával Lantos Bertalan, ki szintén Pestre utazott, biztatva a csapatot, hogy ő majd visszarendelteti őket, sőt majd egy egész autós századot géppuskákkal fog lerendeltetni. Ezt majd Landler⁹⁴⁹ hadsereg-főparancsnoknál ki fogja eszközölni. Autóscsapat és Lantos garázdálkodásai ügyében feljelentések érkeztek, melyeknek bizottsági vizsgálása táviratilag elrendeltetett. Tatai katonai parancsnokság, munkástanács és Vörös Órség ez ügyben már feljelentésekkel éltek. Kérek intézkedést, hogy Lantos ily jogtalan beavatkozásoktól végleg eltiltassék, és netaláni kísérletezései a csapatnak Tatára való visszahelyezésére megghiúsíttassanak. Győri katonai kerületi parancsnokság 2556/2. eln. szerv. Hünb.146.076/6.

Mausz Rezső⁹⁵⁰

népbiztos-helyettes

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3508 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

⁹⁴⁷ Lantos Bertalan: Komárom megye kormányzótanácsi biztosa. A Tanácsköztársaság bukása után bíróság elé állították, 1920 áprilisában kivégezték.

⁹⁴⁸ A terrorcsapatok feloszlását Böhm Vilmos, a hadsereg főparancsnoka már 1919. április 30-án elrendelte.

⁹⁴⁹ Landler Jenő (1875–1928): ügyvéd, a Nemzeti Tanács tagja volt. Szerepe volt a Tanácsköztársaság létrehozásában. Kereskedelmi, majd belügyi népbiztos, a III. hadtest parancsnoka, később a Vörös Hadsereg főparancsnoka, a sikeres felvidéki hadjárat egyik irányítója volt. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált.

⁹⁵⁰ Mausz Rezső (1877–1922): nyomdász, 1919. június végétől hadügyi népbiztos-helyettes. 1920-ban fogházbüntetésre ítélték, a szovjet-magyar fogolycsere-akció keretében Szovjet-Oroszországba távozott.

183.

„[...] ITT EGY INGATAG ÉS EGYMÁS KÖZT ÖSSZEFÉRHETETLEN,
ANTISZEMITÁRUS (SIC!) VEZETŐSÉG VAN.”

CSUVARA MIHÁLY KORMÁNYZÓTANÁCSI BIZTOS JELENTÉSE
A MURASZOMBATI JÁRÁSRÓL

Muraszombat, 1919. július 21.

Belügyi Népbiztosságnak

Budapest

Az alanti jelentésemet azzal küldöm meg a Belügyi Népbiztosságnak, hogy az itteni helyzethez mérten sürgősen, illetve haladéktalan intézkedést foganatosítson, mielőtt a helyzet veszedelmesebbé válna nemcsak a Vendvidéken,⁹⁵¹ hanem egész Vas megyében.

A muraszombati járás elég nagy kiterjedésű, körülbelül 180 kisebb-nagyobb községgel bír, két határra terjeszkedik, a délszláv és stájer országokkal, népe szorgalmas, dolgozó emberek, akik nem a politikának, hanem a munkának élnek, minden talpalatnyi föld meg van művelve és igen becsületesek. A tanácskormányról jó véleményekkel vannak és ragaszkodnak is hozzá, csak az a baj, hogy három frakció állandóan környékezi őket, hogy megnyerné a népet, számmal első a jugoszláv kommunista csoport, akikben azt látják tényleg, hogy jugoszláv érdekeket képviselve dolgoznak, a második a vend csoport, amely egyáltalán kevés tehetséggel működik, s amelyet nem is igen támogatnak, a harmadik a magyar csoport, amelyet, mondjuk azt, hogy a legmesszebbmenően elismerik és támogatják.

Azt egy legutóbbi népgyűlésen július 20-án megtartva tapasztaltam, hogy a népgyűlésen résztvettek nagy érdeklődéssel hallgatták a magyar nyelvű szónoklatot, s mikor a jugoszláv agitátor jelent meg, a tömeg kezdett szétszórni, és megjegyzéseket tettek fennhangon, hogy ők, ha vendek is, de azért magyarok, és nem is akarnak a magyaroktól semmi esetre sem elszakadni.

Szerintem úgy jugoszláv, valamint a vend csoportokat fel lehetne használni, úgy mint Ukrajnában tettük, határon túli propagandaszervezésre, melyre a hely itt igen alkalmas, mert a közvetlen érintkezés megvan úgy a délszláv, mint a stájer országokkal.

Persze, rendszeres beosztással és nagy sikert jósolok a munkának. Az elvtársak, akik a jugoszláv és a vend propagandával a párt erőssé építése érdekében dolgoznak, igen jó munkaerők, csak irányítani kell tudni őket.

A muraszombati helyzet zilált, úgyhogy a munkástanács sem teljes, és az egész munkát, mely elég terhes, Benkő elvtárs csaknem egyedül volt kénytelen elvégezni, és az ő egyheti távolléte alatt bizony kínos helyzet adta magát elő, mert semminemű rendszeres munka nem folyt, és az előadódott ügyekben semminemű intézkedések nem foganatosítottak.

⁹⁵¹ Tájéegység Vas megye, illetve Szlovénia területén, mely nevét lakosairól, a magyarországi szlovénekről, azaz vendekről kapta.

De ezen most már túl vagyunk, vasárnap délután a szétzúllott volt munkástanáccsal ülést tartottunk, Benkő elvtárs és én közösen, megállapítva a közigazgatási szerveket, és a felügyeletet ideiglenesen egy háromtagú direktórium végzi, és a választások a leggyorsabban megejtődnek és rendszeresíttetnek az összes ballépések, melyek ez ideig bárkik részéről is megtörténtek, remélhető, hogy a közeljövőben teljesen egyenes irányú és megbízható elvtársak által a tanácskormány rendeleteinek szem előtt tartásával lesznek végrehajtva.

A jelenlegi helyzet már kielégítő és a Sostarich jelentése egy közönséges koholmány, akiről a megbízó futárom, Kouba János bővebb felvilágosítást fog nyújtani.

A rendszertelenség nemcsak a muraszombati járásban, hanem az egész megye területén észlelhető, ami annak a következménye, hogy nincs, aki központilag irányítsa a járási megbízottakat, s így az oroszországi helyzetet látom magam előtt, mikor minden egyes városnak, illetve járásnak egy teljhatalmú ingatag vezetője van, aki nincs tisztában a megbízatásának fontosságával és felelősségteljességével.

Vas megyében kormányzótanácsi biztost, vagy ehhez hasonló hivatalos kiküldöttet nem ismernek.⁹⁵² Ezek után nem csoda, ha az egymás után naponként megjelenő kiküldöttek, kik nem is igen igazolják magukat, teljhatalmúlag és egymással ellenkező rendeletekkel és irányzatokkal akarják magukat a helyzet magaslatára emelni.

Ezek után érthető, hogy a személyeskedések és személyek elleni intrikák napirenden vannak, ami legtöbb esetben csaknem hogy tettelegességre kerül az ilyenek között, és ezek az esetek elég gyakoriak és elég nyilvánosan történnek meg, úgyhogy a lakosság teljes tudatában van annak, hogy itt egy ingatag és egymás közt összeférhetetlen, antiszemitárus (sic!) vezetőség van.

Véleményem az, hogy ezen a helyzeten sürgősen, illetve rögtön változtatni kell, mégpedig úgy, hogy egy öntudatos s teljesen tiszta politikai múltú kormányzótanácsi biztost megbízható és szintén felelősségteljes, akcióképes kíséretével együtt Szombathely székhelyre lehetőleg rögtön kiküldeni, akik a megye központi közigazgatásában radikálisan majd el is tudnak járni.

A csempészés a határon ide való átszállítása (sic!) rendszeresen folyik,⁹⁵³ a csempészek a saját hasznukra, mely haszon a beszerzési ár két-, sőt háromszorosát teszi ki, mely hasznot a lakosságtól csakis kék pénzen⁹⁵⁴ hajtják be. S ennek tudható az is, hogy a mai vásárlási forgalomban a kék pénz annyira keresett. Szerintem ezen könnyen lehetne segíteni egy kis rendszeres s központi irányzatú intézkedéssel, úgy hogy a csempészett áru, mely igen fontos ma az egész tanácsállamra nézve (sic!).

Egy kis megfontolt s rendszeresített vezetéssel az ilyen egyéni vagyonharácsolást, melyet nyilvánosan rablásnak lehet nevezni (már a felvert árra nézve), meg lehet szüntetni, ha egy rendszeres csempészáru-felvévesi osztály állíttatna fel, ahová a csempészett árut a csempészek kötelesek eladni, s amelyért az állampénztárból kiadott kék pénzt megkapják, úgy hogy ők 10%-os hasznot számíthatnak a beadott áruért, és így

⁹⁵² Bár Nagy Jenő személyében volt kijelölt kormányzótanácsi biztos.

⁹⁵³ Nagyon komoly méreteket öltött mind az államilag támogatott, mind az egyéni csempészés, ugyanis az ország ellátását belső forrásokból nem tudták fedezni.

⁹⁵⁴ Az Osztrák-Magyar Bank háború előtt bevezetett papírpénze.

meg volna oldva az, hogy a kék pénzt a nyilvános forgalomból már itt a határszélen is ki tudnánk küszöbölteni.

Szerintem helyesnek találom, hogy saját magunkat ne helyezzük szigorú blokádnak alá, mert amit be tudunk a kék papírpénzért kész anyagot [hozni], úgymint sót, bört, cérnát, vásznat, szövetet, gumit, s egyszerűen az összes elképzelhető cikket, melyek ma külföldi forgalomban vannak, és nálunk erősen érezzük hiányukat, evvel a tanácsállam gazdasági fennállását megrögzítsük. Ellenben, mint itt megtörtént, hogy bizonyos helyen a határ 15 kilométerre határvéd nélkül állott volna, és a külföldi csempészek géppuskák védelme alatt, mint valami trénooszlop, 8-10 kocsi szállították ki az amúgy is szűken lévő gabonánkat, s a dolog annyira fejlődött, hogy az arra cirkáló két vörösrünket megtámadták, illetve meg is sebesítették őket.

Rövid ittlétem alatt volt szerencsém beszélni több csempésszel, kik a mi részünkre hordják át a külföldi árut, s az ő bemondásaik alapján nincs kizárva az sem, ha a csempészet az előbb megemlített módon életerőssé megszerveződné, hogy nagyobb mennyiségű benzint, kőolajat és különféle olajakat is lehetséges lenne a határon át mihozzánk becsempészni, most persze ezt ők kockáztatni nem merik, mert ki vannak téve annak a jelenlegi szigorú határzárlat értelmében, hogyha ők az árut hozzák, elkobozhassák tőlük és megtérítést talán sehol nem kérhetnének, itt is rámutat az, hogy itt akarva – nem akarva kénytelen majd az itt működő szerv megalakítani már az előbb említett 'Csempészek Központját', aki garanciát ad nekik arra, hogy legalább a tanácsállam területén nyugodtan és megzavarás nélkül működhetnek.

Az úgynevezett 'Csempészek Központját' egész egyszerűen úgy oldhatnánk meg, ha egy komoly, ahhoz értő szakképzett egyént ide kiküldenének, s kellő ellenőrzés alatt rövid pár nap alatt életerőssé megszervezhetnék ezt a fontos ügyosztályt.

A politikai megbízottak közül Benkő elvtárs igen megbízhatónak és szorgalmas munkaerőnek mondható, ki tudatában [van] annak, hogy a tanácskormány rendeleteit, melyeknek végrehajtásával őt ide a felettesebb hatósága (Belügyi Népbiztosság) Mura-szombatba kiküldötte, hogy úgy a városban, mint a hozzátartozó járásban azokat érvényre juttassa. Kívüle még vagy 7-8 úgynevezett politikai megbízott, kiknek kinevezésük, illetve kiküldetésük különböző helyekről vannak, tartózkodnak itt a járásban, s mint már előbb említettem, éppen ők azok, kik az egész zavart előidézték a folytonos személyeskedéseikkel.

Weisz Menyhért magyar nyelvű agitátor ide ki lett küldve, kinek ittlétét külön figyelembe ajánlották kiküldetésem alkalmával, de még mind ez ideig nem tudtam vele találkozni. De feltett szándékom az, amint beszélni tudok vele, s ha működéséről kellőképpen nem fog tudni beszámolni, haladéktalanul vissza fogom őt küldeni a kiküldetési helyére.

Többek között rájöttem arra is, hogy egyesek önhatalmúlag a személyi érdekükben a hivatalos út, illetve eljárás megkerülésével a kiküldött politikai megbízott tudta nélkül a már megszokott régi szokásuk szerint jelentéseket, úgyszintén feljelentéseket a különböző népbiztosságokhoz, azaz illetve személyekhez, kik felsőbb megbízatással bírnak, menesztenek.

Nevezetesen Fülek és Pusztay nevű egyének küldenek most a Belügyi Népbiztossághoz egy feljelentés formában készült jelentést, melynek tartalma erősen támadja elsőnek Kouba elvtársat, ki teljes bizalmamat bírja, úgyszintén Klein elvtársat is, s lehetséges, hogy a jelentésben még az én nevem is szóba fog kerülni. Hiszem és tudom, hogy az ilyen jelentéseknek a helye, mely a fent nevezett úton kerül az Önök kezeihez, a papírkosárban van a helye (sic!), mert ezek nem egyebek, mint személyi érdekeket védő és káoszt előidéző irkafirkák, melyekkel ma az amúgy is túlhalmozott munkájú felsőbb fórumok foglalkozni nem érnek reá, mert ezek nem a közigazgatás egyenes irányítását, hanem a görbe útra való letérést idéznék elő.

A pillanatnyi impresszióm a mai viszonyokra nézve 3 napi ittlétem s a kiadott rendeleteim végrehajtása után elég jónak mondható. Az akadályok, melyek itten magas torlaszokat képeztek, kezdenek simulni úgyannyira, hogy rendszeres vezetés mellett rövid pár napon belül teljességben egyenes irányú és nyugodt lesz.

A közigazgatás, melyet eddig itt egy káoszféle zavar teljesen felbontott, kezd lassan, lépésről lépésre javulni.

Utólagosan megjegyzem azt, hogy személyeket, melyek a káosz előidézésében aktív szerepet [játssza] részt vettek, most még név szerint nem említhettem meg, de megbízottam, illetve futárom részletesen kérdéseire be fog számolni.

Kérem a Belügyi Népbiztosság sürgős, lehetőleg rögtön intézkedését a bent foglaltakra vonatkozólag.

Elvtársi tisztelettel
Csuvara Mihály

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-1146 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

184.

„TELJES NEPOTIZMUST CSINÁL, AMI ERŐSEN EMLÉKEZTET
A RÉGI BŰNÖS RENDSZERRE.”

VÁDAK A HELYI DIREKTÓRIUMI ELNÖK ELLEN

Kiskunfélegyháza, 1919. július 22.

T. Vármegyei Direktórium!

Alulírott, úgyis mint a járás politikai megbízottja, mint pedig kiskunfélegyházi forradalmi törvényszék vádbiztosa, [...] Kormányzótanács ama rendelkezése értelmében, hogy az a funkcionárius, aki magának jogtalan előnyöket biztosít, szigorúan büntetendő – Iványi Sándor, Kiskunfélegyháza város munkástanácsi, illetve direktórium elnö-

ke⁹⁵⁵ ellen a következő vádakát emelem. A letartóztatást itt csak azért nem fogatosítom mint vádbiztos, mert a helybeli forradalmi törvényszék, a helybeli hivatalban levők felett ítélni nem hivatott, másodszor feltűnés elkerülése végett, amennyiben ez a letartóztatás az itt amúgy sem népszerű rendszerre vetne világot.

1.) Iványi Sándor egy itteni futballcsapatnak tízezer koronát járt ki, amelyről már két hónapja nem számolt el.

2.) A várostól felveszi az 1600 korona havi fizetést, azon kívül negyedévenként kiutalt magának 1000 korona lakbért, azon kívül mint a vármegye kormányzótanácsai biztosa városi politikai megbízottja felvesz 80 korona napidíjat.

3.) Teljes nepotizmust csinál, amely erősen emlékeztet a régi bűnös rendszerre. Konkrétan lehozatta az egész családját, az egyik nővérét mint kémnőt alkalmaztatta, az egyik fivérét, akinek dorbézolásaival kapcsolatban az itteni forradalmi törvényszék is foglalkozott, a szállodai üzembiztosnak tette meg, stb.

4.) Rózner nevű itteni kereskedő megbízott azzal, hogy a tanyákról, falvakról beszéltető gyapjúkat átvegye. Hangsúlyozom, hogy a gyapjúért az átvevőnek egy lépést sem kell tenni, mert a termelő[k] az átvevőhöz kénytelenek behozni, mégis az illető Ödön nevű fiát e címen katonaságtól felmentette, ugyancsak az illető kocsijának sem kell e címen semmiféle szolgálatot teljesíteni.

5.) Dobos István nevű itteni polgárnál, ahol nővére is lakik, baráti szívességből Dobos kocsiját szintén mentesítette a közszolgálat alól. Iványi e polgárnál szokott tivornyázni, ahol legutóbb is a Vörös Őrség meglepte őket, amelyről szóló jegyzőkönyv az itteni Vörös Őrségnél fekszik. Ugyancsak nem maradhat el mulatság és lakodalom nála anélkül, amelyről a Vörös Őrség sokat tudna elmondani, de amely dolgok itt mindig elsimíttatnak. Legutóbbi mulatozása még a munkástanácsot is foglalkoztatta, amikor is hozzátartozóival a város kocsijain nótázva mentek egy közeli faluba lagzira.

6.) Ókéske községből önkényesen kiküldött vörösöröket, akik[kel] a falu ellátatlanságai számára tartott 33 métermázsas lisztet Félegyházára hozatott, úgyhogy ott egy szem sem maradt, mire az ottani direktorium érélyes fellépésére 21 métermázsas rozsot adott vissza, miután a faluban egy szem liszt sem volt, és még ezt a rozsot felőrölték, a falu liszt nélküljei normálisan (sic!) fellázadtak, amelynek hevében az egyik direktoriumi tagot összeszurkálták.

7.) Poloreczki Béla nevű volt 6-os tiszt mint vörösör zászlóaljparancsnok teljesít itt szolgálatot, aki politikailag apszolut (sic!) megbízhatatlan, s amit Vágó⁹⁵⁶ elvtárs ittlétekor szintén megállapított, ez ellen minden követ megmozdítottam, hogy áthelyeztessek, amely szándékom megtörött Iványi akaratán, aki annyira favorizálja most már érthető okokból, mert a dárídózási feljelentések így mindig elsimíttatnak.

⁹⁵⁵ Iványi Sándor: A város szociáldemokrata kormánybiztosa, járási politikai megbízott, munkástanács elnök. A többi direktoriumi vezetővel együtt tisztí különítményesek meggyilkolták. A tanácsköztársaság mártírájaként emléktáblát is kapott a városban.

⁹⁵⁶ Vágó Béla (1881–1939): újságíró, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Belügyi, vasúti és hajózási népbiztos, az irat keletkezésekor a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. Koholt vádak alapján halálra ítélték és kivégezték a Szovjetunióban.

8.) Állandóan teljhatalmú politikai megbízottnak adja ki magát, vagy kormányzótanácsai biztosnak, zsarnokoskodik és terrorizál mindenkit, minden intézkedési jogot magának vindikál dacára annak, hogy minden koncepció nélkül van, a direktorium és a munkástanács minden munkája felőrölődik presztízskérdésekben s abszolút (sic!) produktív munkát itt nem végezhetnek. Gyönyörűen mehetne az itt nagy mennyiségben levő élelmiszerek felszállítása Budapestre,⁹⁵⁷ ha itt komoly munka folynék, s ha a direktorium s a mai rendszer tekintélyét nem dezavualná⁹⁵⁸ az ilyen jelenségek. Arra kérem a Belügyi Népbiztosságot, hogy a fentiek alapján Iványi Sándort haladéktalanul Budapestre hívja, hogy ott tartóztassa le ezen vádjaim alapján, mert az ilyen tetű sokkal ártalmasabb a rendszernek, mint bármilyen nyílt ellenforradalmár.

Lusztig Arnold⁹⁵⁹
vádbiztos, a járás politikai
megbízottja

Az irat jelzete: MNL PML XVI-4-1-1 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Kormányzótanácsai Biztosának iratai 1919, Általános politikai ügyek

185.

„[...] A VELÜK SZEMBEN ALKALMAZOTT INTÉZKEDÉSEK KÖVETKEZTÉBEN
KÉTSÉGKÍVÜL LEHANGOLTAK, ELKEDVETLENEDTEK.”
KÖZALKALMAZOTTAK LEVELE A KORMÁNYZÓTANÁCSHOZ
AZ ŐKET FOLYAMATOSAN ÉRŐ TÁMADÁSOKRÓL
Budapest, 1919. július 23.

1147. szám

Elnök Elvtárs!

Az egyre megismétlődő ellenforradalmi mozgalmak parancsoló kötelességünkkel teszik, hogy az ellenforradalmi mozgolódások és támadások megelőzése érdekében szóvá tegyük azt a politikát és taktikát, amelyet a Kormányzótanács a közalkalmazottakkal szemben követ, helyesebben mondván, mint amely politikának folytatását, amely taktikának alkalmazását a Kormányzótanács eltűri. Nem egyes régi kiváltságok védelméről, hanem a forradalom legszentebb ügyéről van szó, amelyet bárkivel szemben is kötelességünknek érezzük, hogy megvédjük.

⁹⁵⁷ Iványi Sándor a Tanácsok Országos Gyűlésének gazdasági és közellátási vitájában is felszólalt és statisztikai adatokat közölt Budapest ellátásáról. Romsics Ignác: *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna-Tisza közti történetéhez*. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai 3. Kecskemét, 1976. 566–571.

⁹⁵⁸ meghazudtol, megcáfol

⁹⁵⁹ Lusztig Arnold: nyomdász, a kiskunfélegyházi forradalmi törvényszék egyik vádbiztosa.

Nyíltan és minden fölösleges szöszaporítás nélkül meg kell állapítanunk, hogy a közalkalmazottak a velük szemben alkalmazott intézkedések következtében kétségkívül lehangoltak, elkedvetlenedtek. Pedig – és ezt szerénytelenség nélkül megállapíthatjuk – a forradalom lehetőségeinek, külső és belső feltételeinek előidézéséből legalábbis figyelmet érdemlő módon és mértékben kivették a részüket. Nem annyira a novemberi első forradalomban vagy az azt megelőző napokban⁹⁶⁰ tapasztalt magatartásuk, hanem a legsötétebb elnyomatás korszakában elvitázhatatlanul hősi és önfeláldozó lendülettel megindított szervezkedési akciójuk már az akkori időkben valóban nagymértékben járult hozzá a mozgalom balra való lendítéséhez, mint azt most a külföldi kapitalista államok munkásmozgalmainál látjuk. Annál a történelmi jelentőségnél fogva, melyet a közalkalmazottaknak a mozgalomba való belesodródása képvisel, kétszeresen lesújtó az az elbánás, melyben szervezetünk tagjai a diktatúra kikiáltása óta, de különösen a legutóbbi hetekben részesülnek.

El kell ismernünk, hogy nemcsak a bürokráciának, hanem a közalkalmazottak jelentékeny tömegeinek osztályöntudat hiányában mint a végrehajtó hatalom eszközeinek kétségkívül nagy részük volt a kapitalista állam elnyomásában, kizsákmányolásában, el kell ismernünk, nagy volt a bűnük a régmúltban, amikor a fizikai munkásság mozgalmát semlegesen vagy ellenséges magatartással szemlélték. Ez a régi bűnük azonban nem szabad, hogy okul szolgáljon arra, hogy a fizikai és szellemi munkásság között való régi ellentétet továbbra is szíttassuk, vagy az ellentét mesterséges szítását eltűrjük és elősegítsük. Mert kétségtelen az, hogy szövetségünk szocialista agitátorai nevelő munkájának következtében a közalkalmazottak nem félelemből meghunyászkodva, hanem a diktatúrának reájuk nézve jelentős előnyeit belátva, öntudatosan (vagy talán még kis részük még öntudatlanul) és örömmel vették a munkásság uralmát. Az a főbizalmi ülés, melyet március 22-én tartottunk, fényesen igazolta azt, hogy a közalkalmazotti mozgalom irányítói megértették a kor szavát és készek a legmesszebbmenő harcra. Jól tudták azt, hogy a bürokráciát a proletárdiktatúra halálra ítélte, de biztosak voltak abban, hogy a bürokrácia nem téveszthető össze a benne foglalkoztatott proletár közalkalmazottakkal, mert a feudális kapitalista társadalom bűneiért nem lehet megbüntetni azokat, kiket a régi rendszer felhasznált, de mindvégig módfelett elnyomott és kizsákmányolt.

Sajnos [azt] kellett azonban tapasztalnunk, hogy a lapokban (minden kiélezés nélkül mondjuk, hogy különösen a Vörös Újságban) elhelyezett támadások, melyek a régi bürokrácia összes bűneit a közalkalmazottak számlájára írták, korántsem voltak alkalmasak a fizikai munkások gyűlöletének enyhítésére vagy a közalkalmazottak és a munkásság megértése útjának egyengetésére.

A hivatalokban folyó állandó szabotálásokról szóltak a (legtöbbször népbiztosoktól eredő) támadások, holott tény az, hogy a diktatúra első napjaiban szövetségünk beadványt intézett a Kormányzótanácshoz, melyben az adminisztráció egyszerűsítésére, a megbízhatatlan elemek eltávolítására, az új hivatalok és intézmények állásainak betöltésére javaslatokat tett, melyek a fölösleges bürokráciát kiküszöbölni voltak hivatottak, és amelyek a fölösleges és improduktív munkát végző alkalmazottak felszabadítását

⁹⁶⁰ Az őszirózsás forradalomra és a Károlyi-kormány kinevezésére utal.

eredményezték volna. A Kormányzótanács elnökének, akkori direktóriumának minden tagjának átadtuk ezt a memorandumot, melyet elismert nevű szakértők közreműködésével szerkesztettünk, és sajnosan⁹⁶¹ kellett megállapítanunk, hogy beadványunkra – bár többször sürgettük – válasz nem érkezett. Ugyanilyen elbánásban részesültek a tanácsállam gazdálkodásának ellenőrzésére, a revizori intézményre, valamint a közalkalmazottak átképzésére irányuló beadványaink és előterjesztéseink. Szakosztályaink vezetőségei a népbiztos elvtársaknak több ízben felajánlották a reformokra vonatkozó szolgálataikat, sőt, a hivataloknak az oda nem való elemektől való megtisztítására vonatkozólag is tettek javaslatot, de alig találtak komoly vagy jóindulatú meghallgatásra.

Ezen akciók sikertelensége, a támadások folyton fokozódó ereje, valamint legjogosabb kéréseinknek késedelmes és sérelmes elintézése, nemkülönben az új bürokráciának a régi emberekkel szemben tanúsított durvasága és sértő viselkedése kétségkívül gyengítették (sic!) a közalkalmazottaknak a proletárdiktatúrába vetett hitét, és reményét gyengítették, és megnehezítették a szervezet vezetőinek nevelő és forradalmasító munkáját. De mindezek a forradalom szempontjából más súlyos komplikációkat is okoztak. Az állandó politikai krízis folytán elfoglalt népbiztosok az állami adminisztráció reformjával nem foglalkozhatván, a bürokrácia tényleg a régi maradt. Embereivel és intézményével együtt. A közalkalmazottak nagy része a változott helyzet következtében a hivatalokban munka nélkül lézengett, munkátlanságával még dolgozó társát is demoralizálta.

Jól tudja azt, hogy a diktatúra idejében a régi bürokrácia legtöbb hivatalának meg kell szűnnie, viszont a termelés átszervezése érdekében és annak folytán sok új hivatalt kell létesíteni, szövetségünk javaslatot tett arra vonatkozólag is, hogy a fölöslegessé váló hivatalok közalkalmazottai szövetségünk munkaközvetítőjénél jelentessenek be, és a munkaközvetítő helyezze el a fölöslegeseket – amennyiben politikailag ellenük kifogás nem merült fel – az újonnan létesítendő hivatalokba.

Azon meggyőződésben, hogy a bürokrácia következetes egyszerűsítésének keresztülvitele igen sok munkakörnek megszűnésével, igen sok munkaerő fölöslegessé válásával jár, azt kértük, hogy a nem foglalkoztathatók részére sürgősen átképző tanfolyamokat állítsanak fel, amelyek alkalmassá tegyék [őket] más, produktívabb pályán való elhelyezkedésre. Az előadottak útján csak természetes, hogy ezen javaslataink sem találtak megértésre, és ma már oly súlyos a helyzet, hogy a régi hivatalokban a fölösleges és munkájukat kedvtelenül végző alkalmazottak demoralizáltak a folyosókon ödöngenek, viszont az új hivatalokban a levitézlett burzsoá csöcselék kompromittálja napról napra a proletariátus diktatúráját.

A szövetség tervszerű és forradalmi hitű törekvése nem volt eredményes és a bizalmi testületek jóhiszemű akarása is hajótörést szenvedett az állandóan megnyilatkozó ellenszenv miatt. Nem szándékozunk a bennünket ért támadások, a szervezettel szemben megnyilatkozó mellőzések egész sorozatát leírni, csak még két kirívó esetet kívánunk felemlíteni; az egyik az, hogy a legutóbbi héten egyik 29 éves szervezett munkást, szövetségünknek alakulása óta (1917. október) lelkes tagját, egyik hivatalból felmondás

⁹⁶¹ szomorúan

nélkül kidobták egyszerűen azért, mert szövetségünk érdekében agitált. Ezt az agitációt az illető politikai megbízott fehérgárda-szervezésnek, ellenforradalmi ténykedésnek minősítette. A másik, az előbbinél sokkal súlyosabb jelentőségű eset az, hogy szövetségünk, habár azt mindenféle alakban sürgette és szorgalmazta, még a Népgazdasági Tanácsban sem kapott képviseletet, hogy legalább erről a helyről mutathasson reá a régi bürokrácia átalakításának szükségességére, módozataira és eszközeire, valamint az új bürokrácia veszedelmes voltára: hibáira és bűneire. Amikor a termelés és a fogyasztás szervezése mellett a legfontosabb szerepe van a közigazgatásnak, és a szocializált üzem felsőfokon való központi adminisztrációjának és ellenőrzésének, újra csak természetes, hogy az úgyszólván kizárólag újságkiadó és filmtisztviselőket képviselő Magántisztviselő Szövetségnek jutott a Népgazdasági Tanácsban hely, de 300–350 ezer közalkalmazott érdekképviselőnek⁹⁶² nem.

Ilyen viszonyok mellett, és amikor állandóan hivatalosan terjesztik a közalkalmazottaknak a hivatalokból való kidobálásáról szóló terveket, kétségbeesetten kell látnunk, hogy szocialista agitációnk veszendőbe megy, ha nem történik sürgős orvoslás. A forradalom érdeke pedig megparancsolja, hogy a proletariátus egyik kategóriája ne uszítottassék állandóan a proletariátus másik kategóriája ellen, mert így a leghatalmasabb agitációanyagot nyújtjuk az ellenforradalmi üzelmeknek, de a legkedvezőbb esetben is azt fogjuk elérni, hogy éppen a legjobb, a legmegbízhatóbb és valóban nélkülözhetetlen közalkalmazottak ki fognak menni a hivatalokból inkább útkaparónak, utcaseprőnek vagy cipőtisztítóknak.

Kérjük tehát, mondja ki a Kormányzótanács, hogy

1.) föltétlenül szükségesnek tartja a régi és új bürokrácia reformját, és a reformnál föltétlenül meghallgatja a közalkalmazottak szövetségét és annak bizalmi testületeit.

2.) a közalkalmazottakra vonatkozóan minden intézkedést csak a szövetség meghallgatása után foganatosít,

3.) elítéli és megbélyegzi az állandó, indokolatlan támadásokat és azt a jövőben megakadályozza,

4.) elismeri a közalkalmazottak szövetsége munkaközvetítőjét és elrendeli, hogy minden népbiztosság a bizalmi testületekkel egyetértőleg a fölösleges munkaerőket a munkaközvetítőnek bejelentse, és új alkalmazottakat – ha ezt a diktatúra szempontjai másként nem kívánják – csakis a szövetség útján vesz fel.

5.) A szövetség előterjesztéseinek megfelelően gondoskodik a közalkalmazottak átképzéséről és a közalkalmazottak propagandájának országos megszervezéséről.

6.) Gondoskodik arról, hogy a fizikai munkások és a közalkalmazottak között való ellentétek és félreértések minden irányban megszüntetessenek.

7.) Gondoskodik arról, hogy a közalkalmazottak életszükségleteiknek kielégítése körül a fizikai munkásokkal mindenben egyforma elbánásban részesüljenek, végül:

8.) gondoskodik arról, hogy a közalkalmazottak nemcsak saját érdekeiknek megnyugtató védelme, hanem elsősorban szaktudásuknak és tapasztalataiknak a Tanácsköztársaság építő munkájában való, nézetünk szerint feltétlenül szükséges igénybe-

⁹⁶² Az érdekképviselő pontos neve Magyarországi Közalkalmazottak Szövetsége.

vétele érdekében, megfelelő érdekképviselőt kapjanak azokban a szervezetben, amelyek a proletárság ügyeinek országos intézésére vannak hivatva.

Az itt vázolt kérések teljesítése esetén biztosíthatjuk a Kormányzótanácsot, hogy a hivatalokban a legnagyobb rend és munkafegyelem lesz, a proletariátusnak a diktatúra szellemében való kiszolgálása kívánnivalót nem hagy maga után, és a közalkalmazottak régi odaadással, öntudatos lelkesedéssel fogják a diktatúra ügyét szolgálni.

Elvtársi üdvözléssel

[olvashatatlan aláírás]
elnök

[olvashatatlan aláírás]
titkár

Az irat jelzete: MNL OL K 26–601–2–XXXVII–3614 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

186.

„SANYARÚ MUNKÁNK UTÁN IS MÉG VAGY 8 LÁDA REPONENDÁT
KÉNYTELENEK VOLTUNK VISSZAHELYEZETLENÜL BECSOMAGOLNI,
MERT KÜLÖNBEN MÉG MOST IS REPONÁLHATNÁNK.”

PELCZ BÉLA LEVELE AZ EGYHÁZI LEVÉLTÁRAK ELSZÁLLÍTÁSA
KÖRÜLI MUNKÁLATOKRÓL

Budapest, 1919. július 23.

Kedves Barátom!⁹⁶³

Győrbe menetelem eddig húzódott, mert a győr-varsányi vonalon csak most indult meg ismét a rendes személyforgalom. Távollétem alatt Zákonyi⁹⁶⁴ befejezi a munkát, s hétfőn már megkezdődik az anyagnak kiszállítása a vasútra.⁹⁶⁵ A 150 ládából nem marad több, mint 3 üres, a többi színültig megtelt, s megérkezésünk idejére nemcsak fuvarról, hanem megfelelő számú munkásról is gondoskodjatok, mert 1-1 láda cipeléséhez legalább 4-6 ember kell. A csomagolás iszonyatosan keserves munka volt. Akkor tűnt csak

⁹⁶³ A levél címzettje Niklai Péter (1887–1965) történész, levéltáros, szociológus, a Tanácsköztársaság levéltárügyi megbízottja.

⁹⁶⁴ Zákonyi Mihály (1887–1960): levéltáros, az Országos Levéltárban segédfogalmazó, 1919-ben belépett a KMP-ba, a Tanácsköztársaság időszakában részt vett az egyházi és magánlevéltárak államosításában, emiatt később állásvesztésre ítélték.

⁹⁶⁵ Az egyházi levéltárak országos jelentőségű iratainak állami kezelésbe vétele érdekében az Országos Levéltár két alkalmazottja, Zákonyi Mihály és Pelcz Béla Esztergomba utazott a prímási levéltár iratainak átvételére. Utazásukat és munkájukat azonban az a levéltárvédelmi szempont is magyarázta, hogy a hadműveletek folytán fenyegetett esztergomi levéltári anyagokat is biztonságba kívánták helyezni.

ki, milyen nagy a rendetlenség. Sanyarú munkánk után is még vagy 8 láda reponendát⁹⁶⁶ kénytelenek voltunk visszahelyeztetlenül becsomagolni, mert különben még most is reponálhatnánk. A káptalani levéltárak 26 ládát töltötték meg s a prímási levéltárból eddig 116 láda telt meg, s még van vagy 5-6 ládára való anyag, persze miként már telefonbeszélgetésünk alkalmával jeleztem, a vicariális levéltár⁹⁶⁷ nélkül. De tekintve annak csekély történelmi értékét, bátran ott hagyhatjuk. Minthogy csak hétfőre kapunk fuvart, úgy a jövő hét végén érkezünk meg ide, a pontos időt majd 2 nappal előbb telefonon tudomásodra fogom hozni.⁹⁶⁸

Esztergomból Almásfüzitőn keresztül igen rossz a vasúti összeköttetés, ezért kénytelen vagyok Budapesten keresztül utazni. S mivel a győri vonal igen frekvenciát, már délben be kell ülni a 4²⁰-kor induló vonatba, különben este 11-ig, Győrbe érkezésemig a folyosón állhatok. Ma este 11-kor érkezem Győrbe, onnan holnap de. indul tovább a vonat Pannonthalma felé. Pannonthalmán hamar elvégezvén dolgom, másnap, azaz pénteken visszautazom egyenesen Esztergomba, hogy a hétfői szállításra az utolsó előkészületeket megtehessem.⁹⁶⁹

Szerettem volna személyesen referálni, de korán be kell ülnöm a vonatba s még előbb egy-két halaszthatatlan fontos beszerezni valóm s elintézendő magánügyem van. Tekintettel arra, hogy az antant Nyugat-Magyarország egy részét odaítélte Ausztriának,⁹⁷⁰ sürgősen gondoskodni kellene legalább az azon területen lévő magánlevéltárak Pestre szállításáról. Így Köpcsény, Kőrmend, Kismarton, stb.,⁹⁷¹ hogy legalább ezt az anyagot megmenthessük.

Minthogy a mellékelt számadásból kitűnik, hogy a magam pénzéből már ráfizettem 24 K 8 f-t, fizetésemet július hórá pedig még mindig nem kaptam meg, sem a júniusra, sem a júliusra kiutalt 300-300 koronát, pénzkészletem teljesen ki van merítve. Légy oly szíves, sürgesd ki, s hagyd meg szigorúan, hogy a júliusi fizetésemet s a 300 koronát minél előbb felvegyem.

A még felmerülő költségek hozzávetőleges előirányzata a következő: július 21-től kb. aug. 2-3-ig szobabérre 190.-, étkezésre 500.-, munkásoknak 1000.-, (a szállítás alatt legalább 4, ha nem 6 emberre van szükségünk), a szállító kb. 800 koronára számítja a költségeit, ami kerek számban 2500 korona, ehhez hozzászámítva az 1241.18, amit eddig Zákonyival a magunkból költöttünk el, volna összesen 3741 K. 18 f. Minden eshetőségre számítva, mondjuk 3500-4000 korona. Pestre most már a végleges megérkezésünkig nem jön egyikünk se, kérlek tehát, légy szíves a szükségelt összeget mellé-

⁹⁶⁶ Kutatótól visszakapott, de az eredeti helyére még vissza nem helyezett levéltári irat.

⁹⁶⁷ egyházi helytartó hivatali levéltár

⁹⁶⁸ Ez a küldemény azonban a Tanácsköztársaság bukása miatt soha nem érkezett meg az Országos Levéltárba.

⁹⁶⁹ A pannonthalmi főapátság sürgős kérelmet intézett Niklai Péterhez veszélyeztetett levéltára megmentése miatt, ugyanis kilakoltatás fenyegette őket. Az előzetes intézkedések meg is történtek, feltehetően ez volt Pelcz Béla útja, de a gyakorlati végrehajtásra már nem került sor.

⁹⁷⁰ Az Ausztriának átadott 1919. júliusi békefeltételek Német-Nyugat-Magyarország átadását írták elő, népszavazás kiáltásba helyezése nélkül.

⁹⁷¹ Köpcsényben (Kittsee) és Kismartonban (Eisenstadt) az Esterházyak, Kőrmenden a Batthyányak országos jelentőségű magánlevéltáráról van szó.

kelt nyugtámra kiadni öcsémnek, ki azt utánam hozza a pályaudvarra. Ha esetleg gyorsan megcsinálhatná egy felhatalmazást, amely a pannonthalmi levéltár elszállítására szól, nem volna sok, öcsém azt is mindjárt kihozhatná utánam.

Még egyszer kérve szíves közbenjárásodat járandóságaim kicsöngetése körül, s esetleges megjegyzéseidet vagy utasításaidat várva

maradok kész híved

Dr. Pelcz Béla⁹⁷²

U.i. Nem tudom, Tóth-Szabó⁹⁷³ bejár-e már a hivatalba, azért csak hozzád intézem soraimat, te azután ügyis tudatsz vele mindent.

Az irat jelzete: MNL OL K 851-Y-6-54-1919 Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium, Közoktatásiügyi Népbiztosság Levéltárügyi Megbízottjának iratai

187.

„[...] A KEMÉNY KÜZDELMEK ÁRÁN ELÉRT HARCTÉRI SIKEREK UTÁN
A MAGYARORSZÁGI PROLETARIÁTUS
TELJES FELSZABADÍTÁSA FOG BEKÖVETKEZNI.”
GARBAI SÁNDOR TÁVIRATA LANDLER JENŐNEK
A VÖRÖS HADSEREG ELŐRETÖRÉSÉNEK HÍRÉRE
Budapest, 1919. július 23. után

Landler Jenő⁹⁷⁴ hadsereg-főparancsnok elvtársnak,

Főhadiszállás

Vörös Hadseregünk diadalmas előrenyomulásainak híre⁹⁷⁵ dacos öntudattal és lelkesedéssel tölti el a Tanácsköztársaság minden dolgozó proletárját, és mindnyájunkban még jobban megerősíti a kiolthatatlan tudatot, hogy a kemény küzdelmek árán elért harctéri sikerek után a magyarországi proletariátus teljes felszabadítása fog bekövetkezni. Ez az újabb siker is csak fokozza azok munkakedvét, akik idehaza a termelőmunka

⁹⁷² Pelcz Béla: levéltári tiszt az Országos Levéltárban, belépett a kommunista pártba, az Országos Levéltár főbizalmija, emiatt 1919 őszén állásvesztésre ítélték.

⁹⁷³ Tóth-Szabó Pál (1872-1938): levéltáros, történész. 1919. június elején az Országos Levéltár vezetőjévé nevezték ki, azonban csak igen rövid ideig tevékenykedett, mivel június 21. után folyamatosan beteg volt. 1920 után megfosztották állásától és visszatért a Fővárosi Levéltárba, ahol 1925-ben történt nyugdíjazásáig dolgozott.

⁹⁷⁴ Landler Jenő (1875-1928): kommunista politikus, belügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka.

⁹⁷⁵ 1919. július 20-án kezdődött meg a románok elleni offenzíva, melyet Kun Béla a békekonferenciának is bejelentett. Az első napokban a Vörös Hadsereg sikereket tudott elérni, elfoglalta Szentest, Szegvárt és Kisújszállást.

biztosításával igyekeznek megerősíteni a proletárállam mindazon intézményeit, melyek a dolgozók szabadságának, jólétének s jövő boldogulásának lesznek a megerősített várai. Egy pillanatra sem volt kétségünk aziránt, hogy a proletárállam megszilárdítása érdekében vörös katonáink előtt nincs legyőzhetetlen akadály, s a példás vezetéssel párosult lelkes hősiesség az egész világ proletárjai előtt igazolni fogja, hogy mire képes a felszabadulásáért küzdő proletárhadsereg.⁹⁷⁶ A Kormányzótanács és az egész ország proletáriátusa nevében üdvözlöm a Vörös Hadseregnek minden harcos tagját, s biztosíthatom, hogy míg ők gépfegyverek és ágyúk tüzében végzik a proletárság felszabadításának nagy munkáját, addig idehaza minden dolgozó elvtársunk védelmezni fogja a proletárállamot utolsó lehellestéig.

Garbai Sándor,⁹⁷⁷
a Kormányzótanács elnöke

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3577 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

188.

„[...] KÁROLYI ELADTA EZT AZ ORSZÁGOT ENNEK A CSÜRHÉNEK [...]”.
ELŐÁLLÍTÁS ELLENFORRADALMI IZGATÁSÉRT ÉS RÉMHÍRTERJESZTÉSÉRT
Zalaegerszeg, 1919. július 26.

Belügyi Népbiztosság politikai nyomozó osztályának
zalaegerszegi csoportja

Jelentés

Jelentem, hogy folyó hó 25-én Budapestről Zalaegerszegre vezénylésem folytán utaztam 2. osztályú kocsiban, megszólított engem egy előttem ismeretlen polgári ember, ki beszédbe elegyedett velem, miközben elkezdte a mai politikát fejtegetni. Én közben az előttem ismeretlen emberrel kerültem a fülkébe, hol szintén előttem ismeretlen polgárember, ki hajóskapitány, körülbelül 40-45 éves, kiszállt Balatonszárszón, és egy 18-20 év körüli szintén ismeretlen fiatalemberek jöttek társaságunkba, kik szintén a mai tanácskormány ellen foglaltak állást. Nézeteik a tanácskormány ellen izgatók voltak, úgyszintén az először engem megszólított polgári egyén is, kiről később megtudtam, hogy Szász Gyulának hívják, 38 éves, ki Budapesten magántisztviselő és Zalaegerszegre apósághoz utazik fiáért.

⁹⁷⁶ 1919. július 24-én vette kezdetét a román ellentámadás, melyet a Vörös Hadsereg már nem tudott megállítani. A románok július 29-én átkeltek a Tiszán és onnan egyenes út vezetett Budapestig.

⁹⁷⁷ Garbai Sándor (1879-1947): szociáldemokrata politikus, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke, a Peidl-kormány közoktatásügyi minisztere.

Én, mivel tudtam, hogy a dunántúli rész legnagyobb része a lakosságnak ellenforradalmi érzelmekkel bír, figyeltem és nem akartam inkognitóm elárulni.

Szász Gyula beszéd közben a tanácskormány és annak vezetősége ellen a következő megjegyzéseket használta: „Károlyi eladta ezt az országot ennek a csürhének, melyet előbb lezárattott, majd deputációval mentek el érte.”

„Kun Bélát, mikor Károlyi-kormány idejében elfogták, agyon kellett volna ütni.”

„A mai rendszer úgysem maradhat fenn soká, mert az antant blokáddal fogja megfojtani és katonai diktatúrát fog itt felállítani.”

A szovjetpénzre vonatkozólag, mikor kiadtam magamat, hogy én vásárolni jövök, azt mondta, hogy a Pátia, az Athenaeum és Franklin nyomda hadinyomdákka alakultak, és hol (sic!) éjjel-nappal gyártják a hamis pénzt. Az egész magatartás az utazás közben ellenforradalmár jellegű volt.

Szász Gyulát Zalaegerszegen ellenforradalmi izgatásért és rémhírterjesztésért előállítottam.⁹⁷⁸

A két előttem ismeretlen egyén, kik közül, ki hajóskapitánynak adta ki magát, azt hangoztatta, hogy Pogány népbiztos üvegszámra issza a pezsgőt Siófokon, és ő senkinek nem az elvtársa, és nem is engedi magát elvtársnak szólítani, és hogy a walszi (sic!) herceget⁹⁷⁹ fogják ide királynak kinevezni, és pártolta Szász Gyulának azt a nézetét, hogy Kun Bélát agyon kellett volna ütni, és hogy Károlyi Mihály egy csürhének adta át a kormányzást. Ezen ismeretlen egyén Balatonszárszón szállt le.

A 18-20 év körüli, előttem ismeretlen egyén beszéd közben a következőket hangoztatta:

„Ez a piszkos nácio a bolsevizmusban találta a kivezető utat az ország szabadulásához.” És több ilyen megjegyzést tett a tanács kormányzósága ellen és szidta a franciákat, hogy miért nem adnak katonaságot, hogy a bolsevizmus leverésére, és kiszállt Balaton-aligán.

A másik két egyént azért nem állíthattam elő, mert nem volt alkalmas időm és ahhoz kellő karhatalom, mivel a vonat állomásokon csak egy-két percig állott.

Az előttem ismeretlen egyének személyleírása a következő:

Állítása szerint a magyar folyam- és tengerhajózási társaságnál⁹⁸⁰ hajóskapitány, kora 40-45 éves, 165-170 cm magas, termete jól táplált, arca kerek, haja fekete, szeme zöldesszürke, szája rendes, orra rendes, bajusza nyírott, ruházata sötétzöld, szürke kalap.

A 18-20 év körüli fiatalember tanuló, 155-160 cm magas, termete sovány, karcsú, arca hosszús, haja szőke, szeme kék, szája rendes, orra rendes, bajusza borotvált, szürke sportöltöny, fekete felöltő, pepita sapka, dadogva beszél, mozdulatai beteges hajlamra mutatkoznak (sic!).

⁹⁷⁸ A forradalmi törvényszék 1919. július 26-án Szász Gyulát ellenforradalmi magatartás, rémhírterjesztés és a tanácskormány elleni rágalmazás vétsége miatt bűnösnek mondta ki és Zalaegerszeg városából egy évre kiutasította. A törvényszéki elnököt, Lohász Jánost később csupán három hónap fogságra ítélték, miután önmagát „*fehér szigetnek nevezte a vörös viharban*” és a tanúk is mellette álltak ki. Lásd a Zalamegyei Újság 1920. február 1-i beszámolóját.

⁹⁷⁹ A későbbi VIII. Eduárd apja, V. György 1910-es trónra lépése után volt walesi hercegeként a trónörökös. Rövid uralkodása után megkapta a számára létrehozott Windsor hercege címet.

⁹⁸⁰ A Magyar (Királyi) Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság 1895 és 1947 között működött.

Kmf.

Fischer Elemér
nyomozóLátta: Fritz József
csoportvezetőAz irat jelzete: MNL ZML XVI-503-1919-609-25-CS Zalaegerszegi Forradalmi Törvény-
szék iratai

189.

„[...] A PÓTOLHATATLAN TÖRTÉNELMI ÉS KULTÚRÉRTÉKEKET [...] A TUDOMÁNY SZÁMÁRA MEGMENTHESSÜK.”

A KÖZOKTATÁSÜGYI NÉPBIZTOSSÁG LEVÉLTÁRÜGYI MEGBÍZOTTJÁNAK
LEVELE AZ EGYHÁZI HATÓSÁGOK ÉS TESTÜLETEK LEVÉLTÁRAINAK
ZÁR ALÁ VÉTELÉRŐL
Budapest, 1919. július 28.Közüktatásügyi Népbiztosság,⁹⁸¹ levéltárügyi megbízott
55. L. ü. m. szám
1919.A Közüktatásügyi Népbiztosság Vallásügyi
Likvidáló Biztosságának⁹⁸²

Budapest

Az egyházi hatóságoknak, testületeknek kezelésében lévő, illetve az eddig ezeknek tulajdonát képező levéltárakról a Közüktatásügyi Népbiztosság 33. K. N. számú rendeletének (megjelent a Tanácsköztársaság 45. számában) 3. §-a akként intézkedett, hogy a történelmi értékű egyházi kezelésben lévő káptalani és konventi levéltárak köztulajdonba vétetnek, és az Országos Levéltárba kebeleztetnek be, az egyházi testületek házi levéltárainak további sorsára nézve pedig a levéltárügyi megbízott⁹⁸³ a vallásügyi likvi-

⁹⁸¹ A Közüktatásügyi Népbiztosság 1919. április 29-én megjelent 26. sz. rendelete valamennyi levéltár felügyeletét a Belügyi Népbiztosságtól a Közüktatásügyi Népbiztosság ügykörébe tette át.

⁹⁸² 1919. március 22-én a Forradalmi Kormányzótanács kihirdette az állam és az egyház szétválasztását, néhány nap múlva a Közüktatásügyi Népbiztosságon belül megalakították kezdetben a Vallásügyi Likvidáló Hivatal elnevezésű szervezetet, amelyet később Országos Vallásügyi Likvidáló Bizottsággá neveztek át. Feladata az állam és az egyház szétválasztása, valamint az egyházi, hitfelekezeti és az ezek által kezelt alapítványok, vagyonok állami tulajdonba vétele. A szervezet élére Fáber Oszkárt nevezték ki.

⁹⁸³ Niklai Péter (1887–1965): történész, levéltáros, szociológus, a Tanácsköztársaság idején a Közüktatásügyi Népbiztosság levéltárügyi megbízottja.

dáló biztossággal együtt intézkedik. Minthogy értesülesem szerint az egyházi hatóságok és testületek vagyonának likvidálása rohamosan halad előre, mellyel azok levéltárainak átvétele, illetőleg a róluk való egyenkénti intézkedés az Országos Levéltár mai helyi és személyi viszonyai mellett lépést nem tarthat, szükségesnek tartom, hogy a Vallásügyi Likvidáló Biztosságot az alábbiakban előadott intézkedések sürgős megtételére kérjem fel, hogy ez intézkedések révén mindazokat a pótolhatatlan történelmi és kultúrértékeket, amelyek fentnevezett levéltárakban akár a kutatás számára már felderítve vannak, vagy még felderítetlenül rejtőznek, a tudomány számára megmenthessük.

Tisztelettel kérem tehát a Vallásügyi Likvidáló Biztosságot, utasítsa összes kiküldött likvidáló közegeit, hogy az egyházi hatóságok és testületek (szerzetesrendek) vagyonának likvidálásakor az ezeknek eddig tulajdonát képező vagy kezelésükben lévő történelmi becsű levéltárakat a Közüktatásügyi Népbiztosság fent idézett rendeletének értelmében az Országos Levéltárügyi Tanács részére foglalják le. A lefoglalt levéltárak az Országos Levéltárügyi Tanács⁹⁸⁴ letétjéül tekintendők. A lefoglalás tényéről 3 példányban jegyzőkönyv állítandó ki, amelynek tartalmaznia kell annak megállapítását is, hogy a lefoglalt levéltárak, azoknak az Országos Levéltárügyi Tanács által fogadóztatandó átvételéig, mely egyházi vagy világi hatóság őrizetére vannak bízva. Egyben kérem szíveskedjék elrendelni, hogy a levéltár további őrizetével megbízott hatóság, illetve testület a levéltárat minden illetéktelen beavatkozástól megóvni, a levéltár anyagának érintetlenségét mindenképpen biztosítani tartozik, és fentiekben egyben azt is közölni, hogy az így lefoglalt levéltár további sorsa felől az intézkedés joga egyedül az Országos Levéltárügyi Tanácsot, illetve annak kiküldendő megbízottjait illeti meg, végül, hogy a lefoglalás után a levéltárat érintő mindennemű változásról az Országos Levéltárügyi Tanács (Országos Levéltár, I. ker., Vár, Országház u. 28.) haladéktalanul értesítendő. A levéltárak zár alá vételekor felvett jegyzőkönyv egy példányát az illető vallásügyi likvidáló biztosság tartja meg, egy példányát a levéltár további őrizetével megbízott egyházi vagy világi hatóságnak, illetve testületnek adja át, a harmadik példányt pedig az Országos Levéltárügyi Tanácsnak (I. Vár., Országház u. 28.) küldi meg.

Végül tisztelettel kérem a Vallásügyi Likvidáló Biztosságot, hogy jelen átiratomban foglaltakhoz való hozzájárulásáról, illetőleg a fentiekben kért intézkedések megtételéről engem mielőbb értesíteni szíveskedjék.

levéltárügyi megbízott

Az irat jelzete: MNL OL K 851-Y-6-55-1919 Vallás- és Közüktatásügyi Minisztérium, Közüktatásügyi Népbiztosság Levéltárügyi Megbízottjának iratai

⁹⁸⁴ Az egyházi levéltári iratanyagok átvétele mellett a Közüktatásügyi Népbiztosság 33. sz. rendelete a történettudományi kutatás előmozdítása céljából létrehozta a magyar levéltárügy történetében az első országos központi levéltári hatóságot, az Országos Levéltárügyi Tanácsot, melyet ideiglenesen a levéltárügyi megbízott és az Országos Levéltár vezetője irányítottak. A szervezet megalakulására végül nem került sor.

190.

„[...] A TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUM SZÁMÁRA
HÉZAGPÓTLÓ JELENTŐSÉGŰEK.”

MEGBÍZÁS MARCZALI HENRIK PROFESSZORNAK
MEGFELELŐ KÖNYVEK KIVÁLASZTÁSÁRA

Budapest, 1919. július 29.

I.

A könyvtárügyi megbízottaknak,⁹⁸⁵

Budapest

VI. Andrásy út. 12.

II.

Az átmeneti otthonok vezetőségének,

Budapest

VIII. Eszterházi utca 44.

III.

Marczali Henrik, az egyetemi történelmi szeminárium igazgatójának,

Budapest

I.

Az Esterházy utca 44. szám alatti Pálffy-féle házban⁹⁸⁶ levő könyvanyag számos olyan könyvet tartalmaz, melyek a budapesti egyetemen a történelmi szeminárium számára hézagpótló jelentőségűek.

Utólagos beleegyezésük reményében megbíztam Marczali Henrik⁹⁸⁷ egyetemi professzort a történelmi szeminárium céljára alkalmas könyvek kiválasztásával, és felkérem Önöket, hogy a könyvek szabályszerű átadása végett felhatalmazottjukat a megbízott Marczali professzorhoz elküldeni szíveskedjenek.

Kml.

II.

I-ből

A történelmi szeminárium céljaira alkalmas könyvek kiválasztásával megbíztam Marczali Henrik egyetemi professzort és felkérem, hogy ezen munkájában mindenképpen támogatni szíveskedjenek.

Kml.

⁹⁸⁵ Dienes Lászlót és Kőhalmi Bélát a Közoktatásügyi Népbiztosság 1919. március 30-án nevezte ki könyvtárügyi megbízottaknak.

⁹⁸⁶ A mai Reviczky és Ötpacsirta utca sarkán található Pálffy-palota Ybl Miklós tervei szerint épült 1867-ben. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye található ma itt.

⁹⁸⁷ Marczali Henrik (1856–1940): a budapesti tudományegyetem, illetve a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára, a történelmi szeminárium vezető tanára, igazgatója. 1919-ben a Levéltári Tanács elnöke, a Tanácsköztársaság bukása után szabadságolták, majd 1924-ben végkielégítéssel nyugdíjazták.

III.

I-ből.

Megbízom Önt a történelmi szeminárium céljaira alkalmas könyvek kiválasztásával és egyben intézkedtem, hogy az országos könyvtárügyi megbízottak egy felhatalmazottja Önnek a kiválasztott könyveket szabályszerűen átadja.

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–27–173418 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Töredék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

191.

„[...] MI NEMVAGYUNK HERÉK, ADJANAK KENYERET.”
DRESCHER ISTVÁN, ROKKANT SZAKASZVEZETŐ MUNKALEHETŐSÉGET KÉR
A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCSTÓL

Budapest, 1919. július 29.

T.

Magyar

Forradalmi Kormányzótanácsnak

Helyben

Alulírott, akkor, midőn mi, nyomorult munka rokkantjai a legnagyobb nélkülözések közt már teljesen le is rongyosodva, a legnagyobb lelki gyötrelmek közt tengetjük nyomorultságos életünket, mert az újabb orvosi felülvizsgálatunk után felemelt állandó járadékainkból és még ma is csak a 105 korona munkanélküli segélyből ma már teljes képtelenség még megélni is. Még ma sem akadt a mai dicsőségteljes kor szellemében oly élő nemes lélek, ki atyai jóakarásával sürgősen segítene, enyhítene a lelki gyötrelmeinket. Mert már minden élelmi és ruházati cikkeknek az árai az egek magasságáig szöktek fel. Hol van még lakbér, stb., egyebekre az a rengeteg pénz, melyre szükségünk volna, hogy az égetően szükséges ruházati cikkekből beszerezhetnénk azt, ami már most, még a télvíz ideje előtt kellene; hogy a télvíz ideje beköszöntésekor mentve legyünk az adámkosztümtől. Mikor ma már a kényszerhelyzetünkben a lacikonyhára szorulunk, hogy gyomrunk korgását valami kotyvalékkal lecsillapítsuk, az ott készített esetleges tökfőzelékért, melyből három porció kell, mert csak vizes lötyty, hogy valami legyen a gyomrunkban; már magában véve azért az üres vizes tökfőzelékért 15 koronát kell fizetni, mert három porciónál kevesebb nem elegendő, annyiban, hogy már früstökre⁹⁸⁸ és vacsorára már (sic!) nincs pénzünk, hogy valami meleget ehetnénk, még kenyérből sem ehattunk eleget, mert mi, nyomorult koldusok, de vasas iparos proletárok, pótkenyérjegyet sem kapunk. Hasztalan kapaszkodunk mint régi szervezett osz-

⁹⁸⁸ ném. Frühstück, reggeli

tályöntudatos proletárok, hogy a saját munkaközvetítőnk által valami kenyérkereseti forráshoz juthassunk, akár az ipari szakmánk[ban], akár azon kívül esőhöz is. Pedig oly szívesen vállalnánk bármily munkát, amihez nem kellene fizikai erőnket kifejeteni, amihez csak a szellemi tudásunk és a még meglevő testi épségeink megfelelne; hogy a megmaradt testi épségeinket, egészségeinket, nyugodt munkálkodásunk mellett, továbbra is megőrizhessük, hogy mentve legyünk az újabb orvosi segítségektől, a mentőktől, melyből már kijutott részünk elég bőven. Mi, munkarokkantak, a munkateljesítés nemességének rokkantjai a testvéri szeretetünk teljes melegével Önökhöz fordulunk, az Önök szíves atyai jóindulatú pártfogásaikat kérjük, hogy az illetékes fórumú tisztelt elvtársakat szólítsák fel, hogy mentsenek meg már bennünk rettenetes lelki kínjainktól, mi nem vagyunk herék, adjanak kenyeret. Kéréseink jóindulatú elintézését kérve, készséges elvhűséggel vagyunk szolgálataikra készen.

Drescher István stb., rokkant proletár

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3724 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

192.

„HOSSZÚ ÉVEKEN KERESZTÜL BEFIZETETT MUNKÁSFILLÉREKRŐL VAN SZÓ.”
A SZAKSZERVEZETEK ÁLTAL A PÉNZINTÉZETEKBE ELHELYEZETT TŐKÉNEK
AZ OSZTRÁK-MAGYAR BANK ÁLTAL KIBOCSÁTOTT PÉNZBEN VALÓ
KIADÁSA IRÁNTI KÉRELEM
Budapest, 1919. július 30.

Magyar Tanácsköztársaság T. Kormányzótanácsának

Budapest

Tisztelt Elvtársak!

Több szakszervezet azzal a kérelemmel fordult hozzánk, hogy járjunk közben a Kormányzótanácsnál, hogy a szakszervezetek a pénzintézetekben elhelyezett pénzüket kikaphassák, mégpedig az Osztrák-Magyar Bank által kiadott pénzben. Ez a kérelem nem jelent csüggedést vagy a Tanácsköztársaság iránti bizalmatlanságot, hanem csak kötelességszerű óvatosságot. Hosszú éveken keresztül befizetett munkásfillérekről van szó. Ezért a magunk részéről is kérjük a T. Elvtársakat, méltóztassék (sic!) lehetővé tenni, hogy a szervezetek a bankokból bármikor kivehessék a pénzüket,⁹⁸⁹ és akadályok esetén a pénznek legalább egy részét osztrák-magyar bankjegyekben.

⁹⁸⁹ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 26-án elrendelte a pénzintézetek társadalmi tulajdonba vételét. Zár alá vették a bankbetéteket, ugyanis a rendelet arról is döntött, hogy a szocializált pénzintézeteknél lévő folyósámla vagy más betétből mindenki havonta a betét 10%-át, legfeljebb azonban 2000 koronát vehet fel. Ehhez lásd Varga Lajos: A szocializálás illúziói és buktatói a proletárdiktatúra első, békés-békétlen hónapjában. *Múltunk*, 2015/4. 4-49.

Elvtársi üdvözléssel:

Jászai S.⁹⁹⁰
titkár

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3721 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

193.

„[...] ELLENKEZŐLEG AZ ILLETŐ KÖZSÉGET [...] PORRÁ ÉGETIK.”
A ROMÁN CSAPATOK FELSZÓLÍTÁSA A VÖRÖS HADSEREGBEN SZOLGÁLÓ
SZEMÉLYEK JELENTKEZÉSI KÖTELEZETTSÉGÉRŐL
Kunhegyes, 1919. július 31.

Községi előjáróságnak

Tiszabő

Megkerestetik minden községi előjáróság azzal, hogy mindazon embereket, akiket a vörösök kényszerszolgálatára vittek túl a Tiszán és időközben onnan visszaszöktek, valamint azokat, akik esetleg a Vörös Hadseregben szolgáltak és a vörösök által 1919. július 23-án a román hadsereg elleni támadás alkalmával hazaszöktek, vagy a hadseregből megszöktek,⁹⁹¹ és jelenleg a községben tartózkodnak, és bárminő embereket, akik a Tiszán átjöttek és még át fognak jönni, arra figyelmeztetni, hogy mindenki ezen felhívás megjelenése után azonnal jelentkezzen a kunhegyesi román katonai parancsnokságnál, mert ellenkezőleg az illető községet – amely esetleg nem adná ki a fent említett embereket és esetleg kutatás után akadna a községben egy ember is, aki ezen felhívásnak a kellő időben eleget nem tett – porrá égetik.

A községi előjáróság gondoskodjék már a község érdekében is, hogy ezen emberek minden községből kiadassanak.

a kunhegyesi⁹⁹² kerületi parancsnok

Sanu
őrnagy

Az irat jelzete: MNL JNSzML VII-1-a-656-8-4-662-1919 Archívumból visszakapott iratok, Szolnoki Törvényszék

⁹⁹⁰ Jászai Samu (1859-1927): szociáldemokrata vezető, nyomdász, jelentős tevékenységet fejtett ki a szakszervezeti mozgalom szervezésében. 1899-től a Szakszervezeti Tanács főtitkára. A Tanácsköztársaság idején a jobboldali szakszervezeti vezetőkhez tartozott, a Tanácsköztársaság bukása után támogatta a konszolidációt.

⁹⁹¹ 1919. július 20-án kezdődött meg a Vörös Hadseregnek a románok elleni sikeres offenzívája. A július 24-én kezdődő román ellentámadást a Vörös Hadsereg már nem tudta megállítani. Megkezdődött a Vörös Hadsereg visszavonulása és a rendezetlen visszaözlés.

⁹⁹² Kunhegyesen a Tanácsköztársaság 1919. április 30-ig tartott. A román hadsereg 1920. február 18-ig megszállva tartotta a települést.

194.

„ÖNÖKNEK SIKERÜLT A MÁRCIUS 21-ÉN EGYSÉGES MAGYAR PROLETÁRSÁGOT
RÉSZEIRE SZAGGATNI ÚGY, HOGY MA TESTVÉR TESTVÉR ELLEN HIRDET
ENGESZTELHETETLEN GYŰLÖLETET.”

FODOR FERENC LEVELE A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCSNAK
A PARASZTSÁGGAL SZEMBENI MAGATARTÁSRÓL

Budapest, 1919. július 31.

A

Forradalmi Kormányzótanácsnak

Budapest

A tizenkettedik órában fordulok Önökhöz, abban az órában, amelyben a magyar proletariátust Önök visszavetik a legnyomorultabb rabszolgaságba, és amelyben a kiutat arra keresik, amerre nincs.

Önök kopírozták az orosz forradalmat és nem látták, hogy a mi forradalmunk előfeltételei teljesen ellenkezőek, és amelyek következeként más politikát követeltek a vezérek részéről.

Önöknek sikerült a március 21-én egységes magyar proletárságot részeire szaggatni úgy, hogy ma testvér testvér ellen hirdet engesztelhetetlen gyűlöletet.

Önöknek tudniuk kellett volna, hogy a szocialista állam felépítése egy agrikultúr államban csakis a parasztság jóakarátúan aktív cselekvése mellett lehetséges, és a III. Internacionálé márciusi határozatait⁹⁹³ nemcsak betűkből állottak, hanem egy bizonyos szellem is kiáradt azokból.

A Forradalmi Kormányzótanács respektálta ezeknek a határozatoknak betűit, de nem a szellemét. Meghagyta egyelőre a kisbirtok tulajdonjogát, és azt hitte, hogy ezzel eleget tett kötelezettségének.

A III. Internacionálé ezt a határozatot nem a parasztság kedvéért hozta meg, sem pedig azért, mert a magántulajdont akarta védeni, hanem azért, mert a parasztság passzivitása erre rákényszerítette, és a forradalmi cselekvés ebben az esetben nem a nyílt egyenes falnak való rohanásban, hanem a görbébb útban látszott célravezetőnek.

Egy teljes év tapasztalata kényszerítette az orosz kormányt erre a megalkuvásra, mert egy teljes évig kísérletezett a nyers erővel a paraszt ellen, megpróbálta a rekvirálást, az árucserét, a batyuzás eltávolítását, és miután mindezek a módszerek csak vérözönt és hihetetlen éhséget eredményeztek, szánta rá magát a jobbra való visszavonulásra, a paraszt kibékítésére, amely a tulajdonjog elismerésében látszott kivihetőnek.

⁹⁹³ 1919. március 6-án, a szociáldemokrata pártok világkongresszusának ötödik napján alakult meg Moszkvában a Komintern, más néven a III. Internacionálé. Mi a teendő? címmel programot is elfogadtak a követendő stratégiáról és a társadalmi bázis szélesítéséről. A szovjet politikai változásoknak teljesen alárendelődött szervezet 1943-ig állt fenn.

Megmondhatom, ezzel a kis engedménnyel sem értek el nagy eredményt. A szovjet csapatok kétségbeesett erőfeszítései Szibéria síkságára a kenyér utáni rohanást jelentik, mert ezidén elegendő kenyérre csak onnan számíthatnak.

A Forradalmi Kormányzótanács nem ismerte az orosz helyzetet, a határozatot betű szerint végrehajtotta, de rögtön ki is jelentette, hogy ez a rendelet csak „kíméleti idő”-t jelent, és ezzel az egész parasztságot az ellentáborba kergette, és most, mikor a helyzet a legkritikusabb úgy bel-, mint külpolitikai tekintetben, most megfordított sorrendben próbálkozik azokkal a módszerekkel, amelyeknek éppen a sikertelensége kényszerítette az orosz kormányt a megalkuvásra.

Először jött tehát a kibékítés módszere, aztán a csereakció, most jön az erőszakos fegyveres rekvirálás és öszre a fegyverrel való munkára kényszerítés.

Ugyanez volt az orosz kormány taktikája, csakhogy teljesen megfordított sorrendben. Az orosz forradalom hivatva volt megmutatni, hogy mily módon, mily irányban haladjon a munka egy kapitalisztikus termelési rendből a kommunizmus felé, a mi forradalmunk pedig – amely a legszebb reményekre jogosított hideg, logikus, becsületes munka mellett – megmutatta, hogy hogyan kell egy ország kommunista alapon álló proletárságát a kapitalizmus jármába visszahajtani.

Forradalmunk egész menetében mindig csak az orosz okokat láttuk, de sohasem az okokat, amelyek a borzasztó okokat előidézték.

Voltam olyan bátor a diktatúra első napjaiban rámutatni illetékes helyen, hogy mi lesz a következménye, ha a rajongás és a dac politikájával megyünk a jövőnek és ma, mikor millió proletár kínos, keserves rabszolgasága áll előttünk, mikor az egész marxista hitvallásunk diszkreditálása lesz az eredménye pár hónapi uralmunknak, ma, mikor még segíthetünk, újra felemelem szavam és kérve kérem Önöket, lássák be, hogy csak akkor cselekednek forradalmian, ha a forradalmat mentik meg és biztosítják a proletárságnak – mint osztálynak – Magyarország sorsának intézésében a befolyást.

El kellett ezt mondanom, mert a magyar proletárság egy becsületes, egyszerű tagja, mert forradalmár vagyok, aki látta az orosz forradalmat, de látta a finn proletárság ezreinek kivégzését is.

Eltársak! Még nincs későn. Mentsék meg önmaguk helyett az egész magyar proletárságot, és ne semmisítsék meg a III. Internacionálét, mert utána csak a kapitalizmus internacionáléja jöhet.

Testvéri üdvözléssel:

Fodor Ferenc

IV. Reáltanoda utca 9. II/7.

Az irat jelzete: MNL OL K 26-601-2-XXXVII-3767 Miniszterelnökség, Központilag iktatott és irattározott iratok, Forradalmi Kormányzótanács

195.

„MINDEN KEGYETLENSÉGRE KÉSZ. JELLEMTELEN BOLSEVISTA.”
POLGÁRMESTERI JELENTÉS A ROMÁN MEGSZÁLLÓ HATÓSÁGHOZ

Türkeve, 1919. július

A kisújszállási védőszakasz parancsnokságnak,

Kisújszállás

888/1919 számú rendeletre jelentésünket a következőkben van szerencsénk tisztelettel megtenni.

Mindenekelőtt előre bocsátjuk, hogy az itthon lévő munkásság nagy része kommunista érzelmű volt, jelenleg azonban teljesen nyugodtak és csendesek, azonban félős, hogy a vörösek visszajövele esetén újból melléjük állanak, veszedelmes kommunisták a következők:

Madarász István,⁹⁹⁴ 45 éves kőművesmester, ref., közép magas, haja őszes, cigányarcú, széles. Türkevén megteremtője a bolsevizmusnak és országos agitátor, jelenleg a budapesti propaganda bizottság élén áll. Rablóvezér, direktórium elnöke és a munkástanács elnöke.

Madarász Istvánné Rózsa Teréz, 45 éves, barna arcú, erős, kövér, zömök, a női kommunisták vezére és veszedelmes agitátor, rabló.

Madarász Lajos, 19 éves, betörő típus, vékony, szőkés, valóságos anarchista.

Erdei Sándor, 38 év körüli, alacsony, vékony, kerek képű, barna hajú, vörösseszőke bajuszú, kegyetlen, rosszelkű, alattomos, jó írású gazember. A bolsevizmus alatt mint városparancsnok a terrorisztikus intézkedések végrehajtója. Vörös Hadsereg erőszakos toborzója.

Simon Sándor, 40 év körüli, vékony, magas, barna, szálkás bajuszú, himlőhelyes, egyik kezére béna, rokkant, kegyetlen vérengző, jellemtelen. Gyűléseken állandóan izgató szónok. A mezőgazdasági üzemek szocializálójá volt, mint ilyen, igen rosszakaratú és kíméletlen hatalmának tudatában zsaroló.

Princz István, 27 éves, magas, barna, foglalkozása kereskedősegéd, jó megjelenésű, szerfelett alattomos. A bolsevizmus titkos rendőre.

Ozsváth Lajos, 29 éves, bányász mérnök, alacsony hajlott hátú, nehéz járású, szőke, fájós szemű, direktórium és munkástanács tagja, a legteljesebb bolsevista érzelmű. Intelligenciájánál fogva a legveszedelmesebb bolsevista.

Dr. Kenéz Béla, 40 éves, budapesti ügyvéd, túl magas, vékony, barna, őszes, gyors beszédű. A forradalmi törvényszék vádbíztosa. Alattomos, hízélgő, veszedelmes, hata-

⁹⁹⁴ Madarász István: A türkevei szociáldemokraták és a munkástanács egyik vezetője, 1919 elején a KMP budapesti propagandaiskoláját látogatta, onnan a Tanácsköztársaság kikiáltásakor tért vissza. Tevékenységéhez lásd Selmeczi László: A Kommunisták Magyarországi Pártja Szolnok megyei szervezeteinek megalakulása és tevékenysége, 1918. december 12–1919. március 21. *Jászkunság*, 1969/1–2. 16–23.

lomra és pénzre vágó, a helybeli vörös zászlóalj parancsnoka. Egyik szellemi vezére a bolsevizmusnak. Intelligenciájánál fogva a legveszedelmesebb alakja a társadalomnak.

Rundik János, 39 éves, közép termetű, szőke, vörös arcú, már kora ifjúságától egyik vezére a bolsevizmusnak.

Tubel Teréz Csik Sándorné, 26 éves, alacsony, zömök, cigányképű, a türkevei állami gyermekmenhely volt felügyelőnöje, erős kommunista szónok, jellemtelen zshivány.

Csik Sándor, 28 éves, hajlott hátú, vadállatias, jellemtelen vérengző, átítatott kommunista, a novemberi forradalom egyik rablóvezére.

Hupuci Soós Imre, 26 éves, alacsony, zömök, kerek arcú, fején forradások. Erőszakos, jellemtelen, részeges rabló, veszedekő, a Vörös Hadseregbe való belépésre fegyverrel kényszerítette a szelídebb embereket is.

Nagy Imre, 24 éves, alacsony, vékony, szőke csizmadia, alattomos, rendkívül vérengzésre hajló, erőszakos agitátor. A Vörös Őrség parancsnoka volt.

Lebezi Nagy Lehel, 44 éves, szikár, kreol barna arcú, a szélsőségek embere, nazarénus papból lett istentagadó, osztálygyűlölő, hatalomra és pénzre vágó munkakerülő. A bolsevizmus első zászlóvivője. Minden kegyetlenségre kész. Jellemtelen bolsevista. Ő volt a legveszedelmesebb alakja a helyi mozgalomnak.

Gyurcsék István, 37 éves, közép termetű, szikár, erősen barna gépész (budapesti vas-munkás volt), a kommunista rendeletek túlhajtott szellemében való végrehajtója, különösen az ipari üzemek megbénítását célzó intézkedéseivel, erőszakos, durva, jellemtelen, alattomos. A túsok összeszedésénél és elszállításánál vezérszerepet vitt, és vezérszónoka volt előbb a szocialistáknak, majd a kommunistáknak. Alattomos, jellemtelen, pénzre vágó munkakerülő, veszedelmes, terrorizáló agitátor. A direktórium tagja.

Józsa Kálmán, 38 éves, közép termetű, vöröses arcú és bajuszú. Munkástanács tag, vérengző, részeges, éjjeli titkos őr, osztálygyűlölő, átítatott bolsevista.

Vass Kálmán, 40 év körüli, okleveles elemi iskolai tanító, fiatal kinézésű, túl magas, szőke. Erkölcstelen magaviselet miatt a tanítóságtól elcsapták (lilimtipró), jelenleg is mint állás nélküli tanító vadházasságban él, s a nővel tartatta ki magát. A kommunizmus alatt mint lakásügyi népbiztos szerepelt, és mint ilyen igen erőszakos volt. Szellemi képességénél fogva a társadalomnak veszedelmes alakja.

Dr. Fölföldi Sándor, 35 év körüli, közép termetű, vékony, barna, polgári iskolai tanár, hazug, jellemtelen, pénzre vágó, helybeli kommunista lap véresszájú szerkesztője. Munkástanács tag.

Keményfi Károly, 29 éves, magas termetű, vékony, barna, kék szemű, okleveles elemi iskolai tanító, igen éles eszű, állandóan irodalmi munkával foglalkozik. A helyi kommunista lap munkatársa, átítatott bolsevista.

Horváth Sándor, 35 éves, cigány, jóarcú és megjelenésű, magas, a cigányság vezére, a Vörös Hadsereg megszervezésénél közreműködött, munkástanács tag.

Rinszki András, 38 éves, szőke, csorba szájú.

Ifj. Fias Péter, 25 év körüli, vékony, közép termetű, barna arcú.

Kulcsár Sándor, 38 év körüli, nagy[on] magas, vöröses képű, szőke bajuszú, kopszodó kőművessegéd.

Förös István, 32 év körüli, közép termetű, barna, jóarcú, földmunkás.

Kohári István, 39 éves, zömök, középtermetű, szőke bajuszú.

Csöti Mátyás, 70 év körüli, alacsony, hajlott, zömök, barna, nagy bajuszú.

Borsos Sándor, 45 éves, nagyfejű, kopasz, vérbeli kommunista.

Sarkadi Imre, 35 éves, vékony, szőke.

Szoboszlai István, 26 év körüli, szőke csizmadia.

Gyevát Árpád, 25 év körüli, kék szemű barna pénzügyőr.

Ezen 10 utóbbi szintén erős bolsevista érzelmű, s a bolsevista eszmék erőszakos végrehajtói voltak, és mint agitátorok veszedelmes közreműködői voltak a bolsevizmus terjesztésének.

A fentebb megnevezettek valamennyien elmenekültek a román kir. hadsereg elől, több száz embert ragadva magukkal, közülük igen sokat erőszakkal és fegyverrel kényszerítve a menekülésre s a hozzájuk csatlakozásra, és az élők vett jószágfélének az elhajtására. Ha ezek, akik a Vörös Hadsereg élén, sőt akár magukban is még egyszer visszajöhetnének, az intelligencia, és gazdátársadalom és előljáróság tagjai kénytelenek lennének előlük elmenekülni, mert a legirtózatossabb vérengzést csinálnák ezen társadalmi osztályok tagjai között. Az itt maradt és a bolsevizmustól átitatott, de ez idő szerint meglapult helyi kommunisták segítségével.

Az ez idő szerint itthon tartózkodó, különös szerepet vivő egyének voltak:

Farkas Imre polgári isk. igazgató, a kommunista eszmék vezérszereplője, az iskolákban hetenként előadást tartott a tantestületnek, s azok tagjait kényszerítette a Vörös Hadseregbe való toborzásra, az iskolai növendékeket kommunista szellemben nevelte, és erre tanártársait is kényszerítette, a helyi kommunista lap munkatársa. A közigazgatási hatóságon kívül úgy a felettes állami gondnokság, mint az úri kaszinó közgyűlése kommunistának bélyegezte, az iskola igazgatásától és a tanítástól eltiltotta, és vele semmi téren nem érintkezik.

Cs. Kovács Imre és Háty Ádám erős kommunisták voltak.

Pozsonyi Károly véresszájú vezérszónok és agitátor.

Gyarmati András a kommunista rekvirálás legkíméletlenebb végrehajtója és rosszindulatú kezelője.

Kalocsa Ferenc előbbinek karhatalmi közege, túrkevei születésű, s mint románul tudó egyén szerfelett veszedelmes, a román hadsereg tagjainak a bolsevista eszmékkel való megfertőzésére.

Kun Lajos és id. Fias Péter hóhérszerepre vállalkozó kommunisták voltak.

Pakli Vad István rosszakarató, veszedelmes agitátor volt.

Cs. Szabó Mihály, Sárkány István, Gyarmati László, Nagy Imre és Jakucs Elemér bolsevista érzelműek, s kisebb-nagyobb mértékben részt vettek a bolsevista mozgalomban.

Dináné Szoboszlai Eszter, Harangozóné Vajda Juliánna, Csik Eszter,⁹⁹⁵ Pozsonyi Zsófia, Daku Bálintné Farkas Tini, Balla Mária, Hudákné Farkas Tini és id. Fias Péterné női agitátorok voltak a bolsevista eszmék terjesztésének tevékeny résztvevői.⁹⁹⁶

⁹⁹⁵ Csik Esztert a zalaegerszegi internálótáborban 1921-ben halálra kínozták. Cseh Géza – Szabó László: *Túrkeve. Adatok Szolnok megye történetéből II.* Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok, 1989. 788.

⁹⁹⁶ A helyi történetekhez lásd Gazdag Lajos – Szabolcs Árpád: *Mezőtúr és Túrkeve a forradalmak alatt.* Mezőtúr, 1921.

Az irat jelzete: MNL JNSzML VII-1-a-656-8-4 Archívumból visszakapott iratok, Szolnoki Törvényszék

196.

„ÉLJEN A ZSIDÓ DIKTATÚRA.”
GÚNYVERS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁGRÓL⁹⁹⁷
[Budapest], 1919.

Örülj, vigadj, jó proletárom, valóra vált már a dicső álom,
Ma minden szép szó a munkásé, csak hatalom, jólét a másé.
Nem vagy már kényúr rabszolgája, csak Kun Béla pojacája.
Éljen a zsidó diktatúra.

Leráztál már minden jármot, kaptál korlátlan szabadságot,
Megtagadtad ősi erényed, hős szittya véred, nemzetséged.
Hazád, oltárod és Istened, zsidó parancsra elveted.

Nem baj, nem úr az elnyomó, ki nyakadon ül... csak zsidó.
Semmiféle mi csöcselék, király, gróf, pap, vagy más ily söpredék
Feletted már nem uralkodik, mert ki most rajtad basáskodik,
Rablógyilkos, hamis pénzverő, sipista⁹⁹⁸ s más ily kőceví.⁹⁹⁹
Ügyes rikkancskád megbízható, juj, de boldoggá tesz a zsidó.
Élődsi faj, eddig uzsorázott, hogy szerezhessen „kkapitált” (sic!),
Művészettel játssza a „proletárt”.

Felhasználta keserűséged, hogy válladon emeld a trónra,
S nő, rá kész a diktatúra. De hát támadj proletárom,
Könnyű, ugye, a zsidó járom? Hiszen gyönyör most élted,
A zsidó kormány csupán érted fürdik tejben, vajban, borban.
Táncolj, táncolj csak dudaszóra, csak nem állhat az is sorba?
S temetgeti az alkoholt, eközben sok szép mozt kohol.
Élted már nem siralomház, s intsen feléd bár sírverem,
Tied a szabad szerelem, áldás hull reád a zsidókézből,
Neked is vernek aranyat... rézből. Tied a sok szép hamis bankó,
Dolgozz munkás, szegény fajankó!!

⁹⁹⁷ A verset némileg más szöveggel közli *A magyar piaristák és a Tanácsköztársaság.* A bevezetést írta Szakál Ádám SchP. A forrásokat sajtó alá rendezte Koltai András. Piarista Rend Magyar Tartománya, Budapest, 2013. 186–187.

⁹⁹⁸ hamiskártyás

⁹⁹⁹ csepűrágó

Már volna élet, volna béke, megnyugodna az ország népe.
 Hej! Csakhogy ennek nagy az ára, népbiztosnak lenne kára!!
 Az nem koplal, világát éli, azt sem kérdi, kóser-e vagy tréfli.¹⁰⁰⁰
 Mindegy neki sertés, vagy liba, ebben bizony sohse lesz hiba.
 Öntsd ki érte minden véred, gyilkolj, pusztítsd magyar véred.
 Oltárodát tipord porba, papjaidat küldd a pokolba,
 A kereszténytan magja vesszen, a zsidószellem ki ne vesszen.
 Mert ereje a te romlásod s pusztulása a vallásod.
 Dobd el hited, számúzd Istened, ily butaság csak nem kell neked?
 Ki Isten hatalmat vindikálja, zsidó zsarnokod így diktálja.
 Üsd le a hitvány bitangot, aki csak ad egy bátor hangot,
 Nehogy szemeidet felnyissa.

Hová lenne Böhm,¹⁰⁰¹ Buchinger,¹⁰⁰² Eltner, Weltner,¹⁰⁰³ Springer, Singer,
 Az erényőr Glücklich Vilma,¹⁰⁰⁴ diplomata Schwimmer Róza,¹⁰⁰⁵
 A gyáva hóhér Szamuelli, szélhámos Khun és Bokányi?¹⁰⁰⁶
 Kunfi, Pogány, Vágó, Szántó? meg a többi kikiáltó.
 Véd meg a kormány hatalmát!!! sok összepotott aranyát,
 A népbiztosok autóját, főhercegi lakosztályát, Khunné selyem viganoját,¹⁰⁰⁷
 Valamennyi finom pipát!!!

Ezért hát ne sokat kérdezz, rendületlen koplalj, vérezz,
 Sőt, hogyha kell, veszekedj meg, fő, hogy őket védelmezd meg!!
 Most Pestnek kell új kultúra, zsidónak a sinekura,¹⁰⁰⁸
 Neked soványítókúra, a proletárdiktatúra.
 Int feléd a vörös zászló, elég neked egy pár jó szó.
 Hazugság a felírása, soh'se bánts, csak menj utána.

¹⁰⁰⁰ A zsidó vallás szerint étkezésre nem használható, a szavak magyarázatához lásd <http://www.zsido.hu/ujelet/archiv/u980812.html> (letöltés: 2019. március 11.)

¹⁰⁰¹ Böhm Vilmos (1880–1949): a Károlyi-kormányban hadügyi államtitkár, Berinkey-kormányban hadügyminiszter. A Tanácsköztársaság idején szocializáló, majd hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka. 1919. júliusban bécsi követként dolgozott.

¹⁰⁰² Buchinger Manó (1875–1953): az MSZDP jobboldali szárnyához tartozott. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor visszavonult a politikától és kilépett a pártvezetőségből.

¹⁰⁰³ Weltner Jakab (1873–1936): újságíró, szakszervezeti vezető, 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, az újságíró-szakszervezet elnöke. Fellepett a kommunisták ellen, ellenezte a proletárdiktatúrát.

¹⁰⁰⁴ Glücklich Vilma (1872–1927): tanárnő, a magyar polgári feminista mozgalom egyik vezetője.

¹⁰⁰⁵ Bedy-Schwimmer Róza (1877–1948): újságíró, a magyar polgári feminista mozgalom egyik vezetője, a Károlyi-kormány idején svájci követ.

¹⁰⁰⁶ Bokányi Dezső (1871–1940): író, újságíró, az MSZDP vezetőségi tagja, egyik legjobb szónoka. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja. A Tanácsköztársaság idején munkaügyi és népjóléti népbiztos, majd a Vörös Hadsereg III. hadtestének parancsnoka. A szovjet-magyar hadifogolycseré-egyezmény révén 1922-ben Szovjet-Oroszországba került. A sztálini terrornak esett áldozatul.

¹⁰⁰⁷ egybeszabott, hosszú felsőruha

¹⁰⁰⁸ Szinekúra: olyan állás, melyben tényleges munkát nem kell végezni, de jó fizetést nyújt.

Százsor balek, ki annak hisz, pokolra visz, romlásba visz.
 Te csak azért menj utána, a halálba, pusztulásba,
 Szégyenletes szolgaságba.

Az irat jelzete: MNL OL R 317–No. 116. 1526 utáni gyűjtemény, Irattípus szerinti gyűjtemények, Versek, epigrammák, gúnyiratok

197.

„MINT A NŐ SPECIÁLIS ÉRDEKEIT VÉDŐ KÉPVISELET KÉRJÜK,
 HOGY MINDEN NŐKRE ÉS GYERMEKEKRE VONATKOZÓ INTÉZKEDÉS ELŐTT
 BENNÜNKET MEGHALLGASSANAK.”
 A FEMINISTÁK EGYESÜLETÉNEK¹⁰⁰⁹ JAVASLATAI
 A BELÜGYI NÉPBIZTOSSÁGNAK
 [Budapest], 1919.

1. Mint a nő speciális érdekeit védő képviselőt kérjük, hogy minden nőkre és gyermekekre vonatkozó intézkedés előtt bennünket meghallgassanak.
2. Követeljük központi háztartások szervezését, hogy a nő produktív munkája ne veszélyeztesse az ő vagy gyermeke egészségét.
3. A házasság reformját a házastársak teljes egyenjogúsága alapján; kötelező orvosi vizsgálat a házasság előtt.
4. Anyasági biztosítást.
5. A nők ellen elkövetett erőszak legsúlyosabb büntetését (forradalmi törvényszék elé állítás). A leányok védelmi és házassági korának 18 évre emelését.
6. A magzatelhajtás büntetésére vonatkozó törvényszakasz megszüntetését.
7. A fertőző, különösen venereás betegségek¹⁰¹⁰ és tuberkulózis tudatos terjesztésének szigorú büntetését.
8. A prostitúció szabályozásának sürgős megszüntetése, a bordélyok rögtöni bezárása, a leánykereskedelem és a titkos bordélytartók legszigorúbb büntetését, a beteg prostituáltak kórházba utalását, az egészségesek kiképzését produktív pályákra.
9. A leányok és fiúk együttes oktatásának keresztülvitelét az egész vonalon.
10. A 16 évnél fiatalabb gyermekek teljes eltiltását mindennemű kenyérkereső munkától, nemcsak a kereskedelem és ipar, hanem a művészet cégére alatt szereplő mutatványok terén is.
11. Az összes pályák, minden tisztség és munkaalkalom megnyitása a nők előtt.

¹⁰⁰⁹ A Feministák Egyesületét 1904-ben alapította Bedy-Schwimmer Róza és Glücklich Vilma. Az egyesület célja volt a nők egyenjogúsításának elérése jogi és gazdasági téren. Ennek egyik nélkülözhetetlen feltétele a választójog megszerzése volt. Sikraszálltak továbbá a nők tanulási jogáért, a férfiakéval egyenlő bérezésért, küzdöttek többek között a gyermekmunka és a káros szenvedélyek ellen.

¹⁰¹⁰ nemi betegség

12. Oly intézmények létesítését, amelyek a nők legszélesebb rétegeinek alkalmat adnak arra, hogy magukat szakmunkára kiképezzék.

13. Egyenlő munkáért egyenlő bért.

14. Nők alkalmazását a rendőrség és a fogház szolgálatában.

15. Női iparfelügyelőket.

16. Teljes alkoholtilalmat, a meglevő alkoholkészletek és alkohol előállítására szolgáló nyersanyag ipari feldolgozását.¹⁰¹¹

17. Lakásfelügyeletet.¹⁰¹²

Az irat jelzete: MNL OL K 148-603-1-71 Belügyminisztérium, Elnöki iratok, Belügyi Népbiztosság

198.

„BALÁZS BÉLA, KASSÁK LAJOS, KOMJÁTH ALADÁR, RÉVÉSZ BÉLA”.

AZ ÍRÓI DIREKTÓRIUM NÉVSORA¹⁰¹³

Budapest, 1919.

DIREKTÓRIUM¹⁰¹⁴

Balázs Béla

Kassák Lajos¹⁰¹⁵

Komjáth Aladár

Révész Béla

¹⁰¹¹ Gyaníthatóan a beadvány a hatalomátvétel után közvetlenül születhetett, hiszen a tanácskormány egyik első rendelete (II. sz., 1919. március 21.) a teljes és országos alkoholtilalomról rendelkezett.

¹⁰¹² A Belügyi Népbiztosság tárgyalannak minősítette a beadványt. Kun Béla ugyanis a feminizmust „a burzsoá ideológia csökevényének” tartotta, mint arról a kiutazási tilalommal sújtott Bedy-Schwimmer Rózsa A Nő (1919. I. 1-2.) című lapjukban később beszámolt. A tanácskormány nem engedélyezte se a feministák gyűléseit, sem lapjuk megjelenését.

¹⁰¹³ A névsor nem pontos. Déry Tibor számol be a következőkről: „19-ben beválasztottak vagy kineveztek az Írói Direktóriumba, s én kifelé gögösen, lelkemben annál megrendültebben fogadtam írói művoltomnak ezt az első hivatalos elismerését; legfiatalabb – huszonöt éves tagja voltam annak a testületnek, mely a magyar irodalom sorsát a kezébe vette, nemsokára ki is ejtette. Emlékezetem szerint két vagy három gyűlésre gyűltünk össze.” Déry Tibor: *Ítélet nincs*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2017. 7. Az írók szerepvállalásához lásd 1919 – Tanácsköztársaság – 2019. Le Monde diplomatique, Budapest, 2019. vonatkozó tanulmányait.

¹⁰¹⁴ Az írói direktórium (elnöke Osvát Ernő) és a választmány mellett külön szakszervezetet is létrehozta Bíró Lajos elnökletével. Javaslatukra mintegy másfélszáz író kapott előleget és félszáz ösztöndíjat.

¹⁰¹⁵ Kassák felfogásához lásd Szeredi Merse Pál: A „mácastílus irodalmi diktátora Lukács György sznob uszályában”. Az aktivisták a Tanácsköztársaságban. *Enigma*, 25. évf. 94. sz. 2018. 128–146.

ÍRÓKVÁLASZTMÁNYA

Tóth Árpád¹⁰¹⁶

Móricz Zsigmond¹⁰¹⁸

Szabó Dezső¹⁰²⁰

Bartha Lajos

Fülep Lajos

Lesznai Anna

Kabos Ede

Bíró Lajos

Farkas Antal

Várnai Zseni

Halasi Andor

Babits Mihály¹⁰¹⁷

Karinthy Frigyes¹⁰¹⁹

Kosztolányi Dezső¹⁰²¹

Jób Dániel

Nagy Lajos

Rozványi Vilmos

Osvát Ernő

Laczkó Géza

Gárdonyi Géza

Elek Artúr

Schöpflin Aladár

KATASZTERI SZAKTANÁCS

Babits Mihály

Bartha Lajos

Fülep Lajos

Halasi Andor

Osvát Ernő

Megjegyzés: Az írók választmánya felkéretik, hogy a többi szaktanácsra nézve előterjesztést tegyen.

Az irat jelzete: MNL OL K 802-1919-15 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Elnöki iratok

¹⁰¹⁶ Tóth Árpád Az új isten című ódájában köszöntötte az új hatalmat, de a folyamatos támadások miatt más polgári írókkal együtt magába zárkózott.

¹⁰¹⁷ Babits 1919-ben egyetemi tanári kinevezést kapott, és első előadásán „Eltársak!” megszólítással köszöntötte hallgatóságát. Majd 1919 júliusában megírta a gyors kiábrándulásáról szóló „Szittál-e lassú mérgeket?” című versét. Ezt az augusztus-szeptember folyamán íródott, és a Nyugat 1919/14-15. számában közölt „Magyar költő ezerkilencszáztizenkilencben” című vitairata és önvallo-mása követte. Meghurcolták a Horthy- és a Kádár-korszakban is, előbb azért, mert közel került a kommunistákhoz, utóbb azért, mert eltávolodott az üdvösnek tekintett ideológiától.

¹⁰¹⁸ Móricz több, a munkáshatalmat népszerűsítő írás után – többek között az elmaradt földosztás hatására – a Tanácsköztársaság bukása utáni személyes válságát jelenítette meg a *Légy jó mindhalálig!* című regényében.

¹⁰¹⁹ A kommun alatt állítólag Karinthy találkozott Pesten Kun Béla feleségével és annak kérdésére, hogy mit üzen a férjének, némi gondolkodás után és mutatóujját felemelve csak annyit mondott: nana! Idézi Réz Pál: *Bokáig pezsgőben (hangos memoár)*. A beszélgetőtárs Parti Nagy Lajos. Tények és tanúk. Magvető Kiadó, Budapest, 2015. 138.

¹⁰²⁰ Szabó Dezső vezércikkben tett hitet a proletárforradalom mellett, majd annak bukása után a forradalmi átalakulásban csalódva vádolta Babitsot, amiért az nem lépett be az ellenforradalmi Magyar Írók Szövetségébe és megírta a történelmi tapasztalatokkal számot vető *Elsodort falu* című művét.

¹⁰²¹ Az önmagát a kommun (és a fehérterror) alatt exponáló Kosztolányit Karinthy Frigyes így értékelt: „Szarok én a bűdös proli durva kezire, / de te bezzeg seggit nyalod, kurva Desire.” Idézi Réz Pál: *Bokáig pezsgőben (hangos memoár)*. A beszélgetőtárs Parti Nagy Lajos. Tények és tanúk. Magvető Kiadó, Budapest, 2015. 138.

199.

„EZ AZ ÚT VEZET A MŰVÉSZET MEGÉRTÉSÉHEZ
ÉS EGY ÚJ KÖZÖNSÉG NEVELÉSÉRE.”
TERVEZET A GYERMEKEK SZÁMÁRA
SZÓRAKOZTATÓ ELŐADÁSOK SZERVEZÉSÉRŐL
[Budapest], 1919.

Tervezet¹⁰²² a gyermekek számára szórakoztató előadások szociálisan egységes szervezése tárgyában

A szórakoztató előadások Magyarország minden proletár gyermek számára szolgálnak városoktól falukig és a tanyákig.

Az előadások fő szempontja a szép szeretetere való vezérlés, tehát a tiszta, nemes gyönyörködtetés, amely magába foglalja az erkölcsi és didaktikai okulást is. Ez az út vezet a művészet megértéséhez és egy új közönség nevelésére. Az előbbi célok elérésére a gyermekek számára következő szórakoztató előadások szolgálnak.

meseelőadások
mozgófényképes szórakoztató és oktató előadások
bábszínházak
ifjúsági színházak és
matiné

A szórakoztató előadások pedagógiai berendezésének fő elve, hogy feleljenek meg azok mind tartalmakra, mind formájukra nézve a gyermekek érdeklődési fokának, s irányának, s általában a gyermek lelki fejlettségének. Ezért más-más előadásokban részesülnek a 4–7, 8–14 és 15–16 éves gyermekek, valamint az előadási módok mindig a gyermek életkorára való tekintettel rendezik az előadások formáját. Az előadások terjesztik az új kor szellemét, mindig a gyermek életkorára való tekintettel.

Meseelőadások. Grimm, Andersen, magyar népmesék az újabb szociális irányú kiváló mesemondók meséi mesészerűen elmondva, színpadon szcenírozva, szkeccsszerűen a szabadban, cirkuszokban rendezve vagy mozgófényképesen előadva.

Mozgófénykép-előadás. Mesék, mondák, regék, természettudományi, szociológiai, földrajzi ismeretek, utazások, felfedezések, szemléltető oktatás a pedagógia összes ágából egészen az anatómia legújabb ismertetéséig, és végül mindig a gyermekek korához mért szórakoztató képek.

Bábszínházak. A mozgóbábtól (marionette) a kétsíkú fejlett árnyjátékokig.

Ifjúsági színházak és matinék. A klasszikus színirodalom sorozatos előadása: Petőfi-, Ady-kultusz művelése, zenei művek bemutatása, hangversenyek.

¹⁰²² A tervezet a Közoktatásiügyi Népbiztosság által elindított Gyermekszórakoztatási Országos Akció programjához készült.

Az előadások látogatásának a tervezete, hogy kerületenként a kerület nagyságához mérten megválasztott és kijelölt három-négy, erre legalkalmasabb helyiségben (mozgósínház, tornatermek vagy bármely erre a célra alkalmas helyiség) a helységhez legközelebb eső iskolák csoportonként látogatják az előadásokat.

A szórakoztató előadások lefolyásáról és hatásáról a nevelő, tanító, tanítónő, aki az előadásokat a növendékekkel együtt látogatja, egyúttal az előadások lefolyását ellenőrzi, azoknak hatásáról úgy a maga nézeteit, mint a gyermekek megnyilatkozását összefoglalva a szórakoztató előadásokat vezető ügyosztállyal közli, s így a nyilvános ellenőr szerepében az előadások módosítására tapasztalat útján szerzett nézeteivel a munkánkat támogatja.

Az irat jelzete: MNL OL K 305–1919–27–77164 Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium, Tördék iratok, Művészeti és közművelődési ügyek

200.

„[...] A MAGYAR NEMZET KONSZOLIDÁCIÓJA ÉS JÖVŐJÉNEK BIZTOSÍTÁSA
ÉRDEKÉBEN [...]”.

BELÜGYMINISZTERI ÁTIRAT MUNKABIZOTTSÁG ALAKÍTÁSÁRÓL
A BOLSEVIK URALOMMAL KAPCSOLATOS ADATGYŰJTÉS CÉLJÁBÓL
Budapest, 1919. október 3.

magyar belügyminiszter

Szám: ad 78027/1919.

VIII.-a.

A Magyar Államvasutak Igazgatóságának
Budapest

A minisztertanács – méltányolva annak fontosságát, hogy az elmúlt bolsevik rémuralom (proletárdiktatúra) története minden vonatkozásban kiderítve, hiteles adatok alapján írássék meg, és annak állampolitikai tanulságai a magyar nemzet konszolidációja és jövőjének biztosítása érdekében értékesítenek – az 1919. évi szeptember hó 18-án¹⁰²³ tartott ülésében előterjesztésemre ezen rémuralom történetének megírásához szükséges adatgyűjtés megszervezését kormányfeladatnak nyilvánította, és ezen munkálatoknak az általa elfogadott irányelvek szerint való megindítására és végrehajtására engem hatalmazott fel.

Minthogy az adatok lehető teljes összegyűjtése csak az ország összes erre hivatott hatóságainak és testületeinek nemkülönben kiváló szakembereinek együttes lelkes

¹⁰²³ A Minisztertanács jelzett ülésére 1919. szeptember 17-én került sor. A belügyminiszter hatáskörébe utalták a kormányzati feladattá minősített adatgyűjtés megszervezését és azok feldolgozását a „bolsevik rémuralomról”. https://www.eleveltar.hu/web/guest/bongeszo?ref=TypeDeliverableUnit_c1eeec75-a381-4876-aa24-15e28f628546&tenant=MNL (Letöltés: 2018. október 8.)

közreműködésétől remélhető, ennél fogva ezen nagy feladat végrehajtására országos bizottságot kívánok szervezni. A bizottság feladata lenne mindenekelőtt az adatgyűjtés programjának és részletes munkatervének megállapítása.

Felkérem, hogy az alakítandó országos bizottságban¹⁰²⁴ részt venni, illetőleg az igazgatóságot képviseltetni és képviselőjének nevét velem lehető mielőbb közölni szíveskedjék.

A bizottság alakuló ülését 1919. évi október hó 16-án délután 5 órakor a régi képviselőházban¹⁰²⁵ fogja megtartani.

Beniczky¹⁰²⁶

Az irat jelzete: MNL OL Z 1525–60–178817 Magyar Államvasutak Igazgatósága

¹⁰²⁴ A belügyminiszter utasítására Csánki Dezső országos főlevéltárnok, helyettes államtitkár elnökletével megalakult a TAGYOB, „Az ún. Tanácsköztársaság Történeti Adatainak Gyűjtésére Szervezett Országos Bizottság”. Működéséhez lásd Réti László: *Igy látta az ellenség*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969. Kulcsár Péter: Törredékek a Tanácsköztársaság sajtójának történetéből. *Tiszatáj*, 1969/3–4. 219–226., itt 219–220.

¹⁰²⁵ a mai Olasz Kultúrintézet Bródy Sándor utcai épületében

¹⁰²⁶ Beniczky Ödön (1878–1931): legitimista politikus, 1919 szeptemberétől 1920 márciusáig belügyminiszter.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

(A kötet oldalszáma szerint.)

Ablonczy Balázs 25, 33	Babits Mihály 350	Bellér Béla 304
Áchim L. András 82	Bajáki Ferenc 317, 319	Benedek János 115
Ács János 16, 248, 249	Bajzik Zsolt 25	Beniczky Ödön 354
Ádám János 102	Bakai István 277	Benkő György 92
Ádám Magda 33	Bakos Gyula 57	Benkő László 234
Adler Nepomuk János 215	Balassa István 235, 236	Bercsényi Iván 142
Ady Endre 23, 39, 40	Balázs Béla 20, 350	Bereger Ernő 308
Ágoston Béla 231	Balázs Gyula 276	Berény Róbert 89
Ágoston Péter 285	Bálint Ferenc 83	Berinkei Dénes 40, 119
Ahl Mózes Wolf 53	Bálint Lajos 122	Bernáth Zoltán 307
Alpári Gyula 51	Balla József 102	Bernolák Nándor 6, 49
Ambrus Béla 95	Balla Mária 346	Bese László 141
Andersen, Hans Cristian 352	Ballagi Ernő 42	Beslits Pál 178
Andrássy Antal 137, 255	Ballenegger Róbert 150	Bethlen István, gróf 8, 108, 109, 245
Andrássy Gyula, gróf, ifj. 8, 10, 11, 43, 108, 130–132, 167	Balogh István 238	Biber Károly 202
Andrássy Ilona 32	Balogh János Mátyás 25	Biermann István 285
Andrássy Katinka 43, 108	Balogh Jenő 278	Bihari Mihály 279, 312
Andrássy Klára 132	Bán Lajosné Nyerges Rozália 305	Birner Lajos 276
Anisfeld Simon 200, 201	Bán Willy 292	Biró Györgyné 309
Antal Frigyes 175	Bánlaky József 154	Bíró Gyula 16, 253, 255
Ányos Ede 319, 320	Baranyó Andor 298	Bíró Lajos 250
Apor Péter 25, 34	Baráth József 6, 70	Bobory György 164
Apponyi Albert 35	Bardócz Braun Pál 185	Bodnár Mónika 74
Aradi Gábor 176	Bardor Béla 52	Bodola Aladár 173
Arany Árpád 214	Bárdos Mátyás 265	Bogár Ignác 285
Aranyos György 214	Bárdos Mátyásné 265	Bógen József 52
Ásványi Szabolcs 25	Bárdos Sándor 264	Bohnert István 251
Asztalos István 227	Barna Jenő 285	Bokányi Dezső 285
Asztalos Tamás 227	Barta Lajos 235	Bolgár Elek 275
Auerhammer Gyula 240	Bartha István 152	Bolgár Matild 297, 298
	Bartha Lajos 351	Bonifert Lajos 121, 183
	Bató József 174	Bor János 51
	Batthyány Tivadar, gróf 131	Borbély Sámuel 51
B. Molnár Imre 104	Bédy-Schwimmer Rózsa 348–350	Borghese, Livio 209, 210
Babay Antal 272		Bornemissza Gyula 246–248
Babay István 272	Beitelbeck Antal 80	Bors László 127, 280

Borsányi György 32
 Borsos Sándor 345
 Botos János 117
 Bott Lajos 222
 Bödők Gergely 25, 133
 Böhm Alfréd 275
 Böhm Vilmos 33, 116, 124, 125, 217, 289, 310, 321, 348
 Braun Gyula 305, 308
 Braun Zsigmond 235, 236
 Braun Zsigmondné Metzner Aranka 235, 236
 Briand, Aristide 246
 Bródy Béla 114
 Buchinger Manó 348
 Buday Dezső 63
 Buharin, Nyikolaj Ivanovics 69
 Busák Sándor 99
 Büki József 148
 Chlepkó Ede 276
 Cigány Dezső 174
 Citrom Asiás 53
 Citrom Jakab 53
 Citrom Sámuel 53
 Clemenceau, Georges 258, 282
 Cunninghame, Sir Thomas 130, 131
 Czetz Balázs 25
 Czibor István 17, 293, 294
 Cziráky József 132
 Czompó Ede 283
 Czövek Imre 223
 Cs. Kovács Imre 346
 Cs. Szabó Mihály 346
 Csánki Dezső 139, 354
 Csányi Antalné 306
 Csapodi Csaba 73
 Csathó Kálmán 122
 Cseh Géza 25, 39
 Csépany József 184, 185, 187
 Csépany Józsefné, özv. 184, 185, 187
 Csernoch János 151
 Cserny József 124
 Cservenyák János 99
 Cséve Anna 33
 Csicsay Iván 233, 253, 283
 Csik Eszter 346
 Csik Sándor 344
 Csik Sándorné Tubel Teréz 344
 Csillag Ferenc 181
 Csizmadia Andor 168
 Csoma Lajos 35
 Csomki Lajos 94
 Csorba József 99
 Csontos Gyula 122
 Csóti Mátyás 346
 Csősz László 25
 Csunderlik Péter 25, 34
 Csuvara Mihály 16, 19, 24, 255, 260, 321 325
 Csűrös András Jakab 170
 Dadi-Recik Mihály 274, 275
 Daku Bálintné Farkas Tini 346
 Dán Ármán 163
 Danis Ferenc 187
 Darányi Ignác 132
 Dávid János 170
 Deák Ferenc 56
 Decséry Gyula 122
 Demeter István 238
 Demmer Dezső 265
 Demmer Géza 90
 Deutsch Ernő 193
 Dicenty Dezső 197
 Dienes Benő 243
 Dienes László 209, 338
 Dietz Károly 41
 Dikovich, Albert 34
 Dináné Szoboszlai Eszter 346
 Diner-Dénes József 157
 Dluhopolszky Mária 91
 Dobos Gyula 173
 Dobos István 326
 Doktor János 122
 Domán Dezső 231
 Dominkovits Péter 127
 Dongó Gyárfás Géza 273
 Dormány Istvánné, özv. 80
 Dósa Ferenc 50, 124
 Dovcsák Antal 319
 Dömötör Gergely 153
 Drescher István 19, 339
 Dudás István 6, 50
 Dundler Károly 60
 Eckert Róbert 211
 Eduárd, VIII. 335
 Egerszegi János 102
 Egrý Gábor 34
 Ehrlich Lipót 151
 Eiselt Rezső 220, 221
 Eke Pál 88
 Elek Artúr 351
 Emandity Konstantin 60
 Engels, Friedrich 134, 227, 298
 Entzbruder Dezső 127
 Erdei Gyula 52
 Erdei Sándor 344
 Erdélyi Mihály 238
 Erdélyi Mór 192, 226
 Erdőhegyi János 308
 Erdős Árpád 16, 268
 Erdős Márkus 18, 301
 Erdős Sándor 94
 Esperey, Louis Franchet d' 42, 108
 Esterházy Pál, herceg 132

Fáber Oszkár 161, 202, 214, 336
 Faludi István 217
 Farkas Antal 351
 Farkas Csaba 25
 Farkas Gergely 67
 Farkas Imre 346
 Farkas János 222
 Farkas József 107
 Farkas Márton 206
 Farkas Péter 25
 Farkas Samu 238, 239
 Fazekas Csaba 202, 227
 Fehér Béla 309
 Fejérvári Erzszi 175
 Fekete György 141
 Fekete Józsefné 162
 Fekete Kálmán 307
 Fekete Pál 50
 Feldmann Pál 181
 Fenyvessy Emil 122
 Ferenczy Béni 89, 175
 Ferenczy Noémi 175
 Fias Péter, id. 346
 Fias Péter, ifj. 346
 Fias Péterné, id. 346
 Fiedler Rezső 116
 Fischer Elemér 336
 Fischer Zsigmond 178
 Fischl László 159
 Flamm József 276
 Fleszler József 53
 Fodor Antal 242
 Fodor Ferenc 343
 Fodor Jenő 257
 Fogarassy László 33
 Forgách Miklós, gróf 113
 Fóris István 345
 Forrai János 202
 Földes István 12, 107, 136, 177, 314
 Fölöldi Sándor 345
 Frankel Mózes 53
 Frankfurter Árminné 12, 175, 176
 Frecska György 262
 Friedrich István 170
 Fritsch István 217
 Fritz József 336
 Funder, Friedrich 155
 Futó János 50
 Fülep Lajos 351
 Fülöp Imre 117
 Füredi G. Sándor 216, 217
 Fürjes József 238
 Füzessy Mihály 52
 G. Tóth Ilona 263
 G. Vass István 83
 Gábor József 122
 Gábor Sándorné 135
 Gál Endre 268
 Gál Jenő 50
 Gál Mária 254
 Galassy János 299
 Garami Ernő 33, 310
 Garbai Sándor 13, 19, 42, 43, 48, 71, 124, 136, 168, 170, 190, 295, 319, 333, 334
 Gárdonyi Géza 351
 Gasz József 215
 Gát László 264
 Gavrilovics Zsigáné 179
 Gazdag Lajos 346
 Gebauer Ferenc 94
 Géczi Lajos 263
 Gecsényi Lajos 47, 294
 Gedeon Endre 191
 Gedra Pál 102
 Geisz Antal 309
 Gelencsér Ferenc 153
 Gellért Tibor 146
 Gergely Jenő 29
 Gerő Manó 102
 Gévay Wolf Lajos 184, 304
 Girtsis József 52
 Glücklich Vilma 348, 349
 Gocsál József 14, 219
 Goldstein Izrael 53
 Goldstein Sámuel 53
 Gonda Károly 262
 Gorzó Nándor Gellért 260
 Gottfried Barna 25
 Gottwald Lajos 146
 Göndör Ferenc 33, 51, 310
 Göndör István 197
 Görög Gábor 307
 Görzsönyi Vargha Kálmán 48
 Gratz Gusztáv 31, 32
 Greksa Istvánné 162
 Greschó János 187
 Grimm, Jacob és Wilhelm 352
 Groszmann Zsigmond 7, 13, 74, 199
 Groszmann Zsigmondné Máczkó Júlia 199
 Gruics Dusánné 179
 Gur Aurél 102
 Gyánti István 25
 Gyarmati András 346
 Gyarmati László 346
 Gyenesei József 25
 Gyevát Árpád 346
 Gyovai István 88
 Győrfy Antal 102
 György, V. 335
 Győri János 138
 Győri Terézia 204
 Gyura János 103
 Gyurcsék István 345
 Gyurits Szávó 178
 Háber Izsákné 53
 Haberl József 80
 Hacker Boriska 193

Hadik János 132	Hencz Kálmán 143	Jackwert Ede 9, 15 109,
Hafner Ede 299	Henerári László 92	110, 208, 236, 238, 239
Hajas Berka István 164	Herbst Géza 299	Jakucs Elemér 346
Hajas Ferencné 271	Herbst János 277	Jászai Samu 341
Hajas Gábor 164	Hevesi Sándor 122	Jekelfalussy Zoltán 231
Hajas Gábor, ifj. 163	Hiller István 111	Joannovics Vilmos 88
Hajdú Anikó 141	Hirling Géza 126	Joanovich Sándor 255
Hajdu Gyula 286	Hobár Sándor 52	Jób Dániel 351
Hajdú János 73	Hock János 241	Jócsák Kálmán 269
Hajdu Tibor 30–35, 87, 135	Hock László 241	Józsa Kálmán 345
Hajma József 72	Hoffer József 125	József, II. 283
Hajós Ambrus 254	Hoffmann János 14, 214,	József Farkas 32, 51
Halasi Andor 351	216	József főherceg 132
Halász János 145, 297, 298	Hohl Ferenc 80	Juhász Jenő 142
Halász Pál 201	Hornyák Árpád 134	Juhász Lajos 171
Halmágyi Pál 124	Hornyák János 305	
Halmi Deutsch József, báró	Horovitz Berech 53	K. Németh András 215,
241	Horthy Miklós 15, 243, 244,	275
Halmi Deutsch Sándor,	248	Kaas, Albert, von, báró 34
báró 241	Horthy Szabolcs 39	Kabók Lajos 316, 319
Halmi Deutsch Viktor, báró	Horti Emil 269	Kabos Ede 351
241	Horyáth András 50	Kálló Mária 91
Halperstein Hersné, özv.	Horváth Elemér 94	Kálló Teréz 91
53	Horváth Endre 272	Kalmár Henrik 44, 116
Halperstein Naftóli 53	Horváth János 178, 223	Kalocsa Ferenc 346
Hám János 134	Horváth Mihály 91	Kántor Imre 93
Hamburger Jenő 100–102	Horváth Péter 287	Kántor Irma 93
Hanklmann Ede 217	Horváth Sándor 345	Karbucky József 148
Harangozóné Vajda	Horváth Sándor Domokos	Kardos Samu 73, 74
Juliánna 346	117	Karikó Gyula 94
Hatos Pál 25, 34	Hudákné Farkas Tini 346	Karinthy Frigyes 350, 351
Haubrich József 116	Hudra László 102	Károly, IV. 43, 64, 246
Hautz Ernő 144	Hugonnay Béla 224	Károlyfalvi József 63, 181
Háy Ádám 346	Hunyady József, gróf 246	Károlyi Gyula, gróf 131,
Hazai Samu 279	Hupuci Soós Imre 345	244, 310
Hegedüs Géza 186	Huszár Andor 276	Károlyi Lászlóné, grófnő
Hegedüs Gyula 122	Huszár Károly 185	14, 209, 210
Hegedüs János 173		Károlyi Mihály, gróf 34, 43,
Hegedüs József 175	Imre Magda 32, 40	108, 132, 244, 260, 355
Hegedüs Sándor 173	Irtzing József 297	Kassák Lajos 20, 350
Hegyesi Jolán 298	Iványi Sándor 125, 325–327	Katona Csaba 138
Heiman Péter 158	Izsák Berta 276	Katona János
Heimler Ernő 142, 143		Katona Sándor

Kávássy Sándor	Kolozsváry Kiss István 56	Kubinyi Géza 257
Kelemen Dávid	Komjáth Aladár 20, 350	Kulcsár Péter 354
Kelemen Elemér 221	Konok Péter 31	Kulcsár Sándor 345
Kelemen Gyula 230	Kontra István 195	Kun Béla 28, 30, 32, 41, 43,
Kelen József 250	Kopácsy József 13, 191	116, 128, 157, 210, 256,
Kellner Sándor 112, 120,	Kopstein Béla 280, 281	289, 290, 292, 299, 314,
129	Korányi Frigyes, báró 185	319, 333, 335, 347, 350,
Kemény Sándor 307	Koref Franciska 231	351
Keményfi Károly 345	Kormos Tamás 277	Kun Lajos 346
Kenderes Pál 18, 221, 290,	Korompai Gáborné 73	Kunfi Zsigmond 72, 120,
292	Korvin Ottó 126, 250	122, 126, 139, 145, 157,
Kenéz Béla 344	Kossuth Lajos 77, 171	310, 348
Kerekes János, ifj. 313	Kosztolányi Dezső 351	Kunné Tornóczky Andrea
Kernec István 122	Kouba János 323, 325	72
Kertész Dániel 306	Kovács Gábor 266	Kunpoko Imre 164
Keserű János 235	Kovács György 277	Kurucz Tibor 92
Kiglics Lajos 153	Kovács Gyula 148	Kuzmics Antal 93
Kigyel József 94	Kovács Imre 255	Kuzmics Kálmán 93
Király Mátyás 277	Kovács István 200	Künstlerné Virág Éva 25
Kis József 173	Kovács János 103, 148	
Kiss Béla 124, 132	Kovács József 277	L. Nagy Zsuzsa 29, 32, 33
Kiss Ernő 103	Kovács Károly 271, 272	Labádi Lajos 263
Kiss Kálmán 159	Kovács Lajos 87	Laczkó Géza 351
Kiss Lajos 50	Kovács Melinda 25	Ládai István 184
Kiss Mária 142	Kovács Miksa 101–103,	Lakatos Gyula 94
Kiss Mátyás 178	147–149	Lampért József 175
Kiss Mihály 288	Kovács Pál 102, 117, 153	Lánci Kálmán 241
Kiss Pál 254	Kovács Sándor 102	Lánczy Leó 231, 232
Kityel Géza 93	Kovács Zoltán 53	Landler Ernő 156, 157
Klaucz György 202	Kozma Lajos 89	Landler Jenő 19, 94, 105,
Klein Andor 308	Kőhalmi Béla 338	107, 124, 156, 157, 179,
Klein Ignác 161	Kökény Dezső 253	321, 333
Klemenc Béla 102	Köllöd András 288	Lantos Bertalan 19, 225,
Klettner Csilla 25	Kőmíves György 225	226, 320, 321
Knapp Gábor 128, 304	Környei Attila 232	László Ferenc 31
Knapp József, id. 148	Köte Sándor 120	László Lajos 192
Knupfer András 203	Krajkó János 195	Latinca Sándor 100, 102,
Knur Pálné 270–272	Krausz Károly 94	103, 149, 160, 192, 218,
Kohári István 346	Krausz Tamás 29	234, 235, 270, 309
Kohn Kálmán 299	Krejcsi Rezső 157	Lazarovics, Fedor, von 34
Kohut János 11, 153, 154	Krisch András 280	Lebezi Nagy Lehel 345
Kolláth Márton 15, 232,	Krizsán László 194	Leblancné Kelemen Mária
233	Krón József 149	262

Lechnitzky Gyula 297	Majtényi József 268	Molnár Ferenc 57
Lehóczky Pál 258	Makai Lajos 52	Molnár János 170
Lehrhaubt Pál 53	Makk István 91	Molnár József 164
Lengyel Gyula 226	Mályusz Elemér 34	Molnár Samu 257
Lengyel László 93	Maráz Sándor 261	Molnár Varga Géza 177–179
Lenin, Vlagyimir Iljics 27, 100, 123, 136, 215, 227	Marczali Henrik 19, 338	Monos Ferenc 278
Lessner Manó 89	Márffy Ödön 175	Moór Pál 41
Lesznai Anna 351	Mária Terézia 185	Móricz Zsigmond 33, 351
Liber Endre 314	Márkus László 122	Móritz Géza 94
Lichtenstein Bernát 179	Marosi Tibor József 25, 162	Müller József 87
Liebermann László 272	Marton Szilárd 93	Münnich Ferenc 77
Lik Sándor 182	Marx, Karl 215, 227–229, 298	
Linder Béla 123	Máté József 117	N. Dikán Nóra 98
Lippay Zoltán 40	Matt Gyula 137	Nábrády János 171
Lipták János 13, 187	Matyi Béla 273, 274	Nagel Adolf 18, 292
Lipták L. Pál 83	Mausz Rezső 321	Nagel Marcell 293
Liptay B. Jenő 293	Mayer Károly 13, 201, 205	Nagy Ferenc 82, 106
Liskai Ignác 238	Mayer Pál 14, 227, 229	Nagy Győző 298
Litkey Péter 8, 96, 97	Medek Anna 122	Nagy Imre 345, 346
Lóczy Lajos 11, 149, 150	Medveczky Jenő 240	Nagy János 90, 91
Lohász János 335	Megyerdi Antal 102	Nagy Jenő 18, 299, 301, 323
Losonci János 238	Meiszelsz Józsefné 53	Nagy József 164
Lubics Ádám 103	Meizer Erzsébet 158	Nagy Kálmán 92, 93
Lucz Mózes 102	Meizer Gáspár 158	Nagy Károly 94
Lugosi Béla 122	Melha Waldemár 178	Nagy Lajos 351
Lukács György 97, 139, 193, 350	Melitsch Alice 261	Nagy Mihály 52
Lukács Károly 298	Merwert Lajos 251	Nagy Nándor 90, 91
Lukács M. Margit 130	Mesteller János 240	Nagy Szabolcs 25, 77, 280
Lusztig Arnold 327	Mészáros Imre 88	Nagy Tibor 226, 274
	Mészáros Mihály 88	Nagy Viktor 103
	Methner Iván 93	Nánási Gábor 52
	Methner Mihály 93	Návay Iván 124, 132, 177
Mácza Mihály 141	Metzinger Lajos 297	Návay Lajos 124, 132, 177
Madarassy-Beck Gyula 113	Miákits Ferenc 316, 319	Nedeczki Ferenc 285
Madarász István 344	Mihalik József 73	Nemes Gyula 9, 109, 110
Madarász Istvánné Rózsa Teréz 344	Mihályi János 238	Németh Béla 297
Madarász Lajos 344	Mike Imre 160	Németh Csaba 25
Mágocsi Ferenc 274, 275	Mikler Ferenc 90	Németh Ildikó 127
Magyar Lajos 123	Mikola Gyula 276	Németh László 63
Magyar Mátyás 102	Missuray János 88	Németh Mihály 195
Magyar Antal 195	Mogyorósi Miklós 14, 220, 221	Niklai Péter 139, 331, 332, 336
Major József 51	Molnár András 163	

Nisnyánszky Sándor 243	Perl László 117, 118	Radics Vendel 12, 171, 172, 262
Noszvil Béla 195	Peschka Vilmos 201	Raduciner Gyula 211, 213, 214
	Pete János 260, 261	Ráinodli János 288
Nyéki András 151	Pethes Imre 122	Rákos Ferenc 279, 312
Nyisztor György 305	Petrás Éva 161	Rákosi Mátyás 18, 181, 312
	Petrovits Lajos 120	Rátkai Márton 122
Odescalchi Károly, herceg 132	Pfeifer Ignác 197	Rátki András 74, 109, 199
Ódry Árpád 122	Pichon, Stephen 246	Redly Antal 143
Oláh Julis 161	Pluhár György 83	Reissenberger Gusztáv 180
Oláh Tamás 272	Pogány Imre 93	Reisz T. Csaba 25
Orbán Dezső 175	Pogány József 42, 276	Rény János 160
Orbán Sándor 151	Pogány Kálmán 89	Réthly Antal 150
Ormos Mária 33	Polányi Cecil 193	Réti László 274, 354
Ortega, Pepita de 138	Pollák Arnold 83	Réti R. László 293
Osvát Ernő 350, 351	Polónyi András 284	Révész Béla 20, 350
Ozsváth Lajos 344	Poloreczki Béla 326	Révész József 75
Öntő Gyula 161	Pór Bertalan 175	Révész Mihály 157
	Porcsin László 53	Richter Ármin 63
	Porubszky Ernő 288	Rinszki András 345
Paál Dezső 152	Póta László, ifj. 200	Rituper Sándor 120
Pach Zsigmond Pál 31	Potó János 102	Romanelli, Guido 231, 289
Páhi Ferenc 263	Pozsár László 241	Romsics Ignác 27–29, 32, 72, 75, 124, 153, 161, 181, 245, 307, 208, 327
Pajor Árpád 249	Pozsonyi József 115	Rónai Zoltán 184
Pakli Vad István 346	Pozsonyi Károly 346	Ronner Lipót 271
Paksy Zoltán 25	Pozsonyi Zsófia 346	Rott Nándor 136
Pálffy Ferenc 195	Pölöskei Ferenc 202	Rotter József 142
Pallavicini György, örgróf 131, 245	Princz István 344	Rozványi Vilmos 351
Pálmay Ernő 187	Priska Dezső 211, 294	Rózsa Lajos 301
Pálok János 238	Prisztreich József 53	Rózsa Sándor 102
Pankaszy Jenő 153	Pritz Pál 29	Rumi István 136, 137
Pap László 183	Prohászka Ottokár 13, 201, 205	Rundik János 345
Papp István 272	Prokai Erzsébet 238, 239	Ruppert József 102
Pauncz Ernő 192	Prónay Pál 137	Ruzsa Sándor 126
Pécsi Mihály 158	Prsan János 198	Ruzsinszky József, ifj. 134
Peinhoffer Lajos 102, 103	Pusztai Gazda Jenő 160	
Pelcz Béla 331–333		
Perczel Lajos 214	Rába István 266, 268	Sabján József 153
Perczel Olivér 252	Rabinovits József 237, 269	Sáfár Gyula 70
Perényi László 69	Rabó István 108	Sahulčík, Vendelín 282
Perjessy Sándor 178	Rác János 142, 300	Salamon Konrád 33
Perl János 126	Rác Sándor 161	
Perl József, kispéci 117		

Sáránszky Márton 196	Somogyi Ferenc 102, 103	Szaitz Flórián 238
Sarkadi Imre 346	Soós József 269	Szakács Márton 238
Sarkady Sándor, ifj. 111	Soproni József 148	Szalai Pál 231
Sárkány István 346	Srp Emil 274, 275	Szalma István 100, 102
Sarlay József 195	Stefán Ágoston 44	Szamadó Emese 141
Sasi György 253	Stéhli István 277	Szamuely György 99
Saunders, Edward 34	Steiner István 67	Szamuely Tibor 15, 63, 99, 127, 139, 232, 261
Schlesinger Gusztáv 129	Steiner Miksa 147, 148	Szántó Béla 116, 258
Schlesinger Ilona 281	Steiner Pál 102, 197	Szántóné Balázs Edit 142
Schmidt Mátyás 260, 261	Steinmetz István 275	Száray Miklós 30
Schneller Béla 100, 102, 103	Stemler Gyula 202	Szarka Erzsébet 161
Schopenhauer, Arthur 61	Sterit Ferenc 202	Szász Gyula 334, 335
Schöpfli Aladár 351	Stetka András 151	Széchenyi Béla, gróf 159
Schramek László 25	Stocker Lajos 137	Széchenyi István, gróf 44, 159
Schultz István 91	Strauss, Johann 61	Szegedi Gyula 187
Schwartz Vilmos 53	Sugár Sándor 312	Székely Balázs 71
Sebestyén Kálmán 25	Sulyok Kálmán 60	Székely Béla 226
Segré, Roberto 131	Suslik Ádám 25, 158	Szekfű Gyula 31
Seidler Irma 193		Szemeliker Antal 184
Selmeczi László 344	Szabados Sándor 139	Szentek István 222
Selmeczi-Kovácsné Dancsecz Mónika 25	Szabó Ambrus 253	Szentgyörgyi István 122
Serényi István 74, 75, 367	Szabó Bálint 107, 108	Szentpéteri István 61
Seyler Emil 183	Szabó Béla 197	Szepesi Ferenc 52
Sigray Antal, gróf 131, 245	Szabó Dezső 351	Szepes Béla 307
Siklós András 30	Szabó Ervin 157, 209, 338	Szikla Gergő 25
Silling Ede 56	Szabó Gizella 135	Szilágyi Gyula 94
Simkó György 162, 163	Szabó Gyula 80	Szilágyi István 105
Simon Gy. József 173	Szabó István 161	Szilágyi Jenő 214
Simon József 136, 137	Szabó János 116, 117, 179	Szilágyi Vilmos 122
Simon Sándor 344	Szabó Jánosné 179	Szilbermann Ábrahám 115
Simoncsik János 195	Szabó József 298	Szlámo János 151
Simonffy Emil 152	Szabó Júlia 161	Szmrecsányi György 131
Simor János 134, 135	Szabó Kálmán 140	Szoboszlai István 346
Sinkó Ervin 180	Szabó Károly 102	Szokob János 137, 138, 268
Sipos Erzsébet 192	Szabó László 346	Szold Endre 193
Siskó Kálmán 18, 305, 306	Szabó Oreszt 44	Szorád Lajos 140
Sohár Sándor 278	Szabó Viktor 31, 68, 112	Szőcs Árpád 94, 366
Solymár Imre 173	Szabó Viola Gerda 25	Szőke István 256
Somlay Arthur 122	Szabolcs Árpád 346	Sztankovánszky János 214
Somló Béla 196	Szabolcs Ottó 33	Szterényi József, báró 279
Somodi János 265	Szabolcsi Antal 193	Szulyovszky Sándor 179
Somogyi Éva 130	Szabóné Maslowski Madlen 25	

Szücs Géza 39, 40	Trikala Imre 277	Vezsenyi Péter 151
Szücs László 32, 40, 244	Turbucz Péter 75	Vidonyi Zoltán 298
	Turchányi Tihamér 273	Vigh Károly 177, 240
T. Halmy Margit 122	Türk Nándor 278	Viszota Alajos 202
Taár Károly 94		Vitéz Sándor 83
Takács Ferenc 143	Udvaros István 300	Vix, Fernand 5, 41–43, 74, 108
Takács István 192	Udvary Vince 288	Viznett Antal 271, 272
Takács Sándor 152	Uitz Béla 175	Vörös Boldizsár 25, 34, 40, 311
Takácsy József 178	Ulaki Géza 298	
Takó Dalma 116	Urbán János 121	
Tánczos János 50	Urházy Sándor 170	
Tarisznyás Gerő 162, 163		Weisz Ármin 179
Teiler Sámuelné 53	Vadas János 283	Weisz Leó 5, 44, 45
Teleki Pál, gróf 131	Vadász Elemér 150	Weisz Menyhért 324
Tenyér Lajos 106	Vági István 73	Weisz Sándor 90
Tiefenthal Gyula 137	Vágó Béla 71, 94, 107, 156, 251, 326	Weisz Vilmos 241
Tihanyi Lajos 175	Vajda László 122	Wekerle Sándor 229, 240, 279
Tilkovszky Loránt 33	Vajdits Béla 5, 40, 45, 60	Weltner Jakab 33, 348
Tisza István, gróf 244	Vajthó Jenő 221	Weltner József 194, 195
Tolvay Gábor 163	Vámosi Péter 270, 310	Wencz Balázs 25
Tomarovits Jenő 67	Vántus Károly 269	Wesselényi Miklós, báró 73
Tompa Mihály 62	Várady Herman 184	Wilde János 89
Tóth András 73	Várady Lipót Árpád 162	Windisch-Graetz Lajos, herceg 15, 43, 243
Tóth Andrásné 305	Varga Gergely 241	Wohlmuth Ferenc 225
Tóth Árpád 351	Varga János 50, 94	Wojticzky Gyula 234, 249
Tóth Béla (Anockai András) 124	Varga Jenő 319	
Tóth Gusztáv 87	Varga Lajos 225, 340	Ybl Miklós 338
Tóth György 83	Varga Sándor 263, 307	
Tóth István 183, 268	Vargacz Erzsébet 161	Zádor Tibor 74, 109, 199
Tóth János 109	Várhelyi József 59	Zagyva Béla 115
Tóth József 53, 100, 104	Várnai Zseni 351	Zákonyi Mihály 331
Tóth Józsefné 306	Váry Albert 33, 238	Zavaros Aladár 222, 223
Tóth Lajos 102, 103, 235	Vásárhelyi Kálmán 132, 177	Závoczki Adrienn 25
Tóth-Szabó Pál 333	Vass Kálmán 345	Zeidler Miklós 30
Tőke Béla 63	Vázsonyi Vilmos 247, 248	Zichy Aglaja, grófnő (gróf Serényi Istvánné) 74
Tőkéczi László 247	Vedres Márk 175	Zichy Eleonóra grófnő (ifj. gróf Andrassy Gyuláné) 5, 10, 43, 108, 130, 132
Tömböly Dénes 120	Vékony Margit 307	Zichy Tivadar, gróf 130, 167
Török Gábor 73	Velinszky László 48	
Török Pál 298	Verinszky Gyula 195	
Törzs Jenő 122	Verseghy Ferenc 40	
Törzsök Elek 220	Vértés Judit 29	
Travnik Jenő 298	Vértesy Miklós 73	

Zichy Zenke grófnő (gróf Almássy Györgyné) 132	Zoltán Ede 217	Zsemleri Gyula 253
Zóka Imre 102, 103, 147, 149	Zomora Samu 50	Zsitvay Lajos 280
Zolnay László 121, 151, 183, 268	Zónik István 102	Zsóka István 187
	Zubek József 88	Zsögön Róbert 107
	Zupkó Béla 206	

HELYSÉGNÉVMUTATÓ

(A dokumentumok sorszáma szerint.)

Abádszalók 32	Buzsák 104	Fonyód 104, 107
Adorjánfalva 172	Ceglédbercel 29	Gárdonyi 153
Agárdpuszta 153	Cibakháza 32	Gödöllő 130, 145
Alattyán 32	Cinkota 108	Gyoma 44
Almásfüzitő 125, 182, 186	Clarens (Svájc) 139	Gyömöre 74
Alsószentgyörgy 32	Csépa 32	Gyömrő 142
Antalvölgy 145	Csikszereda 23,	Gyöngyös 102
Ács 125	Csongrád 148	Győr 2, 6, 18, 38, 54, 63, 129, 170, 186
Bakóca 65	Csongrád 34, 148	Győrsziget 66,
Balatonaliga 188	Csót 55	Gyula 17, 22
Balatonboglár 104, 107	Csömödér-Páka 172	Hajdúböszörmény 40
Balatonföldvár 107	Debrecen 8, 9, 12, 25, 39	Hajdúszoboszló 11
Balatonlelle 104, 107	Dédes 26	Hajmáskér 55
Balatszemere 104, 107	Déványa 32	Herkálypuszta 125
Balassagyarmat 147	Dombóvár 163	Hódmezővásárhely 53, 60
Balassagyarmat 70	Döbrököz 163	Igal 43
Báca 49	Drégelypalánk 160	Iharosberény 43
Bánhida 125	Edde 104	Iklad 126
Bécs (Wien) 48, 64, 80, 90, 139, 147	Eger 36, 52, 114, 132, 134, 149	Illava 160
Békéscsaba 31	Enyicse 49	Ipolság 103
Besenyszög 32	Eperjes 145, 165,	Jákóhalma 32
Boldogasszony 55	Erzsébetfalva 67	Jánoshida 32
Budapest 2, 3, 4, 23, 30, 41, 45, 46, 51, 55, 58, 59, 61, 64, 67, 73, 76, 80, 81, 86, 89, 90, 95, 96, 105, 107, 109, 110, 112, 115, 118, 119, 128, 133, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 156, 157, 158, 160, 162, 166, 168, 171, 174, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 200	Esztergom 35, 69, 77, 92, 106, 150, 186	Jászapáti 32
	Esztergom – Kenyérmező 55	Jászárokszállás 32
	Fegyvernek 32	Jászberény 32
	Felnémet 36	Jászdózsa 32
	Felsőgalla 125	Jászfényszaru 32
	Felsőpulya 101	Jáskisér 32
	Felsőszentgyörgy 32	Jászládány 10, 32
		Jászszentandrás 32

Jásztelek 32	Makó 60, 64, Márcali 43, 68 Máriapócs 42 Mesterszállás 32 Mezőkövesd 114 Mezőtúr 32 Mindszent 87 Miskolc 49, 111, 114, 122, 165 Mocsa 125 Monor 108, 135 Muraszombat 183	Pécs 65 Pély 21 Pilismarót 57, 100 Pilisszántó 157 Pilisvörösvár 157 Pócspetri 42 Pusztamonostor 32
Kalocsa 85 Kápolnásnyék 91 Kaposmérő 155 Kaposszekcső 163 Kaposvár 43, 84, 131 Karcag 32 Kassa 49, 165 Kecskemét 19, 24, 27, 79, 99 Kemence 160 Kenderes 32 Kesző-Hidegkút 61 Keszthely 107 Kiskajdacs 118, Kiskunfélegyháza 60, 164, 184 Kiskunhalas 14, 174 Kiskunmajsa 174 Kismarton 50, 186 Kispest 127 Kisterenne 87 Kisújszállás 32 Kisvárd 13 Kokova (Rimakovka) 145 Komárom 71 Korpona 160 Kömlőd 125 Köpcsény (Kittsee) 186 Körmend 171, 186 Kőtelek 32 Kuncsorba 32 Kunhegyes 32, 193 Kunmadaras 32 Kunszentmárton 32	Nagyatád 43, 75 Nagybajom 43 Nagyida 49 Nagykapornak 78 Nagykároly 33 Nagykőrű 32 Nagykörös 144 Nagyrév 32 Nagyvárad 28 Nezsider (Neusiedl am See) 55 Németlad 120 Németújvár (Güssing) 171 Nyíregyháza 15, 37, 42 Nyírgyulaj 42 Nyírkársz 13 Nyírtass 13 Nyustya-Likér 145	Ráckeve 47 Rákoscaba 130, 140 Rákosszentmihály 117 Rákóczi falva 32 Rimaszombat 145
Lajtaújfalu (Neufeld) 110 Lengyeltóti 43, 84, 104, 107 Leninváros 67 Losonc 145 Magyarlad 120	Ókéske 184 Osztopán 104 Ószöny 125 Öreglak 104 Ócsény 97 Pannonhalma 186 Patosfa 120 Pákozd 94 Pápa 178	Sajószentpéter 122 Salgótarján 93, 116, 145, 167 Sárkeresztúr 113 Sátoraljaújhely 154 Selmecbánya 50 Siklós 5 Somogyjád 104 Somogysárd 43 Somogyszob 75 Sopron 50, 56, 62, 83, 101, 146, 159, 169, 173 Sopronnyék 55 Sóskút 113 Szád-Almás 49 Szajol 32 Szalatnak 82 Szatina 121 Szeged 16, 64, 139, Szekszárd 118, 163 Székesfehérvár 7, 113, 124 Szelevény 32 Szentendre 98 Szentgotthárd 171 Szentimre 32 Szenyér 68 Szepsi 49 Szolnok 1, 32

Szombathely 20, 72, 137, 151 Szomód 125	Tiszabő 32 Tiszabura 32 Tiszaderzs 32 Tiszaföldvár 32 Tiszainoka 32 Tiszakürt 32 Tiszapüspöki 32 Tiszaroff 32 Tiszasas 32 Tiszasüly 32 Tiszaug 32 Tiszavárkony 32	Tolna 88 Tolna-Némedi 61 Torna 49 Törökszentmiklós 32 Tura 161 Türkeve 32, 195 Váralja 49 Versec 5, 110 Vezseny 32 Zalaegerszeg 55, 172, 188
---	--	---

TÁRGYMUTATÓ

(A dokumentumok sorszáma szerint.)

adatgyűjtés 200
adófizetés 125
alkoholtilalom 52, 86, 97, 110, 118, 120, 148, 161, 162, 165, 174
analfabetizmus 121
antiszemizmus 4, 13, 28, 59, 85, 98, 104, 108, 130, 132, 161, 183, 196
apáca 63, 66, 85
arisztokrácia 4, 26, 48, 64, 90, 115, 135, 139, 178
átnevezés: 1, 67
az állam és az egyház szétválasztása 7, 9, 16, 63, 91, 113, 117

bakancsigénylés 22
bántalmazás 84, 149, 160
béketárgyalások 64, 126
burzsoá 39, 44, 51, 56, 59, 62, 65, 100, 119, 125, 135, 144, 169, 180, 185

cenzúra 11, 80
cseh megszállás 49, 62, 71, 87, 103, 111, 122, 125, 132, 145, 149, 154, 160
csempészet 43, 71, 118, 163, 172, 183
csőcselék 28, 62

délnyugati helyzet 30, 46, 128
direktórium 12, 14, 15, 17, 19, 22, 24, 27, 29, 33, 34, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 57, 61, 69, 72, 76, 83, 85, 98, 100, 105, 109, 111, 114, 117, 122, 127, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 153, 171, 184
díjazás 114, 174

egyenlőség 8, 20, 31, 62, 180
egyházak 16, 20, 21, 40, 61, 63, 66, 68, 77, 91, 113, 145, 186, 189

elbocsátás 77
elégedetlenség 42, 95, 98, 118, 125, 155, 163, 164, 174
eljárás 11, 29, 36, 52, 84, 149
ellátás 10, 13, 26, 43, 49, 53, 100, 122, 125, 129, 134, 135, 148, 152, 155, 162, 163, 172, 174, 176, 180, 184
ellenállás: 28, 29, 36, 61, 69, 75, 85, 98, 100, 118, 125, 130, 149, 157, 161, 165, 172
ellenforradalom 6, 16, 28, 33, 43, 48, 62, 64, 65, 75, 90, 98, 114, 118, 125, 126, 129, 130, 131, 133, 134, 136, 138, 139, 145, 146, 149, 151, 159, 165, 171, 172, 174, 176, 186
ellenőrzés 26, 30, 169, 179, 180, 185
elkobzás 3, 125, 163, 179, 183
előadás 9, 20, 35, 40, 51, 199
evangélikus 61, 126

fegyverek 49, 125, 142, 155, 163, 174, 187
félelem 59, 71
feminizmus 197
fényképfelvétel 137
feljelentés 171, 195
felmentés 76
Forradalmi Kormányzótanács 8, 15, 18, 23, 28, 36, 37, 45, 53, 80, 81, 102, 105, 106, 113, 114, 117, 127, 162, 164, 172, 177, 180, 182, 185, 187, 191, 194
forradalmi törvényszékek 7, 15, 17, 29, 36, 43, 69, 84, 87, 102, 125, 129, 130, 132, 137, 140, 142, 145, 149, 158, 159, 164, 172, 184
forradalom 1, 16, 31, 43, 185
földosztás 15, 27, 28, 33, 42, 43, 161
főszolgabíró 13, 101, 172

francia katonai misszió 3
francia megszállás 48, 148
futballcsapat 184

garázdálkodás 6, 60

gyermeküldötetés 107, 125, 165
gyilkosság 64, 82
gyógyszerészet 37

hadifogoly 55
hadirokkant 20, 46, 191
haditanfolyam 20, 56
halálos ítélet 180
hatalomátvitel 2, 4
hatalommal való visszaélés 38, 42, 46, 47, 98, 109, 122, 144, 150, 157, 168, 174, 182, 184
háború 43, 66, 88, 113, 139, 158,
házkutatás 118, 142, 165,
higiénia 51, 88, 92, 107
hivatalos utazás 168
honvédelem 4

idegen honosok 13
ifjúság 24, 51, 97, 149, 159
iskolaügy 7, 24, 34, 40, 43, 65, 66, 69, 92
izraelita 74, 117, 132

jezsuiták 78

kapitalizmus 20, 43, 44, 91, 104, 185, 194
karhatalom 12, 28, 33, 49
katolikus 9, 16, 21, 23, 61, 63, 66, 68, 69, 78, 113
katonák helyzete 6, 59, 131
kereskedők helyzete 18, 44
kék pénz 102, 118, 125, 155, 172, 179
kerékpár 79, 140
kihallgatás 36, 60, 85, 98, 132, 174
kiszagda 29, 43, 46, 75, 86, 91, 95, 104, 108, 114, 145, 157, 161
kizsákmányolás 20, 158

kivégzés 60, 137, 146
kommunizmus 61, 62, 109, 126, 132, 170, 194
kormánybiztos 6, 60, 118, 133, 134, 145, 148, 165, 172, 182, 183
könyvtárügy 25, 115, 190
követelés 24
közalkalmazott 185
közigazgatás 14, 20, 27, 173, 183
közjegyzők 8
kultúrpolitika 12, 35, 43, 51, 58, 96, 178, 198, 199
külföldi állampolgárok védelme 3, 112, 115, 179
külpolitika 3, 5, 43, 48, 62, 64, 139, 156, 176, 194

lakásviszonyok 50, 70, 106, 140, 147, 163
leltározás 113, 166
lemondás 94
lengőteke 73
letartóztatás 17, 61, 72, 75, 85, 134, 144, 145, 167, 171, 184
levéltárügy 70, 89, 93, 147, 154, 186, 189
lövöldözés 99

magántulajdon 18, 27, 41, 78, 113, 126, 166
menekültek 13, 125, 165, 179
munka 8, 21, 40, 43, 44, 126, 159, 180, 181, 191
munkabér 180, 186
munkaidő 14
munkásság 62, 118, 145, 162,
munkástanács 2, 9, 10, 16, 21, 26, 28, 35, 38, 44, 47, 62, 77, 86, 88, 98, 106, 108, 112, 113, 114, 116, 120, 125, 150, 162, 163, 164, 178, 183
munkásüldetés 128,
műtárgy 35, 41, 51, 178

nemzeti érzés 21, 27, 50, 75, 141,
nemzetiségek 5, 28, 89, 157, 173, 183

- népbiztosság 5, 7, 18, 19, 20, 23, 26, 29, 30, 35, 38, 40, 41, 45, 46, 50, 55, 57, 58, 59, 61, 65, 67, 70, 76, 80, 89, 96, 98, 102, 107, 109, 110, 115, 117, 118, 121, 125, 133, 137, 140, 141, 143, 150, 151, 156, 159, 167, 172, 182, 188, 197
- népfürdő 127
- népgyűlés 67, 75, 125, 130, 145, 146, 153, 165, 174, 175, 183
- nők helyzete 85, 99, 105, 116, 153, 197
- nyomozás 118, 165, 174
- oktatás 7, 20, 34, 40, 50, 51, 56, 63, 66, 74, 121, 170, 190
- olvasóköri 29, 123
- parasztság 27, 42, 95, 109, 174, 194
- passzív rezisztencia 14,
- pénz 64, 102, 118, 125, 155, 165, 172, 183, 192
- politikai foglyok 158
- politikai megbízottak 32, 35, 37, 41, 42, 47, 50, 53, 75, 86, 92, 96, 104, 108, 113, 119, 122, 135, 142, 150, 151, 152, 153, 167, 171, 174, 175, 183, 184
- proletár 18, 20, 39, 43, 53, 62, 70, 79, 106, 114, 133, 142, 144, 159, 163, 187, 194
- proletárdiktatúra 19, 21, 25, 27, 28, 43, 53, 62, 100, 114, 125, 145, 148, 163, 180, 185, 200
- proletármúzeum 81
- propaganda 23, 28, 29, 49, 51, 55, 81, 109, 139, 145, 156, 167
- református 91
- régi társadalmi rend 1, 7, 8, 14, 18, 25, 31, 43, 44, 86, 91, 106, 119, 132, 135, 144, 150, 158, 165, 166, 180, 184, 185
- rekvirálás 19, 29, 34, 65, 79, 96, 112, 118, 122, 123, 148, 152, 161, 163, 174, 175
- rémhírek 171, 172, 176, 188, 196
- rendelet 13, 15, 16, 21, 23, 28, 31, 33, 36, 42, 43, 45, 55, 56, 61, 70, 73, 79, 80, 81, 89, 94, 102, 113, 114, 117, 121, 141, 142, 156, 157, 162, 171, 173, 174, 182
- rendfenntartás 2, 42, 49, 80, 134, 163, 171
- román megszállás 23, 28, 48, 62, 143, 193, 195
- ruházati cikkek 39, 59, 125, 141
- sajtó 11, 80, 144
- segély 111, 114, 134, 191
- sorozás 145, 157, 165
- sovinizmus 7, 173
- sortűz 75, 125, 149
- sport 83
- statárium 62, 126, 134, 174
- szakszervezetek 12, 14, 20, 31, 37, 38, 58, 62, 79, 123, 131, 192
- szerb megszállás 5, 30, 65
- szerencsejáték 73
- szénhiány 127
- szimbolikus politika 1,
- szocializálás 28, 37, 40, 51, 91, 104, 161
- szocializmus 7, 20, 74, 150, 170
- szociáldemokraták 10, 31, 176
- szociálpolitika 107, 116
- szolgálatok felajánlása 5, 8, 18, 22, 43, 138, 139
- szőlőfeldolgozás 110
- tanácsválasztás 21, 27, 31, 32, 33, 36, 38, 42, 43, 45, 86, 94, 174
- táncóra 12,
- tanfolyamok 20, 121, 170, 172
- termelőszövetkezetek 42, 43, 78, 135, 163
- tiltakozás 21, 28, 37, 47, 63, 72, 75, 79, 85, 91, 104, 108, 112, 113, 117, 119, 122, 123, 127, 167, 179
- tiszti csillag 6
- törvénycikk 13, 20, 113, 117
- tűzszedés 54, 65, 158
- uzsora 100, 148,

- új nyelvezet 18, 20, 27, 57, 101
- új társadalmi rend 7, 8, 10, 11, 16, 18, 20, 21, 25, 28, 31, 39, 40, 42, 43, 44, 47, 91, 102, 119, 123, 126, 150, 170
- útlevélosztály 169
- útmutatás 10, 20, 47, 57
- ügyvéd 17
- választójog 18, 27, 42
- vallás 33, 42, 43, 61, 117, 171, 196
- vallásoktatás 7, 72, 74
- viccek 59, 196
- világforradalom 27, 43, 126, 176
- vizsgálat 29, 31, 46, 84, 109, 118, 119, 135, 136, 139, 142, 153, 171, 175
- Vix-jegyzék 2, 4, 48
- Vörös Hadsereg 27, 33, 43, 49, 53, 56, 62, 75, 99, 119, 148, 163, 180, 187, 193
- Vörös Őrség 28, 33, 72, 73, 75, 80, 81, 84, 98, 99, 114, 117, 124, 129, 132, 133, 136, 137, 138, 140, 142, 144, 145, 157, 174, 177, 184
- vörös zászló 31, 124, 196
- vörösterror 60, 62, 64, 81, 101, 164, 182
- zsidókérdés 4, 13, 28, 74, 85, 98, 104, 108, 130, 132, 139, 161, 183, 196

X 298878

Az első világháború végi kétségbeesett és indulatteli légkörben fiatal értelmiségiek, csalódott munkások és nemzeti érzelmű katonatisztek által különböző okok miatt időlegesen támogatott, a szűk mozgástérben a „nagy szocialista világforradalom” és a társadalmi egyenlőség vízióját hirdető, egyre kisebb területre visszaszorulva egyre tanácstalanabbá és radikálisabbá váló Magyarországi Tanácsköztársaság története érzelmileg máig sokakat érint, így folyamatosan íródik még. A demokratikus Nyugattól a diktatórikus Kelet felé forduló proletárdiktatúra fennállásának 133 napja alatt született dokumentumokból készült, a korszak sokszínűségét és ellentmondásosságát szemléltető válogatás alapvető újdonsága, hogy a korábban csak röviden tárgyalt témák (egyházellenesség, vörösteror, zsidókérdés) vizsgálata mellett megjeleníti, hallhatóvá teszi a subaltern, alárendelt, kisemberi, helyi hangokat, a diktatúrát alulnézetben mutatja be. Az iratok döntő többsége először jelenik meg nyomtatásban.

3990 Ft

ISBN 978-963-414-531-8

9 789634 145318

webshop.harmattan.hu

L'Harmattan